

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, КРАСЗНАВСТВА
І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ім. ПАВЛА НАКОНЕЧНОГО
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

**XI Всеукраїнська історико-краєзнавча
конференція учнівської молоді**

**«ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ: ЧЕРЕЗ ВІКИ
У XXI СТОЛІТТЯ»**

Тези пошуково-дослідницьких
робіт

Черкаси

2026

Збірник тез пошуково-дослідницьких робіт XI Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ЧЕРЕЗ ВІКІ У ХХІ СТОЛІТТЯ» – Черкаси, 2026, – 295 с.

Тези подано в авторській редакції

Відповідальні за випуск:

Кріт Ю. А., директор Комунального закладу «Черкаський обласний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді ім. Павла Наконечного Черкаської обласної ради».

Укладачі збірника:

Данилевська В. О., заступник директора Комунального закладу «Черкаський обласний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді ім. Павла Наконечного Черкаської обласної ради»;

Турченко С. П., методист Комунального закладу «Черкаський обласний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді ім. Павла Наконечного Черкаської обласної ради».

Матеріали друкуються за оригіналами, поданими авторами. Відповідальність за дотримання норм академічної доброчесності несуть автори і керівники робіт.

© авторські тексти, 2026

**До учасників
XI Всеукраїнської історико-краснзнавчої конференції учнівської молоді
«Державотворчі процеси в Україні: через віки у XXI століття»**

Друзі, перед вами збірка тез пошуково-дослідницьких робіт учнівської та студентської молоді, як символ і прагнення юних дослідників відобразити унікальність історичного розвитку України та державотворчих процесів на її теренах упродовж століть.

У цих текстах – не лише знання й факти. У них – жива пам'ять, внутрішня потреба зрозуміти, ким ми є, і глибоке відчуття відповідальності за те, якою буде Україна завтра.

Незалежність України – це більше, ніж політичний статус, це символ нашої сили, свободи та національної ідентичності. Українцям незалежність далася не просто. Протягом століть ми боролися і продовжуємо боротися за право бути вільними та незалежними, жити на своїй, Богом даній, землі.

Сьогодні, коли наша держава знову проходить складні випробування, звернення до теми державотворення набуває особливого змісту. Історія перестає бути лише минулим – вона стає опорою, джерелом сили та віри. У дослідженнях молоді простежується нерозривний зв'язок поколінь: від найдавніших часів і боротьби за свободу – до сучасних подій, у яких народжується нова сторінка української державності.

Роботи, представлені у збірці, розкривають різні періоди історичного розвитку та державотворчих процесів: національно-визвольну боротьбу українців, роль визначних історичних постатей, внесок героїв сучасності, значення культури як основи самоідентифікації, а також осмислення простору України через її «місія сили» – місія пам'яті, що формують нашу свідомість і цінності.

Особливо відчутним є те, що ці тексти написані молоддю, яка зростає в час великих змін та викликів. Їхні дослідження – це прояв небайдужості, зацікавленості, патріотизму та щирого прагнення бути частиною своєї країни.

Ми висловлюємо глибоку вдячність Силам Оборони України – нашим Захисникам і Захисницям, всім тим, чия стійкість, мужність і незламність дають можливість жити, творити, навчатися, досліджувати, говорити українською мовою, зберігати й розвивати українську державність, вивчати історію й усвідомлювати, що вона твориться просто зараз.

Честь всім, хто віддав найдорожче – власне життя – і тепер захищає Україну в Небесному війську!

Щиро дякуємо учасникам за їхню працю, науковим керівникам – за підтримку та віру, а всім причетним – за спільну справу, що об'єднує навколо цінностей знання, пам'яті й відповідальності.

Нехай ця збірка стане свідченням того, що українська молодь мислить глибоко, відчуває сильно і діє свідомо. І нехай вона буде ще одним кроком до зміцнення нашої держави – вільної, сильної, незалежної та незламної України.

Слава Україні! Героям Слава!

Організатори конференції!
Черкаси – 2026

ЗМІСТ

Секція №1: Державотворчі процеси на території сучасної України від найдавніших часів до наших днів. Особливості боротьби українців проти поневолення і національно-визвольні рухи

1	Авраменко Алевтина, Цоцолашвілі Тамара. ЗМІНА СТАТУСУ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ОСНОВНИМ ЗАКОНОМ ДЕРЖАВИ: ВІД КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ДО КОНСТИТУЦІЇ 1996 РОКУ	9
2	Блажей Анна. ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ: ВІД УШИЦІ ДО СТАРОЇ УШИЦІ	12
3	Брадулов Данило. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ: ВІД ІНДУСТРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	15
4	Гамага Тимур. КОБЕЛЯЦЬКИЙ БОРЕЦЬ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ	19
5	Горенчук Євгенія. ПОВІТРЯНІ ПІВНІЧНІ ВОРОТА КИЄВА, КОТРІ ЛИШИЛИСЯ ЗАЧИНЕНИМИ	21
6	Грбар Артур. АКТ ЗЛУКИ 22 СІЧНЯ 1919 РОКУ: СИМВОЛ ЧИ РЕАЛЬНИЙ КРОК ДО ЄДНОСТІ?	24
7	Гузик Поліна. ВІД МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ ДО ВЕЛИКОЇ ДЕРЖАВИ	27
8	Коблова Софія. ВИМУШЕНІ МІГРАЦІЇ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	30
9	Ковлева Дар'я. КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА ЯК ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ТА ДЕМОКРАТІЇ	31
10	Косюченко Артем. КОЗАЦТВО – ПРОВІДНА СИЛА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	33
11	Кубрак Максим. ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ. ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА	35
12	Манасенко Роман. УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ДОНЕЧЧИНИ У РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ	36
13	Мушак Дмитро. ПОЛІТИКА МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ПЕРІОДУ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»	39
14	Попов Владислав. ВИХІДЦІ З ДОНБАСУ ЯК ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	42
15	Слинько Яна. «Я ЗНАЮ СВОЇ ПРАВА» ЕСЕ НА ТЕМУ «Я ЗНАЮ ЯК ЗУПИНИТИ ВІЙНУ»	45
16	Теліш Марк. ДЕМОКРАТИЧНІ РЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ПРИХІД ДО ВЛАДИ БІЛЬШОВИКІВ В МАРІУПОЛІ ПРОТЯГОМ 1917 РОКУ	47
17	Тіткова Вероніка. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗВИТОК ДОНЕЧЧИНИ КІНЦЯ ХІХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	51
18	Усірков Арсеній. ФЕНОМЕН ХОТИНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1919 РОКУ: ПРИЧИНИ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	54
19	Цибушенко Микола. НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ПІДПІЛЛЯ НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ В 1941-1944 рр.	57
20	Гетьманський Артем. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА В УКРАЇНІ	60
21	Нізовець Артем. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ, ЯК «ЩИТА ЄВРОПИ» ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	63
22	Довгань Анжеліка. ШЛЯХ ДО ВОЛІ: ТЯГЛІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ	65

23	Свердліченко Катерина. КИЇВСЬКА РУСЬ ЯК ПЕРША ФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: МІФИ Й ІСТОРИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ	67
24	Химич Богдан. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ У ХОРОЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	68

Секція №2: Історичні постаті в процесі державотворення на українських землях, їх роль і місце у боротьбі за звільнення народу від гніту та зовнішніх посягань, внесок у формування основ державності

1	Тютюнник Анастасія. ПСЬОЛ ГЛАФІРА ІВАНІВНА	72
2	Апостол Марія, Слободянюк Софія. ІВАН ГОНТА – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОГО ДУХУ УКРАЇНИ	73
3	Бойченко Юлія. ЛЮДЯНИЙ ПОЛІТИК У НЕЛЮДСЬКИЙ ЧАС. ДОЛЯ ПРЕЗИДЕНТА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА	75
4	Андрієнко Софія. ВІТАЛІЙ КИРКАЧ-АНТОНЕНКО – ПРЕДСТАВНИК МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ УКРАЇНЦІВ, ЯКИЙ БИ МІГ БУТИ ОДНИМ ІЗ КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ	78
5	Антошків Анастасія. СЕМЕН ЖУК – ПРОВІДНИЙ РЕАЛІЗАТОР ІДЕЙ ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТА КООПЕРАТИВНОГО РУХІВ НА КРЕМЕНЕЧЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	82
6	Білоус Володимир. СВІТЛО У ТЕМРЯВІ ВІЙНИ – ВЛАДИСЛАВ МЕЛЬНИК	84
7	Бойченко Влада. ДЛЯ МЕНЕ УКРАЇНА – ЦЕ БУЛО ЩОСЬ СВЯТЕ	86
8	Гаврилян Наталя. ФАКТОР ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО В ІСТОРІЇ КОЗАЦТВА	87
9	Гончарова Валерія. ПОСТАТЬ ІВАНА БОГУНА В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	92
10	Григаший Карина. З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ	96
11	Гриппа Родіон. ОСТАННІЙ БІЙ ХОЛОДНОЯРСЬКИХ ОТАМАНІВ	97
12	Дев'ятак Каріна. ПОЛКОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ – ПЕТРО БОЛБОЧАН	99
13	Дутка Денис. ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ: РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ	101
14	Жадленко Валерія. ХАЙ СЕРЕД ПРОСТИХ ВОЯКІВ БУДЕ ХОЧ ОДИН МІНІСТР: 145 РОКІВ СЕРГІЮ ТИМОШЕНКУ	103
15	Кобеляцька Дар'я. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ВОЄННИЙ ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЧИН МАЙОРА ГОРЯ ПУГАЧА	105
16	Кондратишин Захар. ГЕРОЇ РІВНЕНЩИНИ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ ПОСТАТЕЙ МИНУЛОГО, СУЧАСНИХ БОРЦІВ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ПРЕСПЕКТИВИ МАЙБУТНІХ ГЕРОЇВ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ ДЕРЖАВНОСТІ КРАЇНИ	108
17	Коротков Тимур. МІЦНІШІ ЗА СТАЛЬ. ЗАПЕКЛІШІ ЗА ВОГОНЬ: ЗАХИСНИКИ НЕЗЛАМНОЇ ФОРТЕЦІ «АЗОВСТАЛЬ». ІСТОРІЇ ЖИТТЯ, БОРТЬБИ, ПОЛОНУ МОГО ДІДУСЯ ТА ЙОГО ЗЕМЛЯКІВ-ПОБРАТИМІВ	111
18	Коюда Ганна, Власенко Вероніка. ПАМ'ЯТЬ, ЩО РОБИТЬ ГЕРОЇВ БЕЗСМЕРТНИМИ: ДАНИЛО ОНОША («БОЙОВИЙ КІТ»)	115
19	Кравченко Яна. НА СЛУЖБІ БОГУ, БАТЬКІВЩИНІ І ЛЮДЯМ	117
20	Кривий Артур. ВІД ТУРИЗМУ ДО МІННОГО ПОЛЯ: НЕЗЛАМНИЙ ДУХ САПЕРА ДМИТРА ЦУКАНОВА	120

21	Курганська Анастасія. СОФІЯ РУСОВА – ВИДАТНА ПОСТАТЬ ЧЕРНІГІВЩИНИ	124
22	Макар Юрій. БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ЖЕРТВА МОСКОВСЬКОГО ОБМАНУ. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПОДІЇ 1654 РОКУ	126
23	Монастирська Адріана. УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ ЗАВЖДИ НАРОДЖУЄ УКРАЇНЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ СЕРГІЯ КОНОВАЛА)	128
24	Неборак Катерина. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГЕТЬМАНА ПИЛИПА ОРЛИКА	131
25	Олійник Євгеній. РІД ЛИЗОГУБІВ, ЇХ ВНЕСОК У ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ: ВІД ДАВНЬОГО ГЕЛЬМЯЗОВА ДО СУЧАСНОСТІ	135
26	Паламар Катерина. РОЛЬ ВОЛОДИМИРА ЛУЧАКОВСЬКОГО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРНОПОЛЯ	137
27	Панчук Михайло. РОЛЬ АНАТОЛІЯ ХАСЕВИЧА У ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ: МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ РОДИНИ ХАСЕВИЧІВ	140
28	Подмогильний Ілля. ДУХОВНИЙ ЗАХИСНИК УКРАЇНИ: ВАСИЛЬ ВИРОЗУБ У ПОЛОНІ	142
29	Поліщук Андрій. МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНУ: СЕМЕН ГОЛУБ	146
30	Рак Іван. ПАМ'ЯТАЄМО. БОРЕМОСЯ. ЗУСТРІЧАЄМО. ДІЯЛЬНІСТЬ ВІКТОРІЇ АНІНОЇ	149
31	Свідницька Олександра. ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. ВОЛОДИМИР ВАКУЛЕНКО	152
32	Сковрон Андрій. ІВАН КЛИМІВ – «ЛЕГЕНДА» – КРАЙОВИЙ ПРОВІДНИК ОУН НА СОКАЛЬЩИНІ	154
33	Федірець Владислав. КОБЕЛЯЦЬКІ ЯНГОЛИ МИЛОСЕРДЯ	157
34	Харченко Соломія. ПОЕТ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» (ВОЛОДИМИР СВИДЗІНСЬКИЙ ДО 140-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ)	160
35	Шевченко Андрій. СПАДКОВІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ	162
36	Штанько Юлія. ЖИТТЯ, ЯК СПАЛАХ...	164
37	Юрійчук Назарій. ШЕВЧЕНКІАНА МИХАЙЛА ГАВРИЛКА І ЗАЛІЩАНЩИНА	167
38	Новик Вікторія. ДВІ ВІЙНИ – ОДНА БОРОТЬБА: РОДИННА ІСТОРІЯ КРУТЯНЦЯ МАТВІЯ ДАНИЛЮКА ТА ЙОГО ПРАВНУКА ВОЛОДИМИРА ПЦУКА	170
39	Шейн Олексій. ВНЕСОК СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЛЬОТЧИКІВ У ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: НА ПРИКЛАДІ «KARAYA», «AIR NOOLIGAN» ТА «YELLOW TAIL»	172
40	Цимбал Аніта. ПРАВИТЕЛЬКА, ЩО ВРЯТУВАЛА КИЇВ. РОЛЬ КНЯГИНІ ОЛЬГИ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНИ-РУСИ	174
41	Бондарчук Поліна. ВАСИЛЬ МАКОВСЬКИЙ: МИСТЕЦЬКИЙ ГОЛОС ХОРОЛЬЩИНИ	176
42	Ластовина Ніна. ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА СПАДЩИНА ТИМОФІЯ БРИДУНА (ЗА КНИГОЮ ТИМОФІЯ БРИДУНА «МІСТО ХОРОЛ І ЙОГО ПОВІТ»)	179
43	Мацшини Уляна. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВАСИЛЯ ГУТОГО ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: ВІД	

	ЛІКВІДАТОРА ЧАЕС ДО ОЧІЛЬНИКА ГРОМАДИ	182
44	Хітькова Ксенія, Король Анастасія. СПАДЩИНА ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД КОЗАЦЬКОЇ СТАРОВИНИ ДО ГЕРОЇВ СУЧАСНОСТІ	185
45	Яковець Ярослава. КАТЕРИНА АНТОНОВИЧ-МЕЛЬНИК: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОЇ УРОДЖЕНКИ МІСТА ХОРОЛ	187
46	Кузьмінська Ангеліна, Ружницька Віталіна. ЗА РІДНИЙ КРАЙ, ЗА КРАЙ СВЯТИЙ, ВІДДАЛИ ВІК ВИ МОЛОДИЙ!	190
47	Катруша Анастасія. БОГАЄВСЬКИЙ ОВКСЕНТІЙ ТРОХИМОВИЧ	192
48	Кравчук Каріна. ПОСТАТІ ПЕРШИХ КНЯЗІВ ЛЮБОМИРСЬКИХ В ІСТОРІЇ МІСТА РІВНЕ	193
	<i>Секція №3: Культура як духовна складова пошуку шляхів самоідентифікації українського народу, становлення та розвитку державності на українських землях: зміст, форми та засоби духовної і матеріальної культури</i>	
1	Півнюва Анна. ПРІЗВИЩЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ	197
2	Василяка Васіліса, Охріменко Олександра. СМАК, ЩО ТРИМАЄ ДІМ: ФІЛОСОФІЯ ВАРЕНИКА З КАРТОПЛЕЮ	200
3	Власова Анастасія. ЄВФИМІЙ СІЦІНСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ	203
4	Куліковська Софія. МЕРЕЖЕВА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОЛЬ МЕМІВ ТА ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ	205
5	Латай Аліна. НЕПЕРЕСІЧНИЙ ТА БАГАТОГРАННИЙ ТАЛАНТ ЄВГЕНА ТОВСТУХИ	208
6	Маковська Софія, Демченко Єлизавета. СВІТЛИНИ, ЩО ПАХНУТЬ КОРОВАЄМ	210
7	Макогон Михайло. ЧЕРКАСЬКІ ТОПОНІМИ ХАРКІВЩИНИ: ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРИКОРДОННЯ	213
8	Олійник Анна. ЕТНОГРАФІЧНА СПАДЩИНА ЄВГЕНІЇ СПАСЬКОЇ: СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА НАУКОВОГО ПОШУКУ	215
9	Перепелиця Злата. РОДИЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ЧУГУЇВЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	219
10	Сидорук Дмитро, Кондратюк Максим. МУРАЛИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ТУРИЗМУ МІСТА	222
11	Тарасенко Анастасія. ЦУКРОВИЙ МАГНАТ ЛЕОПОЛЬД КЕНІГ ТА ЙОГО ПРАОНУКА СІБІЛЛА ШТРАК-ЦИММЕРМАН: ДОРОГА ДО УКРАЇНИ	226
12	Трилісенко Єлизавета. ІСТОРІЯ ЗМІНИ АРХІТЕКТУРИ МИРНОГРАДСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЛІКАРНІ ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ	227
13	Холоденко Євгенія. ЧОРНИЦЯ ТА КАЛИНА – ЯГОДИ УКРАЇНИ	230
14	Шабрат Максим. КУЛАЧНІ БОЇ ЛУБЕНЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ	231
15	Шарпило Маргарита, Таран Світлана. ТЕМАТИКА ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ МИХАЙЛА ГАВРИЛКА ЗІ ЗБІРКИ «НА РУМОВИЩАХ»	233
16	Шепелева Дар'я. ГОНЧАРНИЙ ПОСУД У ПОХОВАЛЬНОМУ РИТУАЛІ СЛОБОЖАНЩИНИ	234
17	Поясник Марія. БОЙКІВСЬКА ЦЕРКВА СВЯТОГО ПАНТЕЛЕЙМОНА У МІСТІ СКОЛЕ	238

18	Стельмах Андрій. АРХЕОЛОГІЧНІ ЗНАХІДКИ СЕЛА УСТИВИЦЯ	241
19	Гончарова Марія. УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ-СПОРТСМЕНКИ ЯК СИМВОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	242
20	Лимар Софія. ВИШИТА СОРОЧКА ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІК ВИШИВКИ ТА КРОЮ (НА ПРИКЛАДІ КОЛЕКЦІЇ З с. ДЕМКИ ЗОЛОТОНІСЬКОГО Р-НУ)	243
21	Петліна Діана. БІБЛІОТЕКИ, ЯК ЦЕНТР КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ТА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	246
22	Усіков Іван. КАМ'ЯНІ БАБИ ДОНЕЧЧИНИ: ПАМ'ЯТЬ ЗЕМЛІ, З ЯКОЇ Я РОДОМ	249
23	Костенко Артем. ХУДОЖНИК – БОРЕЦЬ	252

Секція №4: Історико-краєзнавчі та природні туристсько-рекреаційні об'єкти України, пов'язані з подіями державотворення та історичними постатями

1	Гавриш Артем. ІСТОРІЯ СЕЛИЩА ГОГОЛЕВЕ	256
2	Стельмах Андрій. ІСТОРІЯ СЕЛА УСТИВИЦЯ	257
3	Кузьмінська Анна. БАШТА СТЕФАНА БАТОРІЯ	258
4	Мовчан Анна. БУДИНОК ОКРУЖНОГО СУДУ	260
5	Акберов Ренат. ІСТОРІЯ РОЗРОБКИ БАХМУТСЬКОЇ СОЛІ	261
6	Жданюк Олександра. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ РІВНЕНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРИРОДНІ ОБ'ЄКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДЕРЖАВОТВОРЕННЯМ І ВИДАТНИМИ ПОСТАТЯМИ	264
7	Коршец Катерина. ХРАМ БОГОРОДИЦІ, ЯК ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛИЩА ЕКОНОМІЧНЕ. ВІД 1880 ДО 2025 Р.	266
8	Кубряк Уляна. РЕЛІГІЯ ТА ВІЙНА: РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ У ПІДТРИМЦІ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ МІСТЕЧКА САТАНІВ	268
9	Пікіна Анна. РІЧКИ КАЛЕЦЬ, КАЛЬМІУС І КАЛЬЧИК: ДАВНІ СВДІКИ ІСТОРІЇ ПРИАЗОВ'Я	270
10	Романюк Домініка. ДУБ МІКЛЕРА – ПРИРОДНИЙ СИМВОЛ СЕЛА ДЕРАЖНЕ	274
11	Сідак Марина. «МІСЦЯ СИЛИ», ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЖИТТЯМ Г. С. СКОВОРОДИ У СЕЛИЩАХ БАБАЇ, ВИСОКИЙ І БУДИ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	276
12	Чайка Олеся. ТРАХТЕМИРИВ: ВІД СКІФСЬКИХ КУРГАНІВ ДО КОЗАЦЬКОЇ СТОЛИЦІ	279
13	Чміль Мирослава. П'ЯТНИЦЬКА ЦЕРКВА ЧЕРНІГОВА – ПАМ'ЯТКА ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ТА ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ	282
14	Козловська Анна. ЯН ДЕ ВІТТЕ: ВОЄННИЙ ІНЖЕНЕР, АРХІТЕКТОР ТА ДІЯЧ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО	283
15	Федорів Марія. СОФІЯ ПОТОЦЬКА І КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ: СТОРІНКА БІОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ МІСТА	286
16	Піценко Данило. МЕМОРІАЛ ВОЇНАМ-ОДНОСЕЛЬЦЯМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАГЕДІЇ ТА ПОДВИГУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	288
17	Яворський Богдан. СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКА ЦЕРКВА – МОВЧАЗНИЙ СВДІОК ЕПОХ	290
18	Фролова Тетяна. СІМ СПИСІВ КАЗАНКИ: СИМФОНІЯ СТАЛІ, ВОЛІ ТА ПАМ'ЯТІ	293

ЗМІНА СТАТУСУ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ОСНОВНИМ ЗАКОНОМ ДЕРЖАВИ: ВІД КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ДО КОНСТИТУЦІЇ 1996 РОКУ

Авраменко Алевтина, Цоцолашвілі Тамара, учениці закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 20 Торецької міської ВЦА Бахмутського району Донецької області, вихованки гуртка «Екологічне краєзнавство» Донецького ОЦТК

Керівники: **Тіліжинська Наталія Василівна**, вчителька історії ЗЗСО I-III ступенів № 20 Торецької міської ВЦА Бахмутського району Донецької області, **Самойленко Тетяна Миколаївна**, заступник директора з виховної роботи ЗЗСО I-III ступенів № 20 Торецької міської ВЦА Бахмутського району Донецької області, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Донецького ОЦТК

Цього року Україна святкуватиме 35-ту річницю своєї Незалежності. Для держави це ще досить молодий вік. Проте процеси державотворення на українських землях мають глибоке історичне коріння і тривають уже багато століть – від періоду Русі-України, доби Гетьманщини та Української Народної Республіки. Вони продовжуються і нині, коли наша держава активно відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність.

Основні принципи розвитку країни закріплені в її головному законі – Конституції. Упродовж історії на українських землях конституційні акти неодноразово ухвалювалися та зазнавали змін. Чинна Конституція цього року відзначатиме свій 30-річний ювілей.

Мета роботи полягає у вивченні еволюції статусу українських земель, закріпленого в конституційних актах різних етапів становлення української державності.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- здійснити аналіз правового становища українських земель відповідно до Конституції Пилипа Орлика;
- з'ясувати основні принципи, на яких ґрунтувалася Конституція Української Народної Республіки 1918 року;
- охарактеризувати юридичний і фактичний статус українських земель у період дії радянських конституцій;
- розкрити правовий статус України, визначений чинною Конституцією.

5 квітня 1710 року на козацькій раді, що відбулася в Молдові поблизу міста Бендери, гетьманом було обрано Пилипа Орлика. Того ж дня між новообраним гетьманом, козацькою старшиною та представниками Війська Запорозького було укладено договір під назвою «Пакти й Конституції законів і вольностей Війська Запорозького». Цей історичний документ відомий також під іншими назвами, зокрема «Хартія», «Угода», «Конституція Пилипа Орлика» або «Бендерська Конституція».

Документ мав вступну частину (преамбулу) та складався із шістнадцяти статей. У другій статті вживалася назва українських земель – Мала Росія. Межі козацької території визначалися відповідно до умов Зборівського договору. Також проголошувався протекторат Швеції, однак при цьому гарантувалося повне внутрішнє самоврядування. У такий спосіб робилася спроба законодавчо утвердити українські землі як окрему політичну одиницю, яка має власну територію і право на незалежний розвиток без втручання з боку Московської держави та Речі Посполитої [1].

Відомий історик Володимир Замлинський, оцінюючи цей документ, наголошував, що саме в ньому вперше в Європі було запропоновано практичну модель вільної та

самостійної держави, яка ґрунтується на природному праві народу на свободу та власне самовизначення [2].

Попри високу оцінку Конституції Пилипа Орлика як документа, що містив прогресивні державницькі та демократичні ідеї, вона так і не була втілена в життя. Це пояснюється тим, що гетьмана обрали за межами українських територій, в умовах еміґрації, і він фактично не зміг утвердитися як повноправний керівник держави.

Новий етап українського державотворення розпочався в період Української революції 1917-1921 років. Українська Центральна Рада у своїх Універсалах, які мали характер державних політичних актів, визначила ключові принципи формування української державності. Першим Універсалом було проголошено автономний статус українських земель у складі російської республіки. Третій Універсал проголосив створення Української Народної Республіки. У цьому документі вперше було чітко визначено територію держави, до якої увійшли дев'ять губерній: Київська, Подільська, Волинська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Катеринославська, Херсонська та Таврійська (без Криму).

Четвертим Універсалом було остаточно проголошено незалежність Української Народної Республіки, яка визнавалася самостійною, вільною та суверенною державою, що не залежить від жодної іншої країни [3].

Конституцію Української Народної Республіки було ухвалено 29 квітня 1918 року – в останній день діяльності Української Центральної Ради. Документ мав офіційну назву «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Він містив 83 статті, які були систематизовані та об'єднані у 8 окремих розділів [4]. Конституція закріплювала державний суверенітет, самостійність і незалежність Української Народної Республіки. У документі підкреслювалося, що територія держави є цілісною і неподільною, а будь-яке її відокремлення можливе лише за згодою всього народу. Водночас важливим положенням стало впровадження принципу децентралізації: волості, земства та громади наділялися значними правами місцевого самоврядування, що на той час було свідченням прогресивного підходу до організації державної влади.

Через державний переворот та окупацію українських територій Конституція Української Народної Республіки так і не набула практичної сили.

Продовження конституційного процесу в Україні пов'язане з радянським періодом її історії. У цей час було ухвалено кілька Конституцій – у 1919, 1929, 1937 та 1978 роках.

Конституція 1919 року не встановлювала чітких кордонів Української РСР. Її дія поширювалася на території, заселені українцями, проте під контролем більшовицьких органів влади. Межі цих земель залишалися нестабільними через громадянську війну, у якій брали участь сили Української Народної Республіки, УРСР, білогвардійці та інші учасники конфлікту. Формально українська держава визнавалася незалежною, однак через укладення економічного та військового союзу з російською республікою її суверенітет фактично був обмеженим.

У 1922 році УРСР увійшла до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік і отримала статус «союзної республіки». Формально Україна мала право на вихід із СРСР та на власні республіканські органи влади, проте на практиці визначення статусу українських земель здійснювалося центральними органами союзу. Межі республіки змінювалися адміністративним шляхом: наприклад, включення Криму у 1954 році відбулося за указами Президії, що пізніше було зафіксовано в Конституції [5].

У 1991 році Верховна Рада України ухвалила Акт проголошення незалежності України, що стало поштовхом до активізації державотворчих процесів. В їхній структурі важливе місце посів конституційний процес, результатом якого стало прийняття

Конституції України 28 червня 1996 року. До цього майже п'ять років незалежна держава діяла на основі Конституції 1978 року з окремими внесеними змінами.

Сучасна Конституція України складається з преамбули, 14 розділів (161 стаття) та розділу XV «Перехідні положення». Вона остаточно закріпила правовий статус українських територій:

1. Унітарність (ст. 2): Україна визначена як унітарна держава, що означає відсутність територіальних утворень із ознаками державності (за винятком специфіки Автономної Республіки Крим). Територія держави є цілісною та недоторканою.

2. Цілісність: Суверенітет України поширюється на всю її територію. Земля, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси належать народу України як об'єкту власності.

3. Адміністративний поділ (ст. 133): Структура державного устрою включає Автономну Республіку Крим, 24 області, райони, міста, селища та села. Спеціальний статус мають міста Київ та Севастополь.

4. Статус Криму: Конституція закріпила автономний статус Криму, водночас підкреслюючи, що АРК є невід'ємною частиною України. Конституція АРК приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим, але повинна бути затверджена Верховною Радою України [6].

Отже, вивчення еволюції статусу українських земель у різних конституційних актах дозволяє відстежити складний, але водночас закономірний процес формування української державності. Від ідей договірного устрою та визначення власної території в Конституції Пилипа Орлика, через закріплення принципів народного суверенітету та неподільності держави в Конституції Української Народної Республіки, до формального проголошення державності, що на практиці залишалася обмеженою союзним центром у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік – українські землі постійно перебували в процесі правового та політичного самовизначення.

Кожен із розглянутих історичних періодів відображає не лише юридичні норми, а й реальні можливості українського народу реалізовувати своє право на самоврядування. Якщо ранні конституційні документи створювали ідейні та правові основи державності, то радянські конституції здебільшого мали декларативний характер і не відображали фактичного рівня суверенітету. Лише після проголошення незалежності у 1991 році та ухвалення Конституції 1996 року Україна остаточно отримала міжнародно визнаний, повноцінний статус суверенної, унітарної та цілісної держави.

Проаналізувавши трансформацію статусу українських земель у конституційних актах різних історичних періодів, можна зробити висновок, що сучасна модель територіального устрою України є результатом тривалої еволюції державотворчих ідей та практик.

У контексті 35-річчя незалежності України та 30-річчя чинної Конституції особливого значення набуває усвідомлення історичної послідовності боротьби за власну державність. Сучасна Конституція є не лише юридичним документом, а й символом багатовікового прагнення українського народу самостійно визначати долю своїх земель. У сучасних умовах вона виступає правовою основою для захисту суверенітету, територіальної цілісності та забезпечення демократичного розвитку України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін: Парламентаризм в Україні. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 13.02.2026).

2. 1710 – ухвалено Конституцію Пилипа Орлика//Український інститут національної пам'яті. *Стаття*: веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/16/1710-uhvaleno-konstytuciyu-pylipa-orlyka> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Універсал Української Центральної Ради (IV): Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text> (дата звернення: 15.02.2026)

4. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) : Законодавство України. URL: <https://web.archive.org/web/20200515104140/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 14.02.2026).

5. Конституції Української РСР. *Стаття*: веб-сайт. URL: <https://surl.lu/rglynh> (дата звернення: 18.02.2026).

6. Конституція України: Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ: ВІД УШИЦІ ДО СТАРОЇ УШИЦІ

Блажей Анна, учениця 8 класу Староушицького ліцею Староушицької селищної ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області
Керівниця: **Литвинюк Оксана Павлівна**, вчителька історії Староушицького ліцею Староушицької селищної ради Кам'янець – Подільського району Хмельницької області

В мальовничому куточку України, на давній праслов'янській українській землі, яку предки наші нарекли Поділлям, розташоване чудове селище – Стара Ушиця. Та не простими були роки становлення і поступу рідного краю. І орди топтали його, і шляхта польська зашморга накидала, і в ярмі були не одне століття. Про це свідчать скупі літописні рядки, господарсько – побутові речі в музеях та ще старий камінний гостинець, який спадає в знамениту колись Ушицьку долину і щезає під водами Дністровського моря.

Чудова природа, героїчна історія, талановиті люди – все це рідна Стара Ушиця, історія якої сягає сивої давнини та чітко проступає у перших згадках з 1144 року.

На мою думку, кожна людина повинна знати і мати бажання досліджувати історію виникнення свого населеного пункту, де народилася і живе, його зародження, основні етапи становлення та розвитку, пам'ятки культури та архітектури, тощо. До того ж слід успадковувати ці знання, бо вони допоможуть нам, юним громадянам незалежної країни, стати справжніми українцями, гідними слави рідної землі та краще вивчити історичне минуле нашого краю, зрозуміти його сьогоденний день та досягнути його перспективи на майбутнє.

Метою роботи є всебічне вивчення історичного шляху Старої Ушиці від перших згадок до періоду її затоплення, аналіз чинників, що впливали на розвиток поселення в різні історичні періоди.

Науковці доводять, що сучасний розвиток та розміщення міських поселень, їх людність та функціональні типи значною мірою зумовлені їх походженням та особливостями функціонування на різних історичних етапах. Тому для дослідження особливостей становлення і розвитку Старої Ушиці я використала історико-географічний підхід, головними напрямками якого є:

- а) вивчення особливостей історичної появи населеного пункту;
- б) аналіз факторів і причин, що викликали зміну історичних етапів розвитку;
- в) характеристика змін в краї як відображення його історичного розвитку.

У час зміцнення української державності особливої ваги набуває вивчення історії «малої Батьківщини» як фундаменту національної пам'яті та гордості. Дослідження

історії Старої Ушиці є досить актуальним, адже воно дозволяє відтворити цілісну картину минулого нашої країни через призму одного населеного пункту, що має тисячолітню історію. Оригінальність роботи полягає у висвітленні долі селища, яке пройшло шлях від давньоруського міста до затопленої під водами Дністровського водосховища території, що змушує нас заново відкривати раніше маловідомі сторінки історії краю. Цінність даної роботи, на мою думку, полягає в тому, що цілісну історичну картину нашої держави можна скласти лише шляхом узагальнення історичних відомостей усіх регіонів, тому здобуті результати в ході дослідження стануть вагомим внеском в подальші історичні дослідження. А головне ми зможемо зберегти та згодом популяризувати історичну спадщину нашої малої Батьківщини.

Загальні відомості: селище до затоплення

Крайній південь Хмельницької області, де річка Дністер робить крутий поворот на південний схід і впадає в неї ліва притока р. Ушиця, розташоване село Стара Ушиця.

Стара Ушиця – сучасна назва. До 1826 р. – Ушиця, як говорять старожили, «затишне місце». Знаходилося село в ярах, по яких протікають річка Дністер і її ліва притока Ушиця, справді «тихо», як у вусі.

З 1923 по 1959 рік Стара Ушиця була районним центром, а нині село відноситься до Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. За свідченнями старожилів поселення традиційно поділялося на частини які мали назви: «Бурги» (південний схід), «Місто» (центр), «Гнилячка» (південний захід, в яру річки Ушиця), «Нове село» (північний захід), «Горишівка», «Хиб» та «Кордон» (південний захід). Одну з гір, що оточують село (горами тут називають косогори – обриви ярів, що оточують ріки) називали «Калатури». [1]

Населення Старої Ушиці за даними перепису 1959 року було 3775 чол., з них 2070 жінок. [2, с. 182-185]

Тут були промислові підприємства: маслопункт, що виробляв казеїн, солоний сир, сметану; черепичний завод; дві майстерні для пошиття одягу і взуття; дві дизельні електростанції загальної потужності 260 квт.; для обслуговування населення функціонувала лазня, готель, сокоморсовий цех, пекарня, водяний млин.

Транспортне сполучення було не простим. До залізничних станцій Романківці та Васкоуці (11-12 км.) за Дністром та до Кам'яця-Подільського жителі добирались пішки і підводами, а за радянської влади з першої половини 30-х років Стару Ушицю з населеними пунктами по лінії Могилів-Подільський – Заліщики з'єднувала водна магістраль. Староушицька річкова пристань мала майстерню по ремонту барж і катерів, нафтосклад та пилораму (існувала приблизно з 1949 року).

Історичні відомості: від Ушиці до Старої Ушиці

На території нашого села люди жили з найдавніших часів. Про це свідчать грубо загострені куски каменю – скребачки, ручні рубила, гостроконечники – перші знаряддя праці людини, які знайдені в околицях села .

Вперше Ушиця згадується як давньоруське місто в літописі під 1144 роком. В XII ст. після розпаду Русі, як і все Пониззя, Ушиця відходить до Галицького князівства, яке в той час об'єдналось під владою князя Володимира Володаровича.

Багате місто, зручно розташоване на березі ріки Дністер, захищене звідусіль горами, приваблювало інших князів і в XII-XIII ст. точилась безперервна міжусобна боротьба між князями за місто. Борючись за зміцнення своїх позицій на півдні Русі, галицький князь Володимир Володарович затіяв війну з київським князем Володимиром Ольговичем за панування у князівстві, де укріпився на півдні син київського князя. Київський князь пішов зі своєю дружиною на Галицьке князівство, на захід, а його

союзник князь Ізяслав Давидович пішов на Пониззя і оволодів Ушицею. Пізніше Ушиця була повернута галицькому князю.

Вдруге Ушиця згадувалась через 15 років в розповіді літописця про боротьбу сина галицького князя Володимира-Ярослава Осмомисла з двоюрідним братом Іваном Ростиславовичем, якого звали Берладником, який мав невеликий двір в південній частині Галицької землі. Вигнаний з своїх удільних земель Іван Ростиславич (Берладник) оголосив війну галицькому князю, пішов на Пониззя і в 1159 р. підійшов до Ушиці. Гарнізон галицького князя захищав місто, але населення міста, яке особливо багато терпіло від свавілля князів і бояр, особливо в період міжусобних війн, піднялося на повстання в 1159 р. проти князівського і боярського тиску, яке було потім жорстоко придушене (повстання берладників). З цього періоду міжусобної боротьби ми можемо констатувати, що вже в XII ст. Ушиця була значним укріпленим містом Пониззя. Пізніше Ушиця втрачає своє значення і її місце займає сусіднє місто Бакота, яке стає столицею Пониззя.

Князь Данило Романович приділяв багато уваги укріпленню Ушиці і Бакоти. Тут стояли військові гарнізони. Коли на Русі з'явилися монголо-татарські полчища, Данило Романович особливо укріпив Ушицю. Вертаючись з Чехії, татарські орди зупинились в Подолії. В 1250 р. татари підійшли до Бакоти і Ушиці. Князь Борис зрадив народ і віддав Бакоту без бою, а посадник Мілей – Ушицю. [3, с. 936-940]

Татари зруйнували багато міст Поділля, в тому числі і Ушицю, а княжого намісника Мілея татаро-монгольські загарбники призначили правителем Пониззя. Невдовзі на короткий час князь Данило відновив свою владу над Пониззям, простив Мілею зраду і знову віддав йому в управління ці землі, але коли вдруге татари напали, Мілей знову зрадив і татари укріпились в Пониззі на ціле століття, утворивши тут великий улус, який управлявся ординськими темниками. Після розгрому татар при Синіх водах Поділля перейшло до литовського князя Ольгерда, який передав ці володіння своїм племінникам – Костянтину і Федору Коріатовичам (останні і укріпилися в Ушиці). [4, с. 61-62]

Протягом XIV і на початку XV століть між польськими і литовськими феодалами проходили кровопролитні війни, внаслідок яких Польща заволоділа Поділлям.

В 1436 році польський король Ягайло віддав Ушицю феодалу Іоанну Славосію, а пізніше Ушиця стала королівським маєтком, який був відданий в XVI ст. володарям Карачевським і Яцемірським. А з другої половини XVII ст. Ушиця стала знову королівським маєтком під назвою «особого Ушицького старостата». Населення тут терпіло сильний гніт з боку польських панів. І коли почалася національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького, Ушиця була пунктом зосередження повстанського руху подолян проти польських панів. Двісті тисяч українських повстанців зосереджувалися в урвищах і лісах навколо Ушиці (багато козацьких люльок знайдено в лісах і урвищах біля Ушиці).

В середині XVII ст. турки загарбали Поділля, їх панування в Ушиці привело край до економічного занепаду.

Під час другого поділу Польщі в 1793 році Поділля було приєднано до Росії і Ушицьке староство разом з Теремецьким і Бакітським було пожалувано імператрицею Катериною II Волинському губернатору Сергію Шереметьєву, але з Ушицького староства до Шереметьєва перейшли тільки ближні села, а саме містечко Ушиця з землями не ввійшла в склад пожалування і указом Катерини II від 6.07.1795 р. Ушиця, була визначена як повітове місто і її землі стали власністю міської общини.

У зв'язку з тим, що Ушиця була розташована на краю повіту, в гористій місцевості низовини на березі р. Дністер, де часто повторювалися паводки, по

клопотанню місцевих дворян в 1826 році повіт було перенесено в м. Летнівці з назвою Нова Ушиця, а бувше повітове місто залишилось позаштатним повітовим містом і на відміну від Нової Ушиці стало називатись Старою Ушицею. [3, с. 936-940]

Останнім часом неухильно зростає вплив історичної спадщини на формування молодого свідомого громадянина своєї держави. Ми намагаємося оцінювати, аналізувати та розуміти той історичний досвід, що залишився нам у спадок від наших предків. А що може бути ближче, як не досвід дідів і прадідів, як досвід своєї малої Батьківщини. Конкретні знання про свій край повинні стати основою формування якісних рис справжнього патріота, а це можливо лише тоді, коли ти знаєш якими були українці на різних етапах свого життя.

Коли зміцнюється українська державність, зростає роль «провінції», посилюється інтерес українців, молоді до свого історичного минулого, проблем регіонального розвитку і відродження своєї самобутності. От і я своєю роботою намагалася вивчити історичні аспекти життя краю, адже сьогодні можна звернутися до заборонених раніше тем, скористатися матеріалами, які раніше були не доступні, тому потрібно відкривати нові сторінки історії які несуть у собі цінний життєвий досвід.

Як бачимо, Стара Ушиця багата своєю історією, хоча, ще багато фактів є не дослідженими, та своєю роботою, я намагалася зробити невеличкий внесок у дослідження рідного краю. Мною було проведено збір та узагальнення історичних відомостей, опрацювання наукових праць істориків, дослідників минулого (Ю. Сіцінського, П. Батюшкова).

І на останок хочу сказати, що у кожній державі, кожного народу є дати і події, які складають основу, опорні точки їхньої історії, пігрунття історичної пам'яті і національної гордості. Так і для нас, для прийдешніх поколінь, такою основою є історія рідного краю, історія свого роду, свого народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Свідчення та власні спостереження місцевих жителів селища Стара Ушиця/запис А. В. Блажей. 2025
2. Статистичні дані/підсумки всесоюзного перепису населення 1959 року: УРСР, 1963 р. (розділ Хмельницька область, Староушицький район).
3. Праці Подільського епархіального історико-статистичного комітету під ред. Ю. Й. Сіцінського, Кам'янець-Подільський: Вид. С. П. Киржацького, 1901. Т. 9: Парафії та церкви Подільської єпархії. 1064 с.
4. Батюшков П. М. Подолія: історичний опис, 1891 р. 264 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ: ВІД ІНДУСТРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Брадулов Данило, здобувач вищої освіти спеціальності «Політологія» Донбаської державної машинобудівної академії, член гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, Донецька область, м. Краматорськ, Україна
Керівник: **Стешенко Наталія Леонідівна**, канд. істор. наук, доцент, керівник гуртка-методист «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, Донецька область, м. Краматорськ, Україна

Актуальність обраної теми зумовлена тривалою російсько-українською війною та тимчасовою окупацією частини території Донецької і Луганської областей. Донбас до 2014 року був одним із провідних індустриальних регіонів України, який забезпечував значну частку видобутку вугілля, роботу промислових підприємств та експортного

потенціалу держави. Після початку окупації регіон зазнав глибокої трансформації та економічного занепаду: різко скоротився видобуток вугілля, було зруйновано або зупинена робота багатьох підприємств. Дослідження реальних економічних наслідків російської збройної агресії та окупаційної політики на території Донбасу є важливим для об'єктивного аналізу трансформаційних процесів у регіоні.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі процесів деградації промислового комплексу Донеччини, виявленні причинно-наслідкових зв'язків між військово-політичною експансією РФ та руйнуванням економічного потенціалу регіону, а також у фіксації історичних змін господарського профілю краю в період з 2014 року до сьогодні.

Донбас до 2014 року був одним із найпотужніших індустріальних регіонів України. Разом Донецька й Луганська області забезпечували близько 14,9% ВВП України та значну частину промислового виробництва, включно з видобутком кам'яного вугілля, металургією, хімічним і машинобудівним виробництвом. При цьому вугільна галузь регіону складала приблизно 75% всього видобутку вугілля в Україні [1].

До 2014 року Донбас виконував не лише виробничу, а й стратегічну функцію в системі економічної безпеки України. Концентрація вугільної, металургійної, коксохімічної та машинобудівної промисловості формувала замкнений виробничий цикл, який забезпечував стабільність енергетичного та оборонного секторів держави.

Вугільна галузь забезпечувала паливом теплову генерацію електроенергії, що було критично важливим для функціонування енергосистеми України. Коксівне вугілля використовувалося у виробництві сталі, яка, у свою чергу, була основою машинобудування, транспортного будівництва, оборонної промисловості та експорту. Таким чином, Донбас формував не лише регіональну, а й загальнонаціональну індустріальну стабільність.

Маріупольські металургійні комбінати «Азовсталь» та ММК імені Ілліча входили до числа найбільших виробників сталі у Європі. Вони забезпечували валютні надходження, які підтримували платіжний баланс країни. Втрата цих підприємств означала не лише скорочення виробництва, а й стратегічний удар по фінансовій стійкості держави.

Крім того, регіон мав важливе логістичне значення. Через порти Маріуполя здійснювався експорт металопродукції до країн ЄС, Близького Сходу та Азії. Залізнична інфраструктура Донбасу забезпечувала транзит сировини та готової продукції до інших регіонів України. Руйнування цієї системи призвело до розриву економічних ланцюгів загальнонаціонального масштабу.

Отже, до 2014 року Донбас був не периферійним індустріальним регіоном, а системоутворюючим ядром важкої промисловості України, без якого функціонування багатьох галузей економіки було суттєво ускладнене. У промисловості регіону працювали сотні тисяч людей. Лише вугільна галузь забезпечувала роботою понад 200 тисяч осіб. Станом на 2013 рік загальний видобуток вугілля в Україні становив близько 83-84 млн. тон, з яких більшість припадала на Донбас. Важливо, що на території Донецької та Луганської областей розташовувалися ключові підприємства коксівного виробництва, які є критично важливими для металургії [2].

Початок російської окупації в 2014 році призвів до катастрофічного скорочення промислової діяльності в регіоні. Уже в перші роки війни видобуток вугілля в Україні впав майже вдвічі, оскільки дві третини українських шахт опинилися на тимчасово окупованих територіях і частково припинили діяльність. Якщо до повномасштабного вторгнення шахт було 114, то після тривалих бойових дій і руйнувань, станом на 2025-2026 роки, фактично працюють лише 15 шахт [3].

За даними незалежних аналітичних центрів, коксівна промисловість в Україні також зазнала руйнівних змін: з 2013 по 2024 рік видобуток коксівного вугілля скоротився на 74%, а виробництво коксу – на 85%, що є прямим наслідком втрати підприємств та руйнування логістичної інфраструктури через війну [4].

Економічні збитки регіону не обмежуються лише вугіллям. У структурі економіки Донбасу до окупації частка металургії та вугільної промисловості становила майже 49,6%, і більш ніж 16% ВВП України формувалось саме тут.

У 2017 році окупаційні адміністрації оголосили так звану «націоналізацію» українських підприємств. Фактично, це означало примусове вилучення активів українських власників і передачу їх під контроль структур, пов'язаних із Російською Федерацією. Частина підприємств була перереєстрована в російському правовому полі, інші – зупинені або демонтовані [5].

Порушення логістичних ланцюгів (втрата доступу до української банківської системи, блокада залізничних сполучень, втрата морських портів) зробили повноцінну роботу великих заводів економічно неможливою.

Промислові підприємства, які раніше працювали із повною виробничою циклічністю, опинилися на межі знищення. Серед найбільш постраждалих підприємств – «Азовсталь» та ММК імені Ілліча в Маріуполі, Алчевський металургійний комбінат, Єнакіївський металургійний завод, Авдіївський коксохімічний завод, Горлівський хімічний концерн «Стирол» та багато інших. За деякими оцінками, чисельність працівників на «Стиролі» скоротилася з близько 4 000 осіб до кількох десятків, а реальне виробництво обмежене окремими дрібними операціями, зокрема випуском пластикових виробів. Фіксуються також випадки демонтажу та розривання обладнання на металобрухт, що свідчить не про консервацію, а про фактичну ліквідацію частини промислових потужностей. На Авдіївському коксохімічному заводі, одному з найбільших у Європі, виробництво повністю зупинене через бойові дії та руйнування технічної інфраструктури. Аналогічна ситуація спостерігається на Алчевському металургійному комбінаті та інших великих підприємствах гірничо-металургійної галузі, що призводить до подальшого скорочення виробничих потужностей і закриття робочих місць.

Соціально-економічні наслідки цих процесів є надзвичайно глибокими. Зниження обсягів виробництва, зупинка шахт і заводів викликали різке зростання безробіття. За оцінками експертів, у 2025 році в окупованих районах не більше 30% людей мають стабільну зайнятість, що свідчить про велике зростання безробіття порівняно з довоєнним періодом. За роки окупації регіон втратив значну частину працездатного населення. Сотні тисяч осіб стали внутрішньо переміщеними. Частина молоді виїхала до інших регіонів України або за кордон. Відтік працездатного населення призвів до різкої зміни демографічної структури. Частка осіб пенсійного віку суттєво зросла, тоді як кількість молоді та кваліфікованих спеціалістів скоротилася. Це означає втрату людського капіталу – ключового ресурсу для майбутнього відновлення.

Таке штучно створене безробіття має й інший вимір – воно використовується для соціального тиску та мобілізації. Зниження доходів і відсутність перспектив працевлаштування змушують частину місцевого населення погоджуватися на службу в російських військових формуваннях за обіцянки високих зарплат та соціальних гарантій, що фактично стає вимушеною економічною мотивацією вступати до збройних структур окупанта. Це стратегічно використовується для підсилення військового потенціалу Росії за рахунок місцевого населення.

Зниження рівня доходів стало системним явищем. У багатьох випадках заробітна плата не відповідає довоєнному рівню навіть з урахуванням інфляції. Соціальна

інфраструктура – лікарні, школи, транспорт – зазнала деградації через нестачу фінансування.

Крім економічного аспекту, важливим є психологічний чинник. Тривала невизначеність, мілітаризація повсякденного життя та обмеженість перспектив формують атмосферу соціальної апатії та депресії [6].

Таким чином, економічний крах Донбасу супроводжується глибокою соціально-демографічною кризою, наслідки якої будуть відчутними ще десятиліттями.

Економіка окупованого Донбасу поступово трансформувалася у дотаційну та тіньову. Значна частина господарської діяльності відбувається поза міжнародним правовим полем. Регіон дедалі більше інтегрується в російський військово-промисловий комплекс, що означає втрату економічної автономії та перспектив розвитку.

Крім того, занепад промислової інфраструктури створює серйозну екологічну загрозу. Не відкачування ґрунтових та шахтних вод у закритих чи зупинених шахтах спричиняє їх підйом, що може призвести до просідання ґрунтів, руйнування житлових і промислових споруд та масштабних техногенних катастроф. Наприклад, у разі затоплення шахт, де проводилися підземні операції, існує ризик змішування забруднених вод з ґрунтовими, що матиме катастрофічні наслідки для великих територій Донбасу, включно з питною водою та екосистемами.

Особливо небезпечним є питання шахти «Юнком», де у 1979 році було проведено підземний ядерний вибух. У разі повного затоплення цієї шахти існує ризик радіоактивного забруднення підземних вод. Це становить загрозу не лише для Донбасу, а й для водної системи Сіверського Дінця [7].

Таким чином, економічний крах Донбасу є результатом не лише збройної агресії, а й політики, спрямованої на руйнування індустріального потенціалу та перетворення регіону на зону соціального й екологічного лиха. Ці негативні наслідки визначатимуть розвиток Донбасу ще багато років після відновлення контролю України над цими територіями.

Список використаних джерел та літератури:

1. What damage Russian occupation of Donbas caused to Ukrainian economy / Euromaidan Press. 2019. URL: <https://euromaidanpress.com/2019/05/03/what-damage-russian-occupation-of-donbas-caused-to-ukrainian-economy/>
2. Економіка окупованих територій Донбасу скотилася у прірву / УНІАН. 2017. URL: <https://www.unian.ua/economics/industry/2108271-ekonomika-okupovanih-teritoriy-donbasu-skotilasya-u-prirvu-jurnalisti.html>
3. Після російської окупації Донбасу зі 114 шахт працюють лише 15 / PRM.ua. 2025. URL: <https://prm.ua/kinets-industrialnoi-istorii-pislia-rosiyskoi-okupatsii-donbasu-zi-114-shakht-pratsiuut-lyshe-15/>
4. Війна зменшила видобуток коксівного вугілля на 74 %, виробництво коксу – на 85% / Delo.ua. 2025. URL: <https://delo.ua/news/viina-zmensila-vidobutok-koksiivnogo-vugillya-na-74-virobnictvo-koksu-na-85-441115/>
5. Вклад Донбасу у ВВП України через війну різко скоротився / LB.ua. 2015. URL: https://lb.ua/economics/2015/04/03/300806_vklad_donbassa_vvp_izza_voyni.html
6. Mutilated souls: what Russian world brought to Donbas – a portrait in numbers and stories / Дзеркало тижня (ZN.ua). 2025. URL: <https://zn.ua/eng/mutilated-souls-what-russian-world-brought-to-donbas-a-portrait-in-numbers-and-stories.html>
7. Russia liquidates coal mines in occupied Donbas: economic crisis and environmental threats / GreenPost.ua. 2025. URL: <https://greenpost.ua/news/rosiya-likviduye-vugilni-shahty-na-okupovanomu-donbasi-ekonomichna-kryza-sotsialni-vyklyky-j-i88395>

КОБЕЛЯЦЬКИЙ БОРЕЦЬ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Гамага Тимур, учень 8 класу ОЗ «Кобеляцький ліцей № 2 імені Олеса Гончара» Кобеляцької міської ради Полтавської області, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Кобеляцької станції юних туристів
Керівник: **Шабалтій Микола Павлович**, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Кобеляцької станції юних туристів

На заняттях гуртка «Історичне краєзнавство» ми постійно обговорюємо питання боротьби українців за незалежність своєї держави. У процесі цих розмов прозвучало питання «Чи є хоч хтось із наших земляків активним учасником боротьби за встановлення незалежності України в кінці минулого століття?» Спілкуючись із старожилами міста я дійшов висновку про те, що сьогодні серед кобелячан живе Попруга Борис Савич – активний учасник подій сорокарічної давнини, що сприяли на регіональному рівні утворенню Держави України. Він був учасником першого з'їзду Народного руху та з'їзду засновників Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка.

Я зустрівся з Попругою Б. С. та записав його спогади.

«Навчаючись та працюючи у Київському університеті ще у 50-ті роки минулого століття доводилося спілкуватися з різними людьми: викладачами, студентами, колегами. І розмови були неофіційними, які наштовхували на думку про те як одні держави є незалежні а інші у кабалі інших країн. Крім того, я читав різноманітну літературу, яка не була доступною для пересічних людей. Там можна було знаходити роздуми про боротьбу поколінь українців за свою долю, за свою державу. Також спілкувався з людьми, які брали участь у самвидаві (заборонена література). Наприклад, багато про незалежність було у Івана Дзюби та Михайла Брайчевського, у інших видатних істориків та публіцистів. Ну і це свого роду була певна дотичність до розуміння питань незалежності України і боротьби за неї. В університеті за однією партою я вчився із Євгеном Пронюком, який згодом став активним борцем за Україну, був репресований, провів у в'язниці багато років. Навчаючись в університеті, я знав багатьох студентів, які в майбутньому стали відомими борцями за незалежність України. Жив з нами в гуртожитку і В. Чорновіл. На четвертому курсі навчання я часто бував на квартирі земляка Михайла Галушки, де збиралися викладачі вишів та різні інтелігенція. Там я познайомився з Віктором Некрасовим – автором роману «В окопах під Сталінградом», якого згодом за політичні погляди та патріотизм вислали з України. Був знайомий також із Володимиром Мулявою та Василем Лісовим, які давали мені рукописні матеріали про справжню історію України, про критику радянської ідеології та державної системи. За таке товаришування я й постраждав, розпочалися утиски у виші, що в кінцевому рахунку призвело до звільнення з викладацької роботи у Київському університеті. Проте, з кожним роком я відчував, що все більше людей в душі співчували ідеям боротьби за незалежність України.

У 1967 році поїхав я до Львова викладати в Політехнічному інституті. Познайомився із Степаном Хмарою. Заприятелювали з ним, читали самвидавні книжки, дискутували про майбутнє України. Через це спілкування мені не дали дисертацію захистити. Розпочалися утиски, пресування, шантаж. Тому, я повернувся в рідні Кобеляки. Напевно КДБ вже слідувало за мною. Роботу викладацьку ніяку в районі не зміг знайти, тому влаштувався кочегаром у котельню місцевого готелю «Ворскла».

У вересні 1989 року брав участь у першому з'їзді Народного руху. Найбільше запам'яталося те, що делегати з'їзду відчували себе учасниками якихось видатних історичних подій, всі мали надію що започаткований масовий рух відкриває новий шлях для розвитку України. Організація роботи була досить чітка. Розгляд питань проходив у зрозумілому та доступному змісті. Делегатів було більше за тисячу сто осіб. З'їзд обрав головою Народного руху поета Івана Драча, який подарував мені свою книгу. У

документах з'їзду була зафіксована національна символіка – тризуб, жовто-блакитний прапор, гімн «Ще не вмерла України ні слава, ні воля...».

На з'їзді я познайомився з багатьма делегатами, що далі сприяло моїй просвітницькій роботі серед земляків. Повернувшись додому разом з однодумцями я організував тут народний рух. Ще я був делегатом, коли створювалося Товариство імені Тараса Шевченка, це теж допомогло утворити Просвіту в Кобеляках. Словом, вже по всій Україні закипіло національне життя, Кобеляцький край у цьому теж був активним. Також ми створили осередки Руху в багатьох селах. За рік ми мали більше сотні активних прихильників, вели активну просвітницьку агітаційну роботу. В свідомості людей стали ширитися ідеї незалежної української держави. І це мало важливе значення для майбутнього.

А ще розповім про одну пригоду. Ще до з'їздів у 1989 році на 1 травня вночі скинув із ганку райсанепідемстанції радянський прапор. На ранок позбиралися районні та обласні кедебісти, забрали мене з дому. Допитували мене кілька годин – не признався.

У інших старожилів-земляків я з'ясував наступне. Б. С. Попруга був відомим опозиціонером у районі. Він критикував компартійну владу, проводив мітинги, роз'яснював людям необхідність голосувати за самостійну Україну. Попруга перший із містян ще у 1990 році вивісив синьо-жовтий стяг на своїй садибі. У вересні 1991 року він домігся встановлення синьо-жовтих прапорів на Кобеляцькій міській раді.

На виборах Президента України у 1991 році активно підтримував В'ячеслава Чорновола. Також Борис Савич публікував у місцевій пресі багато статей про необхідність будувати свою Українську Державу. У 1994 році на місцевих виборах Борис Савич був обраний головою Кобеляцької міської ради. При ньому міська рада стала більш відкритою, демократичною, впевненою у своїх діях. Вийшовши у 2002 році на пенсію, він продовжив займатися активною громадською діяльністю. Попруга Б. С. був активним учасником Помаранчевої революції – проводив широку агітаційну роботу в підтримку національно-патріотичного кандидата в президенти, їздив на мітинги у Київ та Полтаву, організував у Кобеляках зустріч В. А. Ющенка із виборцями. У 2009 році Попругу Б. С. запрошували у Київський Палац «Україна» на урочисті збори з відзначення 20-ї річниці створення народного Руху, де його нагородили Почесною грамотою.

Знайомство з цікавим співрозмовником, борцем проти тоталітарного компартійного режиму, учасником подій, що сприяли становленню Незалежності України – Пороугою Борисом Савичем значно розширили мої знання про рідний край, про людей які творили історію Кобеляцької громади. Я переконався, що не лише у столиці та великих містах велася активна боротьба за побудову Української держави, а й у містечках та селах були справжні патріоти, які робили все можливе щоб прискорити Українську Незалежність. Одним із таких людей і є наш земляк – Борис Савич Попруга. З метою збереження інформації про його діяльність я зафіксував його спогади, виклав їх у інтернет та передав у місцевий музей.

Список використаних джерел:

1. Кобеляцька районна газета «Колос» // Б. Попруга «Не віряться в утопію» – №31, 25 квітня 1992 р. с. 3.
2. Кобеляцька районна газета «Колос» // Б. Попруга «Україна: шляхом незалежності» – №9, 4 лютого 2004 р. с. 2.
3. Тижневик «Ехо» // Б. Попруга «Втрачені можливості. Застереження» – №6, 18 лютого 2015 р. с. 8.
4. Тижневик «Ехо» // Б. Попруга «Дивіться в корінь» – №34, 9 вересня 2011 р. с.4.

5. Тижневик «Ехо» // І. Філоненко «Попругівському роду нема переводу» – №26, 3 липня 2008 р. с. 5 https://www.youtube.com/watch?v=G7IpR1k_50g&t=309s Жива історія на перетині епох. Інтерв'ю з Попругою Б.С.

ПОВІТРЯНІ ПІВНІЧНІ ВОРОТА КИЄВА, КОТРІ ЛИШИЛИСЯ ЗАЧИНЕНИМИ

Горенчук Євгенія, вихованка гуртка «Патріот» Гостомельського центру творчості дітей та юнацтва Гостомельської селищної ради Бучанського району Київської області

Керівник: **Корненко Оксана Анатоліївна**, керівник гуртка «Патріот» Гостомельського центру творчості дітей та юнацтва Гостомельської селищної ради Бучанського району Київської області

Столиця України оточена кільцею аеродромів, різних розмірів і значення. Оволодіння одним-двома з них дозволило б створити плацдарм для швидкого перекидання повітрянодесантних з'єднань до Києва. Зокрема, за 25 км на північний захід від Києва, в місті Гостомель, знаходиться аеропорт «Антонов». В мирний час завод «Антонов» упродовж багатьох років брав участь у російських авіасалонах, а росіяни – в авіашоу на гостомельському летовищі, тому весь особовий склад російської військово-транспортної авіації, злітно-посадкову смугу в Гостомелі, знали як свої п'ять пальців. Гостомельський аеродром мав бетонну злітно-посадкову смугу розміром 3500 на 56 метрів і здатен був приймати навіть найбільші літаки – достатньо сказати, що саме тут базувалась знаменита «Мрія». Вибір можливих місць для висадки десанту був досить широкий. Проте через складність, ризикованість і віддаленість від Києва, лишалось два варіанти – Гостомель і Васильків. Пріоритетним був Гостомель, оскільки він знаходиться ближче до кордону з Білоруссю й сюди легше пробитися наземним шляхом. Це мала бути зухвала і блискавична операція генштабу російської армії: десант здійснює стрімку висадку з гелікоптерів у аеропорт Гостомеля, закріплюється. Там само сідають десятки Іл-76 з російськими військами на борту, з Білорусі заходить бронетехніка, потім кидок на Київ, захоплення урядових будівель і полон військово-політичного керівництва України. Автори цієї операції, вочевидь, подумки малювали собі купу нових орденів на генеральські мундири та місце в світовій історії, спираючись на якісь свої, абсолютно хибні, уявлення про Україну, критично недооцінили можливості ЗСУ та українських добровольців. Реальність виявилася зовсім іншою.

На початку лютого 2022 року на аеродром «Антонов» приїхали представники СБУ. Вони встановили на летовищі камери відеоспостереження, які передавали картинку з аеропорту в онлайн-режимі. За кілька годин до атаки росіяні камери були пошкоджені. Ким – досі невідомо. Попри загальний нервовий настрій, о 9 годині ранку 24 лютого на аеродром приїхали працівники «Антонова». Вони провели нараду і вирішили насамперед перебазувати «Мрію» подалі від злітно-посадкової смуги в спеціальний хеллінг, щоб її не знищили. Окрім того, працівники «Антонова» розосередили інші літаки, щоб унеможливити їхнє одночасне знищення. Всі ці роботи завершили до 11 ранку. Українське командування не могло протиставити російському десанту регулярні частини Збройних сил, оскільки в регіоні на північний захід від Києва їх просто не було. У частині 3018, неподалік від аеродрому, дислокувалась 4-та бригада оперативного призначення імені Героя України сержанта Сергія Михальчука Національної гвардії України (відома також як бригада швидкого реагування «Рубіж»). За структурою 4-та бригада була наближена до армійської механізованої бригади. Значна частина солдатів та офіцерів 4-ї бригади мала бойовий досвід. Однак станом на 24 лютого основні сили знаходились на Донбасі, а в пункті постійної дислокації перебували головним чином солдати строкової служби. Розуміючи, що 4-та бригада становитиме головну перешкоду для оволодіння аеродромом, росіяни спробували в першу чергу нейтралізувати цю

частину. Близько 7 ранку 24 лютого вони завдали удару крилатою ракетою по місцю дислокації бригади. Однак суттєвих збитків цей удар не завдав – лише пошкодив житловий будинок. На той час бригада вже була піднята по тривозі і зайняла позиції, у тому числі і на самій злітній смузі.

На аеродромі було дві позиції нацгвардійців, разом на них до 20 бійців. Вони мали Переносний Зенітно Ракетний Комплекс «Ігла» з невеликим запасом ракет, зенітні установки ЗУ-23-2 та стрілецьку зброю. Військові розповідають, що в спеціальних боксах на території частини стояли кілька танків та БТРів. Танки були несправними, тому так і залишились в боксах, а БТР, які були на ходу, теж вигнали на позиції. Вся інша техніка була на сході України. На допомогу національним гвардійцям прибув підрозділ Сил спеціальних операцій (ССО). Боець ССО, який брав участь в тих подіях, згадував: «Наше завдання полягало в тому, щоб не дати сісти літаку Іл-76. Або якщо він сяде, то прийняти контакт і по максимуму подавити противника, вигравши час для інших підрозділів». Години до 10-11 нічого особливого не відбувалося, а далі всі, хто був у Гостомелі, почули гул гвинтокрилів. Замість транспортного літака над Гостомелем з'явились гелікоптери. Білорусько-український кордон перетнула велика група гелікоптерів, яка йшла на малій висоті. Вона нараховувала 16 ударних Ка-52 і 18 Мі-8 АМТШ. Останні везли близько 200 десантників зі стрілецькою зброєю, а також протитанковими ракетними комплексами «Корнет» і 82-мм мінометами. Бій за аеропорт в Гостомелі почався близько 11:00-11:30 24 лютого 2022 року. На підходах до Гостомеля гелікоптери опинились під обстрілом переносних зенітних ракетних комплексів, і почали відстріл теплових пасток. Це не допомогло – один Ка-52 був збитий і впав у воду. Обидва члени його екіпажу катапультиувались. Другий Ка-52 був пошкоджений і здійснив вимушену посадку. Один зі збитих Сергієм Фалатюком Ка-52 пілотував командир ескадрильї 319-го полку айрат сафаргалєв. Жертвою ПЗРК (переносний зенітно-ракетний комплекс) став і один з Мі-8. Вогонь вієв з усіх боків, тобто він був кинджальний і постійний. Тому перший десант з 200 окупантів був розбитий.

Незважаючи на втрати, група російських гелікоптерів дісталась до Гостомеля. Поява десятків вертольотів замість літака Іл-76 була дещо неочікуваною для оборонців аеродрому. До того ж, пуски ПЗРК викрили позиції українців, і по них відкрили кулеметний вогонь. Оборонці аеропорту вступили в бій. За словами бійця ССО, після того, як Мі-8 висадили десант на полі аеродрому, ударні гелікоптери Ка-52 утворили коло довкола аеропорту, контролюючи усі підступи. Однак простір всередині цього кола вони не обстрілювали, щоб не влучити у своїх. Цим і скористалися оборонці (ротна тактична група і група управління 4-ї бригади загальною чисельністю близько 150 бійців), зав'язавши бій з десантом. Національні гвардійці близько 15:00 змушені були відступити після того, як закінчилися ПЗРК і набої до стареньких ЗУ-23-2. Втрати національних гвардійців на той момент були мінімальними – лише один поранений.

Відхід наших захисників за межі аеропорту надав свободу дії авіації, котра, всупереч гучним заявам російського командування, аж ніяк не була «знищена». Над аеродромом з'явилась пара бомбардувальників Су-24М з 7-ї бригади тактичної авіації, скидаючи з малої висоти спеціальні бомби з гальмівними парашутами. Загроза обстрілу з землі була цілком реальною, адже російські десантники мали найновіші ПЗРК (переносні зенітно ракетні комплекси) «Верба». Тому бомбардувальники, проходячи над Гостомелем, відстрілювали теплові пастки. Крім того, по аеродрому завдали удару винищувачі МіГ-29 некерованими ракетами С-8. Артилерія 4-ї бригади та частин Збройних Сил України відкрила вогонь по злітно-посадковій смузі, щоб зробити її непридатною до використання. Попрацювали вчасно, адже висадка вертолітного десанту була лише першим етапом операції. Противник після невдалої висадки на злітно-

посадкову смугу все зрозумів, після чого вони висадили підрозділи недалеко від Гостомеля, на північ від нього, на узліссі, і десантники вже висувалися пішим ходом. До 19:20 24 лютого аеродром Гостомель контролювався російським десантом. Зберігалась небезпека використання його російськими літаками Іл-76. До того ж, до Гостомеля підійшли підрозділи 31-ї окремої десантно-штурмової бригади з бронетехнікою (бойовими машинами десанту). Українське командування намагалось повернути контроль над цим стратегічним пунктом. В умовах необхідності одночасно реагувати на безліч загроз, для штурму аеропорту було відібрано кілька підрозділів 72-ї окремої механізованої бригади, 80-ї та 95-ї окремих десантно-штурмових бригад, а також 8-го окремого полку спеціального призначення.

Десантники були перекинуті до Гостомеля кількома гелікоптерами. Українські гелікоптери також обстріляли позиції російських десантників некерованими ракетами. За словами Анатолія Харченка, одного з учасників штурму ввечері 24 лютого, завданням було – не пустити «ілі» на аеродром. Тож «задача була виконана трошки не таким способом, як потрібно було, але не пустили. Просто переорали аеродром, не дали їм приземлитися. І після цього на відході колону бронетехніки спалили». Українські війська здійснили атаку з трьох боків. О 21:00 контроль над об'єктом удалось відновити. Батальйонну тактичну групу російської 45-ї бригади було практично повністю знищено. Росіяни вимушено корегували свої плани. 18 літаків Іл-76 із десантниками й технікою замість Гостомеля приземлилися в білоруському Гомелі – звідти вони почали рухатися в бік України наземними шляхами. Російське командування не відмовилося від наміру заволодіти аеропортом. Тепер це завдання мав виконати наземний ешелон – підрозділи повітряно-десантних військ, які на власній бронетехніці здійснили марш через Чорнобильську зону. Близько 3-ї години 25 лютого під Гостомелем знову почали лунати вибухи. Росіяни кинули на штурм кілька батальйонних тактичних груп. Українська авіація намагалась протидіяти цьому, завдаючи ударів по колонах. Для блокування просування росіян на південь від аеродрому застосовувались також безпілотники «Байрактар».

Менші кількісно українські підрозділи не змогли втримати аеродром і відступили за його межі. Натомість було повною мірою використано перевагу в артилерії, у тому числі реактивній. Аеродром Гостомель постійно зазнавав обстрілів. Зокрема потужного артудару завдано 27 лютого. Це не лише призводило до втрат серед росіян, але й остаточно позбавило їх можливості використати аеродром за прямим призначенням. У місті Гостомель бої тривали ще кілька тижнів. Хоча аеродром лишався під російським контролем, злітно-посадкова смуга була серйозно пошкоджена і на неї не могли сідати літаки. Десантні операції, проведені росіянами в околицях Києва, своєї мети не досягли. Аеродром Гостомеля їм удалося здобути лише на другий день операції за допомогою наземного удару. Однак злітно-посадкову смугу було виведено з ладу, а отже про перекидання додаткових сил повітряним шляхом довелося забути. Українські сили досить добре показали себе при відбитті десанту. Тут загинули й перші старші офіцери російської армії. За даними ГУР, у боях в Гостомелі росія втратила майже 200 фахівців із захоплення аеродромів та аеропортів, які десятиліттями брали участь у військових навчаннях такого типу. Але найголовнішою втратою ворога виявився провал операції блискавичного штурму української столиці. Тут було розтрощено міф про непереможність російської армії та розвіялися кремлівські мрії «взяти Київ за три дні».

Там, де робляться помилки, завжди є місце подвигу. Його і здійснили захисники аеропорту – нацгвардійці, спецпризначенці та добровольці. Слава Героям!

Список використаних джерел та літератури:

1. Харук, А. (2022). Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій. Український історичний журнал, (4), 139-147.
2. Інформаційний довідник Wikipedia,
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D1%97_%D0%B7%D0%B0_%D0%93%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82
3. [Електронний ресурс]: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-68378380>.

АКТ ЗЛУКИ 22 СІЧНЯ 1919 РОКУ: СИМВОЛ ЧИ РЕАЛЬНИЙ КРОК ДО ЄДНОСТІ?

Грабар Артур, учень 9 класу Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 18 Тернопільської міської ради Тернопільської області
Керівник: **Наджафов Ігор Джамільович**, вчитель історії Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 18 Тернопільської міської ради Тернопільської області

Історико-географічний регіон – Східна Галичина, на території котрої я проживаю, складала основну частину території Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), яка разом з Українською Народною Республікою (УНР), була двома сторонами-учасниками Акту Злуки – оголошення універсалу про об'єднання УНР і ЗУНР у соборну Україну.

Ця подія є особливою і для мого краю й тому, що по східному кордоні Тернопільської області проходила умовна межа між УНР та ЗУНР по річці Збруч. До слова, День Соборності України щороку відзначається саме в день проголошення Акту возз'єднання УНР і ЗУНР. Йому передували не менш важливі події: проголошення незалежності УНР у 1918 році та постанови ЗУНР восени того ж року.

Та чи мали ці події реальний вплив на становлення незалежної Української Держави, чи були лише предметом натхнення для наступних поколінь? Спробуємо з'ясувати далі.

Варто почати з передумов та усвідомлення УНР і ЗУНР як двох окремих республік зі своїми особливостями.

22 січня 1918 року Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським проголосила незалежність УНР IV Універсалом. Тобто фактично уперше в ХХ столітті Україна проголосила незалежність. Постала держава, яка протягом трьох наступних років не припиняла боротьби за власне існування. Українцям вдалося не тільки проголосити державні кордони та започаткувати власні державні інститути, мову, гроші, символіку (а саме герб, гімн і прапор), а й збудувати національне боєздатне військо, добитися визнання світової спільноти.

13 листопада 1918 року – було проголошено самостійну Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР), президентом якої згодом став Євген Петрушевич. Необхідно зазначити, що ЗУНР, як і УНР мала низку ознак незалежної держави, як-от: наявність державної мови, власної грошової одиниці, державних органів, визначеної території, війська (у випадку із ЗУНР це була Українська Галицька Армія (УГА), яку очолював Мирон Тарнавський).

Об'єднання двох українських республік – УНР і ЗУНР – почалося невдовзі після встановлення української влади у Східній Галичині, і ще до того, як Директорія УНР переможно увійшла до Києва. 1 грудня 1918 року на залізничній станції у Фастові представники ЗУНР і Директорії УНР підписали «Передвступний договір» (тобто попередній, котрий передував основному).

Статті угоди констатували, непохитний намір ЗУНР «злитися в найкоротшій часі в одну велику державу з Українською Народною Республікою». Зі свого боку, УНР проголошувала, що вона дає згоду «прийняти всю територію і населення Західно-Української Народної Республіки як складову частину державної цілості в Українську Народну Республіку». Для урочистого проголошення цієї Ухвали та завершення юридичного оформлення об'єднання двох республік до Києва було відряджено представницьку делегацію на чолі з віце-президентом ради ЗУНР Левом Бачинським.

Тобто, вже роблячи висновки з даного договору, можна зрозуміти, що обидві сторони мали чимало спільних інтересів (але, як буде описано далі, і розбіжностей у них вистачало); вони були зацікавлені у тісній співпраці одна з одною; прагнули затвердити свою співпрацю юридично й навіть об'єднатися в осяжній перспективі.

22 січня 1919 року, в першу річницю проголошення незалежності УНР, в Києві на Софійській площі відбулися урочисті збори. На них проголосили Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку із Західноукраїнською Народною Республікою. У зачитаному на зборах «Універсалі соборності», зокрема, відзначалося: «Однині вєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західноукраїнська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка».

Основні положення відповідно до «Акту Злуки»:

1. ЗУНР користувалася повною автономією і отримувала назву Західної Облaсті Української Народної Республіки (ЗО УНР).

2. Збройні сили двох держав об'єднувалися.

3. Всім громадянам гарантувалися демократичні права і свободи [5, с. 13].

Наступного дня, 23 січня 1919 року, в приміщенні київського Оперного театру (сучасна Національна опера України) Трудовий Конгрес України ратифікував документ, надавши йому законного юридичного характеру. Президента Західноукраїнської Народної Республіки Євгена Петрушевича незабаром обрали до складу Директорії. ЗУНР після об'єднання з УНР змінила назву на Західна область Української Народної Республіки (ЗО УНР). Розпочалася доволі активна співпраця між обома державними утвореннями в економічній, військовій та культурній сферах.

Апогеєм співпраці та консолідації зусиль став спільний похід українських армій (УГА та Армії УНР) на Київ у серпні 1919 року. Перехід провodu Західно-Української Народної Республіки на Наддніпрянську Україну зміцнив військові сили УНР. УГА об'єдналася з Армією УНР та була підпорядкована Головному отаману військ УНР і Голові Директорії Симону Петлюрі. Проте, на жаль, ще на етапі планування походу траплялися численні розбіжності у формуванні військової стратегії й тактики наступу.

Політичне керівництво Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки мало різне бачення подальших дій об'єднаної армії. Провід ЗУНР у боротьбі з Польщею та радянською Росією не виключав союзу з білими, тоді як Директорія вважала їх такими самими ворогами, як і більшовиків. Більше того, наддніпрянці висували стратегічною метою похід на Київ, а галичани натомість пропонували спершу зайняти Одесу, шлях до якої був значно коротшим, створити там базу армії і звідти поширювати свою владу на територію України. Зрештою сторони дійшли компромісу: одночасно наступати на Київ та Одесу.

Через певні обставини, зокрема відсутності одного як політичного, так і військового бачення в об'єднаної армії (близько 50 тисяч погано озброєної Армії УГА та 35 тисяч не значно краще оснащеної Армії УНР) похід українських армій на Київ та Одесу не досяг стратегічної мети і завершився вимушеним відступом українських військ

після конфлікту з білогвардійськими силами. Здача Києва була не лише воєнною поразкою, вона деморалізуюче вплинула на армію та українську громадськість.

Розбіжності між УНР та ЗУНР лише посилювалися. Питання розколу було тільки питанням часу. Директорія УНР під натиском Червоної армії залишила Київ, а згодом і майже всю підконтрольну УНР територію. У не менш скрутному становищі опинилась і ЗУНР. Навесні 1919 року польські війська розпочинають наступ на Галичину, а румунські війська – закріплювали контроль над Буковиною. За таких важких обставин уряд ЗУНР надав президентові Петрушевичу надзвичайні повноваження, проголосивши його «диктатором».

Загострилися незгоди і між урядами УНР та ЗУНР: для першого головну небезпеку становили війська Білого руху генерала Антона Денікіна і Червоної армії, для другого – поляки та румуни. У листопаді 1919 року уряд ЗУНР підписав із денікінцями угоду про припинення бойових дій між Галицькою армією і силами Білого руху. А уряд УНР натомість у грудні підписав у Варшаві проєкт декларації, за якою віддавав Польщі значну частину західноукраїнських земель в обмін на підтримку проти більшовиків. Акт злуки фактично втратив чинність, і 20 грудня 1919 року президент і диктатор ЗУНР Петрушевич заявив про фактичну втрату чинності в умовах воєнної поразки.

Не склались стосунки й між учасниками об'єднаного процесу. Під час останнього спільного засідання урядів УНР і ЗУНР у листопаді 1919 року в Кам'янці-Подільському Петрушевич пропонував усунути Петлюру від керівництва через некомпетентність. Після цього Петрушевич намагався відновити діяльність уряду ЗУНР в еміграції у Відні та порушувати питання про долю окупованих західноукраїнських земель на міжнародній арені. Але зазнавши невдачі, він розпустив екзильний уряд у 1923 році.

Варто згадати й про різні ідеології, прагнення, цілі, погляди на політику як внутрішню, так і зовнішню. Навіть після Акту Злуки 1919 року, продовжували існувати два окремі й незалежні уряди, дві армії. Республіки фактично перебували у конфедеративних відносинах. У зовнішній політиці для ЗУНР основним ворогом була Польща, що окупувала Галичину. УНР розглядала Польщу як потенційного союзника у боротьбі з більшовицькою Росією, яка була головним ворогом для Наддніпрянщини. Окрім того, ЗУНР прагнула автономії у складі соборної держави, щоб зберегти свій уряд, тоді як УНР прагнула централізації влади.

Не менше відмінностей було і в основі державного управління: Керівництво УНР (Директорія) мало сильні соціалістичні нахили. Головна увага приділялася радикальним соціальним реформам та правам національних меншин. Натомість в ЗУНР лідери дотримувалися національно-демократичних поглядів. Пріоритетом було будівництво міцного державного апарату та армії для захисту територіальної цілісності від Польщі.

Відмінні геополітичні інтереси та цілі, зрештою, призвели до розвалу соборного фронту Української революції пізньої осені 1919 року.

Отже, справдитися надіям політичних сил Наддніпрянщини та Західної України не вдалося з декількох причин:

- байдужість країн Антанти до долі УНР (ставка робилася на сильну Польщу – як щит від більшовизму та на відновлення «єдиної и неделимої» Росії);
- «двовладдя» урядів та суперечлива внутрішня політика;
- особисте протистояння лідерів всередині Директорії (Симона Петлюри та Володимира Винниченка) та з президентом ЗУНР (Євгеном Петрушевичем);
- значна кількість претендентів на владу в умовах громадянської війни [2, с. 98];
- відмінні геополітичні інтереси та цілі.

Акт Злуки Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки чітко продемонстрував процес злиття обох окремих держав. Певною мірою це було конфедеративне об'єднання до визначення питання про форму держави.

Отже, крім того, що Акт Злуки 22 січня 1919 року став символом для наступних поколінь борців за незалежну, соборну Україну, символом віри й надії на щасливе майбутнє й подальшу долю Української Держави; він ще й став кроком до досягнення єдності й нероздільності майбутньої Української Держави, став, хоч і з численними відмінностями, прообразом проголошення незалежної демократичної сучасної України; показав те, які дії справді мають користь й служать єдності держави, а котрі навпаки розділяють її зсередини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Краматорська міська рада. офіційний веб-сайт URL: <https://krm.gov.ua/akt-zluku-unr-i-zunr-yak-tse-vidbulos/>.
2. Studies.In.Ua/проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, її внутрішня та зовнішня політика. URL: <https://studies.in.ua/shpora-hukr/332-75-stvorennya-zahdno-ukrayinskoji-narodnoji-respubliki-ta-yivi-timchasova-konstitucya.html>.
3. Західноукраїнський національний університет. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/9c0e30aa-d3c0-448d-b729-3f40b5e850bd/content>.
4. Інститут історії України/Похід на Київ і Одесу 1919. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z2IID=&I2IDBN=EIU&P2IDBN=EIU&S2ISTN=1&S2IREF=10&S2IFMT=eiu_all&C2ICOM=S&S2ICNR=20&S2IP01=0&S2IP02=0&S2IP03=TRN=&S2ICOLORTERMS=0&S2ISTR=pokhid na kyjiv ta odesu 1919.
5. Бабель/ 106 років тому дві українські республіки об'єднались в одну державу, але її зруйнували суперечки та війна. Як УНР і ЗУНР здобули та втратили соборність (архівний матеріал). URL: <https://babel.ua/texts/24657-sto-rokiv-tomu-dvi-ukrajinski-respubliki-ob-yednalis-ale-derzhavu-zruynuvali-superechki-ta-viyskovi-zagrozi-yak-unr-i-zunr-zdobuli-i-vtratil-sobornist>.

ВІД МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ ДО ВЕЛИКОЇ ДЕРЖАВИ

Гузик Поліна, учениця 11 класу, Хорольського навчально-виховний комплексу (загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад) Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області

Керівник: Куц Тетяна Олександрівна, вчитель історії Хорольського навчально-виховного комплексу (загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад) Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області

Темою моєї роботи стало дослідження історії мого мікрорайону, що був побудований поблизу ТОВ Хорольського заводу дитячих продуктів харчування.

Актуальність обраної мною теми, полягає у тому, що даний мікрорайон є наймолодшим у нашому місті, і його забудова співпала з періодом, коли Україна проголосила незалежність і стала на новий шлях побудови нашої країни. Розкриття ролі закладу освіти та промислових підприємств у державотворчих процесах допомагає виховати патріотизм, почуття громадянської відповідальності та підтримку ЗСУ. Знання історії свого мікрорайону сприяє зміцненню національної свідомості, об'єднанню громади та піднесенню держави в умовах сучасних викликів.

Мета роботи – є розкриття історії створення та діяльності молодого мікрорайону у місті Хорол на вулиці Молодіжній, зокрема його промислового та освітнього розвитку,

дозволяє усвідомити внесок локальних громад у формування економічної та соціальної потужності України.

Основні завдання, які ми ставили перед собою:

- охарактеризувати основні історичні етапи діяльності ТОВ Хорольський завод дитячих продуктів харчування;
- визначити та проаналізувати історію Хорольського навчально-виховного комплексу;
- проаналізувати внесок молококонсервного комбінату та Хорольського НВК у забезпеченні ЗСУ продуктами та ресурсами під час російсько-української війни;
- показати, яким чином локальна історія мікрорайону відображає стійкість України та внесок кожного у національне піднесення.

У червні 1972 року будівництво «Хорольського заводу по виробництву сухих молочних продуктів дитячого харчування» потужністю 100 тонн переробки молока в зміну закінчено. ТОВ «Хорольський завод дитячих продуктів харчування» – єдине підприємство-виробник дитячого і спеціального харчування в Україні, що спеціалізується на виробництві продукції, у першу чергу для малюків від перших днів життя. Серед головних особливостей підприємства перше місце посідає використання свіжого молока та інших складових, вирощених у спеціальних сировинних зонах, завдяки чому максимальньо збережено біологічну цінність продуктів [1, с.1].

Усі представники лінійки сумішей заводу додатково збагачено необхідними вітамінами, мікро- і макроелементами та біологічно-цінними компонентами. Згідно Закону України «Про дитяче харчування» у продукції Хорольського заводу відсутні штучні ароматизатори, барвники, консерванти, пестициди, солі важких металів, радіонукліди, стабілізатори, підсилювачі смаку та аромату, пальмовий стеарин, продукти гідрогенізації олій (маргарину, спреду), бавовняної олії та олії з кунжуту, суміші спецій та прянощів, до складу яких входять незареєстровані або заборонені до використання у виробництві дитячого харчування харчові добавки та інші шкідливі речовини.

Досконала якість та безпечність продукції підтверджено сертифікатами Міжнародної системи управління безпечністю та якістю харчових продуктів – НАССР (ДСТУ ISO 22000) та ISO (ДСТУ ISO 9001).

Для забезпечення виробництва сировиною за підприємством закріплюється сировинна зона із 3-х адміністративних районів Полтавської області: Хорольського, Семенівського, Оржицького.

У жовтні 1974 року на запрошення Міністра м'ясної та молочної промисловості директором призначено Миколу Протасовича Гавриленкова, який до цього обіймав посаду головного інженера у Волковийському молококонсервному комбінаті дитячих продуктів Гродненської області в Білорусі.

Освоєння потужності 16 тонн дитячих продуктів за заміну при режимному часі роботи призвело до встановлення додаткового технологічного обладнання (1975 рік).

1991 рік увійшов в історію комбінату як рік переходу у юрисдикцію України [2, с.10].

У період з 1993 по 1996 роки проходить приватизація підприємства, оцінка цілісного майнового комплексу, процес продажу акцій, які ввійшли до державної частки.

У 2000 році розпочато виробництво продуктів для вагітних жінок, які годують немовлят: «Фемілак – 1», «Фемілак – 2», «Фемілак 2 плюс».

У 2002-2003 роках виготовляється молоко сухе незбиране з вітаміном С для різновікових категорій населення. Освоюється виробництво спеціалізованих продуктів на замовлення МОЗ України [5, с. 506].

2004 рік приніс голові правління Гавриленкову М.П. звання «Герой України». У 2008 році освоєно промислове виробництво швидкозростинних безмолочних злакових каш «Малишка». З наступного року компанія «Нутрітек Україна» розпочинає та проводить перший етап модернізації виробничих потужностей Хорольського комбінату, що сприяло створенню передумов для переходу в 2009 році до масового виробництва продуктів, які не потребують варіння. Проведена масштабна реконструкція, модернізація і технічне переоснащення підприємства – 2010 рік. У червні того ж року Хорольський молококонсервний комбінат очолює Андрій Миколайович Федоткін [3, с.11].

Восени 2013 року до комбінату приходить нова команда на чолі з головою наглядової ради – Володимиром Анатолійовичем Почепом та генеральним директором Артемом Васильовичем Кузьменко. Навесні 2014 року запускається нова лінія виробництва – негазована питна вода «Малиш» призначена для дітей з перших днів життя та рекомендована для постійного вживання [4, с.6].

Березень 2015 року – зміна керівництва. Посаду виконуючого обов'язки генерального директора ПАТ «Хорольський молококонсервний комбінат дитячих продуктів» обійняв Віталій Васильович Ільницький. З 2016 року генеральний директор – Лисак Юрій Михайлович. З 2016 року – Сучко Олександр Валерійович.

Хорольський завод дитячих продуктів харчування завжди, у важкі часи для українського народу, стоїть на варті допомоги. Починаючи з 2014 року, у період російсько-української війни активно займається волонтерською діяльністю. Активно сприяє зміцненню обороноздатності України, надаючи підтримку ЗСУ через постачання продукції та ресурсів, а також робить внесок у стабільність національної економіки, забезпечуючи робочі місця, розвиток виробництва та підтримку місцевої громади. Їхня діяльність демонструє відповідальність бізнесу перед державою та суспільством у важкі часи.

З кінця 60-х років у термінологію хорольців міцно ввійшов вираз «комбінат дитячих продуктів». Першочергово 1994 року по-особливого запам'ятався місцевій громаді, адже саме тоді гостинно відчинила двері для 485 учнів Хорольська загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4. Це диктувалось необхідністю забезпечення підприємства кадрами висококваліфікованих спеціалістів, як інженерних, так і робітничих професій. Неподаляк від школи почав працювати дитячий садок «Незабудка». Створенню школи, ми завдячуємо Міхно Віктору Павловичу та Гавриленкову Миколі Протасовичу. 20 жовтня 2011 року навчальний заклад перейменовано в Хорольський навчально-виховний комплекс [6, с.2].

У школі керували і досі керують мудрі, далекоглядні наставники на життєвій ниві, невтомні та самовіддані педагоги: Старчик Володимир Васильович (1994-2001), Кучеренко Валентина Миколаївна (2001-2002), Рябухін Анатолій Іванович (2002-2006), Дігтяр Надія Григорівна (2006 – наш час).

Школа має випускників, якими варто гордитися. Романенко Володимир Іванович – кандидат технічних наук. Серед них спортсмени – Сафонов Олександр, Чех Лілія, Ткаленко Тетяна, Кіряченко Владислав, Устименко Віталій, Устименко Маргарита, Федорець Вікторія.

Одні із них продовжили педагогічну діяльність. Симоненко (Харіоновська) Наталія Володимирівна, Звірко Юрій Валерійович, Романча (Кулик) Інна Григорівна.

Навчальний заклад має педагогічні династії. Дочки Лемешко Світлани Вікторівни, вчителів початкових класів та син Волошина Сергія Григоровича вчителів фізичної культури Хорольського НВК продовжили педагогічну діяльність батьків.

Кучеренко Валентина Миколаївна та Старчик Володимир Васильович нагороджені знаком «Відмінник освіти України».

Міста, як і люди, мають свою біографію. Хорол хоч і невелике, але давнє і славне місто. Частиною історії нашого міста є створення мікрорайону поблизу Хорольського молококонсервного комбінату дитячих продуктів. За 35 років від проголошення незалежності багато що змінилося. Дитячий садок «Незабудка» вже не працює, кількість учнів у школі знизилася – 119. Проте наш мікрорайон продовжує випускати у світ людей, що стали гордістю рідного краю. Серед випускників школи є і спортсмени, державні службовці, вчителі, журналісти, інженери, славні Герої ЗСУ.

Жителі мікрорайону та керівництво заводу піклуються про благоустрій закладу освіти, навколишніх територій. Постійно влаштовуються благодійні акції «Чисте довкілля» та на допомогу воїнам ЗСУ.

З кожним роком мікрорайон стає все більшою окрасою нашого міста.

Історія нашої держави – це не просто параграфи в підручнику, це історія кожної вулиці, кожного будинку та кожної школи. Коли ми знаємо минуле свого рідного мікрорайону, велика історія України стає для нас близькою та зрозумілою. Це вже не щось далеке, а те, що відбувалося прямо тут, де ми ходимо щодня.

Саме в закладах освіти закладається цей фундамент. Школа не просто вчить датам, вона вчить відчувати причетність до своєї землі. Виховання патріота починається з поваги до своєї «малі Батьківщини» та гордості за людей, які тут жили й творили. З любові до свого порога виростає справжня відповідальність за всю країну. Адже неможливо щиро любити велику державу, не знаючи та не шануючи коріння свого рідного краю.

Ми вважаємо, що знання історії нашого мікрорайону виховає і зміцнить в наших думках любов до нашої Батьківщини – України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гарантована стабільність, широкі перспективи//Зоря Полтавщини. – 2002, 27 березня, С.1.
2. Гавриленкова каша //Урядовий кур'єр. – 2003, 3 червня, С.10.
3. Історія діяльності Хорольського молококонсервного комбінату //Зростає! – 2010, № 2, квітень.
4. Новітні технології хорольського підприємства допомагають випускати якісну воду для малюків// Газета по-українськи. – 2014, 8 травня.
5. Хорольський молококомбінат дитячих продуктів //Альманах пошани підприємств Полтавщини: Презентаційно- іміджеві видання. – Полтава, 2001.- С. 506.
6. Якісні продукти – здорове молоде покоління – головне гасло в роботі працівників ВАТ «Хорольський молококонсервний комбінат дитячих продуктів»//Зоря Полтавщини. – 2003, 23 грудня, С. 1, 2.

ВИМУШЕНІ МІГРАЦІЇ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Коблова Софія, учениця 11 класу ліцей №10, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Керівник: **Булдакова Людмила Петрівна**, ліцей №10, м. Кам'янець-Подільський, учитель історії та громадянської освіти, вчитель-методист

Вторгнення військ російської федерації 24 лютого 2022 року на території України, контрольовані українським урядом, змусила мільйони українців покинути свої домівки в пошуках безпеки всередині країни або за її межами. Масові переміщення населення всередині України та за її межі є безпрецедентними за масштабом і найбільшими в Європі з часів Другої світової війни. Ці процеси потребують наукового осмислення, а оцінка їх масштабів та наслідків стає надзвичайно актуальною.

Історія Європи та світу за останні пів століття зазнала чимало потужних міграційних криз: афганської (1979-1989), яка спровокувала появу понад 6 млн біженців

та емігрантів; венесуельської (2013-2019) – 3 млн; сирійської (2019-2020) – майже 3 млн осіб. Але за своїми масштабами, географією охоплення, кількісними показниками та часовими рамками сучасна українська вимушена міграційна криза не має аналогів і значно перевершує всі попередні.

Так, згідно з оцінкою Міжнародної організації з міграції ООН (МОМ) 7,7 млн громадян України вважаються внутрішньо переміщеними особами (ВПО), тобто вони залишились у країні, але мусили виїхати з власного будинку. Паралельно, за даними Управління Верховного комісара у справах біженців Організації Об'єднаних Націй (УВКБ ООН), лише за перші півтора місяця від початку гарячої фази нинішньої восьмирічної російсько-української війни свої домівки залишили 11,4 млн українців.

Хто виїхав з України? Переважно більшість становили громадяни України (98%), жінки (81%) і більш ніж половина подорожувала з дітьми. Лише третину дорослих супроводжував чоловік/дружина, що частково пояснюється воєнним станом, який накладає обмеження на виїзд з України для більшості дорослих чоловіків. Третина респондентів подорожувала без членів сім'ї.

Цікаво, що українських мігрантів, на відміну від таких же вихідців із країн Азії, Африки й Латинської Америки, в Європі, США та Канаді, приймають значно тепліше і ширше. На нашу думку, це пояснюється багатьма позитивними показниками – високим рівнем освіченості українців, їхньою належною вихованістю, природньою толерантністю, працелюбністю, відкритістю до спілкування, готовністю поділитися власними навичками (фаховими, кулінарними, побутовими), володінням іноземними мовами тощо.

Отже, вимушена міграція, яка сталася внаслідок російсько-української війни стала найбільшою міграційною кризою в Європі за останні 80 років. Мільйони українців були змушені покинути свої домівки через активні бойові дії, зруйновану інфраструктуру та загрозу життю.

Список літератури:

1. Лібанова Е.М., Позняк О.В. Цимбал О.І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2. (48). С.37-57

2. Міграційна криза внаслідок російсько-української війни. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BA_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 09.10.2024).

3. Теофіл Рендюк Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*. 3 (395). С.5-14

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА ЯК ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ТА ДЕМОКРАТІЇ

Ковлева Дар'я, студентка 1 курсу групи ЕРГО 25/11 Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Керівник: **Курлячик Ольга Володимирівна**, викладач історії Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Історія державотворення в Україні – це не просто хронологія подій, а багатовіковий епос виживання, трансформації та незламності. Це шлях від могутніх середньовічних імперій до сучасної демократії через горнило національно-визвольних змагань.

Після переможних битв Богдана Хмельницького 1648 року, Україна фактично виділилася з-під влади Речі Посполитої. На мапі Європи з'явилася політичне утворення з центром у Чигирині, яке мало власну територію, армію, фінанси та судочинство. [4, с. 156]

На відміну від тогочасних абсолютних монархій Європи (Франції чи Московії), Гетьманщина базувалася на виборності:

Генеральна рада – зібрання всього війська, де вирішувалися ключові питання війни та миру.

Старшинська рада – виконавчий орган, що складався з найближчого оточення гетьмана (генеральний писар, обозний, судді). [2, с. 88]

Полково-сотенний устрій – це унікальна система, де адміністративні одиниці (полки) одночасно були і територіальними, і військовими мобілізаційними центрами. Це дозволяло миттєво збирати величезне військо.

Богдан Хмельницький проводив дипломатичну гру на виживання тому що розумів, що самотужки встояти проти Польщі важко. Це змусило його шукати союзників, що призвело до неоднозначних кроків:

Кримське ханство це перший стратегічний союз, який забезпечив козакам кінноту, але був нестабільним через релігійні та політичні розбіжності.

Переяславська рада 1654 р. була вимушеним військовим союзом із Московським царством. Важливо розуміти що козаки сприймали це як тимчасову військову допомогу, тоді як Москва – як приєднання територій. Це непорозуміння стало початком багатовікової боротьби за збереження автономії. [5, с. 210]

Українці в цей період боролися не лише за землю, а й за гідність та віру:

Також був і релігійний фактор – це боротьба проти насильницького окатоличення була одним із потужних стимулів до повстань і козацтво стало офіційним захисником православної церкви.

Козацька держава давала шанс селянину стати вільною людиною («покозачитися»), що було нечувано для кріпосницької Європи.

Інтелектуальний рівень гетьманів України особливо виділявся Іван Мазепа який вкладав величезні кошти в освіту та архітектуру як приклад мазепенське бароко, щоб довести – ми це європейська культурна нація, а не просто «бунтівні піддані» [3, с. 42].

Апогеєм державотворчих процесів того часу стає конституція Пилипа Орлика 1710 р.

Навіть після поразки під Полтавою, українська еліта в еміграції створила документ, який випередив свій час – «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».

Вона вперше у світі проголошувала поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову (за 38 років до того, як Монтеск'є описав цю ідею в Європі).

Вона закріплювала державний суверенітет України від Москви. [1, с. 67]

Чому це важливо для нас сьогодні?

Для українців період – це не просто сторінки підручника, а історія рідної землі. Саме на наших теренах зароджувалися Січі, які були серцем цієї держави. Весь досвід Гетьманщини показує що Україна завжди прагнула бути суб'єктом, а не об'єктом історії.

Список використаної літератури:

1. Історія української конституції / уряд. А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – Київ: Знання, 1997. – 464 с.
2. Липинський В. К. Україна на переломі. 1657-1659. – Відень, 1920. – 528 с.
3. Павленко С. О. Іван Мазепа. – Київ: Альтернативи, 2003. – 416 с.
4. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. – Київ: Либідь, 1995. – 624 с.
5. Яковенко Н. М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Київ: Критика, 2006. – 584 с.

КОЗАЦТВО-ПРОВІДНА СИЛА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Косюченко Артем, учень 8-А класу комунальний заклад «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області

Керівник: **Шрамко Лілія Сергіївна**, вчителька історії комунальний заклад «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області

Українське козацтво як суспільний стан почало формуватися з кінця XV – початку XVI століть. Перша згадка про українських козаків датована 1489 роком. Вже тоді козаки допомагали полякам боротися з татарами. Слово «козак» тюркського походження і означає «вільна людина», «воїн-вершник». В українській мові слово «козацтво» визначає суспільний стан вільних від кріпосного права людей, які займалися господарською діяльністю й обороняли Україну від іноземних загарбників.

Основними джерелами формування нової соціальної верстви в Україні були селянство, яке, тікаючи у степ, протестувало проти закріпачення та посилення феодалної експлуатації, та міщанство, котре йшло на південь спочатку з метою сезонного промислу, полювання, рибальства, а потім об'єднувалося й будувало на Дикому полі невеличкі захисні містечка-прообрази Січі. Головними справами козаків були організація походів проти татар і заготівля дичини та риби. Зможні козаки мали наймитів, у тому числі з козацького середовища, які допомагали вести господарство. У 1556 р. на о. Мала Хортиця черкаський староста Дмитро Вишневецький заснував фортецю Хортицю, яка започаткувала Запорозьку Січ. Остафій Дашкевич та Дмитро Вишневецький, черкаські старости, зібрали в першій половині XVI ст. стільки козаків, що Канів і Черкаси стали центрами українського козацтва (українських козаків до XVII ст. Називають *черкасами*). Серед істориків існує думка, що саме О. Дашкевичу належить ідея Запорізької Січі. Назва «Січ» походить від слова «сікти» і означає *укріплення з дерева, хмизу, глини*. Крім Хортицької, також відомі січі Базавлуцька, Томаківська, Чортомлицька, Кам'янська тощо. [18 с. 2]

Надзвичайно докучало Запоріжжя Польській державі. Адже масові втечі селян позбавляли феодалів робочих рук, а козацькі походи на Крим і Стамбул ускладнювали стосунки Польщі з Туреччиною. Тому, проводячи політику «поділай і володарюй», польський уряд брав до себе на службу замужу частину козаків, забезпечивши їм привілеї. І вже їхніми руками він придушував свавілля запорожців, спрямовуючи їх на основне завдання – охороняти південні кордони держави.

У 1572 р. за наказом польського короля Сигізмунда II Августа формується загін із 300 козаків, які вносилися у спеціальний список – реєстр. Реєстровцям була встановлена виплата з польської казни, вони не підпорядковувалися місцевій владі, а лише призначеному урядом «старшому»; козацька старшина отримала знаки влади – клейноди (булаву, бунчук, корогву, печатку).

Центром реєстрового козацтва стало м. Трахтемирів. Офіційно реєстрове козацтво називали Запорізьким Військом, якому формально підпорядковувалась і Запорізька Січ. Проте взяти Запоріжжя під свій контроль Речі Посполитій так і не вдалося. У 1578 р. реєстр становив 500 козаків, а у 1590 – вже тисячу. Реєстрові козаки мали низку

важливих привілеїв. Перш за все, вступаючи до реєстру, вони виходили з-під юрисдикції феодалів, звільнялися від влади старост і воевод, якщо мешкали на королівських землях, а також міських магістратів, і підпадали під виключну юрисдикцію реєстрового війська. Реєстр мав свій «присуд», тобто козаки мали право судитися у своїх судах. Реєстрові козаки звільнялися від податків, мали право власності на землю, одержували: права вільно займатися різними промислами і торгівлею. За службу вони отримували, хоч і не регулярно, грошове жалування державної скарбниці. Час від часу реєстровим козакам видавалися сукно, порох, свинець [17, с. 21].

Однак все це не усувало істотних відмінностей в майновому стані реєстрових козаків. Верхівку реєстру склали козацька старшина і заможне козацтво. Переважно вони походили з дрібної української шляхти, володіли селами і хуторами, різними промислами, водяними млинами, корчмами. Старшина і заможне козацтво експлуатували незаможних людей і наймитів «підсусідків». Становище основної маси реєстрового козацтва було складним. Обов'язок відбувати на власні кошти нічим не обмежену військову службу, виступати в похід з конем, зброєю і військовим знярядям вимагав від реєстрових козаків значних грошових витрат, а на час військових походів – навіть передавати своє господарство в інші руки. Важливим фактором, який визначав настрої більшості реєстрових козаків, було те, що стосовно них завжди існувала загроза скорочення реєстру і, як наслідок, покріпачення. Врешті-решт реєстрове козацтво, як і народні маси всієї України, надто болісно сприймало національно-релігійний утиск, який різко посилювався наприкінці XVI ст. Цими обставинами і пояснюється той факт, що під час народних повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. не тільки козацькі низи, а й козацька «середина» переходили на бік борців проти кріпацтва та іноземних гнобителів.

Але наприкінці XVI – на початку XVII ст. реєстрове козацтво разом з запорожцями все частіше виступало не тільки проти турецько-татарських агресорів, а й проти польсько-шляхетського феодалного гніту, підтримуючи селянство.

Навіть будучи перехідною формою від професійної общини до повноцінної держави, Запорізька Січ, проте, відіграла найвизначнішу роль у процесі українського державного будівництва, її існування ознаменувало собою наступний після Галицько-волинського князівства етап поступового формування української етнічної держави.

Список використаних джерел:

1. Водотика С., Робак І. Османська імперія в міжцивілізаційному діалозі в Південній Україні. думки з приводу нових підходів турецької історіографії // Південний архів (історичні науки). 2021. № 33. С. 16.
2. Заруба В. «Українське питання» в системі європейської політики останньої чверті XVII століття // Київська старовина. 2003. № 1. С. 9.
3. Крип'якевич І. «Історія України». Київ: Основа, 1999. – 205.
4. Мицик Ю., Плохій С. Як козаки Україну боронили. 2014, Київ: Основа, 238, с. 26
5. Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко. Політичний портрет: наукове видання. Київ: Темпора, 2011. С. 401-402. 45
6. Смолій В. Національно-Визвольна війна в контексті українського державотворення // Національно-Визвольна війна українського народу середини XVII ст.: політика, ідеологія, військове мистецтво. – К., 1998. – С. 15.[1]
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676рр.) – К.,1999. – С. 205.[4]
8. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. – К.,1994. – С. 39.[8]
9. Стороженко І.С. Битва на Жовтих Водах. – Дніпропетровськ, 1997. С. 145. [25]

10. Він же. Корсунська битва 1648 // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Вип.3. – К., Черкаси, 1993. – С. 145. [26]
11. Цит. за: Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991. – С.178. [27]
12. Чухліб Т. Козаки та Яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500-1700-х рр. Київ: «Києво-Могилянська академія», 2020. С. 446.
13. Чухліб Т. Козацька Україна і султанська Туреччина: від війни до миру. Київ: «Арій», 2024. С. 384.
14. Чухліб Т. Відень 1683: Україна-Русь у битві за «золоте яблуко» Європи. Київ: «Кліо», 2013. С. 518.
15. Там само. С. 406-408
16. Шурхало Д. Україна і Османська імперія. Історик про османський вектор козацької політики // Радіо Свобода. 2019. 28 квітня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29906299.html>
17. Яворницький Д. «Історія Запорізького козацтва», 1989. – 164
18. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ukrayinske-kozatstvo-viktor-brekhunenko/>
19. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Ukrainsko-turetski_vidnosyny_kriz_stolittia_istoriia_dyplomatiia_ekonomika_Zbirnyk_materiali.pdf?PHPSESSID=r6mr9o3shr8bfefchvobe52ig7
20. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/15/144019/>

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ. ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА

Кубрак Максим, учень 9-Б класу Комунального закладу «Крисинська гімназія» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованець гуртка «Джерело» Богодухівського ЦДЮТ
Керівник: **Воскобойник Надія Михайлівна**, вчителька історії Комунального закладу «Крисинська гімназія» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Джерело» Богодухівського ЦДЮТ

Тема науково-дослідницької роботи – «Повстанський рух в Україні. Холодноярська республіка» – належить до числа актуальних, адже на сьогоднішній день тема повстанського руху на території України часів Української революції майже не вивчена.

Селянський повстанський рух 1917-1922 рр. був поліморфним і різнобарвним. Це ускладнює його об'єктивну оцінку, виключає можливість категоричних узагальнень щодо всього явища загалом і Холодноярського повстання. А, отже, уможливило його ідеалізацію. Серед повстанців можна знайти як щирих «політичних» повстанців, так і тих, хто прикривався політичною; національно-свідомих борців за незалежність України і таких, які воювали проти всіх, хто наближається до села: порядних і чесних і таких, чиї вчинки огидні; тих, які жертвували життям заради загиблих і тих, хто займався особистим збагаченням; тих, хто пішов у загоны добровільно, за покликом серця, і тих, хто опинився там вимушено або випадково.

Радянські історики позитивно оцінювали тих повстанців, які боролися з гетьманщиною, денікінцями, петлюрівцями. Ті ж, хто воював проти комуністичної влади, а це стосується холодноярських повстанців, були затавровані як «політичні бандити». В сучасній історіографії, яка позбувалася ідеологічних читачів, ми знаходимо значно об'єктивніші оцінки Холодноярської республіки.

Через запеклість та тривалість боротьби холодноярських повстанців із радянською владою в сучасних дослідженнях як одна з найбільш характерних рис подана антикомуністична спрямованість повстанського руху. Але більш об'єктивнішим буде твердження про те, що Холодноярське повстання зароджувалося на самперед як рух

антидержавної спрямованості і лише остаточна перемога більшовиків зробила їх, з рештою єдиним головним ворогом українського повстанця.

Причини усього повстання слід шукати не лише у внутрішній політиці режиму, а у природі самих учасників повстання (селян, козаків), загальному контексті революції та громадянської війни.

Подальше ґрунтовне і усебічне доведення антидержавності і дій холодноярських повстанців дозволить говорити про вимушеність застосування до повсталих козаків та селян насилля та репресій з боку радянської влади. І тоді неминуче постане питання про хоча б гіпотетичну можливість побудувати в той час української національної, але демократичної, нездатної на примуси і карально-репресивний тиск держави, якою спробувала бути Холодноярська республіка.

Мета роботи полягає у з'ясуванні специфіки та особливостей повстанського руху в Україні в цілому та в Холодному Яру, зокрема.

Відповідно до мети ми визначили з такі основні завдання:

- По-перше, вивчити та проаналізувати документи, матеріали преси, дані Internet;
- По-друге, дослідити повстанський рух на території проголошеної Холодноярської республіки;
- По-третє, з'ясувати причини, що підштовхували селян та козацтво в Україні на радикальні дії проти існуючої влади.

Об'єктом дослідження є повстанський рух на Україні у 20-х рр ХХ століття.

Суб'єкт дослідження – козацтво, українські селяни.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дослідження є спробою дослідити природу та особливості українського повстанського руху проти діючої більшовицької влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Київ: Видавнича група «Відродження». 2023. 448 с.
2. Рукас А., Ковальчук М., Папанін А., Лободаєв В. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях. 1914-1921 років. Харків: 2020. 372 с.
3. Історична правда-[http:// www.istpravda.com.ua/](http://www.istpravda.com.ua/), FB-[https:// www.facebook.com/istpravda?fref=ts](https://www.facebook.com/istpravda?fref=ts)
4. Україна Incognita-[http:// incognita.day.Kiev.ua/](http://incognita.day.Kiev.ua/), FB-[https:// www.facebook.com/incognita](https://www.facebook.com/incognita)
5. Електронний архів українського визвольного руху-<http://avr.org/ua>
6. Центр дослідження визвольного руху FB-<https://www.facebook.com/cdvrua>

УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ДОНЕЧЧИНИ У РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Манасико Роман, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності С2 «Політологія» Донбаської державної машинобудівної академії, член гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, Донецька область, м. Краматорськ, Україна

Керівник: **Стешенко Наталія Леонідівна**, канд. істор. наук, керівник гуртка-методист «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК, доцентка кафедри філософії та соціально-політичних наук ДДМА м. Краматорськ, Україна

Дослідження участі мешканців Донеччини у Революції Гідності зумовлена необхідністю подолання радянських та російських міфів про «монолітну проросійськість» Сходу України. Тривалий час пропаганда вибудовувала образ Донеччини як регіону, що був виключно оплотом режиму Януковича. Однак реальні

події 2013-2014 років свідчать про активний спротив місцевих мешканців і є стратегічно важливим кроком для руйнування ідеологічних міфів, які десятиліттями насаджувала ворожа пропаганда. Стереотип про регіон, що позбавлений національної свідомості, заперечують факти спротиву донеччан та луганчан, які виступили проти режиму в його ж цитаделі.

Аналіз діяльності місцевих активістів не просто повертає нам забуті сторінки історії – він доводить, що боротьба за європейські цінності та державність була природною і закономірною реакцією на політику тоталітаризму.

Метою роботи є комплексний аналіз форм, масштабу та особливості участі жителів Донецької області у Революції Гідності – як безпосередньо на Майдані Незалежності в Києві, так і під час протестних акцій у містах Донеччини під прицілом «тітушок», бездіяльності міліції та під тиском місцевих еліт, які роками вибудовували власну вертикаль влади.

Точкою відліку стало 21 листопада 2013 року [1]. У Донецьку все почалося з допису в соцмережах, який зібрав перших п'ятьох сміливців біля пам'ятника Шевченку для спільного фото та співу гімну. Вже через декілька днів на це ж місце вийшло близько 300-400 людей.

Схожі процеси відбувалися і в Луганську: там місцеві активісти згуртувалися, щоб популяризувати ідею Євромайдану, створюючи атмосферні зустрічі з українською музикою та прапорами. Головним двигуном протесту на сході став не лише геополітичний вибір, а насамперед, корупції та міліцейського свавілля. Це було повстання інтелектуального класу – викладачів, журналістів, митців та студентів.

У відповідь на проукраїнські зібрання Партія регіонів, лідером якої був Віктор Янукович, почала організовувати «антимайдани». До будівлі Донецької ОДА автобусами масово привозили людей, яким видавали транспаранти з гаслами про «стабільність» та підтримку президента. Проте, з початком 2014 року ситуація стала критичною. Після перших смертей на столичному Майдані 22 січня – Сергія Нігояна, Михайла Живневського та Юрія Вербицького – регіональні еліти відчували дезорієнтацію. Партія почала розколюватися, а на арену виходили одіозні постаті, такі як Михайло Добкін, який формував сумнівні структури на кшталт «Українського фронту» з георгіївськими стрічками та російськими байкерами [2].

20 лютого 2014 року став «чорним днем» – розстріл Небесної сотні активізував виходи патріотів у Донецьку та Луганську. Люди несли свічки, портрети загиблих та меморіальні вінки. Водночас, у самій системі панував хаос: після підписання угоди про врегулювання кризи та втечі Януковича 22 лютого Україна фактично залишилася без вищого керівництва. Росія миттєво скористалася цим вакуумом. Янукович панічно мігрував між Харковом та Донецьком, намагаючись знайти підтримку, але врешті-решт втік до Росії на російському гелікоптері. Це змусило Кремль діяти прямолінійно.

На антимайдани Донеччини почали масово завозити спортивних молодиків із сусідніх регіонів Росії. Місцеві активісти одразу ідентифікували їх за характерним російським акцентом, годинниками з московським часом та незнанням елементарної географії міста. На противагу цим групам, захист українських мітингів взяла на себе ультрас донецького «Шахтаря». Вони змінили своє ставлення до «інтелігентного» Майдану, коли побачили несправедливе насильство щодо беззбройних людей, і стали пліч-о-пліч із протестувальниками.

Березень 2014 року став місяцем «параду народних губернаторів». 1 березня у Донецьку самопроголошеним очільником став Павло Губарєв – колишній член неонацистської організації та активіст блоку Наталії Вітренко. У Луганську аналогічну роль взяв на себе Арсен Клінчасв, який роками займався антиукраїнською пропагандою.

Ці персонажі, яких часто називали «консервами Кремля», діяли за чітким планом залякування населення «київською хунтою» та закликів до приєднання до Росії.

Найвищою точкою мирного спротиву став мітинг 5 березня 2014 року в Донецьку, коли на площу вийшло близько 10 000 людей. Гігантський прапор України, розгорнутий на площі, став символом того, що Донецьк – це Україна. Проте ця акція ледь не закінчилася різаниною: після завершення мітингу агресивні групи «тітушок» оточили активістів, і лише втручання наляканої міліції, яка вивозила людей автозаками, дозволило уникнути великої кількості жертв [2].

13 березня 2014 року сталася трагедія, що змінила все. Під час чергового нападу на мирних демонстрантів у Донецьку загинув 22-річний Дмитро Чернявський. Це була перша кров, пролита за український прапор у цьому регіоні. Міліція на той момент остаточно самоусунулася від виконання обов'язків.

Квітень приніс остаточний перехід до збройної фази. 6 квітня в Луганську агресивний натовп захопив будівлю СБУ, безперешкодно забравши звідти зброю. Того ж дня в Донецьку знову була захоплена ОДА, а вже 7 квітня Денис Пушилін – колишній функціонер фінансової піраміди МММ – оголосив про створення так званої «ДНР». Ці події, що виглядали як абсурдний фарс, супроводжувалися закликами до Путіна ввести «миротворчі війська».

12 квітня 2014 року до Слов'янську увійшов загін ФСБ під керівництвом Ігоря Гірка. Прихід професійного військового терориста означав початок війни. Гіркин згодом відкрито визнавав, що саме він «натиснув на спусковий гачок війни», і без його втручання події могли б обмежитися лише політичним протистоянням. 17 квітня в Горлівці загін терориста Безлера викрав та жорстоко закатавав депутата Володимира Рибак та двох студентів – Юрія Поправку і Юрія Дяковського – за їхню проукраїнську позицію.

Останній сплеск громадянської мужності стався 28 квітня 2014 року, коли близько двох тисяч найсміливіших донеччан вийшли на марш за єдність України. Хода була жорстоко розігнана бойовиками з бітами, камінням та світло-шумовими гранатами під крики «Росія». Це був кінець мирного періоду.

Події Революції Гідності на Донеччині та Луганщині довели, що цей край ніколи не був ідеологічно монолітним. Українська ідентичність тут виявилася значно глибшою, ніж розраховував агресор. Саме учасники регіональних Майданів стали першими добровольцями та волонтерами, які у 2014 році закрили собою країну. Попри подальшу окупацію та масштабні руйнування міст – Бахмута, Маріуполя, Авдіївки – подвиг учасників донецького спротиву назавжди залишиться фундаментом української Перемоги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лашенко О., Реалії Д. Що Майдан приніс Донбасу? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realiy/28889055.html> (дата звернення: 10.02.2026).
2. Рогачук Д. Донецький Євромайдан: «Тітушки були з палками, з ножами, і в них була ціль – вбивати нас». *Вибори*. URL: <https://vyborypravda.com/articles/2018/03/16/7149580/> (дата звернення: 10.02.2026).
3. Трощинська Т., Куликов А. Проти життя за поняттями: як розпочинався Євромайдан на Донбасі. *Громадське радіо*. URL: <https://hromadske.radio/ru/podcasts/kyiv-donbas/protiv-zhizni-po-ponyatiyam-kak-nachinalsya-evromaydan-na-donbasse> (дата звернення: 10.02.2026).

ПОЛІТИКА МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ПЕРІОДУ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»

Мушак Дмитро, студент гр. 36-ПЗ-Б ВСП «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу ДДМА», Донецької області

Керівник: **Стешенко Олександр Вікторович**, викладач вищої категорії, викладач-методист ВСП «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу ДДМА», керівник гуртка-методист «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

«Вінницька трагедія» – один із найбільш масових проявів сталінських репресій на території УРСР, що відбувався в межах кампанії, відомої як «Великий терор» у 1937-1938 роках [3; 9]. Її наслідком стали масові арешти та розстріли тисяч невинних громадян: представників інтелігенції, селян, духовенства, військових, робітників [1; 6].

На території Вінницької області органи НКВС діяли особливо активно, виконуючи планові розстрільні ліміти, які постійно перевищувалися. Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України постала нагальна потреба не тільки у відновленні державності, але й формуванні національної ідентичності. Важливим кроком у цьому процесі стало осмислення трагічних сторінок минулого, зокрема масових репресій радянського режиму, які десятиліттями замовчувались або виправдовувались як боротьба з внутрішніми ворогами. Осмислення подій «Великого терору» є не лише необхідною частиною історичного аналізу, а й ключем до розуміння природи тоталітарного насильства, методів державного терору та маніпуляцій, які лежать в основі подібних режимів.

Актуальність теми. У сучасних умовах повномасштабної російської агресії особливо важливо згадувати ці злочини, адже російська федерація, наслідуючи методи СРСР, знову застосовує насильство, репресії та намагається знищити українську націю.

Мета: дослідити масштаби, причини та наслідки масових політичних репресій як приклад злочинів тоталітарного режиму проти українського народу, а також нагадати суспільству про цю трагедію та ознайомити молодь із замовчуваними сторінками історії.

Завдання роботи: 1) проаналізувати історичний контекст «Великого терору» та діяльність органів НКВС на Вінниччині; 2) висвітлити масштаби репресій, категорії жертв та механізми реалізації злочинів; 3) розкрити процес ексгумації поховань і реакцію радянської влади.

Вінницька область мала стратегічне значення з кількох причин. По-перше, Вінниччина до 1939 року була прикордонною зоною із Польщею, що автоматично привертало підозру до мешканців з боку радянських спецслужб. По-друге, тут проживала велика кількість представників національних меншин – поляків, чехів, німців, євреїв. Це лише посилювало увагу до регіону як до потенційно неблагонадійного. Крім того, саме тут у 1920-х роках активно діяли повстанські загони, а також певний час перебував уряд УНР. Наприклад, у 1918 році, Жмеринка стала тимчасовим осередком Директорії УНР уряд якої переїздив з Вінниці після відступу з Києва. Тут діяв сам Симон Петлюра. У поєднанні з пам'яттю про визвольні змагання, релігійну багатоманітність (зокрема присутність греко-католицького духовенства) та активну участь населення в антирадянських рухах – усе це викликало особливо підозру органів НКВС [8].

У 1930-х роках на Вінниччині проходила масова колективізація, що супроводжувалася жорстким розкуркуленням, депортацією, репресіями проти «куркулів» і голодом. Сукупність цих чинників зробила регіон одним із головних об'єктів спостереження, контролю та політичних чисток з боку радянських репресивних органів.

У 1937-1938 роках Вінниччина стала одним із центрів масових політичних репресій на території УРСР. За неповними даними, протягом цього періоду в області було заарештовано близько 20 тисяч осіб, з яких щонайменше 13 475 були страчені [3; 7].

Основна частина розстрілів, понад 10 тисяч, була здійснена в межах реалізації наказу НКВС № 00447, що стосувався так званих «антирадянських елементів» [6].

Окремі категорії жертв були репресовані за національною ознакою: близько двох тисяч осіб за наказом № 00485 (проти німців), понад триста – за наказом № 00486 (проти поляків). Решта проходили за іншими статтями, що давало органам можливість діяти максимально широко й безкарно. Репресії охопили кілька хвиль, кожна з яких супроводжувалася масовими арештами, допитами й розстрілами. Вироки часто виносилися без слідства – достатньо було свідчень обвинуваченого, отриманих під тортурами. НКВС діяло на основі квот: так, у 1937 році для Вінницької області було встановлено «ліміт» на репресії в 4000 осіб, половину з яких передбачалося розстріляти. Проте реальні масштаби значно перевищили заплановане. Так звана «перевиконана норма» стала фактичним мірилом лояльності до режиму з боку місцевих органів. Тіла розстріляних ховали у спеціально підготовлених місцях, які оголошувалися зонами «особливого режиму». Більшість справ розглядалися не судом, а надзвичайними органами – «трійками» НКВС, які ухвалювали рішення за кілька хвилин. Такий підхід дозволяв репресивній системі працювати з максимальною ефективністю, повністю ігноруючи норми права.

У 1943 році, під час нацистської окупації Вінниці, місцеві жителі повідомили німецьку адміністрацію про ймовірні місця масових поховань у місті. Окупаційна влада розпочала розкопки, які тривали до весни 1944 року. В результаті було виявлено понад 90 братських могил, з яких ексгумували близько 9,5 тисяч тіл [1; 8].

Найбільші місця захоронень – Парк культури і відпочинку імені Горького, де знайдено 40 могил, військове містечко у Старому місті – 35 могил, а також садибна ділянка по вулиці Толстого, де розкопали ще 20. Роботи проходили під наглядом міжнародних комісій, до складу яких входили представники понад десятка країн, зокрема нейтральних – Швейцарії, Іспанії, Швеції, Португалії. До розслідувань долучалися медики, юристи, журналісти, священнослужителі. Всі вони дійшли жакливого висновку: жертви були розстріляні у 1937-1938 роках у період «Великого терору». Основною причиною смерті стало вогнепальне поранення в потилицю з близької відстані. У багатьох тіл були зв'язані руки, на них були помітні сліди жорстокого поводження. За свідченнями очевидців, деякі розстріляні ще були живими на момент захоронення. Застосування малокаліберної зброї пояснювалося бажанням зменшити шум і ускладнити будь-яке подальше розслідування. Суспільна реакція на розкопки була миттєвою – тисячі мешканців міста приходили до місць ексгумацій. Свідки згадували нічні постріли зі сторони Східного кладовища і гул машин, що від'їжджали у напрямку місць страти. Незважаючи на нацистський інтерес до політичного використання цих викриттів, масштаби трагедії не викликали сумнівів. Факт масових поховань і жакливий характер смертей став першим публічним підтвердженням злочинів сталінського режиму на території України.

Жертвами сталінських репресій ставали представники найрізноманітніших соціальних прошарків населення. Особливу увагу приділяли інтелігенції – вчителям, лікарям, службовцям, а також робітникам і селянам, які активно опиралися колективізації або мали куркульське походження. Священнослужителі піддавалися переслідуванням за звинуваченнями в антирадянській діяльності, а також особи польського, німецького та єврейського походження. Офіційними причинами для репресій часто ставали звинувачення в участі у контрреволюційних організаціях, шпигунстві, антирадянській

пропаганді, зв'язках з іноземними державами чи колишніми українськими урядами. Проте на практиці вироки нерідко базувалися на вдуманих доносах, особистій помсті або бажанні зайняти посаду жертви. Не мав значення рівень політичної активності – достатньо було бути родичом емігранта, іноземцем за походженням або просто опинитися в списках, складених за доносами сусідів. Особливо вразливими ставали сільські жителі, де НКВС ретельно формував списки куркулів та колишніх повстанців. Конкуренція між підрозділами репресивних органів за викриття ворогів народу часто призводила до штучного завищення показників і повного ігнорування реальних доказів провини чи їх відсутності.

Після повернення радянської влади до Вінниці у 1944 році факт масових поховань був категорично заперечений. Уся інформація про ексгумації негайно оголошувалась німецькою провокацією, а самі розкопки – фальсифікацією, спрямованою на дискредитацію СРСР [7; 9].

Радянське керівництво наполягало на версії, що розстріли нібито здійснили німецькі окупанти, попри очевидну хронологію 1937-1938 років, яка повністю виключала таку можливість. Свідків розкопок, медиків, які брали участь у експертизах, а також журналістів і місцевих мешканців, що ділилися правдою почали переслідувати. Багатьох було заарештовано, засуджено за антирадянську пропаганду, відправлено до таборів або змусили замовкнути під загрозою нових репресій. Особливо жорстокого тиску зазнавали родичі загиблих, які намагалися ідентифікувати тіла або домогтися справедливості. За спробу згадати, вшанувати пам'ять – карали роками ув'язнення. Щоб стерти навіть сліди трагедії, місця поховань засипали землею [2].

Парк культури, де було знайдено десятки братських могил, перетворили на звичайну зону відпочинку. Жодних пам'ятних знаків не встановлювали. Архівні матеріали щодо розкопок були засекречені під грифом «таємно» й надовго вилучені з доступу. У суспільстві запанували страх і мовчання. Для багатьох єдиним способом вижити стало забути про цю трагедію. Влада витіснила тему з публічного простору, залишивши трагедію поза офіційною історією ще на десятиліття.

Із проголошенням незалежності України тема Вінницької трагедії стала важливою частиною національного переосмислення радянського минулого. У 1990-х роках розпочався процес реабілітації жертв [6], частково відкрилися архіви, з'явилися перші пам'ятні знаки. У Вінниці встановлено меморіал жертвам НКВС, однак повноцінного вшанування ще не досягнуто. Історики, журналісти та громадські активісти неодноразово закликали створити справжній Меморіал пам'яті просто в місці масових поховань. За радянських часів ці місця були цинічно перевернуті: на території Східного кладовища, де розстрілювали людей, встановили пам'ятник жертвам фашизму, щоб приховати відповідальність НКВС, Сталіна і комуністичної партії. У радянські часи згадки про справжніх винуватців трагедії – НКВС, Сталіна, партію – були суворо заборонені. Навіть натяк на їхню відповідальність міг обернутися переслідуванням. Лише після 1991 року стало можливо відкрито говорити про події 1930-х, публікувати архіви, вшановувати пам'ять жертв сталінського терору. Але й у незалежній Україні пам'ять не завжди була послідовною: траплялися періоди байдужості або намагання применшити масштаб злочинів. Після початку повномасштабної війни у 2022 році тема політичних репресій знову набула актуальності. Кремль і сьогодні заперечує радянські злочини як частину власної пропаганди. Тому згадка про Вінницьку трагедію – це не лише про минуле. Це про правду, яку намагаються знищити, і про право на пам'ять, яке ще треба захищати.

«Вінницька трагедія» є однозначно жакливим злочином проти людяності, здійснений радянською владою через репресивні органи того часу. Вона є наочним прикладом, як тоталітарна система позбавляє людину гідності і використовує страх та

насильство як засоби контролю. Пам'ять про цю трагедію нагадує нам про важливість захисту прав людини, верховенства закону і недопустимість безкарності держави перед своїми громадянами [3].

Вона попереджає про небезпеку безконтрольності влади, культу особи та ідеологічного насильства. Збереження цієї пам'яті – обов'язок кожного з нас, щоб подібні злочини ніколи не повторилися і щоб людство продовжило а подекуди і почало цінувати свободу і гідність кожної людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антін Драган. Vinnytsia: A Forgotten Holocaust. Jersey City, NJ: Svoboda Press, Ukrainian National Association, 1986.
2. Бабич Є. К., Патока В. В. (упор.). Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Київ: Смолоскип, 2007.
3. Igor Каменецький (ред.). The Tragedy of Vinnytsia: Materials on Stalin's Policy of Extermination in Ukraine 1936-1938. New York: Ukrainian Historical Association, 1989.
4. Костюк Г. О. Зустрічі й прощання: Спогади. Київ: Смолоскип, 2008.
5. Коваль В. Злочин Москви у Вінниці. Нью-Йорк: [Ukrainian Publication of the Ukrainian American Youth Association], 1951.
6. Пономаренко А. Б. Вінницька трагедія 1937-1938 рр. як злочин комуністичного тоталітарного режиму. Наукові роботи Вінницького національного технічного університету. Вінниця: ВНТУ, 2023. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/41503>.
7. Реабілітовані історією: у двадцяти семи томах. Вінницька область. (серія). Вінниця: ДП «ДкФ», 2010.
8. Sandul I. I., Stepovy A. P., Pidhainy S. O. The Black Deeds of the Kremlin: A White Book. Toronto: Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror, 1953.
9. Шаповал Ю. І. Вінницька трагедія 1937-38. Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34637>

ВИХІДЦІ З ДОНБАСУ ЯК ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Попов Владислав, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності С 2 «Політологія» Донбаської державної машинобудівної академії, гурток «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, Донецька область, м. Краматорськ, Україна

Керівник: **Стещенко Наталія Леонідівна**, канд. істор. наук, керівник гуртка-методист «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК, доцентка кафедри філософії та соціально-політичних наук ДДМА м. Краматорськ, Україна

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю спростування радянського та російського міфу про Донбас як про «виключно пролетарський та лояльний до Москви регіон». В умовах сучасної російсько-української війни звернення до постатей вихідців із Донеччини та Луганщини, які стояли біля витоків українського опору у другій половині ХХ століття, є важливим для зміцнення національної єдності. Висвітлення діяльності діячів, таких як Олекса Тихий, Василь Стус, Іван Дзуба, Микола Руденко, дозволяє показати інтелектуальну та правозахисну потужність регіону та його невід'ємність від загальноукраїнського дисидентського контексту.

Метою статті є аналіз внеску вихідців із Донбасу в український опозиційний рух (дисидентство) 1950-1980-х років, дослідження особливостей їхнього світогляду,

сформованого в індустріальному краї, та визначення їхньої ролі у формуванні правозахисної та національно-визвольної парадигми в Україні.

Новизна дослідження полягає у спробі змістити акцент з «територіальної інакшості» Донбасу на його роль як одного з ключових центрів формування української політичної та культурної еліти, що чинила опір тоталітаризму. На відміну від попередніх праць, де дисидентство часто розглядається як західноукраїнський або київський феномен, у цій роботі пропонується погляд на Донбас як на «кузню» найбільш радикальних та ідейно безкомпромісних борців за права людини та державну незалежність. Особливу увагу приділено специфіці «донецького ґрунту», який, попри тотальну русифікацію, народжував потужний український протест.

Український рух опору другої половини ХХ століття сформувався на хвилі «хрущовської відлиги» 1950-х років. Часткова лібералізація суспільно-політичного життя після смерті Сталіна не змінила тоталітарної суті системи, проте дала поштовх до пробудження національної свідомості. Русійною силою цього процесу стала творча інтелігенція – покоління шістдесятників, яке розпочало ненасильницьку боротьбу проти русифікації, культурної асиміляції та порушення прав людини [1].

Ідеологічне підґрунтя руху формувалося під впливом як внутрішніх процесів, так і глобальних геополітичних зрушень, зокрема Угорської революції 1956 року та Празької весни 1968 року, що засвідчили кризу соціалістичного табору. В Україні ж спротив набув виразно національного забарвлення. Через заборону вільного слова основним інструментом поширення ідей став «самвидав» – підпільні тиражування публіцистичних та літературних творів. Яскравими прикладами раннього етапу опору стали гостра соціальна лірика Василя Симоненка та колективні петиції, такі як «Лист творчої молоді Дніпропетровська» (1965), що фіксували вимоги припинити нищення української культури [1].

Ключовим етапом вироблення дисидентської ідеології стала поява праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965). Цей трактат не лише розкрив механізми колоніальної політики центру, але й став маніфестом для правозахисників, трансформувавши стихійний протест у площину аргументованої політичної боротьби. Відповідно режиму стали репресії: лише протягом 1956-1965 років за «антирадянську агітацію» було заарештовано сотні інтелектуалів. Проте арешти лише згуртували опозицію, трансформували «тихий бунт» у системний правозахисний рух, в якому провідну роль відіграли вихідці з промислових регіонів України [2].

Наступним етапом було виникнення у листопаді 1976 року Української Гельсінської групи (УГГ) – першої легальної правозахисної організації в УРСР, метою якої був захист прав людини згідно з Гельсінськими угодами. Серед 41 члена УГГ, які загалом отримали 550 років таборів за свою діяльність, ключову роль відіграли представники Донбасу [3].

Засновник і лідер Микола Руденко, уродженець селища Юр'ївка на Луганщині, став ініціатором створення та першим головою УГГ. Відомий письменник-фронтовик, він пройшов складний шлях еволюції поглядів: від партійного функціонера до одного з найгостріших критиків радянської системи. Переломним моментом стала його відмова давати негативні характеристики репресованим колегам-письменникам («космополітам») та критика марксистської теорії. У лютому 1977 року за правозахисну діяльність його було засуджено до 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання за статтею «антирадянська агітація і пропаганда». Усі його твори були вилучені з бібліотек та продажу [3].

Голос українського Донбасу Олекса Тихий, вчитель із села Їзівка Донецької області, став символом боротьби за українську ідентичність промислового регіону. Його

громадянська позиція проявилася ще в юності, коли він критикував безальтернативність радянських виборів. У 1956 році Тихий надіслав листа до ЦК КПРС із протестом проти окупації Угорщини радянськими військами, за що отримав перший термін – 7 років таборів. Повернувшись на Донеччину, він працював робітником, але продовжував інтелектуальну працю. Зокрема написав програмні статті «Думи про рідний Донецький край» та «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області». У цих працях він пророче попередив про небезпеку денаціоналізації Донбасу, наслідки якої ми спостерігаємо сьогодні. Незважаючи на тяжку хворобу шлунку, в ув'язненні він тримав 52-денне голодування протесту. Олекса Тихий загинув у тюремній лікарні Пермської області в травні 1984 року через ненадання медичної допомоги, так і не зрікшись своїх переконань [3].

Незламний дух опору – Василь Стус народився на Вінниччині, його становлення як поета і громадянина відбулося в Донецьку, де він навчався в педінституті та працював учителем. Його шлях відкритого спротиву розпочався у 1965 році під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» у Києві, де він публічно виступив проти арештів української інтелігенції. За правозахисну діяльність та творчість, яку режим кваліфікував як «антирадянську», Стус був двічі засуджений. Вступивши до УГГ у 1979 році, він відмовився від радянського громадянства, заявивши: «Бути радянським громадянином – це значить бути рабом». Його другий вирок у 1980 році склав 10 років таборів і 5 років заслання. У таборі Кучино (Урал) поет загинув у карцері в ніч на 4 вересня 1985 року. Офіційна причина смерті – серцева недостатність, проте соратники переконані, що це була свідомо розправа системи над поетом, якого навіть висували на здобуття Нобелівської премії [3].

Ці постаті своїм життям довели, що Донбас був не лише індустріальним придатком імперії, але й місцем народження та гарту титанів українського духу, які віддали життя за свободу і права людини [3].

Підсумовуючи проведене дослідження, можна впевнено стверджувати що Донеччина та Луганщина у другій половині ХХ століття стали одним із найпотужніших центрів боротьби за українську незалежність. Життєвий шлях таких людей, як Микола Руденко, Олекса Тихий, Василь Стус та Іван Дзюба, доводить, що рух опору на сході був не випадковим явищем, а свідомим вибором інтелектуальної еліти краю. Вони не просто захищали права людини, а й обстоювали право нашого народу бути собою – говорити рідною мовою та знати свою справжню історію. Сьогодні, коли Україна знову виборює свою свободу, пам'ятайте про цих людей стає нашою зброєю в інформаційній війні. Їхня боротьба нагадує нам і всьому світу, що Донбас – це край українських патріотів, який зробив неоціненний внесок у здобуття нашої державності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Давиденко М. Дисидентський рух в Україні: Історія опору та сучасні відлуння. *engage.org.ua*. URL: <https://engage.org.ua/dysydentskyj-ruh-v-ukrayini-istoriya-oporu-ta-suchasni-vidlunnya/> (дата звернення: 11.02.2026).
2. Котубей-Геруцька О. Дисидент, який став міністром. Про опір русифікації, боротьбу з партією та велике кохання в житті Івана Дзюби. *suspilne.media*. URL: <https://suspilne.media/culture/608037-disident-akij-stav-ministrom-pro-opir-rusifikacii-borotbu-z-partieu-ta-velike-kohanna-v-zitti-ivana-dzubi/> (дата звернення: 11.02.2026).
3. Стрижова О. Українські дисиденти, яких народив Донбас: до річниці створення УГГ. *Radio Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/dysydynty-z-donbasu/29903433.html> (дата звернення: 11.02.2026).

«Я ЗНАЮ СВОЇ ПРАВА» ЕСЕ НА ТЕМУ «Я ЗНАЮ ЯК ЗУПИНИТИ ВІЙНУ»

Слинько Яна, учениця 9-Б класу ліцею №2 Гніванської міської ради, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Керівник: **Коваль Олександр Іванович**, учитель історії ліцею №2 Гніванської міської ради, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Війна – це не лише зіткнення армій, а й зіткнення світоглядів, цінностей та правових систем. Вона залишає глибокий слід у житті народів, змінює політичні карти світу та ставить під сумнів ефективність міжнародних інституцій. Саме тому питання про те, як зупинити війни, є одним із найважливіших для сучасної цивілізації. Існують різні шляхи – економічні санкції, дипломатичні переговори, політичні рішення чи культурні впливи. Проте найстійкішим і найпереконливішим інструментом залишається право, адже воно визначає правила гри, встановлює межі допустимого та забезпечує відповідальність за їх порушення.

Україна сьогодні перебуває у центрі глобального протистояння, і її досвід є показовим для всього світу. З одного боку, держава застосовує внутрішні правові механізми – воєнний стан, що регулює життя суспільства в умовах агресії. З іншого – має можливість використати міжнародне право, оголосивши стан війни, що юридично закріплює факт агресії та відкриває шлях до створення офіційних коаліцій, застосування санкцій і конфіскації майна агресора.

Оголошення стану війни, на відміну від воєнного стану, є міжнародно-правовим актом, який здатний мобілізувати світову спільноту, посилити відповідальність агресора та забезпечити Україні більш дієву підтримку у боротьбі за незалежність.

Мета есе – показати відмінності між станом війни та воєнним станом, довести переваги оголошення стану війни як юридичного інструменту та обґрунтувати його значення для України в умовах сучасної агресії.

Як зупинити війни в світі, як зупинити війну в Україні? Є багато способів зробити це: економічні, дипломатичні, політичні, культурні та юридичні. Найкращий, на мою думку, юридичний. Існує міжнародне право, є вітчизняне право, якщо їх ефективно поєднати та використати, то можна не тільки зупинити війни, а й їх попередити.

Дієвим засобом міжнародного права є оголошення стану війни у разі порушення територіальної цілісності та суверенітету будь-якої держави. Чому? Тому що, згідно статті 51 Статуту ООН (29 сесія Генеральної Асамблеї 1974 року), війна є неправомірним фактом. Початок війни без її оголошення підвищує відповідальність агресора і є обтяжуючою обставиною.

Актом прямої агресії є вторгнення збройних сил на територію інших держав, незалежно від оголошення війни, військова окупація, бомбардування території іншої держави, блокада портів або узбережжя, напад на сухопутні, морські повітряні сили.

У більшості держав світу глава держави повинен оголосити стан війни з подальшим схваленням такого рішення парламентом. Юридичними кроками цього є: припинення дипломатичних і консульських зносин, припинення чинних політичних договорів. негайно починають діяти союзні договори про взаємну військову допомогу, договори стосовно правил ведення війни. Майно ворожої держави підлягає конфіскації (в тому числі торгові судна). До громадян держави ворога застосовується примусове виселення (Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р. ст. 41, 42). Громадяни воюючих держав поділяються на мирне населення і збройні сили.

Відповідно до «III Гаазької конвенції про початок військових дій» від 1907 року, учасницею якої є Україна, оголошення війни відбувається:

- шляхом звернення до власного народу;

- шляхом звернення до народу і уряду держави-супротивника;
- шляхом звернення до світової спільноти.

Про стан війни повідомляються також нейтральні держави. В Україні діє принцип примату, тобто переважання міжнародного права над вітчизняним, що записано в статті 9 Конституції України: чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною законодавства України.

У статті 85, пункт 9 записано, що ВРУ оголошує за поданням Президента України стану війни і оголошення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України. Стаття 106, пункт 19 КУ зобов'язує ПУ внести до ВРУ подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання ЗС уразі збройної агресії проти України.

Стан війни є міжнародним правовим актом, триває до перемоги або капітуляції, передбачає повну мобілізацію всіх силових структур, активує альянси і санкції, значно посилює міжнародний вплив на відміну від воєнного стану. Також оголошення стану війни означає, що Україна перебуває у війні не тільки і російською федерацією, а й із білоруссо, північною кореєю, Іраном тощо.

Що передбачає воєнний стан? Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан, як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення усіх загроз. Тобто оголошення воєнного стану є внутрішнім юридичним актом, а не міжнародним, він постійно продовжується на 90 днів (вже 11 разів), дозволяє допомогу без ескалації, встановлюється охорона об'єктів критичної інфраструктури, запровадження трудової повинності, використання потужностей і трудових ресурсів для потреб оборони, запровадження комендантської години, здійснення порядку перевірки документів і транспортних засобів, примусове відчуження майна, обмеження свободи пересування, обмеження масових заходів.

Воєнний стан відміняється при зникненні загрози воєнного нападу (агресії) та з відміною стану війни. Згідно статті 18 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року відповідальність за порушення законодавства про оборону України в першу чергу несуть керівники, інші посадові особи державних органів, підприємств, установ, організацій, громадяни, винні у порушенні законодавства відповідно закону.

Отже, стан війни і воєнний стан – це різні юридичні поняття. Стан війни є міжнародно-правовим фактом визнання війни між державами, воєнний стан внутрішнім правовим режимом, що регулює обмеження прав та повноваження органів влади. Головна відмінність між ними полягає в тому, що стан війни юридично фіксує факт війни, а воєнний стан – іше заходи для ведення цієї війни(те, що робимо).

На мою думку, оголошення стану війни:

- мобілізує цивілізовані держави негайно утворити Антимосковську коаліцію, а не «Коаліцію охочих» чи «Раду миру»(до речі США не визнали РФ державою-агресором, спонсором тероризму);

- конфіскувати всі активи держави-агресора в Україні та за кордоном;

- зумовить країни, які допомагають агресору переглянути свою політику, коли Україна здійснить реадмісію – видворення їхніх підданих;

- мобілізувати правоохоронні органи (із 142 тисяч поліцейських на фронті 17 тисяч);
- всі громадяни будуть залучені для оборони України у різних сферах діяльності;
- покращить якість навчання і виховання учнів, студентів;
- збільшить відповідальність усіх громадян за долю України;
- стан війни не допускає до майбутніх виборів усі теперішні політичні партії і блоки, майбутнє за новими політиками.

Таким чином, на початку 2022 р. постала новітня, а у багатьох аспектах і сенсах – зовсім інша конфігурація викликів, інтересів і потреб, які висунули й актуалізували окреслений вище комплекс проблем, пов'язаних із російсько-українською війною. Без систематичного розроблення та ґрунтовного осмислення цього комплексу проблем неможливо окреслити й запропонувати оптимальні засади державної політики в освітній, інформаційній, медійній, культурній та інших площинах, виробити дієві й адекватні заходи із захисту культурного, освітнього, інформаційного просторів України, визначити базові пріоритети та напрями у соціогуманітарних сферах в умовах національно-визвольної війни України проти російських загарбників вже у XXI столітті

Для України оголошення стану війни могло б стати важливим кроком у посиленні міжнародного тиску на агресора, формуванні офіційної коаліції союзників та підвищенні відповідальності кожного громадянина за долю країни. Це не лише юридичне визнання війни, а й потужний інструмент для консолідації суспільства та міжнародної підтримки. Отже, право, як найстійкіший механізм, здатне не тільки регулювати перебіг війни, а й стати ключем до її завершення та запобігання новим конфліктам у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про утворення військових адміністрацій. Указ Президента України № 68/2022 від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.
5. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>. УДК 342.78

ДЕМОКРАТИЧНІ РЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ПРИХІД ДО ВЛАДИ БІЛЬШОВИКІВ В МАРІУПОЛІ ПРОТЯГОМ 1917 РОКУ

Теліш Марк, учень 9 класу Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньою школою I ступеня № 2 Нікольської селищної ради Донецької області

Керівник: **Омельченко Людмила Миколаївна**, вчителька історії і географії Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньою школою I ступеня № 2 Нікольської селищної ради Донецької області

В умовах триваючої російської агресії, коли українське суспільство й Сили Оборони України в складних умовах докладають зусиль для ліквідації російських окупантів та звільнення суверенної території, дуже важливо осмислити історичні уроки революційних подій 1917 року. Адже саме тоді розпочався період виходу України з імперії, який завершується саме зараз ціною величезних втрат нашої героїчної нації.

Необхідно проаналізувати суперечливі суспільні процеси того далекого часу, оскільки це дає можливість краще зрозуміти сутність сучасної історії України.

У наш час, коли політика деколонізації й деколонізації, що здійснюється в Україні, руйнує стереотипи в історичній свідомості українців, є потреба розкрити дійсне місце більшовиків у суспільних процесах в Україні загалом та в Маріуполі зокрема в революційних подіях 1917 р. Важливо з'ясувати причини суспільної трансформації від демократичної революції до збройного протистояння та більшовицької диктатури, яка утвердилася в Росії після жовтневого перевороту в Петрограді, а пізніше була збройним шляхом встановлена в Україні діями місцевих та російських радянських військ.

Зазначене питання за радянського часу висвітлювалося неодноразово з компартійних ідеологічних позицій. Наразі є нагальна потреба проаналізувати його, позбавивши ідеологічної заангажованості. Це важливо зробити на наукових засадах об'єктивності, оскільки до нашого часу в Україні загалом та в нині окупованому Маріуполі, зокрема, є мешканці, що вірять історичним міфам радянської доби. Деякі аспекти зазначеної теми деталізували сучасні маріупольські краєзнавці, але без необхідного аналізу. Перед початком Першої світової війни Маріуполь був досить великим індустріальним, портовим містом, повітовим центром Катеринославської губернії на її південному сході з населенням близько 57750 мешканців. Протягом війни за рахунок переселенців їх кількість зростає в 1,5 р. до 86500 осіб. Завдяки металургійним заводам «Нікополь» та «Російський провіданс», морському порту на Азовському узбережжі, активній діяльності місцевого купецтва, інтелігенції Маріуполь здобув великий вплив на економічний та культурний розвиток всього регіону Приазов'я. Місто стало центром економічних, культурних інтересів чисельних навколишніх сільських громад.

Важливо також відзначити наявність в Маріуполі полярних соціальних сил: із одного боку, чисельний загін робітників, які перебували під впливом російських соціал-демократів та есерів, а з іншого – впливові кола ліберально налаштованих підприємців, представників інтелігенції, службовців – прихильників конституційно демократичної партії. Виявлялися також національно-культурні та політичні інтереси різних етнічних спільнот – українців, росіян, греків, вірмен, євреїв. Зазначені чинники суттєво вплинули на розвиток демократичних процесів у Маріуполі на початку революційних подій 1917 р. Протягом 23-27 лютого 1917 р. в Петрограді зростала революційна активність робітників, демократичної громадськості, солдатських мас. Але до початка березня мешканці Маріуполя не були поінформовані про ці події. Тим часом, у Петрограді відбувся державний переворот, який призвів до падіння самодержавства в одній із найбільш деспотичних монархій світу та обумовив початок демократичних перетворень на всій величезній імперській території, в тому числі, в українських землях, на теренах Приазов'я.

Телеграму про перехід центральної державної влади до рук виконавчого комітету Державної Думи отримали Маріупольські військово-промисловий та біржевий комітети. Перші офіційні повідомлення про революційні події в Петрограді 27 лютого – 3 березня 1917 р. були надруковані в газеті «Маріупольская жизнь» за 5 березня 1917 р. Пізніше газета «Наша правда» зазначала, що маріупольська поліція кілька днів намагалася приховати факт зречення царя. 3-4 березня 1917 р. за ініціативою громадських організацій у Києві була створена Українська Центральна Рада, почалася Українська революція. Про цю подію не повідомляла маріупольська преса того часу, але вона мала безумовний вплив на діяльність місцевих українців. Протягом березня в Маріуполі формувалося українське товариство.

Ще до появи офіційних повідомлень мариупольці дізналися про революційні події в Петрограді й відреагували на них. 2 березня 1917 р. в Маріуполі різні політичні партії провели мітинги, на яких вітали революцію й очікувану свободу. Відображаючи загальний настрій революційного піднесення, газета «Маріупольская жизнь» у номері за 7 березня зазначала: «Те, чого так довго та пристрасно чекала вся Росія, до чого, як до сонця, нестримно прагнула думка народна, здійснилося... І зараз перед багатомільйонним населенням Росії відкриваються найширші, найсвітліші перспективи».

Із перших днів березня 1917 р. у місті помітне місце посіла Маріупольська рада робітничих депутатів, проте «більшість у ній захопили меншовики та есери», які «сприяли створенню т. зв. Громадського комітету, який очолив комісар Тимчасового уряду». Сучасні мариупольські краєзнавці констатують, що рада робітничих депутатів була створена 2 березня 1917 р. на заводах Нікополь-Маріупольського товариства та «Російський Провіданс». Факти свідчили про те, що мариупольські робітники-металурги на початку демократичної революції були політично активні, але не захоплені ліворадикальними настроями і перебували під впливом реформістських політичних сил – есерів та меншовицького крила російських соціал-демократів. Радикально налаштовані місцеві більшовики на цей час ще не повернулися з ув'язнення. Та й загалом у місті та повіті тоді панували ліберальні, помірковані настрої. До процесу суспільного оновлення в Маріуполі включалися громадські кола різної політичної спрямованості, але значною мірою орієнтовані на демократичні цінності. Під впливом урядових реформаторських рішень розпочалася реорганізація владних інституцій у Маріуполі. У ніч з 6 на 7 березня в приміщенні театру «Гігант» відбулося об'єднане засідання понад 100 представників від Міської думи, земства, громадських організацій та ради робітничих депутатів. Як зазначалося з цього приводу в газетному звіті, там зібралися «представники майже всіх верств населення, починаючи від робітників у косоворотках і закінчуючи представниками установ у візитках». Збори проходили під головуванням М. Земцова – колишнього депутата І російської Державної Думи, який у своїй промові «закликав усіх сприяти порядку та спокою в місті не вірити тим темним чуткам, які продовжують поширювати нечисленні клевети скинутої влади». У заключній частині зборів, після півночі, на початку 7 березня, згідно газетного звіту, було обрано членів Маріупольського міського громадського виконавчого комітету, який отримав владні повноваження. Більшість була прихильниками ліберальних демократичних перетворень. Передбачалося, що виконавчий комітет візьме на себе управління містом, буде займатися «справою громадської безпеки, порядку та спокою міста Маріуполя та пов'язаних із ним питань».

Із початком демократичної революції в суспільних процесах у Маріуполі, як і в інших регіонах України, активізувалася роль солдатських мас. Із 1914 р. у Новоселівці знаходився стаціонарний літній табір та навчальний полігон 24-го Маріупольського запасного піхотного полку, чисельність солдат у якому в літні періоди досягала 7 тис. осіб. Масова демонстрація демократичної громадськості міста на підтримку революції та суспільних реформ, яка відбулася в місті 10 березня 1917 р. стала певним рубежем у здійсненні демократичних процесів у Маріуполі. У цій політичній акції, згідно газетного звіту «Маріупольской жизни», взяли участь близько 50-60 тис. громадян. Серед демонстрантів була численна, різноманітна «публіка», в тому числі, солдати, учні учительської гімназії. Поряд із гаслами російською мовою на мітингу були представлені також плакати українською та єврейською мовами.

Аналіз революційних подій кінця лютого – початку березня 1917 р. засвідчує, що їх з радістю вітала мариупольська громадськість. Досить швидко в Маріуполі з'явилися перші прояви українського визвольного руху. Це була ознака суспільно-політичних змін,

які відбувалися за умов Української революції. Уже в перші дні революції на демократичних засадах було створено Маріупольський міський громадський виконавчий комітет, Маріупольську раду робітничих депутатів. Було ліквідовано стару поліцію та жандармерію, які дискредитували себе. Поліцію замінила новостворена міліція. Нова демократична влада діяла динамічно, активно, працюючи іноді навіть вночі. Більшість суспільних проблем цього часу в Маріуполі вдавалося вирішувати, уникаючи конфронтацій. Загалом, потрібно зазначити, що в березні 1917 р. нова демократична влада в Маріуполі демонструвала толерантність у соціальному та національному питаннях.

Протягом квітня – травня 1917 р. до міста повернулися із заслання учасники травневого страйку 1916 р. 5 травня вони створили «комітет потерпілих за страйк», який став більшовицьким штабом. Комітет був налаштований рішучо та активно діяв, реалізуючи настанови В. Леніна. Він базувався на маріупольських заводах, робітники яких стали соціальною опорою діяльності більшовиків у боротьбі за владу. За словами керівника комітету В. Варганова, той був спрямований перш за все на боротьбу проти меншовиків. Серед ворожого оточення, в якому діяв маріупольський більшовицький осередок, В. Варганов називав також Бунд, правих та лівих есерів, українських есерів (боротьбистів), кадетів, українських буржуазних націоналістів, та інших, які за словами цього більшовицького ватажка, «блокувалися між собою в боротьбі проти більшовиків». Засекречене військове навчання проходило у вільний від роботи час під керівництвом добровольців, колишніх солдатів та унтерофіцерів за всіма правилами статуту царської армії. У серпні 1917 р. вони провели «фейковий» благодійний вечір для заможних маріупольців. Зібрані чималі кошти використали не на допомогу нужденним, а на озброєння червоногвардійців, що посилювало військові можливості маріупольських більшовиків у боротьбі за владу. Одночасно більшовики проводили активну агресивну пропагандистську кампанію серед робітників, солдатів 24-го запасного піхотного полку, формуючи неприйняття демократичних інститутів влади, Української Центральної Ради, поширюючи негативне ставлення до всіх інших партій крім більшовицької. До цієї справи активно долучалася робітнича молодь. На жовтень 1917 р. маріупольський загін червоної гвардії налічував близько 300 бійців, що становили значну військову силу, на яку спиралися місцеві більшовики в боротьбі за владу. Їх використали для роззброєння загону українських гайдамаків. 12 жовтня на першому засіданні очолюваної більшовиком В. Варгановим міської ради робітничих та солдатських депутатів було прийнято резолюцію більшовицької фракції про перехід всієї влади до ради робітничих та солдатських депутатів. Це не призвело одразу до встановлення більшовицької диктатури, але означало певний крок у тому напрямку. У підготовці до захоплення влади збройним шляхом маріупольські більшовики приділяли велику увагу пропагандистській обробці робітників, солдатів, молоді, ведучи фактично агресивну інформаційну кампанію проти демократичних інститутів влади, проти Української Центральної Ради. Це було спрямовано на формування відверто негативних настроїв серед соціальних низів щодо існуючої української влади.

Так само діяли й антиукраїнські сили в Донецькій і Луганській областях навесні та влітку 2014 р., руйнуючи інститути влади Української держави. Таку ж антиукраїнську політику ненависті до всього національного проводять зараз окупанти на тимчасово окупованих територіях України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: енциклопедичний довідник/ відповід. ред. І. Ф.Курас. – Київ: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 632 с.

2. Гамрецький Ю. М. Маріупольська рада робітничих і солдатських депутатів/ Ю М. Гамрецький // Радянська енциклопедія історії України / редкол.: А. Д. Скаба та ін. – Київ: Головна редакція історії української радянської енциклопедії, 1971. – Т. 3. – С. 81.
3. Грушевський Д. Імени Ілліча. З історії ордена Леніна Ждановського заводу імені Ілліча / Д. Грушевський. – Донецьк: Донбас, 1966. – 190 с.
4. Зі спогадів М. Я. Козлової, члена КПРС з квітня 1917 г. // Яруцький Л. «Нікополь» і «Провиданс». Додатки / Л. Яруцький. – Маріуполь, 1997. – С. 302 – 308.
5. Історія міст і сіл УРСР у 26-ти тт. Донецька область. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 992 с.; Istoriiia mist i sil URSR u 26-ty tt. Donetska oblast. – Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii AN URSR, 1970. – 992 s.
6. Мазур П. І. 1917 рік. Маріуполь: від лютого до жовтня. Історична хроніка/ П. І. Мазур. – Маріуполь: Азов'я, 2007. – 40 с
7. Петровський Г. І. Серед маріупольських робочих / Г. І. Петровський // Іллічівець. – 1978. – 3 лют.
8. Романцов В. М. Демократичні перетворення в Маріуполі на початку революції 1917 р. / В. М. Романцов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: ISSN 2518-1521 (Online), ISSN 2226-2830 (Print) ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ СЕРІЯ: ІСТОРІЯ. ПОЛІТОЛОГІЯ, 2016, ВИП. 17 82 Історія. Політологія. – 2015. – Вип. 12. – С. 88 – 95
9. Так добувалась народна влада. (Зі спогадів члена КПРС з 1914 року Варганова В. А.) // Іллічівець. – 1958. – 25 червня. – № 51
10. Яруцький Л. «Нікополь» і «Провиданс» / Л. Яруцький. – Маріуполь, 1997. – 312 с.

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗВИТОК ДОНЕЧЧИНИ КІНЦЯ XIX СТ. - ПОЧАТКУ XX СТ.

Тіткова Вероніка, учениця 10 класу Дружківської гімназії «Інтелект» Дружківської міської ради Донецької області

Науковий керівник: **Василенко Наталія Сергіївна**, вчитель історії Дружківської гімназії «Інтелект» Дружківської міської ради Донецької області

Півтора століття тому на теренах Російської імперії розпочалася «промислова революція». Південно-східні регіони сучасної України зазнали значного економічного та соціокультурного іноземного впливу. Ці території було інтегровано не тільки в європейське важке виробництво, а й у світове. Десятиліття потужної радянської пропаганди майже стерли дані події з історичної пам'яті українців, приписуючи триумф індустріалізації повністю заслугам комуністичної партії та Й. Сталіна особисто. Сучасна Україна активно інтегрується в європейський економічний простір, тому факти наведені в даній роботі можуть стати вагомими аргументами на користь євроінтеграції, таким чином досліджувана тема є актуальною.

Об'єктом даного дослідження є вплив європейських інвестицій на соціально – економічний розвиток східних українських територій з кінця XIX ст. – до 1917 року.

Предметом даного дослідження обрано сукупність економічного, соціального, культурного розвитку промислових міст сходу України.

Метою даної роботи є дослідити соціально-економічні зміни на сході України кінця XIX ст. – до 1917 року під впливом європейських інвестицій.

Досліджуваний період це кінець XIX ст. – 1917 р. XX ст. Територіальні межі роботи – схід України, які містили в собі всі напрями європейських економічних інвестицій в обраний період і при проведенні історичних паралелей надають потрібний

обсяг необхідної інформації для встановлення загальної ситуації у промислових українських регіонах.

Методологією даної роботи є аналіз першоджерел, вторинних джерел та фотодокументів, проведення історичних паралелей. В роботі вперше використовується переклад листівок та листів.

Основу джерельної бази роботи становлять оригінальні фотодокументи та нарративні документи у перекладі Ігнат'євої В. Ю. Також у ході дослідження опрацьована наукова література та статті в періодичних виданнях, авторами якої є Вім Петерс, Рагозин Є. І., Новосельський А. М., Качур В. В., Гуров О. В. та отримані під час відвідування Костянтинівського краєзнавчого музею власні краєзнавчі матеріали лектора та краєзнавця Бредіхіна І. В.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати роботи над проєктом можуть бути використані як джерело інформації у роботі краєзнавчих гуртків та як допомога у плануванні та коригуванні виховної роботи у навчально-виховних закладах.

Досліджувані території мали слабо розвинений вигляд. «І все це в країні, де немає нічого, аби отримати цвяхи [...], потрібно здолати 400 кілометрову відстань. Там немає ані будинків, ані магазинів, ані хліба, немає нічого. М'ясо рідкість, очікують сезон, коли можна забивати свиней, бо немає м'ясників. Звідси до Харкова залізницею слідувати 12 годин, до Катеринослава – 30 годин, 3 дні до Одеси. І тільки в цих містах я можу отримати папір, пір'я, чорнила, вина, лікери, одяг і т.д. За найменшою річчю потрібно їхати до Харкова» – так одному зі своїх листів до родини Луї де Бер, бельгійський інженер, який у 1895 році проїхав через «дикі» українські степи Південної Росії і опинився у Костянтинівці [1].

Як стверджує сучасний бельгійський дослідник Вім Петерс у своїй книзі «Сталь у степу», що Україна і зокрема Донецький басейн, активно сприяли індустріалізації Східної Європи. Невдачі Російської імперії у Російсько-турецьких війнах вказали російському уряду на технологічні та економічні недоліки у розвитку. Задля підтримки статусу світової держави потрібно було як змога швидше модернізувати виробництво, додаючи ноу-хау з промислового досвіду розвинених європейських країн та висококваліфіковану робочу силу й фінанси [2; с. 7].

Протягом 1894 року Рагозин Є. І. інспектував південно-східні українські регіони, а саме промислові підприємства і за результатами інспекції було видано історичний опис «Железо и уголь на юге России» у 1895 році, де він констатує, що розвиток цих важких галузей виробництва почався у 1887 році з початком активних іноземних інвестицій [3; с. 5].

Зміни у сфері залізничної політики, такі як збільшення бюджетного фінансування та залучення іноземного капіталу, значно пришвидшили розбудову залізничної мережі промисловими регіонами. Залізничники не лише відкривали доступ до нових ринків, а і спонукали до подальшого зростання важкої промисловості, впливали на політичні рішення, обмежуючи вплив аристократії. Так підписаний у 1861 р. наказ про скасування кріпацтва відкрив можливість формування ринку вільнонайманої праці і став одним із каталізаторів урбанізації, переважно сільськогосподарської України [2; с. 11].

З оселенням у 1865 році на Донеччині Джона Х'юза, почалася велика історія європейського розвитку промислового потенціалу регіону. Надихаючись досвідом Х'юза, бельгійці та французи прагнули розробляти різні галузі промисловості на Донбасі. Політика активного залучення до розбудови промисловості іноземного капіталу, впроваджена Міністром фінансів Російської імперії Іваном Вишнеградським у 1888-1892 роках, була вдосконалена його приємником Сергієм Вітте у 1893-1903 роках, що

відкрило можливості для вільної торгівлі з європейськими країнами і у процесі відкритої конкуренції спонукало до розвитку [2; с. 17].

У Франції вправно діяла державна пропаганда щодо трудової міграції у степову Україну. Робітники, що займали середню ланку на виробництві, отримували невеликий сімейний будинок у домах спланованих на декілька сімей, з можливістю викупу житла. Робітничі поселення мали чітку вуличну структуру і називалися «колоніями» або «колонками». Некваліфіковані та сезонні робітники селились у будинках на 16-24 людини з елементарними зручностями, з однією кімнатою, де стояли ліжка та невеликою кухнею. [4; с. 93]. За достатньо короткотривалий для будівництва строк, один рік, на берегах Кривого Торця «виросли» цілі робітничі селища з декількома рівнями комфорту.

Також розвивалася сфера послуг. Командировані іноземці наймали місцеве населення конюхами, швачками або прислугою, хоча з цим були проблеми. Також з появою бельгійських переселенців-робітників Костянтинівка отримала й таку модну забаву, як футбол. Пізніше буде створена Донецька обласна футбольна ліга. У харківській газеті «Утро» за 28 серпня 1911 р. описано матч між командами Дружківки та Бахмута, який закінчився рахунком 4:0 на користь дружківчан. А у 1913 році буде проведено перший чемпіонату Донбасу по футболу. Команди Юзівки, Дружківки, Краматорська та Костянтинівки грали і в цьому чемпіонаті, і в наступному – у 1914 році. Поруч з футболом розвивався і велоспорт. Проводилися велоперегони та змагання на [5].

У селищі Торецькому бельгійцями заводчиками було збудовано театр, театральний гурток, якого давав вистави в нашому регіоні [6; с. 17]. Розвивалося ремесло фотографування, бо лише так іноземці могли продемонструвати своїм родинам де вони перебувають та чим займаються. Поступово необхідність за найменшої потреби їхати до Харкова відходить.

Зважаючи на вартість продуктів в той час, а фунт (420 г) житнього хліба – 2 копійки, фунт сала – 22 коп., фунт цукру – 13 коп., фрукти та овочі взагалі були дешеві (від 2 до 5 копійок), заробітної платні робітника вистачало на утримання родини, але за наявності багатьох дітей, виникали певні складнощі. Працювали робітники дуже важко по 9-12 годин 6 днів на тиждень. На підприємствах існувала сувора система штрафів за провини [7; с. 16].

Хоча адміністративно дане дослідження сфокусовано на територіях сучасних Дружківської та Костянтинівської ОТГ, та сукупність таких факторів, як низький рівень соціально-економічного розвитку місцевості на початок економічної європейської експансії відповідає загальному рівню розвитку південно-східних українських територій, часова синхронність початку розбудови важкої промисловості іноземцями, різновекторність розвитку виробництва дає змогу, проводячи історичні паралелі, транслювати отримані результати на загальний стан справ південно-східних регіонів кінця XIX ст. – початку XX ст.

Таким чином, сукупність багатьох факторів, таких як: історичні події, політична ситуація у світі та країні, економічний розвиток, культура і обізнаність населення складала основу для процесів українського державотворення. Європейська експансія, яка ззовні мала лише економічну мету, у внутрішньому українському просторі трансформувалася в соціальну, економічну, політичну та культурну складову розвитку держави. Великий прошарок пролетаріату, «наплеканий» іноземними капіталістами, став опорою для встановлення комуністичної влади і повалення того самого капіталізму.

Список джерел та літератури:

1. Листування Луї де Бера та Поля Дезена з родинами. Переклад Ігнатєвої В. Ю. Особистий архів Василенко Н. С. 2020 р.
2. Вім Пеетерс. Сталь у степу. [Текст] / Вім Пеетерс. – [К.] : [б. в.], [201-?]. – 104 с.

3. Рагозин Е. И. Железо и уголь на юге России. [Текст] / Е.И. Рагозин, – Санкт – Петербург; типография Исидора Гольдберга, 1895 г.
4. Новосельский А. М. Костянтинівка і бельгійці: 5 китів заводів (1895-1918). Збірка статей. – Костянтинівка, НВТОВ «Укрвест, лтд», 2020 р. – 118 с.
5. Краєзнавчі матеріали. Особистий архів Бредіхіна І. В.
6. Качур В. В. Дружківка під час трьох революцій. Альманах Степ/ нескорений український Донбас. Випуск 2. – Львів: Левада; Дружківка: ГО «Товариства Олексі Тихого», 2019. – 178 с.
7. Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров'я в 1870-1917 рр.: монографія / В. О. Куліков. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019.

ФЕНОМЕН ХОТИНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1919 РОКУ: ПРИЧИНИ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Усірков Арсеній, учень 10 класу ОЗО «Клішківецький ЗЗСО І-ІІІ ступенів» Клішківецької ТГ Дністровського району Чернівецької області
Керівник: Бучача Людмила Вікторівна, вчителька історії ОЗО «Клішківецький ЗЗСО І-ІІІ ступенів» Клішківецької ТГ Дністровського району Чернівецької області

У січні 2026 року минуло 107 років Хотинського повстання 1919 року, спрямованого проти румунської окупації.

Дана тема є особливо актуальною в умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну, коли питання збереження державного суверенітету, територіальної цілісності та національної єдності набули першочергового значення. Вона демонструє молодому поколінню віковичне прагнення українського народу мати власну єдину, соборну державу – Україну, за яку українці боролися впродовж різних історичних епох.

Особлива роль у відродженні української державності у ХХ столітті належить Українській національній революції 1917-1921 років, складовою частиною якої стало Хотинське повстання в січні 1919 року. Ця подія відображає прагнення українського населення Північної Бессарабії до самовизначення та об'єднання з українською державою, а також є прикладом збройного спротиву окупаційній владі.

Упродовж радянського періоду Хотинське повстання не отримало належної історичної оцінки або ж свідомо фальсифікувалося, подаючись як виступ за приєднання краю до так званої «радянської» України. Це призвело до викривлення історичної пам'яті та формування у частини населення уявлення про «малозначущість» цієї події. Саме тому сьогодні постає необхідність наукового переосмислення Хотинського повстання з позицій сучасної української історіографії.

Отже, дослідження подій січневого повстання 1919 року на Хотинщині є вельми актуальним, адже в складний для держави час важливо знати й осмислювати державотворчі процеси, що вже відбулися в історії України, проводити паралелі між минулим і сучасністю та формувати історичну пам'ять як основу національної стійкості й громадянської відповідальності.

Українські національні сили Хотинщини орієнтувалися на Українську Центральну Раду в Києві. Упродовж короткого часу в повіті виникло близько десяти українських політичних товариств, культурно-освітніх організацій і навчальних закладів різного рівня. Вони встановили контакт із Центральною Радою через повітового комісара І. Лискуна. У травні 1917 року в Хотині відбулася масова українська демонстрація, у якій брали участь учителі, гімназисти та селяни. Під національними прапорами, з портретами Тараса Шевченка, вони пройшли центральними вулицями міста, демонструючи єдність із рештою українських земель. Водночас суспільно-політична ситуація в повіті була

надзвичайно складною. Її визначали наростання економічної кризи, анархія у правових відносинах, безлад на місцях, розклад дисципліни в армії та катастрофічне зростання дезертирства. Особливо гостро постало аграрне питання. Згідно з указом Тимчасового уряду від 21 квітня 1917 року, на Хотинщині було створено повітовий і волосні земельні комітети, покликані розв'язувати проблеми земельних відносин і готувати реформу [13, с. 152]. Проте селяни не бажали чекати. У багатьох селах вони самочинно розорювали поміщицькі землі, вирубували ліси, відмовлялися сплачувати орендну плату. На початку листопада 1917 року голова Хотинської повітової продовольчої управи повідомляв про масові розгроми та знищення маєтків у східній частині повіту, що супроводжувалися пограбуваннями та підпалами [27, с. 185].

Восени 1917 року Центральна Рада зробила спробу українізувати військові частини Південно-Західного і Румунського фронтів. У 8-й армії було створено десятки українських солдатських комітетів. Наприкінці листопада за наказом Центральної Ради оголошено про об'єднання цих фронтів в Український фронт, підпорядкований Генеральному секретаріатові в Києві. Проте ці кроки були запізними й недостатньо рішучими. Значний вплив у військах уже мали більшовики, які за допомогою популістських гасел швидко здобували підтримку солдатських мас. Захопивши владу в частинах 8-ї армії, більшовики встановили контроль над управлінням Хотинським повітом [27, с. 186]. Вибори органів влади відбувалися під військовим тиском, а їх результати були заздалегідь визначені. Охорону Хотина перебрав на себе військово-революційний комітет 33-го корпусу. У січні 1918 року відбувся Хотинський повітовий селянський з'їзд, який визнав владу більшовицьких рад і проголосив радянську форму правління в повіті.

Водночас виконання проголошених більшовиками рішень відкладалося. Вони використовували соціальні гасла переважно як інструмент політичного впливу, намагаючись утримати підтримку селянства, тоді як реальна ситуація в регіоні залишалася нестабільною.

У своїй праці «Якої ми хочемо автономії і федерації» Михайло Грушевський наголошував, що до української національної території мають входити всі українські етнічні землі, зокрема й Хотинський та Акерманський повіти Бессарабії [27, с. 188]. Таким чином, Хотинщина розглядалася українськими державниками як невід'ємна частина майбутньої української держави.

Окрім українських і більшовицьких сил, на Хотинщину претендувала й Молдавська Народна Республіка, проголошена «Сфатул Церій» у грудні 1917 року. Спочатку Центральна Рада підтримувала цей орган, сподіваючись на союзницькі відносини. Однак рішення «Сфатул Церій» запросити румунські війська для «наведення порядку» стало початком румунської окупації Бессарабії. Протягом кінця 1917 – початку 1918 року Румунія зайняла більшість території краю, реалізуючи власні територіальні плани.

Населення Хотинщини не залишалося пасивним спостерігачем. У березні-квітні 1918 року в повіті відбулися численні народні віча, на яких висловлювалося прагнення приєднати край до України. Делегації хотинців неодноразово зверталися до представників Центральної Ради з відповідними вимогами [35, с. 199].

Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського український уряд зберіг курс на відстоювання прав України на Бессарабію. Гетьманський уряд вважав край окупованим і не визнавав румунської анексії. Проте ці дипломатичні кроки не мали реального впливу на ситуацію в регіоні. Після відходу австро-угорських військ восени 1918 року Хотинщина формально була проголошена частиною Української Держави,

однак через складну міжнародну обстановку це рішення так і не було реалізоване на практиці.

За подіями на Хотинщині уважно стежила влада Румунії. Дізнавшись про залишення повіту австрійськими військами, 7 листопада 1918 р. румунське командування віддало наказ про наступ на північ. У Бричанах командир Першої кавалерійської дивізії Давид-оглу оголосив про приєднання Хотинського повіту до Румунського королівства. Увечері 10 листопада 1918 р. румунські війська зайняли Хотин.

З перших днів окупації розпочалися масові обшуки, арешти, свавільні реквізиції та пограбування. Спроби мешканців скаржитися на злочини румунських військових не мали жодних наслідків. У Хотині солдати, розділившись на групи по 5-10 осіб, щоденно проводили обшуки в домівках, вилучаючи продовольство, одяг і побутові речі. Селян примушували до важких повинностей, а за найменший опір застосовували тілесні покарання, ув'язнення або навіть розстріли. Жандармерія вимагала здавати килими, хустки, яйця, птицю та інші продукти. Тих, хто відмовлявся виконувати ці вимоги, жорстоко били. Так, у селі Динівці за невиконання розпорядження було побито 285 селян, а перед тим – 85 жителів Данківців, яких покарали через помилку офіцера, що переплутав назви населених пунктів. У церквах примусово запроваджували богослужіння румунською мовою, аналогічні заходи застосовувалися в школах і державних установах. Усі грошові знаки, крім румунського лея, були анульовані. Заборона експорту чорносливу призвела до економічного занепаду населення повіту [27, с. 195].

У цих умовах поступово визрівала громадська думка про необхідність збройного повстання з метою визволення рідного краю. Значна кількість бессарабців переправлялася через Дністер на територію УНР, де намагалася сформувати збройні загони та привернути увагу українського уряду й міжнародної спільноти до проблеми окупації. У грудні 1918 р. в Кам'янці-Подільському було створено Бессарабський національний комітет (союз), до складу якого увійшли біженці з Бессарабії – переважно українці різного соціального походження та політичних поглядів, об'єднані опозицією до румунського окупаційного режиму [17, с. 3]. Засідання організації відбувалися в готелі «Венеція».

Згідно з протоколом № 2 від 23 грудня 1918 р. (5 січня 1919 р.), головою Союзу було обрано Іларіона Дунгера, уродженця села Атаки на Хотинщині, а секретарем – хотинчанина Григорія Журавця. Основною метою організації проголошувалося створення національного революційного війська та повалення румунського панування [27, с. 194]. Із членів Союзу було сформовано постійний орган – Хотинську Директорію, у складі Івана Лискуна (голова), Мотрюка, Лисака, Дунгера та Кондака. Начальником штабу армії призначено А. Філіпчука [27, с. 194]. Директорія розглядалася як тимчасовий надзвичайний орган влади Бессарабії, уповноважений керувати боротьбою до повного вигнання румунських окупантів. Після цього передбачалося передати владу демократично обраним органам. Вибір назви «Директорія» засвідчував політичну орієнтацію повстанців на Українську Директорію, яка наприкінці грудня 1918 р. відновила УНР.

Фактичні бойові дії розпочалися в ніч із 6 (19) на 7 (20) січня 1919 р., коли загін чисельністю близько 240 осіб, сформований з бессарабських біженців та вояків армії УНР, під командуванням отамана І. Масвського переправився через Дністер і атакував румунські прикордонні пости. Виступ не був узгоджений із Бессарабським національним союзом, однак загін успішно просунувся вглиб Бессарабії та захопив станцію Окниця [31, с. 55].

8 (21) січня 1919 р. Директорія Бессарабського національного союзу опублікувала ноту, адресовану Директорії УНР, президентові США та урядом європейських держав, у

якій проголосила себе вищим тимчасовим органом влади Бессарабії. У документі наголошувалося на праві населення краю шляхом референдуму самостійно визначити свою державну належність та містився заклик до міжнародної спільноти підтримати боротьбу проти румунської окупації [7, с. 118].

Хотинське повстання було жорстоко придушене румунськими окупаційними військами, які вдалися до масового терору проти мирного населення. За різними оцінками, загинуло до 15 тис. осіб, було спалено сотні житлових будинків, тисячі мешканців зазнали пограбувань, фізичних покарань і репресій. Поразка повстання була зумовлена сукупністю чинників: гострою нестачею зброї та боєприпасів, неможливістю отримати відкрито й ефективно допомогу від УНР, стихійністю руху, браком єдності та досвідчених командирів у керівництві, чисельною й технічною перевагою противника, а також фактичним потуранням румунській окупації з боку провідних європейських держав.

Водночас, попри поразку, Хотинське повстання мало важливе історичне значення. Воно засвідчило, що українське населення Хотинщини не приймало чужої державної влади та рішуче відстоювало право на національне самовизначення. Повстання стало яскравим виявом відваги й незламності українців, які, маючи обмежені військові ресурси, зважилися на відкрито боротьбу проти регулярної армії окупанта. Як складова загальноукраїнського визвольного руху, Хотинське повстання підтвердило прагнення українців краю до єдиної Соборної УНР.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі Хотинського повстання 1919 року як прикладу боротьби населення за право на самовизначення, що дозволяє провести історичні паралелі між подіями початку ХХ століття та сучасними процесами захисту державного суверенітету України.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані на уроках історії України в 10 класі, на заняттях з історії рідного краю, під час проведення круглих столів, виховних та позакласних заходів.

НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ПІДПІЛЛЯ НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ В 1941-1944 рр.

Цибушенко Микола, учень 8-А класу Миколаївської гімназії № 29 Миколаївської міської ради Миколаївського району Миколаївської області. Гурток «Історичне краєзнавство», Дитячого Центру позашкільної роботи Корабельного району міста Миколаєва
Керівник: **Мороз Євген Олександрович**, вчитель історії Миколаївської гімназії № 29 Миколаївської міської ради Миколаївської області, керівник гуртка «Історичне краєзнавство», Дитячого Центру позашкільної роботи Корабельного району міста Миколаєва

Однією зі складових національної ідеї будь-якого народу є історична пам'ять, у тому числі і про найтрагічніші періоди історії. У ХХ столітті таким трагічним періодом, без сумніву, була і Друга світова війна – безпрецедентна досі за масштабами та жорстокістю подія. Одним з недостатньо висвітлених епізодів є діяльність підпілля ОУН(Б) і ОУН(М) на території Східної і Південної України, яке започаткувало Похідні групи. Завдяки діяльності членів Південної похідної групи націоналістичне підпілля в роки радянсько-німецької війни охопило своїм впливом майже всю територію південної та східної України.

Із вибухом війни обидві гілки оунівського дерева зорганізували похід свого членства з Галиччини та еміграції на Схід для створення органів українського самоврядування, пропаганди ідеї державності, підняття культурного життя на підрадянській Україні. Було сформовано похідну групу «Південь» (керівники Зенон

Матла і Тиміш Семчишин – «Річка»), яка просувалася в бік Одеси, Миколаєва, Криму, Донбасу, аж до Кубані.

Численні документи, передусім німецьких окупаційних органів, що стали доступними для дослідників, свідчать про певну ефективність «похідних груп». З цих документів можна зробити висновок, що протягом року (з осені 1941 по осінь 1942 р.) бандерівські та мельниківські нелегали (на сході вони часто діяли спільно) зуміли закріпитися й розгорнути роботу з вербування співників у багатьох місцях. Створені ними підпільні організації, хоча й не проводили збройної боротьби, обмежуючись в основному листівками та організаційною роботою, завдавали певного клопоту поліції безпеки та СД.

Південна група, яку очолював Богдан Сірецький і яка складалася в основному з буковинців, рухалась у напрямку Вінниця-Балта-Одеса-Миколаїв. Вона об'єдналась з чисельно меншою групою «ПУМА» під керівництвом Ореста Масікевича, що мала просуватись далі узбережжям Чорного моря. Ці групи належали до крила ОУН (М) [1, с. 107].

Важливу роль у розбудові легального українського життя в області відіграв Буковинський курінь, створений у Чернівцях за активної участі ОУН (М). Очолювали його Петро Войновський і Богдан Сірецький. У Миколаїв буковинці прийшли з Вінниці, і вже тут з'єдналися з групою поета-націоналіста Ореста Масікевича. Більшість учасників Похідних груп та їхні місцеві однодумці пішли працювати в міську управу, допоміжну поліцію, редакції газет (у Вознесенську виходив «Новий час», у Гарбузинці – «Українські вісті», а Ольвіополі – «Нове життя», а в обласному центрі – «Українська думка» (згодом – «Український голос»).

Невідомо, яким чином члени Похідної групи здобули довіру німецької адміністрації, але, вже на другий день по прибутті у Миколаїв, Орест Масікевич був призначений головою міської управи, Богдан Сірецький – начальником поліції. Там же з ними почали працювати Володимир Антонюк, Віктор Малярчук, Олександр Стратійчук, Володимир Тодорюк [2, с. 47].

1 вересня 1941 р. у місто прибула також Похідна група ОУН (Б). Це була третя (Південна) похідна група із Західної України в складі 200 осіб на чолі з Тимофієм Семчишиним. Миколаївську підгрупу очолював Дем'ян Мацілінський. У містах і селах учасники походу пропагували ідею створення незалежної української держави з метою підібрати відповідні кадри. В основному в місті були жінки, діти та люди похилого віку. Тільки на них могла розраховувати ОУН у своїй роботі. Прибувши в заплановані місця, члени Похідних груп жили або легально, працюючи в окупаційних установах, або нелегально. Вдалося організувати стійкі осередки ОУН в місті Миколаєві, в Новоодеському, Баштанському, Новобузькому, Вознесенському, Березнегуватському районах. Зазвичай одиничні зустрічі підпільників відбувалися на вулиці, а групові – за задалегідь обумовленими адресами [3, с. 45].

Основним центром діяльності ОУН був Миколаїв. Саме тут знаходився обласний провід, головна продовольча база, тут виготовлялися фальшиві документи, сюди надходила агітаційна література [1, с.45].

Агітаційна робота членів Похідних груп мала позитивні результати в районах Миколаївської області. Найбільш масові осередки ОУН були в селах Піски та Костянтинівка. В с. Піски провідником був Олександр Яковлев (існувало й жіноче крило, яким керувала Валентина Волович), в с. Костянтинівка – Микола Ткаченко, в с. Горожино – В'ячеслав Богашов. Загалом обласна організація ОУН Миколаївщини охоплювала близько 400 членів [4, с. 42].

Наприкінці 1942 р. починаються масові арешти. Члени управи Михайло Висоцький та Іван Буженко збирали підписи під проханням звільнити арештованих. Ось свідчення Євгена Алімана: «26 листопада 1943 р. у Миколаєві почалися арешти представників ОУН. Я, О. Яковлев, Богдан, Г. Чухліб і Петро Микитович Микитенко-«Хвиля» пішли у Піски. Там ввечері 30 листопада молодь зібралася у Борової Ніни. Через деякий час туди зайшли староста і поліцейський Яковлев Василь і почали обшук. «Богдан» схопив гвинтівку у поліцай, а «Хвиля» вистрілив йому у голову. Всі розбіглися. Ніч і день ми переховувалися, а на другу ніч пішли у Миколаїв. Вже вночі 30 листопада 1942 р. у Пісках пройшли масові арешти. Були заарештовані В. Чимбир, Бабченко, І. Сердюк, Халабуда та інші.» [2, с. 157].

Арештованих доправляли на слідство до гестапо, яке розташовувалося на вул. Великій Морській, 30. Німці не тільки жорстоко били арештованих, а й використовували підступні методи дізнання: могли випустити на волю, якщо не знаходили прямих доказів вини. А коли відпускали, то наказували доповідати про все, що відбувалося. Саме так вони викрили нелегала «Тимоша» – його схопили у хаті на Херсонській, 2, де була влаштована засідка [1, с. 84].

У лютому 1944 р. провідники мали команду з Дніпропетровського осередку ОУН залишатися на місцях, але тих місць вже не було. Не було і зв'язку з крайовим проводом. Остання нарада відбулася коло парку ім. Петровського 9 березня 1944 р. В той же день після полудня підпільники були викриті гестапо. Під час арешту загинули керівники підпілля Директор, Роман та Іван. Провід перестав існувати. 18 березня двоє дівчат – Марія Ізбаш і Наталка Денисенко (Наталка) – виїхали в Одесу шукати зв'язків, але і там вже йшли арешти [5, с. 86].

Отже, нищівного удару по осередку ОУН було нанесено німецькою окупаційною владою практично напередодні відступу військ з міста. Миколаїв було зайнято радянськими військами 24 березня 1944 р. У березні 1944 р., коли радянські війська звільнили Миколаївську область від німецької окупації, почалися масові акції радянської влади проти ОУН. СМЕРШ розстріляла 7 підпільників ОУН, з них п'ятьох – з с. Піски. [2, с. 186].

Аналізуючи доступні джерела, можемо зробити висновок, що діяльність ОУН у 1940-1950-ті рр. була поширена на всій території України, а не лише в західному її регіоні. Специфіка Миколаївщини полягає у тому, що націоналістичні осередки тут почали формуватись після приходу Похідних груп ОУН, які залучали до організації велику кількість місцевої інтелігенції і селян. Через немасовий і відносно слабкий характер націоналістичного руху, невисокий рівень національної свідомості населення, оунівське підпілля на Миколаївщині було розгромлене доволі швидко порівняно з західноукраїнськими регіонами. Попри це, воно зробило значний внесок у боротьбу українського народу проти нацистського і большевицького тоталітарних режимів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зайцев Ю.О. Націоналістичне підпілля на території Миколаївщини в 1941-1944 р.р.// Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 рр. – Миколаїв, 2004. – 502 с.
2. Горбуров Є. Г. Підпільний і партизанський рух на території Миколаївщини в роки Другої світової війни. – Миколаїв, 2003.
3. Кіпіані Вахтанг / Союз українського студентства Миколаївської обласне відділення/ «Аркасівські читання». – 1993-1994. – с. 45-48.
4. Друмов В.І. Українське підпілля у 1941-1944 рр. на Миколаївщині // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Збірник статей. – Вип. 7. – К.: Рідний край, 1999. – С. 141-145.

5. Кучер В. І., Потильчак О.В. Україна 1941-1944: трагедія народу за фасадом Священної війни: Монографія / Кучер Володимир Іванович, Потильчак Олександр Валентинович. – К.; Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2011. – 368с.

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА В УКРАЇНІ

Гетьманський Артем, учень групи 106 Державного навчального закладу Полтавське вище міжрегіональне професійне училище, вихованець історико – краєзнавчого гуртка

Керівник: **Самсоненко Олена Василівна**, вчитель історії навчального закладу Полтавське вище міжрегіональне професійне училище, керівник історико – краєзнавчого гуртка

Актуальність теми. Процес українського державотворення є одним із найтриваліших і найскладніших у європейській історії. Упродовж століть український народ зберігав прагнення до політичної самостійності, відновлюючи власну державність після періодів бездержавності та асиміляційного тиску. У сучасних умовах повномасштабної агресії Російської Федерації осмислення витоків української державності та закономірностей національно-визвольної боротьби набуває особливої наукової й суспільної значущості та постає важливим чинником національної безпеки.

Метою роботи є ретроспективний аналіз основних етапів формування української держави – від княжої доби до сучасності, а також дослідження особливостей національного опору. Дослідження ґрунтується на положенні, що сучасна Україна є не випадковим наслідком розпаду СРСР, а закономірним результатом тривалої еволюції політичної думки й визвольної боротьби за право на самовизначення. Особливу увагу зосереджено на трансформації визвольного руху – від козацьких повстань до сформованих політичних і військових структур ХХ-ХХІ століть.

Важливість теми:

1. Спростування історичних міфів. Упродовж століть українська історія зазнавала інтерпретацій і викривлень з боку імперських режимів. Дослідження об'єктивних фактів національно-визвольної боротьби (від діяльності УНР і ЗУНР до руху ОУН, УПА та дисидентського спротиву) сприяє деконструкції міфу про те, що українська державність виникла випадково у 1991 році. Це засвідчує тяглість української політичної традиції.

2. Формування національної ідентичності. Нація формується на основі спільної історичної пам'яті. Усвідомлення боротьби попередніх поколінь створює підґрунтя для сучасного самоусвідомлення суспільства. Це дає змогу приймати незалежність не як абстрактне поняття, а як результат тривалої боротьби та жертвості багатьох поколінь.

Після обрання теми дослідження було складено план роботи, відповідно до якого здійснювався добір і опрацювання наукової літератури. Роботу структуровано на вступ, чотири розділи та висновки. У процесі дослідження проаналізовано й зіставлено різні підходи та інтерпретації істориків.

1. Витоки державності: від Русі до Козацької республіки

Київська Русь та Галицько-Волинська держава. Першим етапом становлення української державності була Київська Русь (IX-XIII ст.), яка інтегрувала східнослов'янські землі в загальноєвропейський політичний і культурний простір. Після її занепаду традиції державного управління та політичної самостійності продовжила Галицько-Волинська держава, що зберігала ознаки суверенного розвитку до середини XIV ст. [1, с. 45].

Козацька доба. Феномен Запорозької Січі та створення Гетьманату на чолі з Богданом Хмельницьким (середина XVII ст.) ознаменували утвердження козацької

державності й розвиток республіканських традицій управління. Важливим етапом формування української політико-правової думки стала Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) – один із перших у Європі конституційних актів, у якому було окреслено принципи розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки [2, с. 88].

Козацьку державу (як модель демократії) та Період 1917-1921 рр. разом із сучасним етапом (як тяглість боротьби).

Інституційна самобутність: Військо Запорозьке не було просто військовим утворенням. Після 1649 року (Зборівський договір) на території України сформувалася повноцінна держава – Гетьманщина. Вона мала власну територію (полково-сотенний устрій), податкову систему, судочинство та дипломатичний корпус. Богдан Хмельницький першим у ранньомодерний період артикулював ідею незалежності «від Вісли до верхів'їв Десни» [2, с. 142].

Правова культура: Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) – це не просто політичний маніфест, а угода між гетьманом та козацтвом. Вона вводила поняття «вільного народу» та обмежувала авторитаризм гетьмана Генеральною Радою. Це свідчить про те, що українська політична думка йшла в авангарді європейського конституціоналізму [2, с. 165].

2. Національне відродження та боротьба за незалежність (XIX – поч. XX ст.)

Культурно-політичний етап: У XIX ст. боротьба перейшла у площину інтелектуального опору (Кирило-Мефодіївське братство, «Руська трійця»). Це заклало фундамент для перетворення етносу на політичну націю [3, с. 112].

Українська революція 1917-1921 рр.: Створення УНР, Української Держави П. Скоропадського та ЗУНР продемонструвало прагнення до соборності (Акт Злуки 1919 р.). Попри поразку від більшовиків, цей період заклад інституційну основу майбутньої незалежності [1, с. 210].

Українська революція 1917-1921 рр. та уроки соборності.

Державотворчий вибух: Протягом чотирьох років Україна пройшла шлях від автономії у складі федеративної Росії до повної незалежності (IV Універсал). Створення національної валюти (гривні), заснування Української академії наук, формування регулярного війська (Січові Стрільці, Армія УНР) довели життєздатність української ідеї [1, с. 312].

Феномен соборності: Акт Злуки 22 січня 1919 року став геополітичним прецедентом. Попри те, що територію не вдалося втримати під тиском більшовиків та «білих», об'єднання УНР і ЗУНР заперечило міф про «два різні народи» Сходу та Заходу [3, с. 288].

3. Опір тоталітаризму та визвольні рухи середини XX століття

Боротьба УПА та ОУН: В умовах Другої світової війни українці вели боротьбу на два фронти – проти нацизму та радянського імперіалізму. Діяльність ОУН(б) та УПА під проводом С. Бандери та Р. Шухевича стала символом безкомпромісного національного опору [4, с. 156].

Особливості національно-визвольного руху (ОУН та УПА)

Армія без держави: УПА стала унікальним явищем у світовій історії – вона роками діяла без зовнішньої підтримки, спираючись виключно на ресурс власного народу. Це був «державний організм у підпіллі» з власною поштою, пресою та системою шкільництва на звільнених територіях [4, с. 180].

Ідеологічна трансформація: Якщо на початку ОУН базувалася на інтегральному націоналізмі, то під час війни вона еволюціонувала до гасел демократії та солідарності пригнічених народів («Воля народам! Воля людині!»), що стало містком до дисидентського руху 60-х років [4, с. 215].

Дисидентський рух: У 1960-1980-х роках боротьба трансформувалася у правозахисний рух (Українська Гельсінська група). Шістдесятники (В. Стус, В. Чорновіл) обґрунтували невід'ємне право України на самовизначення [5, с. 32].

4. Сучасний етап: Відновлення Незалежності та захист суверенітету

1991 рік і розбудова держави: Проголошення незалежності та прийняття Конституції 1996 року завершили формальне формування правової держави. Проте справжнє очищення від імперського впливу почалося пізніше [2, с. 305].

Революції та війна: Помаранчева революція (2004) та Революція Гідності (2013-2014) стали етапами остаточного ціннісного вибору українців. Відсіч російській агресії з 2014 року та повномасштабна війна (з 2022 р.) є кульмінацією багатовікової боротьби за існування української нації та держави [3, с. 420].

Особливості боротьби:

Тяглість традицій. Сучасні Збройні Сили України розглядаються як спадкоємці військових традицій козацтва, армії УНР та визвольного руху ХХ століття, що підкреслює історичну безперервність боротьби за державність.

Демократичний характер. Навіть у найскладніші історичні періоди українське державотворення ґрунтувалося на принципах виборності, представництва та обмеження влади.

Екзистенційний вимір. Боротьба точилася не лише за контроль над територією, а й за збереження мови, культури, історичної пам'яті та національної ідентичності.

Сучасний етап утвердження суб'єктності. Події російсько-української війни, що триває з 2014 року, засвідчили перехід України від постколоніального стану до активного захисту власного суверенітету. У науковому дискурсі цей період розглядається як важливий етап трансформації безпекової системи Європи, у якому Україна постає повноправним суб'єктом міжнародної політики [5, с. 390].

Народна війна: Особливістю сучасної боротьби є феномен волонтерського руху та тотального спротиву цивільного населення, що корелює з традиціями козацького самоврядування та повстанських рухів минулого [3, с. 450].

Висновок

Підсумовуючи аналіз державотворчих процесів на території України, можна сформулювати такі узагальнені висновки.

Тяглість державотворчої традиції. Попри тривалі періоди бездержавності та зовнішнього панування, українська державницька ідея зберігалася в інтелектуальному, правовому й культурному вимірах. Спадкоємність політичних традицій – від Русі через козацьку державу до УНР і сучасної незалежної України – засвідчує глибоке історичне коріння національної ідентичності.

Демократичний вектор розвитку. Однією з характерних рис українського державотворення є орієнтація на республіканські та демократичні принципи організації влади. Від традицій народного віче Київської Русі й козацького самоврядування до положень Конституції Пилипа Орлика простежується прагнення до обмеження влади правителя та утвердження представницьких форм управління.

Еволюція визвольної боротьби. Національно-визвольний рух пройшов шлях від локальних виступів соціального характеру до ідеологічно обґрунтованої боротьби за повну державну незалежність. Досвід українських визвольних організацій ХХ століття та правозахисного руху став важливим підґрунтям відновлення державної незалежності у 1991 році.

Сучасний етап утвердження суб'єктності. Події Революції Гідності та протидія збройній агресії Росії з 2014 року засвідчили незворотність європейського вибору України та її здатність відстоювати власний суверенітет. У сучасних міжнародних

умовах Україна постає як активний суб'єкт міжнародної політики та важливий чинник європейської безпеки.

Отже, історичний досвід переконує, що державність і свобода є базовими цінностями українського суспільства, які потребують не лише правового оформлення, а й постійного захисту через консолідацію нації та зміцнення державних інституцій.

Сьогоднішня війна – це не лише конфлікт за території, це зіткнення двох цивілізаційних моделей: демократичної суб'єктності України та неоімперського авторитаризму Росії [5, с. 410].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1991-1998. (Класична праця, що обґрунтовує тяглість української державності).
2. Яковенко Н. М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К.: Критика, 2006. – 584 с.
3. Плохій С. М. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 496 с.
4. В'ятрович В. М. (За ред.). Україна. Історія з грифом «Секретно». – К.: Центр досліджень визвольного руху, 2014. – 512 с.
5. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. – К.: Портал, 2021. – 432 с.
6. Брехуненко В. А. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. – К.: Наш формат, 2017. – 280 с. (Важливо для розділу про боротьбу проти пропаганди).
7. Дашкевич Я. Р. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 924 с. (Детально про лідерів національно-визвольних рухів).
8. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: у 2-х т. – К.: Либідь, 1995. (Класичний виклад від княжих часів до XX століття).
9. Сергійчук В. І. Українська соборність. Відродження українства в 1917-1920 роках. – К.: ПП Сергійчук М. І., 1999. – 412 с.
10. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь (1569-1999). – К.: Дух і Літера, 2012. – 464 с. (Міжнародний контекст формування кордонів та нації).
11. Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь, 1993. – 720 с.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ, ЯК «ЩИТА ЄВРОПИ» ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Нізовець Артем, учень 10 класу Київської школи № 232, Оболонського району, м. Києва

Керівник: **Лут Михайло Анатолійович**, вчитель Київської школи № 232, Оболонського району, м. Києва

Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки нової післявоєнної безпекової архітектури Європи в умовах збройної агресії Російської Федерації. Сучасні події засвідчують системну неспроможність наявних міжнародних інституцій ефективно запобігати ескаляції конфліктів, що змушує звертатися до історичних уроків формування європейської єдності. *Метою* дослідження є поєднання історичного та управлінського аналізу для визначення шляхів інтеграції України у сучасну систему колективної безпеки.

Історична місія України як захисного бар'єру Європи бере свій початок ще в добу Середньовіччя. Вже за часів Київської Русі питанням захисту від зовнішньої агресії надавалося виняткове геополітичне значення: руські князі укладали військові союзи з сусідніми державами навіть перед лицем колишніх ворогів, щоб зупинити монголо-татарську навалу. Битва на Синіх Водах (1362 р) стала переломним моментом, коли

об'єднані русько-литовські сили розгромили Золоту Орду, фактично усунувши її прямий вплив на значну частину Європи та відкривши нові торговельні шляхи.

Особливе місце в цій концепції посідає Козацька доба (XV-XVIII ст.). Українське козацтво протягом понад 200 років виступало стратегічним чинником колективної безпеки, захищаючи народи Європи від османської та татарської експансії. Хотинська війна (1621 р), де 40-тисячне козацьке військо під проводом Петра Сагайдачного зупинило 400-тисячну армію султана, стала прикладом лицарської доблесті, що врятувала європейську цивілізацію від поневолення. Окрім воєнної сили, Україна дала Європі інтелектуальні засади демократії: Конституція Пилипа Орлика (1710 р) стала одним із перших сучасних конституційних документів, що впроваджував поділ влади та демократичні принципи управління.

Згідно з історико-географічною теорією фронтиру, територія України розглядається як зона суцільного порубіжжя між Заходом і Сходом, між лісом і степом, між осілою християнською та кочовою мусульманською цивілізаціями. Українське козацтво виникло як специфічна військово-демократична спільнота на Степовому Кordonі Європи, подібна до граничарів Хорватії чи угорських гайдуків.

Фронтир у латтiморiвському трактуванні – це не просто лінія, а зона інтенсивної взаємодії культур. Перебування в цій зоні сформувало особливий менталітет української нації: готовність до ризику, підприємливість, самостійність та дух індивідуалізму. Україна століттями виконувала функцію «інкубатора» нових суспільних форм, де в умовах постійної небезпеки визрівала ідея політичної свободи, протиставлена східним деспотіям.

Досвід Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) 1918-1923 рр. дає важливий урок: цілісність держави безпосередньо залежить від сили власного війська. Військова політика ЗУНР базувалася на принципі, що національна армія (УГА) – це не лише мілітарна сила, а й символ суверенітету та надія на свободу навіть за відсутності прямої війни.

Однак історичний досвід також застерігає від надмірної довіри до міжнародних інституцій. Під час Паризької мирної конференції концепція України як «передмур'я Європи» (*antemurale*) була використана українськими дипломатами як головний аргумент. Проте французькі інтереси, орієнтовані на нафтові родовища Дрогобицько-Бориславського басейну та створення «Великої Польщі» як противаги Німеччині, переважили право українців на самовизначення. Це призвело до того, що Україна залишилася без підтримки Антанті в критичний момент боротьби з більшовизмом.

Сьогодні Україна повертає собі роль ключового суб'єкта європейської стабільності, трансформуючись із «геополітичного пішака» на бастион стійкості. Відкривається стратегічне «вікно можливостей» для формування нового європейського поясу безпеки через інтеграцію з регіональними ініціативами:

1. Ініціатива Трьох морів (3SI): Платформа, що об'єднує держави від Балтійського до Чорного та Адріатичного морів, надає Україні можливість зміцнити енергетичну та оборонну співпрацю на континенті.

2. Концепція Міжмор'я (*Intermarium*): Ідея партнерського блоку держав, що сягає корінням доби Ягеллонів та проєктів Юзефа Пілсудського, актуалізується як засіб уникнення домінування агресивних імперій зі Сходу.

3. Люблінський трикутник (Україна, Польща, Литва): Сучасний формат кооперації, спрямований на протидію гібридним, цифровим та енергетичним загрозам з боку РФ, а також прискорення інтеграції України в НАТО та ЄС.

Російсько-українська війна остаточно змінила сприйняття України в Європі: від «жертви агресії» до найсміливішої нації, чия перемога є ключовим фактором безпеки

всього європейського простору. Тісна співпраця з Великою Британією та іншими стратегічними партнерами підтверджує позитивну динаміку формування нової архітектури континентальної безпеки.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна стверджувати, що історичний досвід України як «щита Європи» є не просто метафорою, а стратегічною константою, яка визначала безпекову архітектуру континенту протягом століть.

Дослідження теорії фронтиру дозволяє зрозуміти, що тривале перебування у зоні інтенсивної взаємодії культур сформувало особливий національний менталітет – підприємливість, самостійність та готовність до ризику, що є фундаментом сучасної національної стійкості. Історична циклічність підтверджує, що неспроможність міжнародних інституцій ефективно запобігати агресії змушує Україну знову розраховувати на власний воєнний потенціал як на єдину реальну гарантію безпеки.

У сучасних умовах для України відкривається унікальне «вікно можливостей» для трансформації з «геополітичного пішака» на повноцінний бастион європейської стійкості. Побудова надійного європейського поясу безпеки вимагає інтеграції України у нові регіональні альянси, такі як «Люблінський трикутник», що вже довів свою ефективність у протидії гібридним загрозам та координації дій між Україною, Польщею та Литвою. Розвиток Ініціативи Трьох морів (3SI) та актуалізація концепції «Міжмор'я» створюють необхідний плацдарм для формування партнерського блоку держав від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів, що дозволить уникнути домінування агресивних імперських проєктів у майбутньому.

Отже, перемога України у сучасній війні є ключовим фактором стабільності всього європейського простору. Визнання України як рівноправного лідера та невід'ємної частини спільного «Європейського дому» є єдиним можливим шляхом до створення ефективної післявоєнної архітектури колективної безпеки. Результати дослідження підтверджують необхідність швидкого впровадження адаптивних практик співробітництва, де історична місія України як захисника цивілізації отримає своє логічне завершення через повноправне членство в ЄС та НАТО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Водотика Т. Теорія фронтиру та її пізнавальні можливості у контексті історичної регіоналістики. *Регіональна історія України*. 2012. Вип. 6.
2. Гурковський В. І. та ін. Історичні уроки європейської безпеки: роль України у формуванні захисного поясу від Сходу. *Military Strategy and Technology*. 2025. № 2 (2).
3. Козацька доба: Чому козаки змінили історію Європи. *Майбуття Історія України*.
4. Кравчук М. В. Військова політика в державотворенні Західноукраїнської Народної Республіки. *DSpace Repository WUNU*.
5. Котов І. Роль України в модернізації європейської концепції безпеки на прикладі заснування «Люблінського трикутника». *Матеріали конференції ДНУ*. 2024.
6. Тичка Г.-М. І. Східна Галичина у французькій політиці (1918-1923). *Дисертація ЛНУ імені Івана Франка*. 2018.
7. Степанчук Ю. Українське козацтво у системі міжнародних відносин Східної Європи у XVI – першій половині XVII ст. *Наукові записки*. Вип. 39.

ШЛЯХ ДО ВОЛІ: ТЯГЛІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

Довгань Анжеліка, учениця 9 класу Маріупольської СШ №66 Маріупольської міської ради, Донецької області
Керівник: Попова Лілія Михайлівна, вчитель історії Маріупольської СШ №66 Маріупольської міської ради, Донецької області

Українська державність має понад тисячолітню історію, яка пронизана традиціями демократичного конституціоналізму та неперервною боротьбою за право на самовизначення. Сучасний Акт проголошення незалежності 1991 року став не просто здобуттям, а логічним кроком до відновлення самостійності, коріння якої сягає часів Київської Русі, козацької держави Богдана Хмельницького та Української революції 1917-1921 років.

Київська Русь стала тим фундаментом, з якого розпочалося зведення української державності, об'єднавши слов'янські політичні центри навколо Києва. Важливим етапом розвитку стало українське козацтво, яке у XV-XVIII століттях виконувало не лише військову функцію, а й стало окремою верствою, що сформувала підвалини національної свідомості та культурних традицій. Козацька спадщина і сьогодні залишається символом патріотизму та свободи для українського суспільства.

У складних соціально-економічних умовах XIX ст., за відсутності власної держави, саме національна інтелігенція стала історико-культурним механізмом політичної соціалізації нації. Діячі Кирило-Мефодіївського братства, а пізніше «Громади», виступили на захист національної гідності, права на власну історію та мову.

Дослідницька діяльність таких постатей, як М. Максимович, М. Костомаров та П. Куліш, перетворила фольклор та історію на інструменти пробудження національної енергії. Важливим етапом стала дискусія про самотність української мови, яку І. Срезневський та І. Могилевський відстоювали як показник духовного життя народу, а не просто «діалект». На межі століть праця М. Міхновського «Самостійна Україна» остаточно сформувала політичну візію: «Україна для українців».

Доба Української революції ознаменувалася створенням УНР та Гетьманату Павла Скоропадського, що заклали основи сучасних державних інституцій: армії, дипломатії та фінансової системи. Незважаючи на воєнний час, цей період став часом неймовірного культурного будівництва.

Уряд Скоропадського заснував Українську Академію наук, Національну бібліотеку та галерею мистецтв. Георгій Нарбут створив проекти Державного Герба, Печатки та перших українських банкнот, поєднавши традиції стародруків із модерними європейськими підходами.

У 20-40-х роках XX століття Організація Українських Націоналістів (ОУН) розглядала культурно-освітню роботу як невід'ємну частину боротьби за державність. ОУН вела активний спротив колонізації та русифікації через мережу читалень «Просвіти», самоосвітні гуртки та юнацькі структури. Провідні ідеологи, такі як О. Ольжич, наголошували, що нова культура має базуватися на двох координатах: національності та героїчності. ОУН створила цілісну систему націоналістичного виховання, щоб підготувати кадри для майбутньої незалежної держави.

Сьогодні Україна знову перебуває на вістрі боротьби з російською агресією, яка є продовженням імперської політики нищення української ідентичності. Агресія РФ, окупація Криму та Донбасу, а також просування ідеології «русского мира» через релігійні та інформаційні канали становлять пряму загрозу національній безпеці.

Боротьба з російською агресією: Сучасне протистояння є продовженням столітньої імперської політики Росії, яка не здатна повноцінно існувати без контролю над Україною. Окупація Криму та Донбасу, гібридна війна та політичний шантаж є викликами не лише для України, а й для всієї європейської безпекової системи. Досвід минулого вчить: зволікання з рішучою відсічю агресору призводить до руйнації демократичних цінностей у всьому світі. Агресивна політика РФ має глибоке історичне коріння, що бере початок у періодах Російської імперії та СРСР, де десятиліттями реалізовувалася стратегія заперечення української самотності. Сучасний рашизм

виступає ідейним спадкоємцем більшовицького тоталітаризму, відтворюючи неоімперські наративи та культ сили. Ідеологічною основою цієї агресії став концепт «русского міра», який використовує освіту, науку та релігію, як інструменти геополітичного впливу та маніпуляції свідомістю. Головною метою цієї війни західні аналітики називають «викорінення усіх слідів української ідентичності».

Війна стала потужним тригером змін у масовій свідомості українців, спричинивши кардинальне зміцнення загальнонаціональної ідентичності та різке зменшення показників радянсько-російських орієнтацій. З початку повномасштабного вторгнення відбувся злам традиційного сприйняття себе як «знедоленого населення» – на зміну йому прийшло усвідомлення спільноти, здатної на рішучий спротив.

Значно змінилося ставлення громадян до символічних цінностей державності. Якщо у 2015 році Державним прапором пишалися 47,9% громадян, то у 2023 році цей показник зріс до 74,9%. Аналогічні тенденції зафіксовані щодо Державного герба (74,4%), Гімну (68,9%) та української мови (74,4%). Важливою складовою громадянської позиції стали волонтерство та добровільний рух, які об'єднали суспільство навколо захисту суверенітету

Сьогодні, можна стверджувати, що сучасна українська державність є результатом тисячолітнього процесу самовизначення, який пройшов шлях від княжих часів Київської Русі та козацького конституціоналізму до відновлення незалежності у 1991 році. Історія доводить, що цей шлях не був випадковим, а став логічним наслідком інституційної тягlosti та невтомної праці національної еліти.

Отже, вільна Україна є запорукою стабільної Європи. Тільки через консолідацію суспільства навколо національної ідеї, розвиток високоморальної культури та професійну розбудову державних інституцій український народ зможе остаточно утвердитися як повноправний господар власної долі на своїй землі. Вивчення героїчного та трагічного досвіду попередників (від УНР до ОУН) є тим необхідним уроком, який дозволяє уникнути помилок минулого та збудувати незламну державу майбутнього.

КИЇВСКА РУСЬ ЯК ПЕРША ФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: МІФИ Й ІСТОРИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ

Свердліченко Катерина, учениця 6 класу, ТОВ ПЗО «Харківський ліцей»
«ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області
Керівник: **Легкошкур Ольга Миколаївна**, вчителька історії ТОВ ПЗО
«Харківський ліцей» «ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області

Питання спадкоємності Київської Русі сьогодні є не лише історичним, а й політичним. В умовах російсько-української війни особливо важливо осмислити, хто є справжнім спадкоємцем державної традиції Русі.

Київська Русь – одна з наймогутніших держав середньовічної Європи, центр якої знаходився в Києві.

Передумови виникнення Київської Русі це формування союзу східнослов'янських племен. Вигідне географічне положення на торговельному шляху «із варяг у греки». Посилення Києва як політичного центру.

Заснування держави відбулося у 882 р. – об'єднанням північних і південних земель під владою князя Олега. Київ проголошено «матір'ю городів руських». Формування князівської влади, дружини, системи данини.

Період розквіту. Князювання Володимир Великий – хрещення Русі (988 р.), що сприяло: міжнародному визнанню, розвитку писемності та культури, інтеграції до європейського християнського світу.

Князювання Ярослав Мудрий: створення «Руської правди», розвиток законодавства, династичні шлюби з європейськими правителями.

Висновок: Київська Русь мала всі ознаки держави – територію, владу, закони, дипломатію, військо.

Чи Аргументи «за», за якими можна вважати Київську Русь першою українською державою:

Центр держави знаходився в Києві – столиці сучасної України.

- Основне населення становили предки українців.
- Саме на території сучасної України зосереджені головні політичні та культурні пам'ятки Русі.
- Традиції державності продовжилися в Галицько-Волинське князівство.

Міф про «колыску трьох братніх народів». Ця концепція була сформована в Російській імперії та СРСР. Вона нівелювала право українців на власну державну спадщину. Насправді в IX-XII ст. не існувало сучасних українців, росіян чи білорусів – був єдиний давньоруський народ, з якого згодом сформувалися окремі нації.

Значення Київської Русі для української державності:

- Закладено традицію централізованої влади.
- Сформовано правову систему.
- Розвинено християнську культуру та писемність.
- Закладено європейський вектор розвитку.
- Київ став духовним центром Східної Європи.

Питання спадкоємності Русі сьогодні використовується в інформаційній війні. Україна відстоює свою історичну спадщину як продовження традицій Київської держави. Відновлення історичної правди – складова культурної та національної самоідентифікації.

Таким чином, Київська Русь не була «українською» у сучасному національному розумінні. Але саме вона є першою формою державності на території сучасної України. Українська державна традиція має глибоке тисячолітнє коріння. Розвінчання імперських міфів – важливий крок до зміцнення національної свідомості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія України: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти / за ред. В. Власова. – Київ: Генеза, 2023. – С. 78-95.
2. Олександр Субтельний Україна: Історія. – Київ: Либідь, 1991. – С. 25-48.
3. Сергій Плохій Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. – Харків: КСД, 2016. – С. 35-55.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ У ХОРОЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Химич Богдан, студент ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, місто Хорол

Керівник: **Онищенко Наталія Володимирівна**, викладач історії та суспільних дисциплін ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, Лубенський район, місто Хорол

Волонтерство сьогодні – це вже не просто «допомога за власним бажанням». Це потужна горизонтальна структура, яка часто виявляється ефективнішою за державні інституції. У контексті подій найновітнішої історії України ця тема набуває особливого значення. Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує локальний вимір волонтерського руху.

Актуальність нашої роботи зумовлюється тим, що волонтерський рух став одним із ключових чинників стійкості українського суспільства в умовах широкомасштабної

російсько-української війни. Дослідження волонтерської діяльності в межах Хорольської громади є актуальним з огляду на необхідність фіксації сучасних подій, збереження живої історичної пам'яті та осмислення ролі місцевих ініціатив у загальнонаціональному русі спротиву. Аналіз волонтерського руху на локальному рівні дозволяє глибше зрозуміти механізми самоорганізації громади та її внесок у боротьбу за незалежність України.

Оригінальність дослідження полягає в комплексному аналізі волонтерського руху Хорольської громади як складової загальноукраїнського волонтерського феномену. У роботі використано матеріали місцевих ініціатив, свідчення учасників волонтерського руху та актуальні джерела воєнного часу, що дає змогу відтворити цілісну картину волонтерської діяльності громади. *Метою* роботи є дослідження особливостей становлення, розвитку та форм діяльності волонтерського руху в Хорольській громаді під час широкомасштабної російсько-української війни, а також визначення його значення для підтримки Збройних Сил України та життєдіяльності громади.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання наступних *завдань*: по-перше, визначити основні напрями та форми волонтерської діяльності в умовах війни; по-друге, проаналізувати роль локальних волонтерських ініціатив у підтримці військових та цивільного населення.

Особистий дослідницький внесок автора полягає у зборі та систематизації матеріалів про волонтерську діяльність у Хорольській громаді, аналізі локальних ініціатив і узагальненні свідчень учасників волонтерського руху. Автором здійснено спробу створити цілісне дослідження сучасної історії громади, яке може слугувати основою для подальших наукових і краєзнавчих розвідок.

Шойно розпочалася повномасштабна війна, усі небайдужі активізували свою волонтерську діяльність. Волонтерський актив Хорольщини об'єднав небайдужих місцевих мешканців, представників місцевої влади, старост, приватних підприємців, фермерів, керівників та працівників загальноосвітніх навчальних закладів, закладів культури, керівників та трудові колективи сільськогосподарських і промислових підприємств громади різних форм власності.

Так, зокрема, опорний заклад «Хорольська гімназія» став одним із головних осередків волонтерської діяльності. У пункті прийому на базі школи проводиться збір продуктів харчування, медикаментів, теплої одягу, речей першої необхідності та поліетиленової плівки для пошкоджених в результаті обстрілів та бомбардувань вікон. Зібрану гуманітарну допомогу було доставлено у Полтаву, Охтирку та населені пункти Харківської, Дніпропетровської, Запорізької областей, у тому числі за умов вкрай небезпечного пересування до військової частини в Харкові. Для військових у зони бойових дій виготовлено та доставлено понад 100 маскувальних сіток [1].

Про безпеку наших захисників на лінії вогню подбали учні, вчителі, мешканці міста й старостинських округів. Значну підтримку надали місцеві с/г та промислові підприємства крупами, цукром, ковбасними виробами, халвою, соняшниковою олією, дитячими молочними сумішами швидко приготування та питною водою.

Хорольська гімназія відкрила свої двері для усіх небайдужих хорольців, щоб у тилу працювати для наших захисників та людей, які опинилися без даху над головою. На ініціативу згаданого закладу освіти швидко відгукнулися підприємці, домогосподарки, вчителі, пенсіонери, молодь. Вони зголосилися плести сітки, сортувати принесений мешканцями громади одяг, продукти харчування, засоби гігієни. Справжні патріоти невтомно працювали і продовжують працювати в тому ж дусі цілодобово і без вихідних.

Одними із найбільш активних учасників волонтерського руху можна визначити Миколу Копайгору – депутата міської ради, директора Хорольської гімназії, Ігоря

Стогнія – члена виконкому міської ради, волонтера, приватного підприємця. Завдяки їх небайдужості, а часом і ризикуючи власним життям, вони організували безліч поїздок у прифронтові міста, які найбільш потерпали від російського агресора. Це Охтирка, Харків, Гуляйполе, Лисичанськ та інші.

Волонтери Хорольської міської територіальної громади забезпечують доставку зібраної гуманітарної допомоги військовим у зони бойових дій та цивільним мешканцям населених пунктів, які найбільше постраждали від ворожих обстрілів і ракетно-бомбових ударів. Для них передаються консерви, м'ясні вироби, печиво, багато інших продуктів харчування та необхідні медикаменти. Щоб створити приємні миті світлих Великодніх свят для бійців, які в ці дні знаходилися на передовій хорольські волонтери доставили їм ще й понад 700 освячених пасок та писанок [2, с. 5].

2 серпня 2022 року на подвір'ї опорного закладу «Хорольська гімназія» міський голова Сергій Волошин та один із найактивніших представників волонтерського руху Хорольщини, депутат Хорольської міської ради 8 скликання та директор цього освітнього закладу – Микола Копайгора вручили ключі від авто земляку-військовослужбовцю. Старшому лейтенанту 62-го окремого стрілецького батальйону Олександрю Катричу доручено доставити мікроавтобус Volkswagen у військову частину на прикордонній рубежі Чернігівської області для виконання оперативно-бойових завдань. Днем раніше з Хорольської територіальної громади попрямував ще один автомобіль для першої танкової бригади, яка також дислокується на Чернігівщині.

Лише у перші місяці війни було передано 11 автівок. 9, що раніше передані на фронтові позиції військовим, були придбані за рахунок коштів благодійного фонду «Інтелект», а 2 – передано від небайдужих хорольських родин із стійкою патріотичною позицією. Громадяни активно донатили, забезпечуючи матеріально-фінансову підтримку ЗСУ, а також дієво долучилися до ремонту та пофарбування автотранспортних засобів бойових частин. Зокрема, особливої вдячності заслуговують: фізична особа-підприємець Вадим Устименко – за безкоштовно надані автозапчастини, комплектуючі, автомобільні оливи та технічні рідини, а також майстер з автослюсарних робіт Вячеслав Дранко – за пофарбування автівок [3].

Представники Хорольської громади активно допомагали також 71-й окремій егерській бригаді – військовому з'єднанню у складі десантно-штурмових військ ЗСУ. Допомога стосується як придбання автомобілів, так й різного інструментарію для ремонту більш важкої техніки. Відгукнулися жителі Хорольщини й на прохання нашого земляка, старшого сержанта Григорія Гольнєва. Він звернувся за допомогою у придбанні набору інструментів для ремонту танків для 12-го окремого танкового батальйону. Важливу роль відіграли донати небайдужих мешканців Хорольської громади [4].

Хорольські волонтери під час поїздок на Харківщину, Луганщину, Сумщину і Донеччину відвозять, зокрема, пиріжки та вареники, які готують для захисників на кухні Хорольської гімназії [5].

Не залишається осторонь від благодійних ініціатив для підтримки нашого війська ВСП Хорольський АФК ПДАУ. У коледжі неодноразово проводилися ярмарки та благодійні концерти на підтримку ЗСУ, де збиралися пожертвування для допомоги захисникам. Студенти та викладачі регулярно долучаються до тематичних флешмобів та інших заходів спрямованих на вшанування героїв новітньої російсько-української війни [6].

Отже, жителі та волонтери Хорольщини беруть активну участь у підтримці ЗСУ як у рамках офіційних благодійних фондів та місцевих програм, так і шляхом неофіційних волонтерських ініціатив з доставки необхідного спорядження, техніки, продуктів харчування та матеріальної підтримки військовослужбовцям і їхнім родинам.

Такі дії є частиною ширшого волонтерського руху, який значно допомагає зміцнювати тил і загальну обороноздатність України.

Волонтерський рух у Хорольській громаді під час широкомасштабної російсько-української війни став важливим проявом громадянської зрілості, самоорганізації та патріотизму місцевого населення. В умовах воєнних викликів волонтери оперативно об'єдналися задля підтримки Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб та мешканців громади, забезпечуючи матеріальну, моральну й інформаційну допомогу.

Діяльність волонтерських ініціатив засвідчила здатність громади мобілізувати власні ресурси, налагоджувати співпрацю між громадськими об'єднаннями, місцевою владою та окремими громадянами. Волонтерський рух став не лише практичним механізмом допомоги, а й чинником згуртованості, взаємної підтримки та довіри всередині громади.

Значення волонтерського руху Хорольської громади виходить за межі локального рівня, адже він є складовою загальноукраїнського спротиву агресії та важливою частиною сучасної історії України. Збереження та осмислення досвіду волонтерської діяльності має важливе значення для формування історичної пам'яті, розвитку громадянського суспільства та виховання наступних поколінь у дусі відповідальності, солідарності та служіння державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Григораш І. Волонтерський рух у Хорольській громаді наближає перемогу України. URL: <https://horol.com.ua/news/volonterskij-ruh-u-horolskij-gromadi-nablizhajemo-peremogu-ukrajini> (дата звернення 19.01.2026)

2. Ватуля Н. Армію не треба жаліти. Їй потрібно допомагати! // Вісті Хорольщини. – 2022. – 21 жовтня. – № 37-38 (11615-11616).

3. Григораш І. Благородними справами наближаємо перемогу! URL: <https://horol.com.ua/news/blagorodnimi-spravami-nablizhajemo-peremogu> (дата звернення 22.01.2026)

4. Волонтерські ініціативи Хорольської громади. URL: <https://horol.com.ua/news/volonterski-initsiativi-horolskoji-gromadi> (28.01.2026)

5. Волонтери з Хорола Полтавської області допомагають бійцям. URL: <https://suspilne.media/poltava/369546-30-tisac-varenikiv-ta-28-avtivok-volonteri-z-horola-poltavskoi-oblasti-dopomagaut-bijcam/> (02.02.2026)

6. Благодійні ініціативи ВСП ХАФК ПДАУ на підтримку ЗСУ. URL: <https://xapkpdaa.org/?s=зсу> (04.02.2026)

Секція №2: Історичні постаті в процесі державотворення на українських землях, їх роль і місце у боротьбі за звільнення народу від гніту та зовнішніх посягань, внесок у формування основ державності

ПСЬОЛ ГЛАФІРА ІВАНІВНА

Тютюнник Анастасія, учениця 10 класу, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство». Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради, Миргородського району, Полтавської області

Керівник: **Кальник Ю. М.** Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради

Глафіра Іванівна Псьол (народилася 24 жовтня 1823 року, в селі Псьолівка, нині Псільське Миргородського району Полтавської області – померла 26 квітня 1886, в Москві) – українська художниця. Сестра поетеси Олександри Псьол. Глафіра Псьол не була ніякою росіянкою, а звичайною дівчинкою у родині збіднілого дворянина Івана Псьола. Іван Псьол служив у канцелярії генерал-губернатора Микола Репніна-Волконського.

У родині Псьолів народилося семеро дітей. Глафіра була наймолодшою. І коли вона була зовсім немовлям, батьки померли. Дітей забрали родичі. Але Глафіру та її сестер Олександрю та Тетяну до себе на виховання забрали Микола Репнін та його дружина Варвара Олексіївна Репніна. І хай не вводить в оману зросійщене прізвище - і Микола Репнін, і Варвара Репніна походили із українських шляхетських родів. До того, Варвара Репніна була внучкою останнього гетьмана Війська Запорозького Кирила Розумовського.

Дівчаткам Псьол у родині Репніних дали дуже хорошу на той час освіту – вони навчалися у Полтавському інституті шляхетних дівчат. Їх навчали професор Петро Гулак-Артемівський, поет Левко Боровиковський, художники Іван Зайцев, Василь Волков, піаністи і композитори брати-чехи Алоїз і Венцеслав Єдлічки. Олександра мала хист до віршування, а Глафіра мала талан художниці. Власне, живопис став спільним інтересом для Глафіри і Тараса Шевченка.

Родина Репніних мала у Яготині маєток. Щороку вони там літували разом зі своїми вихованками. Був 1843 рік. До Репніних у Яготин приїхав Тарас Шевченко. Шевченко нам, можливо, укорінився як старий дід у кожусі. Проте на 1843 рік він був модним художником і чимало відомих родин запрошували Шевченка до себе.

Шевченко із сестрами Псьол швидко знайшли спільну мову, а особливо із Глафірою, бо обоє мали спільне – живопис. Але того літа у маєтку в Яготині розгорталися справжні пристрасті. Бо хазяйка маєтку Варвара Репніна, донька Миколи і Варвари Репніних, закохалася у Шевченка. І бачила у Глафіри... суперницю. Проте пізніше вона визнала, що була неправа і підозри її були безпідставні. Крім того, того літа у маєтку одночасно із Шевченком, побував і Петро Дунін-Борковський – український поміщик і представник давнього чернігівського роду, майбутній чоловік Глафіри Псьол. Можливо, саме після цієї зустрічі почалися їхні романтичні стосунки. Вони поберуться за два роки. Глафіра Псьол тоді напише Шевченку: «Бог благословив Глафіру: її нареченого Ви знаєте, це Петро Дмитрович Дунін-Борковський, якого Ви бачили в нас».

Про доробок Глафіри Псьол можна сказати, що «кажуть», адже ми не можемо подивитися її творів, бо після її смерті вони опинилися у московському музеї літератури. Тож кажуть, що вона намалувала портрет Шевченка, який на жаль, не зберігся, портрет князя Миколи Репніна, її чоловіка Петра Дуніна Борковського і портрет Гоголя, який називав її кузиною.

Ми знайшли один портрет, який не ставить під сумнів талант Глафіри Псьол і знаходиться він в Україні. І це портрет її названої сестри – Варвари Репніної. Це

найвідоміший портрет Репніної. Здається, що Глафіра Псьол малювала не обличчя цієї жінки, а душу.

Література:

1. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1983. – Т. 9: Поплужне – Салуїн. – 558, [2] с., [24] арк. іл.: іл., табл., портр., карти + 1 арк с. – С. 185.

2. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955-1995. – ISBN 5-7707-4049-3.

3. Мистецтво України: Біографічний довідник. / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський; за ред. А. В. Кудрицького. – Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1997. – С. 700 с. – ISBN 5-88500-071-9. – С. 494-495.

ІВАН ГОНТА – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОГО ДУХУ УКРАЇНИ

Апостол Марія, Слободянюк Софія, учениці 8-В класу Ліцею №3 міста Могилева-Подільського, Могилів-Подільської міської ради Вінницької області, вихованки гуртка «Поділля» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Керівник: **Кордонська Альона Василівна**, учитель української мови та літератури, Ліцею №3 міста Могилева-Подільського, Могилів-Подільської міської ради Вінницької області, керівник гуртка «Поділля» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Іван Гонта (один з ватажків Коліївщини) – це найяскравіший приклад ненависті українського народу до ворогів. На ньому польська шляхта найповніше показала свої варварські методи знущання. Не стерпів народ, піднявся на боротьбу. Запалала вся Правобережна Україна. В Гайдамацьких загонах знаходили собі притулок усі скривджені – всі, хто любив Україну. Загалом Гонта був із гайдамаками трохи більше місяця, але за цей час встиг стати головним героєм повстання. І залишився при цьому найтаємничішою і найменш вивченою постаттю. В серцях народу живуть імена Залізняка, Гонти, Бондаренка, Швачки та ін.

Ім'я Івана Гонти зв'язане з селом Серби (зараз село Гонтівка Чернівецького району) нашої області, де він із сотнями товаришів був люто страчений.

Він був селянином. Народився у селі Росошка на Уманщині, яке належало Потоцькому. Служив у надвірній міліції у графа С. Потоцького. Завдяки своїм військовим здібностям Гонта вже у 1757 році стає сотником надвірних козаків. Губернатор Умані надав Гонті у володіння села Росошку і Орадівку.

Незважаючи на те, що Гонта посідав помітне місце у шляхетському оточенні, він залишився вірним своєму народові, його інтересам. Губернаторові довго доносили, що Гонта має зв'язки з гайдамаками, але він настільки обережно й розумно поведився, що губернатор не знайшов достатньо фактів для арешту. Але як тільки загін повстанців на чолі з Максимом Залізником наблизився до Умані, щоб оволодіти цією опорною фортецею шляхетства, до нього зразу ж перейшла частина надвірної козацької міліції на чолі з сотником Гонтою.

«Я бачу, як Гонта по-приятельському вітається з начальником цього натовпу, цей начальник – Залізняк», – так з відчаєм вигукнув інженер укріплень уманських, що стежив у підзорну трубу. В червні 1768 року Залізняк і Гонта легко взяли Умань. Тут на раді Залізняк був приголошений гетьманом, а Гонта – уманським полковником. Ці обидва керівники стали діяльно працювати над тим, аби розширити розмах повстання і досягнути своєї мети.

Польща не в силах була впоратися з обуреним народом і втікала. Але тут на допомогу шляхті прийшов російський уряд. Катерина II на цей раз забула про те, що вона є захисницею православ'я. Пішла душити українців, аби зберегти своє і польське панування в Україні. На допомогу Польщі вона прислала військо з Новоросійської губернії, з Лівобережної й Правобережної України.

В Умань генерал Кречетніков послав полк донських козаків на чолі з полковником Гур'євим, який провокаційними методами схопив Гонту і Залізняка. Незабаром перед Гур'євим лежали більше 900 зв'язаних повстанців, в тому числі Гонта і Залізняк, котрим зразу ж дали по 300 палиць. Покриті язвами, вони лежали у ямі і тричі на день їх катували. Але потім Гонту ще з 846 гайдаками було передано на розправу польським панам: відвезено у Серби, де була головна воєнна квартира шляхти.

Глибокі ями у Сербях, сліди яких не можна й бачити досі, є свідками страшних часів XVIII століття. Вони були наповнені міцно пов'язаними людьми, яких морили голодом і тьмою. Після знущань і страти вони наповнились трупами. Лежачих охороняла піша і кінна польська армія. Тут же скрізь були рясно розміщені шибениці, які ще до вироку військово-судової комісії підказували нещасним, що життя їх повисне там.

Посередині стояла найвища шибениця. Це вона була відведена для Гонти. Під лісом у розкішних палатах із зграєю чиновників розмістився сам ловчий коронний Браницький, що приїхав сюди спостерігати страту повстанців. Він влаштував обіди й вечері, куди запрошував околишню шляхту. Більше двох тижнів розважались тут зойками, стогоном жертв.

За вироком суду 700 чоловік було повішено в різних селах південно-західного краю, а керівники за словами Браницького, підлягали «найжорстокішій страті для прикладу». Гонту – насамперед. [2]

За постановою суду катування Гонти мусило відбуватися 14 днів. В перші 10 днів йому повинні були вирізувати щоденно по смугі шкіри, на 11 день відрубати обидві ноги, на 12-й обидві руки, на 13 – вирвати серце, на 14 – відрубати голову. Правда, страту було «пом'якшено», на третій день Гонті відрубали голову, а решту мордувань робили на трупі. Частина тіла Гонти прибили на шибеницях 14 міст України. У містечку Сербях інквізиційний трибунал, до складу якого входило три католицькі монахи та один ксьондз, після десятиденних тортур виніс вирок, аналогів котрому ми не знайдемо в історії світового судочинства. Страта Гонти повинна була тривати два тижні. Спочатку із жертви мали здирати пасма шкіри, потім відрубати ноги, руки, вирвати серце і витягти голову. Потім труп мали розрубати на 14 частин, які вивісити на майданах 14 міст Правобережної України. Однак катування припинили на третій день. Кажуть, тому, що він сміявся в обличчя своїм катам і сказав, що йому зовсім не боляче. За те голова великого сотника, прибита до брами Могилева-Подільського, ще довго лякала усіх, хто в'їжджав у місто.

Назва «Гонтівка» мало що скаже пересічному подорожньому. Мало хто з них проведе паралель зі знаменитим учасником Коліївщини. На честь бунтівного сотника цей населений пункт перейменували одразу після другої світової війни. Попередня ж його назва Сербі йде ще від XV століття, коли вихідці з Балкан виявили тут серйозний опір завойовникам – туркам.

Гонта, як розповідають мемуари, йшов на страту і зносив усе спокійно, навіть жартував. Коли кат одрізав смугу шкіри і кров бризнула на обличчя, Гонта зовсім не зреагував, а коли відірвав ще одну, він уголос сказав: «Ось казали болітиме, а воно нітрохи не болить, так, наче воші кусають». З Гонти зняли 12 смужок шкіри. Останньої ночі перед стратою один з охоронців звернувся до Гонти: «Пане підполковнику, завтра все земне буде закінчено для вас: чи не знайдете можливим залишити на згадку

небагато му воякові, котрий є з вами при останніх ваших хвиликах?» «Охоче, – відповів Гонта, – нагадайте мені завтра, я вам подарую поясок». І наступного дня, як той нагадав, Гонта сказав: «Я не забудь. Перша смуга шкіри, котру знімуть з мене, нехай служить вам поясом». У страшних муках скінчив Гонта життя у боротьбі за ньєкь-Україну. Ходили легенди, що через багато років пізніше було видно череп Гонти, прибитий до стовпа у Могилєві-Подільському.

Морем крові облилась тоді земля українська, добуваючи волю. Одна за одною заповнювались ями в Сєрбах і в м. Кодні трупами з відрубаними головами. А скільки калік з відрубаними ногами, руками випущено з-під колоди і кинуто плазувати у світ!

Нині на березі річки Лозової, де відрубували голови полоненим гайдамакам і скидали їх у ями, стоїть пам'ятник відважному сотнику Гонти. Сотні людей зустріли тут жахливу насильницьку смерть. Епізод страти коліїв зафіксовано у шкільному музеї – у невеликій діарамі. Сюди приїжджали польські кінодокументалісти, щоб зняти фільм про ці події. Але сцена страти у цю стрічку не увійшла, бо оператор сказав, що їм не вистачає світла. Хоча справжня причина, мабуть в іншому.

Нині там поле. Закутина переораної землі, обсаджена кущами й тополями. Посільському: Дідизна, Гонтове поле, В'язниця, Іванове поле. Колись «на В'язниці» лежав камінь зі словом «Іван» і стояв хрест – мугутній, як дуб.

Другу частину учасників Коліївщини стратили в м. Кодні біля Житомира. Розправою тут керував коронний обозний Стемпковський, який мав право меча від короля і намагався як повніше його використати. Без будь-якого суду й слідства водили українців на шибениці кати. Одних вішано, других порубано на шматки, інших покалічено. Кати, покриваючись потом, змінювали один одного. Тупились сокири, губився лік. Події у Сєрбах і Кодні довго навіть у селах лякали людей. Недаремно в народі ходило прислів'я, яким лаялись: «А бодай тебе Кодня не минула!» [5]

Так шляхта розправилась з народом, який жадав самостійності. Але зламати дух волелюбного народу неможливо. Ім'я Гонти надихало народ на боротьбу. Воно пробуджувало в українців сміливість, відвагу. Довго ходили чутки про появу «Гонтиного сина» в повстаннях ХІХ століття.

Повстання 1768 року – остання велика хвиля селянсько-козацького руху, спрямована проти реставрації кріпосних відносин, посилення соціального національно-релігійного гніту. Однак боротьба гайдамаків продовжувалась і в наступні роки, хоч вже й не набирала таких масштабів.

Українські землі ще не раз залиті кров'ю народних повстань, але пам'ять про Івана Гонту досі залишилася в легендах і думках українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іван Гонта // Панорама. – 1995. – 12 липня.
2. Іван Гонта не вбивав своїх дітей // Слово Придністров'я. – 1999. – жовтень.
3. Климчук О. Пояс із Золотоглава // Україна. – 1986.
4. По сторінках дожовтневої періодики // Український історичний журнал. – 1993. – №9. – С.71-86.
5. Матеріали з фонду Могилєв-Подільського історико-краєзнавчого музею «Поділля».

ЛЮДЯНИЙ ПОЛТИК У НЕЛЮДСЬКИЙ ЧАС. ДОЛЯ ПРЕЗИДЕНТА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Бойченко Юлія, студентка 3 курсу групи ОД-23-24-с Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Керівник: **Курлячик Ольга Володимирівна**, викладач історії Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Августин Волошин (1874-1945) – політичний, культурний, релігійний діяч, греко-католицький священник Мукачівської єпархії, президент Карпатської України.

Августин Волошин народився 17 березня 1874 року в селі Келечині, на Закарпатті, в сім'ї спадкового сільського священника.

З 1884 по 1892 рр. – навчався в Ужгородській гімназії. Один рік (1892-1893) провчився на теологічному факультеті Будапештського університету, з якого його було відраховано за станом здоров'я. У 1900 році – закінчив Вищу педагогічну школу в Будапешті, отримавши диплом викладача математики та фізики у середніх навчальних закладах.

У 1897 році він був висвячений на греко-католицького священника і призначений у парафію Преображенської церкви Ужгорода. Від 1919 року Августин Волошин вів активну політичну діяльність, був організатором низки культурно-просвітницьких та освітніх організацій Закарпаття. У 1903-1918 рр. – редагував в Ужгороді газету «Наука», яка упродовж певного періоду часу була єдиним українським виданням в Угорщині.

З 1900 по 1917 рр. – працював викладачем. З 1917 по 1938 рр. – займав посаду директора учительської семінарії в Ужгороді. Волошин – автор низки підручників. З 1922 року – редактор релігійного журналу «Благовіст». З 1933 року – папський прелат Мукачівської греко-католицької єпархії.

Августин Волошин заснував та керував з 1923 по 1939 рр. правою Народно-християнською партією, від якої був обраний депутатом парламенту Чехословаччини (1925-1929). З 1935 року він – голова Етнографічного товариства Підкарпатської Русі. 26 жовтня 1938 року – був призначений прем'єр-міністром автономної Карпатської України. Після розпаду Чехословаччини внаслідок німецької агресії 15 березня 1939 року – Августин Волошин у Хусті оголосив Карпатську Україну незалежною державою, ставши її першим і єдиним президентом та затвердив конституцію з національною символікою на засіданні сейму.

Після невдалих спроб приєднання Карпатської України до Угорщини та Румунії у вигляді автономії, Волошин разом із урядом емігрував через Румунію до Югославії, звідти переїхав на зайняту німцями територію та оселився у Празі, де працював в Українському вільному університеті на посаді професора.

У травні 1945 року Августин Волошин був заарештований у Празі співробітниками військової контррозвідки СМЕРШу і за кілька днів доставлений до Москви. За офіційною версією,

19 липня 1945 року він помер від паралічу серця в СІЗО №2 Бутирської в'язниці. Президент Карпатської України Августин Волошин – реабілітований 12 вересня 1991 року.

Августин Волошин вважається батьком українського відродження на Закарпатті. На його долю випали нелегкі випробування при будівництві Карпатської України. Він активно виступав проти мадяризації українського населення та проти переведення богослужіння на угорську мову, брав участь у нарадах з цієї проблеми в Будапешті, зокрема, виступав проти заміни кириличного алфавіту на латинський, став активним захисником видання всіх підручників для народних шкіл українською мовою. У 1928 році організував «Жружок духовенства християнської народної партії» для широкої місійно-освітньої діяльності серед пастви.

У 1920-1939 рр. А. Волошин став одним із керівників крайового товариства «Просвіта», а з 1929 до 1939 рр. – почесним головою «Учительської громади», яку організував. У 1937-1938 рр. – очолював педагогічне товариство Підкарпатської Русі, а у

1938 році – ініціював створення в Ужгороді на базі Українського вільного університету вищого навчального закладу з чотирьох факультетів.

1 листопада 1938 р. А. Волошин з помічниками виїхав на Віденський арбітраж, де від Підкарпатської Русі були відібрані міста Ужгород, Мукачево, Берегово та частина сіл і передані Угорщині. Новою столицею краю став Хуст, куди евакуювали державні установи і служби. В уряді залишилися лише трое: А. Волошин, Ю. Ревай та Е. Бачинський. 9 листопада 1938 р. в Хусті було створено Організацію народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС) на чолі з Дмитром Климпушем. Українська народна рада видала Маніфест з програмою дій нового уряду. 25 листопада вийшла постанова про запровадження державної української мови, а 30 грудня – про вживання назви «Карпатська Україна».

12 січня 1939 року було опубліковано заяву Августина Волошина про вибори до сейму, а 13 січня – створено партію Українське національне об'єднання. 24 січня був сформований її центральний провід на чолі з Федором Реваєм. 12 лютого 1939 року відбулися вибори до сейму Карпатської України, на якому президентом було обрано Августина Волошина. Та в наступні дні Карпатська Україна була окупована угорськими військами. Її уряд опинився в екзилі у Празі. Вже через кілька днів Карпатську Україну окупували угорські війська. Рівно через 2 місяці його арештували і відвезли в Москву, посадивши його в Лефортовську тюрму. 22 травня 1939 року почалися допити, але президента так і не встигли судити: 19 липня 1945 року він помер в Бутирській тюрмі.

Літописець Карпатської України, поет та прозаїк Василь Гренджа-Донський зазначає: «Найбільшою заслугою А. Волошина є те, що в ті часи найбільшої мадяризації пише і видає книги, шкільні підручники і редагує майже єдину на той час газету «Наука»... Августин Волошин – найбільший наш муж наших нових часів, не зробив жодної кар'єри, хоч його широке знання, досвід і здібності та великі заслуги просто предестинували його на найвищі достоїнства».

Будучи професором і директором семінарії, А. Волошин написав і опублікував 63 підручники, зокрема граматики, читанки, букварі, методичні праці. Деякі з них перевидавалися по декілька разів. Він був видавцем і, водночас, журналістом, організатором виходу у світ щорічних «Місяцесловів».

Августин Волошин був дописувачем багатьох газет краю, які видавалися у 20-30-х роках, а також – літератором. Він публікувався під псевдонімом А. Верховинський, написав п'єси «Марійка Верховинка», «Без Бога ні до порога», «Князь Лаборець», «Син Срібної землі», «Фабіола».

А. Волошина звинувачували у багатьох так званих антирадянських злочинах. Але не встигли судити. Через 52 дні арешту, 11 липня 1945 року, він помер в Лефортовській тюрмі. Місця поховання його досі ніхто не знає.

12 вересня 1991 року президент Карпатської України був реабілітований. 15 березня 2002 року Августина Волошина посмертно удостоєно звання Героя України.

Улітку 2008 року на Верецькому перевалі було відкрито меморіал «Усім героям, які померли за своїм життям за незалежність, свободу та процвітання України».

Недовгий період існування Карпатської України став однією з найкращих сторінок багатовікової боротьби закарпатських українців за встановлення української державності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Августин Волошин в документах. Бюлетень прес-служби Ужгородського національного університету. Інформаційне видання. 2006. №13. С. 16.

2. Августин Волошин – Герой України. URL: <http://artedu.uz.ua/1832-avgustin-voloshin-geroy-ukrayini.html> (дата звернення: 12. 01. 2022).

3. Августин Волошин: два ювілеї / Упорядник – Ігор Ліхтей. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2017. 296 с.

4. Бабенко В. Августин Волошин: життя і помисли. Урядовий кур'єр. 2005. 26 липня.

ВІТАЛІЙ КИРКАЧ-АНТОНЕНКО – ПРЕДСТАВНИК МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ УКРАЇНЦІВ, ЯКИЙ БИ МІГ БУТИ ОДНИМ ІЗ КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Андрієнко Софія, учениця 9 класу Черкаської гімназії Черкаської селищної ради Краматорського району Донецької області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

Керівник: **Соколова Ганна Іванівна**, вчителька історії Черкаської гімназії Черкаської селищної ради Краматорського району Донецької області, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

31 січня 2026 року у Фейсбуці з'явилося повідомлення на сторінці «Віталій Киркач-Антоненко» наступного змісту: «Хочу повідомити про перепоховання Віталія. Це було дуже важке рішення, але у Слов'янську стає небезпечно. Нове місце спочину буде в Києві на Совському цвинтарі...». Цей пост написала його дружина – Наталка Киркач Антоненко. Хто він, Віталій Киркач-Антоненко, чому у нього подвійне прізвище, чому ми про нього згадуємо говорячи про українське державотворення? [1]

В роки незалежності в Україні народилося і вирросло нове покоління, яке бачить світ іншими очима, яке прагне змін в суспільстві, в державі. Саме це покоління, разом із кращими представниками нашої спільноти, стоїть сьогодні, на початку XXI століття, на захисті нашого суверенітету, нашої свободи і гідності. Саме ці громадяни, зможуть і в майбутньому будувати нашу українську державність. Держава без людей, без її громадян існувати не може. Як же боляче від того, що багатьох із них ми втрачаємо в цій жорстокій війні. Втрачаємо найкращих, тих, хто міг би об'єднувати і в майбутньому українську спільноту.

Під час збирання інформації про Віталія в умовах широкомасштабної війни, коли російські війська прагнуть повністю окупувати Донецьку область, ми звернулися, в першу чергу, до інтернет ресурсу та виявили там досить багато матеріалу на порталі Sensor net, автором якого є Євген Кузьменко: інтерв'ю з його сестрою Юлією Киркач; з дружиною Наталкою Киркач-Антоненко; з волонтеркою Іриною Солошенко, авторкою книги «From the Flame we born» («Із полум'я зродилися»); з побратимами Юрієм Масольдом, Юрієм Скицьким. Виявили і інтерв'ю з самим Віталієм Киркачом-Антоненко, яке він дав Галині Чорній 1 листопада 2022 року за вісім днів до своєї загибелі. У Фейсбуці виявили пост керівника ВО «Свобода» Олега Тягнибока про загибель Віталія. На сайті Черкаської селищної військової адміністрації Краматорського району Донецької області знайшли у розділі «Меморіал Небесне військо Черкаської громади» інформацію про уродженця села Майдан Віталія Киркача. Також опитали вчителів Прилісенської гімназії та записали спогади свого керівника Ганни Соколової, яка викладала у цій школі історію, у той час коли Віталій був у одинадцятому класі.

Віталій Володимирович Киркач народився 15 лютого 1987 року в селі Майдан Слов'янського району Донецької області (зараз Черкаська ТГ Краматорського району Донецької області). Спочатку навчався в Майданській восьмирічній школі. Згодом у Прелеснянській СШ І-ІІІ ступенів, яку закінчив у 2004 році. На початку 90-х років минулого століття Майданську школу, яку нещодавно збудували і по тим міркам добре обладнали, визнали неперспективною, вчителів та учнів перевели до сусідньої школи в с. Прилісне. Тоді в Прелеснянській (зараз Прилісенській) школі вчителем історії працював Іван Олексійович Завидоський, товариш та соратник дослідника оунівського руху на Донеччині Олександра Добровольського. [2] Зі спогадів Юлії Киркач, сестри

Віталія ми дізналися наступне: «Мій брат був дуже талановитою людиною. Починаючи із шкільних часів брав активну участь в олімпіадах і конференціях. Йому дуже добре давалися хімія, фізика, математика... Полюбив спорт та туризм, займався зі своїми однолітками брейк-дансом... Мав гарне почуття гумору та акторський хист. Був привітним, добрим, а ще напрочуд гарним». Юлія стверджує, що Віталій по життю був активістом, хоробрим та справедливим, любив Батьківщину та нашу рідну мову. І цей список можна продовжувати. [3] На життєвому шкільному шляху Віталію пощастило, бо поряд з ним були професійні педагоги: Завидовський Іван Олексійович, вчитель історії; Панченко Ірина Вікторівна, вчителька української мови та літератури; Букатенко Ганна Миколаївна, вчителька хімії та біології; Огарок Тетяна Степанівна, вчителька математики і керівник туристичного клубу; Панченко Павло Казимирович, вчитель фізики. [4]

Після закінчення середньої школи у 2004 році, Віталій Киркач вступив на біологічний факультет Донецького Національного університету. 10 червня 2016 році конференція трудового колективу цього вишу ухвалила рішення про присвоєння імені Василя Стуса. Офіційно затверджено присвоєння імені видатного борця за незалежність нашої держави цьому вузу наказом Міністерства освіти і науки України №1126 від 21 вересня 2016 року. Університет носить ім'я поета, дисидента, тому що свого часу Василь Стус навчався на філологічному факультеті в м. Донецьку. Василь Стус – один із представників борців, для яких Україна була на першому місці. Дуже шкода, що він не зміг реалізувати себе як вільна людина у вільній державі. Ще у 2014 році університет було релоковано до м. Вінниці. [4]

Віталій Киркач у 2004 році, коли Україна була на барикадах Помаранчевої революції, познайомився з Наталкою Антоненко зі Слов'янська Донецької області, яка теж вже навчалася у цьому університеті. В той час у Донецькій області, дійсно, була велика підтримка Віктору Януковичу. Віталій і Наталка зайняли протилежну позицію. Коли вони одружилися, обрали спільне рішення: створюючи нову родину, вони об'єднуються не тільки фізично, юридично, а й об'єднують свої прізвища, прізвища своїх родів, тобто будуть створювати свій новий простір, своє родове дерево життя. Вільні люди майбутнього можуть народитися тільки в родинях вільних батьків. [5]

Наталка в інтерв'ю так згадувала період Помаранчевої революції: «Спільні патріотичні погляди об'єднали нас, і на такому міцному фундаменті розпочалося наше кохання. Чому патріотичні? Тут варто пояснити. Я зі Слов'янська, а Віталій – з села Майдан Слов'янського району. В обох наших родин нас виховували патріотами. У Віталія був дуже гарний вчитель історії, який також вплинув на його патріотичне виховання. Наші предки жили на Донеччині і Харківщині задовго до Голодомору; в наших родинях немає жодної людини, яка б прийшла з московії на нашу рідну Україну після цього страшного геноциду. Ще навчаючись у ДонНУ, Віталій брав активну участь у русі з надання вузу імені Василя Стуса. Відвідували проукраїнські мітинги в Донецьку, і далі – у рідному Слов'янську. Завжди відвідували акції пам'яті жертв Голодомору, Героїв Крут та інші. У нас велика збірка книг на тему історії України. Віталій чітко розумів, що боротьба за незалежність нашої рідної України ще попереду. І ця боротьба буде омита кров'ю героїв». [5]

Те саме казав і Сашко Добровольський, який аналізував історію національно-визвольної боротьби в Україні, і на Донеччині в другій половині ХХ століття. Він вважав, ще на початку ХХІ століття, що варто готуватися до боїв у міській забудові, що війна з росією неминуча, що населення повинно вміти себе захищати. Про це розповіла керівник роботи – Ганна Соколова, вчителька історії Черкаської гімназії Черкаської селищної ради Краматорського району Донецької області. До речі, Олександр у 90-х роках ХХ століття теж навчався у Донецькому Національному університеті на історичному факультеті. На

другому курсі написав курсову роботу про ОУН-УПА, за що і був виключений з університету. А це вже були роки незалежності. Які ж можна зробити висновки? Тоталітарна радянська (російська) система не могла собі дозволити навіть однієї думки про існування незалежної України. Дуже шкода, що з перших днів незалежності не прислухалися до тих людей, які це розуміли, прагнули донести до громадян незалежної України право на боротьбу за свою свободу. Можливо, якби українська влада з самого початку 90-х років минулого століття чула голоси свідомих українців, можна сказати – пророків, то зараз, на початку 20-х років XXI століття ми б не вели таку кровопролитну війну з відомим ворогом. [4]

Киркач В., будучи уродженцем Донеччини, був свідомим українцем. Про це пише Микола Ціхно, колишній активіст ВО «Свобода» з Бахмуту. Він пам'ятає Віталія як одного з перших «свободівців» у Донецьку. «Він був активістом ВО «Свобода» ще у студентські часи, з 2009 року, коли цей осередок партії «лежав на лопатках». Організував там акції, активно розповсюджував агітаційні матеріали та пропагував у Донецьку українську ідею», – писав М. Ціхно. Таку ж позицію Віталій зайняв і у Слов'янську. У 2012 році на виборах до Верховної ради України 7-го скликання болотувався по списку ВО «Свобода» під №114. Нажаль, не пройшов до складу Верховної ради.[6] До 2014 року Віталій, разом із 18-25-річною молоддю, активно впливав на розвиток донецького осередку ВО «Свобода», був однією із ключових осіб, які визначали напрям руху.

Віталій в інтерв'ю Галині Чорній 1 листопада 2022 року, за вісім днів до загибелі, наголошував на тому, що українцям потрібно готуватися до участі у цій війні. В Інтернеті достатньо відеороликів і всіляких рекомендацій. Дуже шкода, що на одинадцятому році війни ще є багато людей, які не чують цього[7]. Віталій Киркач не був осторонь процесів, які відбувалися в цей час в державі. З 2008 року був у лавах ВО «Свобода». З 2014 року, разом з дружиною, був волонтером. Після закінчення університету вони переїхали до м. Слов'янська. В керамічній студії виробляли ексклюзивні прикраси ручної роботи з порцеляни і глини. Продавали вироби, різні сорти глини, здебільшого, на міжнародний ринок через інтернет-магазин. За виручені кошти купляли необхідні речі для військових підрозділів, які були на території Донецької області у період АТО/ООС. [5]

Наприкінці 2021, на початку 2022 року в повітрі вже повіяло війною. Віталій, через хворобу спини, був звільнений від військової служби. До армії зголосився піти сам 16 лютого, після свого дня народження 15 лютого. Він аналізував українські та міжнародні новини, стежив за перебігом подій. Тоді, багатьом людям вже було зрозуміло, що вторгнення росії таки відбудеться. Він вважав, що це може статися ще 10-12 лютого, росіяни прагнули як можна швидше це зробити і святкувати своє «23 лютого» вже в Києві. Та вони прорахувалися. Українці дали відсіч, і це один із проявів державницької позиції кожного і виконання свого конституційного обов'язку – захист Батьківщини. У Віталія був «білий квиток» через сколіоз. Лікарі не хотіли визнавати його придатним до служби. [3]

Вранці 24 лютого 2022 року мешканці міста Слов'янська почули вибухи на Краматорському аеродромі. Про подробиці перших прильотів Віталій дізнався від свого товариша по «Свободі» Юрка Стрельцова, вихідця із селища Черкаське. В цей же день з Киркачом зв'язалися з військомату, він погодився на їхню пропозицію і 26 лютого був вже в лавах ТерОборони. У нього не було ні армійського, ні бойового досвіду. Його бойовий шлях з 26 лютого по 9 листопада був на Донеччині та Луганщині. Обороняв рідний край поблизу с. Маяки Святогірської ТГ. Під час будівництва оборонних споруд знайшли багато археологічного матеріалу поблизу цього села. Саме там, в період

середньовіччя, існувало «Царине городище» – археологічна пам'ятка салтівської та давньоруської культури. Брав участь у звільненні м. Лиман Донецької області. [5]

Віталій вважав, що ситуація із забезпеченням війська під час широкомасштабної війни значно краще, на відміну від 2014 року, коли підрозділи ЗСУ почали обороняти Донеччину. Він розумів, що потрібно більше західної зброї, зростання чисельності війська. Звичайний хлопець мислив, як державник. Шкода, що західний світ методично знищував озброєння української армії, а українське політичне керівництво мало опікувалося своїми збройними силами. Наталка Киркач-Антоненко згадувала у своєму інтерв'ю наступне: «Він казав, що зараз іде останній бій трьохсотрічної війни з російською імперією».

В. Киркач-Антоненко служив у військовій частині А7272 (ТрО) стрільцем [9]. Його позивний «Красивий». Прийшовши до війська, він бачив проблеми, які потрібно швидко вирішувати: «Надзвичайно важливо збільшити кількість особового складу, що залучається безпосередньо у військових операціях. Коли фронт просувається швидко, то потрібна відповідна кількість бійців, які могли б займати території. Потрібна піхота». За роки повномасштабної війни Збройні сили України докорінно змінилися. І в цьому є і заслуга активіста-свободівця з Донеччини. На початку листопада 2022 року Віталій отримав відпустку на 7 днів, зустрівся з дружиною у Києві. Дізнався, що у нього скоро буде дитина. Повернувся на свою ділянку фронту на Луганщину, на Сватівський напрямок. 9 листопада загинув у бою. Був похований на міському цвинтарі у м. Слов'янську Донецької області. [8]

Віталій Киркач-Антоненко – людина, громадянин патріот, той хто прагнув змінювати державу, впливати на суспільно-політичні процеси. Він не один такий. Саме завдяки ним, можемо продовжувати боротьбу за свій шлях до волі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віталій Киркач-Антоненко Хочу повідомити про перепоховання Віталія. URL <https://www.facebook.com/photo?fbid=26800675942855737&set=a.1760342303982447> (дата звернення 05.02.2026)
2. Снігова Людмила Борисівна, 1970 р. н., сел. Черкаське Краматорського району Донецької області, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 9 лютого 2026 р.
3. Кузьменко Є. Соляний янгол України, позивний Красивий. Пам'яті добровольця Віталія Киркача-Антоненка URL https://censor.net/ua/resonance/3387263/sonyachnyyi_yangol_ukrayiny_pozyvnyyi_krasyyvyi_pamyati_dobrovoltysya_vitaliya_kyrkachaantonenka (дата звернення 05.02.2026)
4. Соколова Ганна Іванівна, 1962 р. н., сел. Черкаське Краматорського району Донецької області, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 10 лютого 2026 р.
5. Жукова Н. На Луганщині в бою з російськими окупантами загинув громадський діяч зі Слов'янська Віталій Киркач-Антоненко / URL <https://freeradio.com.ua/naluhanshchyni-v-boiu-z-rosiiskymy-okupantamy-zahynuv-hromadskyy-diiach-zi-slov-ianska-vitalii-kyrkach-antonenko-foto-video/> (дата звернення 07.02.2026)
6. Киркач-Антоненко Віталій Володимирович / Рух Чесно ПолітХаб URL <https://www.chesno.org/politician/17532/> (дата звернення 09.02.2026)
7. Чорна Г. Віталій Киркач-Антоненко: Українцям потрібно готуватися до участі у цій війні... URL <https://www.facebook.com/groups/1445063945716175/posts/3336420596580491/> (дата звернення 08.02.2026)
8. Тягнибок О. 9 листопада у боях проти московських окупантів на Сватівському напрямку загинув наш побратим, військовослужбовець територіальної оборони Віталій Киркач-Антоненко. URL

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=5595538387161049&set=a.744194405628829> (дата звернення 08. 02.2026)

9. Черкаська селищна територіальна громада Краматорського району Донецької області, розділ «Меморіал Небесне військо Черкаської громади» / Киркач-Антоненко Віталій Володимирович URL <https://ch.gov.ua/memorial-nebesne-vijsko-cherkaskoi-gromadi-20-19-40-20-03-2024/?p=3> (дата звернення 05. 02.2026)

СЕМЕН ЖУК – ПРОВІДНИЙ РЕАЛІЗАТОР ІДЕЙ ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТА КООПЕРАТИВНОГО РУХІВ НА КРЕМЕНЕЧЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД XX СТОЛІТТЯ

Антошків Анастасія, учениця 38 групи Державного навчального закладу «Почаївське вище професійне училище» Кременецького району Тернопільської області

Керівник **Васильків Наталія Павлівна**, викладач історії Державного навчального закладу «Почаївське вище професійне училище» Кременецького району Тернопільської області

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення не лише для власного майбутнього, а й майбутнього усього світу. В умовах, коли Україна, з одного боку, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться у стані війни із російським агресором, боротьби за територіальну цілісність, національну безпеку та суверенітет, актуальним є звернення до історії боротьби за власну державність, ролі у ній інтелігенції, еліти окремих українських регіонів, яка вела активну культурно-просвітницьку, мовну політику і спонукала до об'єднання усіх національно свідомих українців, навіть в умовах втрати незалежності, переслідувань і конфронтацій.

На території Західної Волині у міжвоєнний період XX ст. була зосереджена значна частина українська еліти, яка зайняла провідне місце у вирі економічного і громадсько-культурного життя краю. У Кременці та невеликому містечку Почасві місцева інтелігенція створила та активізувала діяльність освітніх та культурних товариств, економічних організацій, які захищали інтереси українців, виховували у молоді любов до рідного краю, слова та традиції, формували українську ідею. Активним учасником українського національного поступу в нашому краї став Семен Жук.

Жук Семен був громадсько-політичним діячем, вчителем, депутатом, директором банку, публіцистом. Сторінки його біографії розкриті у статтях та картинах місцевих краєзнавців Ірини Скакальської, Гаврило Черняхівського, Рити Квач. Народився він 16 травня 1893 р. в с. Боложівка колишнього Крем'янецького повіту, тепер Кременецького району. Батько Семена, як людина освічена, навіть певний час навчав дітей у початковій школі та, безумовно, займався навчанням та вихованням сина. Освіту спочатку С. Жук здобував у сільській парафіяльній школі. Потім навчався у двокласній школі в Шумську. У 1908 р. поступив до Волинської Свято-Федорівської церковно-вчительської гімназії в Дермані, яку закінчив у 1911 р. Далі працював вчителем в одній із шкіл Староконстянтинівського повіту, у 1912-1914 рр. – у школі в Рівненському повіті. З 1914 по 1915 рр. працював директором нижчої школи в с. Борисові Острозького повіту. Вищу освіту С. Жук здобував у Києві в кооперативному інституті. С. Жук був студентом кооперативного інституту у 1915-1918 рр. Саме в цей період у кооперативному інституті досить активним було студентське самоуправління, неодноразово відбувались з'їзди студентів, на яких піднімались різні питання, що стосуються навчання, дозволяла студентів і навіть політичної обстановки в Україні. Українська національна революція 1917-1921 рр. застала С. Жука в Києві. Він не міг бути осторонь подій, які відбувались у

Києві, тому брав участь у визвольних змаганнях і був нагороджений Хрестом ім. Симона Петлюри [1, с.52].

Після завершення, на жаль поразкою, змагань за власну державу він повертається до рідного краю, який у цей час перебуває вже під владою Польщі.

На Кременеччині Семен Жук бере активну участь у роботі товариства «Просвіта». Він довгий час був заступником Голови Ради товариства. Як Голова, активно відкривав читальні та осередки «Просвіти» у селах Кременеччини: Підлісцях, Юзківцях, Березина, Мала Андрута. С. Жук старався, щоб у бібліотеках було багато цікавих книг різної тематики. Він намагався різними способами поповнити бібліотечний фонд. Досить стали зв'язки Кременецького товариства були налагоджені в справі замовлення книг у Львівської «Просвіти», яка, крім продажі, деякі книги дарувала. У 1921-1923 роках за його участі була налагоджена видавнича справа. У 1922 р. було надруковано «Малий Кобзар» Тараса Шевченка. С. Жук організовував щотижневі лекції на літературні, історичні, сільськогосподарські теми для громадськості [1, с. 56].

Визначною сторінкою у біографії С. Жука є період діяльності та проживання у Почасві (1933-1939 роки). Він став головою управи кооперативного Українбанку, що сприяло значному пожевланню як кооперативної, так і культурно-освітньої діяльності у містечку. Банк був заснований в 1925 році невеликою групою свідомих почаївчан на базі колишнього Почасво-Волинського кредитного товариства і невдовзі охопив за обсягом своєї діяльності усю південну Волинь. Банк розміщувався у монастирському будинку, тому виникла необхідність побудови власної будівлі, яка була зведена на початку 1932 року. Це була добротна модерна двоповерхова будівля з центральним опаленням. До будівництва особливим чином долучився С. А. Жук – взяв чималу позику в державному банку на його будівництво. Будівля банку збереглася до наших днів [1, с. 71].

Діяльність С. Жука спричинила активний розвиток кооперації в повіті. Так, взимку 1934 року було організовано окружний молочарський кооператив, який об'єднував понад 5 тисяч членів і мав у наявності 20 філій з прийому та переробки молока. У тому ж році на внески Українбанку організували кооператив пасічників. На початку 1935 року на основі кредитної позики було засновано окружний овочевий кооператив, який того ж року почав масовий закуп овочів і їх продаж. За сприяння С. Жука у містечку також діяли кооперативна цегельня та будівельний кооператив.

Семен Жук із своїми однодумцями став активним членом Почаївської «Просвіти». Ще у 1925 році він долучився до заснування української кооперативної книгарні «Громада», яка крім продажу книжок і газет мала велику бібліотеку, якою користувались жителі Почасва та довколишніх сіл. Прикладом допомоги кооперативних організацій просвітнім може бути звернення членів Ради Почаївської читальні до Правління Ново-Почаївського Кооперативного банку в якому Рада дякує за «добродійство і просить асигновані кошти спрямувати на закуп книжок для нашої читальні» [2, с. 103].

Окрім банківського офісу в Українбанку була облаштована ще й театральна зала для просвітнянських вистав. Сам Семен Жук керував жіночим та зведеним хором, організовував концерти присвячені до ювілейних дат українських діячів, знаменних дат з історії України, які з великим успіхом проходили в Почасві.

Перед приходом більшовиків Семен Антонович із сім'єю виїхав в с. Чайковичі, що на Львівщині. Там він працював у школі. Загинув С. Жук трагічно 26.06.1941 р. Анісія (дружина Семена) розповідала, що хтось видав його більшовикам, і це призвело до арешту. Вона носила чоловікові передачі, їх приймали і запевняли її, що все буде добре. Згодом, коли вже мали прийти гітлерівці, а радянські війська відступали, Семен Жук зникає із в'язниці. Один селянин натрапив у лісі на свіжу землю, притрушену листям.

Там і знайшли сімох закатованих чоловіків, серед них був і С. Жук. Люди поховали їх на місцевому цвинтарі. Доля дружини С. Жука Анісії теж склалась досить трагічно. Вона була репресована після Другої світової війни, коли радянська влада остаточно закріпилась на західноукраїнських землях. Після повернення із заслання Анісія доживала свій вік у Почаєві, там і була похована [1, с. 78].

Отже, слід відзначити, що Семен Жук відіграв важливу роль у громадсько-просвітницькій та кооперативній діяльності Кременеччини у міжвоєнний період ХХ ст. Він був одним із тих, хто з невичерпною енергією прагнув пробудити національну свідомість українського суспільства. І хоча у силу політичних обставин його діяльність та роль довгий час замовчувалася та нівелювалася, сьогодні вона стала яскравим прикладом життя українця-патріота, який не лише на словах а й на ділі приносив користь людям свого краю. Він захищав інтереси українців, підтримував українську мову та культуру, щоб майбутнє покоління змогло позбутися рабського ярма не лише фізично а й духовно. Як відзначила одна із дослідниць його діяльності Ірина Скакальська: «Семен Жук – це була людина свого краю і свого часу, представник української еліти. Він не пасивний спостерігач, а борець...» [3, с. 13], але можна продовжити, що саме над такими людьми час не підвладний, скільки б не намагалися стерти їх із пам'яті народу, їхні вчинки, наче світло, освічують шлях майбутнім поколінням.

Список використаних джерел:

1. Скакальська І. Б. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності: Монографія. Тернопіль, Астон, 2012. 180 с.
2. Квач Р. С. Світочі Почаєва. Тернопіль, 2014. 576 с.
3. Скакальська І. Б. Історія України в особах: Волинська сторінка міжвоєнного періоду ХХ ст. Київ. КНТ, 2017. 94 с.

СВІТЛО У ТЕМРЯВІ ВІЙНИ – ВЛАДИСЛАВ МЕЛЬНИК

Білоус Володимир, учень Високівської гімназії Роздольської сільської ради Василівського району Запорізької області

Керівник: **Жеребна Ольга Михайлівна**, вчителька історії Високівської гімназії Роздольської сільської ради Василівського району Запорізької області

Нещадна, несправедлива, жорстока війна забирає найкращих... І цей найстрашніший час відкриває людству Героїв, справжніх, нездоланих Воїнів світла.

Під стягом морської піхоти, за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, віддав своє життя молодий, відважний, вірний син України – Мельник Владислав.

Вірний син своєї землі: у боях за Україну загинув 22-річний морський піхотинець із Біловодщини.

Народився майбутній Герой 18 лютого 2000 року в маленькому селі Данилівка, що розкинулося на березі річки Деркул, Біловодського району Луганської області.

Влад був єдиним та улюбленим сином. Від мами хлопчик отримав блакитні очі, кольору неба, спокійний, виважений характер, а від тата – інтереси до техніки та справжній чоловічий погляд на світ.

Хлопець ріс активним, допитливим та надзвичайно енергійним. Сторонні завжди помічали вихованість та ввічливість [1].

Навчався в Новодеркульському лицейі імені А. В. Пастухова Владислав гарно.

Усі, хто знав Влада, згадують про його надзвичайно щирі посмішки, через яку у світ надходила вся та доброта, що жила в його серці.

Усі, хто знав Влада, згадують про його надзвичайно щирі посмішки, через яку у світ надходила вся та доброта, що жила в його серці.

У 2017 році Владислав Мельник склав складні вступні іспити й став курсантом Військової академії м. Одеси за спеціалізацією «Управління діями підрозділів морської піхоти».

Академія зробила з юнака справжнього чоловіка, який навчився покладатися лише на себе. Наполегливість, сила волі та впевненість у собі допомогли Владу закінчити ВУЗ та стати морпіхом.

Навчання в Одесі дало Владу не лише знання та нові можливості.

У цьому місті він зустрів своє перше кохання – маленьку, тендітну, наче лялька, дівчину Віолетту. Їхні стосунки були дуже ніжними. Вони поважали та розуміли одне одного.

Віола познайомилася з рідними хлопця й стала частиною сім'ї. Постійно підтримувала Владу, але дуже хвилювалася, розуміючи, що професія, яку він обрав, дуже небезпечна. У пари було багато планів на спільне життя. Влітку 2022 року вони хотіли одружитися...

Після випуску, вже у званні лейтенанта, у серпні 2021 року Владислав пішов на службу до військової частини А1275, яка базувалася в Маріуполі, такому красивому й привабливому місті, про яке він мріяв.

Після початку повномасштабного вторгнення ворога залишився далі виконувати бойові завдання у Верхньоторецькому., де зустріли противника біля села Зачатівка. До 9 березня зайняли оборону й розбивали колони ворога, щоб зменшити натиск на Маріуполь.

10 березня почалися бої в селі Євеніївка. Був шалений обстріл. Один із пострілів влучив у будівлю, біля якої був Влад, який отримав осколкові поранення, несумісні з життям. Він загинув одразу [2].

«Мій син залишився у серцях своїх побратимів як справжній офіцер, відповідальний командир, вірний товариш та Герой, який віддав своє життя за нас з вами, за вільну Україну, за мир», – каже батько.

Страшну звістку сім'я захисника отримала 18 березня. Про загибель сина їм повідомив військовий Петро.

При Владові не було документів. Лише у кишені знайшли листочок з номером телефону мами.

«Я смерті не боюся. Нехай смерть боїться мене».

Владислава Мельника поховали у місті Дніпро на Алеї Героїв Краснопільського кладовища поруч із його побратимами. 18 вересня 2025 року перепоховали у м. Ужгород, де проживають батьки [4].

Указом Президента України №397/2022, за особисту мужність і самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі, лейтенант Мельник Владислав Юрійович нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) [3].

Найкращі йдуть до вічності з життя.

Хто вчора був, сьогодні вже немає.

Не буде Владиславу забуття, бо він – Герой!

Герої не вмирають!!!

Список використаних джерел:

1. Сімейний архів родини Мельник, фотоматеріал, інтерв'ю, спогади
2. Меморіал / онлайн-платформи (Facebook–Memorial of Heroes). Повідомлення про загибель лейтенанта Владислава Мельника (позивний «Меля»), дата згадки загибелі – березень 2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.facebook.com/memorialofheroes/posts/%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D1%82-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2-%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BC%D1%94%D0%BB%D1%8F-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2-12-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F-2022-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83-%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%8E-%D0%B7-%D0%BE/398478609598865/?utm_source=chatgpt.com

3. Tribun / регіональні ЗМІ. Статті/замітки про загибель лейтенанта Владислава Мельника (згадки про дату загибелі — 12.03.2022, район бою під Волновахою / Зачатівка / Євгенівка). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tribun.com.ua/ru/109735-stalo-vidomo-pro-zagibel-lejtenanta-vladislava-melnika-zi-starobilschini>

4. Суспільне (Suspilne). В Ужгороді 18 вересня попрощалися з полеглим захисником Владиславом Мельником. – 18.09.2025. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/uzhorod/1118398-v-uzgorodi-poprosalisa-z-poleglim-zahisnikom-vladislavom-melnikom/>

ДЛЯ МЕНЕ УКРАЇНА – ЦЕ БУЛО ЩОСЬ СВЯТЕ

Бойченко Влада, студентка 3 курсу групи ОД-23-24-с Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Керівник: **Курлячик Ольга Володимирівна**, викладач історії Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

2 лютого 1926 року в селі Жуків на Івано-Франківщині народилася районна провідниця ОУН, дисидентка, ув'язнена в совєцьких таборах, двічі засуджена – Оксана Попович. Яка загалом провела в таборах 24,5 роки, але і там не скорилася: брала участь в голодуваннях та інших акціях протесту, увійшла до Української Гельсінської групи. Коли їй пропонували подати прохання про помилування – навідріз відмовилася це робити.

Такою її виховав батько, колишній вояка Української Галицької Армії, учасник Листопадового зриву у Львові 1918 року, за патріотичну позицію протягом шести місяців утримували у польській в'язниці. Після звільнення він проводив культурно-освітню роботу серед селян: вчив їх грамоти, організував «Рідну школу». І мама – вчителька. Усе їхнє оточення було активне і проукраїнське...Із ранніх років оточення визначило майбутній шлях Оксани. Мати походила з роду Леся Мартовича – українського письменника, правника та громадського діяча, товариша Василя Стефаника та Марка Черемшини. Дядько Оксани Гнат Стефанів був очільником Начальної команди Галицької Армії, батькова сестра Клементина Боярська-Попович – письменницею та громадською діячкою.

У 13 років, ще навчаючись в Городенківській гімназії, вона увійшла до Юнацтва ОУН, пройшла санітарний і військовий вишколи. В 1944-му була призначена районною провідницею ОУН, займалась просвітництвом і пропагандою на Покутті, куди її перевели на підпільну роботу.

У січні 1945 року Оксану Попович заарештували в селі Іспас Коломийського району, одному з найактивніших повстанських сіл Покуття. Назвалася вигаданим іменем – Петрушак Варвара Петрівна. Під цим іменем її засудили на десять років таборів у Воркуті та Комі АРСР. При етапуванні спробувала втекти, але отримала поранення в

груди і ногу, а також вивих ноги – через це до кінця життя залишилася інвалідом. З табору їй вдалося передати рідним звістку, де вона і під яким іменем.

Повернувшись на Франківщину в 1956 році, шукає одностудій і долучається до дисидентського руху – допомагає у поширенні самвидаву, збирає кошти на підтримку політв'язнів, організовує вечори, лекції. Знайомиться з Іваном Дзюбою та Оксаною Мешко. У грудні 1969 року підписала заяву 16-х колишніх політв'язнів «Знову камерні справи?», протестуючи проти практики засудження в ув'язненні.

У 1974 році – новий арешт. І вирок Івано-Франківського облсуду як «особливо небезпечній рецидивістці» – 8 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. Ув'язнення відбувала разом з Іриною Калинець, Іриною Сенік, Стефанією Шабатурою, Надією Світличною, Дарією Гусяк в одному з таборів «Дублагу». У лікарні в Барашево, в Мордовії, куди потрапила з ногою, познайомила з Василем Стусом.

У 1979 році, в ув'язненні, написала заяву на вступ до Української Гельсінської групи. У 1980-му році її ім'я публікувалося в «Бюлетені УГГ» серед тих, хто за станом здоров'я потребує негайного звільнення. Однак, вона навіть у 1982 році, перед відправкою на заслання, відмовилася писати «покаяльну заяву».

Повернулася до мами в Івано-Франківськ в 1987-му. І знову включилася в громадську роботу. Була серед членів-засновників Івано-Франківської обласної філії Української Гельсінської Спілки, але після перетворення УГС на Українську Республіканську партію відмовилася вступати до неї.

Оксана Попович два роки не дожила до свого 80-ліття. Але назавжди лишилася гордою і нескороною українкою.

В останні роки свого життя Оксана Попович тяжко хворіла, адже в місяць позбавлення та обмеження волі загалом перебувала 24,5 років. Померла 22 травня 2004 р. у Івано-Франківську. Похована 24 травня на Центральній алеї почесних громадян міського цвинтаря, що в Івано-Франківську.

Указом Президента України № 937 / 2006 від 8.11.2006 р. Оксана Попович нагороджена орденом «За мужність» І ступеня (посмертно). Також з нагоди 30-річчя УГГ їй посмертно у 2006 р. вручено пам'ятну медаль «В'язням сумління» Міжнародної амністії. Відомий український художник-шістдесятник Опанас Заливаха намалював портрет громадської діячки.

Отже, життя та діяльність Оксани Попович може бути взірцем подвижницького служіння українській національній ідеї, оскільки вона боролася за збереження та подальший розвиток національної та культурної самобутності українського народу, за неухильне дотримання прав людини, за побудову демократичної, правової і соціальної держави, надання їй українського характеру. Варто пам'ятати самовідданих і жертвних правозахисників радянського минулого та увіковічувати їх. До того ж Оксану Попович відносять до 150-ти видатних українок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтерв'ю з Оксаною Попович. Записав Василь Овсієнко 6 лютого 2000 року (розмова тривала приблизно годину)
2. Дисидентський рух в Україні. Біографія Оксани Попович. Автор С. Карасик (виправлення В. Овсієнко за остаточною волею О. Попович та її сестри М. Скрипник)
3. «Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Том 1. Україна. Частина 2». – Харків: Харківська правозахисна група «Права людини», 2006. – 1020 с.

ФАКТОР ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО В ІСТОРІЇ КОЗАЦТВА

Гаврилян Наталя, учениця 9 класу ОЗО «Клішківський ЗЗСО І-ІІІ ступенів» Клішківської ТГ Дністровського району Чернівецької області

Керівник: **Бучача Людмила Вікторівна**, вчителька історії ОЗО «Клішковецький ЗЗСО І-ІІІ ступенів» Клішковецької ТГ Дністровського району Чернівецької області

Понад чотири століття віддаляють нас від Доби героїчних козацьких походів. Серед улюбленців народу був і гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, який на початку XVII століття створив добре підготовлену і дисципліновану козацьку армію, слава про яку була відома по всій Європі.

Ця тема сьогодні, у час російсько-української війни, є надзвичайно актуальною, адже воїни ЗСУ доводять усьому світу, що українці – нація непереможних. І це в нас у крові, бо передалося від предків-козаків.

Дата народження майбутнього гетьмана не відома, на думку дослідників, близько 1570-1578 рр. [5, с. 92]. Про походження і юнацькі роки майбутнього гетьмана збереглися скупі відомості. Якщо польський шляхтич Яків Собеський називає Сагайдачного «за походженням, способом життя та звичками простою людиною», то інший його сучасник – польський літописець Йоакім Ерлич, який брав участь у битві під Хотинином, зазначив у своєму літописі, що Петро «не був простого уродження, але шляхтич од Самбора» [22, с. 28]. Найважливішим джерелом біографії Сагайдачного є панегіричний віршований твір Касіяна Саковича «Вірші на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного». До нього було додано цікаву гравюру із зображенням гетьмана верхи на коні. У лівій верхній частині малюнка – герб Сагайдачного у формі підкови, яку увінчує хрест (у геральдиці цей герб класифікується як «Побог»)[5, с. 91]. Сакович, будучи високоосвіченою людиною, добре усвідомлював значення постаті Сагайдачного. Тому наврад чи наважився б він таким чином «прикрасити» малюнок, не маючи на те достатніх підстав. Більшість дослідників схиляються до думки, що Сагайдачний – це прізвище, адже козаки любили давати їх побратимам, а Конашевич – родове ім'я.

Михайло Грушевський, вважав, що воєнна кар'єра Сагайдачного розпочалася близько 1600 року [7, с. 592]. Початок же гетьманування Сагайдачного Грушевський датує 1614 роком[5, с. 93].

Завдяки дисципліні Петрові Конашевичу-Сагайдачному вдалося вийти переможцем у багатьох боях і здобути славу грізного й безстрашного козацького ватажка під час знаменитих морських та сухопутних походів на володіння Османської імперії та Кримського ханства. Влітку 1606 року козаки піддали штурму турецьке чорноморське узбережжя, здійснивши напади на Білгород, Кілію та Варну. Восени 1608 року запорожці здобули добре укріплений Перекоп, а наступного року здійснили нові рейди на турецькі володіння. Але особливої слави в Європі українські козаки здобули після знищення турецької фортеці Синоп у 1614 році. У 1616 році козацькі загоны на чолі з Сагайдачним взяли Кафу – найбільший невільницький ринок у Криму, де перебували тисячі невільників з України [22, с. 33]. Звістка про славу перемогу запорожців швидко облетіла Україну.

Знаменитий Московський похід Сагайдачного 1618 р. на допомогу королевици Владиславу, був шансом для 20 тис. козаків підзаробити з польської скарбниці та з мешканців Московського царства. Улітку-восени 1618 р. козаки кількома загонами пройшлись по землях східного сусіда, взявши і спустошивши міста Сіверщини, Рязанщини, Підмосков'я. Сагайдачний виявив неабиякий військовий талант: його козаки брали місто за містом, кіннота здійснювала далекі рейди, а гетьман проявив себе як грізний полководець Московська пропаганда вже діяла й тоді, серед населення поширювалися неймовірні чутки про козаків. Ніби, польський король Сигізмунд III послав свого сина Владислава і Сагайдачного, щоб перетворити Московську державу на суцільну руїну та повністю викоринити православ'я. Тому козаки, «як змії і люті вовки хижі» [22, с. 37], знищують повністю мешканців захоплених міст, убивають священників,

спляють і грабують православні монастирі та церкви. На початку жовтня гетьман прибув до табору королевича Владислава який знаходився за кілька кілометрів від Москви – під Тушино. На військовій раді було вирішено розпочати облогу Москви. Незважаючи на ретельну підготовку, штурм міста не вдався, хоч козакам пощастило висадити в повітря Остроженську браму.

У багатьох виникає питання, чому Сагайдачний тоді не захопив та не знищив Москви? Найімовірніше гетьман пересвідчився у тому, що несподіваний штурм не вдався, а тривала облога добре укріпленого міста не входила в його план. Неспішні, поступові воєнні дії не входили до тодішньої військової стратегії Сагайдачного. З укладенням Деулінського перемир'я 1 грудня 1618 року [6, с.12] місія козаків у Московській державі, яку на них поклав королівський уряд, вичерпалася .

Сагайдачний зберіг у 1620 році православну ієрархію Київської митрополії, що була втрачена внаслідок Берестейської церковної унії 1596 року. Коли в Україну прибув Єрусалимський патріарх Теофан, гетьман особисто попросив його висвятити митрополита і єпископів. Теофан довго вагався, адже боявся польського короля, але погодився.

Дослідники схиляються до думки, що Сагайдачний, не був новачком у тогочасній дипломатії. Наприклад, заснована у той час в Європі антитурецька «Ліга християнської міліції» [24, с. 87] покладала великі надії на козацького гетьмана у питанні вигнання османських завойовників. Ліга намагалася створити могутню єдину європейську армію, котра, яка би змогла прогнати турків з Європи та повністю знищити Османську імперію. Та через смерть гетьмана ці плани не були втілені в життя.

Над Польщею нависла смертельна небезпека з боку Османської імперії. Король просив допомоги у Папи Римського та в інших європейських правителів. Однак сусіди лише обіцяли, а реальної допомоги не надавали. Потрапивши у безвихідне становище, польський уряд змушений звернутися за допомогою до козаків. Щоб здобути прихильність, король Сигізмунд III вдався до посередництва єрусалимського патріарха Теофана. Незабаром патріарх надіслав Сагайдачному листа, закликаючи спільної з поляками боротьби проти Османа II. У червні 1621 року в урочищі Суха Діброва [22, с. 46] зібралася козацька рада, на яку прибули представники православного духовенства, зокрема: Київський митрополит Іов Борецький, та майже 300 священників і 50 ченців.

Петро Сагайдачний проявив талант політика, від думки якого значною мірою залежала доля Речі Посполитої. Він приймав активну участь у розробці плану знищення турецького війська. Польські урядовці зацікавилися пропозицією гетьмана проводити нічні атаки. Сагайдачний прибув до польського табору з Варшави, під Хотин, напередодні генеральної битви з Османом II. Козацького полководця з великими почестями зустрів сам головнокомандувач польської армії – гетьман Великого князівства Литовського Ян Карл Ходкевич. Після обговорення плану майбутньої битви Сагайдачний, переправився на лівий берег Дністра, щоб доєднатися до козацького табору.

Під стінами Хотина повністю розкрився військовий талант Сагайдачного як полководця. Козацький гетьман продемонстрував блискуче тактичне мислення, бездоганне вміння керувати багатотисячними масами піхоти і кавалерії, нетрадиційні методи організації оборонних та наступальних операцій в умовах боротьби з чисельно переважаючим противником. Для оборони від артилерійського вогню й ручної вогнепальної зброї в козацькому таборі застосувалося не тільки перегрупування військ у ході бою, але й використовувалися також різні земляні укріплення – вали, рови, шанці і навіть незвичні для тогочасної воєнної інженерії споруди «бліндажного» типу. Між

іншим, козаки, які прекрасно володіли мистецтвом спорудження польових укріплень, постійно мали при собі заступу.

Поряд з атаками Сагайдачний організував ефективну систему оборони, максимально використовуючи бойові можливості козацького війська. Під Хотиним вперше у таких масштабах успішно пройшов перевірку новий тактичний прийом – залповий вогонь з мушкетів по ворогу з максимально близької відстані. Запорожці залагали у шанцях і, не відкриваючи стрільби, чекали підходу ворога. А коли турки почали масово долати оборонний рів, козаки за командою одночасно підвелися по всій лінії оборони і впритул відкрили по атакуючих вогонь з мушкетів.

Хотинська битва на думку провідних істориків врятувала Західну Європу від вторгнення яничар і вселила віру всім пригнобленим народам у звільнення від страшного турецького ярма. Зріс авторитет Петра Сагайдачного як полководця. Польський історик Шимон Старовольський писав про гетьмана: «Сагайдачний був наділений надзвичайною мудрістю і, окрім того, – великою відвагою, бравадою та нехтуванням життям; перший шов у бій, останній його покидав.... Петро Сагайдачний, вождь запорізьких козаків, за життя завжди мав славу завдяки своїм чинам на суші і на морі. Був мужем, який мав гострий розум, що рідко зустрічається, незвичайно зрілі судження, також надзвичайну старанність у словах і ділах» [25, с. 36-37].

Ця війна розвінчала міф про могутність і непереможність турків. Нечувана поразка поневолювачів сповнила серця поневолених народів надією про визволення від турецького гніту. Хотинська війна – це позитивний досвід порозуміння сусідніх слов'янських народів, що зуміли об'єднатися перед спільною небезпекою. Перемога в цій війні була надзвичайною подією в історії тогочасної Європи. Удар завданий Туреччині прискорив занепад Османської імперії. Хто знає, яким би було сучасне обличчя Європи, якби не блискуча перемога над турецько-татарською армією українсько-польського війська?

Сам же герой Хотина прожив ще півроку, страждаючи через поранення і хвороби. За п'ять днів до смерті він склав заповіт, за яким великі суми грошей відписав на різні благодійні цілі. Петро Конашевич-Сагайдачний помер 10 квітня 1622 року, похований на території Києво-Братського монастиря. Поховання не збереглося.

Петро Конашевич-Сагайдачний увійшов в історію Запорозької Січі і як представник поміркованої частини козацької старшини, яка, реально оцінюючи тогочасні можливості Війська Запорозького, намагалася відстояти інтереси українства через переговори і компроміси з польським урядом. Він твердо відстоював конфесійні права українського народу, але водночас усвідомлював себе підданим короля, і громадянином Речі Посполитої. Ця риса характеру гетьмана, певною мірою підігріта його шляхетським походженням, щоразу проявлялася тоді, коли йому доводилося балансувати між інтересами Варшави і Запорозької Січі. Гетьман, здатний до компромісного вирішення гострих політичних і соціальних питань, влаштував правлячі кола Речі Посполитої.

Сагайдачний провів ґрунтовну реформу козацтва, перетворивши окремі партизанські ватаги на регулярне військо з суворою дисципліною. Значення Петра Сагайдачного полягало не лише у визначній військовій діяльності: він, перший з козацьких гетьманів, поєднав інтереси активних груп українського громадянства – козацтва, мішанства й духовенства. Сагайдачний, також перший з гетьманів, поширив свою діяльність на Київ, який знову став політичним осередком нової України.

21 серпня 2020 року Священним Синодом Православної церкви України за героїчну і самовіддану діяльність, державницьку позицію і благовірне життя Петра Конашевича-Сагайдачного було канонізовано у чині «Благовірний гетьман» і долучено до лику святих української землі. День його пам'яті – 20 квітня. У квітні 2022 року

митрополит ПЦУ Епіфаній проголосив Гетьмана Петра Сагайдачного покровителем українського війська.

Сьогодні, як і чотириста років тому, Сагайдачний залишається одним із найпопулярніших козацьких полководців і політиків в Україні. На честь Петра Конашевича-Сагайдачного встановлено багато пам'ятників, названо вулиці майже в усіх населених пунктах України та фрегат-флагман українських ВМС, який на жаль у березні 2022 року потоплений за наказом капітана, щоб він не дістався ворогу.

Проїшли століття. Вдячні нащадки славних козаків не забувають своїх героїв. При в'їзді на територію Хотинської фортеці зведено пам'ятник гетьману Петру Сагайдачному. Тисячі туристів з різних країн світу відвідують фортецю занурюючись у її славу історію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алекберлі М. Хотинська війна 1621р. – Чернівці, 1957
2. Богачик Т. Історія Північної Бессарабії – Чернівці, 2003 – 157 с.
3. Буковина. Історичний нарис . – Чернівці, 1998. – 416с.
4. Боплан Л. Г. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воен. – К.: Наукова думка; Кембрідж (Мас.): Укр. наук, ін-т, 1990. 256 с.
5. Володарі гетьманської булави: історичні портрети / [авт. передм. В. А. Смолій]. – Київ: Варта, 1994. – 553с.
6. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища шк., 1994. – 539 с.
7. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський; [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. – Київ: Наук. думка, 1991 - (Пам'ятки історичної думки України) Т. 7: Козацькі часи – до року 1625. – Репр. відтворення вид. 1909 р. – 1995. – Х, 624 с.
8. Гуржій О. Корнієнко В. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний – Київ: Україна, 2004. – 188 с.
9. Гуслистий К. Петро-Конашевич-Сагайдачний (до 350-ліття від дня смерті)// УІЖ, 1972.- №4. – С.124-125
10. Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина. Історичний нарис - Чернівці: вид-во МБ, 2002. – 463с.
11. Журавльов Д. Хто є хто в українській історії. – Харків, вид-во: Книжковий клуб, 2011. 414 с.
12. Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки / Упорядн. та перекл.: Густинський літопис В. Крекотень, Літопис Самійла Величка В. Шевчук, Літопис Грабянки Р. Іванченко. – К: Дніпро, 2006. – 976 с
13. З передсмертного листа Петра Сагайдачного до польського короля Сигізмунда III (1622 р., березень) Джерело доступу: <https://uahistory.co/book/xrestomatia/184.html>
14. Kaczor, Kamil. Hetman Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny. Działalność polityczna i wojskowa w latach 1617-1622 / Kamil Kaczor; Uniwersytet Jagielloński, Wydział Historyczny, Instytut Historii. – Kraków: [Uniwersytet Jagielloński], 2019. – 140 s.
15. Комарницький С. Цитадель на Дністрі – Чернівці, 2001
16. Комарницький С. Історичний портрет гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного: (до 380 – річчя від дня смерті)// Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці, 2002. – т. 5. – с. 10-13.
17. Костирін В. Науковець показав лист гетьмана Сагайдачного про завоювання московських міст Джерело доступу: <https://www.rbc.ua/rus/styler/naukovets-pokazav-list-getmana-sagaydachnogo-1674239967.html>

18. Крип'якевич І. Історія України – Львів: вид-во Світ, 1990. – 388 с.
19. Максимович М. Вибрані твори / Михайло Максимович, голов. ред. Світлана Головка, упоряд., вступ. ст. Віктора Короткого. – Київ: Либідь, 2004. – 358 с.
20. Нартов В. Найвидатніші гетьмани та кошові отамани України. – Харків, вид-во: Книжковий клуб, 2007. – С.40-53
21. Посохов П. Кровавий слід Гетмана Сагайдачного. Джерело доступу: <http://www.otechestvo.org.ua>
22. Реснт О., Коляда І. Усі гетьмани України / Худож.-оформлювач А. С. Ленчик. – Харків: Фоліо, 2008 – 415 с.
23. Сас П. Запорожці у польсько-московській війні наприкінці Смути (1617-1618 рр.) / Петро Сас; НАН України, Ін-т історії України. – Біла Церква: Вид. Олександр Пшонківський, 2010. – 510 с.
24. Сас П. Чи вступили запорожці до Ліги християнської міліції? / П. М. Сас // Український історичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 84-102
25. Сас П. Хотинська війна 1621 року: [монографія] / П. М. Сас; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2011. – 519 с.
26. Сегеда С. Гетьманські могили / С. П. Сегеда; ред. Н. Слюсаренко. – Київ: Наш час, 2009. – 439с.
27. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К., Генеза, 2002. – 568с.
28. Федорак В., Черкач Н. Історія рідного краю – Чернівці, 2000.
29. Хотин-1621: 400 років пам'яті: зб. наук. пр. / ред. В. Смолій, упоряд. Д. Вирський; НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2021. – 267 с.
30. Хотинська війна //під редакцією Каверін Ю., Стратілат М. – К.: Центр пам'яткознавства АН України та українського товариства охорони пам'ятників історії та культури.
31. Хотинська війна 1621 р. (до 380-річчя). // 22 жовтня 2011 р. Матеріали Міжнародної конференції, присвяченої 380-річчю Хотинської війни. – Чернівці. – вид-во «Прут», 2002.
32. Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження / під редакцією Михайлина Л. П., Пивоваров С.В... – Хотин, 2013.
33. Хотинська війна. 1621 / Г. Грабянка, С. Величко, Й. Мюллер [та ін.]; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. – Київ: Центр пам'яткознавства АН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури, 1991. – 238 с.
34. Хотин 1621. Війна і пам'ять / [О. Сич та ін.; редкол.: О. Добржанський та ін.]. – Чернівці: Технодрук, 2022. – 323 с
35. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів: Світ, 1990 - 1992. Т. 2 / з рос. пер. І. Сварник. – 1991. – 388 с.

ПОСТАТЬ ІВАНА БОГУНА В ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Гончарова Валерія, учениця 9-Б класу комунального закладу «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області»
 Керівник: **Шрамко Лілія Сергіївна**, вчителька історії комунального закладу «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області»

Іван Богун любив Україну понад усе, тому в політичних суперечках відстоював її незалежність до останнього подиху. Богун виступав проти рішення Богдана Хмельницького щодо укладання Білоцерківського договору 28.10.1651 року, засуджував поступки полякам у зменшенні реєстрових козаків, а у 1654 не визнав рішення так званої, переяславської ради. Хоча Іван Богун був першим полковником війська і радником

гетьмана Богдана Хмельницького, проте мав власне розуміння ситуації і подальшої долі визволеної від поляків України. Ось чому він рішуче виступив проти возз'єднання України з Росією, засудив рішення гетьмана укласти з Росією Переяславську угоду і ще рішучіше відмовився присягати російському цареві. Для Хмельницького це, очевидно, не було цілковитою несподіванкою. Загалом він знав позицію Богуна: той вважав, що Україні не слід приєднуватись ні до Польщі, ні до Росії, а утверджуватись як самостійній державі.

Після смерті Богдана Хмельницького 27 липня 1657 року підтримував політику Івана Виговського та Юрія Хмельницького, які вбачали майбутнє Війська Низового та Запорізької Січі в незалежності від Кремля як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. По смерті Б. Хмельницького Україна розпалася на Лівобережну і Правобережну. Булава гетьмана переходила з рук у руки: Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Павло Тетеря, Петро Дорошенко... Обставини в Україні стали вкрай напруженими: з однієї сторони було засилля польської шляхти, з іншої – російських воєвод. Спочатку Іван Богун підтримував курс І. Виговського на унезалеження України від Московії, але й гетьманська політика, спрямована на зближення з Польщею чи Туреччиною, також викликала його спротив: він відмовився підписувати Гадацький договір.

Проте був один недолік в їхніх поглядах – Виговський був налаштований на налагодження відносин з Польщею, що спровокувало повернення польського поневолення. [4, с. 89]

У 1657 р. новий гетьман України Іван Виговський відлучає Івана Богуна від безпосереднього командування військами і доручає йому ведення переговорів зі Швецією, Польщею та Московією. Але вже у 1658 р. Іван Богун знову повертається на військову службу і бере активну участь у придушенні антигетьманського заколоту. Цього ж року Івана Богуна було призначено полтавським полковником, але вже через кілька місяців він полишив цю посаду і став полковником паволоцьким. Тоді разом з Іваном Сірком Богун стає на захист українського народу. Об'єднаними силами було захоплено гетьманську столицю Чигирин, а Виговський був змушений тікати до Польщі.

У 1659-1662 рр. Іван Богун брав активну участь у боротьбі між старшинськими угрупованнями. Саме завдяки його активній діяльності гетьманську булаву отримав Юрій Хмельницький. У 1660 р. Іван Богун разом із славетним Іваном Сірком на Поділлі очолили народне повстання проти гетьмана Юрія Хмельницького, який відновив в Україні гніт польської шляхти.

Весь цей час, перебуваючи на Правобережжі як полковник паволоцький, Іван Богун постійно перебуває в оточенні польської агентури. У 1662 році був заарештований поляками і кинутий у підземелля Марієнбурзької фортеці.

На його захист виступили князі Сапіги і Радзивілли, а потім і частина іншої шляхти, яка сповідувала протестантизм. Можливо, за конфесійною належністю Богун теж був протестантом, а в Речі Посполитій на той час 40% шляхти становили протестанти. Вони заступалися і за Наливайка. Не вигідною була його смерть і королю з політичних причин. Тож король звільнив Богуна й надав йому чин наказного гетьмана в обмін на припинення війни між козаками та згоду очолити об'єднане військо в обороні краю від московитів.

Хто з козацької старшини ішов проти Речі Посполитої, неодмінно закінчував життя на пласі. Так було від Підкови та Наливайка до Гонти. А Богунові життя зберегли. Тут є над чим замислитися.

У 1663 році, організовуючи новий похід на завоювання Лівобережної України, Ян Казимир звільняє Івана Богуна на прохання гетьмана Правобережної України, Павла Тетері, з полону та призначає наказним гетьманом. Навіть включає його до військової

ради. Він хотів скористатися довірою українців до імені Богун і таким чином залучитися їхньою підтримкою. Однак у полковника були інші плани. Іван Богун замислив скористатися цим призначенням і знищити поляків об'єднаними силами лівобережних козаків і московських військ. Однак польський король Ян II Казимир, готуючись до нового походу для завоювання Лівобережної України, знову намагається використати популярне серед народних мас ім'я Івана Богун.

Але доля розпорядилась інакше. Серед козаків був зрадник, який замість передати лист Богуну московському командувачу Ромодановському видав його польському королю. На початку 1664 р. його було заарештовано за підозрою у співробітництві з Московією. 17 лютого 1664 р., після короткого слідства, Іван Богун і декілька його спільників були розстріляні поляками.

Богун не розстріляли, а вбили, бо це речі різні. На польському сеймі не вистачило голосів, щоб його віддати під суд. Хоч якою свавільною на той час була польська влада, вона намагалася формально дотримуватися права. Але суду не було: його підступно вбили. Проте образ Богуну в жодному разі не слід розглядати окремо від Данила Нечая. Історики вперто замовчують, що при Нечаєві постійно був посланець від султана. Після смерті полковника він вірно служив... так-так, Богунові, і його вбили разом з ним. Це факт.

І ще одне, чим варто зайнятися: досі ніхто не зробив ексгумації могили на Сіверщині й у селі Уладівка. Річ у тім, що на Вінниччині є могила з мальтійським хрестом, на якому написано: «1602-1664 роки». І прізвище: Юрко Мороз. У польському середовищі так називали Богуну. [13, с. 89]

Іван Богун гідно прожив життя. Він жодного разу не поступився принципом: Україна – понад усе. Історія життя і подвигів шляхетного лицаря належить рідній землі. Тому за незалежної України у різних її куточках називають вулиці його ім'ям. Світлу пам'ять про героя, який усе своє життя віддав служив рідній землі, підтримуючи ідею незалежності Української держави, назавжди зберіг український народ. Народні пісні, думи та легенди, що дійшли до нас з минулого, численні поетичні та прозові твори сучасних письменників оспівують Івана Богуну як національного героя і козацького лицаря, як дороговказ для української молоді та всієї нації для гарту та спрямування на найвищу висоту вірності Україні.[16, с. 15]

Загалом постать Івана Богуну є надзвичайно непересічною, як і його життєпис, де ще чимало маловідомих сторінок, що потребують докладного вивчення та переосмислення.

Як писав до польського короля коронний обозний Анджей Потоцький, Іван Богун був з тих козаків, для яких «найвища державна рація – щоб не бути ні під вашою, королівською, милістю, ні під царем».[17, с. 28]

Висновки

З початком національно-визвольних змагань 1648-1654 років козак Чигиринського полку стає одним із найгероїчніших борців за свободу українського народу і вірним соратником Богдана Хмельницького. Вперше масштабно він виявив свої таланти у боях з поляками під Вінницею у березні 1651-го. Про військову тактичну хитрість козака краснезнавець Олександр Федоришен писав так: «Вранці 11 березня обидва війська зустрілися по різних берегах Бугу біля Вінниці.

Визначну роль відіграв Іван Богун і в битві під Берестечком того ж 1651 року. Коли хан зрадив Богдана Хмельницького і ганебно втік з поля бою, а за ним і вся орда, гетьман передав командування кропив'янському полковникові Філону Джалалію і разом з Іваном Виговським кинувся за ханом, щоб умовити його повернутися на поле бою. Українське військо мужньо оборонялося і здійснювало сміливі вилазки, завдаючи ворогу

значних втрат. За відсутності Богдана Хмельницького наказними гетьманами було обрано Філона Джалалія, потім миргородського полковника Матвія Гладкого і нарешті Івана Богуну. Козаки, хоч і не мали шансів розгромити 150-тисячну ворожу армію, відкинули усі вимоги короля і 28 червня під керівництвом Івана Богуну розпочали підготовку трьох переправ через річку Пляшівка для виходу з оточення. Під час відступу 30 червня загинуло майже 4-8 тисяч козаків, однак основні сили українського війська все-таки вирвалися з оточення. Вдалося врятувати і більшість гармат. Невмирущою славою відкрили себе воїни, майже 300 козаків, які героїчно загинули, прикриваючи відступ.

У наступні роки Іван Богун провів не одну переможну битву. В історію він увійшов і як полководець, який виступив проти зближення України з Москвою і підписання Переяславської угоди, а згодом очолив антимосковську старшинську опозицію.

Як писав до польського короля коронний обозний Анджей Потоцький, Іван Богун був з тих козаків, для яких «найвища державна рація – щоб не бути ні під вашою, королівською, милістю, ні під царем». [5, с. 8]

Як бачимо, в біографії Івана Богуну є багато невідомого, неузгоджених між собою фактів. Усе це, безперечно, вимагає нових наукових пошуків, більш об'єктивних оцінок, ґрунтовних досліджень про визначного військового і політичного діяча періоду Визвольної війни. А завершити характеристику цієї особи нам хотілося б словами вже згаданого С. К. Кушевича, на думку якого Іван Богун – це «одна з найчистіших постатей в козацькій історії». [16, с. 12]

Список використаних джерел та інформації:

1. Граб'янка Г. Літопис. К.: Наук. думка, 1996.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. К.: Наук. думка, 1996. – Т.IV.
3. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст. – К., 1996;
4. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст. – К., 1996;
5. Гуслистий К.Г. Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі в другій половині XVI і в першій половині XVII ст. – К., 1941. – С. 114.
6. Голос України від 09 вересня 2020 року
7. Ричков П. Архітектурний комплекс Товариства Ісуса у Вінниці // Матеріали міжнародної наукової конференції «Єзуїтський комплекс у Вінниці крізь призму століть» 9-10 вересня 2010 р. – Вінниця, 2011.
8. Самійло Величко Літопис Самовидця К.: Наук. думка, 1996.
9. Секретарьов А. Місто на Бугом – 400 років тому і по тому. – Вінниця, 1999.
10. Смолій В. Степанков В. Національна революція XVII ст. (1648-1676 pp.). – К., 2009.
11. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. - К., 1997.
12. Grzebień L. Szkoły jezuickie w Winnicy // Матеріали міжнародної наукової конференції «Єзуїтський комплекс у Вінниці крізь призму століть» 9-10 вересня 2010 р. – Вінниця, 2011
13. Kochowski W. Historia panowania Jana Kazimierza przez nieznanego autora. Wydana z re_kopismu przez Edwarda Raczyńskiego. – Poznan, 1840.
14. Rolle A.J. Iwan Bogun. // Rolle A.J. «Trzy opowiadania historyczne. Iwan Podkowa etc.». – Lwów, 1880.

15. Wóycicki K.W. Pamiętniki do panowania Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza. – Warszawa, 1846. – Т.П.

16. За матеріалами журналу «Моя Україна»

3 УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ

Григадій Карина, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учениця 9 класу Кам'яноярського ліцею Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: **Скляренко Л. П.**, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Актуальність теми

Українське державотворення є тривалим і складним історичним процесом, що триває від часів Київська Русь до сучасної незалежної України. У ХХІ столітті, в умовах повномасштабної війни, питання захисту державності набуло особливої гостроти. Події сьогодення засвідчують, що боротьба за незалежність триває, а її творцями є звичайні громадяни – воїни, які стали на захист Батьківщини.

Мета дослідження

Дослідити внесок земляків – випускників Зарожненської школи Євгена Андросова та Вадима Бичкова – у сучасні державотворчі процеси України через аналіз їхнього життєвого шляху та військової служби.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати історичні етапи становлення української державності.
2. Визначити роль сучасних захисників у продовженні традицій боротьби за незалежність.
3. Зібрати та систематизувати біографічні матеріали про Євгена Андросова та Вадима Бичкова.
4. Показати значення їхнього подвигу для громади та держави.

Об'єкт дослідження

Процеси державотворення в Україні у ХХІ столітті.

Предмет дослідження

Життєвий шлях і бойовий подвиг сучасних захисників України як прояв державотворчих процесів.

Методи дослідження

- аналіз історичних джерел;
- узагальнення біографічних матеріалів;
- інтерв'ювання (усні свідчення вчителів, односельців);
- порівняльний та описовий методи.

Наукова новизна

Робота висвітлює внесок конкретних представників місцевої громади у боротьбу за незалежність України, поєднуючи загальнонаціональний історичний контекст із локальною історією.

Практичне значення

Матеріали дослідження можуть бути використані під час проведення уроків історії, виховних заходів, конференцій, а також для збереження пам'яті про загиблих героїв громади.

Висновки

1. Українське державотворення є безперервним процесом, що проходить через віки та набуває особливого значення в умовах сучасної війни.

2. Сучасні захисники України є продовжувачами традицій попередніх поколінь борців за свободу.

3. Життєві шляхи Євгена Андросова та Вадима Бичкова демонструють високий рівень патріотизму, відповідальності та самопожертви.

4. Подвиг земляків має важливе значення не лише для місцевої громади, а й для всієї держави, адже саме з таких історій складається новітня історія України.

5. Збереження пам'яті про героїв є важливою складовою національної свідомості та формування громадянської позиції молодого покоління.

Список використаних джерел:

1. Історія України: суспільство, культура, державність

(Іван Хома, Поліна Вербицька, Ярослав Лисейко, Василь Банах, Роман Кузьмін)

2. Книга пам'яті Чугуївської міської ради Харківської області

3. Спогади односельців, однокласників Героїв.

ОСТАННІЙ БІЙ ХОЛОДНОЯРСЬКИХ ОТАМАНІВ

Грипа Родіон, студент 1 курсу групи ЕРГО-25-11 Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

Керівник: **Адамян Лариса Іванівна**, викладач історії Дніпрорудненського індустріального фахового коледжу Дніпрорудненської міської ради Василівського району Запорізької області

9 лютого 1923 року відбулось повстання отаманів Холодного Яру, яких взяли в полон чекісти.

У міру більшовицької окупації України, в 1920-1921 роках коли повстанський рух занепадає винятком залишався регіон Холодного Яру на Черкащині, де діяла однойменна «Холодноярська організація». Важливо, що на відміну від деяких інших «повстанських республік», холодноярці боролися за свободу не якоїсь окремої невеликої території, а цілої України. Вони вважали Холодний Яр невід'ємною складовою Української Народної Республіки і визнавали її закони. За даними військової розвідки однієї з червоних частин сумарна чисельність трьох гайдамацьких полків станом на 17 червня 1921 року становила 850 шабель і піхоти. Тут розгортається повстанський рух під командуванням місцевих отаманів (переважно колишніх ветеранів Першої світової війни та учасників Української революції). Повстанці проголошували «повстанські республіки» та захищали місцеве населення від більшовицької влади, яка активно запроваджувала політику виїмки продовольства.

Найвідомішою була Холодноярська республіка, яка існувала на теренах сучасних Черкащини та Кіровоградщини. Вона охоплювала близько 30 сіл та хуторів. Повстанці з Холодного Яру змогли навіть на певний час заволодіти містом Чигирин.

Більшовицька влада придушувала повстанський рух, застосовуючи весь можливий злочинний апарат: масові каральні акції, публічні страсти родичів повстанців, захоплення в заручники цілих населених пунктів, жителів яких підозрювали у допомозі рухові противу більшовицькій окупації.

Все це, з одного боку, посилювало лють повстанських загонів, а з іншого – в умовах постійної нестачі продовольства та зброї, через терор більшовиків, а також без зв'язку з українським урядом на еміграції – повстанський рух почав занепадати.

На початку 1920-х років антибільшовицький повстанський рух на території Наддніпрянської України зростав дуже швидким темпами. Селяни під проводом місцевих отаманів-ветеранів Першої світової війни та Української революції 1917-1921 років формували досить міцні загони, які могли давати відсіч радянській владі. Розуміючи, що

придушити повстанський рух військовими методами неможливо, совєцька влада пішла на більш хитрий крок.

Розуміючи, що повстанські загони – це головний ворог більшовицького режиму в Україні, чекісти вирішили провести спецоперацію «Заповіт», метою якої була ліквідація відразу всіх отаманів.

Навесні 1922 року Черкащиною шириться чутка, що в Україну прибули два петлюрівських емісари зі штабу в ескилі – полковник Гамалія (Петро Трохименко) та сотник Завірюха (Юхим Терещенко) – обоє були завербовані агентами більшовицької спецслужби ВЧК. Повстанські отамани швидко вийшли на контакт із новоприбулими емісарами, які говорили, що приїхали за розпорядженням Симона Петлюри та Юрія Тютюнника, щоб організувати всеукраїнське повстання, яке буде підтримане зовні.

Все літо 1922 року Гамалія та Завірюха їздили Наддніпряниною та Подніпров'ям, налагоджуючи контакти з місцевими отаманами. Чекістські агенти викликали таку довіру в отаманів, що ті ділилися з ними власними здогадками про можливих чекістських сексотів у власних рядах.

Звенигородський полон

У вересні 1922 року Гамалія опублікував відоzву, в якій йшлося, що повстання повинно початись 1 жовтня з паралельним наступом Армії УНР із-за кордону. Перед тим, 28 вересня, мав відбутись отаманський з'їзд у Звенигородці. На з'їзд відмовились їхати меншість отаманів, зокрема Іван Черноусов (Чорний Ворон), Іван Лютий-Лютенко (Гонта), Герасим Нестеренко (Орел), Ялисей Черевик (Лютий). Решта ж отаманів – Денис Гупало, Ларіон Загородній, Мефодій Голик-Залізник, Тиміш Компанієць, Василь Ткаченко та Олексій Добровольський вирушили до Звенигородки, де потрапили в полон ВЧК.

Декілька десятиліть панувала версія про те, що холодноряців утримували в Лук'янівській тюрмі (нині СІЗО) в Києві. Їх тримали в камері № 1 тюремного підвідділу – тюрподу, фактично у підвальному приміщенні. Слідство над отаманами тривало до 2 лютого 1923 року, всіх засудили до страти. Розуміючи, що втрачати їм нічого, ув'язнені камери № 1 тюрподу вирішили дати останній бій більшовикам.

9 лютого під час ранкової роздачі окропу їм вдалося захопити бак з окропом, вилити на тюремного наглядача та заволодіти його револьвером. Після цього повстанці потрапили в канцелярію тюрми, забрали 14 рушниць та набої. Відчинили інші камери та закликали виходити тих, хто хоче боротися.

Відразу вирватися за межі будівлі повсталим не вдалося, тож вони забарикадувалися та вели прицільний вогонь по вартових. Згодом зробили пожежу, щоб утекти під прикриттям димової завіси. Всі 38 повстанців загинули при спробі втечі. Серед учасників останнього бою були не лише холодноряські отамани, а й старшини армії УНР та галицькі сотники Січових стрільців.

Історик Ярослав Тинченко, на основі нових архівних джерел стверджує, що останній бій холодноряські отамани прийняли не в Лук'янівській в'язниці, а в приміщенні Київської губЧК, де був «тюремний подвал», або скорочено – «тюрпод».

Вперше про реабілітацію учасників повстання заговорили після відновлення Україною незалежності в 1991 році. Однак у 1994-му начальник відділу Київської обласної прокуратури Ленчевський та заступник прокурора Київської області Калюжний відмовили в реабілітації повстанців.

Відновлення у правах та реабілітація холодноряців відбулися після Революції гідності, у 2016 році рішенням Апеляційного суду Київської області.

Список використаних джерел та літератури:

1. [ttps://www.istpravda.com.ua/articles/2016/02/9/148918/ Операція «Заповіт»].

2. Мараєв, Владлен (9 лютого 2018). Останній бій повстанських отаманів. *Український інтерес*. Прочитовано 18 грудня 2021.

3. ЗАСУДЖЕНИХ У 1923 РОЦІ ОТАМАНІВ ХОЛОДНОГО ЯРУ РЕАБІЛІТОВАНО. ДОКУМЕНТИ. *Історична правда*. Прочитовано 18 грудня 2021.

4. Рапорт начальника Лук'янівської в'язниці Ріхтера, складений наступного дня

ПОЛКОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ – ПЕТРО БОЛБОЧАН

Дев'ятак Каріна, учениця 10 класу, Кам'янець-Подільський ліцей №10
Кам'янець-Подільської міської ради, м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область

Керівник: **Будякова Людмила Петрівна**, вчитель історії та громадянської освіти Кам'янець-Подільського ліцею №10

У буревіях тих подій загинули десятки тисяч людей. Був серед них і полковник Петро Болбочан – донедавна маловідома постать в історії національно-визвольних змагань часів УНР та Директорії. Його, як командира, поважали і прості солдати, і старшини. Він викликав заздрість у бездарних воєначальників-кар'єристів та ненависть і, як не дивно, повагу у ворогів.

Народився Петро Болбочан 5 жовтня 1883 р. у сім'ї священика в селі Гиждєво Хотинського повіту Бессарабської губернії (тепер с. Ярівка Хотинського району, Чернівецької області).

Майбутній військовий діяч, а тоді Петрик Болбочан початкову освіту здобував у місцевій церковноприходській школі, а пізніше в гімназії. За традицією сімей священиків, Петра також очікувала церковна кар'єра. Він навіть вступив до Кишинівської духовної семінарії, але насправді самого юнака така життєва дорога не приваблювала. Тож не завершивши духовної освіти, Петро вступає до Чугуївського піхотного училища на Харківщині.

Будучи юнкером, зарекомендував себе свідомим українцем. За розповсюдження між юнкерами «Кобзаря» і «сепаратистські» розмови очільник навчального закладу пригрозив Болбочанові шибеницею, але, зважаючи на успіхи у військовій науці, залишив в училищі, яке закінчив у віці 26 років.

Одразу після училища Петро завідував мобілізаційною частиною полку. Посада вимагала військової освіченості, пунктуальності та старанності. Згодом молодого офіцера призначили начальником школи прапорщиків, а тоді – полковим ад'ютантом 38-го Тобольського піхотного полку. Ця посада була пов'язана з організацією прийому та навчання молодого поповнення. Наступною метою Петра Болбочана був вступ до військово-юридичної академії. Але його планам на заваді стала перша Світова війна.

Першу світову війну у 1914 Болбочан зустрів в ранзі поручника 38-го піхотного Тобольського полку. У 1917 дістав тяжке поранення в груди, після лікування був зарахований на інтендантську посаду 5-го корпусу, який перебував на той час на фронті. У листопаді 1917 Болбочан мав уже ранг підполковника й нагороду за виняткову хоробрість у боях проти німців.

Після проголошення незалежності України Болбочан сформував з добровольців 5-го корпусу Південно-Західного фронту російської армії 1-й Український Республіканський полк імені Богдана Хмельницького і був призначений його командиром.

Петро Болбочан отримує можливість відкрито й активно проявити себе українцем. На підтримку українського національно-визвольного руху бере активну участь в українізації частин Південно-Західного фронту. А після розвалу царської армії вступає на службу до війська молоді Української народної республіки.

Він стає одним з організаторів Запорізької бригади, згодом розгорнутої в дивізію, а потім в 2-й Запорізький піший полк, який був найбільшим і найкращим полком Запорізької дивізії, а згодом і Запорізького корпусу. Він складався з чотирьох тисяч козаків, з яких майже 80% становили старшини та інтелігенція. На прапорі полку, довкола тризубу, був напис «З вірою твердою в конечну перемогу вперед за Україну».

Головна мрія та мета у тогочасного Петра Болбочана та його однодумців була - створювати боездатну Українську армію. Болбочан був не тільки кваліфікованим військовим фахівцем, пройнятим ідеєю самостійності України, а й політиком правих поглядів.

Успішний командир, якого поважали і прості солдати, і старшини, викликав заздрість у бездарних воєначальників-кар'єристів, які почали розповсюджувати чутки про антиукраїнські настрої Болбочана. Особливо вони поширилися після вимушеного відступу військ Болбочана з Харкова. Полковника звинуватили у залишенні міста Червоної армії без бою. Ніхто навіть не звернув увагу на безвихідні обставини, в яких опинилася українська армія, і, якби не відхід, то УНР втратила б найкращі військові частини.

22 січня 1919 року Болбочана усунули від командування Запорізьким корпусом, арештували, та привезли до Києва. Почалося слідство, яке не дало підстав для звинувачення Болбочана. Полковник замість «спокійного вичікування», усно і письмово гнівно критикує головне командування армії УНР, уряд і самого Петлюру, атестуючи їх як дрібних авантюристів та інтриганів, Болбочан в ультимативній формі вимагає прискорення розслідування. Це ще більше ускладнило його становище.

Патріотичні й професійні наміри Болбочана були неправильно витлумачені у Ставці Головного отамана: Петлюра сприйняв це як спробу захопити владу і віддав наказ про негайний арешт воєначальника.

П. Болбочана заарештували без жодного опору. 12 червня 1919 року відбувся військово-польовий суд. Вирок – смертна кара. Петлюра, аби уникнути відповідальності за присуд, виїхав на фронт й не запобіг, аби цей присуд не був виконаний. Вирок на вимогу Ради Міністрів підписав Наказний Отаман, заступник Петлюри Олександр Осецький.

Вирок було виконано на станції Балин (нині Дунаєвецький район Хмельницької області). Стратили його 28 червня 1919-го. Екзекуцією керував начальник охорони полковник Чоботарьов. За командою «Вогонь!» жоден з стрільців не вистрілив. Команду повторили, але знову – жодного пострілу. Схоже, в жодного з вояків не піднімалася рука на людину, яку вони знали як видатного українського патріота. Розлючений Чоботарьов сам двічі вистрілив з пістолета непритомному Болбочану в голову і потягнув до ями, яку швидко закидали землею, щоб сховати сліди власного злочину.

Реакція військового і політичного керівництва УНР була неоднозначною. Посол України у Відні В'ячеслав Липинський, довідавшись про розстріл Петра Болбочана, на знак протесту подав у відставку, при цьому звинувативши уряд у некомпетентності.

Він писав: «Факт розстрілу отамана Болбочана – це тільки вище видніше полум'я того процесу самоспалення, в якому згорає наша хата...»

Після вбивства Болбочана фронт по-суті розвалився. Отаман Григор'єв написав уряду: «У Києві зібралися всякі кар'єристи і авантюристи, які хочуть грати роль державних мужів і великих дипломатів. Це люди не фахові і не на своєму місці, я їм не вірю і переходжу до більшовиків, бо після арешту полковника Болбочана я вже не вірю в добро для нашої Батьківщини».

А найвище визнання величі Болбочана зроблено Володимиром Антоновичем-Овсієнко, одним з очільників більшовицького війська, що рухалося на Україну і мало б

вступити у двобій з військом Болбочана. Він сказав: «допоки був живий Болбочан, він Україну не віддав би».

Список використаних джерел:

1. Шемет С. Полковник Болбочан.//Літопис Червоної калини., березень, 2009.
2. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 pp.: В 4х т. Відень. Т. 4. 1922. С. 24.
3. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. У 7 т. Т.1. ЗДА, 1962. С. 161.
4. 21. Луцький Остап. Щоденник з історії України 1918 р.// Сучасність. Травень 1985. ч. 5
5. Сідак В., Осташко Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника. К., 2004;
6. Брицький П., Юрійчук Є. Жертва української революції: трагічна доля полковника П.Болбочана. Чернівці, 2010
7. «Воснна історія» №4-6, 2006 рік
8. Вронська Т. Доля офіцера. К. 2009.
9. Романюк Л. Божий Меч в обороні України, «Вісник Козацьких військ України» Павлоград, 2010.

ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ: РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Дутка Денис, студент групи Аі-011 Боршівського агротехнічного фахового коледжу Чортківського району Тернопільської області, м. Борщів
Керівник: **Березовська Тетяна Ігорівна**, викладач історії Боршівського агротехнічного фахового коледжу Чортківського району Тернопільської області, м. Борщів

Історичні постаті відіграли визначальну роль у процесі державотворення на українських землях, формуючи основи політичної, культурної та соціальної незалежності. Українські землі протягом століть перебували під впливом різних імперій та сусідніх держав, що спричиняло постійні зовнішні загрози, економічну експлуатацію та культурний тиск. У таких умовах роль видатних особистостей у захисті територіальної цілісності, утвердженні національної самобутності та формуванні політичних інституцій була надзвичайно важливою. Кожна епоха української історії породжувала своїх героїв: князів, гетьманів, козацьких полководців, культурних і політичних діячів, які не лише брали участь у визвольних рухах, але й створювали фундамент для майбутньої державності. Дослідження їхнього внеску дозволяє глибше зрозуміти, як історичний досвід та національна свідомість поєднувалися для становлення державності, а також показує безперервну лінію боротьби українського народу за свободу та самовизначення. Вивчення цих постатей допомагає усвідомити, що історія України – це не лише низка подій і битв, а й результат цілеспрямованої діяльності конкретних людей, чия відвага, стратегічне мислення та патріотизм формували основу сучасної незалежної держави.

На ранньому етапі української державності, за часів Київської Русі, значний внесок зробили князі, серед яких ключовою постаттю був Володимир Великий, який об'єднав східнослов'янські племена та запровадив християнство, що стало моральним і культурним фундаментом держави. Його наступник Ярослав Мудрий закріпив основи писаного права, сприяв розвитку освіти та культури, що зміцнювало централізовану владу та сприяло формуванню державності. На заході, у Галицько-Волинській державі, визначну роль відіграли князі Данило Галицький та його нащадки, які об'єднували землі, захищали території від зовнішніх загроз і прагнули інтеграції у європейську політичну систему, демонструючи ранні спроби міжнародного визнання української державності.

У XVII-XVIII століттях боротьба за незалежність набирала нових форм. Козацькі лідери, зокрема Богдан Хмельницький, очолив визвольну боротьбу проти польської шляхти та створив автономну державну структуру – Військо Запорозьке, заклавши принципи самоврядування та військової організації, які стали важливим елементом державності. Інший видатний полководець і реформатор, Іван Мазепа, намагався зміцнити автономію Гетьманщини та формував зовнішньополітичні союзи, спрямовані на захист українських земель від імперського тиску.

У XIX-XX століттях боротьба за українську державність відбувалася вже у формі культурно-національного і політичного руху. Тарас Шевченко своїми творами популяризував ідеї національного визволення, моральної незалежності та боротьби проти гніту, формуючи свідомість поколінь. Михайло Грушевський очолював Українську Центральну Раду та сприяв створенню Української Народної Республіки, заклавши юридичні та політичні підвалини державності, поєднуючи історичні традиції з сучасними політичними практиками.

Політичні лідери, зокрема Леонід Кравчук та В'ячеслав Чорновіл, працювали над створенням конституційних засад і міжнародного визнання України після здобуття незалежності у 1991 році. Захисники територіальної цілісності та волонтери, особливо під час подій на Сході України та війни 2022-2023 років, демонструють практичне втілення ідеалів державності, зміцнюючи основи суверенітету та національної єдності. Внесок історичних постатей та героїв сучасності у формування державності України є безцінним, оскільки вони поєднують традиції минулого з актуальними потребами суспільства, забезпечуючи розвиток політичних, культурних та соціальних інститутів, а також зміцнюють національну ідентичність та свідомість громадян. Дослідження їхньої діяльності дозволяє глибше зрозуміти закономірності державотворення, роль особистості у суспільних процесах і необхідність активної громадянської позиції для забезпечення незалежності та стабільності України.

Сучасні герої України продовжують традиції боротьби за незалежність та демократичний розвиток [1]. Найяскравішим проявом цього став Майдан 2013-2014 років, кульмінацією якого стала подія 20 лютого 2014 року, коли у центрі Києва загинула найбільша кількість учасників мирних протестів – 48 осіб. Разом із іншими загиблими та смертельно пораненими активістами протягом зими 2013-2014 років, а також п'ятьма учасниками Майдану, які віддали життя навесні 2014 року, ці герої отримали почесне звання Героїв Небесної Сотні [3]. Ці події стали символом боротьби за відмову від пострадянської моделі влади, за європейський вектор розвитку України, за демократичні цінності, права і свободи людини. На честь їхнього подвигу було встановлено День Героїв Небесної Сотні, як данину пам'яті тим, хто заплатив найвищу ціну за незалежність, гідність і майбутнє нашої держави.

До Героїв Небесної Сотні належать люди різного віку, національностей, віросповідання та рівня освіти. Серед них були громадяни України, Білорусі та Грузії. Наймолодший учасник, Назарій Войтович, мав 17 років, а найстарший, Іван Наконечний, – 82 роки. Серед 107 Героїв Небесної Сотні три жінки: Антоніна Дворянець, Ольга Бура та Людмила Шеремет. Першою загиблою людиною став Павло Мазуренко, який помер 22 грудня 2013 року від тілесних ушкоджень, отриманих від невідомих осіб у формі спецпризначенців. Останнім із Героїв Небесної Сотні був Віктор Орленко, який помер 3 червня 2015 року через ускладнення після вогнепального поранення, отриманого під час штурму Майдану 18 лютого 2014 року.

Сучасні герої України продовжують традиції боротьби за незалежність та демократичний розвиток. Їхній подвиг проявляється не лише під час Майдану 2013-2014 років, коли українці масово відстоювали демократичні цінності, права людини та

європейський курс розвитку країни, а й у захисті держави під час російсько-української війни, яка почалася 24 лютого 2022 року. Ці події показують, що боротьба за свободу і територіальну цілісність України триває й сьогодні, а особистий внесок захисників стає важливою складовою формування основ державності [2].

Під час повномасштабної війни звання Героя України було присвоєно сотням військовослужбовців – станом на осінь 2025 року понад 700 осіб отримали цю найвищу державну відзнаку за визначні вчинки, мужність та самопожертву, багато з них померли. Ці герої проявили характер у боротьбі проти агресора, рятували побратимів і демонстрували відданість державі у найскладніших умовах [4]. Серед відомих Героїв України сучасної війни можна виділити Дмитра «Да Вінчі» Коцюбайла, легендарного добровольця та командира батальйону «Вовки Да Вінчі», який став першим добровольцем, удостоєним цього звання за життя; Кирила Буданова, начальника Головного управління розвідки МО України; полковника Олега Бабія, який загинув під час виконання бойового завдання; оперного співака та добровольця Василя Сліпака, який віддав життя на сході України; полковника Ігоря Бедзая, заступника командувача ВМС ЗСУ, який зробив вагомий внесок у захист повітряного простору; офіцера Олександра Петраківського, що врятував побратимів, отримавши важке поранення; а також майора Андрія Верхогляда, який був удостоєний звання помертвом [5].

Таким чином, сучасні герої – учасники повномасштабної війни, поряд із діячами Майдану та історичними постатями минулого, продовжують традицію відстоювання незалежності та суверенітету України, зміцнюючи її державність і національну єдність. Їхні дії демонструють, що формування державності України є безперервним процесом, у якому особистий внесок патріотів завжди був і залишається вирішальним фактором.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Герої Небесної Сотні. – Електронна енциклопедія (оновлено 2023). – https://uk.wikipedia.org/wiki/Герої_Небесної_Сотні
2. Державна служба України з питань ветеранів війни та учасників АТО/ООС. Офіційні дані про нагородження Героями України захисників під час війни. 2023-2025. – <https://www.dsvv.gov.ua>
3. Закон України «Про День Героїв Небесної Сотні» (офіційний текст та зміни 2023). – <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Міністерство оборони України. Статистика та публікації щодо Героїв України російсько-української війни. 2023-2025. – <https://www.mil.gov.ua>
5. Статті Характер. Медіа про Героїв сучасної війни (Коцюбайло, Сліпак, Бабій та ін.). 2023-2025. – <https://character.media>

ХАЙ СЕРЕД ПРОСТИХ ВОЯКІВ БУДЕ ХОЧ ОДИН МІНІСТР: 145 РОКІВ СЕРГІЮ ТИМОШЕНКУ

Валерія Жадленко, студентка групи ЕРГО-24/9 Дніпрорудненський індустріальний фаховий коледж, Україна, м. Дніпрорудне, проспект Ентузіастів 23 / м. Запоріжжя, Незалежної України 43

Викладач-наставник: **Жадленко Тетяна Іванівна**, викладач будівельних та загальнотехнічних спеціальних дисциплін вищої кваліфікаційної категорії, Дніпрорудненський індустріальний фаховий коледж, Україна, місто Дніпрорудне, проспект Ентузіастів 23/м. Запоріжжя, Незалежної України 43

Сьогодні минає 145 років з дня народження Сергія Тимошенка – архітектора, інженера, громадського діяча, учасника Другого зимового походу та міністра шляхів в урядах Ісаака Мазепа, В'ячеслава Прокоповича та Андрія Лівницького.

Сергій Тимошенко народився в селі Базилівка на Сумщині, яке нині належить до Дубов'язівської селищної громади Конотопського району Сумської області, в родині

землеміра. Його батько, колишній кріпак, здобув освіту землеміра в Харкові й зумів забезпечити родині достаток, а дітям – змогу здобути добру освіту, якою ті повною мірою скористалися. Мати Юзефіна Сарнавська, випускниця Фундуклеївської гімназії в Києві, опікувалася початковою освітою дітей. У родині зростали також Сергієві брати Степан і Володимир та сестра Анна. Обидва брати згодом зробили наукову кар'єру, але в еміграції [1, с. 8-10].

Після закінчення Роменського реального училища у 1898-1907 роках навчався в Петербурзькому інституті цивільних інженерів, де здобув фах архітектора. Саме в студентські роки він зацікавився політикою: був членом Револьюційної української партії, а згодом перейшов до лав Української соціал-демократичної робітничої партії. Сергій Тимошенко організував серед студентів гуртки, присвячені українській культурі та архітектурі, поєднуючи професійну підготовку з пропагандою національної культури та політичної свідомості [1, с. 11, 2, с. 55].

Уже тоді проявився бунтарський войовничий дух чоловіка, який згодом привів його в лави борців за суверенну українську національну державу й до строю українського війська доби Української революції 1917-1921 років.

Сергій Тимошенко брав активну участь у мітингах та демонстраціях 1902-го та 1905 року, під час яких виникали сутички із жандармами.

Під час бійок з поліцією він двічі зазнавав поранень, причому друге виявилось тяжким і спричинило серйозні проблеми із зором. Наслідки побиття були такими суттєвими, що чоловіка зняли з військового обліку за станом здоров'я

Повернувшись 1906 року в Україну, Сергій Тимошенко працював інженером на залізницях на Волині, у Києві та Харкові. Одночасно розвивав архітектурну практику в стилі українського модерну, проектував житлові будинки, громадські споруди й церкви.

Зокрема, у 1906-1908 роках він брав участь у будівництві залізничного вузла станції Ковель і тамтешнього залізничного вокзалу.

У 1908-1909 роках працював інженером технічного відділу дирекції Південно-Західної залізниці та спроектував багатоповерхові прибуткові будинки Лева Юркевича і Степана Лаврентьєва в Києві [2, с. 135].

Найдовше у залізничній сфері Сергій Тимошенко служив на Північно-Донецькій залізниці в Харкові, де впродовж 1909-1919 років працював старшим інженером, начальником технічного відділу та заступником головного інженера.

Саме він спроектував кілька залізничних ліній та відповідну інфраструктуру до них, розбудовуючи залізничну мережу Донеччини та Слобожанщини. Одночасно за його проєктами будують відомі особняки та багатоповерхові будинки.

Маючи власне бюро-майстерню, Сергій Тимошенко проєктував об'єкти житлового та промислового призначення, особливу увагу приділяючи розвиткові національного архітектурного стилю – українського архітектурного модерну початку ХХ століття [2, с. 163].

Після Лютневої революції 1917 року Сергій Тимошенко активно включився в політичне життя. На Всеукраїнському національному конгресі його обрали до Української Центральної Ради від Харкова.

У листопаді 1917 року він став головою Селянського з'їзду Слобідської України, був заступником голови Харківського губернського виконавчого комітету та головою Національної Ради.

Під час повстання проти гетьмана виконував обов'язки губернського комісара Харківщини. Харків як великий промисловий і транспортний центр мав стратегічне значення, тож ця посада вимагала координації дій з військовими [2, с. 187].

Виїхавши у відрядження до Києва, він уже ніколи не повернеться до Харкова, який на початку 1919 року окупували більшовики. У столиці його запросили працювати старшим інспектором, згодом інженером Міністерства шляхів УНР, а в серпні 1919 року він очолив Міністерство.

Сергій Тимошенко брав участь у Другому зимовому поході, за що був нагороджений Хрестом Симона Петлюри. Свій вибір він пояснив так: «Хай серед простих вояків буде хоч один міністр».

Після поразки визвольних змагань Сергій Тимошенко виїхав за кордон.

Певний час викладав архітектуру та сільськогосподарське будівництво в Українській господарській академії в Подєбрадах, обіймаючи посади декана інженерного факультету, а згодом – ректора.

У 1930 році архітектор оселився на Волині, яка тоді входила до складу Польщі, та прийняв польське громадянство. Його двічі обирали послом польського сейму і сенату. Тут він вів активне громадське й політичне життя, зокрема долучався до допомоги потерпілим від Голодомору в Радянській Україні.

Під час Другої світової війни Сергій Тимошенко пережив вимушені переміщення Європою, й у 1946 році, зрештою, емігрував до США. Попри погіршення здоров'я, він продовжив архітектурну роботу для українських громад у Канаді, США та Південній Америці.

Після численних поневірянь він виїхав до США. Там залишався активним учасником українського інтелектуального життя діаспори. 6 липня 1950 року Сергій Тимошенко помер від серцевого нападу, поховали його у місті Пало-Альто, штат Каліфорнія, США [1, с. 38]..

Протягом усього життя Тимошенко продовжував активну архітектурну практику. Понад 400 будівель його авторства можна побачити в багатьох містах України, а також у Польщі, Чехії, Канаді, США, Аргентині та Парагваї.

Пам'ять Сергія Тимошенка гідно вшановують в Україні. Його ім'ям названо вулиці в Ковелі та Луцьку, встановлено меморіальні таблиці в Луцьку і Харкові.

Часто його пам'ять вшановують разом із братами. Володимир Тимошенко – видатний український економіст насамперед у галузі сільського господарства, Степан Тимошенко – інженер і фізик, один з батьків теоретичної механіки.

У 2014 році відомий волинський журналіст і письменник Іван Корсак присвятив братам Сергію, Володимирі та Степану Тимошенкам історичний роман «Борозна у чужому полі».

Використані джерела:

1. Вітченко Д. Харківський період життя та творчості Сергія Тимошенка // Пам'ятки України. – 2014. – № 12. – С. 42-43.

2. Давидюк Р. Архітектор у політиці: громадсько-політична діяльність Сергія Тимошенка в 30-х роках ХХ століття // Волинські історичні записки: зб. наук. праць / ред. С. М. Мішук; редкол. Л. В. Баженов [та ін.]. – Житомир: Полісся, 2010. – Т. 5. – С. 228-235.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ВОЄННИЙ ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЧИН МАЙОРА ІГОРЯ ПУГАЧА

Кобеляцька Дар'я, учениця 9 класу ліцею «ЛЦДЕР» Пришибської сільської ради Кременчуцького району Полтавської області

Керівник: **Івахненко Оксана Юрївна**, вчитель історії ліцею «ЛЦДЕР» Пришибської сільської ради Кременчуцького району Полтавської області

Державотворення – це не лише підписання актів та законів. Протягом віків воно трималося на людях, які тримали в одній руці зброю, а в іншій – перо. Сьогодні, у ХХІ

столітті, таким прикладом є майор Ігор Пугач, який захищав кордони держави фізично та водночас будував її духовний фундамент, збираючи артефакти для нащадків. Постаць Ігоря Пугача («Вовка») є символом тягlosti військових традицій: від кадрового офіцерства «старої школи» до сучасного героя-інноватора, який розумів значення інформаційної та світоглядної боротьби.

У XXI столітті українське державотворення проходить через горнило війни. Актуальність дослідження полягає у необхідності фіксації «живої історії» через долі конкретних героїв, які формують сучасну національну ідентичність. Оригінальність роботи полягає у висвітленні постаті майора Ігоря Пугача не лише як військового стратега, а й як «красзнавця в однострої», який свідомо збирав артефакти війни для майбутніх музеїв ще під час служби.

Метою дослідження є аналіз ролі особистості у захисті державного суверенітету та процесах патріотичного виховання молоді на прикладі бойового шляху та громадської позиції Героя України майора Ігоря Пугача. Серед завдань: дослідити етапи становлення особистості І. Пугача, реконструювати події оборони Харківщини у лютому-червні 2022 року за участі підрозділу майора, описати внесок героя у музейну справу та збереження історичної пам'яті, проаналізувати вплив подвигу героя на формування місцевої меморіальної культури (на прикладі шкільного музею).

У ході дослідження були проведені інтерв'ю з родиною загиблого, зокрема з дружиною та дядьком, систематизовано експонати у шкільному історичному музеї та впроваджено традиції «солодких уроків пам'яті» для молодших школярів. Також було здійснено джерелознавчий аналіз наказів про нагородження та публікацій з описами бойових зіткнень.

Пам'ять про війну часто вимірюється масштабами битв і кількістю втрат. Проте справжня історія пишеться особистими подвигами, принципами та готовністю до самопожертви окремих героїв. Це дослідження присвячене історії майора Національної гвардії України Ігоря Олександровича Пугача з позивним «Вовк». В умовах повномасштабного вторгнення, коли Україна бореться за своє існування, ми не просто збираємо факти – ми формуємо новітній пантеон нації.

Історія майора Пугача є унікальним свідченням найвищого громадянського обов'язку. Він жив за принципом: «Я готовий загинути, аби тільки уцілили мої хлопці». Цей принцип набув свого апогею 27 червня 2022 року, коли трагедія в рідному Кременчуці перетворила військовий обов'язок на особистий виклик.

Ігор Пугач народився у Кременчуці, проте початок його шкільного шляху пов'язаний із селом Пришиб. Педагоги та однокурсники пам'ятають його як стриманого, відповідального та серйозного юнака. Після закінчення школи та гірничого технікуму він прийняв рішення пов'язати життя з Національною гвардією України. Особливий вплив на цей вибір мав його рідний дядько, кадровий офіцер Володимир Поляков, який прищеплював Ігорю любов до Батьківщини та відданість військовій справі. З 1999 року Ігор Пугач служив у військовій частині 3059. Його кар'єра була поступовою: від кінолога до заступника командира батальйону. За спогадами товаришів по службі, він був офіцером старої школи: вимогливим, але справедливим командиром, який завжди ставив потреби підлеглих вище за власні.

Позивний «Вовк» мав для Ігоря глибоке символічне значення. Хоча у мирному житті він асоціювався з улюбленим мультфільмом, у бойових умовах це ім'я стало синонімом витривалості та лідерства. Водночас поза службою він залишався турботливим батьком та господарем. Його захопленням була власна пасіка.

Особливою рисою майора Пугача була любов до дітей. Під час служби на блокпостах у Донецькій області він завжди пригощав солодощами дітей, які проїжджали

повз у цивільних авто. Це допомагало дітям легше переносити процедуру військової перевірки. З цих розповідей народилася традиція – у шкільному музеї біля портрета майора Пугача на юних відвідувачів чекають смаколики у пам'ять про загиблого героя. Тому історію про нього пам'ятають навіть найменші гості.

Постать майора Ігоря Пугача слід розглядати крізь призму ідеологічного захисту державності. Епізод із пригощанням дітей цукерками під час військових перевірок у Донецькій області не слід трактувати спрощено як звичайний прояв доброти. В контексті гібридної війни - це усвідомлена протидія ворожій пропаганді. У свідомості дитини, яка перебуває у стресовому середовищі фронтової зони, образ українського воїна закарбовувався не як загроза, а як захист і надія. Своїми діями майор Пугач нівелював зусилля ворожої дезінформації, яка роками створювала демонізований образ НГУ. Сьогодні ця традиція продовжується у шкільному музеї, де, поруч з портретом Героя, завжди є частування для відвідувачів. Це перетворює музейний простір із місця скорботи на місце живої комунікації та виховання вдячності.

З початку російської агресії у 2014 році майор Пугач регулярно перебував у зоні проведення АТО та ООС. Окрім виконання безпосередніх обов'язків, він займався збереженням історичних свідчень війни. Ігор Олександрович передавав до військово-історичних музеїв уламки снарядів, речі окупантів та пропагандистські матеріали ворога. Він розумів, що ці артефакти є наочними уроками історії, які допоможуть молоді усвідомити реальність української боротьби.

Ігор Пугач розумів, що перемога на полі бою має бути закріплена перемогою в інформаційному та історичному просторі. Його роль як збирача артефактів можна порівняти з роботою фронтового документаліста. Передаючи до музеїв уламки снарядів та зразки ворожої пропаганди, він готував доказову базу для майбутніх поколінь. Він усвідомлював: якщо ми не напишемо свою історію сьогодні, ворог нав'яже свою завтра. Кожен переданий ним предмет – це «щеплення» від історичної амнезії для молоді. Його діяльність демонструє, що сучасний офіцер НГУ – це не лише фахівець зі зброї, а й інтелектуал, який буде духовний фундамент нації.

Від початку повномасштабного вторгнення підрозділ майора Пугача стояв на захисті Харкова. Він особисто брав участь у затриманні десантно-розвідувальних груп та виконанні завдань за лінією зіткнення. 27 червня 2022 року звістка про ракетний удар по кременчуцькому торговельному центру «Амстор» стала для нього особистим мотивом для посилення боротьби.

Наступного дня, 28 червня 2022 року, під час виконання розвідки боєм біля села Дементіївка Харківської області, група під командуванням майора Пугача знищила значну кількість живої сили противника та техніки. Ігор Олександрович особисто знищив ворожий БТР. Під час артилерійського обстрілу при відході групи майор отримав смертельне поранення, закривши собою можливість успіху операції. За виняткову особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету, указом Президента України від 28 червня 2024 року майору Ігорю Олександровичу Пугачу було присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» посмертно. Його подвиг став невід'ємною частиною сучасної історії України та фундаментом для виховання майбутніх поколінь захисників.

Майор Ігор Пугач продемонстрував модель сучасного державника, де військова звияга поєднується з високою цивільною свідомістю. Його загибель саме 28 червня 2022 року, у День Конституції України, стала символічним актом захисту Основного Закону ціною власного життя. Знищення значної сили противника (БТР, танк, піхота) підрозділом Пугача під Дементіївкою зупинило просування ворога на важливому напрямку, що підтверджує стратегічне значення його останнього бою.

Подальша робота над дослідженням передбачає створення цифрового меморіального простору («Віртуальний музей Вовка»), проведення імерсивних вистав «Голоси пам'яті» за матеріалами усних свідчень про майора Пугача для мешканців громади, співпраця з Українським інститутом національної пам'яті, участь у створенні практичних кейсів щодо меморіалізації Героїв і Героїнь Війни за Незалежність та борців за незалежність України в закладах освіти.

Підсумовуючи результати дослідження життєвого шляху майора Ігоря Пугача, можна зробити такі висновки: Ігор Пугач продемонстрував рідкісний синтез військової доблесті та цивільної відповідальності. Його позивний «Вовк» став символом не лише бойові сили, а й захисту «зграї» – своєї нації, своєї родини, своєї історії. Життя та загибель Героя доводять, що процес державотворення у XXI столітті є багатограним. Це фізичне стримування агресора (як у боях за Харків), захист цивільних (реакція на трагедію в Кременчуці) та боротьба за свідомість майбутніх поколінь. Загибель майора 28 червня 2022 року, у День Конституції України, є глибоко символічною. Він віддав життя за право нації жити за власним Основним Законом, а не за вказівками агресора. Створений у результаті дослідження меморіальний простір та зібрані свідчення є частиною живої історії Кременчуччини та Харківщини. Вони стають дієвим інструментом патріотичного виховання, що перетворює сухі факти підручників на емоційний досвід співпричетності до подвигу. Майор Ігор Пугач не просто захищав кордони – він будував Україну, в якій діти не бояться людей у формі, а пишуться ними. Його історія – маніфест майбутнього, за яке варто боротися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Агібалова В. Живий, поки пам'ятаємо. *Національна гвардія України*. 2022. вип. 19. С. 20-22.
2. Ігор Пугач. *Книга Пам'яті органів системи МВС. Гвардійці*. URL: <https://memory-book.mvs.gov.ua/pugac-igor-oleksandrovic> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Ковпак А. Понад 20 років на службі Україні. На Полтавщині вшанували полеглого майора. *ЗМІСТ (Зміни Створюєш Ти). Війна*. 26.03.2023. URL: <https://zmist.pl.ua/news/ponad-20-rokiv-na-sluzhbi-ukrayini-na-poltavshhyni-vshanuvaly-poleglogo-majora> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Пугач О. І. Петиція про присвоєння почесного звання Герой України (посмертно) військовослужбовцю НГУ, майору Пугачу Ігорю Олександровичу. *Офіційне інтернет-представництво Президента України. Електронні петиції*. 13.06.2023. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/195946> (дата звернення: 19.11.2025).
5. Чайковська А. Офіцера з Полтавщини посмертно нагородили званням Героя України. *ЗМІСТ (Зміни Створюєш Ти). Герої*. 29.06.2024. URL: <https://zmist.pl.ua/news/oficzera-z-poltavshhyny-posmertno-nagorodyly-zvannyam-geroya-ukrayiny> (дата звернення: 20.11.2025).

ГЕРОЇ РІВНЕНЩИНИ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: РОЛЬ ПОСТАТЕЙ МИНУЛОГО, СУЧАСНИХ БОРЦІВ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНІХ ГЕРОЇВ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ ДЕРЖАВНОСТІ КРАЇНИ

Кондратишин Захар, вихованець гуртка «Джура» Центру дитячої та юнацької творчості Городоцької сільської ради Рівненського району Рівненської області

Керівник: **Брончук Ольга Русланівна**, керівник гуртка «Джура» Центру дитячої та юнацької творчості Городоцької сільської ради Рівненського району Рівненської області

Історія української державності – це послідовні етапи боротьби за незалежність, самобутність та право українського народу на власну державу [2]. Рівненщина, одна з історично важливих областей України, відіграла значну роль у цих процесах, давши країні низку видатних діячів, які стали частиною національної пам'яті та активно сприяли формуванню державних основ України [1; 6]. Протягом століть – від княжої доби до визвольної боротьби ХХ століття та сучасної війни з агресором – Рівненщина виховала багатьох героїв, внесок яких у державотворення є неоцінним [7].

Метою цієї роботи є аналіз ролі героїв Рівненщини у процесах державотворення України – від видатних історичних постатей минулого до сучасних борців за незалежність, а також осмислення ролі майбутніх поколінь у формуванні української державності [2].

Герої Рівненщини в історії України

Князі Острозькі – засновники української державності

Одними з найяскравіших постатей в історії Рівненщини є князі Острозькі. Рід Острозьких належав до найвпливовіших магнатських родів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Його представники не лише обороняли українські землі від зовнішніх загроз, а й активно сприяли розвитку культури, науки та православної церкви [1; 4]. Місто Острог стало важливим політичним і культурним центром українських земель [5].

Особливе місце серед князів Острозьких займає Костянтин-Василь Острозький – визначний політичний і військовий діяч, який заснував Острозьку академію, перший вищий навчальний заклад на українських землях [1]. Його діяльність, спрямована на підтримку освіти, книгодрукування та православної церкви, відіграла ключову роль у збереженні української національної ідентичності в умовах іноземного панування [2].

Завдяки діяльності князів Острозьких Рівненщина стала осередком української інтелектуальної та культурної еліти, що мало визначальне значення для формування основ української державності [6].

Козацькі лідери Рівненщини: боротьба за незалежність

У період Козацької доби та Великої Руїни важливу роль у боротьбі за українську автономію відігравали козацькі лідери, пов'язані з Рівненщиною. Зокрема, Семен Палій був одним із керівників козацьких повстань на Правобережній Україні, спрямованих проти польського панування [3]. Значний внесок у визвольну боротьбу зробив також Іван Богун – видатний полководець середини ХVІІ століття, який боровся за незалежність українських земель [3].

Період Гетьманщини, зокрема збройна боротьба козацьких ватажків проти польської влади, сприяв зміцненню ідеї української державності. Козацька старшина прагнула забезпечити автономію та самоврядування українських земель, що стало важливим етапом у формуванні державних традицій України [2; 3].

Герої визвольної боротьби ХХ століття

У ХХ столітті Рівненщина знову стала ареною активної боротьби за незалежність України – цього разу проти польського та радянського окупаційних режимів [7]. Однією з ключових постатей визвольного руху став Микола Біляшівський – командир сотні Української повстанської армії, відомий своєю відвагою та майстерністю ведення партизанської боротьби на Волині та Рівненщині [8]. Його діяльність стала символом незламності українського визвольного руху.

Вагомий внесок у боротьбу за незалежність зробив також Василь Сидор («Лев») – один із командирів ОУН-УПА, який очолював збройну боротьбу проти радянського режиму в роки Другої світової війни та після її завершення [7; 9]. Його діяльність є важливою складовою національної пам'яті українського народу.

Сучасні герої Рівненщини в боротьбі за незалежність Борці за незалежність України у XXI столітті

У XXI столітті Рівненщина продовжує відігравати важливу роль у боротьбі за незалежність України в умовах збройної агресії Російської Федерації. Героями сучасності стали військовослужбовці Збройних Сил України, добровольці та учасники Революції Гідності [10].

Одним із символів сучасної боротьби є Юрій Бутусов – боєць, який загинув на Донбасі, захищаючи територіальну цілісність України. Його участь у бойових діях, зокрема в обороні Донецького аеропорту, стала прикладом самопожертви та патріотизму [10].

Ще однією знаковою постаттю є Олександр Музичко (Сашко Білий) – активний учасник Революції Гідності, який відкрито протистояв проросійським силам. Його загибель у 2014 році стала трагедією для українського суспільства та символом боротьби за свободу й справедливість [7].

Молоді герої Рівненщини

У сучасних умовах державотворення важливу роль відіграє молодь Рівненщини – військові, волонтери, громадські активісти та культурні діячі, які долучаються до зміцнення національної ідентичності та підтримки обороноздатності держави [6].

Молодіжні ініціативи, волонтерський рух та патріотичне виховання сприяють формуванню активної громадянської позиції та підготовці нових поколінь захисників української державності [2].

Перспективи майбутніх героїв Рівненщини в контексті державотворення

Майбутні герої Рівненщини, продовжуючи традиції попередніх поколінь, відіграватимуть важливу роль у зміцненні державності України. Вони стануть лідерами, здатними забезпечувати економічний розвиток, політичну стабільність і захист національних інтересів [2].

Вирішальне значення матимуть розвиток освіти, науки, культури та протидія зовнішнім загрозам. Саме від активності та патріотизму майбутніх поколінь залежить збереження незалежності та гідності української держави [7].

Герої Рівненщини відігравали й продовжують відігравати значну роль у формуванні основ української державності. Від князів Острозьких до сучасних борців за незалежність – ці постаті стали символами боротьби за свободу, національну самобутність і державний суверенітет України [1; 2; 7].

Список використаної літератури:

1. Грабовий, Ю. *Історія Волині: від найдавніших часів до початку XX століття*. Львів: Видавництво «Світ», 2015.
2. Липинський, В. *Українська держава та її історичні традиції*. Київ: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 2003.
3. Мицик, Ю. *Козацька доба в Україні*. Київ: Либідь, 2008.
4. Шевчук, І. *Українські замки та фортеці: архітектурно-історичний огляд*. Львів: «Піраміда», 2014.
5. Рибачук, І. *Історико-культурні пам'ятки Рівненщини*. Рівне: Рівненський державний університет, 2016.
6. Сидоренко, І. *Рівненщина: Історія та культура*. Рівне: Волинь, 2011.
7. Юрчук, А. *Боротьба за незалежність України у XX столітті*. Київ: Видавництво «Молодь», 2009.
8. Шкварчук, В. *Микола Біляшівський: командир УПА*. Луцьк: Вежа, 2015.
9. Кучера, М. *Історія національно-визвольної боротьби на Волині*. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2014.

МІЦНІШ ЗА СТАЛЬ. ЗАПЕКЛІШ ЗА ВОГОНЬ: ЗАХИСНИКИ НЕЗЛАМНОЇ ФОРТЕЦІ «АЗОВСТАЛЬ». ІСТОРІЇ ЖИТТЯ, БОРОТЬБИ, ПОЛОНУ МОГО ДІДУСА ТА ЙОГО ЗЕМЛЯКІВ-ПОБРАТИМІВ.

Коротков Тимур, учень 7 класу Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньої школою I ступеня № 2 Нікольської селищної ради Донецької області

Керівник: **Євсєва Світлана Василівна**, вчителька історії Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньої школою I ступеня № 2 Нікольської селищної ради Донецької області

Повномасштабне вторгнення російської армії на територію нашої держави 24 лютого 2022 року стало випробуванням для всієї нації. Але замість того, щоб зламати українців, воно розкрило їхню силу, здатність до самопожертви та єдності, незламний героїзм, надзвичайну силу духу, мужність та жертвовність. Українські військові, обороняючи кожен метр української землі від агресора, стали уособленням боротьби за свободу та незалежність, захищаючи не лише територію, а й майбутнє нашої держави.

Війна стала частиною і мого життя. Вона змінила сприйняття світу, навчила цінувати те, що я маю, зробила вдячним за мирне життя, яке ми іноді сприймаємо як належне, стала реальним випробуванням для родини: героїчний Маріуполь, непереможна фортеця «Азовсталь», окупована Нікольщина. Це моя рідна земля. Тому роботу хочу присвятити землякам, які захищали легендарне місто Маріуполь, завод «Азовсталь». Дослідження містить реальні історичні події, історії життя та боротьби мешканців рідної Нікольської (зараз Микільської) селищної територіальної громади Маріупольського району Донецької області під час сучасної російсько-української війни. Мова про військових, цивільних, тих, хто побував у російському полоні, боронячи до останнього місто Маріуполь, тих, хто віддав своє життя в боротьбі за вільну Україну. У цій битві брав участь і мій дідусь Євсєв Леонід Володимирович – прикордонник, старший сержант I Прикордонного Донецького загону. Тому вважаю своїм обов'язком висвітлити внесок та пережитий досвід дідуса і його побратимів як безпосередніх учасників подій. Це дослідження є актом шани, вдячності та збереження пам'яті про героїчний досвід дідуса в нашій сімейній історії та його побратимів в історії держави.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що збір і документування правдивих свідчень учасників цих подій є необхідною протидією ворожій пропаганді, критично важливим для формування **об'єктивної історичної пам'яті**. Потреба осмислення та вшанування героїзму, жертвовності захисників Маріуполя є ключовою для національної свідомості та стійкості суспільства. Усі ці чинники дають можливість закарбувати історії життя й боротьби моїх земляків, занотувати всі ті злочини, які вчиняє країна-агресор проти українців. Це потреба людської пам'яті, пам'яті серця, туга за втраченим, нагадування цивільним, хто заплатив найдорожчу ціну за їхній спокій і добробут. Тому питання про ступінь поінформованості щодо даної історичної події, її правдивого висвітлення, мають вагому значимість і актуальність.

Мета роботи полягає в здійсненні дослідження битви за Маріуполь (22 лютого 2022 рік – 20 травень 2022 рік) через призму персоналізованих історій героїчного супротиву її захисників та розкриття ролі цих історій у збереженні національної пам'яті про мужність, стійкість та жертвовність українських воїнів у сучасній російсько-українській війні.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

1. Висвітлити та задокументувати історії земляків-захисників, що перебували на металургійному комбінаті заводу «Азовсталь», розкрити їхні мотиви, переживання та вчинки.

2. Сприяти усвідомленню українським суспільством ціни незалежності, необхідності захисту нашої держави і цінності армії.

3. Розбудити пам'ять народу, вшанувати пам'ять захисників України.

Предметом дослідження виступають власні сімейні матеріали, спогади учасників бойових дій, свідчення й пояснення очевидців окупації Маріуполя, військовополонених, медиків, матеріали інтернет-сайтів, періодичні видання.

Під час дослідження застосовувалися **методи**: конкретно-історичний аналіз джерел, систематизація та узагальнення.

Джерельну базу дослідження складають, в першу чергу, власні сімейні матеріали, спогади, інтерв'ю з учасниками бойових дій, свідчення й пояснення очевидців окупації Маріуполя, військовополонених, медиків, волонтерів, книга пам'яті Нікольської громади, у якій зібрані, реальні історії та життєписи, засновані на фактах, що проливають світло на оборону міста Маріуполь. Певне висвітлення ця тема отримала в матеріалах інтернет-сайтів, періодичних виданнях.

Наукова новизна моєї роботи полягає в тому, що вона є внеском у формування **первинної джерельної бази** з історії сучасної російсько-української війни. Робота містить унікальні свідчення безпосередніх учасників оборони Маріуполя, що дає можливість відтворити більш реально-правдиву картину подій, які відбувалися в Маріуполі та селах Маріупольського району. Висвітлення мною особистої історії родича – дідуся Євсеєва Леоніда Володимировича, як учасника описаних бойових дій, на тлі історичної події, має виняткове виховне значення. Це надає роботі особливої емоційної глибини, свідчить про живий зв'язок поколінь і передачу пам'яті. Дуже цінним є можливість поєднати долю окремої людини з великою історичною подією. Саме це дозволяє глибше зрозуміти психологічний, моральний та побутовий вимір героїчного опору її захисників.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що на прикладах життя й боротьби українських військових, добровольчих формувань, волонтерів, звичайних громадян України будуть учитися й виховуватися покоління майбутніх патріотів, захисників Батьківщини. Їхні життя та боротьба стануть наочним прикладом жертвості, патріотизму та високого духу для майбутніх поколінь.

Моя рідна Нікольщина – територія України, місце сили для її мешканців. 5 березня 2022 року вся територія Нікольської селищної громади Маріупольського району Донецької області опинилася під тимчасовою окупацією російських військ. Зараз земляки намагаються жити в умовах війни й виборювати нашу перемогу. За наявною інформацією, а вона, з огляду на об'єктивні обставини, може бути неповною, 55 мешканців громади мобілізовані до ЗСУ та продовжують захист країни від ворога, 19 – перебували у російському полоні (звільнені), у тому числі й цивільні мешканці (цифра без інформації щодо мешканців громади, які потрапили в полон вже після тимчасової окупації населених пунктів громади, тому вона буде значно більшою), 14 – загинули, захищаючи країну від ворога. [1, с. 4].

Пишаюся мешканцями своєї громади, що стали на захист України, проявили мужність і показали справжню міць української нації, які віддали своє здоров'я, свободу і навіть життя, але не зрадили і не відступили під тиском ворога. І доказом цього є героїчна оборона Маріуполя, фортеці «Азовсталь», у якій брали участь і мої земляки. Вона почалася після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року й тривала до 20 травня 2022 року. Це одна з найбільш трагічних і водночас героїчних сторінок

повномасштабної російсько-української війни, що викликала широкий резонанс в Україні та світі. В обороні міста брали участь 12-та бригада Національної гвардії «Азов», підрозділи Державної прикордонної служби, воїни Збройних Сил України, 56-та мотопіхотна бригада, бійці 36-ої бригади морської піхоти, співробітники Служби безпеки України, Національної поліції, підрозділів ТРО та добровольці. Оборона Маріуполя мала стратегічне значення, скувавши значні сили ворога та вплинувши на загальний хід бойових дій. Захисники міста Маріуполя, перебуваючи в надскладних умовах, проявили витривалість, відвагу та жертвовність попри усвідомлення своєї приреченості. Битва за Маріуполь тривала 86 днів, 82 з яких – у цілковитому оточенні. Єдиним опорним пунктом Сил оборони України в Маріуполі лишився металургійний комбінат «Азовсталь», який росія намагалася знищити. Тримаючи там оборону до 20 травня 2022 року, наші герої відтягували найбоєздатніші ворожі підрозділи від інших напрямків. Однак бомбардування та спроби штурму заводу не припинялися. При цьому захопити металургійний комбінат «Азовсталь» російські військові так і не змогли.

Згодом Президент України Володимир Зеленський видає наказ захисникам «Азовстали» скласти зброю та добровільно вийти з заводу. Це рішення було спрямоване на збереження їхнього життя. Вихід військових із заводу «Азовсталь» відбувався з 16 до 20 травня 2022 року. Абсолютно більшість військовослужбовців, які вийшли з «Азовстали», потрапили до російського полону. За словами Президента України Володимира Зеленського, у полоні опинилися понад 2,5 тисячі українських бійців із «Азовстали» (станом на початок червня 2022 року). Українська влада назвала цю операцію евакуацією, росія – здачею в полон. Битва завершилася повною окупацією Маріуполя російськими військами. Маріупольський гарнізон, проявивши мужність і героїзм, змушений був здатися в полон. Незважаючи на це, бої за Маріуполь, «Азовсталь» стали символом зв'язки, витривалості та вірності своїй Батьківщині [9].

Маріуполь отримав звання «Місто-герой України»: почесна відзнака, встановлена Президентом України 6 березня 2022 року для відзначення подвигу, масового героїзму та стійкості громадян, виявлених у захисті свого міста під час відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України [10].

Ось такий тріумф і катастрофа битви за Маріуполь. Для маріупольців, мешканців моєї громади залишається важливим встановлення справедливості й покарання росії за її злочини проти місцевих жителів.

Усі історії життя та боротьби захисників, моїх земляків, об'єднані любов'ю до своєї домівки, землі, країни й неосяжною ненавистю до ворога. За кожною історією – людське життя, маленький всесвіт, який зруйнований російським окупантом. Саме про таких відважних, сміливих, незламних людей іде мова в моєму дослідженні. Маю за честь розповісти про свого дідуся та його побратимів: **Євсєєв Леонід Володимирович** – мій дідусь: позивний: «Дід», сержант, І Прикордонний Донецький загін, в/ч 9937, учасник оборони Маріуполя, захисник «Азовстали» [1; 3; 4; 5; 11; 12; 13; 14]; **Тлустов Володимир Борисович**: воював у складі батальйону ОЗСП «Азов», позивний «Куб», майор Військово-Повітряних сил України, учасник оборони Маріуполя, захисник «Азовстали», віддав своє життя за Україну. Посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня [1; 6]; **Залата Віктор**: місце служби: Центральний відділ поліції, батальйон конвойної служби, учасник оборони Маріуполя, захисник «Азовстали» [1; 7]; **Дубінін Дмитро**: місце служби – ОЗСП «Азов», звання: старший сержант, учасник оборони Маріуполя, захисник «Азовстали» [1; 8].

Викладене вище дозволяє мені стверджувати, що війна скінчиться і стане історією. І щоб зберегти про неї правду, доведеться вивчити не тільки офіційні документи, але й перевірити численні свідчення безпосередніх учасників бойових дій,

відокремити вигадки й маніпуляції від дійсних фактів і свідчень. Історія вчить: щоб слугувати запобіжником проти повторення трагедій і злочинів минулого, наша пам'ять має бути живою й чесною, у ній мають жити ті, хто загинув, у ній повинно залишитися все те, що пережили наші люди в російському полоні, в окупації, у вимушеному переселенні. А в ставленні до тих, хто вчиняє злочини проти людства, не повинно бути подвійних підходів. Україна – це моя країна, яка веде справедливу війну за збереження незалежності, право вільного європейського та євроатлантичного вибору, за свій суверенітет і територіальну цілісність. Російський агресор тимчасово окупував окремі українські землі. Але всі вони обов'язково будуть звільнені. Ми з вдячністю схилиємо голови перед тими, хто зараз захищає нас, даючи можливість у цей час вчитися, працювати. За силою кожного воїна, кожного українця, криється унікальність і непереможність України! Пишаюся кожним мешканцем своєї громади, який став на захист рідної країни!

Пам'ять жива до тих пір, поки люди згадують, вшановують, називають іменами героїв вулиці, на їх честь пишуть вірші, пісні, книги.

Слава Україні! Героям слава!

Список використаних джерел і літератури:

1. Були, є і будемо: фотокнига / Н. Іщенко. – Дрогобич: Коло, 2024, 76 с.
2. Жирохов М., Р. Пономаренко Р. Маріуполь у вогні, 2014 – 2022. Чернігів: Княжий Вал, 2022, 106 с.
3. Інтерв'ю з Євсєєвим Леонідом Володимировичем, 1970 р. н. (записане 10 листопада 2025 року онуком Коротковим Тимуром). Особистий архів автора.
4. Спогади Короткової Анни – доньки Євсєєва Леоніда Володимировича. (фотографії, відеоматеріали, статті в журналі). // Власний архів Короткової Анни.
5. Спогади Євсєєвої Катерини – доньки Євсєєва Леоніда Володимировича. (фотографії, відеоматеріали, статті в журналі). // Власний архів К. Євсєєвої.
6. Спогади Тетяни Володимирівни – доньки Тлустова Володимира Борисовича. // Архів Нікольського краєзнавчого музею.
7. Спогади Залати Віктора – учасника битви за Маріуполь, захисника «Азовсталі»// Архів Нікольського краєзнавчого музею.
8. Спогади Дубініна Дмитра – учасника битви за Маріуполь, захисника «Азовсталі». // Архів Нікольського краєзнавчого музею.
9. 86 днів Маріуполя. Літопис оборони. (2024). URL: <http://www.m86.city/#intro02> (дата звернення: 21.11.2025).
10. Місто Герой України. (2025). URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B9_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення 16.12.2025).
11. Відеорепортаж про Євсєєва Л.В. на телеканалі ТБ7. https://drive.google.com/file/d/1de_LbnFgpJXiPyq9cPey8fByCQZi1rFG/view?usp=sharing // Власний архів К. Євсєєвої.
12. Відеорепортаж про Євсєєва Л.В. на телеканалі ВВС. <https://drive.google.com/file/d/1PkCn4rzwFM1v31S7pNSiTiGDQp8bTP7m/view?usp=sharing> // Власний архів А. Короткової.
13. Вірш Короткова Тимура про дідуся Євсєєва Л.В. <https://drive.google.com/file/d/1rwDv3Rm5H2AmtDxQeI2TgZJqmDUNhU5r/view?usp=sharing> // Власний архів А. Короткової.

14. Відео про звільнення з полону прикордонника Євсєєва Л. В. «ДІД» https://drive.google.com/file/d/156vzKb_CnVioh6i4oqaVEQtgpNX6qlgN/view?usp=sharing // Власний архів А. Короткової.

15. Додатки.

ПАМ'ЯТЬ, ЩО РОБИТЬ ГЕРОЇВ БЕЗСМЕРТНИМИ: ДАНИЛО ОНОША («БОЙОВИЙ КІТ»)

Коюда Ганна, учениця 6 класу комунального закладу Новоселівського Першого навчально-виховного комплексу: загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів-дошкільного навчального закладу Очеретинської селищної військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області, вихованка гуртка «Етнографія України» Донецького ОЦТК

Власенко Вероніка, учениця 6 класу комунального закладу Новоселівського Першого навчально-виховного комплексу: загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів-дошкільного навчального закладу Очеретинської селищної військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області, вихованка гуртка «Етнографія України» Донецького ОЦТК

Керівники: **Лаврова Людмила Петрівна**, вчителька української мови та комунального закладу Новоселівського Першого навчально-виховного комплексу: загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів-дошкільного навчального закладу Очеретинської селищної військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області, керівник гуртка «Етнографія України» Донецького ОЦТК

Коюда Оксана Віталіївна, педагог-організатор комунального закладу Новоселівського Першого навчально-виховного комплексу: загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів-дошкільного навчального закладу Очеретинської селищної військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області

Пам'ять – це коріння, що тримає народ у силі й єдності

Боротьба України – це маніфест незламності, написаний кров'ю героїв та закарбований у сталевій рішучості кожного, хто став на захист рідної землі. Нині українське небо тримається на плечах сучасних атлантів – воїнів, чий дух сильніший за метал, а любов до Батьківщини єдиний непохитний орієнтир у вирі війни.

«Сьогодні Очеретинська громада попрощалася з...» – на жаль, ці трагічні слова зараз ми чуємо майже щодня. Захищаючи Україну від російської агресії, гинуть найкращі її сини і доньки.

Що ми знаємо про загиблих героїв? Ім'я, прізвище, дата народження і смерті, можливо, кілька стислих рядків у новинах – «народився, воював, загинув». А чи знаємо ми про те, як вони жили, про що мріяли, ким були до того, як взяли до рук зброю і пішли захищати Батьківщину? Вивчення життєвого шляху кожного з наших воїнів є надзвичайно актуальним.

Данило Ігорович Оноша – один із мільйонів юнаків, які виростили у мирному житті, але змушені були зустрітися з війною. Його історія показує, що героїзм не є випадковістю: він формується через виховання, традиції, командну роботу й особисту готовність діяти. Юнак загинув, захищаючи державний суверенітет нашої країни, був випускником Новоселівського Першого навчально-виховного комплексу, доброволець та воїн 79-ї окремої десантно-штурмової бригади [5, с. 1].

Основою джерельної бази дослідження є усні інтерв'ю, теплі спогади про Данила педагогів: завідувачою дитячим садком Аллою Олександрівною Таран та класним керівником Юлією Анатоліївною Голобок; його рідних, друзів, сусідів; матеріали інтернет-ресурсів [2, с. 1].

Народився 27 грудня 2002 року в селі Восход Очеретинської селищної територіальної громади. Навчався у Новоселівському Першому навчально-виховному комплексі, де зарекомендував себе як активний, відповідальний і старанний учень [4, с. 1]. Брав участь у громадському житті школи та класу, проявляючи ініціативність й небайдужість до спільних справ. Як учасник рою «Нашадки козаків» здобував призові місця на рівні громади, демонструючи дисциплінованість і командний дух. Його скромність, життєрадісність і товарицькість сприяли тому, що він легко знаходив друзів і створював атмосферу доброзичливості навколо себе. Самостійність у прийнятті рішень і організації роботи свідчила про зрілість та відповідальність. Викладачі відзначали його ввічливість, старанність і повагу до людей, до родини. Він був старшим братом – опікувався молодшими братиком і сестричкою. Як свідчить Юлія Анатоліївна Голобок, «його ввічливість, чесність, весела вдача та товарицькість викликала повагу і серед друзів, і викладачів. Родинне коло виховувало в хлопця працьовитість та відповідальність [2, с. 1].

Актуальність дослідницько-пошукової роботи зумовлена необхідністю осмислення подвигів молодих сучасників України як складової державотворчих процесів ХХІ століття. Постає Данила Оноша є прикладом спадкоємності козацьких традицій та сучасного героїзму.

Мета дослідження полягає у висвітленні життєвого шляху юнака, його особистих рис та значення пам'яті про нього для формування національної ідентичності.

У роботі використано біографічний та історико-краєзнавчий **методи**, проведено **аналіз** спогадів, документальних матеріалів, фото- та відеоджерел. Здійснено збір і систематизацію даних, які були використані в проєкті «Збережемо пам'ять про подвиг».

Сьогодні ми говоримо про героїзм не як про абстрактне поняття, а як про конкретні обличчя. Один з таких представників – Данило Ігорович Оноша. Йому назавжди залишиться 20 років. Він належить до покоління, яке не обирало війну, але без вагань обрало захист своєї країни. Його життєвий шлях – від веселого учня до воїна-гранатометника – є прикладом того, як особиста мужність стає фундаментом національної незламності.

Від цивільного життя до військового чину...

Данило був вихованцем рою «Нашадки козаків». Це важливо, адже його патріотизм не був випадковим – він формувався через участь у змаганнях, через командну роботу та вивчення традицій свого народу. Вчителі, рідні та близькі згадують його як винахідливого, сміливого та завжди готового прийти на допомогу юнака. Ці риси – винахідливість та готовність діяти – стали визначальними і на полі бою. Після закінчення школи Данило обрав робітничу професію, вступивши до ПТУ № 43 міста Авдіївки [4, с. 2]. Здобувши спеціальність слюсаря з ремонту рухомого складу, він переїхав до Вінниці, де почав будувати плани на майбутнє як самостійна та цілеспрямована людина. Проте мирні плани перекреслило повномасштабне вторгнення, яке змусило хлопця змінити робочі інструменти на зброю. Він добровольцем став на захист України [5, с. 1].

Служив у 79-й окремій десантно-штурмовій бригаді.

Професіоналізм воїна.

На відеокдрах ми бачимо Данила в дії. Робота з важким озброєнням (гранатометом) вимагає не лише фізичної сили, а й холодного розуму, точності та професійної підготовки. У зруйнованих будівлях, серед руїн, ми бачимо не просто солдата, а фахівця, який чітко знає свою задачу. Це і є сучасний героїзм: коли юнацька відвага підкріплюється професійною майстерністю воїна.

Моральне обличчя Героя.

На світлинах поза боєм ми бачимо зовсім іншого Данила: спокійного, з легким напівусміхом, з навушниками у вухах. Це нагадає нам, що за кожним шевроном «Бойовий кіт» стоїть людина зі своїми вподобаннями, мріями та внутрішнім світом [5, с. 2]. Він залишався частиною сучасної молодіжної культури, навіть перебуваючи в епіцентрі війни. Його людяність та щирість – це те, що ворог ніколи не зможе знищити.

Бойовий шлях та вічний подвиг у Мар'їнці.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року стало переломним моментом у житті Данила Оноші. Попри те, що на той момент він перебував у відносній безпеці у Вінниці, юнак не зміг залишатися осторонь, коли ворог нищив його рідну Донеччину [2, с. 1].

Останній бій за місто-фортецю Мар'їнку ...

Основним рубежем оборони для Данила стала Мар'їнка – місто, яке стало символом незламності українського духу.

Данило загинув у жовтні 2023 року. Його ім'я внесене до «Книги Пам'яті» громади. Проєкт «Збережемо пам'ять про подвиг» – це наш спосіб зробити так, щоб історія 20-річного юнака, який став титаном, продовжувала жити. Його постать у сучасній війні – це символ того, що Україна тримається на плечах молодих, свідомих і неймовірно сміливих людей [1, с. 1].

Данило Оноша – це і є сучасна Україна. Юний, але досвідчений. Веселий, але зосереджений. Добрий, але безжальний до ворога. Наш обов'язок – не лише пам'ятати його ім'я, а й аналізувати його подвиг як найвищий прояв людської гідності.

Список використаних джерел та література:

1. Указ Президента України №215/2024 «Про відзначення державними нагородами України» від 03 квітня 2024 року (про нагородження Оноші Данила Ігоровича орденом «За мужність» III ступеня посмертно). – С. 1.
2. Обласний віртуальний флешмоб «Пам'ятаємо Героїв» – публікація в соціальній мережі Facebook від 26 серпня 2025 року на сторінці Наталії Карабазової про життєвий та бойовий шлях Данила Оноші. – С. 1.
3. Відеоматеріали бойової кмітливості й майстерності військовослужбовця 79-ї окремої десантно-штурмової бригади Данила Оноші під час оборони м. Мар'їнка (архівні відеокадри, 2023 р.).
4. Біографічні відомості про навчання в Новоселівському Першому навчально-виховному комплексі та ПТУ № 43 м. Авдіївки (за матеріалами допису Очеретинської громади). – С. 1-2.
5. Дані про проходження військової служби та участь у бойових діях у складі 79-ї окремої десантно-штурмової бригади (на основі офіційних повідомлень та шевронів підрозділу на відео). – С. 1-2.

НА СЛУЖБИ БОГУ, БАТЬКІВЩИНІ І ЛЮДЯМ

Кравченко Яна, учениця 10 кл. Благодатнівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Золотоніської міської ради Черкаської області, вихованка гуртка «МАН»
Керівник: **Дорош Раїса Михайлівна**, вчителька історії Благодатнівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Золотоніської міської ради Черкаської області, керівник гуртка «МАН»

Історія української державності – це, перш за все, історія людей. Не лише тих, чії імена вписані в підручники, а й тих, хто ніколи не ставав на трибуни й не очолював державних інституцій. Видатні постаті задавали напрям руху, формували ідеї та надихали суспільство, але справжня сила державотворення завжди народжувалася знизу – з відповідальності, сміливості та щоденної праці пересічних громадян. Саме в

поєднанні великих лідерів і простих людей формується жива, стійка й зріла державність. Кожна особистість – незалежно від масштабу її впливу – стає частиною спільної історії, у якій кожен вчинок, кожен вибір і кожен прояв громадянської позиції мають значення. Тому, розмірковуючи про розвиток України, важливо пам'ятати: державність творять не лише герої, а й ті, хто щодня робить свою справу з вірою і відповідальністю. І в цьому дослідженні мова про таку людину, що своєю відданою і багатогранною діяльністю зміцнює і захищає нашу державність, нашу віру і стійкість. Це – Роман Русланович Личак, випускник Благодатнівської школи, священник, воїн і волонтер.

Мета роботи: на основі використаних історичних джерел та літератури висвітлити патріотизм і самовідданість Батьківщині Романа Личака як відданої справі людина нашого краю.

Відповідно до поставленої мети у роботі вирішуються наступні **завдання**:

- відтворити життєвий шлях патріота;
- розповісти про допомогу воїнам АТО;
- висвітлити діяльність Романа Личака як священника Православної церкви України;

України; ознайомитися з діяльністю старшого лейтенанта капеланської служби. та волонтера.

Актуальність дослідження полягає у необхідності висвітлення самовідданої діяльності наших земляків в ім'я Батьківщини, що є важливою умовою патріотичного виховання сучасних дітей і молоді.

Для дослідження цієї теми я зустрічалась із Романом Руслановичем, прихожанами церкви, людьми, що його знають, ознайомилась із публікаціями про героя, соціальними мережами.

Роман Русланович Личак 1983 року народження, навчався у Чапаєвській (нині Благодатнівській) школі. Класна керівниця Дорош Р. М. згадує, що Роман відзначався високою відповідальністю і загостреним почуттям справедливості [1]. Після закінчення школи у 1999 р. вступив до Черкаського професійно-технічного училища № 15, яке закінчив з відзнакою та отримав 4 розряд столяра-будівельника-тепларя. Потім була служба в Збройних Силах України, строкова служба та за контрактом. Вона проходила в декількох місцях у ракетних військах. Але ще на службі він зрозумів, що його призначення – бути священником. Зі слів Романа Руслановича, він прислуговував священнику ще в Чапаєвці, нині Благодатному, із 13 років. Йому дуже подобалась церковна служба, хотів, щоб вона захоплювала і інших людей. Після служби в армії він відразу став священником. У 2004 р. прийняв духовний сан і був направлений в село Деньги в Свято-Михайлівську парафію [2]. Потім було навчання у приватному Чернівецько-Богословському університеті, який успішно закінчив. У 2018 році вступив до Карпатського університету ім. Августина Волошина (закінчив в 2022 р.) по богослов'ю та капеланській діяльності.

Спочатку Богослужіння у селі Деньги здійснювалися у пристосованому приміщенні (величний Свято-Михайлівський собор у 1962 р. було перетворено на сільський клуб, а потім зруйновано) [3, с. 87]. З ініціативи і за організації отця Романа було збудовано собор, будівництво якого фінансувалося директором товариства «Гранекс-Черкаси» Томом ван Гої та жертвами парафіян. З початком військових дій на сході України, під час Антитерористичної операції, Роман Личак відразу зайнявся волонтерською діяльністю. Він зі своїми побратимами одягали й годували воїнів, допомагали їм спорядженням, були в Авдіївці, Пісках та інших населених пунктах на сході України, де проходила Антитерористична операція. Під час волонтерської

допомоги отець Роман надавав воїнам не тільки матеріальну підтримку, але й духовну як священник [2].

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації отець Роман відразу запропонував Деньгівській парафії перейти до Православної Церкви України. Віряни його повністю і одногосно підтримали. Ця подія стала резонансною і була висвітлена у місцевих та національних медіа. Почалося цькування отця Романа зі сторони УПЦ московського патріархату, зокрема, указом митрополита Черкаського і Канівського Феодосія від 17 березня 2022 року був заборонений у служінні клірик Черкаської єпархії Церкви Московського патріархату Роман Личак. [4] У Сюжеті на «5 каналі» відзначалося: «Це перший храм на Черкащині, який перейшов до української церкви за три тижні війни. Як говорив священник: «Останньою краплею для переходу стало благословення Кирилом нападу на Україну. Про нього вже давно тут не згадують на церковних службах, але цього не можна було пробачити» [5]. Нині отець Роман Благочинний Золотоніського району митрофорний протоірей ПЦУ.

Складнішою була ситуація у рідному селі Романа Руслановича – Благодатному. Тут місцевий священник залишався вірним РПЦ. Довгий час отець Роман проводив богослужіння просто неба. Він наголошував, що проти будь-яких силових методи не розглядає, прагне, щоб храм перейшов до ПЦУ виключно легітимним шляхом. Щоб перейти із московського патріархату в Православну церкву України, були проведені збори та опитування жителів, на яких було прийнято рішення про перехід. Але від опору деяких прихильників старої церкви, в будівлю змогли потрапити лише через рік, після першого та апеляційного судів в Києві, які прихильники московського патріархату програли через відсутність документів на власність. У цей час на церкву поставили сигналізацію і відмовлялися віддавати ключі, тому довелося звернутися до правоохоронних органів. Відтоді свідомі жителі села нарешті отримали свою церкву у власність. 16 березня 2025 року вперше у Свято-Успенському соборі с. Благодатне звучала молитва українською мовою [6].

Божу службу отець Роман поєднує із військовою. Нині він мобілізований, займає посаду військового капелана. Рішенням Міністра Оборони Роману Личаку присвоєно звання старшого лейтенанта військової частини А 7177. Під час виконання військових завдань перебував у Дружківці, Константинівці, Часовому Яру, Краматорську. До недавнього часу Роман Личак виконував обов'язки офіцера Служби військового капеланства Головного управління військової служби правопорядку у Збройних Силах України, але наразі перевівся до інженерного батальйону, бо вважає що капелан повинен безпосередньо працювати з воїнами. Військовий капелан постійно розвивається у своїй справі. Так у 2025 р. прослухав курси підвищення кваліфікації при Київському військовому інституті університету ім. Т. Шевченка, а також пройшов стажування на базі НАТО у Німеччині [2].

Роман Личак продовжує волонтерську діяльність і до теперішнього часу: підтримує зв'язок з військовими частинами, вивчає їх потреби, організовує адресну допомогу. Волонтерська допомога відбувається за рахунок небайдужих жителів Золотоніського району. Одна велика волонтерська подорож охопила 3 великих області: Запорізьку, Луганську, Донецьку. Тільки за 2024-2025 рр. було проведено щонайменше 19 волонтерських акцій [7].

Роман Русланович має багато грамот і подяк від військових частин за свою волонтерську діяльність. А також має відзнаки «Знак Пошани», «Волонтер України». Від Православної церкви України нагороджений Орденом святого Архистратига Михаїла I та II ступенів, Орденом святого великомученика Юрія Переможця і медаллю «Хрест Свободи». Від Виконавчого комітету Черкаської міської ради був нагороджений

нагрудним знаком «За мужність і героїзм». А 22 жовтня 2024 р. дістав нагороду від головнокомандувача збройних сил України О. Сирського – хрест «Військова Честь», має поштивчення учасника бойових дій [2].

Священник, воїн і волонтер одружений, має дружину Тетяну та сина Артура 22-ти років. Син – студент Черкаського Національного університету ім. Богдана Хмельницького, навчається на психологічному факультеті та паралельно на військовій кафедрі (морально-психологічного забезпечення). А головне – Роман Личак надзвичайно приємна людина, готовий завжди і усім прийти на допомогу, справжній українець! Роман Русланович – священник Православної церкви України, воїн Збройних Сил України, молодший лейтенант капеланської служби, волонтер, патріот – своїми молитвами та добрими справами наближає перемогу України. Наша державність – це поєднання особистих вчинків, духовних орієнтирів, громадянської позиції та щоденної праці. Від князів і гетьманів до інтелектуалів, митців, військових і священників та інших активних громадян – кожна особистість, на своєму місці, вносила і вносить частку у формування політичної, культурної, духовної та соціальної основ української держави.

Значення особистості у розвитку державності особливо помітне в періоди випробувань, коли саме людська відповідальність, сміливість та здатність до ініціативи визначали напрям історичного руху. Сьогодні, аналізуючи минуле та сучасність, ми дедалі чіткіше усвідомлюємо, що історія України твориться не лише великими іменами, а й щоденними рішеннями звичайних громадян, чия відданість і активність формують основу суспільної стійкості та державної зрілості.

Список використаної літератури та джерел:

1. Інтерв'ю з Дорош Р. М.
2. Інтерв'ю з Личаком Р. Р.
3. Голиш Г. М., Воропай А.Ю., Лисиця Л. Г. Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події: іст.-краєзнав. нарис/ за ред. Г. М. Голиша; авт. передм. В. М. Мельниченко. Черкаси: Вертикаль, 2022. 328 с.: іл., фото.
4. Московська церква почала розправи над духовенством, що зрікається Кирила та РПЦ . URL: <https://surl.lu/utbayv> .
5. Настоятель храму на Черкащині, якого «покарала» Московська церква, молиться за армію і допомагає теробороні. URL: <https://surl.lu/utbayv> .
6. Інтерв'ю з Любченко Г. К.
7. <https://www.facebook.com/lichacr>.

ВІД ТУРИЗМУ ДО МІННОГО ПОЛЯ: НЕЗЛАМНИЙ ДУХ САПЕРА ДМИТРА ЦУКАНОВА

Кривий Артур, учень 9 класу Кам'янець-Подільського ліцею №16 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Керівник: **Вашук Надія Іванівна**, вчитель історії Кам'янець-Подільського ліцею №16 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Україна – країна героїв, мужніх і відважних людей, які готові боронити Батьківщину до останнього подиху. Саме про таких героїв, справжніх України патріотів, ми говоримо у спілкуванні «Герої живуть серед нас...» Серед них є і випускники Кам'янець-Подільського ліцею №16. Один із них – Цуканов Дмитро Михайлович, який народився 8 листопада 1992 року у м. Кам'янці-Подільському. Після закінчення Кам'янець-Подільського ліцею №16, у 2007 р. став студентом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Під час навчання у ліцеї та університеті активно займався громадською діяльністю, спортом і особливо туризмом. За період 2009-2014 рр. пройдено маршрути від I до IV категорії складності, нагороджений відзнаками обласних та всеукраїнських змагань. Спортивну долю Дмитра змінив 2014 рік.

У 2014-му отримав диплом бакалавра, і Дмитро Михайлович за декілька днів – повістку. В Україні тривала мобілізація, а на Сході – бойові дії і він вирішив укласти контракт, узав відношення в Центрі розмінування міста Кам'янця-Подільського. Після проходження відповідного навчання та тренування у 2015-му із загоном розмінування поїхав у район проведення АТО на Донеччину. Тоді ситуація на полях бойових дій була відносно спокійною. Сапери співпрацювали з піротехніками з ДСНС. До їхніх рук потрапляли не лише російські боеприпаси, а й часів Другої світової війни. Також допомагали фахівцям ДТЕК, а ще перевіряли лінії електропередач на наявність вибухонебезпечних предметів.

У 2016 р. Дмитра, який неодноразово проявляв пильність і майстерність, разом із іншими саперами Центру розмінування на півтора місяця було відправлено на навчання у Латвію. Зустрічали наших воїнів привітно. Про війну на сході України знали всі, захоплювалися мужністю українських військових і тим, як наша армія протистоїть армії росії, яка в рази перевищує українську за кількістю осіб та озброєнням.

На власні очі українські воїни побачили натівську базу, яка вразила масштабами і оснащенням. Дмитро розповідав: «Гордість розпирала наших курсантів, коли ми дивилися на флагшток із прапорами всіх країн членів НАТО і де майорів рідний український стяг.

Наприкінці навчання потрібно було пройти іспити. Перші іспити – практичні. Ну, це не складно: завдання виконували швидко. А далі – тести англійською. Нелегко дався цей іспит. Інструктори виставляли 12 боеприпасів за часовою стрілкою, до яких всі стояли спиною. Поверталися лише за командою, розписували кожен екземпляр. На один опис виділялася хвилина, але цей бар'єр подолали також. Українці мали нагоду поспілкуватися з інструкторами в неформальній обстановці. У Європі популярні барбекю і пивні вечори, куди їх запрошували гостинні господарі. Найбільше їх цікавив бойовий досвід наших саперів, який вони отримали під час АТО. Латвійські інструктори навіть пробували вивчати українську мову» [1].

Після повернення в Україну робота саперів продовжувалась. У 2017 р. до завдань на Сході додалася ще ліквідація наслідків вибухів на складах боеприпасів у Балаклії на Харківщині, що сталися в березні, а у вересні – під Калинівкою на Вінниччині. Роботи було вдосталь. У відрядженнях Дмитру доводилось перебувати по 8-9 місяців на рік. Так як боеприпаси розліталися на значні відстані, чимало їх заривалися в землю. Можна було знайти один снаряд і цілий день біля нього копати. Загалом була забруднена велика площа.

Серед військовослужбовців Центру неодноразово велися розмови про можливе вторгнення військ РФ в Україну. Штаб-сержант третьої категорії 143 ОНТЦ «Поділля» Дмитро Цуканов розповідав, що все необхідне для бойових дій було заздалегідь зібрано і стояло напоготові. Повномасштабна війна застала його на пункті дислокації. Того ж дня вранці частина військових виїхали на Київщину, а його групу залишили в частині.

На початку квітня 2022 року група саперів, у складі якої був і Дмитро, вирушили на Донеччину. Завдання сипалися одне за одним, переважно мінували і робили це вночі. Часто сапери виїжджали на міжпередові позиції встановлювати вибухові сюрпризи окупантам.

Під час військової служби Дмитро розповів: «Нас найбільше розчулили діти, особливо від усвідомлення того, що росія відібрала у них дитинство, можливість ганяти на велосипеді чи грати у футбол, ходити до школи, гратися із однолітками: «Якось їхали бійці і побачили кількох хлопчаків, котрі стояли на узбіччі і махали нам руками. Це означало, що вони голодні. У нас була їжа, якою ми ділилися, швидко дістали їм тушонки, консерви, смаколики. А найменшому хлопчику дали ще й велику банку зі

згущеним молоком. І він такий маленький біжить, падає, підіймається, притискає банку до себе і біжить далі. А у нас аж сльози виступили, як таке може бути: у XXI столітті – голодні діти» [1].

Дмитро Цуканов про перебування на Донеччині розповідав: «Працювали з хлопцями 54 окремої механізованої бригади імені гетьмана Івана Мазепи. Одного дня вони отримали бойове розпорядження: за ніч разом з інженерами бригади треба встановити близько тисячі мін. Важко було встановлювати, бо постійно на ногах, працюєш вночі і немає елементарної можливості виспатися. Іноді охоплював страх, але страх – це нормальний стан на війні. Головне – навчитися його вгамовувати, тоді ти все робиш правильно. Якщо бачиш, що сапер біжить, значить він зробив щось неправильно. Сапери – одна з найризикованіших професій. Вони ніколи не поспішають, роблять все тихо і непомітно» [2].

Приїхали на місце дислокації, недалеко від села Новомихайлівка. Цуканов розповідав: «Йду і бачу в тепловізор, що хтось сидить у посадці. Не встиг зреагувати, як прилетіли російські «Гради», метрів за 50 від мене. Заліз у ямку, однак обстрілів усе більше і більше. Думаю, ні, щось потрібно змінювати, і шойно вистрибую з ямки, як туди «приліт» і мені відриває шматок кістки та м'язів на правій нозі. Я впав. До мене почав повзти старший сержант. Запитую його: «Нога є?», Чую: «Є». Поки він доповз, я вже наклав турнікет, а побратим допоміг сильніше закрутити. Тут прилетіло поблизу головного сержанта, його контузило, і він подумав, що ми – росіяни. Коли усвідомив, що свої до нас. І так ми втрех лежимо у відкритому полі, а над нами літають дрони. Дивлюся, на відстані наш «Урал» стоїть, а в ньому до трьох сотень мін ще залишилося. І думаємо: якщо туди влітає, то нас не стане» [3].

Почало затихати. Дмитро залишався із важким пораненням. Хлопці постійно його запитували: «Болить? Може, вколоти сильне знеболювальне?» Цуканов відповідав, що болять, але можна обійтися без уколів, аби не знепритомніти. Я на одній нозі дострибаю, а ви допоможете». До бійців підбіг водій, і разом вирішили, що доберемося до машини і різко виїдемо. Але ж на війні не все йде за планом. Щойно вони почали вставати, як знову – день, бо росіяни запустили освітлювальні боєприпаси, аби подивитися, чи є хто в полі. Знову падають, втискаються у землю, лежать, чекають, поки не минеться. Скільки минуло часу? Не знали, здавалося, що то була вічність.

Нарешті стихло, Дмитро дострибав до машини, завантажився, почали рухатися, а колеса пробиті. Сяк-так виїхали з поля за село. До них підлетіли побратими на «Хамері», але ж в нього поранений сапер залізи не міг. За декілька кілометрів розмістився батальйон «Донбас», де були карети «швидкої», тож побратими кинулись туди.

З «Уралу» бійця повантажили в швидку, вкололи знеболювальне і поїхали до лікарні в Курахове. Тут Дмитра швидко взяли на операційний стіл, миттєво зняли турнікети і лікарі взялись за свою справу – рятувати ногу. Після наркозу уночі він прокинувся і побачив, що нога фіолетова. Дуже хотілося пити, але медсестра, яка витирала голову серветкою, сказала, що не можна, бо знову має бути операція. Після чергової операції, коли він розплющив очі, то побачив втомленого, але задоволеного лікаря, якому вдалося врятувати ногу. Як розповів лікар, з лівої ноги взяли артерії та вшили в праву. І таку ювелірну роботу провели в стабілізаційному пункті. Але все-таки стало відомо, що повністю врятувати ногу не вдасться, оскільки втрачено 10 см кістки і частина ноги трималася просто на шкірі і м'язах.

А далі розпочалися важкі дні реабілітації, адже ніхто не знав методів відрощення кістки. Спочатку бійця відвезли в Павлодар, пізно ввечері – в Дніпро, не у військовий шпиталь, а до цивільної лікарні. Тут у лікарні почався процес атрофії шкіри і м'язів, а медсестри мало не непритомніли, коли потроху все те відрізали і перев'язували. Після

відповідних процедур з оживлення клітин, Дмитра евакуювали до Кропивницького, де в опіковому відділенні лікарі повитягували осколки, яких було дуже багато. Із Кропивницького до Вінниці. Головний хірург міста Вінниці сказав, що один раз у житті стикався з такою ситуацією, але шансів на повне відновлення ноги немає в Україні. Він запропонував поїхати до Німеччини. Дмитро погодився і через три тижні був уже в Німеччині, його відправлено до Мюнхена, де в той же день прооперували. Загалом було зроблено 21 операцію.

Потім була одна з найважчих операцій, що тривала 14 годин. Цуканов Дмитро з боєм згадував: «З моєї спини вирізали м'яз і вставили в ногу. Після цієї операції ногу «одягли в корсет». Було дуже боляче, я три дні не міг говорити, нікого не хотів бачити і нічого не хотів. Через певний час операції продовжувалися, аби встановити спеціальний апарат зовнішньої фіксації для відновлення пошкоджених кісток. Для цього вставляли у розрізану кістку дріт, який щодня спеціальним ключем чотири рази на добу я повинен був прокручувати. Завдяки цьому щодня кістка росла на один міліметр. І так 150 днів, тамуючи нестерпний біль. Воїн все прокручував. Те, що виросло, не можна було побачити, доки воно не набереється кальцію і не ствердіє» [3].

Український воїн перебував у лікарні, доки не закінчився термін лікування. До Цуканова приїздила дружина Настя із донькою Софією, які на інвалідному візку щодня виїжджали на прогулянку, це було велике щастя подихати свіжим повітрям і жити поза межами лікарні. Тут у Німеччині почався новий ритм життя – лікувальні і реабілітаційні процедури, влаштування на роботу дружини, доньки – у школу. Проживали там рік і чотири місяці. За цей період кістка практично виросла, але потрібно було чекати довгий час, щоб вона зміцніла. Коли кістка виросла до необхідної довжини, стало легше, бо більші стержні та трос зняли. Діма міг уже купити і носити кросівки.

Одного дня до родини надійшов лист із лікарні у якому інформували, що в серпні 2023 року Дмитра буде повністю знято апарат. Це було велика радість, адже з'явилась можливість повернутися додому. Мати Дмитра Цуканова І. П. поділилася: «Після довгої розлуки мій син повернувся і наймовірно зрадів коли побачив рідних: батька, маму, брата, дідуся, дружину Настю, дочку Софію. Скільки було сліз радості. Навідався до рідної частини. Потім ми поїхали знову у Вінницю. Лікарі, побачивши ногу, не стримувалися: «Вау, круто!», і пообіцяли в Україні зняти решту залізяк. У Хмельницькому двічі проходив ВЛК, визнали пів року непридатним до військової служби з правом перегляду, а згодом визнали обмежено придатним, тобто може продовжувати службу в тилових частинах» [4].

І Цуканов Дмитро, попри пережитий нестерпний біль, із радістю повернувся у Центр розмінування (підрозділ 143-го об'єднаного навчально-тренувального центру «Поділля»). Працює інспектором кваліфікаційного відділення саперів розмінування і робить все можливе задля нашої Перемоги. Готовий навіть повернутися на фронт.

Він гарний сім'янин, разом із дружиною Настєю виховують п'ятикласницю доньку Софію і півторарічного синочка Лева. Цуканов Дмитро Михайлович удостоєний високих державних нагород України: ордена «За мужність» III ступеня та присвоєний звання «Почесний громадянин міста Кам'янець-Подільського». Нагороджено рядом медалей. Дмитро Михайлович впевнений, що ми виграємо цю війну – і йому не буде соромно дивитися в очі дітям і внукам. Їм він і розповість про війну, його участь у ній і внесок у Перемогу.

Список використаних джерел і літератури:

1. «Мій шлях у боротьбі за Україну» [бесіда з Дмитром Цукановим – вела Н. Ващук] // Кам'янець-Подільський. 27 лютого 2025 р.

2. Олександр Шульман. Сапер – професія без права на помилку. Кореспондент АрміяInform <https://armyinform.com.ua/2021/02/24/saper-profesiya-bez-prava-na-pomylku/>

3. «Мені не буде соромно дивитися в очі онукам». // Подолянин. 2024. 15 серпня. С. 1,3. Відділення комунікацій 143 ОНТЦ «Поділля»

4. Ващук Н.І. взяла інтерв'ю 20 січня 2026 року у матері Цуканова Д.М. Цуканової І. П.

СОФІЯ РУСОВА – ВИДАТНА ПОСТАТЬ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Курганська Анастасія, вихованка гуртка «Юні Джури» комунального позашкільного навчального закладу «Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді»

Керівник: **Курганська Інна Вікторівна**, керівник гуртка комунального позашкільного навчального закладу «Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді»

«Народові, який не має своєї школи й не дбає про неї, призначені економічні злидні й культурна смерть», – ці слова Софія Русова стали не лише афористичним висловом, а глибокою програмою її життя і діяльності. У них сконцентровано світоглядну позицію видатної української просвітительки, яка розглядала освіту як фундамент національного визволення й державного будівництва.

Софія Федорівна Русова (1856-1940) – українська просвітителька, педагог, літературознавиця, письменниця, публіцистка, перекладачка, активна учасниця політичного та культурного життя доби Української революції, Тривалий час її ім'я замовчувалося, а праці перебували під забороною як «націоналістичні». Лише з відновленням незалежності України постать Русової посіла належне місце в історії національного державотворення.

Народилася Софія Русова (Ліндфорс) 18 лютого 1856 року в селі Олешня Чернігівської губернії в аристократичній родині іноземного походження. Батько – офіцер шведського роду, мати – французенка Жанна Жерве, високоосвічена жінка. Попри іноземне коріння, Софія свідомо обрала українську ідентичність і присвятила життя служінню українському народові. Початкову освіту вона здобула вдома, згодом навчалася у Фундуклеївській жіночій гімназії в Києві, вільно володіла кількома європейськими мовами, що сприяло її широкому світогляду.

Після смерті батьків разом із сестрою Марією вона відкрила у Києві перший українськомовний дитячий садок. Цей крок мав не лише педагогічне, а й політичне значення, адже відбувався в умовах заборони української мови. Дитячий садок став осередком українського культурного життя, де відбувалися зібрання інтелігенції, репетиції п'єс українською мовою, формувалося національно свідоме середовище. Через родину Старичьких Софія познайомилася з провідними діячами українського руху, зокрема з Михайло Драгоманов, Володимир Антонович та Павло Чубинський. У 1872 році сестри стали членами «Старої Громади», що активно працювала над збереженням української культури.

Згодом Софія одружилася з Олександром Русовим – відомим фольклористом і статистиком. Разом вони брали участь у виданні «Кобзаря» Тарас Шевченко, який був надрукований у Празі та нелегально переправлений в Україну. За активну громадянську позицію Софію Русову неодноразово арештовували (п'ять разів у період 1880-1905 років), проте переслідування лише зміцнили її переконання в необхідності боротьби за національне визволення.

У роки Українська революція Русова активно включилася в процес державотворення. Вона працювала у Генеральному Секретаріаті освіти, очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти, брала участь у формуванні освітньої

політики Українська Народна Республіка. Її діяльність була спрямована на створення національної системи освіти, яка мала стати основою майбутньої незалежної держави. Русова переконувала, що школа повинна виховувати не підданих імперії, а свідомих громадян своєї країни.

Після поразки визвольних змагань вона емігрувала до Відня, згодом до Праги, де працювала професором Українського педагогічного інституту імені М. Драгоманова, очолювала Українську Національну Жіночу Раду, представляла українську національну ідею в європейському середовищі. Навіть у вигнанні вона продовжувала служити справі української державності.

Педагогічна концепція Софії Русової ґрунтувалася на ідеї національного виховання. Вона стверджувала, що «нація народжується в колиці», а отже, формування громадянина починається з раннього дитинства. Русова підкреслювала пріоритет виховання над навчанням, вірила у творчий потенціал кожної дитини, наголошувала на важливості навчання рідною мовою, використання народної творчості як засобу духовного зростання. Її «Український буквар» та численні педагогічні праці заклали підвалини сучасної української освітньої системи.

Слова її сина Юрія Русова про те, що ні переслідування, ні тюрми, ні тяжкі умови еміграції не змогли зламати її енергії в боротьбі за український ідеал, яскраво характеризують масштаб особистості цієї жінки.

Сучасні освітні інновації, зокрема метод «рівний – рівному», що передбачає набуття соціального досвіду через взаємодію з однолітками, перегукуються з ідеями Русової про активну, соціально орієнтовану особистість. Її концепція виховання гармонійної, морально зрілої, національно свідомої людини залишається актуальною в умовах сьогодення, коли Україна знову відстоює свою незалежність і територіальну цілісність.

Отже, Софія Русова посідає особливе місце в процесі державотворення на українських землях. Її внесок полягає не лише у створенні національної системи освіти, а й у формуванні ідеологічних засад української державності. Вона довела, що боротьба за школу є боротьбою за державу, а виховання свідомого громадянина – найміцнішим фундаментом незалежності. Її життя і діяльність є прикладом безкомпромісного служіння українському народові та його праву на власну державу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія зарубіжної педагогіки Хрестоматія: Навчальний посібник / уклад. І автори вступних статей Є. І. Коваленко., Н. І. Белкіна. Заг. ред. Є. І. Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 664 с.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори. У 2 кн./За ред. Є. І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. Кн.2. – 320 с.
3. Ківшар Т. І. Просвітницька спадщина Софії Русової // Праці Центру пам'яткознавства. – Київ, 1993. – Вип. 2. – С. 24-42.
4. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.) / О. М. Завальнюк – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006.
5. Шендеровський, Василь. Видатна просвітителька // Нехай не гасне світ науки / За ред. Е. Бабчук. – К.: ВД «Простір», 2009. – Кн. 1.
6. Поперечна Л. А. Русова Софія Федорівна. Українська бібліотечна енциклопедія

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ЖЕРТВА МОСКОВСЬКОГО ОБМАНУ. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПОДІЇ 1654 РОКУ

Макар Юрій, учень 7-Б класу Монастириського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Монастириської міської ради Чортківського району Тернопільської області, вихованець гуртка «З Україною в серці» Монастириського БДЮТ
Керівник: **Остапшин Світлана Василівна**, керівник гуртка «З Україною в серці» Монастириського БДЮТ

Мене звали Макар Юрій, і сфера моїх наукових інтересів зосередилася на постаті Богдана Хмельницького – не просто як легендарного полководця, а насамперед як архітектора української державності та символу безкомпромісної боротьби за незалежність. Вибір цієї теми зумовлений глибоким переконанням, що державотворчі процеси XVII століття мають прямі паралелі із сьогоденням. У часи, коли Україна знову змушена захищати свій суверенітет від російської агресії, переосмислення діяльності Хмельницького стає зброєю в інформаційній та історичній війні. Мене зацікавила ця постать, оскільки саме Хмельницький зумів перетворити козацьке повстання на повноцінну державу європейського зразка. Проте тривале панування імперських міфів про «вічне прагнення до Москви» спотворило його справжні наміри. Моє дослідження спрямоване на те, щоб крізь призму фактів і європейських джерел довести: Богдан Хмельницький будував Європу в Україні, а не прагнув московського рабства.

В умовах повномасштабної війни критично важливо зруйнувати історичні міфи, на яких будується ворожа ідеологія. Головним із них є міф про «возз'єднання» 1654 року. Російська (радянська) школа десятиліттями вчила нас, що Богдан Хмельницький мріяв віддати Україну під владу царя. Однак аналіз джерел доводить протилежне: це був вимушений військовий союз, який Москва підступно перетворила на окупацію.

Мета дослідження: Дослідити постать Богдана Хмельницького як лідера європейського масштабу, проаналізувати справжні причини війни за незалежність та розкрити механізми фальсифікації Переяславської угоди.

Завдання:

1. Проаналізувати біографію Богдана Хмельницького та вплив його європейської освіти на державотворення.
2. З'ясувати політичні та соціальні причини початку Національно-визвольної війни проти Речі Посполитої.
3. Дослідити обставини укладення союзу з Московським царством та проблему відсутності оригіналів угоди 1654 року.
4. Порівняти погляди європейських сучасників на постать Гетьмана.

Методи дослідження: у роботі використано пошуковий метод (для збору інформації), метод історичної критики джерел (для аналізу достовірності документів), порівняльно-історичний метод (порівняння української та московської політичних культур) та метод синтезу (для формулювання висновків).

Основні етапи роботи:

1. Вибір теми та опрацювання наукової літератури в бібліотеках та онлайн-архівах.
2. Аналіз першоджерел та історичних досліджень про події 1648-1657 років.
3. Систематизація фактів про фальсифікацію «Березневих статей».
4. Написання роботи та формулювання власних висновків.

1. Біографічний портрет: Європейська освіта та шлях до булави
Богдан (Зиновій) Хмельницький не був випадковим бунтівником. Це був аристократ та інтелектуал свого часу.

- **Освіта:** Навчався в Єзуїтському колегіумі у Львові (або Ярославі), де здобув блискучу освіту. Він вільно володів латиною (мовою тогочасної дипломатії), польською, французькою та турецькою мовами.

- **Військовий досвід:** Брав участь у битві під Цецорою (1620), перебував у турецькому полоні, був козацьким писарем та сотником.

- **Особиста трагедія як іскра:** Безпосереднім приводом до повстання став напад підстарости Чаплинського на родинний хутір Хмельницького — Суботів. Польська судова система не захистила Богдана, а король Владислав IV цинічно порадив козакам захищатися «шаблею». Це стало останньою краплею, що перетворила особисту помсту на національну революцію.

2. **Причини Національно-визвольної війни: Чому повстала Україна?**

Війна 1648 року не була спонтанною. Вона визривала десятиліттями через політику Речі Посполитої:

- **Соціальний гніт:** Перетворення вільного селянства на кріпаків (панщина доходила до 4-5 днів на тиждень).

- **Релігійні утиски:** Насадження унії та переслідування православ'я. Українців вважали людьми «другого сорту» у власній країні.

- **Обмеження прав козацтва:** Зменшення реєстру, ліквідація козацького самоврядування (Ординація 1638 року). Хмельницький підняв повстання не для того, щоб змінити одного пана на іншого, а для створення держави, де «руський народ» (українці) буде господарем.

3. **Геополітична пастка: Чому Хмельницький звернувся до Москви?**

Звернення до царя Олексія Михайловича було кроком відчаю, а не любові.

- **Зрада Кримського хана:** У вирішальні моменти битв (Зборів, Берестечко, Жванець) татари залишали поле бою або домовлялися з поляками, боячись посилення України.

- **Виснаження ресурсів:** Шість років безперервної війни знекровили Україну. Епідемії, голод і руїна вимагали сильного союзника.

- **Пошук варіантів:** Хмельницький вів переговори з Османською імперією (Туреччиною), Швецією, Трансильванією. Москва була обрана як ситуативний союзник через спільну православну віру, що мало забезпечити підтримку народу.

4. **Анатомія московського обману: Як союз перетворили на кайдани**

Москва використала різницю політичних культур для захоплення влади.

- **Відсутність договору:** У Переяславі 1654 року не було підписано жодного паперу. Це була усна присяга.

- **Інцидент з присягою:** Московські послі відмовилися присягати від імені царя, заявивши, що «цар підданим не присягає». Козаки, звиклі до європейської традиції (де король теж має обов'язки перед народом), були шоковані, але змушені погодитися під загрозою польського наступу.

- **Фальсифікація «Статей»:** «Безрезневі статті» 1654 року, які регламентували відносини, існують лише у московських копіях. Оригінали зникли. Науковці стверджують, що московські дяки переписували пункти договору, обмежуючи права Гетьмана на зовнішню політику та збір податків, чого Хмельницький не погоджував.

- **Зрада 1656 року:** Коли Москва підписала Віленське перемир'я з Польщею за спиною України, Хмельницький зрозумів підступність царя і перед смертю шукав союзу зі Швецією, щоб знищити і Польщу, і розірвати зв'язки з Московією.

5. **Погляд Європи: Хмельницький очима західних сучасників**

Європейські джерела спростовують російський міф про те, що Україна була лише «бунтівною країною». Європа бачила в Хмельницькому суверенного правителя (*Cromwell of the East*).

• **П'єр Шевальє (французький дипломат, 1663):** У своїй праці «Історія війни козаків проти Польщі» писав: «Козаки – це нація, що прагне свободи. Хмельницький показав себе як розсудливий політик і великий полководець».

• **Альберто Віміна (венетіанський посол, 1656):** Особисто зустрічався з Гетьманом і описував Україну як окрему політичну одиницю (*Libera Respublica*).

• **Олівер Кромвель:** Лідер Англійської революції писав листа до Хмельницького, титулюючи його: «Богдан Хмельницький, Божою милістю генералісімус війська і стародавньої грецької релігії й церкви, володар усіх запорозьких козаків».

Висновки

1. Богдан Хмельницький почав боротьбу за відновлення прав українського народу, маючи на меті створення незалежної держави.

2. Переяславська рада була не актом «возз'єднання», а військовим союзом (протекторатом), який був життєво необхідний для виживання України в умовах війни на три фронти.

3. Москва використала договір як інструмент гібридної війни: спочатку нав'язала свої умови через фальсифікацію документів, а згодом порушила їх, ліквідувавши автономію України.

4. Історія Хмельницького є уроком для сьогодення: договори з Росією не діють, а справжня незалежність здобувається лише власною силою та підтримкою надійних західних партнерів, а не колишніх метрополій.

Список використаних джерел

1. Брехуненко В. А. Московська експансія і Переяславська Рада 1654 року / В. А. Брехуненко. – Київ: Наш час, 2005. – 368 с.

2. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – Т. 9, кн. 1. – Київ: Наукова думка, 1996. – 880 с.

3. Смолій В. А. Богдан Хмельницький / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ: Альтернативи, 2003. – 400 с.

4. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Т. В. Чухліб. – Київ: Арістей, 2005. – 640 с.

5. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі / П. Шевальє; пер. з фр. Ю. Назаренко. – Київ: Томіріс, 1993. – 224 с.

УКРАЇНЬСЬКА ЗЕМЛЯ ЗАВЖДИ НАРОДЖУЄ УКРАЇНЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ СЕРГІЯ КОНОВАЛА)

Монастирська Адріана, здобувачка освіти 23 групи ДПТНЗ «ТВПУ ресторанного сервісу і торгівлі» Тернопільської міської ради Тернопільської області

Керівник: Солотвінська Іванна Ігорівна, викладач історії ДПТНЗ «ТВПУ ресторанного сервісу і торгівлі» Тернопільської міської ради Тернопільської області

Повномасштабна агресія рф проти України активізувала потребу в дослідженні ролі особистості в історичному процесі. Сучасний етап державотворення характеризується появою нової генерації військових лідерів, чий світогляд сформувався в умовах незалежності. Одним із представників цього покоління є Сергій Коновал (позивний «Норд») – пластунок, парамедик, учасник Революції Гідності, учасник АТО, учасник російсько-української війни, лейтенант, командир 2-ї стрілецької роти 2-го стрілецького батальйону 67-ї ОМБр 9-го армійського корпусу Сухопутних військ

Збройних Сил України, Герой України, Почесний громадянин міста Тернополя. Його постать є унікальною через синтез громадського активізму, національно-патріотичну діяльність та високого військового професіоналізму.

Мета роботи – описати життєвий шлях та розкрити зміст громадської та військової діяльності людини, постійного генератора ідей, непересічної особистості, Сергія Коновала.

Сергій Коновал, народився 29 травня 1992 року в місті Тернопіль, українець.

Навчався в Тернопільській загальноосвітній школі №19. Закінчив Тернопільський національний медичний університет ім. І. Горбачевського у 2015 році (за спеціальністю - стоматолог), Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів та природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут» у 2020 році, Західноукраїнський національний університет у 2022 році (спеціальність – політологія).

21 листопада 2013 року зібрався Євромайдан, яким розпочалися події Революції Гідності. Його основною метою було повернення України до європейського шляху розвитку. Революція Гідності вплинула на наш народ і зробила його єдиним, змінивши свідомість українців. Ми відчули себе окремою незалежною нацією, яка прагне рухатися вперед і готова на будь-які жертви. Сергій Коновал був активним учасником цих подій.

У 2014 році, коли ворог прийшов на нашу землю «Норд» був парамедиком добровольчого медичного батальйону «Госпітальєри» ДУК «Правий сектор», з 2016 року приймав активну безпосередню участь в якості добровольця в антитерористичній операції на території Луганської та Донецької областей, Станиця Луганська та с. Піски. Згодом – командир 6-ї резервної сотні ДУК ПС. Брав участь у боях за Мар'янку, Авдіївку.

Війна кардинально змінила життя Сергія Коновала. Після повернення із зони бойових дій активно займався інструкторською діяльністю як із військовими так і цивільним населенням, проводив різноманітні військово-патріотичні заходи, табори, вишколи, тренування, конференції та тренінги.

З 22 травня по 24 серпня 2018 року – учасник велопробігу «Чумацький Шлях до Північної Америки» (англ. Chumak Way) – благодійний веломарафон, де Сергій за 100 днів проїхав на велосипеді більше 10 000 км через 25 штатів США та провінцій Канади. Під час велопробігу розповідав іноземцям про війну в Україні, збирав відеоматеріал, співпрацював з журналістами, вів свій блог, збирав кошти, які було залученню для допомоги постраждалим у результаті війни на сході України. Привертав увагу світової спільноти до проблем реабілітації українських військових. Проводив просвітницьку українознавчу роботу серед громадян іноземних держав.

У 2020 році був співорганізатором маршу захисників у Тернополі до Дня Державного прапора та Дня Незалежності України.

У 2021 році заснував «Дім Ветерана» у місті Тернопіль. Це досі єдиний ветеранський простір в місті, місце для соціалізації та реадaptaції, підтримки ветеранів АТО-ООС та їх сімей. Також у приміщенні безкоштовно надаються послуги юриста та психолога. Під керівництвом Сергія організовувалися вишколи, тренінги, групи підтримки для сімей та ветеранів, профільні навчання вже під час повномасштабного вторгнення. «Дім Ветерана» функціонує і по цей день. Працював начальником відділу Тернопільського обласного молодіжного методичного центру. Співорганізатор національно-патріотичних заходів.

У 2021-2022 роках разом із командою зняв документальний фільм «Трохи нижче неба» про Донецький аеропорт, фільм «Дорога в Карпати», та художній фільм «Шлях покоління» – про національну боротьбу українського народу за свою свободу проти окупантів. Паралельно з фільмом про кіборгів працював над короткометражними

стрічками про українських воїнів, які об'єднали в проєкт «Здобули життя вічне в бою.» Як наслідок, українці тепер мають змогу переглянути фільми про добровольців під назвами: «24, Хитрий, Казах, Стоматолог, Макс...» Також Сергій зняв кліп про Тернопіль на пісню місцевого гурту «Кожен з нас».

З 24 лютого 2022 року «Норд» знову в строю. В якості добровольця боронить столицю, а пізніше взявши під командування роту бійців виконував завдання по стримуванню просуванню механізованих військ противника та утримування населених пунктів Київської та Чернігівської областей. Завдяки партизанським діям малих піхотних груп було частково підірвані логістичні і тиллові переважаючі сили противника котрі накопичувались в н.п. Старий Биків. В кінці березня скориставшись хаосом в рядах противника почав наступальні дії, з боями витіснив противника з двох населених пунктів Гаврилівки та Українки Чернігівської обл. після чого з суміжними силами звільнив Новий Биків.

З 1 квітня 2022 року Сергій Коновал зі своєю ротою зайшов на територію н.п. Барвінкове і приступив, по виконуванию розвідувальної операції, до оборони села Сулігівка. Невеликими групами здійснювали вилазки із засобами ПТРК та знищували броньовану техніку ворога.

8 квітня 2022 був добровільно мобілізований до 67 окремої механізованої бригади.

З 1 серпня 2022 року командир 2 роти Сергій Коновал зі своєю ротою в складі зведеної тактичної групи зайшов на територію н.п. Бахмут для виконання розвідувальних дій, здійснення штурмових дій південніше н.п. Кодема, оборону н.п. Зайцеве.

9-10 березня 2023 під час важких боїв поблизу н.п. Оріхово-Василівка неодноразово проводив евакуацію поранених бійців своєї роти. Внаслідок штурмових дій противника отримав осколкове поранення в руку. Після короткого 2 тижневого лікування, без реабілітації повернувся в роту для продовження роботи по захисту Батьківщини.

З 4 по 14 травня 2023 командир 2 роти Сергій Коновал зі своєю ротою зайшов на територію н.п. Бахмут, виконував оборонні дії проти активних штурмових дій противника. Бої велися в міських умовах проти переважаючих сил противника як і в живій силі, так і артилерії.

З 15 травня 2023 року Сергій зі своєю ротою зайшов на територію н.п. Лиман та виконував оборонні дії на даному напрямку до 21 грудня 2023 року. 7 місяців бійці «Норда» під його командуванням героїчно утримували рубежі оборони Серебрянського лісу. Відбили безліч піхотних штурмів противника. Завдяки продуманим діям і вмілому плануванню Сергія вдалося зберегти багато життів особового складу, та втримати рубежі фронту.

8 березня 2024 Сергій Коновал, очоливши свою роту, зайшов на позиції поблизу н.п. Іванівське. Населений пункт постійно зазнавав нападів і штурмів ворога, працювали ДРГ, але кожен раз він вправно керував боєм, вміло планував роботу підрозділу та малих груп, завдяки чому йому вдалося не лише виконати поставлені завдання, втримати позиції, але і зберегти життя безлічі побратимів.

6 квітня 2024 року лейтенант Сергій Коновал прибув на КСП 2 СР (біля м. Часів Яр, Донецька область) для проведення ротациї командування роти на КСП та подальшого управління оборонного бою свого підрозділу. Під час планування оборонних дій разом з офіцерським складом роти на КСП противник розпочав танковий обстріл району розміщення КСП 2 СР. о 16:56 год.командир роти лейтенант Коновал доповів про початок обстрілу. Приблизно о 17:05 год внаслідок влучання танкового снаряду в

бліндаж КСП 2 СР загинули лейтенант Сергій Коновал та молодший лейтенант Тарас Петришин, а також важкого поранення зазнав Євгеній Мартинов-Ганецький. Офіцери роти до останнього подиху продовжували управляти боєм свого підрозділу.

Нагороджений багатьма відзнаками, зокрема: орденом «Лицарський хрест добровольця», орденом «За мужність» III ступеня, орденом «За вірність у військовій службі» III ступеня, медаллю «Доброволець АТО», відзнакою «Босць, ветеран ДУК «Правий сектор», «Орден святого великомученика Юрія Переможця», «Залізний Пластовий Хрест» (посмертно).

Указом Президента України від 23 серпня 2024 року Сергію Коновалу посмертно присвоєно звання ГЕРОЙ УКРАЇНИ з удостоєнням ордена «Золота зірка».

Дружина Сергія, Ольга Коновал, продовжує чоловікові справи та втілює в життя його ідеї. Зокрема, передусім разом з командою підтримує діяльність «Дому Ветерана». Започаткувала також масштабне виробництво FPV-дронів – це була мрія Сергія Коновала. Назвала його на честь чоловіка: «Nord Dron». Опікується «Сталевою сотнею» підтримуючи волонтерською допомогою. Ольга також заснувала стипендію імені Героя України Сергія Коновала, що підтримує дітей та молодь, які мають активну громадську позицію.

6 квітня 2025 року на фасаді «Дому Ветерана» відкрили меморіальну дошку Герою України Сергію Коновалу «Норду».

Я з упевненістю можу сказати, що Сергій Коновал – вірець любові до своєї Батьківщини, до рідних, до оточуючих. Це – чоловік-борець, чоловік-оптиміст! Еталон добропорядності і щиросердності, працелюбства і мудрості, мужності і незламності. Мене дуже надихає його сила, глибинні цінності. Він, своїм прикладом, вчить нас патріотизму, піднімає могутній дух, щоб боротися далі. Подвиг «Норда» є не лише сторінкою воєнної хроніки, а й цеглиною у фундаменті сучасної української ідентичності. Адже його мета: ВОЛЯ і ПЕРЕМОГА української нації, що покликана Богом виконати своє призначення на землі.

Пам'ятаємо.

Бо завдяки таким – ми є.

Завдяки таким – будемо.

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

Список використаних джерел:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=QWO6F7ALs2E&t=37s>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=6zSoCXUkyCg>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=3I9mQffjBkI>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=XewyzGR3tRk>

Дякуємо дружині нашого Героя, Ользі Коновал, яка надала інформацію з особистого архіву.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГЕТЬМАНА ПИЛИПА ОРЛИКА

Неборак Катерина, учениця 11-А класу Тальнівського НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів №1-гімназія», вихованка гуртка МАН «Історія України» ТБДЮ Тальнівської міської ради Черкаської області
Керівник: **Михайлова Ганна Дмитрівна**, вчитель історії Тальнівського НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів №1-гімназія», керівник гуртка МАН «Історія України» ТБДЮ Тальнівської міської ради Черкаської області

Сьогодні волелюбний та величний український народ пише історію нової держави України, і я як сучасниця війни за Незалежність України переконана, що популяризація

національних лідерів, які в різні часи відстоювали право на існування українського народу повинна стати нашим пріоритетом.

Пилип Орлик належить, без сумніву, до пантеону великих українців. «Цю виняткову постать нам треба ще осмислювати, а необхідна для того передумова – видання його духовної спадщини. Це не мала сьогодні праця. З розумінням же ідей Пилипа Орлика ми зможемо глибше збагнути і себе як націю сьогоднішніх, бо, річ певна, коли у нас були такі подвижники національної ідеї, як Пилип Орлик, значить ми попри всі свої невдачі й незгоди, нація енергоносна, а відтак зі світлим майбутнім» – писав про Пилипа Орлика Валерій Шевчук, виділяючи його як одного з найславніших українських державників козацької доби [5, с. 209]. Я приєднуюся до цієї думки, вважаю, що видатний гетьман займає унікальне місце серед борців за українську національну ідею. Постать П. Орлика є унікальною не тільки для української, а й європейської, а можливо, і світової історії. Унікальна насамперед тим, що його життя супроводжували парадокси: людина, яка народилася й померла за межами України, по суті є єдиним і незрівняним виборювачем свободи української держави.

На мою думку, **актуальність** та **важливість** порушеної теми беззаперечна, оскільки в нинішніх умовах боротьби за власну незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України виникає потреба у вивченні попереднього досвіду державотворення, виокремлення з нього позитивних моментів та унаочнення прорахунків.

Мета роботи полягає у з'ясуванні внеску гетьмана Пилипа Орлика в український державотворчий процес.

Реалізація зазначеної мети досягається шляхом розв'язання таких **завдань**: *узагальнити* біографічні дані про гетьмана Пилипа Орлика; *дослідити* Конституцію П. Орлика на тлі європейських традицій конституціоналізму; *визначити* роль Пилипа Орлика для державотворчої спадщини України.

Методи роботи. У процесі наукового пошуку використано основоположні принципи історизму, об'єктивності та критичного підходу до джерельного матеріалу та залучено такі теоретичні методи: історичний, хронологічний, біографічний, описовий, метод синтезу для узагальнення теоретичних даних і висновків.

Основні етапи роботи.

1. *Теоретичний.* Проаналізовано наукові праці з порушеної проблематики.
2. *Аналітичний.* Здійснено аналіз ключових положень політико-правової спадщини Пилипа Орлика з метою виявлення змісту та особливостей національної ідеї в його державотворчій концепції.
3. *Узагальнюючий етап.* Сформульовано основні висновки дослідження, визначено роль Пилипа Орлика для розвитку української національної ідеї та сучасного державотворчого дискурсу.

Основні результати роботи.

Завдяки природній обдарованості, глибокій ерудиції та освіті високого європейського рівня Пилип Орлик здійснив стрімку кар'єру – подолавши шлях від писаря в канцелярії київського митрополита до генерального писаря Війська Запорозького, і як засвідчили подальші події найближчого помічника гетьмана Івана Мазепи. Той прилучив кмітливого урядовця до таємничого дипломатичного листування з представниками польських і шведських політичних кіл. Саме в той час П. Орлик присягнув на вірність Мазепі в його прагненні добитися незалежності України.

Цій присязі славний державний діяч не зрадив до кінця свого складного життя.

Ставши гетьманом Української держави він відразу розпочав широку дипломатичну діяльність з метою звільнення України з-під російської та польської зверхності. Завдяки підтримці французького резидента в Стамбулі П'єра Дезалера та

поляка Стефана Понятовського, який представляв інтереси противника Августа II Станіслава Ліщинського, талановитому дипломату вдалося схилити турецького султана Ахмеда III до війни з Росією. Крім того, Орлик уклав союзні договори зі Швецією 10 травня 1710 р., Османською імперією та Кримським ханством 1711-го, 1712-го рр. і протягом наступних чотирьох років він намагався з допомогою військових походів поширити свою владу на Правобережну та Лівобережну Україну, але політична європейська карта початку XVIII ст. складалася не на користь нашої держави [1, с. 146].

Відзначу, що Пилип Орлик у нелегкій боротьбі за українську державність покладався не лише на допомогу іноземних правителів. Під час походу на Правобережну Україну 1711 р. він написав листа до лівобережного гетьмана Івана Скоропадського, в якому переконував його об'єднатися заради того, щоб Україна була самостійною державою і не підпадала ні під чію васальну залежність. Однак Скоропадський не пристав на цю пропозицію. Також неодноразово П. Орлик звертався за підтримкою до Запорозької Січі.

Мене вразило, те, що зазнавши невдачі у військовій площині боротьби Пилип Орлик продовжував активно працювати у справі формування можливої антимосковської коаліції і протягом наступних десятиліть в еміграції намагався перебувати в центрі всіх подій, що відбувалися в Європі.

Принагідно потрібно зазначити, гетьман в ексилі став першим PR-менеджером «українського питання». Він пише листи до англійського короля Георга I та французького Людовика XV, у яких просить «захисту прав» України. Відомо і про його листування з австрійським імператором, претендентом на польський престол Станіславом Лещинським та Папою Римським. 1712 р. у «Маніфесті до європейських урядів» і «Виводі прав України» великий мазепинець обґрунтував право українців на існування власної держави.

Бере участь 1728 р. на конгресі європейських країн у Суасоні, де знову (вже вкотре!), прагнув переконати європейських лідерів, що утвердження Української держави на сході Європи сприятиме встановленню європейської рівноваги, адже таким чином буде ослаблено російську імперію. 1739 р. Орлик прибуває до сербського міста Белграда з метою внести корективи в текст мирного договору, що укладався між Туреччиною і росією. Однак через шалений спротив російських послів його пропозиції про статус України були відхилені. Безумовно ці заходи сприяли поступовому усвідомленню європейськими політиками й державними діячами прагнень українців відновити власну державу.

За допомогою свого сина Григора він намагався встановити контакти з генеральною старшиною на Лівобережжі. Але ці відчайдушні заходи гетьмана – емігранта вже не змогли змінити ходу історичних подій – Річ Посполита перетворила Правобережну Україну на звичайну провінцію, а російська влада всіяко чимдалі обмежувала автономію на Лівобережній Україні.

Глибоко переконана, що ім'я Пилипа Орлика звучить по-європейськи у багатьох історичних контекстах. Але, в постійно актуальному аспекті його ім'я звучатиме завдяки історії європейського конституціоналізму.

Насамперед варто зауважити: не видається дивним той факт, що в континентальній Європі саме українці започаткували справу конституціоналізму. Ідея конституціоналізму була реалізована Орликом в Українській козацькій державі закономірно: внаслідок реалізації тогочасної загальноєвропейської потреби в регулюванні відносин між власною державною центральною владою і суспільством, між ними та царем як протектором і сувереном, між суспільними станами та верствами, що вийшли за межі традиції. Запозичити чи використати в цій справі козацьке звичає

право було неможливо. Регулювання суспільно-політичних відносин за допомогою козацької традиції було неможливе до того часу, поки політична окремішність не виходила за межі станового автономізму.

Основу документа «Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького» становила угода між гетьманом і козацтвом, яке виступало від імені українського народу, про взаємні права та обов'язки. Уперше новообраний гетьман укладав офіційну угоду зі своїми виборцями. Конституція помітно обмежувала права гетьмана, передбачала створення представницького органу – Генеральної ради. У ній було закладено підвалини принципу поділу влади законодавчу, виконавчу й судову гілки влади, впроваджувалася виборність посад. Таким чином, унікальний документ змальовував парламентську республіку.

Конституція Пилипа Орлика 1710 р. засвідчила, що в своєму політико-культурному розвитку українська старшина того часу стояла в ряду по-європейськи цивілізованих еліт, оскільки в Європі було вироблено реальну модель вільної, незалежної держави, заснованої на природному праві народу на свободу і самовизначення, модель, що базувалася на незнаних досі демократичних засадах суспільного життя [3, с. 420].

Прикро, те, що 26 травня 1742 р. великий українець помер на чужині – у Яссах. П. Орлик помер в злиденності, позбавлений уваги своїх рідних, але непереможений у своїй національній ідеї. Ми – українці горді тим, що його справа, якій він присвятив все своє свідоме життя відродилася в ХХ ст., коли українська нація, опираючись на звиятний досвід гідних своїх представників, серед яких одне з центральних місць належить Пилипові Орлику, гордо заявила перед усією світовою спільнотою про свою свободу та незалежність.

Висновки. Отже, гетьман Пилип Орлик був активним захисником української державної ідеї, який упродовж тривалого часу підтримував українську справу на міжнародній арені.

Його діяльність охоплювала дипломатичну боротьбу за незалежність України, спроби військового визволення та утвердження внутрішньої стабільності шляхом конституційного врегулювання.

Прийняття Бендерської Конституції засвідчило високий рівень політичної культури українців і випередило правову думку багатьох європейських народів.

Дипломатична діяльність Пилипа Орлика сприяла утвердженню українського питання в європейському політичному просторі, а його спадщина має не лише історичне, а й вагомe виховне значення як приклад служіння ідеалам незалежної України.

Перспективи подальших пошуків. Окремим напрямом подальших пошуків може стати дослідження протиставлення української державницької традиції імперським ідеологічним наративам росії, а також вивчення ролі ідей Пилипа Орлика у формуванні національної стійкості та історичної пам'яті українського суспільства в умовах війни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
2. 1672 – народився Пилип Орлик, гетьман Війська Запорозького, співавтор першої Конституції. URL: <https://surl.li/tpmpr>. (дата звернення 10.02.2026).
3. Смолій А. В. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення). Львів: Світ, 2011. 440 с.
4. Чухліб Т. В. Пилип Орлик. URL: <https://surl.li/dpnwek>. (дата звернення: 12.02.2026).
5. Шевчук В. О. Козацька держава: Етюди до історії українського державотворення. Київ: Абрис, 1995. 392 с.

РІД ЛИЗОГУБІВ, ЇХ ВНЕСОК У ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ: ВІД ДАВНЬОГО ГЕЛЬМЯЗОВА ДО СУЧАСНОСТІ

Олійник Євгеній, учень 10 класу, вихованець літературно-краєзнавчого гуртка «Гельмязівський оберіг» Центру розвитку творчості та роботи з обдарованими дітьми Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

Керівник: Глоба Лариса Іванівна, керівник літературно-краєзнавчого гуртка Гельмязівський оберіг» Центру розвитку творчості та роботи з обдарованими дітьми Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

На тему мого пошукового дослідження вплинуло питання збереження пам'яті про історичні постаті в процесі державотворення на українських землях, зокрема, в селі Гельмязів Золотоніського району Черкаської області, де я проживаю та навчаюся.

З древньою гельмязівською землею історія пов'язала заснування покоління відомого козацько-старшинського роду Лизогубів, які були протягом трьох століть активними дійовими особами української історії. До цієї розгалуженої династії належали державні, політичні, військові, громадські діячі. Та особливо треба відзначити благодійництво цієї родини, яка будувала церкви, робила значні вклади до храмів Чернігова та Києва, підтримувала та надавала допомогу видатним діячам української культури.

Родоначальник Лизогубів – Кіндрат Іванович Кобизенко був неабиякою постаттю. Житель давнього містечка Гельмязів, козак Переяславського полку, після поразки козацьких повстань 1630-х років, змушений був податися на Дін. Там був обраний отаманом так званих «воровських» козаків, як називали вільних козаків московити. Це були, здебільшого вихідці з Лівобережної України, що діяли навіть на Північному Кавказі та Каспію (аж до Баку та Персії), завдаючи великої шкоди московсько-іранській торгівлі й великих турбот їх урядам. На скарги й протести іранського уряду, московити відповідали, що це не їх піддані, а з Дону вільні козаки, і грабують та вбивають також людей підданих їх царській величності. Але в 1650 році, під час морської бурі, загін Кобизенка вибило на берег, де й потрапили в московський полон. Кобизенка й двох його помічників було страчено в Терському городку, у присутності іранського посла, а решта козаків померли в тюрмах. Це була перша, але не остання трагічна зустріч Лизогубів з московським світом.

Кіндрат Кобизенко залишив на Гельмязівщині дорослих синів, з яких двох було вписано до козацького реєстру 1649 року: Іван Кобизенко (Кондратьєв), як козак Рощенкової сотні Канівського полку, і Яків (Яцко) Кобизенко, як козак Гельмязівської сотні Переяславського полку. Це були майбутні визначні діячі Козацько-Гетьманської держави: Іван Кіндратович Кобизевич-Лизогуб, сотник Канівський (1658), полковник Канівський (1659, 1662-1663) і Уманський (1659-1661), нобілітований королем Яном Казимиром (1661), протинник московського й польського панування в Україні. З наказу гетьмана Юрія Хмельницького він був розстріляний на початку 1663 року в Чигирині.

Яків Кіндратович Лизогуб, полковник Канівський (1665-1669), генеральний осавул гетьмана Петра Дорошенка, згодом полковник Чернігівський (1687-1698), відомий військовий і державний діяч Мазепинської доби – українського національно-визвольного руху. Саме в той період на Гетьманщині велися спроби вибороти незалежність від московії через союз зі Швецією під час Північної війни.

Незадовго до смерті у травні 1698 року, Яків Лизогуб склав заповіт, у якому визначено порядок розподілу маєтностей і коштовностей між дітьми та онуками. Нікого не забув старий полковник, навіть далеких родичів з Гельмязова [1, с. 9].

Єдиний син Якова Лизогуба – Юхим Якович Лизогуб, одружений з донькою гетьмана Петра Дорошенка, був генеральним бунчужним і генеральним хорунжим, а по смерті батька, полковником Чернігівським (1698-1704).

З трьох синів Юхима Яковича Лизогуба – середній, Яків Юхимович Лизогуб (1675-1749), вихованець Київської Академії, генеральний бунчужний (1710-1728) і генеральний обозний (1728-1749), був одним з найвизначніших державних діячів Гетьманщини першої половини XVIII століття. Протягом довгого часу він очолював український уряд. В 1723 році, як заступник і довірена особа гетьмана Павла Полуботка, він був депортований до росії, кілька років був ув'язнений та мало не потрапив до Сибіру. В 1738-1743 рр. він, як відомий правник, був керівним членом кодифікаційної комісії, що складала фундаментальний збірник законів Гетьманщини XVIII століття – «Права, за якими судиться малоросійський народ» [2, с. 75]. В 1740-х рр. Яків Юхимович Лизогуб стояв на чолі української урядової депутації в Петербурзі, яка провадила переговори в справі відновлення гетьманського уряду. Його вважають за автора Лизогубівського літопису, написаного в дусі українського автономізму. Яків Юхимович Лизогуб був великим меценатом і благодійником. За його кошти будували церкви, він сприяв розвитку української архітектури, надавав значну допомогу видатним діячам української культури. Яків Лизогуб належав до тих можновладців, які суттєво сприяли розвитку національної культури.

Молодший брат Якова Юхимовича Лизогуба – Семен Юхимович Лизогуб не зробив великої кар'єри, хоч і був зятем гетьмана Івана Скоропадського. У трагічні місяці українсько - московської війни 1708-1709 років він був при гетьмані Мазепі, разом з ним бачив руїну і згарища Батурина, що описав у Лизогубівському літописі [3, с. 91]. Вихованець Київської Академії (1699), він був невдоволений з підлеглості духовенства Гетьманщини російському Синодові, і волів мати стосунки з церковними колами сусідньої Правобережної України.

Онука Семена Лизогуба – Марфа Василівна наприкінці XVIII століття вийшла заміж за відомого історика України Олександра Івановича Рігельмана, який детально описав походження українських козаків, Запорізьку Січ, Слобідські полки та Гетьманщину [4, с. 507].

Гідними нащадками козацьких традицій були усі Лизогуби. Так, Олександр Іванович Лизогуб (1790-1839) став відомим українським композитором, одним із зачинателів української фортепіанної музики, він поклав на ноти козацькі думи, взяті від бандуристів, та співав їх [5, с. 395].

Менші брати Олександра Івановича Лизогуба – Андрій та Віталій, були палкими прихильниками поезії Т. Г. Шевченка. У маєтку Андрія Івановича Лизогуба в Седневі Шевченко працював над альбомом «Мальовнича Україна». Стіни будинку Лизогубів були прикрашені портретами дітей Андрія Івановича в національному українському одязі, які Лизогуб створив власноруч [6, с. 131]. А. І. Лизогуб став вірним другом поета і не відшурався від нього, коли Т. Г. Шевченка заарештували, підтримував його у засланні.

Син Андрія Івановича Лизогуба – Федір залишив помітний слід у розбудові проголошеної 29 квітня 1918 року Української Держави та дипломатії. Діяльність Ф. А. Лизогуба на посту голови Ради міністрів була спрямована на стабілізацію політичного, економічного і культурного життя в державі та послідовне відстоювання інтересів України на міжнародній арені.

З архівних документів з історії Гельмязівщини, а також, з матеріалів Генерального опису Лівобережної України 1765-1769 рр. прослідковується слід гельмязівських Лизогубів – Пелагеї Лизогуб та її чоловіка Степана Татарінова, переяславського полковника. Вірогідно, що вони внесли значний вклад у відбудову Успенської церкви в

Гельмязові. Проживали в Гельмязові до 1715 року, а потім продали свої землі гельмязівському сотнику Федору Азі [7].

Сьогодні власкор УКРІНФОРМ Михайло Бублик, він же Арсеній Капосний є потомком славного роду Лизогубів, глибинні корені якого беруть свій початок з Гельмязова. Складна доля склалася в Михайла Олександровича Бублика: від двічі переселенець. Спочатку був змушений залишити дім в Луганську, бо був справжнім українцем і після захоплення міста сепаратистами залишатися там йому було небезпечно. За якийсь час купили невеличку квартиру в іншому місті на Луганщині, та і його окупували. Страшною трагедією для родини стала втрата єдиного сина... Наразі Михайло з дружиною перебувають на Черкащині. Однією з улюблених тем Михайла є історія України та українців, збереження національної спадщини. Кожна його публікація є справжнім дослідженням. Спільно з краєзнавцями Гельмязівщини досліджує генеалогію свого знаменитого роду.

Дослідження виконане на перетині кількох інтелектуальних зрізів – життя кількох поколінь відомого козацько – старшинського роду Лизогубів, а також авторських міркувань і узагальнень. Історіографія і джерельна база представлені досить великим колом історичних документів. Отже, протягом майже трьох століть представники козацького роду Лизогубів, які беруть своє коріння від родоначальника – гельмязівського козака Кіндрата Івановича Кобизенка, були активними дійовими особами державотворення на українських землях. Згадки про цю велику родину зберігають не тільки численні документи XVII – початку XX століть, а й чудові пам'ятки історії та культури, створені їхнім коштом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ситий І. Тестамент Якова Кіндратовича Лизогуба. Пам'ять століть, № 3. К. 1996, с. 9.
2. Оглоблин О. Предки Миколи Гоголя. Альманах «Хроніка 2000». Випуск – 76. К. 2009, с. 75.
3. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. К. 2001, с. 91.
4. Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К. 1994, с. 507.
5. Жемчужников Л. Україна 1850-х років очима художника – петербуржця. Хроніка – 2000, № 53. К. 2003, с. 395.
6. Листи А. І. Лизогуба до Г. П. Галагана. Київська старовина, № 3. 1899, с. 131.
7. Архівні документи з історії Гельмязівщини. ЦДІАК України. Ф. 57. Оп. 1. Спр.193, арк. 23.

РОЛЬ ВОЛОДИМИРА ЛУЧАКОВСЬКОГО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЛЯ

Паламар Катерина, учениця 9 класу Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тернопільської міської ради Тернопільської області
Керівник: **Калинюк Ірина Олександрівна**, вчителька історії Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тернопільської міської ради Тернопільської області

Ми часто звикли оцінювати міста за їх зовнішнім виглядом: інфраструктурою, архітектурними пам'ятками, традиціями. Але доволі рідко справді заглиблюємось в історію життя людей, які безпосередньо причетні до будівництва міста і для яких їх розвиток був сенсом життя. Саме такою непересічною персоною був доктор Володимир Лучаковський – перший бурмістр-українець міста Тернопіль протягом 1896-1903 рр., що знаходиться на Галичині.

Актуальність даної теми полягає у тому, що історія України пишеться не лише про війни і революції, а й про діяльність маловідомих людей у конкретних містах, які дбали про національний добробут і своїми справами збагачували загальнонаціональну історію. Тернопіль відіграє неабияк важливе місце в українському громадському житті, а постать В. Лучаковського є прикладом того, як праця однієї людини на місцевому рівні сприяє розбудові всієї держави.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі діяльності В. Лучаковського як міського очільника і культурного діяча у соціально-економічному і культурному напрямках його праці.

Метою роботи є дослідити діяльність В. Лучаковського у Тернополі, його внесок у розвиток громади й становлення українського національного руху у кінці XIX – поч. XXст. Звідси **основні завдання** роботи: окреслити основні сфери діяльності В. Лучаковського; висвітлити і оцінити його внесок у життя тернопільської громади та у розвиток національного руху; дослідити історичні реалії в яких розвивався Тернопіль упродовж активності В. Лучаковського.

Для дослідження теми використано такі **методи**, як біографічний, історико-порівняльний, хронологічний, аналітичний, з урахуванням принципів системності, науковості, об'єктивності.

Особистий внесок автора полягає у збиранні та систематизації фактів про діяльність В. Лучаковського, а також у спробі показати, як його праця на посаді бурмістра вплинула на розвиток міста і зміцнення української громади.

У другій половині XIX ст. Тернопіль перебував у складі Австро-Угорської імперії, а місто населяли представники різних національностей – поляки, українці, євреї тощо. У цей час нагальними постають питання урбанізації, адаптації до нових історичних умов, розвитку українського національного руху на Галичині. Саме тоді на посаду бурмістра (в сучасному розумінні, мера) було обрано адвоката Володимира Лучаковського [1, с. 62-89].

В. Лучаковський народився у 1838 р. у селі Ременів (Львівщина), в сім'ї греко-католицького священника. У 1858 р. із відзнакою завершив вищу тернопільську державну гімназію, а вже у 1862 р. став випускником правничого факультету Львівського університету. Наприкінці 1860-х рр., захистивши докторську дисертацію у Кракові, майбутній бурмістр оселяється у Тернополі і працює юристом. Поряд із адвокатською роботою, доктор досліджує український фольклор, літературу й театр, суттєво поповнюючи культуру власними гуморесками, поезіями, оповіданнями... [2, 3]. Особливо активно це відбувається починаючи із 1867 р., коли діяч стає активним учасником гуртка-редакції часопису «Правда», навколо якого гуртувались народовці. Поряд із авторськими творами, В. Лучаковський також займався перекладом п'єс та поезій, юридичних збірників, адже досконало володів німецькою, руською, польською мовами [3].

Після заснування «Просвіти» у Львові (1868 р.), її філії почали відкриватись й у інших містах. 1876 став роком відкриття «Просвіти» у Тернополі, секретарем якої був О. Барвінський, а повноваження голови виконував саме В. Лучаковський, авторитет якого посприяв залученню до «Просвіти» активних народовців, основне завдання яких полягало у формуванні національної ідеї і консолідації ширих патріотів [4, с. 47-51].

У 1884 р. завдяки зусиллям В. Лучаковського у Тернополі відкрито товариство «Руська бесіда», яка стала культурним осередком для інтелігенції – там чоловіки читали журнали, обговорювали нагальні питання міста, згодом почали приходити і жінки [3]. «Руська бесіда» була znana своїми театральними п'єсами на які сходились не лише українці, а навіть австрійські генерали. Над успішним функціонуванням товариства

сумлінно працювала й дружина В.Луцаковського – Амалия, із дому Громницьких. У їхньому шлюбі народився син Тадей, у майбутньому також юрист за професією [5, с. 95-97].

У 1892 р. В. Луцаковський сприяє дослідженню історії культури Поділля і доручає таку роботу Тернопільському національному гуртку. Завдяки допомозі доктора, комісар О. Глинецький відкрив притулок для літніх людей, відомий як «Фундація князя Острозького» (зараз там діє обласний шкірно-венеричний диспансер). Очоловав фундацію, звісно, також В. Луцаковський [3].

Зважаючи на усі наукові, культурні, благодійні справи доктора В.Луцаковського, не дивно, що він мав велику повагу і любов мешканців Тернополя. Тож протягом семи років (1896-1903 рр.) він перебував на посаді керівника міста і зробив ще дуже багато справ для розквіту Тернополя, маючи перед тим досвід радника і віце-бурмістра [2; 5, с.87-97].

Будучи бурмістром, В. Луцаковський зосередив увагу на перетворенні Тернополя у технічне цивілізоване місто. Він був високоосвіченою людиною, не раз мандрував вулицями Львова і Відня, тож чітко бачив відсталість Тернополя, і намагався наздогнати провідні міста імперії. Перші кроки діяльності «мера» розпочались із електрифікації і телефонізації міста: він уклав договори співпраці із підприємствами Відня та Будапешту для спорудження електростанцій (1897 р.), а вже у 1901 р. Тернопіль освітили електричні лампи. Разом із подачею електрики, повсюди встановлювались телефонні апарати. Слідом за цим розпочались роботи над будівництвом каналізації, залізничного вокзалу, цукроварні, водогону. Також по місту споряджено робітників, які мали розробляти поклади торфу на міських околицях – все це робилось аби тернополяни менше витрачали на опалення будинків і одночасно сприяло зменшенню безробіття. Багато коштів було спрямовано на будівництво парку відпочинку, кам'яних вулиць, які називали на честь відомих історичних персон. Таким чином, діяльність В. Луцаковського сприяла інтеграції Тернополя в загальноєвропейські модернізаційні процеси кінця XIX століття [2; 5, с. 89-93].

Доктор В. Луцаковський розвивав у місті торгівлю зерном, для поживлення якої будував залізниці, особливо дбав про кінні ярмарки, які відбувались щороку. Клопотався аби відкривались нові підприємства й крамниці. Не забував він і про освіту – будував нові приміщення для навчальних закладів, зокрема відкрив Вищий інститут для дівчат, Українську державну гімназію на противагу вже існуючій, але сполонизованій [3].

Піклувався бурмістр і про архітектуру Тернополя. Завдяки йому встановлено вуличний годинник на розі вулиці П. Сагайдачного і бульвару Т. Шевченка. Подейкують, що цей годинник він збудував на вимогу жителів міста, котрі не мали змоги купити кишенькові чи ручні годинники, а мали потребу знати точний час, будучи на вулиці. Крім того, відкривались пам'ятники та храми, у місті проводились численні пишні святкування до ювілеїв як польських, так і австрійських постатей [3; 5, с. 92-93].

В. Луцаковський ніколи не забував, що він за національністю українець, і це підтверджують всі його корисні справи у Тернополі. Але не лише фізичними ділами доктор права дбав про добробут мешканців, а й умів підтримати морально їх бойовий дух в умовах ополячення і занепаду української культури. Таким випадком є ситуація, коли В. Луцаковський почав говорити українською мовою замість польської на засіданнях магістрату, до якого входили поляки та євреї також. Це був великий прояв власної політичної позиції. Завдяки В.Луцаковському у місті завжди відбувалось багато українськомовних концертів, на одному із таких виступила навіть оперна співачка Соломія Крушельницька [1, с. 85-86; 3].

В. Лучаковський помер 11 квітня 1903 року від пневмонії, і похований у місті Тернополі, про яке так широко і віддано дбав все своє життя [2; 3].

Висновки. Діяльність доктора В. Лучаковського є яскравим прикладом того, як людина, безкорислива і віддана своїй справі, може змінити розвиток цілого міста. Він зумів поєднати у собі риси юриста, управлінця, політика і при цьому залишився відданим патріотом. Його справи охоплюють всі сфери міського життя – починаючи від соціально-економічних і завершуючи культурними.

Завдяки В. Лучаковському Тернопіль став схожим на модерне містечко європейського зразка, забувши про відсталість. Вражає, як бурмістр, перебуваючи у зв'язках із австрійською і польською інтелігенцією, не загубив власну ідентичність, а вперто відстоював українську культуру й історію в умовах політичного тиску і несприйняття української ідеї. Його діяльність може слугувати як взірць відповідального ставлення до власних обов'язків і безкорисливого служіння суспільству.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у порівнянні діяльності В. Лучаковського з іншими бурмістрами галицьких міст та у глибшому вивченні його літературної і публіцистичної спадщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Петровський О., Гаврилюк О., Окаринський В., Крочак І. Тернопіль / Тернопіль: історія міста. Тернопіль: Астон, 2010. 216 с.

2. Володимир Лучаківський – перший бургомістр-українець Тернополя (до 185-річчя з дня народження). Тернопіль, 2023. URL: <https://www.calameo.com/books/00720687786585b22464c> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Окаринський В. Доктор Володимир Лучаковський («Лучаківський») (1838-1903) – громадський діяч, перший українець – бурмістр королівського міста Тернополя (Тернополь): постать в контексті доби. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Okarynskyi_Volodymyr/Doktor_Volodymyr_Luchakovskiy_Luchakivskiy_1838-1903.pdf? (дата звернення: 16.02.2026).

4. Шляхами Золотого Поділля = Along the Ways of Golden Podilla: регіональний історично-мемуарний збірник Тернопільщини / [редкол.: С. Конрад та ін.]. 2-ге вид. Філадельфія: Ком. «Тернопільщина», 1983. Т. 1. 1983. 285, [2] с.: іл. – (Український архів / Наук. т-во ім. Т. Шевченка в ЗСА; т. 21).

1. Гулько Я. Невідомий Тернопіль: публіцистичні нариси з історії рідного міста. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2015. С. 87-98.

РОЛЬ АНАТОЛІЯ ХАСЕВИЧА У ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ: МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ РОДИНИ ХАСЕВИЧІВ

Панчук Михайло, учень 9-А класу опорного закладу «Деражненський ліцей», вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради

Керівник: **Профорук Олександр Юрійович**, вчитель опорного закладу «Деражненський ліцей», керівник гуртка «Історичне краєзнавство» комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради

Історія державотворення України складається не лише з діяльності відомих політичних діячів чи військових провідників, але й із щоденної праці тисяч людей, які формували національну свідомість у своїх громадах.

Особливе місце у цьому процесі займають представники місцевої інтелігенції – учителі, священнослужителі, просвітяни, культурні діячі. Саме вони часто ставали духовними провідниками народу у складні історичні періоди. Однією з таких родин на

Волині була сім'я Хасевичів, яка практично повністю присвятила своє життя служінню Україні.

Я проживаю у селі Деражне, що знаходиться поруч із селом Дюксин. З дитинства я чув про відомого повстанського художника Ніла Хасевича, ім'я якого широко відоме в Україні. Проте під час вивчення історії рідного краю мене зацікавило питання: чому так мало говорять про інших членів його родини? З'ясувалося, що молодший брат митця – Анатолій Антонович Хасевич – відіграв не менш важливу роль у громадському та національному житті краю, а його внесок у державотворчі процеси досі залишається недостатньо дослідженим.

Анатолій Антонович Хасевич народився 16 липня 1913 року в селі Дюксин. Початкову освіту здобув у церковно-приходській школі. У п'ятирічному віці він втратив матір, тому вихованням займалися батько Антоній Хасевич та старші брати Федір та Ніл.

Родина належала до священницького середовища, що визначило духовні та моральні орієнтири майбутнього діяча.

Після навчання у Кременецькій духовній семінарії він завершив псаломницьку школу при Кременецькому Свято-Богоявленському монастирі та у 1934 році був призначений дяком Свято-Михайлівської церкви в Дюксині [1, с. 87-90].

У зверненні до Волинської духовної консисторії Анатолій Хасевич зазначав, що вже фактично виконує обов'язки псаломщика, піклуючись про старість батька. Настоятель приходу протоієрей Федір Рафальський характеризував його як відповідального, освіченого та відданого церковному життю юнака, який користувався повагою громади [1, с. 89].

З цього часу Анатолій почав вести церковну документацію, що підтверджується метричними книгами, які збереглися в обласному архіві.

Цікавою особливістю є те, що метричні записи 1935-1936 років велися українською та польською мовами, а вже з 1937 року – лише польською. Це відображає складну політичну ситуацію міжвоєнної Волині та вплив державної політики на церковне життя [2]. Таким чином діяльність дяка була пов'язана не лише з релігійними, але й адміністративними процесами, які формували соціальне життя громади.

Важливим напрямом діяльності братів Хасевичів стала просвітницька робота. Разом із Нілом вони організували у Дюксині осередок товариства «Просвіта» та відкрили бібліотеку. Саме через культурну діяльність формувалася українська національна ідентичність селян. Газета «Костопільські вісті» повідомляла, що після створення «Просвіти» у селі позавилося громадське життя, відбувалися літературні вечори, виступи драматичного гуртка та хорові концерти [5].

Особливе значення мала академія, присвячена роковинам Тараса Шевченка. Хор під керівництвом Анатолія Хасевича виконував українські пісні, а доповіді учасників формували історичну пам'ять та патріотичні настрої. Такі заходи сприяли усвідомленню українцями власної культурної окремішності, що було важливою передумовою державотворення.

Окрім культурної діяльності, Анатолій Хасевич активно працював у сфері освіти.

З 1936 року він учительовав у Дюксині, Ольхівці, Пеньках та Борівці Деражненської гміни (нині Деражненської сільської ради).

У 1942 році, під час німецької окупації, очолив Дюксинську школу. Попри складні воєнні умови, він намагався розвивати навчальний процес, подавши клопотання про відкриття старших класів та організацію професійного навчання ремесел. У школі навчалось 246 учнів, що свідчить про високий рівень організації освіти навіть у час війни [2].

Спогади очевидців підтверджують авторитет Анатолія серед населення. За словами Григорія Судака, саме він керував церковним хором, а спів братів Хасевичів збирав людей навіть із сусідніх сіл (документальний фільм М. Ткачука «Здобути або не бути. Ніл Хасевич», 1992).

В умовах війни діяльність Анатолія Хасевича поступово набувала політичного характеру. Після спалення Дюксина він долучився до підпільної роботи, ставши політичним референтом Костопільського надрайону з псевдо «Хвильовий». Його діяльність полягала у поширенні інформації, організації підпілля та підтримці визвольного руху.

Свідчення старожилів також зберегли численні спогади про його життя. Вони згадують його як освічену, культурну та справедливу людину, яка організувала хори, святкові виступи та навчання дітей різних національностей. Це свідчить про його прагнення до мирного співіснування та культурного розвитку громади.

Активна громадська позиція стала причиною переслідування. 6 квітня 1944 року під час облави НКВС Анатолій Хасевич був заарештований. Після допитів у Оржеві та Клевані його закатували поблизу села Дерев'яне. Місце поховання залишилося невідомим [1, с. 156].

Його загибель стала трагічним завершенням життєвого шляху, але водночас символом жертвості української інтелігенції.

Дослідження діяльності Анатолія Хасевича дозволяє зробити висновок, що державотворчі процеси відбувалися не лише через військову боротьбу, а й через освіту, культуру, духовність та громадську самоорганізацію. Саме такі люди формували основу української державності на місцевому рівні.

Для мене, як учня із сусіднього села Деражне, постать Анатолія Хасевича є прикладом служіння своєму народові. Його життя доводить, що історію творять не лише відомі постаті, але й ті, хто щоденно працює для розвитку громади, зберігає культуру та виховує молоде покоління.

Отже, внесок Анатолія Хасевича у державотворчі процеси полягає у поєднанні церковного служіння, педагогічної діяльності, просвітництва та участі у визвольному русі. Його життєвий шлях є прикладом того, як одна людина може впливати на історію свого краю та залишити вагомий слід у боротьбі за незалежність України.

Список використаних джерел

1. Профорук О. Ю. Свято-Михайлівська церква в Дюксині. Віхи та драми священницьких родин. Рівне: 2025. 212 с.
2. Державний архів Рівненської області. Метричні книги Свято-Михайлівської церкви с. Дюксин 1935-1938 рр.
3. Волинський єпархіальний архів. Ф. 1595/3.
4. Іщук О. Життя і творчість Ніла Хасевича. Рівне, 2012. С. 21-23.
5. Костопільські вісті. № 11 (35). 22 березня 1942 р.
6. Костопільські вісті. № 20. 24 травня 1942 р.
7. Костопільські вісті. № 44. 14 червня 1942 р.
8. Ткачук М. Здобути або не бути. Ніл Хасевич. Документальний фільм. 1992.
9. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-60-х років. Київ: Світогляд, 2005. 741 с.

ДУХОВНИЙ ЗАХИСНИК УКРАЇНИ: ВАСИЛЬ ВИРОЗУБ У ПОЛОНІ

Подмогильний Ілля, учень 8 класу, вихованець гуртка «Літературне краєзнавство» Ярославського ліцею Плахтійівської сільської ради Білгород-Дністровського району Одеської області

Керівник: **Гутник Наталя Федорівна**, учитель української мови та літератури, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Ярославського ліцею Плахтійвської сільської ради Білгород-Дністровського району Одеської області

Коливання української історії на дивовижу схоже на рух маятника Фуко. Цей пристрій винайшли ще в середині XIX століття, щоб продемонструвати обертання Землі навколо своєї осі. Його рух – постійний і послідовний – зачаровує та видається нескінченним. Але орієнтовно за 32 години маятник, повернувшись до первинного стану, усе починає спочатку. Видається, що так само відбувається і з українською історіографією.

На календарі – XXI століття. Ми віднаходимо свою вісь. Вона аж ніяк не однокомпонентна. Поки одні лідарі відчайдушно, кілометр за кілометром, відвойовують Україну, інші, тих, яких зневажливо обзивали грекососями, виходять на мітинги й щедро сиплють насіння у кишені окупантів. Бо ж земля, хоч і всяна трупами зайд, має плодити. Земля, яку ми опанували всупереч, і земля, яку ми відвоюємо задля. Це наша земля і наша воляниця. Усього українства. Український маятник Фуко врешті віднайшов свою вісь.

Ця вісь – то ми.

За... годин прапор Перемоги розвіватиметься над нашим Півднем.

Така оптика є основою цієї краєзнавчо-дослідницької роботи. В ній акцентуємо увагу на те, що і як відбувалося з українським Півднем останніми роками, спробуємо знайти історичні паралелі між сьогоденням і минулим. На сторінках цього дослідження висвітлюємо обгрунтування про Чорне море як місце свободи, агресії та ворожнечі, опираючись на своє розуміння історії регіону. Проаналізуємо життєві цінності, за які варто боротися і заради яких варто жити.

Море – справді хороший інструмент, щоб інтерпретувати минуле. Боротьба за Україну – це боротьба за право розповідати різні варіанти історії [1].

24 лютого 2022 року російські ракети не минули наше Чорне море.

Нещодавно прочитав статтю у журналі «Локальна історія» про одеського священника-капелана Василя Вирозуба. Мене вразила його історія, я зрозумів, що маю познайомитись особисто з отцем Василем і отримати відповіді на питання, які визріли в моїй голові.

Осіннього суботнього ранку ми завітали на службу до Одеського Свято-Троїцького храму ПЦУ, де і зустрілись з отцем Василем. Зручно вмотивившись на дивані у просторій церковній кімнаті, почалась наша неспішна, цікава та добродушна розмова. Мої питання були задалегідь написані на аркуші паперу і інтерв'ю почалося.

Перші слова капелана були такими:

- Я народився на Борщівщині Тернопільської області. Коли був малий, то щоліта мене відправляли в село Олексинці, там жили мамині батьки. Баба з дідом ходили до церкви і я разом з ними. Мене вражала праця священника: як він навчав, як допомагає, як навколо нього гуртуються всі жителі села. Закінчив школу, вступив до Тернопільського музичного училища, потім служив у армії. А тоді вирішив вступати до семінарії УАПЦ у Тербовлі.

У 1992 році висвятився і приступив до служіння у церкві УПЦ КП села Кровинка, де й залишився на майже 11 років.

- **Як так сталося, що Ви потрапили саме до Одеси?**

- Хотів розвитку й викликів. Якось розповів про це патріархові Філарету.

- Їдь у Крим, - порадив він. – Там багато роботи, священників мало, потрібно відкривати приходи.

- Я зібрав речі й поїхав. Дорогою спинився в Одесі перекусити. Мою машину обікрали – забрали геть усе. Попросив у місцевого владики Якова десь послужити тиждень – два, щоб заробити бодай на бензин. Допомагав йому в храмі, їздив у села на заміну. Владика запропонував залишитись, сказав, що є один вільний прихід.

- Ваш храм має таку цікаву і дещо незвичайну будову. Розкажіть, як починалось служіння у цій церкві?

- Свято-Троїцька церква містилася в будівлі колишнього кінотеатру «Супутник», що знаходилася у сквері Космонавтів. Попередній священник наробив біди з документами, і земля під приміщенням належала третій особі. На перших богослужіннях було по п'ять-шість людей: я, лавочниця, дві хористки та кілька людей, які заходили купити свічки. До храму весь час приходили перевірки – то міліція, то пожежники, то податкова. А як на мене дивились, коли 9 березня, у вишиванці, ішов до пам'ятника Тарасові Шевченку! Мене назвали «насхавшим бандерою», «западенцем».

- Дуже цікаво, як Ви стали капеланом? У чому полягає суть капеланства?

- Священник потрібен там, де його паства. 2014 року наші громадяни взяли до рук зброю і пішли на схід боронити країну. То ж я був і на майдані, і під Волновахою, як волонтер. Скоро зрозумів, що нашим воїнам потрібні не лише їжа, форма та зброя, але й духовна пожива, сповідь і Причастя. Щоб солдат не був покинутий духовно, і була створена служба капеланства. Про капеланство тоді тільки-но починали говорити. Ми вишукували інформацію, вивчали досвід інших країн.

- Отче, яким був для Вас перший день війни?

- 24 лютого прокинувся від вибухів. Одразу поїхав заправляти автомобіль. Активісти з «самооборони» попросили скляні пляшки для «коктейлів Молотова». У церкві злив увесь кагор зібрав пляшки і відправив, кому треба було. Найцінніші ікони та вбрання роздав парафіянам. Тоді рушив до військових. Лише о 3.00 повернувся додому.

- Ви були одним із тих, хто відправився на острів Зміїний з важливою місією. Розкажіть про це?

- Зранку мене розбудив дзвінок від капітана Військово-Морських сил України. Треба забрати тіла 13 військовослужбовців зі Зміїного. Того ж дня, об 11.00, ми вийшли з Одеського порту: 24 моряки, лікар і три священники. Вночі дозаявилися у Чорноморську.

26 лютого, приблизно о 7.00, отримали команду від росіян кинути якір і чекати оглядову команду. Три години чекали, ще три години вони обшукували корабель.

«Какие тела? – питали мене. – Здесь тел нету. Вы хоть понимаете куда пришли? Остров уже наш. Вы больные или бессмертные?». Дали телефон зателефонувати рідним. Вимагали говорити російською. Якщо щось буде незрозуміло – прострелять коліно й викинуть за борт.

Неподалік стояв крейсер «Москва». Ми останні з українців, хто бачив цей корабель на плаву. От ми що побачили, те й втопилося (сміється).

- Як російські військові з Вами поводитися? Бо, як я розумію, з цього моменту Ви були у полоні?

- Так. Нас узяли у полон. Буксиром «Шахтар» доставили до Севастополя. Там автозаками відвезли на військово-морську гаубвахту. Під час обшуку роздягли до гола, відібрали телефон. Розділили по камерах. Без вентиляції, вікно забите, не провітрюється. Три ліжка, в куті дірка - туалет – запах ще той. Щодня підйом о 6.00, через пів години - сніданок. В миску з їжею намагались плюнути або піску підкинути. Питної води не давали. На прогулянку перестали виводити після того, як я на третій день заспівав «Ой у лузі червона калина».

- Дуже цікаво, які у Вас були відчуття, коли Ви побачили 13 військових зі Зміїного живими?

- Через 12 днів допитів нас посадили у літак ІЛ-76, що перевозить десантуру, звели у одне приміщення і там ми побачили тих, наших, 13 солдат!!! Лише тоді ми повірили, що вони були живі. «Ви уявляєте, ми є круті, ми впоралися на «п'ять з плюсом»! – вигукнув я. – Ми привеземо їх усіх додому живими!» (на очах сльози).

- Отче, Василю, що було потім. Як Ви вижили в полоні?

- Коли ми побачили наших хлопців живими, то чомусь були переконані, що нас везуть на обмін. А привезли нас у фільтраційний табір в Шебекино в Белгородській області. Серед поля півтора десятка брезентових наметів літерою «П». Навколо паркан з колючим дротом. Кожен полонений отримав номер, мій – 24. У наметі 22 ліжка, на яких матрац, два простирадла й покривало. Посередині буржуйка, яку ми ж самі мали розпалювати. В наметі було холодно -22 градуси нижче нуля. Думав, похворіємо всі, але адреналін робив своє. Годували жажливо. Рис недоварений – ніби шматок глини. Холодний чай. Недопечений хліб. Ми цей хліб досмажували на буржуйці. Запах наповнював намет і їсти хотілось все більше. Виходити забороняли – лише до туалету в супроводі озброєного конвоїра. Могли вдарити, повалити на землю, нацькувати собаку.

- Яким же був Ваш шлях додому, до України?

- Майже усіх з «Сапфіру» обміняли, а мене ще тримали. Викреслювали з 12 списків на обмін. Кілька разів – бо сліди тортур ще не зійшли. Один раз – бо відмовився підписувати документ, що не маю до них претензій. Примушували записати відео, що відмовляюсь від обміну, бо за мою голову оголосили нагороду «правоски» і я боюсь повертатись в Україну. Хотіли мене доломати, але я молився і за мене молились. Були такі моменти, що я відчував вібрації цієї молитви так чітко і яскраво, що міг відчуті її на дотик.

- Коли і як стало зрозуміло, що вас везуть саме на обмін, а не в чергове місце катувань?

- С вешаами, на виход, - пролунало вранці 5 травня.

- Мене роздягнули, оглянули, щоб не було синців. А вони ще були жовті, великі. Віддали всі мої речі. Надягнули на голову шапку, перемотану скотчем, відвезли на аеродром і кинули в якесь приміщення. Тоді посадили на літак. Коли приземлились, посадили у тентовану вантажівку. Тент був прорізаний збоку і хтось з хлопців побачив і сказав:

- Я знаю, де ми. Це Сімферополь. Ми їдем в Україну... Мінjali нас на Херсонщині. Я та ще троє військових несли на ношах пораненого солдата без ноги. Коли побачив український прапор, заплакав (пауза та знову сльози на очах).

- Слава Україні! – сказав мені український медик.

- Дійсно. Слава! – все, що міг з себе вичавити.

- Отче, чи є у Вас мрія? Якщо є, то яка?

- Я думаю, що у нас зараз, у кожного українця, є лишень одна мрія, і зараз сам мені і відповіси. Яка?

- Щоб Україна перемогла!

- Правильно! А далі вже будемо будувати. Ми не повинні стати орками. Не повинні впустити ту злобу і ненависть у наші серця. Бо це є гріх. Для того, щоб не очернитися свою душу і зберегти її для вічності, ми повинні викинути лють і злобу зі свого серця. Це випробування. Для вас, діти, це є навчання. Сьогодні ми повинні бути настільки начитані, настільки ерудовані, щоби захпати за пояс не тільки «москальню», але і Європейський Союз. Бо ви повинні бути крутіші. Бо ми на сьогоднішній день стоїмо на

обороні цивілізованого світу, боронячи його від тоталітарного режиму. Кожен із нас повинен служити своєму народові! Україна обов'язково перемаже! [2]

І насамкінець, темні води Чорного моря навчилися розпізнавати друга та ворога. Навчилися розуміти того, хто любить, і зневажати того, хто живе лише ненавистю. Тим, хто мріє про нашу загибель – і не дочекається її, не відібрати в нас нашого моря та не бачити щастя на його вічних берегах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Портников В. Українське море [Текст] / В. Портников // Локальна історія. – 2023. – №2. – С. 69-71
2. Респондент: Вирозуб Василь, 1970 р. н., настоятель Свято-Троїцького храму ПЦУ м. Одеса, військовий капелан (дата звернення: 08.10.2023)

МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНУ: СЕМЕН ГОЛУБ

Поліщук Андрій, учень 9 класу Полянської гімназії Судилківської сільської ради, Шепетівського району Хмельницької області
Керівник: **Борилюк Дмитро Петрович**, вчитель історії та правознавства Полянської гімназії Судилківської сільської ради, Шепетівського району Хмельницької області

Болоча вікова проблема українського самовизначення та формування нації особливо гостро проявилася під час революційних подій 1917-1921 років. Український народ став на шлях боротьби за власне існування та створення незалежної держави. Це був період жертвності, патріотизму й напруженої боротьби за національну державність. Безліч урядів, політичних діячів, восначальників і мільйони простих людей були об'єднані спільною метою – утвердженням самостійної України. Серед них був і Семен Іванович Голуб, непересічна постать в історії; людина, котра має безпосереднє відношення до мого Шепетівського краю на тлі подій 1919 року.

Оригінальність пропонованого дослідження полягає в тому, що наразі відсутні ґрунтовні праці чи видання, зокрема життєпис даної особистості; нам було доволі складно збирати інформацію про цього діяча як в мережі «Інтернет», так і серед друкованих джерел. Маємо надію, що дана наукова спроба проллє більше світла щодо долі та внеску С. Голуба у події нашого державотворення початку ХХ століття.

Розпочнемо пропоноване дослідження із деяких загальних біографічних фактів життя Семена Івановича. Нам вдалося дослідити, що народився він 2 лютого 1891 року в с. Пилява, на той час Київська губернія. Походив з родини поміщиків. Про дитячі роки цього діяча, на жаль, нічого не відомо. Дізналися лише те, що юнак навчався в 2-класному Канівському міському училищі. Після його закінчення отримав професію учителя церковно-приходської школи [1].

Далі, С. Голуб вступив у лави партії «есерів» (*УПСР, партія соціалістів-революціонерів*), через що його було заарештовано. Можна зробити висновок, що молодому українцеві не симпатизувала політика царизму та її ідеологія. За вироком суду він отримав одинадцять років в'язниці. Сам термін ув'язнення відбував на півночі Вологодської губернії [2, с. 143].

Деталі ув'язнення С. Голуба, за браком джерел, не вдалося повністю з'ясувати: відомо що в листопаді 1906 року, відбувши 10 місяців ув'язнення, він втікає та їде до Америки (*найвірогідніше, до США*). «Американський» період у житті діяча також є недослідженим, проте він тривав недовго. Вже, у 1909 р. він повертається до Російської імперії та вступає в Ризький політехнічний інститут. У 1912 р. був відраджений для продовження навчання в Копенгаген (Данія). Можна підсумувати, що навчання було успішним, оскільки вже в червні 1914 р. Голуб повернувся назад й отримав місце повітового агронома в Київській губернії.

Нам вдалося дослідити, що військова кар'єра Семена Івановича розпочалася у 1915 році: 2 лютого він був мобілізований до 408-ї Чернігівської дружини державного ополчення. А 18 грудня того ж року закінчив школу прапорщиків державного ополчення Південно-Західного фронту (2-га Житомирська школа прапорщиків), повернувся до 408-ї Чернігівської дружини, де служив до кінця 1917 р. [3]. Військову службу досліджуваній дітя виконував сумлінно та мав авторитет серед вищого керівництва. Доказом того є той факт, що восени 1917 року його було обрано командиром 408-ї Чернігівської дружини в званні підполковник.

Згідно проаналізованих джерел, С. Голуб стає на шлях активної діяльності у боротьбі за Українську державу, відкидаючи компроміси та переговори із Тимчасовим урядом в Петербурзі, а тим більше із більшовиками. Так, на початку 1918 р. – його обрано працівником Військового міністерства Центральної Ради. Противник будь-яких порозумінь із ленінським урядом, Голуб стає активним учасником січневих боїв у Києві проти більшовиків.

Підписання Центральною Радою договору із Німеччиною та зайняття їхніми військами Києва, не викликали схвалення з боку С. Голуба. Він вважав даний союз ганебним і недовговічним і, як наслідок, повернувся до рідного села та полишив військову службу.

Понад півроку постать досліджуваного дітя була непомітною на тлі визвольних змагань. Лише восени 1918 р. він стає прибічником політичного курсу новоствореної Директорії. 15 листопада того ж року, Семен Іванович очолює загін повстанців с. Пилява. На чолі цього загону у складі 2-ї Дніпровської дивізії військ Директорії він брав участь у боях з військами гетьмана Скоропадського. Під м. Золотоношею потрапив до полону, звідки був відправлений до Києва на гауптвахту (*в'язниця для військових*) [4]. Нам вдалося виявити, що саме тут, у ніч з 13 на 14 грудня 1918 р. в'язні підняли повстання та захопили частину Києва. Незабаром з них був сформований Особливий Ударний загін, де С. Голуб став помічником командира.

Прихід до влади Директорії, ідеям якої симпатизував Семен Іванович, визначив напрям подальшої його діяльності. Згідно опрацьованих нами джерел, вже у січні 1919 р. він очолив Особливий курінь Осадного корпусу Дієвої армії УНР (*Української Народної Республіки*), що воював проти повстанців отамана Зеленого на Трипільлі (Київщина) [5, с. 147]. З початку лютого 1919 р. досліджуваного дітя призначають командиром куреня, а згодом помічником командира 3-го полку (з середини липня – 31-го). Січових стрільців Дієвої армії УНР. З того часу і до кінця року доля військового була пов'язана із нашим краєм – Шепетівщиною.

Згідно загальнодоступних джерел, напередодні революційних подій Шепетівка була звичайним повітовим містом, в якому проживало близько 9-10 тис. жителів [6]. Проте вдале географічне розташування та наявність важливої вузлової залізничної станції робили місто цінним стратегічно-військовим осередком. Через те, кожна із воюючих сторін революції 1917-1921 рр. прагнула встановити контроль над ним.

Спершу, Шепетівка контролювалась військовими силами Центральної Ради (згодом, її німецькими союзниками). Вже в лютому 1918 р. містечко відбили гетьманські війська, які господарювали тут майже до кінця року. Потім, офіційно влада у містечку та регіоні перейшла до Директорії. Але, 1919 рік виявився сповненим кривавих подій, боротьби за сфери впливу і контролю над територіями. Зокрема, у 2-й половині квітня 1919 року в районі Шепетівки розгорнулися жорстокі бої. Відповідно, С. Голуб, як офіцер армії УНР, брав участь в обороні Шепетівки від загарбників та безпосередньо перебував тут [7]. Проте, на жаль, героїчна боротьба, патріотизм та самопожертва не

допомогли проти переважаючих сил ворога: частини 1-ї та 2-ї Українських радянських дивізій (*більшовиків*) у травні захопили містечко.

Відповідно до джерельних даних, на цьому боротьба за панування у краї не припинилася. Зокрема, у серпні того ж року влада в Шепетівці знову перейшла до війська Симона Петлюри. Маємо припущення, що й у цій події відзначився і С. Голуб, проте, документальних свідчень цього не знайдено. Підсумовуючи вплив визвольних змагань на історію нашого регіону, можна констатувати, що м. Шепетівка декілька разів переходило з рук у руки: до поляків, військ УНР, армії більшовиків. Останні ж остаточно встановили тут владу наприкінці 1920 р.

Щодо життєвої долі С. Голуба, то, згідно наших досліджень, у грудні 1919 р. він повернувся до рідного села Пилява та пішов працювати інженером-технологом на цукровий завод. Знову приєднатись до армії Української Народної Республіки він зміг восени 1920 року. Це сталося внаслідок репресивної політики та низки арештів, які здійснювали більшовики. Маємо відомості, що Семен Іванович брав участь у спільному поході польсько-українського війська на Київ. В той час діяч перебував в штабі 6-ї Січової дивізії, сформованої переважно вояками-наддніпрянцями. З кінця листопада 1920 року С. Голуб емігрує до Польщі, де пробує до кінця 1921 року [8, с. 93].

Ми з'ясували, що у листопаді 1921 р., він на чолі невеличкого загону брав участь у 2-му Зимовому поході. В цей самий час був начальником 9-го повстанського району, до якого входили регіони Житомирщини та північної Хмельниччини. На превеликий жаль 2-й зимовий похід зазнав невдачі. На Київщині загін було розгромлено, а сам діяч потрапив до полону.

Далі, на жаль, прозпочинається найдраматичніший й трагічний період життя С. Голуба. З наказу радянського командування всі захоплені керівники 2-го Зимового походу, до яких належав і Семен Голуб, не були розстріляні, а посаджені до Лук'янівської в'язниці (м. Києва). Брак джерел (та їх сувора засекреченість у архівах росії) на дають нам змоги прослідкувати та проаналізувати цей десятилітній період життя досліджуваного діяча. Проте, можна уявити й зрозуміти нелюдські умови утримання та ставлення радянської влади до ув'язнених військових УНР.

Затим настала розв'язка: згідно офіційних даних, датою смерті Семена Івановича Голуба є 24 лютого 1931 року [9]. Його було розстріляно... За іронією долі, вирок виконано у приміщенні Київської опери.

Підсумовуючи життєвий шлях і діяльність С. Голуба, можна стверджувати, що це була особистість виняткової сили духу та яскравої долі. Відданий ідеї визволення України з-під чужоземного панування, він послідовно й самовіддано присвятив себе боротьбі за національну свободу. Розпочавши кар'єру у війську російської імперії, С. Голуб не зрадив своїх переконань: не прийняв більшовицького перевороту й не підтримав політику радянської влади щодо українських земель. Як помічник командира, згодом – як командир, навіть у званні підполковника: спершу, у військах Центральної Ради, а потім – у лавах Директорії УНР, С. Голуб до останнього відстоював ідею утворення вільної, незалежної, самобутньої Української держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. <https://shepetivka.com.ua/novyny/suspilstvo/8753-zabuti-imena-ukrainskoi-revolutsii-1917-1921-rr-semen-holub.html> / Забуті імена Української революції 1917-1921 рр. Семен Голуб (дата звернення:10.02.2026)
2. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Книга I. – К.: Темпора, 2007.

3. <https://shepetivka.com.ua/novyny/suspilstvo/8753-zabuti-imena-ukrainskoi-revoliutsii-1917-1921-rr-semen-holub.html> / Забуті імена Української революції 1917-1921 рр. Семен Голуб (дата звернення:10.02.2026)
4. <http://pvz.in.ua/action.php?id=1165/> Голуб - Перші визвольні змагання 1914-1924 рр. (дата звернення:11.02.2026)
5. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Книга I. – К.: Темпора, 2007.
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0/> Шепетівка (дата звернення:11.02.2026)
7. <https://shepetivka.com.ua/novyny/suspilstvo/8753-zabuti-imena-ukrainskoi-revoliutsii-1917-1921-rr-semen-holub.html> / Забуті імена Української революції 1917-1921 рр. Семен Голуб (дата звернення:10.02.2026)
8. Кучабський В. Золоті Ворота. Історія Січових стрільців. – Київ, 1992. – 348 с.
9. <https://archives.gov.ua/um.php?p=52&a=24&id=59132/> Український мартиролог ХХ ст. Документи ЦДАГОУ.

ПАМ'ЯТАЄМО. БОРЕМОСЯ. ЗУСТРІЧАЄМО. ДІЯЛЬНІСТЬ ВІКТОРІЇ АНІОЇ

Рак Іван, учень 10 класу Опорного закладу освіти «Верхняцький ліцей» Хрестинівської міської ради Черкаської області
Керівники: Рудь Наталія Федорівна, Шуйська Аліна Василівна, вчителі історії Опорного закладу освіти «Верхняцький ліцей» Хрестинівської міської ради Черкаської області

Тема повернення українських військовополонених посідає особливе місце в історії сучасної України, оскільки вона безпосередньо пов'язана з питаннями національної безпеки, державотворення, громадянської єдності та збереження історичної пам'яті. Упродовж ХХ-ХХІ століть українці неодноразово переживали періоди полону, репресій, депортацій і примусових ув'язнень, що супроводжували етапи боротьби за державність. Сьогодні, в умовах російсько-української війни, проблема полону знову стала однією з ключових, а повернення захисників набуло загальнонаціонального значення.

Громадянська єдність – це стан суспільства, коли громадяни відчувають спільність інтересів, відповідальність один за одного та за майбутнє своєї держави. Вона ґрунтується на спільних цінностях, патріотизмі, довірі та взаємній підтримці.

Актуальність дослідження полягає у тому, щоб показати важливість громадянської єдності заради повернення українських захисників із полону, підтримки духовно-морального стану родин військових. Донести до суспільства, що в даних умовах війни це чи не найпотрібніша діяльність, яку може виконувати майже кожен громадянський діяч не маючи великого досвіду за плечима.

Метою дослідження є аналіз та оцінка еволюції громадянської єдності українського суспільства через призму боротьби за повернення з полону українських захисників під час російсько-української війни.

Задля досягнення мети маємо такі завдання: дослідити історичні витоки громадянської єдності українського народу; проаналізувати приклади перебування українців у полоні в ХХ-ХХІ століттях; визначити роль сучасного громадянського суспільства у боротьбі за звільнення полонених; розкрити значення історій повернення для формування національної пам'яті; окреслити вплив повернення полонених на консолідацію українського суспільства в умовах війни.

Громадянська єдність в Україні формувалася від часів Київської Русі до сьогодення і стала одним із ключових чинників збереження української ідентичності та державності. Коли ми говоримо про це явище, то маємо на увазі спільні цінності,

боротьбу або національну ідентичність. Проте в українській історії є ще один, надзвичайно важливий чинник єднання – полон.

Військовополонений – у військовій справі та міжнародному праві – особа, що належить до Збройних сил сторони, яка перебуває в стані війни, добровольці, партизани, учасники руху Опору та інші комбатанти, а також деякі некомбатанти – військові кореспонденти, члени екіпажів торговельного флоту і цивільної авіації та інші, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони.

Під час російсько-української війни згуртованість українців стала ключовим фактором стійкості держави та її здатності протистояти масштабній агресії. Зовнішня загроза об'єднала українське суспільство навколо спільної мети – захисту незалежності, свободи та територіальної цілісності. Проте війна поставила й низку серйозних викликів перед нацією, перевіряючи зрілість громадянської свідомості та готовність до спільних дій.

2014 року, коли почалося АТО, після захоплення окремих районів Донецької та Луганської областей озброєними проросійськими групами та регулярними силами росії, українські військові, прикордонники та добровольці стали потрапляти в полон.

Одними з перших відомих випадків були військові, захоплені у липні-серпні 2014 року під Іловайськом, Слов'янськом, Дебальцевим та іншими гарячими точками. Їхнє утримання часто супроводжувалося порушенням міжнародного гуманітарного права, тиском і жорстоким поводженням. Ці перші полонені стали символом необхідності громадянської єдності та підтримки військових, а також стимулом для створення механізмів обліку та повернення полонених, що функціонують до сьогодні. 26 грудня 2014 року відбувся перший «великий» обмін. Тоді вдалося обміняти 222 представників незаконних збройних формувань на 150 військових ЗСУ.

Початок повномасштабної війни росії проти України (з 24 лютого 2022 року) значно збільшив чисельність українських військовополонених. Їхню кількість важко встановити, адже сторони не завжди погоджують дані, а повний облік утримуваних осіб складний.

Перший з початку повномасштабної війни обмін полоненими відбувся 1 березня 2022 року на Сумщині. Тоді з полону повернули п'ять українських військовослужбовців.

Для організації процесу обміну та повернення діє низка офіційних органів, зокрема: Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, Головне управління розвідки Міністерства оборони України (ГУР МО), Служба безпеки України, Офіс Президента України.

Україна активно співпрацює з державами-партнерами, ОБСЄ, ООН, Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та іншими структурами.

Державні механізми повернення військовополонених – це багаторівнева система, що поєднує дипломатію, розвідку, міжнародне право, переговори та підтримку сімей. Україна продовжує робити все можливе для звільнення кожного свого захисника, перетворюючи повернення полонених на пріоритет національної політики та елемент боротьби за людську гідність і свободу.

Питання підтримки українських військовополонених та їхніх родин сьогодні є надзвичайно важливим у контексті повномасштабної війни. Кожна історія повернення з полону – це не лише приклад мужності та стійкості захисників, а й нагадування про роль громадянської солідарності та активної участі суспільства.

Ініціативна діяльність окремих громадян і організацій, спрямована на допомогу полоненим та їхнім родинам, має величезне значення для моральної підтримки та збереження національної єдності. Особливим локальним прикладом такої активності є діяльність Вікторії Аніної, яка, спираючись на власний досвід втрати і бажання

допомогти, організовувала акції підтримки військовополонених. Її діяльність демонструє, як особистий досвід та громадянська позиція можуть стати поштовхом до реальної допомоги та об'єднання громади навколо важливої соціальної проблеми.

Аніна Вікторія Юрїївна народилася 1999 року у селищі Верхнячка. Вищу освіту здобула в Польщі, звідки повернулася 2023 року на річницю загибелі рідного брата Руслана, який був убитий на війні 11 квітня 2022 року і став першим, хто загинув у нашій громаді після повномасштабного вторгнення росії.

Через втрату рідної людини на війні, переживання та відчуття покинутості Вікторія усвідомила, наскільки важлива підтримка для родин військових і полонених. Це стало мотиваційним поштовхом для її активної громадської діяльності. Вікторія вирішує розпочати підготовку до акцій у підтримку військовополонених. Перша акція відбулася 2 березня 2025 року.

Наступним кроком Вікторії стала організації зустрічі родин військовополонених з Анною Донець, представником Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими у м. Христинівка. Під час зустрічі одна з родин дізналася, що їхній рідний, якого вважали зниклим безвісти, знаходиться у полоні, і навіть стало відоме ймовірне місце його перебування.

За період своєї активної громадської діяльності Вікторія Аніна провела 23 акції в підтримку військовополонених. Завдяки чому з полону повернулося додому шестеро захисників: Володимир Бурлака, Сергій Гупало, Олександр Пушкуца, Іван Сириця, Олександр Клименко, Олександр Чиж.

Окрім акцій в підтримку військовополонених Вікторія займається волонтерством. Завдяки їй військовослужбовці отримують якісну амуніцію, ліки, автомобілі, РЕБи. За свою активну громадську діяльність Вікторія Аніна нагороджена грамотами та подяками та шевронами від бійців ЗСУ.

Однією з важливих справ Вікторії Аніної є створення Алеї Надії у Христинівці. Це особливе місце, яке символізує віру, підтримку та єдність громади. Це символічний громадський простір пам'яті, єдності та віри у повернення українських захисників із полону, а також місце вшанування тих, хто віддав життя за свободу України. Вона стала проявом громадянської солідарності та єдності жителів Христинівської громади Черкащини. Кожен елемент алеї, кожен символ тут несе свою історію і нагадує, що надія завжди поруч, навіть у найважчі моменти. Алея виконує меморіальну, виховну та патріотичну функції. Тут проходять заходи підтримки військовополонених і молитовні зустрічі, формується національна свідомість і зміцнюється волонтерський рух, тут радість і сум чергуються з моментами зняття постерів – через повернення додому бійців або їхню втрату.

Діяльність Вікторії Аніної є прикладом справжньої громадянської відповідальності, небайдужості та патріотизму. Її ініціативи об'єднують людей, підтримують військовополонених і їхні родини, зміцнюють віру в повернення захисників додому. Водночас її робота сприяє збереженню пам'яті про події війни та їх музесифікації, щоб майбутні покоління знали правду і цінували свободу. Саме такі люди формують сильну, свідому і незламну Україну.

Список використаних джерел:

1. Wikipedia. Військовополонений. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%>
2. Спогади записані в уродженки смт. Верхнячка Уманського району, Черкаської області, АНІНОЇ Вікторії Юрїївни, 1999 р.н., громадської діячки, волонтерки. Проживає за адресою: м. Христинівка.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.

ВОЛОДИМИР ВАКУЛЕНКО

Свідни́чка Олександра, учениця 9 класу Славутської гімназії №1 Шепетівського району Хмельницької області

Керівник: Стасюк Олександр Анатолійович, вчитель історії та правознавства Славутської гімназії №1 Шепетівського району Хмельницької області

Українсько-російська війна не просто збройний конфлікт. Це боротьба, яка визначає майбутнє України, Європи та світового порядку. Вона розпочалася у 2014 році з анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей і переросла у повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року, ставши найбільшою війною на європейському континенті з часів Другої світової. Ця війна є трагедією для українського народу, який зазнає неймовірних збитків, страждань, втрачає життя та домівки. Вона також ставить виклик перед міжнародною спільнотою, яка повинна зупинити агресора та відновити мир і справедливість.

Війна в Україні не лише зіткнення військових сил. Це боротьба за моральні цінності, за право на самоідентифікацію, як вільний та незалежний народ, за свободу та волю. Росія, прагнучи відновити імперію та підірвати західний світ, веде кровопролитну війну, використовуючи пропаганду, дезінформацію, кібератаки та економічний тиск. Її мета – знищити українську свідомість, підкорити український народ та встановити власний контроль над країною.

Україна, відстоюючи свою незалежність, демонструє неймовірну мужність, стійкість та єдність духом, що пізнався спільною проблемою, яка доторкнулась до кожного з нас. Український народ, об'єднавшись перед лицем агресії, чинить героїчний опір, захищаючи свою землю, культуру та свободу. Міжнародна підтримка, надана Україні, є ключовою для її виживання та перемоги.

Розуміння причин, перебігу та наслідків українсько-російської війни надзвичайно важливе для осмислення сучасних глобальних викликів. Ця війна глибоко впливає на політику, економіку, культуру, гуманітарну сферу та соціальне благополуччя громадян України та безпеку їх життєдіяльності. Вона змінює та переформатує відносини між країнами та вимагає від міжнародної спільноти рішучих дій для захисту миру та безпеки. Тільки коли ми будемо разом діяти ми зможемо відстояти свої території та незалежність.

Творчість Володимира Вакуленка нагадує, що війна приносить не лише руйнування, а й втрату найціннішого – людського життя. Його пам'ять житиме вічно, надихаючи українців на боротьбу.

Володимир Вакуленко, дитячий письменник з Харківщини, став символом простодушності, яка боролася за свободу. Все його життя, сповнене творчості та любові до дітей, трагічно обірвалося через війну. Незважаючи на це, його спадщина залишається в серцях українців, нагадуючи про втрати та необхідність боротьби за справедливість, яку окупанти жорстоко порушують.

Володимир народився у 1972 році в селі Капитолівка на Харківщині. З дитинства він захоплювався природою та поезією. Він розпочав творчий шлях з написання віршів, які згодом переросли у прекрасні дитячі книжки. Його твори наповнені добротою, ширістю та любов'ю до дітей і рідної Батьківщини. Він вмів бачити світ очима дитини, щоб передати простими, але глибокими словами все те, що могло непокоїти малюків.

Володимир Вакуленко був активним громадським діячем, який щиро віддавав себе справі, що приносила радість для самого себе та користь суспільству. Він часто брав участь у різноманітних літературних конкурсах та фестивалях, де мав можливість продемонструвати свій талант. Завдяки своїй невтомній праці та відданості, він здобув визнання не лише серед колег, але й у серцях багатьох читачів. Вакуленко також вірив у

важливість виховання дітей через літературу, що стало основою його творчості. Його книги, такі як «Татовий зошит», «Я перетворююсь...», «Мистецтво збирати каміння» та збірка «УБД-реінкарнація», стали справжніми улюбленими для багатьох українських дітей, які знаходили в них натхнення та розуміння.

З початком російського вторгнення в Україну у 2022 році Володимир опинився в умовах жорстокої окупації, яка принесла з собою величезні труднощі та небезпеки для нього та його родини. Він рішуче відмовився співпрацювати з окупантами, незважаючи на постійну загрозу для свого життя, і продовжував займатися творчістю, намагаючись знайти втіху в мистецтві, а також виховувати свого сина, прагнучи зберегти хоч якусь нормальність у їхньому житті в умовах війни. У березні 2022 року, коли ситуація стала ще більш напруженою і небезпечною, російські військові викрали його, і його подальша доля залишалася невідомою протягом багатьох важких місяців. Це викликало глибоке занепокоєння серед його близьких, друзів та всіх, хто знав про його мужність і відвагу.

У вересні 2022 року, після звільнення території Ізюмщини, було виявлено місце масового поховання, яке стало жахливим свідченням жорстокості окупантів і їхніх злочинів проти людяності. Серед викопаних тіл знайшли й тіло Володимира Вакуленка. Його смерть шокувала український народ, викликавши глибокий біль, обурення та гнів. Російські окупанти вбили його за його проукраїнську позицію, відданість рідній країні та незламність духу, що стало символом боротьби за свободу, гідність і справедливість. Володимир залишив по собі спадок, який надихатиме багатьох на продовження боротьби за краще майбутнє та майбутнє наших дітей.

Внесок Володимира Вакуленка в українську культуру та літературу є справді неоціненним. Його твори, наповнені теплом і мудрістю, стали невід'ємною частиною золотого фонду дитячої літератури, що формує світогляд багатьох поколінь. Він залишив після себе не лише безцінні книги, але й яскраву пам'ять про світлу людину, яка щиро любила дітей та свою рідну країну. Його смерть стала символом жахливих злочинів російських окупантів, які безжалюно знищують не лише життя, а й багатий культурний спадок, історію та світле майбутнє України.

Пам'ять про Володимира Вакуленка житиме вічно, адже його творчість залишила глибокий слід у серцях людей. Його ім'я буде звучати в школах, бібліотеках та на літературних фестивалях, де його твори продовжуватимуть надихати нові покоління. Діти з задоволенням читатимуть його книги, черпаючи натхнення з його доброти та безмежної любові до світу навколо. Його смерть стала ще одним вагомим доказом того, що Україна веде запеклу боротьбу за свої цінності, за право на гідне життя, а також за щасливе майбутнє своїх дітей.

Володимир Вакуленко – це яскравий символ невинності, яка була жорстоко знищена війною.

Список використаних джерел та літератури:

1. https://mediaport.ua/zakatovanomu-na-iziumshchyni-pysmennyku-volodymyru-vakulenko-prysvoily-zvannia-heroia-ukrainy/?gad_source=1&gad_campaignid=22894460289&gbruid=0AAAABA2EGd78NjgRpZc_sLMymf43HTdubD&gclid=Cj0KQCQiAhtvMBhDBARIsAL26pjEm7ezRvet6V-yq6iBLIRjvJiwfIWU-skHwZ1GvnG4Fi14Swuqz2agaAjllEALw_wcB
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 2. Життєпис
3. <https://book-ye.com.ua/authors/volodimir-vakulenko-k/?srsltid=AfmBOOpYK9bAmvyPG995SKQW08QpaOFN00VG5bUNsS5xUWvNXednN9bU>

4. <https://bookopt.com.ua/blog/volodimir-vakulenko-ditjachij-pis-mennik-vbitij-rosijs-kimi-okupantami.html?srsltid=AfmBOop3VD0b0w42ifeLQvJu76erzRe93n1nLs2epuNExYl6whkqVwTx>
5. <https://www.barabooka.com.ua/vakulenko-k-volodimir/>
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
7. <https://www.holosameryky.com/a/vakulenko/7810470.html>

ІВАН КЛИМІВ – «ЛЕГЕНДА» – КРАЙОВИЙ ПРОВІДНИК ОУН НА СОКАЛЬЩИНІ

Сковрон Андрій, учень 8-Б класу Сілецької гімназії імені Івана Климів-Легенди, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості міста Соснівки Шептицького району Львівської області
Керівник гуртка БДЮТ **Слука Віра Павлівна**

Актуальність та оригінальність теми. Гімназія, де я навчаюся, носить ім'я Івана Климів-Легенди, мого односельчанина, активного діяча Організації Українських Націоналістів, який присвятив своє все своє життя боротьбі за українську державність. Вивчення його діяльності є важливим для осмислення визвольного руху першої половини ХХ століття та формування історичної пам'яті сучасного покоління.

Мета пошуково-дослідницької роботи: проаналізувати діяльність нашого земляка Івана Климів-«Легенди» – військово-політичного діяча ОУН у боротьбі за українську державність в першій половині ХХ століття.

Завдання дослідження: висвітлити особливості життєвого шляху та боротьби за волю України уродженця рідного села Сілець Івана Климів; проаналізувати роль Івана Климів – «Легенди» в організаційному розгортанні мережі ОУН на Сокальщині та Волині; визначити історичне значення його постаті.

Джерельну основу роботи склали мемуарні свідчення учасників визвольного руху, збірники документів ОУН та УПА, публіцистичні й наукові праці, а також матеріали місцевого краєзнавчого характеру.

У процесі дослідження застосовано такі методи: історико-біографічний (для реконструкції життєвого шляху); аналіз і синтез (для узагальнення джерельної інформації); порівняльний метод (для співставлення оцінок діяльності); елементи історико-краєзнавчого аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у спробі систематизації відомостей про діяльність Івана Климів-Легенди саме як регіонального організатора мережі ОУН на Сокальщині з використанням краєзнавчих матеріалів. У роботі узагальнено відомості про його роль у розбудові підпільної структури, проаналізовано організаційні принципи діяльності та показано взаємозв'язок місцевого осередку із загально українським визвольним рухом.

Ми хочемо висвітлити особистість не просто воїна, не просто повстанця, не просто націоналіста, не просто боївкаря. Перед нами – мислитель. Ми хочемо довести, що це націоналістичне покоління – це покоління інтелектуальних неоднозначних особистостей, творчість яких перед нами і досі закрита. Це не заведено ні до шкільного програм, ні до політологічних курсів із простої причини – це формує зовсім інший характер нації, характер борця, характер наступальний, характер агресивний і характер експансивний. Це ті риси, якими володіють сьогодні у нашій світовій історії сильні нації.

Народився Іван Климів 1909 року в заможній багатодітній селянській родині в селі Сілець Сокальського району на Львівщині. Батько був війтом у селі. Іван здобув

освіту в Сокальській гімназії. Далі продовжив навчання на юридичному факультеті Львівського університету. [1, с. 8]

Вже з юнацьких років зв'язав своє життя з ідеєю боротьби за українську державність і належав до тих українських патріотів, які включилися в боротьбу ОУН і добровільно йшли на найбільші жертви для досягнення ясної мети. Під час навчання мав переконання, що десятки тисяч жертв і їх кров, пролита за незалежність Батьківщини, зобов'язують молоду генерацію готуватись до нових визвольних змагань.[1, с. 9]

Іван Климів володів колосальним масштабом мислення, фантастичністю та фанатичністю ідей і дуже широким спектром комунікації.

«Легенда був людиною небувалої памяти. Він мав у голові назви всіх районів Волині та Галичини, псевдоніми і правдиві прізвища, починаючи від повітових, закінчуючи обласними, і клички до них. Крім того, він особисто утримував зв'язки з поважними громадянами, які не були членами ОУН, у тому числі із священиками». (Степан Мудрик-Мечник. URL:<https://www.veterano.com.ua/images/news/2016-09-27/Scout-OUN-UPA.pdf> – далі М.-М.).

Серед тих поважних громадян митрополит Андрей Шептицький, православний владики Полікарп, Дмитро Донцов та ін.

Іван Климів був одним з організаторів і лідерів ОУН (Організація українських націоналістів) на Сокальщині, окружним провідником, членом крайової ексекутиви ОУН Північно-Західних Українських Земель (ПЗУЗ). Він поставив перед організацією завдання «латати сокальський кордон» і охоплювати мережу ОУН міста і села Волині. Проте поліція почала масові арешти української молоді та студентства Волині. А в лютому 1937 був заарештований і Іван Климів. 31 серпня 1937 року на судовому процесі в Луцьку йому призначили максимальний термін покарання – 10 років тюремного ув'язнення.

В процесі дослідження ми встановили, що у тюрмі він проходив свій ідеологічний вишкіл, тюрма стала для нього політичним університетом. Зернятком від олівця на цигарковому папері він писав свої ідеологічні послани і знаходив можливості це передати іншим в'язням. Під час прогулянок перевіряв прочитане запитаннями. Весною 1939 р. Івана Кліміва було протранспортовано з Равича до Седлець під Варшавою.

У вересні 1939 він вийшов на волю з тюрми м. Сідльце (адміністрація відпустила в'язнів) і довгим маршем через Берестя і Володимир-Волинський, Сокаль і Кристинопіль, зустрічаючись на шляху з різними перешкодами з боку радянських фронтових відділів і місцевих комуністичних груп, прибув до рідного Сільця. Нами з'ясовано: Іван Климів дуже добре розумів, що без виховання ми не отримуємо покоління борців, без покоління борців ми не отримуємо самостійної держави.

Тому, перебуваючи на посту Крайового Провідника Ексекутиви ОУН, організовував українську молодь Сокальщини для визвольної боротьби українського народу у військових формаціях ДУН-у, Похідних Груп, УПА і Першій Дивізії УНА.

Організовував і розвивав підпільну мережу ОУН та підготовки до повстання проти радянської влади в передвоєнний час. Через Юрія Стефаніка, сина видатного письменника Василя Стефаніка, привернув до ОУН (б) діячів з «Великої» України Пантелеймона Сака та Йосипа Позичанюка.

За словами сучасників, Іван Климів в ОУН був справжньою легендою. Його соратники і однодумці, загартовані в боротьбі українці, «за його словом без всяких сумнівів йшли на будь-який ризик». Один з найвизначніших діячів УПА і ОУН Степан Мудрик згадував:

«Він не мав ніяких поганих звичок, не вживав ніякого алкоголю, не палив і ніколи не говорив про свої особисті плани, бо просто їх не мав, а жив тільки для української

визвольної справи. Завдяки його наполегливості мережею ОУН були охоплені вся Волинь і Галичина» [М.-М.]

Саме «Легенда» розробив план подвійної сіті ОУН. У разі провалу однієї автоматично діяти починала інша, що робило роботу організації безперебійною.

Іван Климів підтримував найтісніші контакти зі Степаном Бандерою і між ними була повна довіра. На «Легенду» більшовики почали справжнє полювання. Після початку німецько-радянської війни 1 липня 1941 року Климів оголосив про створення Української національної революційної армії (УНРА). Водночас брав участь у формуванні української адміністрації на зайнятих територіях.

«...Легенда мав великий розмах. То був непересічний революційний лідер <...> Він умів захопити народ <...>. Його порив був такий грандіозний – захопити ідеєю всіх». [3, с. 377]

Після переходу ОУН(б) у підпілля наприкінці 1941 року Климів продовжив діяльність в умовах німецької окупації. У 1941-му Іван Климів-Легенда зумів установити дружні взаємини з вищим командуванням словацької армії, яка в роки німецької окупації частково дислокувалась в Україні. Це дало йому можливість щасливо уникати перевірок гестапо. У критичні моменти Легенда користувався словацьким військовим авто і носив уніформу підстаршини словацької армії.

Він ніколи не орієнтувався на чужі сили, а часто любив повторювати:

«Немає різниці якого кольору ворог-окупант червоного, білого чи коричневого. Господарем держави Україна має бути лише український народ». [3, с. 265]

Ще задовго до німецького краху у війні передбачив німецьку поразку і тривалу війну з Москвою, що свідчило про стратегічність та пророчість його мислення.

4 грудні 1942 року був заарештований гестапо у Львові. Під час слідства зазнав катувань і загинув, не видавши інформації про підпільну мережу.

Незасвоєний урок історії спричинився до нових катувань українців сьогодні. Які актуальні висловлювання Івана Климів-Легенди сьогодні, в час російсько-української війни:

«...Українська земля належить тільки українському народові... Від віків боронили наші предки рідну землю і ми ніколи не посоромимо їх. Будемо бити кожного найманця, який посміє простягати руки до України. Будемо бити аж до остаточної перемоги...

Живемо в тяжкий час для України, й на нас лежить велика відповідальність за долю Батьківщини. Нас кличе Україна до зброї, і ніхто від того не сміє ухилитися. Тих, що обслуговуються ворогові, будемо беспощадно нищити разом з їхніми хлібодавцями. Пам'ятайте, що України самостійної нам ніхто не дасть, ми можемо тільки самі здобути волю Україні...» [3, с. 251]

Високо оцінюючи заслуги і здібності Івана Климів, Голова Тимчасового Правління Ярослав Стецько згодом пише у своїй книжці «30 червня 1941» такі рядки, як про «легендарного уже тоді Івана Легенду...»:

«Псевдонім «Легенда» на стільки йому відповідав і «приріс» до нього, що згодом, його ніхто не називав. Отож, за життя став справді Легендою». [4, с. 8].

«...Легендарний уже тоді Євген Легенда, прокламації якого, чудесні формою і змістом, про створення армії, підписані як головнокомандуючим Збройних Сил, мали в собі справді щось з епохи Хмельничан, одним із них у нашій добі я його уважав і уважаю.» [5, с. 87]

А втім, І. Климів і справді став Легендою. Бо овіяна легендами і пригодами була вся його революційна діяльність, вся його боротьба з різними ворогами, зокрема й на теренах східних областей України, де певний час перебував з похідними групами ОУН-бандерівців. Легенди не вмирають...

Висновки та перспективи подальших пошуків полягають в можливості використання зібраних матеріалів під час проведення уроків історії в закладах освіти, занять у краєзнавчих гуртках та об'єднаннях, що пов'язані з процесами боротьби за українську державність, проведенні заходів національно-патріотичного спрямування, підготовка рефератів.

Висновки: Це був Провідник високо моральний і мужній, ідейний натхненник, який виховував плеяду революціонерів, відданих до смерті ідеалам

Української Самостійної Соборної Держави. Іван Климів-Легенда загинув, але не загинула ідея, за яку він боровся, як і не загинули його вихованці – члени ОУН-УПА, й тисячі революціонерів, якими він проводив і на яких мав ідейний вплив. В майбутньому УПА реорганізувалась і вояки, разом із членами ОУН, перейшли в глибоке підпілля, не здаючи зброї, як того вимагав окупант.

Легенда – це носій українського незламного духу. Саме він надихав революційну молодь до боротьби за незалежність. Він перший організатор і політвиховник відділів УПА. Велика ідея національно-державного визволення України є насагою для теперішнього покоління, яке продовжує боротьбу за волю Батьківщини сьогодні в час російсько-української війни.

Список використаної літератури та джерел:

1. Казанівський Богдан. Шляхом Легенди. Спомини. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1975, 292 с.

2. Мудрик Степан. (Мечник). Спогади. URL: <https://www.veterano.com.ua/images/news/2016-09-27/Scout-OUN-UPA.pdf> (дата звернення: 29.10.2022) (далі М.-М.)

3. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942-1950 рр. Ч. 1.: Збірка документів за 1942-1950 рр. – Мюнхен: Видання ЗЧ ОУН, 1957. – 446 с.

4. Стецько Я. Твори т. 1: Українська визвольна концепція. Збірник статей. Видання Організації Українських Націоналістів і Українського Інституту Політичної Освіти в Мюнхені, 1987, 528 с.

5. Алфьоров О. Нариси діяльності гетьманців у рядах Руху опору Другої Світової війни на теренах України / О. Алфьоров – URL: <http://www.haidamaka.org.ua/0057.html>. (дата звернення: 22.10.2022).

КОБЕЛЯЦЬКІ ЯНГОЛИ МИЛОСЕРДЯ

Федірець Владислав, виховаець гуртка «Велосипедний туризм» Кобеляцької станції юних туристів Кобеляцької міської ради Полтавської області

Керівник: **Шабалтій О.М.**, методист Кобеляцької станції юних туристів

За останній рік благодійність стала невід'ємною частиною життя більшості українців. Героїчний захист Збройними Силами України свободи і незалежності нашої Батьківщини, втрата мільйонами співгромадян постійного місця проживання, страждання і побутової незручності внутрішньо переміщених осіб, максимальна мобілізація ресурсів для перемоги над рашистськими загарбниками спонукають пересічних українців долучатися до благодійності та волонтерства.

Zagoty Foundation спільно з дослідницькою агенцією «Соціоінформ» провели кількісне дослідження «Благодійність у часи війни», згідно якого у 2022 році 86% мешканців України були благодійниками – допомагали армії або ВПО. Також 33% від усіх українців та 39% волонтерили з 24 лютого минулого року. В більшості випадків ідеться про фізичну роботу: розвантаження та завантаження вантажів, плетіння сіток, транспортування. [1]

Сьогодні волонтерська діяльність є суттєво необхідною, важливою і потрібною справою, яка близька й знайома усім, а особливо зрозуміла і рідна бійцям на фронті.

В пошуковій роботі на прикладі волонтерки Тетяни Гаврилівни Вільхової я прагну дослідити благодійну роботу волонтерів міста Кобеляки, показати їх важливу роль при виконанні громадянського обов'язку, як відповідальних громадян України, висвітити основні принципи діяльності жінок-волонтерів, довести значущість та необхідність їх роботи, показати молоді на їх прикладі патріотизм та любов до Батьківщини, зафіксувати діяльність волонтерів на папері з метою використання зібраної інформації на виховних заходах патріотичного спрямування. У майбутньому планую розширити свою пошукову роботу і випустити збірку історій про кобеляцьких жінок-волонтерів.

Головним організатором доброї справи допомоги захисникам на передовій є Тетяна Вільхова, яка розпочала свою волонтерську діяльність майже дев'ять років тому, коли на Сході України розпочалися бойові дії. Вона змогла зібрати довкола себе небайдужих до долі України земляків. На початковій стадії благодійної діяльності Тетяні Вільховій допомагали лише жінки – Валентина Корецька, Наталія Гук, Тамара Бахтіярова, Світлана Овчаренко, Зоя Михальченко, Ніна Рибалко.

Вони живуть у моєму рідному місті і допомагають тим, хто боронить Україну на передовій. Вони «воюють» тут на мирній землі, збирають все необхідне для наших захисників і везуть на фронт. Допомагаючи чужим синам і донькам завжди повторюють: «Усі солдати наші, кожен воїн!»

Першу поїздку в зону бойових дій кобеляцькі волонтери здійснили в серпні 2014 року. Цю поїздку Тетяна Вільхова не забуде ніколи. Це була Мар'їнка... Головне, що вона запам'ятала, це військовослужбовці на одному з блокпостів, які при десяти градусах морозу стояли в брезентових дощовиках, взуті в кросівки! А ще вона пригадала, що на тому ж блокпосту звернули увагу на землю рясно вкриту гілками та осколками. Рухаючись далі волонтери, потрапили під обстріл. Було дуже страшно. Слава Богу – все обійшлося.

На початку вересня 2014 року Тетяну Вільхову обрали до штабу Кобеляцької міської ради, який мав займатися організацією та координацією допомоги учасникам АТО та їх сім'ям, а також людям, котрі були змушені переїхати з Донбасу. [3, 4]

Спочатку їздили двічі на місяць, як було треба то і щотижня. Перші місяці було найважче. Військові стояли на передовій без елементарного забезпечення. Потребували усього: від миючих засобів до шоломів і бронешиттів. Саме в той час жінкам - волонтерам довелося познайомитись із чоловічими термінами: стартери, акумулятори, рації, редуктори, «броніки», генератори, тепловізори та багато іншого. Воїни телефонували і просто благали про необхідні речі. Все це купували, збирали, десь знаходили і відправляли на передову. Волонтери об'їздили майже весь схід України. Скрізь, де воювали наші земляки, побувала Тетяна Вільхова та її «янгели милосердя».

Вони долали тисячі кілометрів, везучи продукти харчування, амуніцію, обладнання й інструменти для земляків і їх побратимів, які зі зброєю в руках захищали нашу державу. Для прикладу ще одна інформація про діяльність кобеляцьких волонтерок. У період з 20 жовтня по 6 листопада 2014 року ними було зібрано 29 тисяч 668 гривень на які закуплено: 30 бушлатів, 85 дощовиків, 84 пари берців, 76 пар рукавиць, 76 шапок, 72 балаклави, 85 комплектів теплої білизни. Та за частини до військових автомобілів. В цей же період вдалося зібрати дві «ГАЗелі» продуктів. До збору допомоги долучились чимало небайдужих кобелячан. Учні шкіл передали свої малюнки й листи, адресовані нашим військовим, із побажаннями повернутися додому якомога скоріше цілими та неушкодженими. Усі продукти та речі волонтери особисто

відвезли військовим у Мар'їнку Донецької області. По приїзду назад у Кобеляки вони розповіли, що військові були широчені вдячні допомозі кобелячан та зворушені дитячими листами і малюнками. [4,3]

Після повномасштабного нападу рашистів українська армія потребує ще більшої підтримки. 2 березня 2022 року Тетяна Вільхова своїм легковиком з причепом уже везла «гуманітарку» в Охтирку Сумської області. Відчайдушна жінка, власне, як і вся її команда! У перші місяці війни вона їздила в «гарячі» точки двічі на тиждень, зараз – частіше. Тепер у пані Тетяні додалася й особиста мотивація – на фронті її син та внук. Кобеляцькі волонтери везуть допомогу в ті підрозділи, де служать жителі Кобелячини, нехай навіть такий там лише один. Бувало, що потрапляли під артобстріли й ледве встигали на шаленій швидкості виїхати з небезпечного місця.

Волонтери офіційно зареєстрували громадську організацію «Кобеляки допоможуть», головною метою якої є підтримка Збройних Сил України, допомога захисникам та їх сім'ям, організація поїздок на передову. До вже згаданих волонтерів долучилися десятки земляків, які регулярно допомагають на передовій захисникам України. На сьогоднішній день до організації входять: голова ГО Юрій Дейнека, секретар Людмила Салогуб, Тетяна Вільхова, Світлана Овчаренко, Валентина Корецька, Михайло Федоровський, Михайло Врубель і Олена Білаш. Кожен із цих людей уже зробив свій вклад у Перемогу над російськими загарбниками, але готові й надалі займатися волонтерством та допомагати військовим і цивільним, відвідувати наших захисників на «передку» та доставляти їм усе необхідне. [5,3]

Кобеляцькі благодійники постійно везуть традиційні українські смаколики – пиріжки, холодець, товченики, вареники, налисники, олів'є. Це ті страви, які хлопці звикли їсти вдома. Так, вони на фронті не голодують. Але ж усім хочеться попробувати домашнього, рідного. [6,5] А ще везуть необхідні у важкому військовому побуті: наоси, обігрівачі, зимовий одяг та взуття, лопати, сокири, акумулятори, ліхтарики, свічки, маскувальні сітки і багато ще чого іншого. Також в Кобеляцькій громаді відбуваються благодійні заходи, на яких організатори збирають кошти для потреб земляків, котрі борються із загарбником зі зброєю в руках. Протягом жовтня – грудня минулого року благодійники Кобеляцького краю зібрали для військових більше чотирьохсот тисяч гривень, на які волонтери закупили та передали військовим: польову кухню, комплекти автомобільних шин, генератори, казани, тепловізор, спальні мішки, рюкзаки, теплий одяг, взуття. Вже в цьому році благодійники зібрали кошти та придбали квадрокоптер для воїна – земляка.

А ще волонтери з початку своєї благодійної діяльності і дотепер возять нашим захисникам дитячі малюнки та власноруч виготовлені обереги.

Окрім теплих слів вдячності волонтерам воїни-захисники нагороджують їх своїми відзнаками. Розповім про останні нагороди. Грамоту від командування однієї з частин 72-ї механізованої бригади «Чорних Запорозжів» привіз у Кобеляки один з наших земляків, котрий із перших днів війни воює на фронті.

Олександр «Шаман», окрім офіційної грамоти, передав щирі слова вдячності від рядових солдатів Тетяні Вільховій, яка постійно відвозить до лінії фронту гуманітарні вантажі. Вона опікується земляками, які захищають Батьківщину в рашистсько-українській війні. Часто робить це із ризиком для власного життя. Так, за словами «Шамана», під час останньої за ліком поїздки Вільхова та її колеги поїхали із місця, де передавали вантаж, буквально за кілька хвилин до «прильоту» ворожого босприпасу. [7,2] Прочитавши понад п'ятдесят статей, переглянувши сотні фото, передивившись десяток відео репортажів, поспілкувавшись з воїнами, які перебували у відпустках, та зустрівшись із «янголами милосердя», я усвідомив наскільки важливою і необхідною є

волонтерська робота в сучасних умовах. Наші кобеляцькі «янголи милосердя» не на словах, а на ділі показують, як треба любити Україну, як треба шанувати її захисників, як можна і як потрібно підтримувати та допомагати воїнам, які захищають незалежність і свободу українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Воє Україна. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo> (дата звернення 24.12.2024).
2. Срібна Д. У Кобеляках створили міський штаб // Ехо Кобеляк. – 2014. – №34. – С.4
3. Філоненко І. Кобелячани зібрали дві «ГАЗелі» продуктів для військових // Ехо Кобеляк. – 2014. – №44. – С.3
4. Діденко О. Волонтери створили громадську організацію «Кобеляки допоможуть» // Ехо Кобеляк. – 2022. – №38. – С.3
5. Срібна Д. «Військові просять домашньої їжі» // Ехо Кобеляк. – 2016. – №19. – С.5
6. Філоненко І. «Чорні Запорожці» подякували двом Тетянам // Ехо Кобеляк. – 2023. – №9. – С.2

ПОЕТ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» (ВОЛОДИМИР СВДІЗІНСЬКИЙ ДО 140-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ)

Харченко Соломія, учениця 9-Б класу ліцею №2 Гніванської міської ради, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій
Керівник: **Коваль Олександр Іванович**, учитель історії ліцею №2 Гніванської міської ради, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій

Найсильнішою зброєю є знання. Особливо історичні. Саме історична пам'ять є основою самодостатності кожної нації, проте багато сторінок історії України та рідного краю ще невідомі. Краєзнавці поставили перед собою завдання дослідити маловідомі імена земляків, які боролись за Волю України в різні періоди історії. До таких імен належить Володимир Юхимович Свідзінський – поет, вчений, перекладач, учитель, громадський діяч.

Метою даного дослідження є вивчення життєвого і творчого шляху нашого земляка за наявними джерелами та матеріалами польової практики, також вивчення документів, публікацій. Свідчення земляків поета, відвідування місць, де він жив, навчався, працював, ознайомлення з його поезією, перекладацьким матеріалом, науковими працями ввійшло в наше дослідження.

Дана тема актуальна сьогодні тим, що його поезія рідкісна (модерна), специфічна та патріотична із рідновірськими мотивами. Також він був першим науковцем, який дослідив тканини доби Трипільської цивілізації. До речі він все життя носив вишиванку, вишиту технікою «подільська поперечна низь».

Значення даної роботи полягає у тому, що вона є вагомим доповненням скарбниці народної пам'яті про забутих українців двадцятого століття. Для написання роботи використані праці дослідників, наукові статті, матеріали конференції «Русалка Дністровая», матеріали шкільного музею та польової практики.

Володимир Свідзінський народився 8 жовтня 1885 року в селі Маянів Подільської губернії (нині Вінницька область Гніванська громада) в родині священників. Свідзінські мали п'ятеро синів та одну донечку. Оскільки Володимир був другою дитиною, то мусив доглядати менших родичів. Їхня хата була в кінці села біля старої козацької барокової церкви (зруйнована у 1962 році) та мальовничої річки Кутової. Їхнє прізвище походить від кушової рослини свидина, яку можна вважати родинним тотемом.

Володимир Свідзінський навчався в Тиврівській (до 1899 р.), Шаргородській, Кам'янецькій семінаріях (до 1904 р.). Навчався в Київському комерційному інституті (1906-1913 рр.), але через матеріальну скруту диплом не отримав. Почав писати вірші, які були опубліковані в журналі «Українська хата» (1912 р.).

Від 1 червня до 15 вересня 1913 року обстежив ткацький промисел 16 населених пунктів Могилівського, Гайсинського, Балтського, Проскурівського, Ямпільського, Ольгопільського, Летичівського та Літинського повітів, зібравши відомості про 1607 господарств, що займалися ткацтвом.

З 1915 року працював у Житомирі канцеляристом та обліковцем, їздив у наукові експедиції із дослідження ткацтва та килимарства. Ще в дитинстві він знаходив на полях залишки посуду із відбитками тканин, яким понад сім тисяч років. В селі Бабчинці, де правив у церкві його батько, він також знаходив посуд із відбитками тканин і написав працю «Кустарні промисли Поділля (1016 р.)». Вивчав народні пісні та уніатські метрики. Його дослідження тканин давньої доби знайшли продовження сьогодні, коли археологи знайшли такі відбитки у селі Ялтушків Вінницької області та на полях Хмельницької області. Вчені виявили три способи в'язання тканин спицями та три способи в'язання гачком, що є сенсацією світового масштабу. Адже це перші тканини в світі.

Наш земляк відбув військову службу у 1916-1918 роках. З осені 1917 року жив у місті Бар, а 14 березня 1918 року його відраховано з армії.

У 1918 році працював редактором української мови у видавничому відділі Подільської народної управи. З 1919 року жив у Кам'янці, де одружився та навчався на історико-філологічному факультеті університету. Приятелював із Юрієм Липою, Людмилою Старицькою, Осипом Назаруком. В цьому університеті навчалися його брати Олег та Павло їхніми викладачами були Іван Огієнко, Михайло Драй-Хмара, Євген Тимченко. Працював архіваріусом та аспірантом кафедри народного господарства і культури Поділля.

У 1920 року виходить в світ культурно-історичний нарис «Халдеї» І. Іванова, перекладений В. Свідзінським. У 1922 році вийшла збірка віршів «Ліричні поезії».

Протягом 1923-25 років як аспірант-науковець вивчав життя і боротьбу селян у соціально-економічному, лінгвістичному, географічному, мистецтвознавчому аспектах. Був членом наукового товариства при Українській академії наук.

Через тиск більшовиків переїздить до Харкова, де працював редактором і науковцем, продовжував писати вірші, балади. У 1927 році виходить збірка віршів «Вересень», яку розкритикували представники комуністичного режиму. Поет іде в опозицію. «Замкнутися, щоб зберегтися» як писав про нього Василь Стус. Його вірші перестали друкувати.

У тридцять роки багато перекладав із французької, іспанської, польської мов та мов народів союзних республік. У 1938 році переклав «Слово о полку Ігоревім», роком пізніше – комедії Арістофана «Хмари», «Оси», «Жаби».

Остання збірка віршів «Поезії» вийшла 1940 року у Львові за редакцією Юрія Яновського, готувалась наступна – «Медобори». Частину цієї збірки врятував поет Олекса Веретерченко (видана у 1975 році). В Едмонтоні (Канада) видано збірку поезій В. Свідзінського Яром Славутичем. Частина віршів поета є в музеї Михайла Коцюбинського в Чернівці.

27 вересня 1941 року В. Свідзінський був звинувачений в антирадянській агітації та заарештований. Разом з іншими арештантами був спалений у господарській будівлі в селі Непокрите біля Вовчанська. За іншими даними спалений у селі Бутирки Курської області. Радянські енкаведисти пустили слухи, що поета та інших інтелігентів стратили нацисти, але представники харківської «Просвіти» довели, що це були комуністи.

Особливістю його творчості є символізм з елементами сюрреалізму у фольклорі, семантика, народні екзотичні мотиви, глибоке шанування природи, здатність перекодувати природу на культуру і навпаки.

У 2001 році Лігою українських меценатів, журналом «Київ», видавництвом «Дніпро» засновано літературну премію імені Володимира Свідзінського. У 2001 році лауреатом цієї премії стає Володимир Забаштанський (посмертно) за книгу «Браїлівські балади». Один з його віршів «Україно моя, молюся за Тебе» виконувався як гімн Революції Гідності.

В ході польової практики вихованці гуртка дослідили життєвий шлях поета в його рідному селі Маянів, де є його хата, залишки церкви та пам'ятник, встановлений на кошти поетів та журналістів. В хаті поета невдовзі буде музей. Також краєзнавці пройшли шляхами поета: Тиврів, Шаргород, Кам'янець-Подільський, Вінниця. Відомо, що наш земляк жив у Маріуполі. Після звільнення ми туди поїдемо.

Отже, дане дослідження присвячене нашому земляку Володимиру Свідзінському, має велике значення для поповнення історії рідного краю та історії України. Його ім'я замовчувалось довгі роки. Сьогодні ми відкриваємо важливу сторінку нашої історії в особах для всіх бажаючих знати більше про життєдіяльність відомих та невідомих українців.

Список використаних джерел:

1. Джерела: Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955-1995. – ISBN 5-7707-4049-3.
2. Українські письменники: Біобібліографічний словник. – К., 1965. – Т. 5. – С. 415-416.
3. Український радянський енциклопедичний словник: [у 3 т.] / гол. ред. М. П. Бажан. – 1-ше вид. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – Т. 3: Плюс # Б. – 856 с. – С. 228.
4. Письменники Радянської України: біобібліографічний довідник / упоряд.: Олег Килимник, Олександр Петровський. – К.: Радянський письменник, 1970. 540 с. – С. 379; портрет.
5. Український радянський енциклопедичний словник: [у 3 т.] / гол. ред. Бабичев Ф. С. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1987. – Т. 3: Портулак – Б. – 736 с. – С. 177.
6. Письменники Хмельниччини: Бібліографічний покажчик. – Хмельницький, 1989. – С. 86.
7. Універсальний словник-енциклопедія. – 3-є видання. – К., 2003. – С. 1093.

СПАДКОВІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ

Шевченко Андрій, учень 10 класу Рогівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Маньківської селищної ради Черкаської області

Керівник: **Юрченко Ніна Олександрівна**, учитель історії та правознавства Рогівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Маньківської селищної ради Черкаської області

Актуальність теми. В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України питання спадковості військово-політичних традицій набуває особливого значення. Процес державотворення на українських землях завжди був нерозривно пов'язаний із діяльністю визначних постатей, які втілювали ідею суверенітету через збройну боротьбу та стратегічне мислення. Дослідження зв'язку між героями минулого та сучасними захисниками дозволяє глибше зрозуміти генезис української незламності.

Мета дослідження – проаналізувати еволюцію військового лідерства як ключового фактору державотворення на прикладі постатей П. Сагайдачного, Р. Шухевича та В. Залужного.

Завданнями роботи є: висвітлення внеску кожної постаті у боротьбу за волю народу; визначення спільних рис їхнього стратегічного підходу; обґрунтування ролі сучасних героїв у зміцненні основ державності.

Методи дослідження. У роботі використано історико-генетичний метод, метод порівняльного аналізу та біографічний підхід. Особистий внесок автора полягає у систематизації та зіставленні військових доктрин різних епох, що дозволило виокремити особливості «лицарського коду» українського війська XVII-XXI століття.

Історичний досвід свідчить, що українська державність тримається на трьох стовпах: професійному війську, національній ідеї та інноваційному лідерстві. Першим фундатором регулярного війська як інструменту міжнародної політики став Петро Конашевич-Сагайдачний. Його перемога під Хотиним (1621 р.) не лише врятувала Європу, а й легітимізувала козацтво як державну еліту [1, с. 45]. Сагайдачний поєднав «меч» із «книгою», підтримавши Київське братство, чим заклав основи культурно-освітнього виміру державотворення.

У XX столітті, коли українські землі опинилися між двома тоталітарними жорнами, наполегливість боротьби забезпечив Роман Шухевич. Керівництво УПА стало актом відчаю та найвищої професійності одночасно. Шухевич побудував армію без держави, яка десятиліттями чинила опір переважаючому ворогу, довівши, що ідея державності живе доти, доки триває організований збройний спротив [2, с. 112].

Сучасний етап державотворення уособлює постать Валерія Залужного. Його роль у відбитті повномасштабного вторгнення 2022 року є визначальною для збереження суверенітету. Залужний втілює перехід до сучасної інтелектуальної війни, де ініціатива молодшого командира та цінність людського життя переважають над радянським догматизмом. Це остаточно розірвало колоніальну залежність української армії від «руського міра» [3; 4, с. 88].

Висновки. Проведений аналіз доводить, що герої сучасності не є випадковими постатями; вони є прямими спадкоємцями стратегій та цінностей попередніх епох. П. Сагайдачний дав війську професійність, Р. Шухевич – жертвність та ідейність, а В. Залужний – технологічність та нову військову етику. Поєднання цих елементів є запорукою стійкості сучасної України. Також хочеться акцентувати увагу і на тому, що жителі села Роги (Уманський район), з якого я родом, були безпосередніми учасниками подій періоду козащини [5], в 1917-1921 роках мої прадіди боролись за Україну в лавах отаманських та партизанських загонів, а сьогодні батько та його побратими виборюють нашу незалежність в сучасній російсько-українській війні. Тому перспективи подальших пошуків вбачаються у дослідженні регіонального аспекту героїзму сучасних захисників через призму краєзнавчих матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. 287 с.
2. В'ятрович В. М. Історія з грифом «Секретно». Львів: Часопис, 2011. 328 с.
3. Залужний В. Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти. *The Economist*. 2023. 1 листопада.
4. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ: Брайт Букс, 2022. 256 с.
5. Кузнець Т. В. Населені пункти Уманщини: історичні назви та пам'ятки. Київ: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 210 с.

ЖИТТЯ, ЯК СПАЛАХ...

Штанько Юлія, вихованка гуртка «Юні туристи-краєзнавці» КЗ «Черкаський обласний Центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді імені Павла Наконечного Черкаської обласної ради», учениця 11-б класу Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 28 імені Т. Г. Шевченка Черкаської міської ради

Турченко Світлана Петрівна, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці» КЗ «Черкаський обласний Центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді імені Павла Наконечного Черкаської обласної ради»

Дата, місце народження: 28 січня 1978 року, м. Тальне

Звання: капітан

Посада: командир 2 мотопіхотної роти мотопіхотного батальйону 72-ї окремої механізованої бригади ім. Чорних Запорозжців

Дата, місце загибелі: 2 липня 2025 року в результаті бойових дій під час захисту Батьківщини в результаті здійснення противником авіаційного удару по позиції підрозділу поблизу н. п. Межова Синельниківського району Дніпропетровської області.

Місце поховання: м. Київ

Сухі статистичні дані... за якими стоїть життя справді визначної особистості, Людина з великої букви, світлої і сонячної, яким насправді і був Роман Михайлович, за словами нашого керівника гуртка, яка й розповіла нам про нього.

Справжній українець і великий патріот, для якого національна ідея – це спосіб життя. Людина, для якої державотворчі процеси – це його життя!

Роман Михайлович Орищенко – історик, кандидат історичних наук, співтворець Самооборони Майдану, учасник Помаранчевої революції та Революції Гідності, один з лідерів Пластового руху, громадський та політичний діяч, капітан Збройних сил України, учасник російсько-української війни.

Народився 28 січня 1978 року в м. Тальне. У 1995 році закінчив ЗОШ № 1 м. Тального.

У 2002 році закінчив історико-юридичний факультет Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, де здобув вищу освіту за спеціальністю: викладача історії.

З 1992 р. ще будучи школярем зацікавився Пластом та робив спроби його створити в нашій місцевості, а в 1997 р. став одним із засновників Пласту на Черкащині. В різний час був писарем, референтом старших пластунів, референтом юнацтва, виховником гуртка «Мандрівні лицарі», опісля – впорядником гуртків «Пантери» (01.10.1998-3.07.2003), «Леви» (01.10.1998-18.04.2002) та «Кажани» (02.09.2003-12.10.2006). Пройшов всі можливі пластові вишколи: впорядників (№35), зв'язкових, провідників вишколів, табір «Лісова Школа». Сам був організатором комендантом та інструктором багатьох таборів, вишколів, заходів. Він – один з ініціаторів та організаторів кінного пластування. Згодом перейшов до станиці Київ, де став впорядником гуртків «Левки» і «Снігові Барси». Зв'язковий 75 куреня ім. Героїв бою під Крутами у місті Києві. Із 25 травня 2010 р. до 2012 р. – перший відповідальний в національному проводі Пласту за розвиток освітньої програми для найменших дітей – «Пташат» в Україні. Спершу належав до підготовчого куреня УСП «Щезники», а згодом перейшов до 15 куреня УСП / 45 УПС «Орден Залізної Остроги» ім. С. Завойовника (Мав псевдо як пластун – «Орлик»).

Роман пройшов вишколи юнацьких та новацьких виховників, обидва рівні «Лісової Школи» та вишкіл провідників вишколів. Учасник 35-го Вишколу впорядників

юнацтва (Київ, березень 1999), 82-ї Ради орлиного вогню (Кіровоград, березень 2001), Вишколу зв'язкових (Львівщина, грудень 2009).

Абсолютно міжнародного вишкільного табору «Лісова Школа», що проходить поблизу Славська. Табір цей заснований у США вихованцями Пласту в Україні і розвинутий майором Армії США Петром Содолем (ветеран в'єтнамської війни і син бойового командира Армії УНР) у найпотужніший табір для дорослих пластунів. Роман успішно пройшов обидва рівні табору. Учасник вишколу булавних у 2000-му та вишколу бунчужних 2009-му.

Для того, щоб отримати сертифікацію на проведення вишкільних Пласту національного рівня успішно пройшов Крайовий вишкіл провідників вишкільців (Львів, лютий 2006). Відтак став організатором багатьох тренінгових курсів, які готують волонтерів до виховної праці із дітьми за пластовою освітньою програмою.

Бунчужний та інструктор 72-го та 80-го вишкільців впорядників юнацтва у Черкасах в листопаді 2005-го та у Києві в грудні 2010-го відповідно. Бунчужний та інструктор 12-го вишколу зв'язкових (Київ, грудень 2010). Організатор і комендант вишкільців із кінного пластування – плевав серед дітей козацькі традиції верхової їзди.

Співорганізатор, лікар та інструктор курінних таборів підготовчого куреня пластунів-юнаків імені Ярослава Мудрого (Черкаси) у 2002-му та 2003-му роках. Табори називались «Склик» і проходили у Холодному Яру рідної для Романа Черкащини. Там же – вже як комендант – провів два пластові табори влітку революційного 2004-го: окружний табір «Гетьманська булава» та Крайовий кінний табір «Герць». У постреволюційних 2005-му та 2006-му знову комендант окружних таборів «Гайдамацька Січ» та «Степовий Рід», які традиційно проводив у Холодному Яру.

У 2005-2010 рр. організатор популярних у Пласті крайових юнацьких кінно-спортивних таборів. Заступник коменданта і керманіч виховної програми «Джури» у Золотоніському районі Черкащини. Цей табір проходив без коней, але з посиленою спортивною підготовкою (комендант того табору сьогодні начальник розвідки одного із новосформованих корпусів). Там серед інших зародилась традиція, що усі учасники та провід на час табору ходять у шароварах.

Комендант крайових таборів «Герць», що проходили у Черкаському районі та Драбівському районах Черкащини у 2006-му та 2008-му роках. «Герцю» 2009-го в Краснопілському районі Сумщини та 2010-го у Кам'янець-Подільському районі Хмельниччини. Водночас переїхав до Києва і почав організовувати табування для київських юнаків. Так, наприклад, у 2010-му став комендантом курінного табору 75-го курені юнаків «На всю голову», що проходив в Обухівському районі.

Два-три вишкільні пластові табори за літо для Романа були нормою.

У 1998-2002 рр. почергово обирався писарем, далі референтом юнацтва, а далі референтом старшого пластуництва Пласту в Черкасах. 2003-го обраний станичним станиці Черкаси, в наступну каденцію – заступником голови місцевої пластової ради, далі головою цієї ради.

У 2003-2006 рр. – Регіональний представник Пласту в Черкаській області. З 2010-го по 2013-й – заступник голови Пласту в Україні, відповідальний за співпрацю із державними органами влади та фінанси. Саме він був тим, хто організував оновлення договору співпраці із Міністерством освіти України. У 2018-2023 рр. – член Крайової ревізійної комісії за яку на 16-му 3'їзді Пласту звітував, приїхавши із госпітала з фронтовим пораненням.

Ще на початку свого першого студентства почав працювати керівником гуртків в Черкаській міській станції юних туристів, а в період з 2000 р. до 2003 р. вчителював у

школах міста Черкаси. З 2004 по 2005 рік працював у Благодійному Фонді Начального Пластуна Любомира Романківа.

З 2005 по 2006 рік працював у Черкаському обласному центрі туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді на посаді завідувача туристично-краєзнавчим відділом та керівником гуртків. З 2006 по 2007 працював в Головному управлінні з питань внутрішньої політики Черкаської ОДА, обіймаючи посаду у відділі зв'язків з суб'єктами політики та громадськими об'єднаннями.

В 2007 переїхав до Києва, де працював на різних посадах, зокрема, починаючи із посади головного спеціаліста Східного регіону регіонального департаменту «Народного Союзу Наша Україна» (саме тоді об'їздив вздовж та в поперек усі східні області), Фонді регіональних ініціатив «Гарт», «Єдиний Центр», «Голос» та ін.

У 2010-2011 рр. перший заступник керівника виконавчого комітету, керівник відділу регіональної роботи громадської ініціативи «Оновлення країни» на чолі із екс-очільником глави СБУ Наливайченком (згодом – керівник виконавчого комітету). У подальшому, з березня 2015 – штатний помічник-консультант в апараті Верховної Ради України народного депутата Андрія Парубія.

Брав активну участь у «Помаранчевій революції» (у 2004 році саме він координував студентів та активістів із Черкас, які долучалися до молодіжного руху проти диктатури на Майдані).

Під час «Революції Гідності» входив у штаб керівництва Самооборони Майдану. Був одним з організаторів осередків Самооборони по областях. А у 2013 році Роман привіз першу звукову апаратуру на Євромайдан, який лише починався. Взимку 2013-2014 рр. Роман був одним із ключових організаторів Самооборони Майдану. Він входив до «вужчого штабу» самооборонівців, що базувався у Профспілках і відповідав за розгортання та підтримку мереж спротиву у регіонах. Відповідав за мережі спротиву в регіонах, за що отримав орден «За мужність».

У 2019 у Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького захистив дисертацію на тему: «Релігійність українського селянства Наддніпрянщини (1861-1933 рр.): історичний вимір» та здобув науковий ступінь кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 «Історія України».

Автор книги «Релігійний світ українських селян другої половини ХІХ-першої третини ХХ ст.».

З початком АТО допомагав у формуванні добровольчих батальйонів та їх забезпеченні волонтерською допомогою.

У 2016-му здобув військову освіту на кафедрі військової підготовки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького і пішов служити до війська як офіцер. Добровільно пішов служити до Збройних сил України ще в 2020 році.

Другу вищу освіту здобув у 2023 р. Став магістром з публічного управління та адміністрування. Захищав диплом, лікуючись від поранення в госпіталі.

З початком повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 року зустрів ворога командиром взводу 72-ї бригади на північ від Києва (брав участь в обороні Київщини). Як капітан та командир 2-ої мотопіхотної роти 72-ї ОМБР «Чорних запорожців» воював за Кодему, Бахмут, Вугледар на Донецькому напрямку. Отримував поранення, але після реабілітації повертався на фронт.

На війні мав псевдо «Оскар».

Нагороджений відзнакою Президента України «За оборону України» та відзнакою Головнокомандувача Збройних Сил України – почесним нагрудним знаком «Срібний хрест».

Яскраве життя не менш яскравої особистості. Кожен день наповнений дією, яка поповнювала ряди свідомої молоді.

Але війна забирає найкращих...

Загинув Роман Михайлович 2 липня 2025 року внаслідок бойових дій під час захисту Батьківщини в результаті здійснення противником авіаційного удару по позиції підрозділу поблизу населеного пункту Межова Синельниківського району Дніпропетровської області.

Роман Михайлович виховав і заклав основи національної свідомості в цілу плеяду молодих українців, які поважають свою країну і свій народ! Його справа буде жити разом з колегами, вихованцями, які будуть продовжувати його справу і нести його віру в Україну!

Герої не вмирають! Вони живуть в нашій пам'яті!

Список використаних джерел:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
2. <https://talnivska-gromada.gov.ua/news/1755259531/>
3. <https://www.facebook.com/volodymyr.viatrovych/posts/%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BC%CA%BC%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D1%82%D0%BE%D0%B1%D1%96-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD-%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE/10229159260905613/>

ШЕВЧЕНКІАНА МИХАЙЛА ГАВРИЛКА І ЗАЛІЩАНЩИНА

Юрійчук Назарій, студент II курсу Відокремленого структурного підрозділу «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого НУБіП України» Чортківського району Тернопільської області, учасник гуртка «Таємниці артефактів»

Керівник: **Сопилок Михайло Васильович**, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого» НУБіП України Чортківського району Тернопільської області, керівник гуртка «Таємниці артефактів»

Окремою сторінкою боротьби за незалежність України є історія січового стрілецтва, визвольні змагання 1917-1921 років. Наш край – Заліщанщина – в ті часи був тісно пов'язаний з визвольною боротьбою. У 1919 р. Заліщани стали базою для військ УНР та УГА. Тут знаходився уряд ЗУНР і Євген Петрушевич отримав повноваження диктатора. Тут перебувало багато знаних особистостей визвольної боротьби. В їх числі й представник когорти стрілецьких митців, скульптор і художник, чотар УСС, хорунжий армії УНР, повстанський отаман Михайло Гаврилко.

Досліджувана тема є актуальною, особливо у зв'язку з тим, що сьогодні триває кровопролитна російська-українська війна і наші славні воїни надихаються мужністю своїх попередників – воїнів УСС, УГА та армії УНР.

Зв'язки М. Гаврилка із Заліщанщиною не розгядалися у краснавчих виданнях чи інших публікаціях, що зумовлює оригінальність теми та визначає потребу більш глибокого і систематизованого викладу.

Метою даної роботи є висвітлення життєвого і творчого шляху воїна і митця М. Гаврилка, доля якого тісно переплетена з боротьбою за незалежність України та пов'язана з історією нашого краю.

Завданням дослідження стало вивчення, збереження і популяризація героїчного чину борців за українську незалежність першої чверті ХХ століття на прикладі яких має виховуватися і сучасна молодь. Збір та узагальнення інформації про особистості визвольних змагань українського народу сприяє поглибленому дослідженню минулого і примноженню історичної пам'яті. Суспільно-корисне значення роботи полягає у відновленні із забуття сторінок, які замовчувалися або відображалися у спотвореному вигляді.

В процесі дослідження зібрано, опрацьовано літературні джерела та узагальнено інформацію про одну з яскравих постатей боротьби за відновлення української державності – Михайла Гаврилка та його працю на Заліщанщині.

При опрацюванні теми використано літературний метод краєзнавчих досліджень: відбір і аналіз джерел, що стосуються об'єкта вивчення (монографії, статті, матеріали періодичної преси тощо) та візуальний (узагальнення власних спостережень в процесі бесід з працівниками музею, краєзнавцями тощо).

Дослідження є частиною комплексної теми «Заліщанщина в роки визвольних змагань 1917-1921 років», над якою працюють члени дослідницько-пошукового гуртка «Тасмніці артефактів», учасником якого є автор.

Михайло Гаврилко – людина з невгасимим прагненням, за його ж словами, «принести моє знання і мою душу на добро рідного українського мистецтва...» [2, с. 147]. Порівняно недавно це ім'я повернуто із забуття і стало відоме широкому загалу в Україні та за рубежем. Народився Михайло Омелянович Гаврилко 5 вересня 1882 року в Козацьких хуторах біля с. Руковщина на Полтавщині [4, с. 134]. Походив із старокозацької родини. Саме козацька кров і войовничий дух предків покликали його в ряди борців за правду і волю, за Україну. Ціле його життя – це одиссея переїздів, обшуків, арештів, втеч, боротьби. Ще в 1905-1907 роках М. Гаврилко кілька разів заарештовувався за революційну діяльність. Про його фізичну силу оповідали легенди. Відомо розповідь про його сміливий вчинок на могилі Шевченка під Каневом напередодні Першої світової війни. Тоді кілька польських шляхтичів і поміщиків, прийшовши до могили, вирішили «відзначити» свої відвідини бенкетом «на природі». Гаврилко, учень миргородської художньо-промислової школи, випадково побачив це і, зібравши групу селян, розігнав вельможних гуляк [7, с. 1]. Пів року навчався у Вищій школі прикладного мистецтва в Петербурзі, звідки був відрахований за організацію студентського страйку [5, с. 1].

Емігрував до Австро-Угорщини, жив у Львові, Кракові та інших містах. Став учасником Союзу Визволення України. Попри його дух воїна і борця, покликанням Михайла було мистецтво. За фінансової підтримки Наталії Кобринської та митрополита Андрія Шептицького у 1907-1912 рр. здобув освіту в Імператорській академії мистецтв у Кракові. Тут видав збірку поезій «На румовищах» (1909), познайомився з дружиною Оленою Гордієвською (померла у Львові у 1967 р.). В шлюбі народилася донька Надія-Оксана. У 1911 р. навчався в майстерні Еміля Бурделя в Парижі [4, с. 134]. У творчості дотримувався своєрідного українського «експресивного реалізму» народницько-романтичного напрямку. Основна тема його творчості – Шевченкіана. Як скульптор М. Гаврилко створив 4 проекти пам'ятників Тарасові Шевченку в Києві, погруддя Кобзаря в Седневі, Чернігові, Косові, Полтаві, Коломиї (ймовірно), Кіцмані. Він автор погруддя Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича, Івана Франка, курінного УСС Василя Дідушка, багатьох скульптурних композицій, портретів, виконаних олівцем, вугіллям та олійними фарбами. В останні роки перед війною повернувся на Західну Україну, жив у Бережанах, Заліщиках, Кіцмані, Коломиї, Косові, Чернівцях [6, с. 775].

Вершиною творчого життя М. Гаврилка стала участь у конкурсах на кращий проєкт пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві. Саме робота над цим творчим проєктом

пов'язала його із Заліщанщиною. Деякий час він провів тут, займаючись творчістю. На першому конкурсі у 1910 р. запропонований М. Гаврилком варіант пам'ятника виглядав неординарним і експресивним. І хоч він не здобув перемоги, але привернув увагу сучасників. Журі було російським та проімперським, але й воно не могло обійти увагою роботи Гаврилка. На другому конкурсі у 1911 р. серед 45-ти учасників його проект зайняв третє місце.

У 1912 р. М. Гаврилко вирішив знову взяти участь у конкурсі, однак не мав ні коштів, ні місця для виготовлення макета пам'ятника. Юрій Липа в статті «Михайло Гаврилко», цитує його лист до друга: «Надходить конкурс в третій раз на пам'ятник Т. Шевченкові, а я не маю де прихилитися. Якщо й далі так буде, то я собі кулю в лоба дам і нікому буде зробити пам'ятника Тарасові... Роби, що хочеш, але рятуй мене» [7, с. 2]. Цим товаришем М. Гаврилка був галицький журналіст і громадський діяч Михайло Струтинський. Саме завдяки йому в період участі у конкурсі скульптор працював на Заліщанщині над одним з варіантів пам'ятника. До нас дійшла світлина, датована 26 грудня 1912 р., на якій М. Гаврилко та М. Струтинський сфотографовані в Заліщиках у фотографічному закладі М. Боймера на вул. Костюшко [3].

Нещодавно дослідниками опубліковані листи М. Гаврилка до українського політичного діяча, дипломата і публіциста Андрія Жука, які зберігаються у канадському архіві. Два з них відправлені ним до А. Жука з с. Іване-Зологе, що на Заліщанщині. Зміст цих листів дає підстави стверджувати, що свою роботу над третім проектом пам'ятника Т. Шевченкові Гаврилко виконував саме в цьому мальовничому селі. 1 серпня 1912 р. він пише, звертаючись до свого товариша: «Мій любий Андрійку! Я опинився аж в Іваню Золотім над Дністром, почта Устечко. Не можу ніяк побороти всяких перешкод до роботи, але сьогодні вже зовсім скінчаються мої митарства і зараз їду на гмину... А ти пришли мені грошей як найшвидче, бо я не маю ані цента... Властиво треба би було мені чобіт, бо я робітню (майстерню – Н. Ю.) маю на круглій каменистій горі над Дністром і від місця ночівки і харчівні віддалене на яку півтора верстви» [6, с. 775]. Очевидно, що проживав він у цьому селі, а майстерня розміщувалася в пристосованому приміщенні на березі Дністра на відстані більш ніж півтора кілометра.

М. Гаврилко також бував в с. Устечко та м. Залішки для вирішення різних справ, пов'язаних з роботою над проектом. Тут митець працював майже до кінця грудня 1912 року. В листі від 4 грудня він писав: «...моє серце тривожиться і в сій «якутській» області не може всидіти. А тим часом я прикований тут до проекту, мушу ще зо два тижні сидіти, щонайменше. Мені з п'ятнадцяти постаті зосталася ще одна головна – Шевченко. Не знаю, чи через границю ще поведеться (?) його переправити до Києва...» [6, с. 776]. Як відомо, і в цьому М. Гаврилкові допоміг М. Струтинський, котрий організував перевезення скульптури до Києва [4, с. 134].

На третьому конкурсі М. Гаврилко представив удосконалений початковий варіант пам'ятника Т. Шевченкові. Це найбільш вдалий з проектів митця, та він занадто яскраво показав поета-бунтівника. Задуманий і грізний велет у киреї, оточений коло підніжжя групами вояків, жінок і селян, на думку zaangażованого журі, не пасував до тодішнього суспільства і тому проект не був відзначений [7, с. 2].

В липні 1913 р. М. Гаврилко був членом комітету Другого Всеукраїнського з'їзду студентів у Львові, де зустрівся з І. Я. Франком. Був ще четвертий тур конкурсу – іменний, в якому М. Гаврилко став єдиним українцем. Але перевагу віддали проектам російського та італійського скульпторів. Його мрії встановити в Києві «убожественного» ним Тараса Шевченка закінчилися в кінці лютого 1914 року [4, с. 147].

З початком Першої світової війни М. Гаврилко у вирі подій. У 1914 р. він – член стрілецької мобілізаційної комісії УСС у Львові. На фронті очолював чоту, сформовану з

гуцулів і галичан. Воював у складі т. з. Залізної чоти. Осип Назарук писав про нього у 1916 році: «Се одна з найоригінальніших постатей нашого стрілецтва загалом» [5, с. 1]. З 1916 р. М. Гаврилко очолював Луцький і Ковельський комісаріати УСС. У 1916-1917 роках на Волині він став організатором українського шкільництва. Згодом змінив форму УСС на сірий жупан українського війська, в 1918 р. був начальником команди зв'язку 3-го полку 1-ї козацько-стрілецької (Сірої) дивізії, начальником її штабу. Брав участь в боях з денікінцями, потрапив в полон до червоних. Врятований друзями, повернувся на Галичину і вступив до УГА. У квітні 1919 р. чотар М. Гаврилко був командантом двірця в м. Галич [1, с. 215].

Після завершення війни переїхав до Полтави і тут на початку 1920 р. ще раз звертається до втілення мрії свого життя – створення пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві. Він встиг створити погруддя Кобзареві, ймовірно їх було кілька. Та Шевченкіана митця-воїна наблизилася до трагічного фіналу. Заарештований чекістами, як керівник антибільшовицького повстання на Диканьщині, був страчений у Полтаві восени 1920 року. Більшовики спалили його живцем в топці паротяга на залізничній станції. Так скінчив своє героїчне життя воїн-митець. На полях битв він вправно володів зброєю, а в мистецькому просторі його головним знаряддям був стек – інструмент скульпторів.

Таким чином в ході дослідження було зібрано і систематизовано інформацію про одного з визначних стрілецьких митців, борця за незалежність України Михайла Гаврилка, військовий і творчий шлях якого був тісно пов'язаний з Галичиною і Заліщанщиною. В результаті пошуків уточнено місце його творчої праці над проєктом пам'ятника Т. Шевченкові, обставини перебування в нашому краї. В наступних розвідках робота продовжиться по виявленню кола осіб та нових фактів його діяльності в Галичині і Буковині.

Список використаних джерел та літератури:

1. ЦДАВО України, м. Київ. Начальна команда Галицько-Української армії, м. Вінниця Подільської губернії. Фонд 2188. Опис 1. Справа 205.
2. Коваль Роман. Михайло Гаврилко: і стек і шаблею: Історичний нарис. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. – 472 с.
3. Матеріали Заліщицького міського краєзнавчого музею.
4. Оксана Пеленська. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. Нью-Йорк – Прага. 2005. – 224 с.
5. О. Назарук. Четарь УСС Михайло Гаврилко. (Проба характеристики). Вістник Союзу визволення України. 10.09. 1916. Ч. 115. С. 590-593
6. Тарасенко І. Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910-1912) / Інна Тарасенко // Укр. археогр. щорічник. Нова серія. – 2018. – 89 Вип. 21/22. – С. 770-786.
7. Ю. Л. (Юрій Липа). Михайло Гаврилко. Наші дні. №3 від 1.02.1942.

ДВІ ВІЙНИ – ОДНА БОРОТЬБА: РОДИННА ІСТОРІЯ КРУТЯНЦЯ МАТВІЯ ДАНИЛЮКА ТА ЙОГО ПРАВНУКА ВОЛОДИМИРА ІЩУКА

Новик Вікторія, учениця 10-Б класу Славутицького закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №3

Керівник: **Андросович Тетяна Миколаївна**, педагог-організатор Славутицького закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №3 Славутицької міської ради Вишгородського району Київської області

У роботі досліджується **тяглість української визвольної боротьби** на прикладі родини волинянина Матвія Данилюка – учасника бою під Крутами 1918 року – та його правнука Володимира Іщука, бійця роти «Світязь», який загинув під Іловайськом 2014 року.

Актуальність теми зумовлена триваючою російсько-українською війною. Події бою під Крутами, Іловайська, а також новітніх боїв (оборона Києва, Чернігова, Харкова, Маріуполя, наступальні операції на Харківщині та Херсонщині, бій 1 березня 2022 р. біля Крут) осмислюються як ланки одного процесу протистояння російській агресії.

Об'єкт дослідження – історична пам'ять про бій під Крутами.
Предмет дослідження – родинний наратив Данилюка-Іщука як приклад міжпоколінної тягlosti визвольної традиції в українській історії ХХ-ХХІ століть.

Мета роботи – на основі письмових, мемуарних, публіцистичних, офіційних та усноісторичних джерел показати, як історія учасника бою під Крутами Матвія Данилюка та його правнука Володимира Іщука відображає безперервність української визвольної боротьби й формує сучасну національну історичну пам'ять.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- окреслити історичний контекст бою під Крутами й основні підходи до його інтерпретації;
- проаналізувати джерела до вивчення бою (мемуари, матеріали УІНП, публіцистику, сучасні дослідження.);
- реконструювати біографію Матвія Данилюка як учасника бою під Крутами та воюка Армії УНР;
- дослідити життєвий шлях його правнука Володимира Іщука як учасника Революції Гідності та війни на Донбасі;
- показати роль родинної пам'яті й усної історії в збереженні досвіду боротьби;

Хронологічні межі роботи охоплюють період від 1918 року (бій під Крутами) до 2014 року (бої за Іловайськ) з урахуванням подій повномасштабної війни після 2022 року (зокрема бою 1 березня 2022 р. на місці бою під Крутами).

Таким чином, під Крутами був не «романтичною легендою про 300 беззбройних студентів», а реальним, добре організованим військовим епізодом Першої російсько-української війни 1917-1918 рр., у якому брали участь понад 500 озброєних юнаків і добровольців. Їхній опір затримав наступ більшовицьких військ і сприяв укладенню Брестського миру, тобто мав конкретний військовий і політичний сенс. Сучасні дослідження дозволяють уточнити склад загону, масштаби втрат і спростувати поширені міфи про Крути.

На прикладі родини Матвія Данилюка та його правнука Володимира Іщука простежено, як ідея захисту України передається між поколіннями: від крутянця, який зберіг український прапор і вірність УНР, до правнука, що загинув під Іловайськом, і до сучасних родичів-волонтерів. Аналіз сучасних досліджень бою під Крутами та подій російсько-української війни дозволяє зробити висновок, що українська визвольна боротьба – це безперервний процес, а історія однієї родини допомагає молоді відчути свою особисту причетність до цього історичного шляху. На прикладі однієї родини показано, як ідея захисту України передається з покоління в покоління – від прадіда-крутянця до правнука, який загинув під Іловайськом, і до сучасних волонтерів та митців, що працюють для перемоги.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Бій під Крутами: історія вивчення // Український історичний журнал. 2008. № 2. С. 43-54.
2. **1918, бій під Крутами** // Історичний календар. Український інститут національної пам'яті. – URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/29/1918-biy-pid-krutamy>.

3. **Бій під Крутами** // Український інститут національної пам'яті. Історична довідка. – 24.01.2018. – URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy/viyskovym/biy-pid-krutamy>.

4. **Бій під Крутами у 1918 році: символ героїзму, самопожертви та приклад для сучасних захисників України** // БукІнфо. – 29.01.2023. – URL: <https://bukinfo.com.ua/istoriya/biy-pid-krutamy-u-1918-roci-symvol-geroizmu-samopozherty-ta-pryklad-dlya-suchasnyh-zahysnykiv-ukrajiny>.

5. Будан В. День пам'яті Героїв Крут. Історія «крутівця» Данилюка, який дожив до Незалежності // Українське радіо. 29.01.2024. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=103313>

6. **Інформаційні матеріали до Дня пам'яті героїв Крут** // Український інститут національної пам'яті. – 29.01.2020. – URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy/derzhsluzhbovcyam/informaciyi-materialy-do-dnya-pamyati-geroiv-krut>.

7. **Крутянці. Спогади учасників бою** // Збірник мемуарів (електронні публікації, зокрема на ресурсі Localhistory.org.ua).

8. **На місці бою під Крутами 1918 року українські військові розгромили російських загарбників** // Локальна історія. – 03.03.2022. – URL: <https://localhistory.org.ua/news/na-misti-boiu-pid-krutam-1918-roku-ukrayinski-viiskovi-rozgrotili-rosiiskikh-zagarnikiv/>.

9. **Правнук єдиного учасника боїв під Крутами, який дожив до Незалежності України, загинув у війні з Росією – історії двох Героїв** // NSN. – URL: <https://nsn.net.ua/ukraina/pravnuk-iedynoho-uchasnyka/>.

10. **Бої за Іловайськ** // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бої_за_Іловайськ.

11. **Іловайський котел: Херсонщина на чорних сторінках історії** // Херсонська ОУНБ ім. Олеса Гончара. – URL: <https://krai.lib.kherson.ua/ilovayskiy-kotel-hersonshchina-na-chornih-storinkah-istorii.htm>.

12. **Методичні матеріали до Дня Соборності України та Дня пам'яті героїв Крут** // Українська революція 1917–1921. УІНП. – URL: <https://unr.uinp.gov.ua/metodichni-materiali/metodichni-materiali/metodichni-materiali-do-dnya-sobornosti-ukraini-ta-dnya-pamyati-geroiv-krut>.

ВНЕСОК СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЛЬОТЧИКІВ У ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: НА ПРИКЛАДІ «KARAYA», «AIR HOOLIGAN» ТА «YELLOW TAIL»

Шейн Олексій, учень 10 класу, ТОВ ПЗО «Харківський ліцей» «ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області

Керівник: Легкошкур Ольга Миколаївна, вчителька історії ТОВ ПЗО «Харківський ліцей» «ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області

Актуальність. Сучасна українська держава продовжує формуватися у складних умовах повномасштабного вторгнення російської федерації. Оборона повітряного простору стала невід'ємною частиною процесу державотворення. Українські льотчики – Karaya, Air Hooligan та Yellow Tail – демонструють професіоналізм, мужність та патріотизм, які надихають суспільство та молодь. Їхні подвиги показують, що захист держави – це не лише політична справа, а й дія кожного громадянина через виконання свого обов'язку.

Мета роботи. Оцінити внесок сучасних медійних льотчиків-асів у державотворчі процеси України через їхні бойові дії, патріотичний приклад і вплив на формування національної ідентичності молоді.

Завдання:

1. Описати ключові подвиги льотчиків-асів.

2. Показати роль авіації у сучасному процесі державотворення.

3. Проаналізувати патріотичний вплив льотчиків на молодь та формування майбутніх поколінь фахівців авіації.

Vadym Voroshylov («Karaya») Вадим Ворошилов – Герой України, льотчик-винищувач Повітряних сил ЗСУ. Позивний Karaya обрано на честь легендарного аса Першої світової війни. Він здійснив численні бойові вильоти на MiG-29, знищуючи повітряні цілі країни ворога над територією України.

12 жовтня 2022 року Karaya під Вінницею знищив п'ять безпілотників «Shahed» і кілька крилатих ракет. Під час цього бойового вильоту підбив один шахед дуже близько до літака що спровокувало пошкодження фонаря кокпіту та пошкодження літака. Льотчик відвів літак подалі від населеного пункту щоб не підвергнути небезпеці цивільних, та після катапультиувався. За це отримав звання Герой України та орден «Золота Зірка».

Karaya показав, що патріотизм – це поєднання відваги, професіоналізму та особистої відповідальності за долю держави. Його приклад надихає молодь обирати професію льотчика та служіння Україні.[1;4]

Andriy Onufrak («Air Hooligan») Андрій Онуфрак, позивний Air Hooligan, відомий численними бойовими вильотами на Су-27, а також участю в обороні повітряного простору України. Він отримав Орден «За мужність» за проявлену відвагу та професіоналізм.

Air Hooligan став прикладом для молоді, показавши, що авіація – це не лише технічна професія, а спосіб захисту країни та виявлення патріотизму на практиці. Його медійна присутність мотивує українську молодь обирати службу в авіації як шлях захисту держави. [2;4]

Позивний Yellow Tail належить льотчику-винищувачу, який здійснив понад 300 бойових вильотів на MiG-29, знищуючи ворожі засоби повітряного нападу та підтримуючи наземні війська.

Yellow Tail демонструє, що патріотизм – це сумлінне виконання бойових завдань, точність дій та дисципліна, що захищають державу та надихають майбутніх пілотів. (Також у нього є особистий мерч і я собі придбав одну худі) [3;4]

Внесок у патріотизм:

1. Їхні історії мотивують молодь: як і я, багато українців мріють пов'язати своє життя з авіацією.

2. Під їхнім прикладом формується цінність служіння державі, готовність до самопожертви та відповідальність за долю країни.

3. Через медійні виступи, інтерв'ю та відео з кабіни, ці льотчики виховують у суспільстві почуття гордості за Україну та свідомого патріотизму.

Висновки:

1. Сучасні льотчики – це не лише військові офіцери, а й символи державотворення та патріотизму що надихають людей.

2. Їхні дії захищають державу, рятують цивільних та формують національну свідомість.

3. Приклади Karaya, Air Hooligan та Yellow Tail мотивують молодь обирати службу в авіації та пов'язувати своє життя з обороною України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Voroshylov V. Karaya: Герой України, URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/12/08/7379822/> (дата звернення: 19.02.2024).

2. Onufrak A. Air Hooligan – льотчик-ас ЗСУ, URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Онуфрак_Андрій_Сергійович

3. Yellow Tail: понад 300 бойових вильотів, URL: <https://armyinform.com.ua/en/2026/02/06/every-sortie-is-a-result-of-shared-trust-what-war-in-the-ukrainian-sky-looks-like-through-the-eyes-of-a-mig-29-pilot/>

4. Сучасні герої української авіації, URL: <https://bigkyiv.com.ua/300-bojovyh-vylotiv-pilot-mig-29-yellow-tail-rozpoviv-pro-vijnu-z-kabiny-vynyshhuvacha>

ПРАВИТЕЛЬКА, ЩО ВРЯТУВАЛА КИЇВ. РОЛЬ КНЯГИНИ ОЛЬГИ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНИ-РУСИ

Цимбал Аніта, здобувачка освіти 8 класу Ліцею №17 Павлоградської міської ради, вихованка гуртка «Кліософія» КЗПО «Центр позашкільної освіти» Дніпропетровської обласної ради

Керівники: **Чумаченко Світлана Євгенівна**, вчитель історії та права вищої категорії Ліцею №17 Павлоградської міської ради

Гричанівська Лариса Василівна, керівник гуртка «Кліософія» КЗПО «Центр позашкільної освіти» Дніпропетровської обласної ради

Після смерті князя Ігоря у 945 році Київська Русь опинилася в дуже небезпечному становищі. Держава, яка тільки почала зміцнюватися, залишилася без правителя, а його спадкоємець Святослав був ще дитиною. У цей складний момент владу в якості регента при неповнолітньому князичі взяла вдова Ігоря – княгиня Ольга. Вона опинилася серед оточення, в якому влада належала воїнам, а воїнами були виключно чоловіки. Незважаючи на це, їй вдалося утримати владу і подолати кризу державного управління. Саме її розум, рішучість і політична далекоглядність урятували молоду Київську державу і заклали підвалини подальшої могутності України-Русі.

Після загибелі Ігоря головною загрозою для Києва стали древляни – плем'я, яке вбило його під час збору данини. Їхній виступ поставив під сумнів саму владу київського князя над багатьма підкореними давньослов'янськими племенами. Ольга розуміла, що якщо не зупинити повстання, то за древлянами підуть й інші племена, і держава розпадеться. Її дії проти древлян були жорсткими, але продуманими. Вона не лише помстилася за чоловіка, а й показала, що Київ має силу і не дозволить себе зневажати.

Після цього княгиня зробила висновки з помилок Ігоря і розпочала великі реформи. Вона встановила чіткі правила збору данини – так звані «уроки». Тепер кожне плем'я знало, скільки і коли потрібно платити, що допомогло зменшити кількість зловживань і конфліктів. Ольга також створила спеціальні місця – «погости», де збирали данину, вели облік і здійснювали суд. Ці погости стали першими центрами місцевої влади. Таким чином, замість хаотичного збору податків Київська держава отримала впорядковану систему управління.

Завдяки реформам Ольги держава зміцнилася економічно. У князівській скарбниці з'явилися стабільні доходи, зросла торгівля, розвивалися міста. Київ поступово перетворювався на один з центрів торгівлі Східної Європи. Через нього проходили шляхи, що з'єднували Північ і Південь, Захід і Схід. Ольга добре розуміла, що без сильної економіки неможливо мати міцну владу.

Попри те, що вона не була воїном, княгиня виявила себе як досвідчена правителька й у військових справах. Вона не розпочинала нових війн, бо головним завданням було втримати мир усередині країни. Ольга укріплювала міста, підтримувала порядок і зосереджувалася на внутрішній стабільності. Саме тому в її часи Київська Русь уникла великих війн і змогла зміцнитися зсередини.

Дуже важливим напрямом політики Ольги була дипломатія. Київська Русь мала непрості стосунки із багатьма сильними державами – Візантією, Хозарським каганатом, Булгарією, а також із кочовими племенами на півдні. Усі вони могли стати як

союзниками, так і ворогами. Ольга вміло підтримувала з ними мирні відносини, що дало змогу уникнути небезпечних конфліктів і розвивати торгівлю.

У 957 році вона здійснила знамениту подорож до Константинополя – столиці Візантійської імперії. Там княгиню прийняв сам імператор Костянтин VII. Ця подія мала величезне значення: уперше київська правителька офіційно виступила як рівна володарям однієї з наймогутніших держав світу. Вважається, що саме під час цього візиту Ольга офіційно прийняла християнство, отримавши ім'я Олена. Це рішення було не лише її особистим духовним вибором, а й продуманим політичним кроком. Вона розуміла, що християнська віра об'єднує найрозвиненіші країни Європи, і якщо Київська Русь бажає бути серед них – вона має прийняти християнство.

Однак Ольга не намагалася насильно хрестити весь народ. Вона діяла обережно, розуміючи, що більшість населення ще залишалася язичниками. Княгиня сприяла будівництву перших церков, запрошувала священників із Візантії, підтримувала християнські громади. Її політика створила передумови для подальшого прийняття християнства її онуком – Володимиром Великим.

Внутрішнє життя Русі за часів Ольги стало впорядкованішим. Вона приділяла увагу суду і порядку, стежила, щоб князівські чиновники не зловживали владою. Її правління принесло спокій і передбачуваність, чого раніше не було. Люди знали, коли і скільки потрібно платити, де звернутися за справедливостю, як вирішувати суперечки. Завдяки цьому зросла довіра до влади, а Київ став не просто резиденцією князя, а справжнім центром держави.

Коли Святослав став дорослим і взявся за військові походи, Ольга залишалася в Києві й фактично продовжувала керувати державою. Вона забезпечувала порядок у столиці, контролювала збір данини, вела переговори з іноземними посольствами. Її авторитет був настільки великим, що навіть Святослав, який залишався язичником, не суперечив матері в політичних питаннях.

Найбільший її вплив проявився у вихованні онука – Володимира. Вирогідно, що саме вона прищепила йому любов до порядку, повагу до закону, відповідальність за народ і державу. У дитинстві Володимир бачив, як бабуся керує країною, як вирішує справи, веде переговори, і цей приклад залишився з ним назавжди. Згодом він став великим князем і завершив те, що розпочала Ольга, – хрестив Русь, перетворивши її на частину християнського світу.

Діяльність княгині мала величезне значення для всієї історії Русі. Вона створила нову систему управління, зміцнила економіку, навела порядок у збиранні податків, зробила владу справедливішою. Її дипломатія забезпечила мир, а прийняття християнства відкрило шлях до нової культури, освіти і зв'язків з Європою.

Ольга стала прикладом мудрого правителя, який не лише втримав владу в кризу, а й перетворив Русь на сильну і впорядковану державу. Вона поєднала у собі рішучість і далекоглядність, твердість і справедливість. Завдяки її розуму молода Київська держава не лише вижила після тяжкої військово-політичної катастрофи, а й в подальшому перетворилась на велику європейську державу.

Через багато століть княгиню Ольгу пам'ятають не тільки як мстиву вдову, а передусім як засновницю державного порядку і провісницю нової епохи. Саме вона показала, що влада може триматися не лише на мечі, а й на законі, мудрості й вірі. Її правління стало справжнім початком історії української державності, а її ім'я – символом розуму, сили духу і політичної далекоглядності.

Список використаних джерел та літератури.

1. Коломієць Р. Княгиня Ольга (Знамениті українці). – Харків: Фоліо, 2023. – 122 с.

2. Котляр М. Ф. Історія суспільного життя Русі: Нариси. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – 288 с.

3. Повесть врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1990. – 558 с.

4. Ричка В. М. Княгиня Ольга / В. М. Ричка. – Київ: Альтернатива, 2004. – 336 с.

ВАСИЛЬ МАКОВСЬКИЙ: МИСТЕЦЬКИЙ ГОЛОС ХОРОЛЬЩИНИ

Бондарчук Поліна, студент ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, місто Хорол

Керівник: **Онищенко Наталія Володимирівна**, викладач історії та суспільних дисциплін ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, Лубенський район, місто Хорол

Серед талановитих уродженців міста Хорол, особливої уваги заслуговує постать художника-пейзажиста і педагога Маковського Василя Михайловича. Попри беззаперечний талант і творчі досягнення, митець лишається відносно маловідомим широкій аудиторії, що значною мірою зумовлює необхідність подальшого висвітлення його життєвого шляху та творчості.

Актуальність звернення до постаті Василя Миколайовича Маковського, художника-уродженця Хорола на Полтавщині, зумовлена сучасними процесами українського державотворення, які потребують переосмислення та утвердження національної культурної спадщини як важливої складової ідентичності українського народу. В умовах боротьби за збереження суверенітету, історичної пам'яті та культурної самобутності особливої ваги набуває повернення з небуття імен митців, чия творчість формувала духовний простір України на локальному та загальнонаціональному рівнях.

Оригінальність даної роботи полягає у комплексному висвітленні постаті Василя Миколайовича Маковського як представника регіонального мистецького середовища Полтавщини, зокрема міста Хорол, у контексті загальноукраїнських культурних процесів. У дослідженні акцент зроблено не лише на біографічних відомостях, а й на зв'язку творчості художника з формуванням локальної та національної культурної ідентичності.

Метою нашої роботи є популяризація постаті Василя Миколайовича Маковського як видатного митця, пов'язаного з містом Хоролом на Полтавщині, а також збереження й актуалізація локальної культурної пам'яті про діячів українського мистецтва. Василь Михайлович закінчив педагогічні курси при Імператорській Академії Мистецтв у Санкт-Петербурзі, де він навчався протягом 1899-1903 років. По завершенню навчання Василь Миколайович отримав свідоцтво на викладання малювання, а також чистописання в середніх навчальних закладах.

Для реалізації поставленої мети в роботі передбачено розв'язання таких завдань:

1. проаналізувати наявні джерела та публікації, що стосуються життя і творчості Василя Миколайовича Маковського;
2. висвітлити основні етапи біографії художника та умови формування його світогляду;
3. охарактеризувати особливості художнього стилю та тематичну спрямованість творчих робіт митця;
4. визначити роль Василя Маковського у культурному житті Хорольщини та Полтавського регіону;

Наш особистий *дослідницький внесок* полягає в систематизації та узагальненні розрізнених відомостей про життя і творчість Василя Маковського, залученні

красезнавчих матеріалів, локальних джерел і публікацій, а також у спробі інтерпретації творчого доробку художника крізь призму сучасних суспільно-культурних викликів. Автор здійснив аналітичний відбір фактів, встановив хронологічну послідовність основних етапів життєвого і творчого шляху митця та визначив його місце в культурному просторі Полтавщини.

Василь Миколайович Маковський Народився у 1870 році в Києві, в сім'ї міщанина. З дитячих років проявився його художній хист. Зважаючи на це, у 1885 році талановитий юнак Василь Маковський вступив до рисувальної школи Миколи Івановича Мурашка. Саме в цій школі тоді викладали такі корифеї, як Харитон Платонов, Микола Пимоненко, Іван Селезньов. Там Василь розвинув свій природний хист і здобув початкову художню освіту.

Після закінчення рисувальної школи Миколи Мурашка розпочався творчий шлях Василя Маковського як обдарованого митця. Його здібності були відзначені Київським товариством заохочення мистецтв, де Василь брав участь у виставках етюдів, малюнків і акварелей. З 1891 року Василь Маковський став регулярно виставлятися на виставках Товариства південноросійських художників в Одесі. Після VI виставки удостоївся епіграми, а після IX – критиці поряд з художниками Євгеном Столицею і Василем Кандинським.

Вирішивши продовжити художню освіту та успішно пройшовши конкурсний відбір, Василь Михайлович у 1899 р. вступив до Вищого художнього училища при Імператорській Академії мистецтв в Санкт-Петербурзі, куди він був прийнятий вільним слухачем і де провчився до 1903 року в пейзажній майстерні живописця Кісельова Олександра Олександровича – академіка Імператорської Академії мистецтв [1].

За роки навчання Василь Михайлович Маковський створив багато художніх полотен, які схвально були оцінені в пресі, брав участь у пересуваних виставках. Частину своїх картин він виставляв на продаж у мистецькому магазині при Академії. В основному, це були пейзажі України, які полюбляла петербурзька публіка. Відвідування музеїв Петербурга, знайомство з світовими шедеврами живопису, можливість навчатися у корифеїв та спілкуватися з ними, розширило культурні та фахові горизонти майбутнього художника. Улюбленцем Василя був український живописець Архип Куїнджі, творчістю якого він захоплювався і багато чого сприйняв від майстра.

У 1902 році Василь Маковський закінчив педагогічні курси при Імператорській Академії мистецтв і отримав відповідні свідоцтва. Це у подальшому давало можливість не тільки викладати малювання та чистописання в середніх навчальних закладах, але і зрівнювало його статус і права з викладачами інших дисциплін. Також став дійсним членом «Товариства вчителів малювання», куди входили передові педагоги-художники.

У 1903 році Василь Михайлович Маковський завершив навчання у Імператорській Академії мистецтв, отримав звання художника за картину «Осінній ранок» і в чині колезького асесора повернувся до Києва. За декілька років отримав пропозицію працювати вчителем у Хоролі Полтавської губернії. Спочатку, у 1907 році, працював вчителем малювання в міському училищі та жіночій гімназії, а з 1908 року – вчителем графічних мистецтв у реальному училищі. Викладав малювання, чистописання та креслення. Згодом він також отримав чин надвірного радника. Маковський працював учителем малювання та графіки у міському училищі (1907 рік), згодом Хорольському реальному училищі (починаючи з 1908 року), жіночій гімназії (від 1919 року), а з 15 листопада 1920 року – очолював художню студію при «Народному науковому музеї» в Хоролі, заснованому Володимиром Павловичем Бірюковим у 1917 році [2, с. 13].

Художній талант Василя Маковського важко переоцінити. Особливо художника вабили красивида та природа нашого краю. Картини «хорольського періоду»: «Ліс влітку»

(1918 рік), «Ставок» (1920 рік), «Річка» (1920 рік), «На пасіці» (1922 рік), «Дорога» (1925 рік), «Озеро в Глибокій Долині», «Дорога на Шимківку», «Петропавлівський ставок», «Дорога в лісі», «Луки» (всі 1910-20-і роки). До 1937 р. деякі з картин Маковського зберігалися в Хорольському народному музеї.

До 1917 року у Хоролі проводились виставки картин Маковського, зокрема, у приміщенні земської управи у 1916 році. Навіть був надрукований «Каталог виставки картин художника В. М. Маковського» у типографії Затуренського. У каталозі зазначено 121 картина.

Привертає увагу також Програма літературно-вокального вечора учнів 6-го класу Хорольського реального училища за участю учнів 7-го класу Хорольської жіночої гімназії під керівництвом Василя Михайловича Маковського 27 листопада 1916 року. Вона включає: комедію за твором Гоголя «Женитьба». У головній ролі виступала донька Маковського – Ольга Маковська. Також цікавий концерт з піснями у виконанні Ольги Маковської [3, с. 16].

Великий внесок Василь Михайлович зробив у формування фотолітопису нашого міста. Він зробив серії фотографій краєвидів, архітектурних споруд і вулиць Хорола, завдяки яким ми знаємо як виглядало наше місто на початку ХХ століття.

Випуском поштових листівок у Хоролі займалися фотографи та власники друкарень, зокрема Шмерк Лейзер Рубанов-Затуренський. Він маркував свою продукцію на звороті «Изд. Л. Р. Затуренского книжный и писчебумажный магазин». Федір Олександрович Гладун організував у своєму аптекарському магазині фотолaboratorію, в якій друкував і видавав поштові листівки з видами Хоролу: торгові ряди, поштово-телеграфна контора, міське училище і Собор, околиці Хорола. Зроблені Маковським фото з краєвидами Хоролу прикрашають наступні листівки: «Общий видь», «Старая мельница», «Глубокая долина», «Петропавловская церков», «Мало-Кременчугская улица» [4, с. 3].

З 15 листопада 1920 року Василь Маковський очолював художню студію при музеї в Хоролі. Зазнав утисків від радянської влади. Останні роки жив у злиднях, тяжко хворів. Помер 3 березня 1930 року. Похований на хорольському центральному кладовищі, де зараз знаходиться стадіон. Могила митця, на жаль, не збереглася [5].

Свою художньою творчістю та педагогічною діяльністю Василь Михайлович Маковський заслужив шану і повагу від кількох поколінь. Одна з вулиць в центральній частині нашого міста тепер носить ім'я Василя Маковського.

Отже, Василь Маковський постає не лише як художник і педагог, а як справжній культурний репрезентант Хорольщини, «мистецький голос» регіону, що вписується в ширший контекст історико-культурного розвитку України. Дослідження його життя й діяльності сприяє глибшому усвідомленню ролі локальних постатей у збереженні нашої національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Маковський Василь Миколайович // Енциклопедія сучасної України URL: <https://esu.com.ua/article-60799> (дата звернення 18.01.26)
2. Ханко В. М., Маковські – Василь Михайлович Маковський // Полтавіка. Полтавська енциклопедія. – т. 9. 1624 с.
3. Козлов В. А. Історія моєї школи. – Хорол, 2006. 81 с.
4. Кривов'язко В. Творча спадщина Василя Маковського // Вісті Хорольщини. – 2003.– 12 вересня.– № 31 (10602).
1. Хорольський краєзнавчий музей. До 150 річчя від дня народження Маковського В. М. URL: <https://www.facebook.com/share/p/178sNeSF4D/> (дата звернення 02.02.2026)

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА СПАДЩИНА ТИМОФІЯ БРИДУНА (ЗА КНИГОЮ ТИМОФІЯ БРИДУНА «МІСТО ХОРОЛ І ЙОГО ПОВІТ»)

Ластовина Ніна, студентка ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, місто Хорол

Керівник: **Пермяков Артем Вікторович**, викладач історії та суспільних дисциплін ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, Лубенський район, місто Хорол

Кожен, хто ґрунтовно цікавився історією міста Хорол, майже напевно зустрічав ім'я Тимофія Бридуна. Праця згадуваного історика «Місто Хорол і його повіти» викликає жвавий інтерес кожного краєзнавця. Тема згадуваної книги є особливо близькою для нас, адже вона пов'язана з історією рідного краю. Вивчення минулого своєї малої батьківщини допомагає глибше усвідомити значення України як незалежної держави та навіть відчутти особисту причетність до її історії. Саме у цьому значенні книга Тимофія Бридуна є цінним джерелом, яке детально розкриває історичний розвиток Хорола, його адміністративну роль, економічне життя та культурні традиції.

Актуальність обраної нами теми визначається тим, що історія кожного населеного пункту є невід'ємною частиною історії всієї держави. Неможливо повністю зрозуміти процеси українського державотворення, не звертаючись до історії окремих регіонів, міст і громад. Саме на місцевому рівні формувалися традиції самоврядування, зберігалися культурні цінності та народжувалися особистості, які впливали на загальнонаціональний розвиток.

Оригінальність дослідження полягає в аналітичному осмисленні книги Тимофія Бридуна «Місто Хорол та його повіт» не лише як краєзнавчої праці, а як цілісного історичного джерела, що відображає соціально-економічні, адміністративні та культурні процеси розвитку Хорольщини в контексті історії українських земель.

Метою нашої роботи є дослідження історичного розвитку Хорольщини в контексті еволюції українських земель шляхом аналізу краєзнавчої спадщини Тимофія Бридуна.

Відповідно до мети ми поставили перед собою наступні дослідницькі завдання: по-перше, охарактеризувати основні етапи історичного розвитку Хорольщини, відображені у досліджуваній праці Тимофія Бридуна; по-друге, оцінити наукове та краєзнавче значення книги для сучасних досліджень і збереження історичної пам'яті.

Наш *особистий дослідницький внесок* полягає насамперед в аналітичному узагальненні матеріалів праці історика Тимофія Бридуна, їх систематизації та інтерпретації з позицій сучасної історичної науки.

Відомо, що автор рукописної книги «Місто Хорол і його повіти» Тимофій Сидорович Бридун належав до козацького стану, служив як земський статистик Хорольського, Полтавського і Пирятинського повітів Полтавської губернії початку ХХ століття. Про його біографію відомо небагато. Народився Тимофій Бридун близько 1877 року. Працюючи статистиком, був також виконуючим обов'язки судового пристава 1-ої дільниці у Хорольському повіті. Для сучасних краєзнавців він найбільш цікавий саме як автор цінного рукопису з історії нашого краю [1].

Тимофія Бридуна можна сміливо назвати літописцем Хорольщини. На початку своєї роботи дослідник зазначає загальні відомості про населений пункт: «повітове місто Хорол Полтавської губернії розташоване на правому підвищеному боці річки того ж ім'я. Від Хоролу до губерніального міста Полтави – 100 верст». Тривалий час містечко було порівняно незначним, однак відносно суттєво зросло протягом ХІХ – на початку ХХ століть.

Загалом Хорол міг видаватися типовим для свого часу повітовим центром, яке пройшло певні етапи свого розвитку. Проте, його історія досить давня і справді заслуговує на увагу. Перша письмова згадка про Хорол зустрічається в Іпатіївському літописі, де йдеться про події XII століття, коли руські вояки на зворотнім шляху вглиб половецького степу замінили в Хоролі сани на вози через бездоріжжя. У IX-XII столітті на Хорольській землі почергово панували печеніги та половці. Влада руських князів сюди не розповсюджувалася, але поблизу в битвах з кочівниками сходилися дружини князів Володимира Мономаха та Володимира Всеволодовича. Із цього часу до спорудження в Лівобережній Україні фортець французьким інженером Бопланом про Хорол не майже не трапляється відомостей [2, 17-22].

На складеній Бопланом мапі Хорол позначений як укріплене місто, що належало володінням відомого державного діяча Речі Посполитої Яреми Вишневецького. За часів існування козацької держави – Гетьманщини, він мав статус провінційного сотенного містечка. Хорольська сотня підпорядковувалася Миргородському полку. Станом на XVIII століття теперішні центр міста був ще практично не заселеним [3].

Посилаючись на історичні джерела, що містять важливі статистичні відомості, Тимофій Бридун прослідковує історію розвитку Хорола від козацьких часів до початку XX століття. Окремі згадки датуються періодом 1917-1921 років, де верхня хронологічна межа 1918 рік.

Автор розглядає як відбувалася забудова, змінювалося життя та побут його мешканців тощо. На момент написання праці «Місто Хорол і його повіт» наш населений пункт «мав цілком міський вигляд».

Рукопис «Місто Хорол та його повіт» є неопізнаним джерелом для вивчення історії не тільки Хорольщини, а й Полтавщини та всієї України. Праця містить важливі дані, які відсутні в інших історичних джерелах. Автор використовує ті документи, які з плином часу були втрачені, а тому це робить рукопис важливим і унікальним.

По суті, праця написана не просто учасником багатьох подій, а належить до жанру мемуарів, адже в ній достовірно зафіксовано спомини, подано події, у яких автор брав безпосередню участь або чув інформацію від очевидців. Тимофій Бридун мав талант не просто історика, оповідача, а й майстерно володів словом, мав художній, письменницький хист, що дозволило йому яскраво передавати події, точно відтворювати деталі, обстановку, умови, в яких жили люди Хорольщини різних історичних періодів.

У нарисі Тимофія Бридуна «Місто Хорол та його повіт» докладно подано природні особливості краю: рельєф, тип ґрунтів, клімат, рослинний і тваринний світи населених пунктів – від маленького хутора, до села і міста Хорола. Детально проаналізовано кожен поміщицьку садибу (масток): її архітектуру, екстер'єр та інтер'єр, особливості ведення господарства, зокрема, землеробство, тваринництво, садівництво і городництво, торгівлю тощо. У книзі детально та з художньою майстерністю подані відомості за всю Хорольську волость [2, с. 45-52].

Рукопис олюднений, він розповідає про людей різних станів і походження – від монархів правлячих династій, заможних представників української козацької старшини, поміщиків, аристократів, до простих козаків, міщан, селян, кріпаків. Тимофій Бридун багато уваги приділив українській еліті, охоплюючи своєю увагою не лише час написання рукопису, а й давніші періоди національного становлення та суперечності, з цим пов'язані.

На сторінках рукопису оживають люди Хорольщини другої половини XIX – початку XX століття. Ми бачимо не просто їхні характери, а й прагнення, причини радощів і смутку, уявлення про щасливе життя, мотивацію вчинків і поведінки. Тимофій Бридун був тонким психологом та добре відчував епоху.

Автор не оминув увагою також світоглядні особливості хорольців, продемонструвавши їхні звичаї, традиції, обряди. Велику увагу приділено релігії, описано хорольські церкви і церковні цвинтарі, відтворено образи кліру – від парафіяльних священників до дячків.

Питання освіти, навчальних закладів, учительських кадрів теж опинилися в полі зору Тимофія Бридуна. Дозвілля, свята, розваги, моральність, забобони, етикет мешканців повіту відтворено в праці. Автор показав мікрокосм українців у одному, окремо взятому регіоні – Хорольському краї.

Рукопис Тимофія Бридуна «Місто Хорол та його повіт» буде цікавим історикам, географам, генеалогам, демографам, культурологам, релігієзнавцям, соціологам тощо. Праця є важливим об'єктом для дослідження спеціальних історичних дисциплін: джерелознавства, геральдики, метрології, ономастики та інших.

Це джерело є унікальним для тих, хто проводить генеалогічні дослідження, відшукує своє родинне коріння. Мешканці Хорольщини та суміжних регіонів мають можливість дослідити своє походження і з'ясувати, як довго їхні прашури тут проживають. Тимофій Бридун пропонує читачу інтерпретацію етимології українських прізвищ, деякі з яких мали іноземне походження.

Рукопис Тимофія Бридуна був віднайдений після довгого забуття лише на початку 1990-х років. Його випадково виявив краєзнавець, учитель історії тодішньої Хорольської середньої ніколи №1 Володимир Андрійович Козлов, який займався пошукам матеріалів для написання історії рідного краю. Оригінал праці Бридуна досі зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського.

Краєзнавиця з Хорола Ольга Миколаївна Кожевнікова привезла до міста першу ксерокопію рукопису. Її у кількох екземплярах було передруковано на друкарській машинці групою краєзнавців у складі вищезгаданих Володимира Андрійовича Козлова, Ольги Миколаївни Кожевнікової, а також Надії Василівни Сопільняк та Василя Івановича Новоселецького. Василь Новоселецький зробив перший географічний та іменний покажчик до праці Бридуна. Таким чином цікавий рукопис про минуле міста і повіту став відомим для більш широкого загалу любителів історії рідного краю. Ксерокопія аркушів рукопису Тимофія Бридуна була передана на зберігання до краєзнавчого музею міста Хорола, який тоді діяв на громадських засадах.

На жаль, через популярність серед дослідників копія праці Бридуна, що зберігалася в краєзнавчому музеї нашого міста, переходила з рук у руки, і частина сторінок була втрачена. Вже у 2017 році зусиллями Ольги Миколаївни Кожевнікової та за фінансової підтримки мецената Андрія Григоровича Пасюти з нагоди сторіччя краєзнавчого музею в Хоролі було зроблено чергову рукописну копію, яка зберігається в музейній установі міста. Також відцифровану копію рукопису нині можна знайти на інформаційному ресурсі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

У 2025 році світ побачило перше науково-популярне видання рукопису. Науковим редактором виступив Андрій Володимирович Козлов – син Володимира Андрійовича Козлова. Презентація книги відбулася 15 липня 2025 року в Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського [4].

Книга Тимофія Бридуна показує, що історія Хорола – це не лише перелік подій, а й історія людей, їхньої праці, боротьби та духовного життя. Через історію одного міста можна побачити відображення загальноукраїнських процесів державотворення, боротьби за незалежність та збереження національної ідентичності.

Отже, досліджуючи історію міста Хорол за книгою Тимофія Бридуна, можна зробити висновок, що розвиток української державності відбувався не лише в столицях чи великих політичних центрах, а й у невеликих містах і громадах. Саме на місцевому

рівні формувалися основи самоврядування, зберігалися традиції, передавалися культурні цінності від покоління до покоління.

Список використаних джерел та літератури:

1. Костенко М., Петренко І. Тимофій Бридун як літописець Хорольщини. URL: <https://chtyvo.org/?PHPSESSID=rt247hdnjf90haq8e6br7125r4> (дата звернення 23.01.2026)
2. Бридун Т. Місто Хорол і його повіт./Упор., наук. ред. А. В. Козлов. – Лубни: вид-во «Лубни», 2025. – 308 с.
3. Хорол // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2013. – Т. 10. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf> (27.01.2026)
4. Презентація книги Тимофія Бридуна «Місто Хорол і його повіти». URL: <https://nsku.org.ua/?p=20225> (04.02.2026)

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВАСИЛЯ ГУТОГО ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: ВІД ЛІКВІДАТОРА ЧАЕС ДО ОЧІЛЬНИКА ГРОМАДИ

Мацшин Ульяна, студентка Волинського національного університету імені Лесі Українки, вихованка краєзнавчого гуртка Волинського ЦНПВТК
Керівники: **Мацшин Марія Ярославівна**, керівник гуртка Волинського ЦНПВТК, **Вознюк Євгенія Василівна**, заступник декана факультету «Міжнародні відносини» Волинського національного університету імені Лесі Українки

У часи глобальних змін і випробувань, надзвичайно важливо пам'ятати, що історія країни твориться не лише на сторінках великих підручників, а й у малих, особистих подвигах та щоденній праці кожного. Державотворчі процеси в Україні – це не лише прийняття законів у високих кабінетах, а насамперед щоденний подвиг та відповідальність конкретних особистостей на місцях. Особливе місце у цьому процесі посідають постаті, чії біографії стали живим літописом випробувань та перемог нашої країни. Одним із таких прикладів є Василь Михайлович Гутий – уродженець Волині, мій дідусь, чий життєвий шлях є втіленням незламності та служіння громаді.

Наша краєзнавча робота присвячена дослідженню долі Гутого Василя Михайловича, чие життя стало яскравим прикладом відданості обов'язку, стійкості та незламної любові до рідної землі. Через його біографію ми прослідкували, як один волинянин із села Холопичі став свідком і учасником найбільшої техногенної катастрофи ХХ століття – ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а після цього – активним творцем добробуту своєї малої Батьківщини. Його шлях від «обпеченого Чорнобильським вогнем» ліквідатора до хазяйновитого сільського голови – є символом життєвої мужності та джерелом гордості для наступних поколінь.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі «малих» громад та їхніх лідерів у зміцненні національного фундаменту. Метою нашого дослідження є комплексний аналіз життєвого шляху та громадської діяльності Василя Михайловича Гутого як приклад безперервного служіння українській державі – від ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи до розбудови місцевого самоврядування. Завданням нашого дослідження було дослідити родові витоки та вплив сімейного виховання на формування національної свідомості Василя Гутого; реконструювати події квітня 1986 року на основі спогадів та висвітлити роль Василя Михайловича як безпосереднього ліквідатора аварії на ЧАЕС у перші дні трагедії; проаналізувати внесок В. Гутого у розбудову місцевої громади. Основними методами дослідження були: метод усної історії; біографічний метод; джерелознавчий аналіз та метод історичного ретроспективізму.

Важливість даної роботи зумовлена необхідністю висвітлення «живої історії» державотворення через персоналії, які формують фундамент національної безпеки та ідентичності. Постає Василя Гутого є символічною, адже вона поєднує в собі жертвність заради інших, свідому громадянську відповідальність та патріотизм.

Василь Михайлович Гутий народився та виріс в с. Холопичі Локачинського району (тепер Володимирський) в 1965 році в сім'ї Михайла Матвійовича та Лідії Степанівни Гutih. Батько – родом з с. Кульно Підкарпатського воєводства у Польщі. У часи Другої світової війни, під час німецької окупації, свідомо на патронному заводі допустив брак продукції, за що був заарештований окупантами. Завдяки щасливому випадку – вдалось втекти, але за цей його вчинок страшну відплату поніс батько Матвій, якого відправили до німецького концтабору, де він перебував до закінчення війни. Михайло Гутий був призваний до лав червоної армії в Білгородську (Польща) в 1944 році. У 1945 році, з орденами та медалями за здійснені подвиги, повернувся до родини, яку депортували з історичних українських земель у 1945 році в Сталінську область м. Жданов (тепер Донецька область м. Маріуполь), згодом переїхали ближче до історичної Батьківщини на Волинь. Односельці знали Михайла як майстровитого чоловіка: «міг і хату допомогти звести, і гарну грубку змурувати». Мама Василя, Лідія Степанівна, все життя важко працювала в колгоспі: «то буряки цукрові ростила, то свиней доглядала». В сім'ї народилось троє дітей сини Анатолій та Василь та донька Світлана (Анатолій маленьким помер від важкої хвороби). Родина жила дуже дружно, в любові. Виховували дітей добрими, чуйними, працьовитими.

Василь Гутий після закінчення середньої школи опанував фах електрика. Військову службу проходив у російській Рязані в десантному училищі. «Перед звільненням у запас, в частину приїжджали представники міліцейського відомства і агітували йти на роботу в саму столицю союзу. Мама наказала за всяку ціну повертатися додому. Так і зробив. У міліцію все-таки влаштувався, але в Луцьку, звідки направили на курси у Київ». У травні 1986 року курсанти вже готувалися до випуску. Та на перепоні стала квітнева трагедія у Чорнобилі. Ліквідувати її страшні та руйнівні наслідки довелося і майбутнім солдатам правопорядку.

У квітні 1986 року, після вибуху четвертого енергоблока Чорнобильської атомної електростанції, 21-річного Василя Гутого та інших курсантів підняли по тривозі, посадили в автобуси і повезли. «Куди нас везли – не казали. Коли ближче почали під'їжджати до Чорнобиля, то побачили колони пустих автобусів, тоді і зрозуміли, що щось сталось. Зупинились між Чорнобилем і Прип'яттю, повиходили і сіли на траву. Бачимо їдуть солдати і питають нас: чого тут сидите?! Тут же ж висока радіація...» Це і був той сумнозвісний «рудий ліс».

Із зони відчуження Василь Гутий разом з іншими курсантами евакуюював людей. «Ночували в Чорнобилі, а в Прип'яті їздили на 4 години – несли службу». За два дні із зони вибуху ядерного реактора евакуювали майже 15 тисяч місцевих жителів, розповідає мій дідусь Василь Гутий. «Щоб не було паніки – людям не казали. Людей вивозили і ніхто їм не казав, що вони вже туди не вернуться ніколи». Службу ніс за кілометр від реактора. Бачили, як літали вертольоти і скидали пісок і свинець. Він та колеги працювали без захисту, дозиметрів не було. «Нас не переодягали. Ми як приїхали, так і були в міліцейській формі. Вже як їхали із зони відчуження, то форму міліційну забрали, а видали хебешну солдатську форму», – розповів Василь Гутий. В його медичній книжці є запис: зона опромінення 26 берів – це доза ураження рентгенівськими променями. «Про це тоді не думав, просто допомагав тим людям і своїй країні. А хто, як не ми?! Хтось же ж мусив це робити. Нас було з Луцька 6 чи 7, були ми по різних ротях. Трьох немає вже – хлопці повмирили». Нині дідуся Василь Михайлович Гутий є членом

правління Волинської обласної Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз Чорнобиль».

Після подій у Чорнобилі Василь Михайлович працював у правоохоронних органах. Одружився. З сім'єю живе в Луцьку. Має двох дітей. Став дідусям. Активно бере участь у житті країни, виступаючи за правду і справедливість. З однодумцями їздив на Майдан у Київ, коли побили студентів у 2004 році та в 2013 році.

Через роки, після виходу на пенсію, у 2015 році Василя Михайловича, який пройшов уже немало важких, іноді навіть і вкрай небезпечних життєвих доріг, жителі рідного села Холопичі обирають головою місцевої сільської ради. «За свою коротку каденцію я старався згуртувати людей, робити для них щось корисне та приємне», – пригадує Василь Михайлович. Найпершим своїм завданням ставив газифікацію села, адже проведення газопроводу від Локачинського газового родовища дуже полегшило б життя односельчан. За ініціативи Василя Михайловича було виготовлено нову проєктно-кошторисну документацію, здійснено особисті звернення до депутата Верховної Ради Сергія Мартиняка, надіслано листи з проханням сприяти у вирішенні цього важливого питання представникам районної влади та облдержадміністрації. У зв'язку з початком повномасштабної російсько-української війни організаційні роботи з газифікації села тривають дотепер.

Завдяки активній співпраці з благодійними фондами, при співфінансуванні сільської ради, за ініціативи Василя Гугого ремонтували заклади освіти, бібліотеки, водопровід, фельдшерсько-акушерські пункти, зупинки, вуличне освітлення, дороги у селах громади, закладали парки тощо. Також вдалося зробити й проєкт на розширення меж населеного пункту Маньків, що дозволило збільшити кількість ділянок під забудову.

Долучив людей громади до активної допомоги захисникам України. Постійно організовували збори та самостійно відправляли на фронт найнеобхідніше для підтримки воїнів на передовій.

Запровадив у громаді проведення заходів на Покрову, до Дня захисників та захисниць України, для відзначення Героїв АТО, підтримував їх та намагався забезпечити достойне мирне життя.

Велику увагу приділяв і приділяє питанню вшанування ліквідаторів Чорнобильської АЕС. Постійно організовував заходи до Днів вшанування ліквідаторів – людей, які ціною свого життя і здоров'я захистили світ від ядерного вогню та смертельної радіації. Василь Гутий, який сам відчув жах чорнобильської трагедії, вважає, що важливо, щоб про ті гнітючі події, відчайдушний подвиг земляків пам'ятало й підрастаюче покоління. Саме з цією метою в селі Холопичі він постійно ініціював та організовував тематичні заходи для місцевих школярів.

Василь Михайлович, крім господарської роботи, відводив велику частину своєї діяльності культурному життю громади. Підтримував молодь у всіх починаннях. Активно долучався до проведення заходів у селах, які популяризували народні свята, звичаї та традиції, сам ставав їх активним учасником. Василь Михайлович Гутий запровадив традицію водохрещенських купань на озері у селі Холопичі.

За роки, які був на чолі громади Василя Гутий, за його активної особистої підтримки, у селі Холопичі на базі закладу освіти проводилися обласні змагання з туризму та спортивного орієнтування серед філій Волинського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради (на той час Центр туризму, спорту та екскурсій). Щорічно до заходів долучалось багато дітей з найвіддаленіших сіл області, які мали можливість продемонструвати свої вміння та навички, отримані у профільних гуртках.

Окрім виконання посадових обов'язків, очільник громади неабиякий інтерес проявляв і до історії рідного села, вивчення свого родоводу та відновлення історичної пам'яті українського народу, зокрема досліджував невідомі сторінки УПА рідного краю, відновлював історичну справедливість.

У 2013 році Василю Гутому Рішенням Великої козацької ради Всеукраїнського Великого Козацького Кола України наданий козацький чин «полковник». У 2022 році – нагороджено Почесною грамотою обласної ради за вагомий внесок у справу соціального захисту громадян, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи, та з нагоди Дня вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Життєвий шлях Василя Гутого є символом незламності, відображенням долі українського народу ХХ-ХХІ століть – від репресій та техногенних катастроф до активної розбудови незалежної держави. Його активна громадянська позиція, активна діяльність у місцевому самоврядуванні доводить, що лідерство, засноване на відповідальності перед громадою є реальним інструментом зміцнення основ державності на місцях.

Постать Василя Гутого є живим містком між героїчним минулим та незалежним майбутнім Батьківщини, підтверджуючи, що справжнє державотворення починається з відповідальності за свій поріг, свою громаду та свою історію і доводить, що Україна була, є і буде – завдяки тим, хто, попри всі випробування, залишається вірним собі та своєму народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938-1944 років. Іванічівський і Локачинський райони / Упор. Іван Пушук, Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», - 2010, 345 с.
2. Інтерв'ю з Гутиєм Василем Михайловичем, 1965 р.н. Особистий архів автора.
3. Домашній архів документів та світлин

СПАДЩИНА ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД КОЗАЦЬКОЇ СТАРОВИНИ ДО ГЕРОЇВ СУЧАСНОСТІ

Хітькова Ксенія, здобувачка освіти 9 класу Дніпровської гімназії №38 Дніпровської міської ради

Король Анастасія, здобувачка освіти 7 класу Дніпровського ліцею №22 Дніпровської міської ради, вихованка гуртка «Скарби історії» КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР

Керівник: **Скрипченко Оксана Петрівна**, вчителька історії Дніпровського ліцею № 22 міської ради, керівник гуртка «Скарби історії» КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР

Історія держави формується не лише великими політичними подіями чи битвами, а й людьми, які невтомно збирають та зберігають пам'ять про її минуле. Без глибокого знання власної історії народ поступово втрачає відчуття своєї окремишності та національної єдності. Саме тому особливу роль у процесі формування української державницької ідеї відіграли історики, які досліджували та зберігали спадщину козацтва. Однією з найважливіших постатей серед них був Дмитро Яворницький – людина, яка присвятила своє життя вивченню Запорізької Січі та збереженню її пам'яток.

Метою даного дослідження є аналіз внеску Д. Яворницького в процес державотворення через призму збереження історичної пам'яті та висвітлення прямого зв'язку між козацькою спадщиною та ідеологією сучасних захисників України.

Діяльність Дмитра Івановича Яворницького була набагато більшим, ніж просто кабінетною науковою роботою. У час, коли українська історія часто замовчувалася або

свідомо применшувалася імперською владою, він фактично відстоював законне право українського народу на власне минуле. Його життя було нерозривно пов'язане з містом Дніпром та територіями колишніх запорозьких земель, які стали центром його масштабних досліджень.

Яворницький розумів, що кожна знайдена річ, кожен запис народного переказу є частиною великої мозаїки нашої історії. Він роками подорожував козацькими степами, спілкувався з нащадками козаків та збирав артефакти, рятуючи їх від забуття.

Головною справою життя вченого стало ґрунтовне дослідження історії запорозького козацтва. У своїх наукових працях Дмитро Яворницький переконливо доводив, що козацтво було не просто військовим явищем або «стихійною силою», а організованою спільнотою зі своїми законами, традиціями та унікальною системою самоврядування.

Ця система фактично була формою української державності, яка успішно існувала задовго до створення сучасної держави. Дослідження Яворницького стали міцною основою для розуміння ролі козацтва як сили, що боролася за свободу українського народу та захищала його від будь-якого зовнішнього панування.

Одним із найважливіших досягнень вченого стало створення історичного музею в Дніпрі, який сьогодні має його ім'я. Яворницький не лише керував музеєм, а й особисто формував його фонди. Він міг годинами розмовляти з місцевими жителями, переконуючи їх передати старовинні речі до музею, щоб вони не були втрачені для нації.

Особливої уваги заслуговує музейна діяльність Яворницького в Катеринославі (Дніпрі). Його методи збору матеріалів були унікальними для свого часу. Він не чекав, поки артефакти потраплять до нього, а особисто вирушав у тривалі експедиції.

- **Пошукова робота:** Яворницький об'їхав сотні сіл колишньої Запорозьчини. Він опитував старожилів, записуючи перекази про козацькі походи, битви та побут. Часто вчений обмінював у селян старі речі на нові або просто переконував людей віддати унікальні пам'ятки до музею заради збереження історії.

- **Збереження артефактів:** завдяки його зусиллям фонди музею в Дніпрі поповнилися тисячами предметів: козацькою зброєю (шаблі, мушкети, гармати), особистими речами кошових отаманів, предметами побуту запорозців, а також документами та церковними книгами.

- **Створення експозиції:** він створив не просто сховище старожитностей, а живий музей, де кожен експонат розповідав історію про волю та боротьбу українського народу.

Завдяки його наполегливості вдалося зберегти козацьку зброю, документи та предмети побуту. Ці «речові докази» нашої історії стали тим фундаментом, на якому сьогодні тримається наше усвідомлення себе як нації.

Спадщина, яку зберіг Яворницький, сьогодні стала частиною ідеології сучасної української армії. Найбільш яскравим прикладом цього зв'язку є **72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців**.

72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців (в/ч А2167) – легендарне формування ЗСУ, дислоковане в Білій Церкві. З 2017 року має почесне ім'я кінного полку УНР. Бригада відіграла ключову роль в обороні Києва, зокрема Мошцана, Бучі та Ірпеня у 2022 році, а також вела важкі бої на Донбасі (Авдіївка, Вугледар).

- **Оборона України:** у 2014 році захищала кордон у Приазов'ї, у 2016-му – промзону Авдіївки. Під час повномасштабного вторгнення 2022 року зупинила ворога під Броварами та обороняла Київщину.

- **Сьогодення:** бригада продовжує вести запеклі бої на сході України.

• **Склад:** включає механізовані батальйони, танковий батальйон, артилерійську групу та інші підрозділи забезпечення.

72-га ОМБр відома високим рівнем боєздатності, мужністю особового складу та багатьма історичними традиціями.

Назва цієї бригади безпосередньо апелює до козацьких традицій незламності та волі, які досліджував вчений. Сучасні воїни 72-ї бригади, боронячи державність України, фактично втілюють у життя той «козацький дух», який історик описував як невичерпне джерело сили народу. Таким чином, праця Яворницького – це не лише минуле, це генетичний код, який активувався в кожному сучасному захиснику.

Дослідження постаті Дмитра Яворницького дозволяє зробити висновок, що його науковий подвиг став інтелектуальним щитом для української державності. Його внесок у збереження пам'яток та дослідження козацтва створив ту платформу, на якій сьогодні будується вільна Україна. Ми бачимо, що герої сучасності та герої козацької старовини об'єднані однією метою – волею та незалежністю нашої землі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3-х т. – К.: Наукова думка, 1990.
2. Яворницький Д. І. Із української старовини. – К.: Мистецтво, 2001.
3. Шаповал І. В. В пошуках скарбів: Документальна повість про Д. І. Яворницького. – Дніпро: Січ, 1990.
4. Офіційний сайт Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького. Режим доступу: museum.dp.ua
5. Матеріали конференції про історичні постаті та процес державотворення.

КАТЕРИНА АНТОНОВИЧ-МЕЛЬНИК: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОЇ УРОДЖЕНКИ МІСТА ХОРОЛ

Яковець Ярослава, студентка ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, місто Хорол
Керівник: **Пермяков Артем Вікторович**, викладач історії та суспільних дисциплін ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету», Полтавська область, Лубенський район, місто Хорол

Серед видатних уродженців міста Хорол неабияк уславилася Катерина Антонович-Мельник. Саме її по праву вважають однією з перших професійних жінок-істориків в Україні. Катерина Миколаївна справді зробила вагомий внесок у розвиток археологічної науки та дослідження української історії. Знана вона також як громадська діячка та талановита перекладачка, дружина професора, одного з лідерів громадського руху Володимира Антоновича.

Попри певні заслуги перед українською історичною наукою, ім'я Катерини Антонович-Мельник, на жаль, лишається відносно маловідомим ширшому колу громадськості. *Актуальність* обраної нами теми обумовлюється насамперед тим, що життєвий шлях Катерини Миколаївни, як і її науковий спадок, безперечно заслуговує на ретельне вивчення та всебічне висвітлення. Популяризація імен українських дослідників, науковців та громадських діячів докладається до формування патріотичного світогляду громадян, сприяє цілісному та об'єктивному розумінню нашої історії, власної національної ідентичності. Така робота зберігає свою особливу вагу для найновітніших часів, коли українці знов відстоюють своє право на незалежність та суверенітет.

Оригінальність нашої дослідницької роботи полягає у комплексному висвітленні діяльності Катерини Антонович-Мельник у соціально-культурному та водночас науковому просторі.

Метою дослідження є висвітлення життєвого шляху та громадської та наукової діяльності Антонович-Мельник.

Відповідно до мети ми поставили собі наступні *завдання*: по-перше, зібрати й проаналізувати наявні джерела та краєзнавчі матеріали; по-друге, окреслити основні етапи життя Катерини Антонович-Мельник; по-третє, охарактеризувати найважливіші напрями її діяльності.

Наш особистий *дослідницький внесок* полягає в пошуку, узагальненні та систематизації матеріалів, що проливають світло на життя та діяльність Антонович-Мельник, а також у підготовці узагальненого історико-біографічного нарису про неї. Безперечно, лишаються певні «білі плями» та моменти біографії героїні, які ще потребуватимуть подальшого вивчення, однак нам загалом вдалося реалізувати поставлені завдання.

Катерина Мельник народилася у місті Хорол тодішньої Полтавської губернії 19 листопада 1859 року в дворянській родині. У дореволюційні часи її листи зазвичай були написані на власному гербовому папері. За радянських часів факт приналежності до дворянського стану слід було приховувати, адже він міг негативно відбитися на житті та професійній кар'єрі. Тому Катерина Миколаївна називала тоді себе просто донькою лікаря. Микола Матвійович Мельник дійсно мав лікарський фах, був відомим земським діячем в галузі медицини, який виступив ініціатором відкриття пологового відділення в місті Кременчук [1].

Здібна до наук Катерина Мельник отримала шанс стати освіченою жінкою та сповна реалізувати свої таланти. У Російській імперії, куди входили більшість українських земель, тривав період реформ. Жінки змушені були жити в умовах численних обмежень, але на той час склалася відносно сприятлива ситуація щодо змін у жіночій освіті. Починаючи з 1860-х років збільшилася мережа начальних закладів для дівчат: пансіонів, гімназій, інститутів, спархціальних училищ. Дівчата могли здобути також вищу освіту у Київському університеті Св. Володимира, де відкрилися жіночі курси на початку 1870-х років. Микола Мельник не був людиною консервативних поглядів, тож не заперечував проти того, щоб таку освіту отримала його донька [2, с. 80, 97].

У 1877 році вона закінчила Полтавську гімназію, а в подальшому здобула європейську освіту, вивчаючи мови у Швейцарії. У 1883 році Катерина Антонович закінчила навчання на історико-філологічному відділі Вищих жіночих курсів у Київському університеті імені Св. Володимира, де й почала поглиблено вивчати історію. Її викладачем був відомий історик Володимир Боніфатійович Антонович – професор Київського університету, член-кореспондент Російської Академії наук.

З 1872 до 1898 року Володимир Антонович опікувався гуртком ентузіастів-дослідників стародавньої історії України, куди входили випускниці Вищих жіночих курсів. Першою серед них була Катерина Мельник, у котрої виникли глибокі почуття до професора Антоновича. Зрештою, вони вирішили пов'язати свою долю та дослідницьку діяльність [3].

Катерина Антонович-Мельник, як і її чоловік, належали до генерації української народолюбної інтелігенції, що не втратила власну національну ідентичність. Народолюбна інтелігенція рекрутувалася з середовища студентів, викладацько-професорського складу, вчителів, лікарів, юристів, почасти чиновників. Народолюбці найчастіше походили з малоросійського збіднілого дворянства, а також, в окремих випадках, заможного українського селянства. Погляди народолюбців мали національне забарвлення та базувалися на усвідомленні втраченої державності, втіленої в козацькій традиції [4, с. 78-80]. Щодо методів діяльності народолюбців, то вони полягали в

культурницькій роботі серед селян, науковій, освітній, літературній діяльності тощо. Організаційно такий рух представляли громади Наддніпрянщини, біля витоків яких стояв також Володимир Антонович [5].

Особисте життя Катерини Миколаївни складалося не просто, адже на момент початку її стосунків з професором Антоновичем він вже був одружений. До того ж, давалася взнаки різниця у віці між закоханими. Як приклад, донька Володимира Антоновича Ірина була лише на кілька років молодша за Катерину. Його жінка, Варвара фон Міхель, познайомилася з Антоновичем через свого кузена Павла Чубинського. Вона досить емоційно переживала їх розрив. До слова, шлюб між ними офіційно не був розірваний навіть коли Катерина та Володимир почали жити разом, фактично перебуваючи лише у громадському шлюбі. Частина колег та соратників не сприйняли це, припинивши спілкування з Володимиром Антоновичем. Однак батьки Катерини Мельник не засуджували свою доньку і загалом нормально сприйняли їхні стосунки. Син Володимира та Катерини, Дмитро Антонович, став не лише істориком, а й відомим діячем Української революції 1917-1921 років [2, с. 121].

Катерина Антонович-Мельник активно займалася археологічними дослідженнями майже по всім губерніям України. Розпочинала свою діяльність вона як асистент професора Антоновича, а згодом займалася дослідницькими роботами самостійно. Найперші дослідження 1879-1881 років стосувалися «кладовищ поганського часу», тобто слов'янських поховань язичницького періоду на Старому Києві біля Львівської площі. У 1881 році вона досліджувала групи могил «кіммерійської та скіфської доби» на Полтавщині. Далі у 1880-х роках вона брала участь у розкопках біля Шумська на Тернопільщині та мандрувала з групою студентської молоді, вивчаючи давні поселення та пам'ятки культури [3]. Пізніше її археологічні дослідження охопили Поділля, Волинь, Катеринославщину, Київщину та Харківщину – зокрема пам'ятки неоліту, скіфських поховань та передмікенської культури. У 1889 році нею здійснено розкопки поблизу села Волоського Катеринославського повіту, результатом яких стало відкриття майстерні кам'яних та кістяних виробів. Цей археологічний об'єкт отримав назву «Скеля-Каменеломня». Дослідниця віднесла його до доби неоліту та бронзи. Результати своїх робіт Антонович-Мельник презентувала на Всеросійських археологічних з'їздах та у наукових публікаціях. Протягом 1890-1891 років вона вела розкопки, зокрема, на території Лубенщини теперішньої Полтавської області [1].

Одним із важливих наукових доробків Антонович-Мельник був систематичний опис та каталогізація археологічних колекцій музею Олександра Поля в Катеринославі (нині Дніпро), який вона опублікувала в 1893 році. Також серед її праць – численні статті про мегалітичні споруди, неолітичні майстерні та кургани-городища на Україні, що увійшли до збірників праць археологічних з'їздів.

У 1910 році дослідниця була відряджена Українським науковим товариством для участі в розкопках Вікентія Хвойки у Білгороді. Після 1919 року Катерина Миколаївна працювала у Всеукраїнській академії наук (ВУАН), де у 1920-х роках очолювала бібліотечний відділ. Вона також була членкинею Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові та Українського наукового товариства в Києві, активно долучаючись до розвитку української наукової спільноти [3].

Останні за часом польові дослідження Катерина Антонович-Мельник здійснювала вже за умов більшовицького комуністичного режиму. У 1929 вона взяла найактивнішу участь у створенні археологічної мапи України. До основних праць дослідниці належать «Сліди мегалітичних споруд в Південній Росії», «Типова майстерня неолітичної епохи на Дніпровських порогах», «Характеристика неолітичної культури стоянок та майстернях

середнього басейну Дніпра», «Знайдені городища та кургани в Південній Русі з картою їх розповсюдження» [6].

Катерина Миколаївна також займалася упорядкуванням та публікацією чималої наукової спадщини свого чоловіка, ім'я якого хотіла увіковічнити. Саме вона була ініціатором клопотання щодо видання творів померлого у 1908 році професора Антоновича. До друку вона підготувала перші томи його повних наукових праць. Перша світова війна революційні події 1917-1921 років не дали змоги реалізувати цей проєкт. В умовах комуністичного режиму вдалося видати тільки перший том, адже радянські рецензенти «виявили» у ньому «націонал-фашистські настанови». На той час Антонович-Мельник продовжувала працювати в Археологічній секції ВУАН [1].

Найважчий період життя Катерини Антонович-Мельник припав на 1930 роки. Тоталітарний режим посилював ідеологізацію та цензуру, переслідував багатьох українських діячів науки та культури. Катерина Миколаївна була офіційно звільнена з Академії, де останній час працювала бібліотекарем. Катерина Антонович-Мельник померла в Києві 12 січня 1942 року і була похована на Байковому цвинтарі [3].

Після відновлення незалежності України постать Катерини Миколаївни почали належно вшановувати. Вона продовжує привертати увагу своєю долею та значною науковою спадщиною. Ім'я видатної дослідниці по праву входить до числа найбільш заслужених уродженців нашого міста, зберігаючи за собою інтерес як серед сучасних істориків, так і всіх, хто цікавиться історією рідного краю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Руденко Г. Г. Життєвий та творчий шлях К. М. Мельник-Антонович. URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/cc9dcd85-b5f3-4987-8ea7-5515d70c9246/content> (дата звернення 02. 02. 2026).
2. Нікітенко А. І. Подружнє життя народоловної інтелігенції Наддніпрянської України. Дніпропетровськ, 2016. 241 с.
3. Антонович-Мельник Катерина Миколаївна. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/pdf/file/43012.pdf> (дата звернення 21. 01. 2026)
4. Світленко С. І. Народництво в Україні 60-80-х років XIX ст.: теоретичні проблеми джерелознавства та історії. Д.: Навчальна книга, 1999. 239 с.
5. Кіян О. І. Володимир Антонович як історик й основоположник Київської історичної школи в українській історіографії другої половини XIX – початку XX ст. URL: <https://esu.com.ua/pdf/file/43012.pdf> (дата звернення 28.01.2026)
6. Записки історично-філологічного відділу ВУАН. URL: https://archive.org/details/knyha0/Knyha_0203_1923/page/n383/mode/2up (05.02.2026)

ЗА РІДНИЙ КРАЙ, ЗА КРАЙ СВЯТИЙ, ВІДДАЛИ ВІК ВИ МОЛОДИЙ!

Кузьмінська Ангеліна, Ружницька Віталіна, вихованки гуртка літературне красназнавство Комунального закладу позашкільної освіти Козівський будинок дитячої та юнацької творчості «Юність»
Керівник – **Ляхович Леся Михайлівна**, керівник гуртка-методист КЗПО КБДЮТ «Юність»

Минають роки. Пам'ять не згасає в серцях людей. Вмовкають один по одному живі голоси. Але назавжди зостанеться чиста правда великої боротьби, пам'ять роду, жива історія нації.

Сьогодні, згадуючи багаточисельні події, довгі дні боротьби за самостійність, незалежність у всій величі усвідомлюєш той титанічний ратний подвиг українських героїв, який вони здійснили заради прийдешніх поколінь. Їх, синів і дочок, об'єднувала одна мета-здобути незалежність. І вони добросовісно виконували цю благородну місію, жертвуючи своїм життям.

Займаючись пошуковою роботою у гуртку літературне краєзнавство ми дізналися, що Козівщина багата історичними подіями і славними традиціями національно-визвольної боротьби. Жителі краю в небезпечні часи завжди ставали на захист Вітчизни, мужньо боролися за свободу. У міжвоєнний період у наших краях набув розвитку національний рух, діяла розгалужена мережа ОУН, а в умовах гітлерівської окупації знаходився центр національно-визвольних сил під проводом ОУН-УПА. У таких селах як Бишки, Конохи, Олесино, Криве, Денисів працювали чільні діячі ОУН,УПА – Роман Шухевич, псевдонім «Тарас Чупринка», Ярослав Стецько, пс. «Карбович», Микола Арсенич, пс.«Максим», Яків Бусел, пс.«Київський» та багато інших провідників.

Козівська земля виховала видатних керманців ОУН-УПА, які відіграли видатну роль в історії України визвольних змагань. Серед них імена Дмитра Мирона, пс. «Орлик», Осипа Дяківа, пс. «Горновий», Ярослава Старуха, пс. «Стяг», Лева Зацного, пс. «Троян», Петра Федоріва, пс. «Дальнич», Степана Голяша, пс. «Мар» Івана Шанайди, пс. «Данило», отця Миколи Хмільовського, пс. «Лаврівський», що уславилися в боротьбі з нацистськими і більшовицькими поневолювачами українського народу. Про те, що визвольна боротьба ОУН-УПА на Козівщині була масовою свідчать вражаючі цифри. Так, у лавах ОУН-УПА краю загинуло понад 900 борців Козівського району, понад 500 патріотів більшовики ув'язнили в тюрмах і концтаборах, а приблизними даними 1114 осіб вивезли до віддалених куточків Сибіру і спекотної Азії.

Юні пошуковці-краєзнавці Козівського БДЮТ «Юність» поставили перед собою завдання, зібрати матеріали про національно-визвольну боротьбу у нашому краю і діяльність Романа Шухевича і його побратимів – наших земляків, на теренах Козівщини.

Ми вирішили вже сьогодні будемо робити щось для майбутнього нашої держави. Тому наше завдання потурбуватись про те, щоб якомога більше людей дізналися про своїх героїв, щоб прагнули хоч трохи бути схожими на них. Ми розробили маршрут і пройшли стежинами пов'язаними з перебуванням і діяльністю Романа Шухевича на теренах Козівського краю.

Свій маршрут ми розпочали з Козови, де народився і жив великий патріот і славний герой Козівщини – Лев Зацний (в підпіллі Троян, Вік, Декан))побратим і помічник Романа Шухевича. Понад усе він любив свою землю, свій народ і заради нього всім пожертвував. Вдосвіта 1 вересня 1940 року група з чотирьох чоловік, в якій був Лев Зацний, виконуючи завдання, при переході ріки Сян, загинув. Йому було лише 29 років. В Козові біля храму Успіння Пресвятої Богородиці встановлено Пам'ятний хрест на честь Лева Зацного.

На нашому маршруті мальовниче подільське село **Олесино** розташоване у південно-західній частині Козівського району за 7 км від райцентру. Славне село своїми героями, патріотами, які понад усе любили свій рідний край. У цьому селі 21 червня 1921 року народився Осип Дяків «Горновий» патріот, член крайового Проводу юнацтва ОУН. У 1941-1943 він член осередку пропаганди Бережанської округи ОУН на українських землях, член крайового проводу ОУН, заступник славного Романа Шухевича. 28 листопада 1950 року в лісі біля села Велике Поле Яворівського району на Львівщині Осип Дяків («Горновий») та кілька його побратимів героїчно загинули в нерівному бою із більшовицьким загоном.

Бишки. З історичних джерел ми дізналися, що це село було центром визвольного руху, в якому в 1943-45 рр. знаходився штаб Проводу ОУН і командування УПА, де перебували Роман Шухевич і його побратими: Яків Бусел, Дмитро Маївський, Катерина Зарицька, Осип Дяків, Петро Федун та інші провідні діячі.

У селі було 17 крівок, де перехувались провідні і місцеві діячі ОУН. Переважно у кривці господаря Олексія Лихолата (с. Бишки) проводилися наради Проводу ОУН разом з Романом Шухевичем.

З розповідей селян ми дізналися, що Бишки були особливими, оскільки найбільш випромінювали патріотичний дух і відзначалися активністю дій у всіх ділянках, вони були прикладом для інших. Ми дізналися від місцевих жителів, що планується в скорому часі (вже є проєкт) створення музею національно-визвольної боротьби та надати йому ім'я генерала СБ ОУН Миколи Арсенича «Михайла». Це буде просвітницький центр історичної звитяги нашого народу у борні за волю й незалежність України.

На нашому маршруті **АВГУСТІВКА** – село Козівського району Тернопільської області, яке існує вже понад 300 років.

Чому така увага саме до цього села. Тому, що тут живуть небайдужі люди, які від діда прадіда шанують свій рід, своє коріння. Багато різного пережили тутешні люди від татарської навали, через війни, визвольні змагання попереднього століття до сьогодення. А одна з сторінок історії цього чудового села стосується Героя України – Головного командира Української Повстанської Армії Романа Шухевича, який перебував тут з осені 1944 до весни 1945 року.

В знак пошани до цього патріота України до дня села встановлено споруду з написом: «В цій хаті в 1944-1945 був штаб Головного командира УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича», а активісти села виступили з ініціативою спорудження пам'ятника Роману Шухевич. Бо із 43 років свого життя, 27 він віддав священній боротьбі за визволення віками мордованого українського народу за вільну незалежну Україну.

Роки... Скільки б їх не минуло, не зітруть у народній пам'яті світлі імена тих, хто віддав своє життя за незалежність нашої Вітчизни. Не забуваймо і ми патріотів нашого краю. Вклонімося священним могилам героїв, які віддали за нас молодече життя. І розвиваймо в собі національну свідомість, дух високої моралі, активну громадянську позицію, будьмо гідними нащадками героїв.

Провівши пошукову роботу, учасниками експедиційного загону, ми зробили висновок, що у Козівському районі свято бережуть пам'ять про славних героїв-земляків національно-визвольної боротьби, досліджують і вивчають.

БОГАЄВСЬКИЙ ОВКСЕНТІЙ ТРОХИМОВИЧ

Катруша Анастасія, учениця 10 класу, вихованка гуртка «*Історичне краєзнавство*». Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради, Миргородського району Полтавської області

Керівник: Кальник Ю. М. Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради

Овксентій Трохимович Богаєвський (25 грудня 1848, Устивиця – 5 грудня 1930) – український хірург, науковець, громадський діяч.

Народився у селі Устивиця Миргородського повіту Полтавської губернії в дворянській родині. Рано навчився грамоті. Його батько, Трохим Богаєвський, був Донським козаком, який отримав дворянський титул за службу (25 років), у царській армії. Всі четверо його синів здобули освіту, двоє стали лікарями.

Овксентій спочатку закінчив у Миргороді 3-класне училище, потім повітове, а згодом і Полтавську класичну гімназію. Великий вплив на нього в юнацькі роки справила постать вчителя і письменника-демократа Анатолія Свидницького, відомого нащадкам по роману-хроніці «Люборацькі», який по праву називали енциклопедією тогочасного життя.

У 1869 році Овксентій разом із другом дитинства Іваном Зубковським вступає на медичний факультет Київського університету. На весь випуск О.Богаєвський один дістав дозвіл на проходження курсів удосконалення при Санкт-Петербурзькій медико-хірургічній академії після закінчення медичного факультету Київського університету у 1874 році.

Повернувшись звідти через рік, ставши повноправним лікарем, опинився на посаді дільничного лікаря в Комишні, що під Миргородом. Тут він один мав обслуговувати до 40 тисяч населення. Чітка громадянська позиція лікаря, вимоги до санітарного стану місць праці та побуту селян, мало кому подобалися. Його звинувачують у приналежності до таємних гуртків, які наглядають за пересуванням, підслуховують розмови, анують найнебезпечніші для влади висловлювання. Конфлікт з керівною верхівкою призвів до того, що, відпрацювавши термін, обов'язковий для випускників, через три роки вів покинув рідну Миргородщину і на деякий час переїжджає на Чернігівщину. Згодом знову повертається, щоб працювати у Шишаках.

Там його було обрано гласним земства, Овксентій Богаєвський стає керівником медичної секції, яка об'єднувала 10 лікарів Полтавщини. На цей час припадає початок його науково-літературної діяльності. Він друкується в журналах «Русская медицина», «Здоровье», «Земство», складає «Нарис діяльності Шишацької земської лікарні» за 5 років. На підставі незаперечних даних, використовуючи всі можливості, які мав, за прикладом О. Герцена в «Колоколе», дзвонить в усі дзвони, показуючи дійсні причини поширення туберкульозу, холери, тифу, скарлатини, дифтерії, інших захворювань, у тому числі, венеричних.

О. Т. Богаєвський прославився як хірург-новатор з широким діапазоном хірургічної діяльності. Першим в Україні здійснив резекцію шлунка з приводу ракового захворювання із сприятливим віддаленим результатом.

Написав 85 наукових праць, створив велику школу хірургів-практиків, брав участь у роботі багатьох російських та 4 міжнародних хірургічних з'їздів.

На жаль, могили О. Богаєвського не збереглося.

Список використаних джерел:

1. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974-1985.
2. Українці у світі: Овксентій Богаєвський
3. Овксентій Богаєвський: «Благодарю фельдшероу и сестер милосердия» (укр) [Архівовано 1 квітня 2010 у Wayback Machine.]

ПОСТАТІ ПЕРШИХ КНЯЗІВ ЛЮБОМИРСЬКИХ В ІСТОРІЇ МІСТА РІВНЕ

Кравчук Каріна, учениця 7 класу Рівненської гімназії №3 Рівненської міської ради, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» РОР
Керівник: **Мінакова Наталія Георгіївна**, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» РОР

Історія князів Любомирських у Рівному розпочалася 300 років тому й обірвалася у «золотий вересень», тобто з приходом у місто радянської влади восени 1939 року. Загалом династія рівненської гілки Любомирських налічує сім поколінь: від Воєводи Сандомирського Єжи Олександра Любомирського, який у 1723 році придбав місто у власність – до Адама, його закатували у в'язниці, розташованій навпроти колишнього князівського парку й неподалік їхньої резиденції на Гірці.

У 1723 році Любомирські отримали рівненський, олександрійський і дубровицький ключ, пізніше вони почали скупляти ще всі навколишні землі, щось

отримали у спадок. І фактично на середину XVIII століття цей польський рід є одним з найбільших землевласників, навіть не на Волині, а в усій Речі Посполитій.

На початку XVIII століття Рівне було невеликим бідним містечком. 1650-1700 роки принесли його жителям хвороби та розруху. 9 лютого 1667 за Андрусівським миром місто знову переходить під владу Польщі. У 1667 році відбувається великий мор у Рівному, в якому гине 1600 осіб. У 1680 році місто спустошує загін українських козаків, а в 1691 році стається пожежа, внаслідок якої місто було майже повністю знищене. Тому, саме з придбанням Рівного Єжи Олександром Любомирським місто починає переживати період змін і розвитку і розпочинається його нова епоха, яка триватиме до буремного 1939 р.

Єжи Олександр Любомирський був впливовим магнатом Речі Посполитої, а ставши власником Рівного, прагнув перетворити його з невеликого містечка на значний культурний та економічний осередок регіону.

У 1728 році він розпочинає перебудову старого середньовічного замку Марії Несвицької на розкішну барокову резиденцію своїм коштом, а його син, Станіслав Любомирський.

За часів правління Любомирських Рівне почало активно розвиватися в економічному плані. У місті зростала кількість ремісників, розширювалася торгівля та регулярно проводилися ярмарки. Місто поступово ставало важливим торговельним пунктом між різними регіонами Волині та Поділля. Власник заохочував переселення купців і майстрів, що сприяло багатонаціональному складу населення та позв'явленню міського життя.

У політичному житті Олександр брав участь у сеймах та інших державних зібраннях. Він належав до кола магнатів, які намагалися зберегти свої привілеї та вплив у період загального ослаблення держави. Його життя проходило на тлі внутрішніх конфліктів, боротьби між магнатськими родами та втручання сусідніх держав у справи Речі Посполитої. Це був час нестабільності, і діяльність магнатів часто поєднувала турботу про власні інтереси з формальною відданістю державі.

1730 року став кавалером ордена Білого Орла (найвища нагорода Речі Посполитої, а пізніше Польщі, одна із найстаріших польських нагород), 1735-го – кандидат на булаву польного коронного гетьмана.

Значну частину життя він проводив між Варшавою, своїми маєтками та резиденціями на Волині. Його щоденне життя складалося з нагляду за управителями, прийому гостей, участі в світських заходах і вирішення судових та фінансових справ.

У родинному житті Любомирські дотримувалися традицій аристократії. Шлюби укладалися не лише з почуттів, а й для зміцнення політичних і майнових зв'язків. Діти виховувалися з думкою про честь роду та обов'язок перед своїми землями. Їх у князя було троє: донька Анна Кароліна Любомирська, сини Юзеф та Станіслав. Сам Єжи Олександр намагався передати синам не тільки багатство, а й статус і вплив.

Сини Любомирського виховувалися в розкоші та суворій дисципліні. З дитинства вони вчилися мовам, історії, риторичі та військовій справі, бо мали продовжити справу роду. Частину часу вони проводили в Рівному, а частину – у великих містах Речі Посполитої, де здобували освіту. Для них Рівне було не просто містом, а родинним маєтком, за який вони згодом відповідали.

Останні роки життя Єжи Олександра Любомирського припали на період, коли Річ Посполита швидко втрачала незалежність і силу. Він помер у 1735 році.

З іменем сина Єжи Олександра – Станіславом Любомирським пов'язаний етап закінчення відбудови замку після того, як він остаточно відійшов у його власність у 1738 році. Для піднесення торгівлі, ремесел, сприяв переїзду сюди євреїв, яким 1749 року

видав привілей (законодавчий акт в Королівстві Польському (з XII століття) і Великому князівстві Литовському (з кінця XIV століття), що являє собою даровану грамоту, дану монархом окремим особам, станам, етноконфесійним групам або землям).

Хоча в польській історії Станіслав Любомирський відомий як політичний інтриган та конфліктер, все ж саме він набув слави одного з найбагатших князів Польщі та досяг найвищого майнового щабля в тодішній Речі Посполитій. Його статок налічував 31 місто, 738 сіл, які приносили загальний дохід у 2 919 641 злотий!

Наприкінці життя Станіслав Любомирський був відсторонений від справ його дітьми через «дивні вчинки батька» та неспроможність приймати адекватні рішення та назавжди виїхав з Рівного до Варшави, де благополучно прожив аж до 89-річного віку.

Все його майно було поділено між чотирма синами. Рівне дісталось Юзефу Любомирському, який був *«чоловіком добродушним; останній взірєць польського пана в повному значенні цього слова; дружина його розумна, впливова, родовита, все за нього робила; а князь, котрий понад усе любив своє Рівне, лише будував, переробляв у місті, в замку і в парку; влаштовував бали, пікніки, і, зрештою, ні про що інше не турбувався»*, – писав про нього Тадеуш Стецький. Зробив він для міста набагато більше, ніж його батько Станіслав, коли в Рівному лише замок мав пристойний вигляд, а місто виглядало вбого.

Саме Юзеф Любомирський отримав від короля право на проведення у місті чотиритижневого ярмарку, з якого почалося демографічне зростання та розвиток господарства в Рівному.

У 1789 році він підтвердив рівненським євреям усі раніше надані преференції та дозволив збудувати дерев'яну синагогу.

Власне Юзеф Любомирський став найпалкішим прихильником та опікуном Рівного. Він завершив та вдосконалив не тільки палац, а й прилеглу до нього паркову зону, в тому числі приміський парк Грабник.

Маючи значні фінанси, Юзеф Любомирський наприкінці XVIII століття розпочав вдосконалювати замкову територію. Штучний рельєф, приміщення для розваг князя, символічні мініспороди, граційні місточки, милі альтанки почали з'являтися завдяки найманам із Заходу архітекторам.

Однак найбільшою його любов'ю був замок та садово-парковий комплекс при ньому. Для їхнього вдосконалення та виконання складних задач з упорядкування він запросив з Англії архітектора Яна Якуба Бургіньйона.

Архітектор Ян Якуб Бургіньйон, запрошений Юзефом Любомирським в якості князівського «архітектурного дизайнера» починає активно працювати.

На Волині Ян Якуб закріпився надовго. Саме цей архітектор залишив по собі яскравий слід в історії нашого міста, який уже ніколи не повторити. Саме йому ми завдячуємо унікальній картографічній і мистецькій пам'ятці, створеній Бургіньйоном у 1797 році, яка досить детально знайомить наших сучасників із архітектурною оздобою зниклого міста. Мапа Яна Якуба Бургіньйона «План замку, садів, парку та частини міста Ровно» мала розмір 110 на 90 та містить 19 акварельних замальовок, розташованих по її периметру. Кожна акварелька має розмір трохи більший за сірникову коробочку. Ця мапа зафіксувала те, що було на той конкретний час у Рівному.

На території садово-паркового ансамблю навколо замку Любомирських в Рівному містилася маса різноманітних мінібудов для княжих забаганок.

Князі Любомирські розважалися та дивували своїх не менш знаменитих гостей, показуючи їм чи то розвідний місток, і ще купу різностилевих мостів, чи китайську пагоду, демонстрували виверження штучного вулкану Везувію або запрошували до оранжереї та фазанярні.

Для Рівного життя Юзефа Любомирського стало важливим етапом, адже саме за

його правління місто перетворилося з провінційного поселення на більш впорядкований і престижний центр. Його постать залишилася в історії як образ типового магната своєї епохи, який поєднував розкішний спосіб життя, політичну діяльність і прагнення увічнити своє ім'я через будівництво та розвиток міст.

Саме він залишив палацово-парковий комплекс, який став символом нового етапу розвитку міста і показником того, що Рівне може бути не просто поселенням, а шляхетською резиденцією. Він залишив упорядковані вулиці, розширену забудову та місто, яке почало виглядати як справжній адміністративний центр регіону. Він залишив економічно активне місто, у якому працювали ремісники, відбувалися ярмарки та розвивалася торгівля.

Після смерті Юзефа Любомирського його згадували як власника, за якого місто жило активніше й заможніше. Його любили за те, що він не покинув Рівне напризволяще, а зробив його своєю резиденцією й реально вкладав у нього кошти. Його поважали за те, що за його часу з'явилися робочі місця при дворі, у майстернях і на будівництві. Його цінували за те, що місто перестало бути другорядним і стало важливим пунктом на торгових шляхах.

Князі Любомирські володіли містом Рівне, яке отримало неофіційний статус однієї з найбільших резиденцій тодішньої Польщі, більше двохсот років.

Список використаної літератури:

1. Ричков П. Містобудівний контекст Рівного в кінці XVIII ст. на плані Я. Я. Бургінйона / П. Ричков // Архітектурна спадщина Волині: зб. наук. праць / Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування; за наук. ред. П. А. Ричкова. – Рівне: Дятлик М. С., 2016. – Вип. 5. – С. 164-167.

2. Ричков П. А. Архітектор Ян Якуб Бургінйон. Творча спадщина: монографія / П. А. Ричков. – Рівне: У фарватері істин, 2019. – 190 с.

3. Ричков П. Конкурент Житомира: до історії спроб піднесення Дубна до статусу губерньського центру / П. Ричков // Архітектурна спадщина Волині: зб. наук. праць / Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування; за наук. ред. П. А. Ричкова. – Рівне: Дятлик М. С., 2016. – Вип. 5. – С. 168-170.

4. <https://retrorivne.com.ua/tvorcha-spadshhina-arhitekтора-burginjona-v-unikalnomu-vidanni-arhitekтора-richkova/>

5. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B7%D0%B5%D1%84_%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_\(%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BD\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B7%D0%B5%D1%84_%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_(%D0%BA%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BD))

Секція №3: Культура як духовна складова пошуку шляхів самоідентифікації українського народу, становлення та розвитку державності на українських землях: зміст, форми та засоби духовної і матеріальної культури

ПРИЗВИЩЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ

Півнюва Анна, учениця 9 клас КЗ «Чугуївський ліцей №8» Чугуївської міської ради Харківської області, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: **Сокрут Алла Миколаївна**, учителька української мови та літератури КЗ «Чугуївський ліцей №8» Чугуївської міської ради Харківської області, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства

Актуальність даної теми полягає в розкритті історичних зв'язків та особистісної ідентичності.

За прізвищем пересічної людини стоїть історія багатьох поколінь. У ньому може бути закодована важлива інформація про родину, її суспільне становище в минулому, місце походження, рід занять, фізичні та психологічні особливості засновника роду. Сьогодні історія прізвища, або ономастика – це розділ мовознавства, який професійно займається вивченням походження прізвища, його значення та історії.

Метою роботи стало ознайомлення з історією виникнення прізвища, з принципами їх утворення означеного регіону.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідити історію виникнення українських прізвищ;
- виявити джерела виникнення прізвищ означеного регіону;
- проаналізувати способи творення цих прізвищ;
- простежити особливості семантичного наповнення прізвищ;
- провести соціологічне дослідження серед учнів школи щодо найпоширеніших прізвищ.

Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань застосовано такі **методи** дослідження: описово-аналітичний, порівняльний, історико-хронологічний, соціологічний.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведено соціологічне дослідження серед учнів школи, здійснено спробу розподілити прізвища за їх походженням, визначено поняття антропології, висновки, що містяться в дослідженні отримано автором особисто. Працювала з літературою даного питання, у мережі Інтернету, міському архіві «Художньо-меморіальному музеї імені І. Ю. Рєпіна», зустрічалася з інформантами.

Прізвища доносять до нас безліч забутих, ніким не записаних слів і багато втрачених живою мовою форм. «Ім'я роду», що живе сотні років, може розповісти багато цікавого. Унікальні в цьому відношенні саме українські прізвища, походження яких сягає корінням глибоко в історію слов'янських народів.

Наука про походження прізвищ та імен називається **антропоніміка**. Статистичні дані стверджують, що найпопулярнішим є Шевченко, яке становить близько 158 тисяч людей. На другому місці Мельник – більше 155 тисяч українців, а третє займає Коваленко – близько 133 тисячі. Наступні у списку: Бондаренко, Ткаченко, Бойко, Кравченко та Ковальчук – понад 100 тисяч осіб кожне.

Якщо зазирнути в історію, то прізвища з'явилися відносно недавно, раніше людина мала лише ім'я. З літописів ми знаємо про княгиню Ольгу, князів Олега, Ігоря,

Святослава, дехто мав додаткове ім'я – характеристику на уславлення своїх чеснот: Володимир Великий, Яросла Мудрий.

Прізвища як офіційна назва з'являються в українських документах XIV-XV століттях, їх мали представники тодішньої суспільної верхівки. Вони найчастіше утворювалися за такими принципами:

- **від власного імені** – «син такого-то»: найчастіше базою для створення таких одиниць слугували імена батьків, оскільки саме він був головою родини – Іваненко, Петренко, Сидоренко, Тимошенко, Борисюк;

- **від назви місця проживання чи походження людини**: Татарчук, Москаленко, Бойко, Ляшко, Волинець, Загребельний;

- **від назви ремесла, постійного заняття**: так з'явилися прізвища Боярчук, Вознюк, Гетьман, Пушкар, Солдатенко;

- **від жартівливих прізвиськ людей за родом діяльності**: Дубогризенком називали теслю, Мукосієнком – мельника, Тягнишкірою – шевця, Шклобомом – скляра, Заплюйсьвічкою – паламаря;

- **від індивідуальних ознак людини**: зріст, вага, тіло, фізичні вади та психологічні риси лягли в основу таких особових найменувань: Малишко, Довженко, Кривоніс;

- **від певної індивідуальної фізичної чи психічної ознаки**: якщо вам доводилось зустрічатися з людиною на прізвище Нагнибіда чи Перебийніс, або ж ви самі носій такого прізвища, знайте – ваші пращури були козаками.

Є група прізвищ, що **відображає якусь особливість одягу**: Безпоясо, Широкопояс, Кривошапка, Рябошапка, Довгопол, Сіроштан, Білоштан; **характерну прикмету житла**: Безверхий, Заклунний, Новохатський, Острохижа; **особливості розташування житла, садиби**: Заболотний, Загребельний, Зарудний, Лісовий [2, с. 60-70].

Придумуючи прізвисько, звертали увагу на все і виокремлювали щось найпримітніше. Прізвисько – це неофіційне найменування, яке побутує лише в усному мовленні, відображає світогляд наших сучасників, умови їх життя. Наприклад, прізвища, які походять від зовнішнього вигляду – Білий та Нечепура; від звичок чи яскравих ознак характеру – Бабій чи Мовчан.

Навмисне давали прізвища, які походять від страшних та грізних тварин, яких боялися, наприклад: Вовк, Ведмідь. Так само є багато прізвищ, що походять від рослини – їх або використовують в їжу, або жили поблизу них, або були чимось схожими на ці рослини, як-от, Дуб, Калина.

Якщо прізвище – це день тижня, то ваш предок, скоріш за все, народився саме в цей день. Понад 22 тисячі українців мають прізвище Середа, 376 – Неділя.

Суфікси – це найкраща візитівка щодо мовної, а тим самим і етногенетичної належності носія власної назви.

Перша і найпоширеніша група – це суфікси, які вказують на батька. Це суфікси: -енко, -енко (Петренко, Даниленко); -ук, -юк (Липчук, Данилюк), -ич, -ович (Петрич, Данилович); -ів (Петрів), -ок (Клименок), -аш, -яш (Петраш), зменшувально-пестливі суфікси -ець, -єць, -ик (Петрусь, Данилко).

Друга група – це суфікси, які вказують на професію чи характерну дію, від якої й пішло прізвище людини. Наприклад, -ай (Тягай), -аль (Коваль), -ар (Кобзар) та інші.

Третя група – суфікси, які вказують на місце проживання або походження людини: -ський, -цький (Хмельницький, Вишневський, Полтавський, Житомирський), а в деяких випадках -ець, -єць Донець з Донця, Коломієць з Коломиї), а також в деяких випадках -ій, якщо в корені географічний об'єкт (Яровий, Гайовий, Загребельний).

Дослідивши 232 різновиди прізвищ жителів міста Чугуєва (зокрема ліцею №8), дійшли висновку, що 95 найменувань – це 40,9%, які творяться за допомогою суфіксів -енк, -єнк, -ук, -юк, -ок, -ець, ов та -ев (-ев); 76 найменувань – це 32,7% – -ун, -ін, -ич, -ак, -ан, -ник, -к, -ук, -ик, -ак, -ар, -ок, -ай, 22 найменування – 9,4% – (-ськ, -цьк), а решту найменувань становлять 17%, які творяться за допомогою інших суфіксів.

Найбільший розряд становлять прізвиська, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами (Головач, Головчиха, Переверникишка).

У сучасній розмовній мові це може бути сімейно-родове прізвисько, яке в селі передається як «спадщина» (Гуляї, Кучаї – обов'язково в множині). Це неофіційне найменування, яке побутує лише в усному мовленні, відображає світогляд наших сучасників, умови їх життя [4, с.132].

Місто Чугуїв засноване 10 серпня 1638 року в долині річки Сіверський Дінець чугуївськими козаками на чолі з гетьманом Яковом Остриницею з метою захисту південних кордонів Російської держави від набігів кочових племен. Чугуїв був поліетнічним поселенням. Сюди переселялися стрільці, козаки, калмики.

Нащадки гетьмана, напевно, з якихось причин не надовго осіли на цих землях. А нинішні прізвища більшості чугуївців, на нашу думку, віддзеркалюють не лише довоколишню природу, повсякденну працю, побут, соціально-політичний і економічний лад, матеріальну й духовну культуру, взаємозв'язки з іншими народами, світогляд жителів конкретного населеного пункту.

Наше прізвище – це не сухий, позбавлений смислу паспортний знак. Це живе слово, пам'ять роду. І якщо одне прізвище несе в собі історію роду, то всі разом вони складають історію народу.

Сучасні українці мають найбільшу кількість прізвищ серед усіх народів світу. Українські прізвища – різноманітні й цікаві. Вони ведуть нас звивистою стежиною генеалогічного дерева і розповідають чимало про попередні покоління. Прізвища – наш зв'язок із минулим.

Працюючи над темою, ознайомилася з історією виникнення прізвища, з їхніми принципами та склала таблицю «Принципи утворення прізвищ».

Ці дослідження можуть бути використані вчителями історії, української мови та літератури, керівниками гуртків народознавчого та краєзнавчого напрямку. В подальшому буду працювати над цією темою і більш звернути увагу на походження прізвищ професійного характеру.

Список використаних джерел та літератури:

1. Черепанова С. О. Родовід – духовний діалог поколінь: методичні рекомендації. – Л.: Каменяр, 1998.
2. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. – К.: Радянська школа, 1969.
3. Масенко Л. Т. Українські імена та прізвища. – К.: Знання, 1990.
4. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник. – К.: Вища школа, 1996.
5. Осташ Р. І. Типи імен за походженням. // Реєстри всього війська Запорозького 1649 року і мовно-територіальний контакт. – К.: Наукова думка, 1989.
6. Сметные книги города Чугуева 1692-1695, Центральный государственный архив Украины, г. Киев, Слобожанские родословы, Харьков-2010.

Список респондентів

1. Шуть Л. В. – начальник архівного відділу апарату виконавчого комітету Чугуївської міської ради Харківської області, освіта вища.
2. Соляник Т. М. – молодший науковий співробітник КЗ «Художньо-меморіальний музей Рєпіна», освіта вища.

3. Бучастая Світлана Іванівна – директор КЗ «Художньо-меморіальний музей Репіна», освіта вища.

4. Черкашина Тетяна Володимирівна, 1962 р.н., жителька м. Чугуєва.

5. Кириченко Тамара Іванівна, 1946 р.н., жителька с.Малинівка, Чугувський район.

СМАК, ЩО ТРИМАЄ ДІМ: ФІЛОСОФІЯ ВАРЕНИКА З КАРТОПЛЕЮ

Василяк Васіліса, учениця 5 класу, **Охріменко Олександра**, учениця 7 класу, Михайло-Ларинського ліцею Воскресенської селищної ради Миколаївського району Миколаївської області, вихованки гуртка «Юні етнографи» Миколаївського ОЦНПВТК УМ

Керівник: **Башак Лілія Іванівна**, вчитель історії вищої категорії, старший вчитель, Михайло-Ларинського ліцею Воскресенської селищної ради Миколаївського району Миколаївської області, керівник гуртка «Юні етнографи» Миколаївського ОЦНПВТК УМ

У світі, де їжу дедалі частіше замінюють батончики «на бігу», а традиції зберігаються в цифрових хештегах, вареник із картоплею залишається тихою, але впертою константою української культури. Він не прагне гастрономічних революцій, проте знову й знову нагадує: дім – там, де тепло, тісто і картопля з цибулькою. Саме ця проста страва поєднує у собі побут, пам'ять, родинність і національну ідентичність.

Ми, вихованці гуртка «Юні етнографи» Миколаївського обласного Центру національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді, розглядаємо вареник із картоплею не лише як традиційну страву, а як живий культурний код, що трансформується відповідно до викликів часу, зберігаючи при цьому глибинний символічний зміст.

Тема дослідження. Вареник із картоплею як елемент гастрономічної та культурної ідентичності українців.

Об'єкт дослідження. Українська традиційна кухня як складова нематеріальної культурної спадщини.

Предмет дослідження. Вареник із картоплею: його походження, символіка, регіональні особливості, соціокультурні функції та сучасні трансформації.

Актуальність дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена зростанням інтересу до національної ідентичності, локальної культури та феномену *comfort food* (комфорт фуд) у сучасному світі. В умовах глобалізації, цифровізації та соціальних потрясінь традиційні страви набувають нового значення – вони стають джерелом емоційної стабільності, культурної пам'яті та внутрішньої опори. Вареник із картоплею сьогодні переживає своєрідний ренесанс: від повсякденної «селянської їжі» він трансформується в символ дому, спільноти та тягlosti традицій, що потребує ґрунтового етнографічного осмислення.

У роботі висувається *гіпотеза*, що вареник з картоплею в українській традиційній культурі є не лише поширеною стравою повсякденного вжитку, а й елементом нематеріальної культурної спадщини, який виконує символічні, обрядові та соціальні функції, відображає регіональні особливості та слугує маркером національної ідентичності українців, зберігаючи своє значення в умовах сучасних культурних трансформацій.

У процесі роботи використано такі *методи дослідження*:

історико-етнологічний метод – для вивчення походження вареника, етапів його поширення та місця в традиційній культурі українців; аналіз наукових та етнографічних джерел – для опрацювання праць з етнології, історії побуту, кулінарної культури та фольклору; польовий етнографічний метод – збирання усних свідчень, родинних спогадів, рецептів і традицій приготування вареників під час спілкування з мешканцями

села Михайло-Ларине; описовий метод – для фіксації технологій приготування, способів ліпки, варіння та подачі вареників; порівняльний метод – для зіставлення регіональних особливостей вареників з картоплею в різних областях України; культурологічний аналіз – для осмислення символіки вареника як обрядової та повсякденної страви; узагальнення та систематизація – для формування висновків і визначення етнокультурного значення досліджуваного явища.

Практичне значення дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані у навчальній та виховній роботі гуртків етнографічного й краєзнавчого спрямування; під час проведення тематичних занять, майстер-класів, інтерактивних заходів з національно-патріотичного виховання; у популяризації нематеріальної культурної спадщини України серед учнівської молоді та широкої громадськості.

Метою дослідження є вивчення вареника з картоплею як елемента нематеріальної культурної спадщини українців, з'ясування його походження, символічного значення, регіональних особливостей приготування та ролі у формуванні гастрономічної й культурної ідентичності українського народу в історичному та сучасному контекстах.

Завдання дослідження

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати наукові, етнографічні та публіцистичні джерела, присвячені українській традиційній кухні та історії вареника.

- дослідити походження вареника та простежити шляхи формування його гастрономічної ідентичності на українських землях.

- з'ясувати особливості поширення вареника з картоплею в Україні та причини його популярності серед населення.

- охарактеризувати символічне значення картоплі та тіста у народній традиції.

- виявити регіональні особливості приготування вареників з картоплею (начинка, приправи, спосіб подачі).

- проаналізувати обрядові та соціальні функції вареників у традиційній культурі українців.

- дослідити трансформацію образу вареника з картоплею в сучасній культурі як елемента comfort food.

- узагальнити результати дослідження та визначити значення вареника з картоплею для збереження національної культурної пам'яті.

Етнографічне дослідження було проведено в селі Михайло-Ларине Воскресенської територіальної громади. Ми поспілкувалися з місцевими жителями, записали родинні рецепти та традиції приготування вареників, а також взяли участь у процесі їх приготування під час практичних занять гуртка.

Нашими респондентами стали жінки віком від 19 до 78 років, більшість із яких зберігають родинні традиції приготування вареників. Зокрема:

• молода мати Мечидова Ірина, 1995 р.н., ліпе вареники по рецепту своєї бабусі Ліди 1930 р.н., але не часто, а от до бабусі було, коли не зайдеш у неї наліпліні варенички з різними начинками;

• пані Любов Глуста, 1953 р.н., статна господиня, стверджує, що вареники з картоплею, це практична і економна страва. Тут тобі було п'юре з підливою, а на другий день вже з пюре варенички і господиня в «дамках», швидко, по-господарські і сім'я нагодована;

• молода мати, фітоконсультант «Рослини Карпат», пані Анна, 1990 р.н., полюбляла бабусині вареники з картоплею, тісто бабуся замішувала на воді в якій варилося картопля. Тісто виходило дуже ніжне і еластичне. Особливо до смаку варенички запечені на пателні;

• пані Валентина Кононенко, 1947 р.н., вчителька з 45-ти річним стажем, пригадала цікаві сімейні історії своїх дідуся Свирида, який прожив 107 років та бабусі Ганни – 105 років. Коли на кабиці вже парувал борщ, дід Свирид терміново просив вареників. Тоді бабуся діставала картоплю з борщу, розминала її, замішувала трішки тіста і зліплювала 3-4 вареники розміром у долоню і кидала до борщу. Поки борщ доварювався, дід вже підобідував шойно звареними варениками у борщі;

• відважна медична сестра, пані Інна, навчає свого сина Івана готувати варенички. Хто знає, можливо він стане другим Євгеном Клопотенком. Пані Інна, розповіла, як її бабуся, zostавляла тіста з вареників, давала трьом онучкам скатати балабушки, потім виставляли їх на поріг і чекали поки собака Сірко по черзі їх з'їсть. Чію балабушку першу з'їсть, та онучка перша заміж і виїде. «Ми були ще малі і це було так весело», пригадує пані Інна;

• пані Лілія, господиня етнографічної кімнати «Берегиня», розповіла, що раніше, у її прабабусі – родині Мельниченків Петра та Ганни, 1900 р.н., на неділю обов'язково варили борщ і вареники. Ліпити вареники збиралися жінки і старі і молоді. Спілкувалися, ділилися новинами. Вареники варили в печі у казані, подавали до столу у великій макітрі, рясно змащували коров'ячим маслом. Різновид макітр, якими користувалися наші мешканці села, зібрано у Михайло-ларинській етнографічній кімнаті;

• Бегліца Евеліна, 2006 р.н., призерка Всеукраїнських красназавчих конференцій, вже випускниця нашого ліцею, поділилася рецептом бойківських трених вареників прабабусі Ганни, 1944 р.н. Вареники готуються із сирого тертої та відвареною м'ятою картоплі. Обов'язково подаються із мочанкою: підсмаженої цибулі із вершками, або сметанною;

• молода мати Приходько Яна, улюблену справу обернула на бізнес і пропонує господиням у будні та передсвяткові дні полуфабрикати вареничків на всі смаки, бо розуміє сучасних жінок, які дуже зайняті на роботі. Нас зацікавила емоційна, душевна реклама: «Зроблено з любов'ю, а начинка, то душа»;

• пані Катерина, 1954 р.н., яка розповіла про сезонні традиції приготування вареників після завершення польових робіт – обжинки, коли ще у радгоспній столовій ліпили вареники 6-8 жінок. Тісто замішували на кислому молоці, додавали трішки соди, мука – тільки вищого гатунку і вареники виходили пухкі, як подушки;

• пані Олена Овсяннікова, 1969 р.н., особистий рецепт вареників свого батька Віктора, 1945 р.н., із сирі картоплі, сала, цибулі. Смак виходить неймовірний, соковитий. Ми на засіданні гуртка вирішити апробувати цей рецепт і нам такі варенички сподобалися;

• поспілкувалися з жінками, які роблять найтеплішу справу – ліплять вареники з картоплею для воїнів Збройних сил України. Кожен вареник – це маленьке побажання: «Повертайся живим», «Дякуємо, що захищаєш». Бо коли жінки ліплять вареники, вони ліплять не лише страву – вони ліплять надію.

Наше дослідження довело, що вареники є, як буденною, так і святковою стравою. У селі Михайло-Ларине на Різдво обов'язково готують пісні вареники з картоплею, які символізують добробут, захист дому та родини.

Родинними фото поділилася з нами пані Інна, 1990 р.н., на яких зафіксовано Святвечір 2020 та 2025 років. Стверджує, що готували завжди і до сих пір обов'язково готують пісну вечерю та різновид вареників.

У цей складний час, українців розкидало по всьому світу і де б вони не проживали, ностальгують за українським борщем, салом, пампушками, вареникам.

Молода мати Акімова Валерія, 1996 р.н., яка нині проживає в Угорщині, поділилася своїми родинними історіями приготування вареників з бабусею та мамою, а коли до неї завітали свекруха і рідна тітка, найперше попросила наліпити вареників із картоплею, які нагадують рідну домівку, мамине тепло, невимушене, щире спілкування і майстерність українських господинь.

Попри міцні традиції, сучасні мешканці села експериментують з рецептом, додаючи нові інгредієнти: зелень, сир, печінку, навіть сезонні овочі; споживання передбачає «фуд-пейринг» зі сметанкою або шкварочками, що додає страві статусу «багатої» їжі, навіть якщо всередині просто картопля. Під час приготування використовують сучасні кухонні гаджети (наприклад, тістоміси та пароварки). Це відображає загальну тенденцію, що українська кухня живе та розвивається, зберігаючи свою автентичність, але приймаючи нові впливи.

Така страва об'єднує людей навколо спільних цінностей і стає символом української культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Артюх Л.Ф. Україна, держава: харчування та їжа [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2018. - 608 с.

2. Дубовіс Г. О. Українська кухня: повне зведення рецептів національної кухні XVIII-XXI ст. / Г. О. Дубовіс. – Х. : Фоліо, 2006. – 591 с.

3. Сокирко О. Кулінарна мандрівка в Гетьманщину. К.: Темпора. 2021-272 с.

4. Чебанюк О. Ю. «Два стовпи» української національної кухні // НАН України. 27.02.2019.

Інтернет ресурси:

<https://authenticukraine.com.ua/authentic-savor-of-ukraine>

https://uamodna.com/articles/narodna-yizha/#google_vignette

ЄВФИМІЙ СІЦІНСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ

Власова Анастасія, учениця 11 класу Маниковецького ліцею Деражнянської міської ради Хмельницької області

Керівник: **Савич Оксана Григорівна**, заступник директора з виховної роботи Маниковецького ліцею Деражнянської міської ради Хмельницької області

В останнє десятиліття ХХ – на початку ХХІ ст. у вітчизняній історичній науці відбувається процес переосмислення минулого українського народу та пізнання його найяскравіших постатей, здійснюється наукова реабілітація учених – жертв доби тоталітарного режиму Йосипа Сталіна, до яких належить Є. Й. Сіцинський (1859-1937). Євфимій (Юхим) Йосипович – непересічна особистість в українській історії. Впродовж кінця ХІХ – у 30-ті роки ХХ ст. він залишив помітний слід у діяльності багатьох наукових товариств і значний творчий доробок з історії України, історичного краєзнавства, який формував не одне покоління науковців.

Актуальність та оригінальність теми. У 40-і – 80-ті рр. ХХ ст. офіційні радянські історики цього періоду не помічали постать історика Є. Й. Сіцинського. На противагу їм науковці української діаспори внесли його ім'я в «Енциклопедію Українознавства – II» (1955-1984), в інші наукові видання. З повагою до його творчості поставилися у 60-80-х роках подільські дослідники А. Паравійчук, Л. Пасовський, В. Якубовський, І. Богущкий, які беззастережно визнавали його талант і заслуги у дослідженнях історії краю, започаткували вивчення і переосмислення його діяльності. В період 90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. відбувся справжній сплеск інтересу до діяльності

Є. Сіцінського. Свідченням цьому стало проведення у Кам'янці-Подільському першої науково-практичної (1992), згодом наукових Міжнародної (1994) та Всеукраїнської (2002) конференцій, присвячених вченому.

Метою та завданням роботи є:

1. Дослідити творчість та діяльність Є. Сіцінського як історика, краєзнавця, археолога, етнографа, мистецтвознавця, бібліографа, громадсько-просвітницького діяча.
 2. Опрацювати існуючі джерела інформації про вченого.
 3. Відвідати музей Є. Сіцінського та доповнити наявними матеріалами роботу.
- Опрацювавши різноманітну літературу та покликання на інтернет-джерела, можна зробити ряд висновків:

1. Тривалий час радянська система не визнавала та принижувала значимість праць вченого-подільця, хоча практично кожне краєзнавче дослідження на Поділлі базувалося саме на них. Лише у 90-х роках вдалося відродити славне ім'я. З того часу про патріарха подільського краєзнавства було написано понад 300 статей, перевидано 6 праць та видано 9 маловідомих рукописів, встановлено обласну премію ім. Ю. Сіцінського в галузі історико-краєзнавчої роботи, в селі Мазники відкрито музей вченого (Додаток 10), у Кам'янці-Подільському названо вулицю.

2. Важко перерахувати всі досягнення Є. Сіцінського. У творчому доробку вченого – понад 300 наукових праць і 150 статей-рецензій на більш ніж 1150 історико-краєзнавчих та етнографічних статей з різних видань, присвячених археології, історії, релігії, мистецтву, архітектурі, етнографії, фольклору України. Аби зрозуміти його внесок у дослідження Поділля, достатньо згадати лише фундаментальну працю – «Приходи и церкви Подольской епархии» на майже тисячі сторінках (відоме як IX том праць Подільського єпархіального історико-статистичного комітету 1901 року видання), якою як незмінним довідником користуються всі подільські краєзнавці й дотепер.

3. Джерельна архівна база історико-краєзнавчих праць вченого дає змогу визначити його наукові інтереси як знаного археолога та історіографа, котрий гідно прислужився розбудові і вдосконаленню джерелознавчої та історіографічної бази досліджень для історичної науки України. Є. Сіцінський сформувався як педагог, відомий науково-культурний, просвітницький і релігійний діяч України, що чимало зробив для українізації культурно-освітнього і церковного життя.

4. Наукові праці Є. Сіцінського правдиво зображають історію та культуру України і не втратили своєї актуальності й досі. Творчий доробок науковця заслуговує на увагу й на подальше глибоке історіографічне дослідження та популяризацію. Без сумніву, дослідники ще не раз будуть повертатись до наукових здобутків Юхима Сіцінського, відкриваючи для прийдешніх віків його геніальність, його багатогранність.

Список використаних джерел:

1. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст.: Історіографія. Бібліографія. Матеріали. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 349-351.
2. Дзьобан О. Видатний краєзнавець Поділля // Історичний календар'97. – К., 1996. – С. 373-374 (с. 365 – народився 23 грудня 1859).
3. Кучугура Л. Літописець краю подільського // Прапор Жовтня (Кам'янець-Подільський). – 1987. – 8 грудня. – С. 4.
4. Енциклопедія українознавства (у 10 томах) / Головний редактор Володимир Кубійович. – Париж, Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954-1989. Словникова частина.
5. Завальнюк О. М. Вихідці з Поділля – викладачі Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1921 рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Історичні науки. – Т. 6 (8). – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 303-304, 306-309.

6. Земський Ю. С. Матеріали інституту рукопису ЦНБ НАН України ім. Вернадського про діяльність Ю. Й. Січинського // Поділля і Волинь у контексті українського національного відродження: Науковий збірник. – Хмельницький: Доля, 1995. – С. 292-294.

7. Маньковська Р., Ю. Й. Січинський, один з фундаторів музейної справи Поділля // Поділля і Волинь у контексті українського національного відродження: Науковий збірник. – Хмельницький: Доля, 1995. – С. 289-291.

8. Трембіцький А. До історії археологічних досліджень Є. Й. Січинського на Поділлі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – К. – П.: Оіюм, 2004. – Т. 13. – С. 300-310.

МЕРЕЖЕВА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОЛЬ МЕМІВ ТА ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Куліковська Софія, вихованка гуртка «Юні етнографи», Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради, учениця 7 класу Кам'яномостівського ліцею Кам'яномостівської селищної ради Первомайського району Миколаївської області

Керівники: **Зьомша Інна Петрівна**, керівник гуртків Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради

У ХХІ столітті цифровий простір став не лише середовищем комунікації, а й важливим чинником формування цінностей, світогляду та ідентичності особистості. В умовах повномасштабної війни, культурної та інформаційної боротьби особливого значення набуває український сегмент соціальних мереж, у якому меми та візуальний контент перетворилися на інструмент духовного спротиву, самоідентифікації та національної консолідації.

Сучасні меми виконують функції колективної пам'яті, психологічної підтримки, популяризації українських цінностей і формування образу спільного «ми». Саме тому дослідження мережевої ідентичності через візуальний контент є актуальним і важливим для розуміння процесів духовного життя українського суспільства.

Мета дослідження. Проаналізувати роль мемів та візуального контенту у формуванні сучасної української мережевої ідентичності та духовності, визначити їхній вплив на ціннісні орієнтири молоді.

Об'єкт дослідження. Мережева ідентичність сучасного українського суспільства.

Предмет дослідження. Меми та візуальний контент українського сегмента соціальних мереж як інструменти формування духовних цінностей, національної свідомості та громадянської позиції.

Завдання дослідження

- розкрити поняття мережевої ідентичності та сучасної української духовності;
- проаналізувати меми як соціокультурне та комунікативне явище;
- класифікувати типи українського візуального контенту;
- визначити цінності та смисли, які траншуються через меми;
- дослідити вплив мемів на самоідентифікацію молоді;
- створити власні приклади візуального контенту як форми духовної комунікації.

Мережева ідентичність сучасного українського суспільства – це те, як українці усвідомлюють себе, спілкуються й об'єднуються через інтернет і соціальні мережі, формуючи спільне «ми» в цифровому просторі.

Давайте трішки розкладемо по полицках:

◆ Мережева – пов’язана з онлайн-простором: соцмережі, месенджери, блоги, форуми, медіа.

◆ Ідентичність – відчуття, хто ми є: цінності, мова, позиція, спільний досвід.

◆ Сучасне українське суспільство – громадяни України в умовах війни, глобалізації, цифрової епохи.

Що це означає на практиці:

- українці самоорганізуються онлайн (волонтерство, збори, флешмоби);
- формується спільна позиція через меми, хештеги, пости, відео;
- мова, гумор, біль і спротив поширюються мережею швидше, ніж офіційними каналами;
- кожен може бути голосом України – не лише держава, а люди;
- онлайн-простір став полем культурної та інформаційної боротьби.

А якщо коротко, одним реченням: мережева ідентичність – це українське «ми», яке формується й живе в інтернеті: через взаємодію, солідарність і спільні цінності.

Практична частина нашого дослідження має аналітично-дослідницький та творчий характер і спрямована на вивчення реального впливу мемів та візуального контенту на формування мережевої ідентичності й духовних орієнтирів сучасних українців, зокрема молоді.

Дослідження поєднує контент-аналіз, елементи семіотичного аналізу (розкриття символів і смислів), соціологічне опитування та творчий експеримент.

У межах дослідження було проаналізовано понад 50 мемів та візуальних матеріалів, розміщених у популярних українських сегментах соціальних мереж Telegram, Instagram, TikTok та Facebook. Для аналізу відбиралися матеріали, які:

- мали значну кількість переглядів, поширень або коментарів;
- містили національні символи, актуальні події або соціальні смисли;
- активно поширювалися в періоди суспільних потрясінь (ракетні обстріли, звільнення територій, державні свята).

Усі зразки було систематизовано за змістовими та смисловими ознаками та умовно поділено на чотири групи.

Патріотичні меми. До цієї групи віднесено меми та ілюстрації з образами Збройних Сил України, державної символіки, національних гасел («Слава Україні», «Разом – сила», «Все буде Україна»).

Аналіз показав, що такі меми:

- виконують мобілізаційну та об’єднавчу функцію;
- формують почуття гордості за державу та її захисників;
- сприяють утвердженню віри в перемогу.

У духовному вимірі патріотичні меми виступають як сучасні символи віри та надії, адаптовані до цифрового середовища.

Сатирично-опозиційні меми. Ця група охоплює меми, спрямовані на висміювання ворога, пропагандистських наративів, фейкової інформації та страхів.

Основні риси цієї категорії:

- іронія, сарказм, гротеск;
- зменшення образу ворога до комічного;
- активне використання мовної гри.

Такі меми виконують функцію духовного та психологічного захисту, адже сміх знижує рівень тривоги, формує відчуття внутрішньої свободи та переваги над страхом.

Меми повсякденного життя під час війни. До цієї групи належать меми про відключення світла, каву, котів, побутові труднощі, створені з гумором «на межі».

Аналіз показав, що:

- ці меми фіксують реальність життя під час війни;
- демонструють здатність українців зберігати людяність, оптимізм і самоіронію;
- формують відчуття спільного досвіду.

У духовному сенсі вони виступають як маркери живої, неідеалізованої духовності, заснованої на щирості та внутрішній силі.

Рефлексивні візуальні образи. Окрему групу становлять ілюстрації та плакати з темами втрат, пам'яті, молитви, тиші, які часто не містять тексту або мають мінімалістичні підписи.

Їхні ключові функції:

- осмислення колективної травми;
- формування культури пам'яті;
- поглиблення духовної рефлексії.

Такі образи сприяють усвідомленню того, що духовність у цифрову добу не зникає, а набуває нових форм мовчазного співпереживання.

Проведений аналіз засвідчив, що український мемний простір є:

- структурованим і змістовно різноманітним;
- чутливим до історичних подій;
- здатним транслювати складні духовні смисли через прості візуальні образи.

Меми та візуальний контент виконують функцію сучасного цифрового фольклору, через який формується мережева ідентичність і колективне духовне поле українського суспільства.

Нам проведено опитування серед 60 респондентів віком 14-23 роки. Результати засвідчили, що:

- 90 % опитаних визнають вплив мемів на формування національної ідентичності;
- 72 % зазначили, що меми допомагають легше переживати складні події;
- більшість сприймає меми як елемент сучасної культури, а не лише розвагу.

Дослідницький кейс: «Феномен «котиків війни». Образ «котиків війни» поєднує символ дому, тепла та безпеки з воєнною реальністю. Аналіз показав, що такі меми виконують:

- психотерапевтичну функцію;
- роль духовного обереза;
- функцію національного символу стійкості та незламності.

У нашого ході дослідження доведено, що меми та візуальний контент є повноцінним духовно-культурним феноменом сучасної України. Вони:

- формують українське «ми» в цифровому просторі;
- транслюють національні цінності у зрозумілій для молоді формі;
- підтримують моральний стан суспільства в умовах війни.

Меми виконують функцію сучасного цифрового фольклору, поєднуючи гумор, пам'ять, спротив і віру. Таким чином, візуальний контент є важливим чинником формування сучасної української духовності та має значний потенціал для використання в освітньому й виховному просторі.

НЕПЕРЕСІЧНИЙ ТА БАГАТОГРАННИЙ ТАЛАНТ ЄВГЕНА ТОВСТУХИ

Латай Аліна, вихованка гуртка «Музеєзнавство» Яготинського БДЮТ Яготинської міської ради, учениця 9 класу Богданівського НВК «ЗОШ I-III ступенів – ДНЗ (ясла-садок)» імені Катерини Білокур, Яготинської міської ради Яготинської ТГ

Керівник: Шеремет Ольга Петрівна, керівниця гуртка «Музеєзнавство» Яготинського БДЮТ Яготинської міської ради, вчителька Богданівського НВК «ЗОШ I-III ступенів – ДНЗ (ясла-садок)» імені Катерини Білокур, Яготинської міської ради Яготинської ТГ

Товстуха Євген Степанович – це унікальна особистість, яку добре знають як в Україні, так і далеко за її межами – відомий український фітотерапевт, що пізнавав мудрість цілительства від народних знахарів і читав лекції студентам Сорбони.

Його унікальність полягає в тому, що при народженні його сім муз поцілувало, і кожна наділила дещицею свого таланту: він і знаний лікар-фітотерапевт, і живописець, і музикант, і фольклорист, і вчений-дослідник, і письменник. У кожній із цих галузей досягнув вершин.

Його унікальність у тому, що він поет в усьому: і в малярстві, і в музиці, і в художній прозі, і в лікарській справі, і, безумовно, в ліриці, бо був оточений мальовничою яготинською природою, бо мав поетичну душу. Бо поезія – його світ і його будні.

Народився 7 жовтня 1934 року в с. Макіївці Носівського району Чернігівської області. Закінчив Київський медичний інститут у 1959 році, Київський художній та літературний інститути. Понад 50 років працював лікарем, надаючи допомогу хворим, повертаючи їм здоров'я та рятуючи життя.

Євген Товстуха жив у мальовничому Яготині, де ступала нога великого Шевченка, і своєю високою духовністю, культурою, інтелектом, добрими справами прославив місце свого проживання. Більшість людей приїжджало до Ягодина, що під Києвом, не за туристичними враженнями, адже саме тут жив і працював відомий український науковець, лікар-фітотерапевт, письменник Євген Товстуха. Недарма ж і нині, говорячи про Яготин, додають: це там, де Товстуха.

Почесний громадянин Ягодина, Академік Української міжнародної академії оригінальних ідей, Член національної спілки письменників України, орденоносець, «Людина 2000 року», володар призу «Віжбу», срібної медалі та інших нагород.

Євген Товстуха з категорії універсально обдарованих людей. В першу чергу він митець, адже видав 5 збірок поезій, написав 3 романи та 4 книги оповідань, як маляр створив самобутню колекцію картин. Та найбільш видимим досягненням цього дивочоловіка є його фітотерапія. У 1990 році під егідою НДІ фармакології і токсикології вперше у світовій практиці (офіційно) створений автором «Фітоцентр» – амбулаторна установа для надання лікувальної та профілактичної допомоги засобами фітотерапії.

У фітоцентрі Євгена Товстухи весь рік панує чудовий аромат цілющих рослин, на які так багата наша українська природа. Тут вирощується чимало видів реліктових рослин: материнка, оман, синюха тощо. Саме вони, на переконання вченого, й здатні підняти на ноги багатьох хворих.

Євген Степанович Товстуха мав величезний науковий і практичний досвід лікування хворих, а технологія вирощування рослин та виготовлення з них лікарських засобів є величезним надбанням української фітотерапії. Фітоцентр Товстухи був і є фактично українським науково-дослідним інститутом. Він розробив понад півтора десятка оригінальних фітопрепаратів, забезпечив їх клінічне дослідження та серійне виробництво.

Була у Євгена Степановича й своя особлива лікарська рослина – дивосил (оман високий) – прекрасне зілля, немов прапор нашої нездоволеної, могутньої і вічної України. Корені дивосилу йдуть глибоко в землю, і земні соки, які вони ввібрали, використовують для цілющих ліків. І як Україна з кожною епохою відроджується новими поколіннями, так і могутній дивосил чіпляється за нашу рідну землю, утворює своє насіння і розвіюється самосівом.

Своїми різнобічними талантами і заняттями він мовби продовжує традиції вітчизняної медицини і науки, справжні подвижники якої були не тільки добрими практиками, а й філософами, педагогами, ораторами, майстрами слова і пензля, тобто несли в собі щедру генетичну обдарованість рідного народу.

Для Євгена Товстухи невіддільні народна пісня, замовляння й чудодійна сила трави, магія їх чину як для лікаря, травозна, пісняра і народознавця зрозуміла на молекулярному рівні, але такою ж мірою зрозуміла і на рівні далеко вищому – духовному.

Цей травознавець високого класу підняв на ноги тисячі людей, вражених чорнобильською бідою. На його рахунок – запатентовані офіційною медициною лікарські засоби боротьби з багатьма хворобами, зокрема й променевою. Його цілющі відвари, настої, сиропи й мазі повернули радість життя сотням тисяч людей. Його наукові досягнення рівня наднаціонального, його знання дають кожному можливість відчутти як універсальну силу природи, так і цілющу енергію окремої лікарської рослини.

За останні життєві десятиріччя вчений опублікував 17 фундаментальних праць з української народної медицини, фітоетнології та фітотерапії. За його участю та сценаріями створено кілька десятків хроніко-документальних фільмів, теле- та радіопередач.

Розгорнувши будь-яку з його монографій (а написав він їх понад два десятки!), одразу поринаєш в світ суто науковий, але поступово, неспішно автор веде тебе таємними дорогами буття до давнього та глибокого світу народно-вжиткових традицій. Це і «Фітотерапія», і «Українська народна медицина: 1000 унікальних авторських рецептів», і «Лікувальна магія українців», і «Аптека на городі», і «Золоті рецепти української народної медицини» та інші.

Книги про трави – це справжні скарбниці знань, які поєднують науку, традиції та практичні поради для всіх, хто цікавиться природою. Вони не обмежуються звичайним переліком рослин, а занурюють у те, як трави можуть покращити здоров'я, додати смаку стравам чи стати частиною культурних обрядів. Для українців, де збирання трав завжди було частиною життя – від заварювання липового чаю при застуді до використання полину в народних звичаях, – такі видання стають мостом між давніми знаннями і сучасними дослідженнями.

Один з основних напрямів – лікарські властивості трав. Тут ви знайдете детальні описи, як, наприклад, м'ята не лише освіжає подих, а й полегшує травлення, чи як чебрець бореться з інфекціями завдяки своїм антисептичним компонентам. Ці видання часто пояснюють, чому саме ці рослини працюють: через хімічні сполуки, як ефірні олії чи флавоноїди, які взаємодіють з нашим тілом. У контексті України, де люди часто звертаються до народної медицини, книги додають цінності, пов'язуючи це з місцевими травами, такими як кропива чи бузина, які ростуть скрізь і можуть стати альтернативою синтетичним лікам.

Не менш цікавим є кулінарне застосування трав. Вони перетворюють звичайні страви на шедеври: уявіть, як базилік додає свіжість борщу чи розмарин робить м'ясо соковитішим. Книги часто пропонують рецепти, адаптовані до місцевих смаків, наприклад, як використовувати українську зелень у салатах чи соусах. Це не тільки про

смак, але й про здоров'я – трави додають вітамінів і антиоксидантів, роблячи їжу кориснішою. Для української аудиторії, де кухня завжди була багатою на трави, це відкриває нові горизонти, поєднуючи традиції з креативними ідеями.

Багато видань також занурюються в культурний та історичний контекст. Вони розповідають, чому в Україні на свято Івана Купала плетуть вінки з трав, чи як полин символізував захист. Це не просто факти – це спосіб відчутти зв'язок з минулим, де трави були невід'ємною частиною життя.

Літературна творчість Євгена Товстухи теж досить щедра. Це і збірки оповідань «Гомін сердець» (1964), «Як пізнати дружину» (1985), «Елегія погожого літа» (2001), і повість «Кирило Стеценко» (1982), роман «Микола Лисенко» (1989), збірки поезій «Краплина вічності» (1997), «Вона» (1998), «Надходить осінь» (1999) та ін.

Євгена Товстуху знають у світі більше як цілителя людських тіл, меншою мірою – як цілителя душ і сердець. Поетичні та живописні твори Євгена Товстухи є красномовним свідченням прагнення автора ліпити не лише тіла, а й душі та серця людей. Як майстер пензля Євген Степанович створив понад 250 полотен: пейзажів, натюрмортів, портретів, етюдів.

Отже, Євген Товстуха працював на здоров'я Української нації і всіх добрих людей на землі. А це дається тим рідкісним особистостям, яких Природа благословляє на безсмертя. Хоча сам засновник пішов із життя у 87-річному віці 30 листопада 2021 року, фітоцентри продовжують надавати консультації та виготовляти препарати за його авторськими схемами та рецептурами. Головний центр розташований у Яготині, а представництва діють у Рівному та Полтаві.

Використані джерела:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Товстуха_Євген_Степанович.
2. Фітотерапія. До 75-річчя від дня народження Товстухи Євгена Степановича // Часопис. – 2009. – № 3. – С. 74-75.
3. Ліки з глибини тисячоліть – анахронізм? Актуальність? // Дзеркало тижня. – 2001. – № 40.
4. Євген Товстуха: «Мої трави повертають до життя «безнадійних» // Експрес. – 2010. – № 87 (5323).

СВІТЛИНИ, ЩО ПАХНУТЬ КОРОВАЄМ

Маковська Софія, Демченко Єлизавета, члени красназничо-пошукової групи «Джерело» Пологівської гімназії – філії Малоперещепинського ліцею імені М. А. Клименка Новосанжарської сесійної ради Полтавської області
Керівник: **Бровко Вадим Миколайович**, учитель музики Пологівської гімназії – філії Малоперещепинського ліцею імені М. А. Клименка Новосанжарської сесійної ради Полтавської області

Весільна обрядовість – один із настійкіших і найскладніших компонентів традиційно-побутової та духовної культури, яскравий показник етнічної ідентичності. Це унікальна художньо-обрядова система, яку Максим Рильський порівняв з найвидатнішими пам'ятками історії людства.

Українське весілля – це багатожанрова народна художня творчість (пісенна, музична, театральна, ігрова, танцювальна, усна), що в повній мірі презентує національну традиційну культуру.

Ми ж спробували відтворити весільну обрядовість Полтавщини в історіях з давніх фото, які нам вдалось зібрати під час красназничих експедицій. То ж вашій увазі фотодійство «Гуляло, гуляло весілля в селі»

Коли осінь золота у віконця зазира,
Настає весіль пора.

Нареченим же треба було дуже поспішати,
щоб до Пилипівського посту і весілля зіграти.
Лиш ясна зоря зійшла,
як наречена з подруженьками
вже й гостей запрошувати йшла.
Бо ж весілля рада родина завжди,
і старости, і дружки, і дружби...
І ось уже молоденька пара
на рушничок стала.
Вона перед Богом і людьми
на вірність присягала.
На подвір'ї музики «на добридень» грають,
батьки гостей гостинно стрічають,
щоб гості бува за столом не дрімали,
весільних пісень добре співали.
Веселий і щасливий весільний день!
Повний радості і пісень.
На весілля чекали численну рідню.
На стіл подавали нехитру їду:
капусняк з перчиком,
картоплю з огірком,
пироги та узвар...
Та і сивуха частенько лилася з чар.
Наварено і напечено.
Кухарки столи накривають,
печене нарізають.
Музики надворі в цей час вигравали,
охочих до танцю багато збирали.
Люди йшли повеселитись,
на молодих подивитись,
щастя й долі побажать,
Шматочок короваю скуштувати.
То ж співів, танців на весіллі – аж гуло,
бо ж на ньому гуляло все село.
Щоб батькам дочку заміж віддати,
треба було скриню збирати:
щоб у молодих було з чого їсти й пити,
що одягати і на що спати лягати,
щоб свекрусі не було чим невістку докоряти.
Тож батьки доню благословляли,
з щедрим посагом виряджали.
Бо ж як під сонцем квітам,
так з батьками та всією родиною дітям.

Українське весілля – це оригінальна музично-словесна драма, яка має чітко визначену мету – одруження молодої пари, а також режисерів, персонажів, кожен з яких знав свої обов'язки, правила поведінки, словесний супровід. Головні учасники цієї драми, за висловом Ф. Колесси, «...грають подію власного життя».

До весілля ретельно готувалися, тому в українській культурі склалося багато традицій, яких сумлінно дотримувалися і передавали з покоління у покоління.

В нашому ж дослідженні ми не ставили собі за мету достеменно їх вивчити. Ми лишень спробували проаналізувати фотоматеріали та встановити деякі регіональні особливості сільського весілля. Тож повернімося до світлин.

Звернімо увагу на весільну фату нареченої. На багатьох світлинах вона ідентична. Як нам розповідали люди старшого віку, раніше наречені фату не придбавали, а передавали одна одній.

То ж фата-мандрівниця могла «погуляти» не на одному десятку весілля! Примітним є і носіння фати: наречена перекидала її через руку. Напевно, як дань тогочасній моді.

До речі, у 60-ті досить-таки популярним було не просто фотографуватись, а замовляти весільне «мальоване фото».

Як свідчать світлини, 70-ті вносять свою новизну до вбрання нареченої: елегантні короткі білі сукні, фата з капрону та малесенький білий віночок.

У 80-ті в моду входить довгий пишний наряд нареченої, який затримається не на одне десятиліття.

Весілля завжди було більше, ніж просто церемонія – це грандіозне свято, що поєднувало і поєднує покоління, звичаї та емоції.

Упродовж багатьох років існувала традиція прикріплювати до одягу неодружених гостей довгі стрічки або ж перев'язувати їх.

Якщо ж на весіллі були діти, їм теж чіпляли стрічки, але вже коротенькі.

Стрічками хрест-навхрест перев'язували старших дружку та боярина. На початку 80-их в моду входять спеціальні для них стрічки.

Ліву руку нареченого обов'язково прикрашала хустка.

Якщо ж у нього була менша сестра, на весіллі вона виконувала роль світилки. Її відзначали стрічкою, хустиною та ще вона мала і спеціального букета.

Одружених же гостей теж позначали: чоловіків – рушниками або ж відрізом тканини, жінок – хустками.

Цікавим був і той факт, що коли наречені були з одного села, то від молодої до молодого вони разом з усією весільною свитою ішли пішки.

З часом до весільного кортежу додаються автомобілі. Спочатку... вантажні, згодом і легкові, а то й... автобуси.

Нас зацікавило питання: якщо на весіллі було так багато гостей, то як же їх можна було посадити за столи тоді, коли святкування відбувалося в холодну пору року. Люди старшого віку нам розповіли, що столи ставили в хаті (перед цим з неї мали винести все нехитре начиння). Весільних пригощали «конвєсром»: спочатку сватів, а потім уже своїх запрошених.

На другий день весілля – «циганили» до обіду. А початком цього дивного дійства було «кування». Ряджений коваль «підковував» кожного гостя, а за це йому давали «грошину». Зібрані гроші призначалися батькам молодих на нову сорочку. Крім того, весільних батьків катали на візку з колючими гілками.

Якщо в батьків одружувався наймолодший син чи видавали заміж наймолодшу доньку, то вили вінки і надягали батькам на голову. «Катання весільних батьків» – це своєрідний обряд їх вшанування. Гуляння продовжувалося недопізна.

Сьогодні це дійство має дещо модифікований вигляд. В наш час в основі «циганщини» перш за все лежить розважальна функція, на другий план відійшов ритуальний зміст перевдягань, крадіжок, бешкетів. Збереження обряду насамперед можна пояснити його видовищністю.

В процесі свого дослідження, ми переконались, що весільна обрядовість Полтавщини втілює в собі повагу до батьків, віру у щасливе майбутнє, кмітливість,

народний гумор і варта того, щоб зберігатися у народній пам'яті не лише згадкою на світлинах. А розуміння того, що кожен кадр може зафіксувати подію життя, яка змінить його – крок до того, що ти «по-філософськи» починаєш сприймати все те, що тебе оточує. Полтавщина ж як регіон із сильними аграрними та родовими традиціями зберегла весільний обряд як носія колективної пам'яті, де філософські ідеї передавалися не в абстрактній формі, а через символ, дію, слово, пісню.

Список використаних джерел та літератури:

1. Березовський І. П. Вивчення традиційно-побутової культури народу – важливе завдання етнографічної науки // Народна творчість та етнографія. – 1986. – №6. – С.12.
2. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Вища школа, 1988. – 188 с.
3. Борисенко В.К. Сватання: про обрядові дії // Наука і суспільство. – 1991. – №3. – С.24-26.
4. Горленко Г. Нариси з історії української етнографії. – К.: Либідь, 2008.
5. Весілля. – К.: Наукова думка, 1970.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис в 2 т. – К.: Обереги, 1992.
7. Гаврилук Н. Сімейні обряди нашої доби // Людина і світ. – 1990. – №3.
8. Культура і побут населення України: навчальний посібник / Під ред. В.І.Наулка, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленка. – К.: Либідь, 1991. – 232 с.
9. Ковальчук О. В. Українське народознавство. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.
10. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу: істор.-етнограф. нарис – К.: Наукова думка, 1966. – 198 с.
11. Лозинський Й. І. Українське весілля – К.: Наукова думка, 1992. – 169 с.
12. Кравець. Сімейний побут та звичаї українського народу. – К.: Наукова думка, 1965.
13. Традиційне українське весілля. – [Електронний ресурс] – режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B%D0%BB%D1%8F

ЧЕРКАСЬКІ ТОПОНІМИ ХАРКІВЩИНИ: ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРИКОРДОННЯ

Макогон Михайло, учень 8 класу Комунального закладу «Улянівська гімназія» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, здобувач освіти Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Керівник – **Астапова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртків – методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Топоніміка Слобожанщини зберігає важливі свідчення про складні історичні процеси заселення та формування прикордонного простору між українським і московським світами. Назви населених пунктів із компонентами «Черкаська» та «Руська» є не лише географічними маркерами, а й відображенням давнього цивілізаційного розмежування.

Показовим прикладом є село Черкаська Лозова, розташоване поблизу Харкова на річці Лозовенька. Воно було засноване на початку XVII століття переселенцями-черкасками – українськими козаками, які освоювали прикордонні території північного

краю Дикого поля. Приблизно за п'ять кілометрів на північ розташоване селище Руська Лозова, що виникло в той самий період і було заселене підданими московського царя. Таким чином, уже в XVII столітті ця місцевість відображала співіснування двох різних колонізаційних потоків.

Подібна ситуація спостерігається і в парі населених пунктів Черкаські Тишки та Руські Тишки, розташованих неподалік один від одного. У цих випадках простежується закономірність: поселення з означенням «черкаські» розміщувалися південніше, тоді як «руські» – північніше. Така просторова модель заселення засвідчує історичне прикордоння, де проходила межа впливів та юрисдикцій.

Потребу пояснення сам етнонім «черкаси». У документах Московського царства XVI-XVIII століть цим терміном послідовно називали українських козаків. Йдеться не про сучасних черкесів Північного Кавказу, а саме про українське козацтво. Зокрема, у «Списку харківським черкасам» 1655 року [1], що містить близько тисячі прізвищ мешканців харківської фортеці, переважна більшість антропонімів має характерні українські суфікси (зокрема, -енко), що підтверджує етнічну належність населення.

Історичні джерела XVII століття також фіксують відмінності між черкасами та «руськими». Французький лікар і мандрівник П'єр Мартін де Ламартиньєр у праці «Подорожі у Північні країни» (1653) зазначав, що хоча релігія черкас і руських була спільною, вони відрізнялися звичаями та ставленням до іноземців. Він підкреслював гостинність черкас і вказував, що слово «козаки» означало військову верству, що іноді помилково сприймалася як окрема нація [2, с. 115]. Таким чином, поняття «козаки» мало радше соціально-військове, ніж етнічне значення, тоді як етнонім «черкаси» стосувався українського населення прикордоння.

Наприкінці XVI століття московська влада почала активне освоєння цих територій, засновуючи укріплені поселення, що згодом утворили белгородську оборонну лінію. Її спорудження мало на меті захист південних рубежів московського царства та зміцнення контролю над прикордонними землями. Упродовж першої половини XVII століття ці укріплення неодноразово ставали об'єктами воєнних дій у період козацьких виступів та міждержавних конфліктів.

Історія неодноразового руйнування та перенесення белгорода у XVII столітті відображає напруженість цього прикордонного простору. У 1612 році фортеця була взята й зруйнована; у 1633 році зазнала нового нападу запорозьких козаків під проводом Якова Остряниці [3, с. 223]; у 1646 році її було перенесено на нове місце. Ці події засвідчують тривалий характер протистояння та боротьби за контроль над територіями Слобожанщини.

Отже, черкаські топоніми Харківщини є важливими історичними маркерами української колонізації та козацької присутності на цих землях. Вони фіксують давнє прикордоння, що формувалося в умовах взаємодії, конкуренції та воєнних конфліктів. Сучасні події лише актуалізують потребу уважного прочитання цієї топонімічної спадщини, адже назви населених пунктів зберігають пам'ять про витоки української державності та історичну самотність регіону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків: Харків, 1918. 308 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001320> (дата звернення: 12.02.2026).
2. Ламартиньєр П. М. де. Подорожі у Північні країни / пер. з фр. // Зарубіжні мандрівники про Україну. К.: Дніпро, 1990. С. 112-130.
3. Слобожанщина: історико-етнографічне дослідження / за ред. Д. І. Багалія. Харків: Майдан, 2008. 368 с.

4. Шербак В. О. Роль козацтва у становленні етнічної свідомості українців (друга половина XVI – середина XVII ст.) // Сторінки історії. 2020, № 51. С. 5-29.

ЕТНОГРАФІЧНА СПАДЩИНА ЄВГЕНІЇ СПАСЬКОЇ: СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА НАУКОВОГО ПОШУКУ

Олійник Анна, учениця 8-А класу Ніжинської гімназії №10 Ніжинської міської ради Чернігівської області

Керівник: Кресан Жанна Володимирівна, учителька історії Ніжинської гімназії №10 Ніжинської міської ради Чернігівської області

Родина Спаських – це унікальна династія ніжинських інтелектуалів, яка протягом поколінь поєднувала духовне служіння із науковим пошуком світового рівня. Серед них вирізняється постать Євгенії Спаської: саме її дослідження дозволили зафіксувати й зберегти живий образ Ніжина початку ХХ століття – міста майстрів, традицій та неповторної культури.

Актуальність теми зумовлена кількома ключовими факторами: дослідження спадщини Євгенії Спаської є надзвичайно важливим для збереження унікального історико-культурного обличчя Ніжина. Її щоденники – це фактично єдине джерело, яке детально фіксує побут, ремесла та звичаї Ніжина, що вже давно зникли. Методи, які використовувала Спаська, є новаторськими та актуальними для сучасних етнологічних досліджень. Окрім того, Євгенія Спаська належить до покоління «розстріляного відродження». Через репресії та вимушене заслання її науковий доробок довгий час був забутий або недоступний в Україні. Дослідження її життя і діяльності повертає в науковий обіг ім'я видатної вченої та її фундаментальні праці.

Мета дослідження: на основі аналізу біографічних відомостей та збережених рукописних фондів окреслити життєвий шлях та науковий внесок Євгенії Спаської в українське мистецтвознавство та етнологію, а також з'ясувати значення її діяльності для збереження культурної пам'яті Ніжина.

Завдання дослідження:

1. Дослідити основні періоди життєвого і творчого шляху Є. Спаської.
2. Проаналізувати вплив Данила Щербаківського на становлення Спаської як науковиці та розвиток її власного методу досліджень.
3. Охарактеризувати основні напрями науково-дослідницької діяльності Є. Спаської.
4. Виявити особливості функціонування ремісничих цехів та трансформацію народних звичаїв у міському середовищі Ніжина початку ХХ ст.

Методи роботи: бібліографічний метод, описово-аналітичний, порівняльно-історичний, метод систематизації.

Основні етапи дослідження:

1. Ознайомлення з біографією Євгенії Спаської, вивчення літератури про її життя та творчість, визначення мети та завдань дослідження.
2. Робота з рукописними фондами Ніжинського краєзнавчого музею та оцифрованими матеріалами Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського (ІМФЕ), вивчення щоденників 1921-1927 років.
3. Систематизація зібраного матеріалу, аналіз даних про ремісничі цехи та золотарство Ніжина, дослідження трансформації звичаїв.
4. Формулювання висновків, оформлення результатів дослідження, підготовка тексту доповіді.

Євгенія Спаська народилася 20 грудня 1891 р. в місті Ніжині (Чернігівщина), у родині місцевого священика, настоятеля Миколаївського собору, протоієрея Георгія Спаського. Із 5-х дітей (ще троє померло маленькими) Євгенія була найстаршою.

У Ніжині зберігається будинок родини Спаських, який став своєрідним символом порятунку для кількох сотень євреїв. Влітку 1919 року, коли до Ніжина вдерлися загони денікінської армії, в місті спалахнув жорстокий єврейський погром, під час якого загинуло близько 200 чоловік. У той час отець Георгій сховав у своєму будинку 30 єврейських родин. Коли ж розлотовані п'яні погромники намагалися увірватися до будинку, у дверях їх зупинив старенький священник, повідомивши, що вбивці увійдуть в дім тільки через його труп. Погромники відступили...

Батько прагнув забезпечити своїм дітям гарну освіту, тому доньку віддала на навчання до місцевої жіночої гімназії ім. П. І. Кушакевич, яку вона успішно закінчила в 1910 р. [1, с. 88]. Далі був історико-філологічний відділ Вищих жіночих курсів ім. Гер'є в Москві. У день початку Першої світової війни Євгенія Юрїївна отримує диплом вчителя історії, проте вже у вересні 1914-го вступає до Ніжинської приватної фельдшерсько-акушерської школи П. А. Буштєдта. Після шестимісячного навчання вона стає штатною медичною сестрою в Земському шпиталі, а вже з 1915-го виконує обов'язки хірургічної сестри у шпиталях Південно-Західного фронту.

На момент завершення війни Євгенія Юрїївна – член Всеросійського земського союзу по наданню допомоги населенню Галичини та Буковини, що постраждало від військових дій. Переконана у важливості збереження автентичних традицій різних місцевостей України, вона організовує в селах артілі з виготовлення вишиванок, виробів ткацтва, різьблення по дереву тощо. Результатом її копіткої праці стала публікація в Києві у 1919 р. «аматорської» розвідки в колективній монографії «Народне мистецтво Галичини і Буковини» [2, с. 7].

Перехворівши на черевний тиф, Є. Спаська у 1921 р. повертається у Східну Україну, до 1934 р. живе й працює в Києві на різних посадах, що так чи інакше були пов'язані з музейництвом та кустарними промислами, стає слухачкою Київського Археологічного інституту (відділення етнографії). Науковим керівником Спаської став Данило Щербаківський, якого Євгенія у спогадах називала «моїм найсуворішим вчителем», а його семінари – «найдорожчим часом навчання» [3, с. 273]. Завдяки Щербаківському Спаська виробила свій – статистично-описовий метод досліджень «масового матеріалу», у 1925 р. підготувала за ним спеціальну доповідь, хоча ця праця досі не опублікована [4, с. 11].

У 1928 році було завершено велику роботу «Чернігівське гончарство» і опубліковано чотири етюди із семи запланованих. Новаторськими прийомами стали опис особистості майстра, його індивідуальних манер, творчої вдачі; специфіка орнаменту гончарних виробів та їхні розміри.

У рукописному дослідженні промислової вишивки Київщини Спаська поставила за мету простежити розвиток організаційних форм промислу та походження його орнаменту. Головна теза її роботи – згубний вплив масової друкованої продукції та універсального «хрестика» на традиційну вишивку. Спаська з жалем констатувала, що ці процеси нищать «власне обличчя» української вишивки, її місцевий характер та високу технічну культуру.

У 1933 році на підтвердження звання науковця Є. Спаська захистила роботу з історії порцелянового заводу А. Міклашевського в Науково-дослідному інституті історії матеріальної культури в Харкові.

Початок 1930-х років став трагічним для української інтелігенції. Згорання «українізації» призводить до ліквідації дослідницьких установ та музеїв народознавчого характеру. Звинувачена у «буржуазному націоналізмі», зазнала репресій і Євгенія Георгіївна Спаська. Після арешту у 1934 р. вона опинилася в далекому Казахстані разом

із сином та чоловіком, якого невдовзі втратила. В Україні про неї «забули» майже на 20 років.

Після 3-х років заслання вона так і залишилася в Казахстані, періодично змінюючи місце роботи «за власним бажанням».

«Звільнившись з роботи на пенсію, року 1961, я розшукала лише дещо з своїх збірок і що могла, надіслала до ІМФЕ Академії наук» [4, с. 27]. Серед переданих матеріалів – рукописні статті, фрагменти недописаних розвідок, чернетки, тематичні альбоми, автобіографічні нотатки та щоденники етнографічних експедицій по Чернігівщині. Фактично, вона власноруч сформувала частину музейного фонду, присвяченого нашому місту.

Життєвий шлях Євгенії Юріївни Спаської завершився 9 вересня 1980 року в місті Алма-Ата (Казахстан) на дев'яностому році життя. Трагічна звістка про смерть видатної землячки дійшла до Ніжина лише на початку наступного року – некролог на сторінках місцевої газети було опубліковано 10 січня 1981 року. Ця часова дистанція між датою смерті та публікацією в рідному місті символічно підкреслює трагедію вченої, яка десятиліттями була відірвана від батьківщини, але до останнього подиху залишалася вірною українській науці.

Серед наукових надбань вченої особливе місце посідають етнографічні щоденники 1921-1927 рр. Рукописи цих щоденників нині зберігаються у фондах Ніжинського краєзнавчого музею. У щоденниках описано побутові умови життя гончарів і віднайдені кахляні печі, зафіксовано особливості асортименту й орнаментики кераміки та традиційну обрядовість майстрів.

Матеріали про панські та селянські кахлі Ніжина Є. Спаська збирала під час різдвяних студентських канікул, коли, за її спогадами, у холод та завірюху ходила по заметах на міські «околиці, на розмови з найстарішими гончарями та золотарями, розпитувала і про цехи, і про різні їх старі справи» [5, с. 155].

Є цікаві відомості про самоорганізацію членів цеху. Так, зібрання гончарів проводилося за допомогою «повісток» або «цешок»; своєрідним сигналом до виступів на зібраннях слугувало «версадло». Крім того, цех мав свій цеховий костюм, 2 хоругви, скриньку для зберігання грошей. Святом гончарів уважався вівторок на Масляні: у цей день у приміщенні Управи влаштовували поминальний обід в складчину. Старшину цеха – цехмейстера – обирали на 1 рік, але іноді він залишався і на три роки [5, с. 159-160]. На 1912 р. (рік закриття цеху) було накопичено 12 тис. крб., які перейшли до міської Управи.

Наприкінці XIX – на початку XX століття Ніжин залишався майже єдиним осередком на Чернігівщині, де продовжували працювати майстри-золотарі. Однак асортимент і обсяги їхньої продукції (дукачі, сережки, «пувиці») суттєво скоротилися.

У праці «До історії ніжинського золотарства» дослідниця зафіксувала широкий асортимент виробів (від побутових речей до церковної утварі), задокументувала техніки, якими володіли майстри (лиття, чеканка, гравірування, золочення «через огонь»), та збирала безцінні відомості про творчі династії. Важливим епізодом став візит у 1924 році до старої золотарки Плациндар, яка не лише поділилася спогадами, а й передала для музею унікальні «підвіски» роботи свого батька [6, с. 277-279].

На сьогоднішній день у нашому місті ніхто не займається виготовленням дукачів, хоча ще у XVIII ст. 8 із 12 золотарів Чернігівщини проживали саме в Ніжині [7, с. 476], а згодом навіть організували тут свій цех.

У 1921-1927 рр. Євгенія Юріївна детально описує цехові прапори і знамена, визначає їх значення та символіку: яскраво-червоний столярної та стельмаської управи; темно-червоний – кравецької; темно-синій – столярного цеху.

Окрім згаданих цехів у щоденнику Є. Спаської описані також знамена цеху пекарів, столярів, шевців, ковалів (куди поділися ще 11 – не відомо), які їм з братом Іваном вдалося відшукати на дзвіниці однієї з церков [5, с. 162].

Поряд із вивченням матеріальної культури, Спаська завжди використовувала найменшу нагоду для вивчення звичаїв різноманітних свят. Так, наприклад, у квітні-травні 1927 р. вона записала кілька цікавих спостережень стосовно Великодніх традицій: «Приїхала я з ночі, з середи на четвер на «страсній». Тільки почало світати. ...Де-не-де смалили кабанів, по хатах вже поралися хазайки, бо світилося у вікнах. Баби, підтикавши спідниці, поспішали «до греків» (Грецької церкви) – бо в цю ніч у Ніжині завжди з давніх-давен «у греків» правлять якусь особу службу – «освящують мир». Служба ця залишилася спадщиною від справжніх колишніх греків і правили її в цю ніч лише у Ніжині та ще в Сімферополі щороку.

...У Ніжині колють свиней завжди в середу або в четвер на страсній удосвіта. Голову одрізають у дворі і несуть у хату, кладуть на печі, щоб кабани були завжди великі та жирні, як піч. А хвоста, як одріжуть, кидають у свинюшник, щоб свині не переводилися» [5, с. 165].

Згадує дослідниця і про виготовлення паперових квітів, якими прикрашали плащаниці у церквах.

Аналізуючи щоденникові записи, ми бачимо, що Спаська фіксує не лише статичні ремесла, а й динаміку міського життя: від дешевої свинини на базарі до популярності паперових квітів серед місцевих дівчат. Її спостереження свідчать про трансформацію народного мистецтва під впливом міської моди.

Висновки

Світогляд Євгенії формувався в атмосфері глибокої духовності та громадянської мужності родини Спаських. Незаперечним авторитетом для самої дослідниці стала постать вченого-етнографа Данила Щербаківського, завдяки якому вона сформувала власний метод досліджень і створила ґрунтовні розвідки з історії порцеляни, вишивки й ткацтва та гончарства, які не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Для Спаської наука ніколи не була відірваною від життя; її етнографічні дослідження часто поєднувалися з реальною допомогою населенню (організація артільей на західних землях під час Першої світової війни).

Дослідниця однією з перших усвідомила небезпеку нівелювання народної традиції через масове виробництво та сторонні впливи, коли досліджувала вишивку Київщини.

Навіть у статусі «неблагонадійної» та перебуваючи за тисячі кілометрів від Батьківщини, Спаська змогла реалізуватися як науковець і зробити внесок у світову археологію та етнографію.

Усвідомлюючи цінність своїх знань, Спаська фактично власноруч створила джерельну базу для майбутніх дослідників Ніжина (упорядкувала етнографічні щоденники 1921-1927 рр.).

Перспективи подальших досліджень нашої теми можуть бути такими:

- Більше дізнатися про долю альбомів українських вишивок, які готувалися до друку в 30-х роках, але були зупинені арештом.
- Дослідити взаємозв'язок наукової діяльності Євгенії та її брата Івана (відомого нумізмата).
- Проаналізувати можливість створення цифрового каталогу малюнків та чернеток Спаської, що зберігаються в ІМФЕ, для популяризації серед сучасних ніжинців.

Список використаних джерел та літератури

1. Луговик Т. Етнографічно-народознавчі студії Є. Ю. Спаської в Галичині та Буковині // Література та культура Полісся. Збірник наукових праць. – 2016. – Випуск 81. – С. 87-93.
2. Народне мистецтво Галичини й Буковини. – К., 1919. – 68 с.
3. Спаська Є. Спогади про мого найсудовішого вчителя Данила Щербаківського / публ. С. Білокопя // Наука і культура. Україна. – Київ, 1990. – Випуск 24. – С. 272-286.
4. Скрипник Г. Етнографія в науковій біографії Євгенії Спаської // Народна творчість та етнологія. – 2016. – №6. – С. 7-30.
5. Етнографічні щоденники Євгенії Спаської / підгот. Т. О. Діденко, О. С. Морозов // Ніжинська старовина. – 2006. – Вип. 2 (5). – 151-169.
6. Спаська Є. До історії Ніженського золотарства (XIX ст.) // Українське мистецтвознавство. – 2014. – № 14. – С. 277-288.
7. Уродженка Чернігівщини – дослідниця української, кримськотатарської, казахської та киргизької етнографії. – URL: <https://chernihivregion.travel/blog/spaska>. Дата звернення
8. Білокінь С. І. Мистецтвознавча діяльність Є. Ю. Спаської // Народна творчість та етнографія. – 1983. – № 6. – С. 64-67.
9. Борисенко В. К. Євгенія Спаська // Борисенко В. К. Нариси з історії української етнології 1920-1930-х років. – Київ, 2002. – С. 61-63.
10. Спаська Є. Гончарські кахлі Чернігівщини XVIII-XIX ст. 4-й етюд з циклу «Чернігівське гончарство». – Київ, 1928.
11. Спаська Є. Подорожі по Чернігівщині; уривки з щоденників, р. р. 1921-1926; головним чином про гончарство чернігівське // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне, 1995. – Кн. 2. – С. 337-373.
12. Ситий І. Щоденник Євгенії Спаської як джерело з історії цехових прапорів Лівобережної України // Ніжинська старовина. – 2011. – Вип. 11 (14).
13. Шудря Є. Всім серцем на Десні... (Зі спадщини дослідниці народного мистецтва Євгенії Спаської) // Народна творчість та етнографія. – 2000. – №5-6. – С. 73-75.

РОДИЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ЧУГУЇВЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Перепелиця Злата, вихованка гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, Україна

Керівник: **Логачова Надія Валентинівна**, методист, керівник гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Український народ має багаті традиції, пов'язані з народженням дитини. Впродовж віків породіллям допомагали баби-повитухи, вони були посередницями між людьми і Богами, які полегшують пологи, допомагають новонародженим. Народження дитини було принциповою подією, тому, що ставало фактичним визнанням сім'ї. Бездітна сім'я традиційно вважалася неповноцінною.

Зараз своїх діточок жінки народжують в пологових будинках, протягом усієї вагітності вони перебувають під наглядом медичних працівників. Сьогодні майже неможливо знайти жінку, яка б народжувала своїх дітей вдома і при цьому їй допомагала баба-повитуха. Родильна обрядовість – вагома складова вірувань і звичаїв українців, способу життя простого народу, його світогляду. У цьому полягає **актуальність** обраної теми.

Пологові обряди і звичаї традиційно склалися з трьох тісно пов'язаних циклів: **передпологовий, власне пологовий і післяпологовий**. Перші два включають повір'я,

звичаї, обрядові дії, метою яких було збереження вагітності та забезпечення успішного перебігу пологів. Післяпологові обряди спрямовані були на охорону і очищення матері та дитини, приєднання новонародженого до сім'ї, громади, церкви.

Вагітна жінка в останні місяці та тижні повинна була рухатися повільно, не квапитись, не братися за важку роботу, не носити тягарів, не приймати гарячих купелів, а головне – не лягати. Вважалося: чим менше людей знають про вагітність жінки, тим легше пройдуть роди. Жінки старалися приховати вагітність від злих очей (наприклад, старих дів), намагалися за прикметами визначити стать дитини. Вагітній жінці не можна було їсти гострих приправ, особливо хрін, перцю, гірчиці, не вживати алкогольних напоїв, не пити гірких настоїв та відварів.

Інформанти розповіли, що раніше вірили й вірять донині, що «вагітній не годиться відмовляти, коли вона щось просить, особливо садовину та городину». Народ вважає, що то просить не майбутня мати чи взагалі вагітна жінка, а її дитина, яка перебуває у материнському лоні. Заздалегідь вирішувалося питання про повивальну бабку-повитуху, від якої багато в чому залежав успіх пологів. Як правило, повитуху запрошували, коли пологи вже починалися, і вона приходила з хлібом, освяченою водою і цілющими травами – «зіллям».

Прийшовши до породіллі, повитуха спочатку мила руки, оглядала жінку. В хаті розтоплювали піч, ставили казан з водою, в який додавали цілющі трави. Застеляли постіль у «кутку», так називали місце біля печі – дерев'яний поміст, прикритий ковдрами. Повитуха поїла відваром з трав жінку, читала молитви. Вона здійснювала в хатині цілий ряд магічних дій, як вважалося, корисних для породіллі. Досвідчена повитуха надавала і практичну допомогу – «вела пологи», тобто допомагала жінці народити дитину.

Повитуха зав'язувала пуповину, обтирала дитину вологим рушником, загортала у пелюшки та прикладала її до грудей матері. Немовля починало смоктати. Кажуть, що краплі молока, які отримує дитина зразу ж після народження додадуть їй сили, збережуть у подальшому від спадкових хвороб.

Якщо народжувався хлопчик повитуха спочатку віддавала його батькові, щоб дитина перейняла батьківську силу. Сам момент появи малюка на світ також супроводжувався обрядами, бо саме тепер намагалися визначити його характер, майбутній рід занять. Тому пуповину у хлопчиків перерізали на сокирі, у дівчаток – на веретені або гребені для прядіння. Баба-повитуха була не лише помічницею породіллі, але й жрицею, яка вводила нову дитину у члени роду.

Обдаровували повитуху – хлібом (пирогом), який замотували в рушник (полотно), виробами з полотна (зокрема, рушником, фартухом, хустиною, шматком тканини), у новітні часи – грошима.

Після того, як відпадала пуповина, дитину можна було купати. Це було на 4-5 день після народження. Перше купання дитини було обов'язком повитухи. У першому купанні дитини брала участь вся родина. Купати дитину треба було після заходу сонця. Батько заносив ночовки, ставив їх на лаву біля печі та наливав води. Закавши рукав сорочки, ліктем пробував воду, чи не гаряча. Батько клав у першу купель гроші, щоб була його дитина у майбутньому багатою та щедрою». Всі хто приходив до хати під час купання, мав кинути у купель монету – на щастя. Малюка обсушували біля печі, яка топилася, прилучаючи нового члена сім'ї до домівки. Сина загортали у сорочку батька, дочку – в материнський одяг. Воду з першої купелі слід було вилити на наступний ранок до схід сонця під дерево або кущ, у те місце де ніхто не ходить.

Для доньки батько робив колиску з верби, або калини, щоб була вона завжди бадьорою і жвавою; для синочка – з дуба або ясеня, щоб був сильним та розумним. Мати

заготовляла лікарські рослини, які оберігали дитину від злих очей, їх вішали на люльці. Сон дитини ставав глибоким та міцним. А ще – мати сама шила сорочечку дитині та вишивала її. То була пам'ять про матір, цю сорочку берегли усе життя. Мати або сестричка (якщо вона є) співали дитині колискові пісні. Під ці пісні рідною українською мовою просиналися перші думки та почуття дитини. Колискові пісні були дуже прості, цілком пристосовані до маленької дитини.

Чи не найбільш відповідальним вважався звичай ім'янаречення. Це пов'язано з переконанням, що вдало обране ім'я має сприяти щастю та добробуту немовляти, саме воно визначатиме його долю. Було прийнято давати імена за святцями (в межах 8 днів до і 8 днів після народження).

Незабаром після пологів (на 3-7-9 день) влаштовували «родини» – своєрідний очисний ритуал, оскільки жінка вважалася нечистою. У кімнату, де відбулися пологи, три дні не можна було заходити, до очищення жінка не могла дойти корів, ставити опару, місити тісто, торкатися ікон. За традицією на «родини» не можна було приходити з пустими руками. Поспішали відвідати родичи та близькі знайомі, приносячи частування й подарунки та висловлюючи побажання здоров'я матері, а також щастя її дитині.

Обряд хрещення дитини є першою найбільш вагомим подією у житті немовляти, батьків та родини. Хрестини – родинне свято на честь як народження, так і введення дитини у світ людей і насамперед, – в родинне коло. Хрещені батьки беруть немовля у батьків і несуть до церкви (зараз підвозять машиною). Кум передає дитину кумі, і йдуть до церкви хрестини правити. Ідучи до церкви хрещені батьки не розмовляють між собою. Хрещена мати заздалегідь готує крижму – велику білу пелюшку, щоб після купелі можна було загорнути в неї немовля. Хрещений батько купує для хрещеника хрестик (зараз це золотий або срібний) та іконку, якою у майбутньому благословляють до шлюбу. У повній тиші в церкві відбувається церковний обряд хрещення. Хлопчика заносять у вівтар, дівчинку підносять до вівтаря. Інститут кумівства в Україні був і є дуже поширений. Хрещені батьки шанувалися та шануються нарівні з рідними і зобов'язані по можливості всіляко піклуватися про хрещеників. Вони відіграють почесну роль на весіллях, беруть участь у вихованні сиріт, але головною була і є їх духовна спорідненість.

Пострижини – відзначення річниці від дня народження дитини. В цьому обряді величезну роль відігравали хрещені батьки дитини. Посеред хати на долівці простилають вовною догори кожух примовляючи: «Щоб був багатий, як кожух волохатий», під кожух підкладають гребінець – якщо дівчинка; ніж – якщо хлопчик, садять на нього дитину, батько на кожух кидає трохи грошей, щоб дитина багата й щаслива була. Зверху розкладають ті чи інші предмети й пильнують, що візьме дитинка.

Спілкуючись зі співробітниками КЗ «Художньо-меморіальний музей Репіна» дізналася, що у зв'язку з великою смертністю немовлят та породіль (повитухи були самоучками) в Чугуєві **15 жовтня 1852 року** було засновано училище для освіти повитух. **16 березня 1853 року 25 учениць** закінчили другий курс теоретичного навчання і після здачі іспитів їх відправили в 6 округів. В архівному відділі апарату виконавчого комітету Чугуївської міської ради знаходиться справа «Об учреждении в г. Чугуеве должности специальной повивальной бабки и об определении на эту должность дочери штабс-капитана Александры Северьяновны Краховецкой».

Кунцман Вікторію Петрівну, яка змінила Олександру Северинівну Краховецьку на посаді повивальної бабки в м. Чугуєві знало все місце, як би вона не була втомлена, коли її викликали на пологи, вона брала свій чемоданчик з інструментами та вирушала до породіллі. Коли у жінки не було чим розрахуватися за пологи Вікторія Петрівна ще давала гроші жінці на їжу на перші дні. У 1877 році Вікторія Петрівна приймала пологи у жінки І. Ю. Репіна (народився син Юрій).

Зараз дітей жінки народжують в пологових будинках, протягом усієї вагітності вони перебувають під наглядом медичних працівників, стать дитини визначають за допомогою ультра-звукового дослідження (УЗД). Деякі вагітні жінки намагаються дотримуватися оберегових дій та повір'їв, а хтось не вірить у всілякі забобони. Сьогодні щоб обрати ім'я дитині ми більше керуємося звичайними своїми вподобаннями, але іноді обираємо ім'я таки з огляду на своїх батьків, дідів, прадідів. І для когось процес обирання імені своєму маля настільки важливий і непростий, що затягується надовго.

Проведено порівняльний аналіз традиційних пологових практик та народження дитини у офіційній медицині та складено таблицю «Порівняльний аналіз родильної обрядовості на Чугуївщині». У ході дослідження отримала дані про заміну народних акушерок представницями «офіційної медицини», що відбувалося на теренах Чугуївщини вже у середині XIX ст. Саме тому на Слобожанщині інститут народних акушерок зник так рано, про що пишуть усі дослідники народної культури Слобідської України. Проведене дослідження розкриває народження дитини не тільки як звіт народно-медичних знань, але й важливість родопомочі баби-повитухи саме на Чугуївщині.

МУРАЛИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ТУРИЗМУ МІСТА

Дмитро Сидорук, вихованець туристсько-краєзнавчих гуртків Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання (Кам'янець-Подільський ліцей №16), м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область
Максим Кондратюк, вихованець туристсько-краєзнавчих гуртків Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання (Кам'янець-Подільська гімназія №8), м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

Керівники: **Мисько Володимир Зіновійович**, керівник гуртка Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання; **Недра Тетяна Володимирівна**, культорганізатор, керівник гуртка Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання

Актуальність. Актуальність дослідження зумовлена активним розширенням культурно-мистецького простору Кам'янця-Подільського у XXI столітті, зокрема завдяки розвитку стріт-арту та появі масштабних муралів. Сьогодні мурали стали не лише естетичною окрасою міста, а й носіями соціальних, філософських і культурних сенсів, формуючи новий туристичний імідж міста. У цьому контексті дослідження муралів як чинника розвитку культурно-мистецького туризму є своєчасним і суспільно значущим [2, 3]. Важливим поштовхом до активної появи муралів у місті стало проведення мистецьких фестивалів, які сприяли перетворенню міського простору на відкриту галерею сучасного мистецтва та розширенню туристичної привабливості Кам'янця-Подільського.

Основна частина. Сьогодні немає жодного міста чи містечка, яке б не мало малюнку-муралу на фасаді будинку чи великому паркані. Мурали є і прикрасою, і рекламою, гаслом, закликом та реакцією на якусь подію; носять соціальний, філософський або певний політичний посил. Мурали Кам'янця мають свою особливу історію створення – вони тісно пов'язані із фестивальною історією міста.

Упродовж останніх років Кам'янець-Подільський активно формує власну культурно-мистецьку ідентичність та поступово зміцнює позиції як великий, різноманітний і привабливий центр культурно-мистецького туризму. Зростаюча кількість заходів, фестивалів, арт-проектів і творчих ініціатив сприяє підвищенню його туристичної привабливості та створює умови для подальшого розвитку цього напрямку [1]. Завдяки різноманіттю та тривалим традиціям проведення численних етнічних, музичних, спортивних, гастрономічних і культурно-історичних фестивалів Кам'янець-

Подільський неформально вважається фестивальною столицею та значним культурно-мистецьким центром України.

Саме із розвитком фестивалів різної тематики, у місті з'явилися перші мурали. У 2011 р. відбувся перший фестиваль Re\$publica, ідейником якого став Андрій Зоїн. Фестиваль містить художню, музичну та літературну складову. На музичній – заробляються кошти на художню. Особливість муралів нашого міста полягає і в тому, що вони нанесені на мапу міста в ресурсі GoogleMaps. За 8 років проведення фестивалю, у місті було створено близько 50 стінописів різної тематики та розміру у всіх районах міста, з 3 них – на дахах. Сам фестиваль теж вартує уваги, оскільки за цей час на творчих майданчиках грали рок, електроніку, класичну музику, імпровізаційний джаз, поетичні читання, video art і т.д. Фестиваль швидко став найпопулярнішим молодіжною подією країни. Вже у 2014 р. фестиваль став учасником рейтингу «100 кращих подій для українського туризму» (Traveling Marketing 3D). Мурали, створені в рамках фестивалю, єдині представники України у міжнародному проєкті Google Street Art Project. Особливу увагу привертає мурал «Посівачі снів», який у 2011 році увійшов до першої десятки найкращих стріт-арт робіт світу [4].

Кошти на мурали вишукувалися у партнерів, спонсорів, а також збиралися на благодійних платформах. Художників запрошували з України, білорусі, Польщі, Німеччини, Іспанії, Італії, Франції, Австралії, Аргентини та ін. В рамках фестивалю обиралися будинки, на яких планувалися мурали, художникам надсилалися площини, а вони пропонували ескізи малюнків.

Мурали створені у різних районах міста, тому аби побачити найцікавіші, слід витратити кілька годин пішки. Найоптимальніший варіант побачити найбільшу кількість стінописів – поєднати пішу ходу із використанням автотранспорту, тоді для туристів буде зручно і швидко. Така культурно-мистецька екскурсія того вартує, оскільки мурали Кам'яця внесені до 100 найкращих в Україні. Найбільшу концентрацію муралів спостерігаємо в центральній частині міста (вул. Д. Галицького, М. Драгоманова, С. Бандери, Героїв Небесної Сотні), що становить 32% від усіх муралів. Хронологія та розташування більшості муралів представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Мурали як туристичні атракції Кам'яця-Подільського

№ з/п	Назва мурала (рік створення)	Адреса	Примітка (автор, цікава інформація, кому/чому присвячений тощо)
1.	Амур (2011)	вул. Драгоманова, 12	Автор: O'Prime; ліцей №9
2.	Велетні (2011)	вул. Зарванська, 6	Автор: Kislow
3.	Корабель (2011)	вул. Зарванська, 2	Автори: Андрій Бусел, АКА, Hutkasmac
4.	Місто-острів (2011)	вул. Зарванська, 2	Автори: Андрій Бусел, АКА, Hutkasmac
5.	Крізь галактику до зірок (2012)	вул. Нігинське шосе, 55	Автор: команда Ultraboys (Іспанія)
6.	Незвичні перегони (2012)	вул. Князів Коріатовичів, 50	Автор: Etam Crem (Польща)
7.	Green (2012)	вул. І. Франка, 99	Автор: команда KD
8.	Матрос Кішка (2012)	вул. Панівецька, 5	Автор: Kislow & Korobkov Присвячений легендарному матросу Кримської війни

9.	Мости та повітряні кулі (2012)	вул. Симона Петлюри, 2	Автор: Kislow & Artists; на будівлі Художньої школи
10.	Портрет дівчини (2013)	вул. Героїв Небесної Сотні, 48	Автор: Юлія Волчкова
11.	Тигр (2013)	вул. Героїв Небесної Сотні, 44	Автор: Юлія Волчкова
12.	Казкова країна (2013)	вул. Драгоманова, 12	Автор: збірна художників; територія ліцею №9
13.	Слон з великим серцем (2013)	вул. Данила Галицького, 1	Автор: Daryna Momot
14.	Дівчина з болтом (2013)	вул. Данила Галицького, 3	Автор: Уляна Нешева; частково пошкоджений
15.	Дівчина з навушниками (2013)	вул. Данила Галицького, 3	Автор: Уляна Нешева; частково пошкоджений
16.	Обличчя людини (2013)	вул. Данила Галицького, 5	Автор: Sactuse Maria (Італія)
17.	Космічний олень (2013)	вул. Степана Бандери, 46	Автор: команда Ку-2
18.	Лицар (2013)	вул. Лесі Українки, 112	Автор: «Вакцинація»
19.	Посівачі снів (2013)	вул. Дмитра Саса, 2а	Команда «Добрі люди». Світове визнання у 2011 році
20.	Запальний танок (2014)	вул. Героїв Небесної Сотні, 38	Автор: О'Prime, на кінотеатрі «Юність»
21.	Музика життя (2014)	вул. Соборна, 4	Автор: О'Prime; на готелі «7 днів»
22.	Фріда (2014)	вул. Дмитра Саса, 26	На муралі мексиканська художниця Фріда Кало
23.	Контур фортеці	вул. Степана Бандери, 58	Будівля ЗДО №16
24.	Прапори (2015)	вул. Огієнка / Данила Галицького	Автор: AMOR (Аргентина)
25.	Мурал дружби (2016)	вул. Івана Мазепи, 17	Автор: M97; присвячений дружбі україно-швейцарській дружбі
26.	Життя – це момент (2016)	вул. Князів Коріатовичів,	Автор: К. Шляхтина (Київ)
27.	Чарлі Чаплін (2016)	вул. Симона Петлюри, 6	Автор: співак Арсен Мірзоян
28.	Симон Петлюра (2019)	вул. Зарванська, 5б	Автор: Тарас Арм; найбільший в Україні мурал, який присвячений С. Петлюрі (200м ²)
29.	Булінь (2023)	вул. Данила Галицького	На муралі загиблий герой – Максим Квапиш
30.	Індіанські мотиви (2023)	вул. Драгоманова, 10, кав'ярня «Троє в каное»	Автор: WackGogh
31.	Рятувальник	просп. Грушевського, 2б	На будівлі ДСНС
32.	Luna (2024)	вул. Лесі Українки, 19а	Автор: WackGogh
33.	Abrams (2025)	вул. Лесі Українки, 29	На муралі загиблий герой –

			Дмитро Селезньов
34.	Герой серед нас (2025)	вул. Хмельницьке шосе, 10	На muralі загиблій герой – Роман Іваненко
35.	Мурал Герою (2025)	вул. Татарська, 18	На muralі загиблій герой – Іван Соболев
36.	Мурал Герою (2025)	вул. Степана Бандери, 41	На muralі загиблій герой – Роман Головатюк. Автор: WackGogh

Складено автором за даними сайтів Кам'янець-Подільського історико-архитектурного заповідника, публікацій у ЗМІ та відкритих інтернет-ресурсів

Мурали можуть стати важливим елементом формування нового культурно-мистецького маршруту, який виходить за межі традиційних туристичних локацій. Їх розміщення у спальних районах міста сприяє залученню до екскурсійної діяльності місцевих мешканців, зокрема учнівської та молодіжної аудиторії. Під час таких екскурсій увага зосереджується не лише на художній цінності стінописів, а й на їхньому символічному змісті, ідеях та соціальному контексті [4].

Окреме місце в міському стріт-арті посідають мурали, створені з ініціативи громади та присвячені полеглим героям. Зокрема, у Кам'янці-Подільському з'явилися мурали на честь Максима Квапиша, Романа Іваненка та інших захисників України. Вони виконують важливу меморіальну функцію та формують патріотичні почуття, поєднуючи мистецтво з колективною пам'яттю. Також важливо те, що стріт-арт – це потужна комунікативна складова. Малюнок стає все більше і більше, нові райони стають яскравішими, а туристи милуються витворами мистецтва.

Висновки. Отже, мурали Кам'янця-Подільського стали важливим чинником формування сучасного культурно-мистецького простору міста, поєднуючи туристичну привабливість, мистецьку цінність і патріотичний зміст у межах нового екскурсійного та комунікативного середовища. Активний розвиток фестивалів і арт-проектів сприяв появі численних стінописів, що поєднують соціальні, філософські та культурні сенси, підвищуючи туристичну привабливість міста. Окреме місце в міському стріт-арті посідають мурали, створені з ініціативи громади та присвячені полеглим героям, які виконують меморіальну функцію і формують патріотичні почуття, поєднуючи мистецтво з колективною пам'яттю. Систематизація та популяризація муралів як культурного ресурсу дозволяє ефективно планувати культурно-мистецькі маршрути та зміцнювати позиції міста як одного з провідних центрів культурного туризму України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грицьку В. Доцільність організації фестивалів для активізації туристичної діяльності в Чернівецькій області / В. Грицьку, Ю. Грицьку // Географія в інформаційному суспільстві. Збірник наукових праць. У 4 тт. К. ВГЛ Обрії. 2008. т. 4. С. 219-221.

2. Гуменюк А. М. Фестивальний туризм як інструмент формування туристичного іміджу міста // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2015. Вип. 49. С. 112-118.

3. Мельниченко С. В., Шведун В. О. Подієвий туризм як чинник розвитку регіонів України // Економіка та держава. 2017. № 6. С. 28-32.

4. Мисько В. З., Чупрун А. М. Історія становлення та розвитку культурно-мистецького туризму у Кам'янці-Подільському. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: збірник наукових праць з матеріалами X Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 26 грудня, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 581-584.

ЦУКРОВИЙ МАГНАТ ЛЕОПОЛЬД КЕНІГ ТА ЙОГО ПРАОНУКА СІБІЛЛА ШТРАК-ЦИММЕРМАН: ДОРОГА ДО УКРАЇНИ

Тарасенко Анастасія, учениця 6 класу Комунального закладу «Улянівська гімназія» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, здобувачка освіти Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області

Керівник – **Астапова Яна Валеріївна**, керівник куртка Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області

Назва селища Шарівка на Харківщині пов'язана з іменем осавула Охтирського полку Матвія Шарія, який у 1700 році заснував тут поселення. На схилах глибокої балки, що виходить до річки Мерчик, було закладено паркову територію з використанням природного лісу та фруктових садів. Упродовж XVIII-XIX століть маєток переходив у власність різних родів, зокрема Ольховських і Гебенштрейтів [1].

Остаточне формування палацово-паркового ансамблю відбулося у 1881-1917 роках, коли власниками стали Леопольд Єгорович Кеніг та його син Юліус. За цей період площа садиби зросла до близько 70 гектарів, а архітектурний комплекс набув завершеного вигляду з елементами неоготики та ландшафтного парку англійського типу [4, с. 215]. Саме тоді Шарівка перетворилася на один із найвиразніших маєтків Слобожанщини.

Леопольд Кеніг (1821-1903) – представник відомої підприємницької родини німецького походження, один із найбільших цукрозаводчиків Півдня Російської імперії. Його економічна діяльність була пов'язана насамперед із розвитком цукрової промисловості на українських землях, зокрема Харківщини.

Особливість постаті Кеніга полягає не лише в масштабах його статків, а й у підході до підприємництва. У спогадах та родинних свідченнях зафіксовано його ставлення до багатства як до відповідальності, а не привілею. Він наголошував, що матеріальні ресурси є тимчасовими й даними «в піклування», а освіта і знання – єдиною незаперечною цінністю. Така етична позиція наближала його до кола підприємців-меценатів, які відіграли важливу роль у соціальному розвитку українських міст.

У другій половині XIX століття в Україні сформувався феномен промислової благодійності. Василь Симиренко підтримував українське книговидавництво й освіту; Микола Терещенко спрямовував значні кошти на лікарні, школи та мистецькі інституції; Іван Харитоненко розвивав інфраструктуру Сум; Олексій Алчевський сприяв індустріалізації сходу України. Леопольд Кеніг належав до цього середовища підприємців, для яких доброчинність була складовою світогляду [3; 5; 7].

Після революційних подій 1917 року маєток утратив своїх власників, а в радянський період використовувався як санаторний заклад. Наприкінці XX – на початку XXI століття постала проблема збереження архітектурної пам'ятки. Шарівський палацово-парковий комплекс має статус пам'ятки культурної спадщини національного значення, однак тривалий час перебуває у стані часткової руїни.

У 2017 році маєток відвідала Сібілла Штрак-Циммерман – праонука Леопольда Кеніга. Цей візит став важливою подією для місцевої громади та дослідників історії Шарівки. Саме тоді активізувалася робота зі створення музейної експозиції, присвяченої історії садиби. За кілька років зібрано близько тисячі експонатів, розпочато систематичні наукові пошуки, налагоджено просвітницьку діяльність.

У 2020 році побачило світ перше видання книги, присвяченої історії маєтку. Видання стало результатом багаторічних архівних і краєзнавчих досліджень. Підтримка

нащадків родини Кенігів додала цьому проекту символічного значення: історія маєтку вийшла за межі локального наративу й набула європейського виміру.

Постать Сібіллі Штрак-Циммерман у цьому контексті є прикладом історичної пам'яті, що долає часові й просторові кордони. Її інтерес до родинної спадщини в Україні свідчить про збереження зв'язків між поколіннями та відповідальність за культурну спадщину.

Шарівка сьогодні – це не лише архітектурна пам'ятка, а й простір діалогу між минулим і сучасністю. Історія Леопольда Кеніга та його родини демонструє, що підприємництво може поєднуватися з меценатством, а приватна ініціатива – впливати на культурний розвиток регіону.

Таким чином, дорога до України для нащадків родини Кенігів є не лише географічною, а й ціннісною – поверненням до місця, де формувалася частина їхньої родинної історії та де сьогодні триває боротьба за збереження історичної спадщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків: Харків, 1918. 308 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001320> (дата звернення: 12.02.2026).
2. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область / гол. редкол. П. Т. Тронько. К.: УРЕ, 1967. 1008 с.
3. Кеніг Л. Є. Спогади (фрагменти) // Підприємці та меценати України XIX століття: зб. документів. К.: НАН України, 2019. С. 214-228.
4. Палаці і садиби України: історія та сучасність / за ред. Л. Прибєги. К.: Мистецтво, 2021. 352 с.
5. Смолій В. А., Рєсєт О. П. Підприємництво і меценатство в Україні (XIX – початок XX ст.). К.: Інститут історії України НАН України, 2020. 280 с.
6. Шарівський палацово-парковий комплекс: історико-архітектурне дослідження / уклад. О. Лобко. Харків: ХНУБА, 2020. 148 с.
7. Ясь О. В. Українські підприємці другої половини XIX століття: соціокультурний вимір. К.: Ніка-Центр, 2022. 312 с.

ІСТОРІЯ ЗМІНИ АРХІТЕКТУРИ МИРНОГРАДСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЛІКАРНІ ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ

Трилисєнко Єлизавєта, учениця 8 класу, заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №10 Мирноградської міської ради, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

Керівник: Медведєв Костянтин Володимирович, учитель історії, заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №10 Мирноградської міської ради, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК

Актуальність теми: Розвиток України як суверенної й незалежної держави супроводжується зростанням та покращенням скарбу нації, культурного спадку нашої держави. Тому постійно зростає інтерес до рідного краю, його цікавостей, особливостей та історичних цінностей.

Предмет дослідження: вплив сучасного мистецтва Донеччини на формування культури пам'яті та самоідентифікацію її мешканців.

Об'єкт дослідження: архітектура Мирноградської міської лікарні Донецької області

Мета дослідження: на основі комплексного аналізу неопублікованих та опублікованих документів, наукових праць, систематизування знань та опрацювання відомостей сучасної архітектури на основі її зміни, дослідити вплив історії архітектури

Мирноградської центральної міської лікарні від 1928 р. до 2022 р. на сучасну архітектуру.

Наукова новизна роботи: вперше здійснюється спроба створити цілісну історію зміни архітектури лікарні та з'ясувати її вплив на сучасну архітектуру.

Практичне значення дослідження: результати дослідження можна використовувати для подальшого дослідження цього питання, для музейних експозицій, створення екскурсій, а також для створення плану по зміні стилю архітектури та модернізації лікарні

Місто Мирноград було засноване у 1911 році. Його виникнення пов'язане з будівництвом Новоекономічного рудника. За дату заснування взято орендний договір від 20 вересня 1911 року.

Кінець 20-х років минулого століття ознаменувався бурхливим будівництвом не тільки житлових будинків для робітників і службовців Новоекономічного рудника, але і об'єктів міської інфраструктури. З ростом населення виникли проблеми в забезпеченні жителів селища в своєчасному і якісному медичному обслуговуванні. Тому було прийнято рішення про будівництво рудничної лікарні. Будівництво почалося у 1924 році.

Головний корпус лікарні був побудований ще в 1927 році. Нову лікарню на 150 ліжок побудували методом народного будівництва і планували відкрити до 10-ї річниці Жовтневої революції, як і Палац Праці. За задумом партійного керівництва району лікарня повинна була стати ще одним «символом торжества соціалістичного ладу». Але будівництво лікарні проходило з порушеннями ведення будівельних робіт, а якість робіт викликала багато нарікань з боку місцевої влади. Як наслідок, «забули» підвести воду і дату відкриття лікарні перенесли аж на осінь 1928 року.

На той час це була монументальна споруда, друга за розмірами в селищі Новоекономічного рудника. С самого початку – трьохповерхова будівля (з підвальним поверхом) з місцевого природного каменю(тобто надземних поверхів було два), вона була побудована методом народного будівництва на абсолютно відкритому місці поблизу набитою ґрунтової дороги, що з'єднувала Новоекономічний рудник, шахту № 3 і Гродівський рудник. За роки свого існування будівля лікарні жодного разу не зрадила первісному призначенню. У роки Другої Світової війни, під час окупації тут були військовий шпиталь і лікарня для місцевого населення.

Згодом вже у післявоєнні роки будівля стала архітектурною домікантою при формуванні вулиці Ватутіна (сучасна Соборна). Територія навколо лікарні завжди була огорожена плиткою (з початку – металевим, потім – кам'яним, з шлакобетону, деякий час – дерев'яним, потім знову – металевим).

7-е десятиліття ХХ століття відзначилось для лікарні як в одному плані погано, так і в іншому добре. Бо саме в цей час відбулась масштабна пожежа, через яку згорів фасад. Його не відновлювали, а відремонтували вже в новому стилі. Тому старого фасаду (1927 року) вже майже немає. Після масштабної пожежі на початку 70-х років минулого століття добудували третій надземний поверх. Сучасний фасад будівлі облицьований керамічною плиткою назавжди втратив свій первозданий вигляд. У 1971 році був проведений суботник, під час якого було висаджено 300 дерев.

Після розпаду СРСР закрили багато проектів. Таким чином на території лікарні навіть по теперішній час стоять покинуті та недобудовані споруди. Колишня котельня, нейрологія та кухня. Не дивлячись на складне становище лікарня розвивалась. Та, що головне, модернізувалась. Переходячи від конструктивізму до сучасних стилів. Більш до модернізму. У 2018 році стіни лікарні утеплюли.

За весь час радянського союзу лікарня була в одному стилі – конструктивізм, як і багато інших будівель того часу. Підлога та стіни була здебільшого викладена плиткою з

своєрідним візерунком притаманним тому часу. Стелі були високими. У ранні роки в лікарні було багато символіки радянського союзу. Був притаманний червоний колір.

Після розпаду СРСР лікарня, хоч і не одразу, але почала удосконалюватись. Здебільшого за допомогою фінансування держави та участі у Міжнародних акціях та допомагах. Хоча і не все зараз змінилось з радянського часу. Тому не можна вважати, що лікарня позбулася конструктивізму. На початок 2022 року лікарня всередині виглядала так:

Висновки: Лікарня за більшу свою половину часу існування була в стилі конструктивізму. Він був у ній присутній так само, як і в багатьох інших. Розміри лікарні збільшувались. Естетичний вид покращувався. Територія лікарні облаштувалась деревами та клумбами. Лікарня здебільшого мала білі та червоні кольори. Підлога була викладена плиткою, або застеляна ліноліумом. Зовнішній вигляд був, як у звичайної цегляної будови того часу. Після розпаду СРСР лікарня почала покращувати свій вигляд. Та оновлювати його до сучасного. У 2018 році стіни були утеплені. Внутрішній вигляд змінювався з великою швидкістю. Багато відділень сучасної лікарні залишились без змін, а деякі стали схожі на сучасні. На 2022 рік ми можемо сказати, що зараз внутрішній стиль архітектури лікарні більш схож на конструктивізм, а зовнішній на модернізм, або деконструктивізм в деяких містах з елементами радянського конструктивізму.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мирноград.// Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4>

2. У Мирнограді працює відновлене хірургічне відділення міської лікарні. // Офіційний сайт Мирноградської міської ради. – 2018. – 18 грудня. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://dimitrov-rada.gov.ua/news/u_mirnograd_i_pracuy_e_vidnovlene_hirurgichne_viddilennya_miskoyi_likarni

3. Шулюпова О. Головна людина лікарні // Інтернет-газета «Жизнь». – 2011. – 18 серпня. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://lifedon.com.ua/special_project/articles/567-glavnyy-chelovek-bolnicy.html

4. Мирноградська ЦМЛ: нові палати та інвентар. // Телеканал «Орбіта». – 2017. – 22 червня. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://orbita.dn.ua/mirnogradskaya-tsgb-novye-palata-i-inventar.html>

5. У Мирнограді продовжується робота по термомодернізації будівлі поліклініки. // Сайт міста Покровська та Мирнограда «06239». – 2020. – 5 травня. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.06239.com.ua/news/2751641/v-mirnograde-prodolzaetsa-rabota-po-termomodernizacii-zdania-polikliniki>

6. Блог Сергія Луковенка «Старий Рудник». Публікації від 12.02.2021, 15.02.2021, 23.02.2021 та 18.03.2021. Електронний ресурс. Режим доступу:

<https://www.facebook.com/sergiylukovenko/>

ЧОРНИЦЯ ТА КАЛИНА – ЯГОДИ УКРАЇНИ

Холоденко Євгенія, вихованка гуртка «Пішохідний туризм» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник: **Холоденко Ірина Олексіївна**, керівник гуртка – методист Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

В українського народу в особливій пошані багато рослин: не можна уявити собі двору, де б не ріс кущ калини; садили вербу, тополь, вишню. Майже у всіх народів є улюблені рослини-символи, обереги. У канадців – клен, у японців – хризантема, а в нас – калина, верба, тополя, вишня, дуб. Калина – рослина нашого українського роду, яка стала не просто рослиною, а справжнім символом.

Але є що одна рослина нашої країни – чорниця, яка не є символом України, але є важливою частиною української народної культури, яка відображена у багатьох аспектах фольклору та побуту. Це одна з найсмачніших дикорослих рослин, її можна зустріти під час походів в Карпати, є джерелом заробітку для місцевих жителів. Чорниця – чи не найкорисніша з усіх корисних у лісі. І листя, і ягоди, і пагони цієї рослини по праву вважають універсальними лікарськими засобами, які широко застосовуються у народній і в традиційній медицині. Вирішила порівняти ці рослини: їх лікувальні властивості, найти місце в українській обрядовості, адже, на мій погляд, чорницю теж можна віднести до символів України.

Чорниця звичайна, або черниця, борівка, у Карпатах – афина, чагарничкова рослина з родини брусничних.	Рослина сімейства Жимолостевих. Назва від слова «калити» – розжарювати до червоного.
---	--

Калина та чорниця в обрядах

Загалом, чорниця є важливою частиною української народної культури. Кожен похід у ліс також супроводжувався словесними заклинаннями й примовками. Поліські ліси сповнені особливої, атмосфери. Це – наші місця сили, джерело натхнення, простір, що існує поза межами часу. Пісні, що лунали під час збирання чорниць, зберегли в собі відбитки прадавніх вірувань, життєвих перипетій, глибинних почуттів, радощів і смутку. У них – ми справжні, щирі, незабутні. Деякі старожили ще й нині співають їх у лісі, наповнюючи його дзвінкими голосами, що ніби зливаються з шелестом гілок і диханням землі. Починаючи брати ягоди, молилися, просили Божої помочі й захисту від усякої «нечисті», вужів, гадюк, промовляли: «Господи, поможи мені ягод набрати», або проказували молитву «Отче наш». Чорниця часто фігурує в піснях, де оспівується краса природи та літній збір ягід. Фрагмент однієї з «ягідних пісень», яку в	Гарний кущ калини порівнювали з дівочою красою, жіночою вірністю та сімейним життям. У кожному домі господині намагалися поставити кілька гілок квітучої калини. Вважалося, що її запашний колір приваблює кохання та посилює увагу чоловіка до дружини. У такий нехитрий спосіб намагалися наші прабабусі зміцнити сімейні узи або налагодити стосунки з чоловіком після сварки. Хлопці, яким набридло ходити в холостяках, чіпляли на картуз гронку стиглих калинових ягід, даючи знати дівчатам, що їхнє серце вільне для серйозних стосунків. Калина берегла будинок від «злого» ока та псування, недобрих думок та чорної заздрощів сусідів. Візерунчасті полотнища з зображенням калини вішали у «червоному» кутку, над вхідними дверима, над вікнами, ніби створюючи заслін для входу в будинок різної нечисті. Весільний коровай прикрашали калиною, що символізувала любов та
--	--

<p>Центрі культури та дозвілля записали зі слів жителя села Підріччя Домни Цьомах:</p> <p><i>Беру ягідки, а мені рученьки болять, Ой, щось на мене воріженьки говорять, Нехай говорять, як у лісі на вовка, Ой, бодай же їм заболіла головка.</i></p> <p>Також збір ягід – це спосіб підтримати родинний бюджет чи шанс здійснити свою маленьку мрію для дітей та молоді.</p>	<p>згоду. Правильно помітив народ, адже навіть кісточки ягідки калини нагадують формою серце.</p>
---	---

Ягоди в народній творчості

<p>В народній творчості згадується чорниця у піснях про жіночу працю: збирання ягоди у лісі, є символом примирення між родинами, коли сваха молодого і молодої збираються разом на чорниці. Чорниця згадується в загадках: «Сині маки в полі, а чорні дітки в кошику», «Чорна, а не галка; солодка, а не цукор; росте в лісі, а не на дереві»; в прислів'ях та приказках: «Де багато чорниці, там і хата недалеко»...</p>	<p>Без образу калини не можна уявити пісенної народної творчості: «Ой у лузі червона калина», «Ой у лузі при долині зацвіла калина», також у вишивці на сорочках, рушниках, у розписі посуду, в кованих виробах, у різьбленні, в прикрашанні житла, у розписах печей, гончарних виробах, в писанках.</p>
---	--

Висновок

Калина – споконвічна і вірна супутниця нашого життя і побуту. Її шанують за пишну вроду і цілющі властивості. Немає, мабуть, такого села у нашій країні, де б не рум'яніла червоними ягодами аж до самої зими калина. Мабуть, саме цим і пояснюється безліч населених пунктів в Україні з поетичною назвою. Куц калини побіля материнської чи бабусиної домівки – це не тільки окраса. У ньому глибинний зміст. Це наш духовний світ, наша спадщина, яка опредметнює духовний потяг до рідної землі, свого берега, своїх традицій. Але пам'ятайте, що у злих, недобрих людей калина не росте.

Загалом, чорниця також є важливою частиною української народної культури, яка відображена у багатьох аспектах фольклору та побуту. Екологічно чисті ягоди чорниці є надзвичайно корисними для організму. Збирання ягід чорниці – це щорічний ритуал жителів західних регіонів України, коріння якого сягає сивої давнини, та не втрачає своєї актуальності й досі. Ягідні пісні Волинського Полісся є елементами нематеріальної культурної спадщини Волині.

Стало зрозумілим, що калина та чорниця – це більше ніж рослини. Це символи нашої культури, нашої історії, нашої ідентичності. Вони нагадують нам про міцне коріння нашого народу та його незламний дух.

КУЛАЧНІ БОЇ ЛУБЕНЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ

Шабрат Максим, учень 7 класу ОЗ «Тарандишівська ЗОШ І-ІІІ ступенів», вихованець гуртка «Музезнавство» КЗ «ПОЦНПВТКУМПОР»

Науковий керівник: **П'яташ Валентина Суфімівна**, керівник гуртка «Музезнавство» КЗ «ПОЦНПВТКУМПОР»

Фольклорно-етнографічна спадщина Полтавщини зберегла безліч свідчень про давні народні звичаї, що поєднували в собі гру, обряд і змагання. Одним із таких

феноменів були кулачні бої – змагання між жителями сусідніх сіл, які мали не лише розважальний, а й соціально-об'єднувачий характер, що із плином часу набули форм спортивного змагання. Як зазначає Євген Онацький в «Українській Малій Енциклопедії», це «кулачний спорт, з якого розвинувся теперішній бокс», де «честь українців визначалась у тому спорті: не боявся кулачки, себто не втрачав гідності» [Онацький, т. VII, с. 7788].

На межі XIX-XX століть це явище було поширене в селах Губське та Тарандинці поблизу Лубен. Саме тут етнограф К. С. Милорадович зафіксував надзвичайно докладні описи «кулачок», які збереглися в його збірці «Лісова Лубенщина» (1900).

Мета дослідження – розглянути явище кулачних боїв як складову частину традиційної культури Лубенщини кінця XIX – початку XX століття, проаналізувати правила, соціальну функцію та символічне значення цієї народної забави.

За етнографічними свідченнями, кулачні бої відбувалися у святкові дні, найчастіше під Різдво чи на Водохреще. Громади сходилися на пагорбах обабіч долини, вигукуючи виклики:

«Давай!» – кричали губчани.

«Давай, давай!» – відповідали тарандинці.

Спершу бились хлопчачки, потім – парубки, далі – чоловіки. Правила були суворі: лежачого бити не можна, доки він не підведеться. У цьому виявлялася своєрідна «етика бою» – навіть у розпалі сутички не дозволялося бити беззахисного.

Попри зовнішню жорстокість, кулачні бої були не випадковою бійкою, а своєрідним обрядом. Їх сприймали як випробування мужності й колективної честі. За словами В. Милорадовича, гора після бою «як поміст, полита кров'ю», але після сутички ворогів не було – бої не мали на меті помсту.

Організаторами «кулачок» ставали заможні господарі, які виставляли відро горілки або барило напою для переможців. Таким чином, перемога мала й економічний, і символічний вимір – честь громади підтверджувалася на очах усіх.

Участь у боях брали майже всі – від підлітків до священника: «Піп стояв за Назарців та за Гавриків, підпережеться у кожушанці й іде, і його не минали». Цей факт засвідчує, наскільки звичай був вкорінений у народному побуті, не сприймався як злочин, а радше – як народна традиція.

Були випадки, коли кулачні бої ініціювали навіть солдати, які стояли в Тарандинцях. Офіцер призначив «нагороду» – відро горілки тим, хто переможе. Тоді бої набули небаченого розмаху: губчани вигнали тарандинців «до млинів», а жінки вибігали з кочергами, щоб обороняти своїх.

Є. Онацький у своїй енциклопедії зазначав, що «українці у старовину вважали за безчестя ухилитись від кулачки», бо «мужність і гідність виявлялись у бою». Отже, кулачний бій був не просто розвагою, а способом збереження колективної честі громади, її символічним «випробуванням духу».

На початку XX століття кулачки зникли через численні каліцтва і смертельні випадки. Люди почали вважати таку забаву «недобрим ділом». Із поширенням освіти, військових гімнастичних вправ і сучасного спорту (зокрема боксу), давній народний звичай поступово відійшов у минуле.

Кулачні бої Лубенщини – важливий елемент традиційної культури, який поєднував ігрову, змагальну та моральну функції. Вони відображали світогляд українського селянина – прагнення до справедливості, відвагу, колективну гідність і внутрішню дисципліну. Як слушно зазначав Є. Онацький, саме в цих кулачних змаганнях зароджувався «спортивний дух українського народу», який згодом розвинувся у нові форми фізичної культури.

Список використаних джерел:

1. Милорадович К. С. Лісова Лубенщина. – Т. LXX. – 1900. – С. 82/681.
2. Усні свідчення мешканців сіл Губське та Тарандинці, записані на початку ХХ ст.
3. Крамаренко В. Переклад, примітки й адаптація текстів етнографічних записів К. С. Милорадовича. – Лубни, 2024.
4. Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія: культурно-історичний словник українського народу. – Буенос-Айрес, 1960–1967. – Т. VII, с. 7788.
5. Українська етнологія: навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2012. – 384 с.

ТЕМАТИКА ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ МИХАЙЛА ГАВРИЛКА ЗІ ЗБІРКИ «НА РУМОВИЩАХ»

Шарпило Маргарита, Таран Світлана, вихованки гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради», учениці Новоселівської гімназії Новоселівської сільської ради Полтавського району Полтавської області
Керівники: **Копилець Євгеній Вікторович**, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради»

Пентова Анна Андріївна, директор Новоселівської гімназії Новоселівської сільської ради Полтавського району Полтавської області

Постать нашого земляка, уродженця хутора Гаврилки (нині – околиці села Рунівщина Полтавського району Полтавської області) – художника і скульптора Михайла Гаврилка є широко відомою. Ця надзвичайно обдарована людина прожила коротке, але дуже насичене життя, яке без вагання віддала у боротьбі за волю України.

Коли говорять про Михайла Гаврилка як про митця, у першу чергу згадують його скульптурні твори, присвячені Тарасові Григоровичу Шевченку. Знають його і як одного з кращих випускників Миргородської художньо-промислової школи з малювання. Значно менше відомо про те, що Гаврилко був ще й поетом. Єдина його поетична збірка вийшла 1910 року.

Збірка віршів Михайла Гаврилка має назву «На румовищах». Старовинне українське слово «румовище» означає «руїна». Про що ж писав свої вірші Гаврилко, які руїни він мав на увазі? Ми відшукали цю книгу в інтернеті і хочемо поділитися з вами своїми висновками.

Збірка віршів на 80 сторінок вийшла тоді, коли Михайло Гаврилко вже кілька разів був заарештований, неодноразово сидів у тюрмі місяці за участь в українському національно-визвольному русі і змушений був виїхати до Австро-Угорщини, рятуючись від переслідувань російської царської влади. Тому головні теми та мотиви віршів – труднощі та поневіряння тюремного ув'язнення, туга за рідним краєм.

Про тяжкий душевний стан автора, його переживання говорять, наприклад, такі рядки:

*Одних повішали, побили,
В гарячій крові потопили,
А других підступом зловили
І ними тюрми загатили;
А треті сохнуть по чужинах,
Як негри роблять при машинах;
Чужинців гордих обробляють,
Самі ж, не ївши, подихають...*

Свою тугу за Полтавщиною автор також втілює у поезії:

*Мій тихий, любий, милий край
Високо гори заступають,
А небо ясніє над ним
Крилаті хмари застилають.
І як би я не йшов високо
На буйні гір тих верховини –
Мені в туманах не побачить
Моєї рідної країни.*

За деякими віршами Михайла Гаврилка вгадуються рядки його улюбленого Тараса Шевченка. Наприклад, у Гаврилка читаємо:

*Минає хвиля по хвилині
Минають дні... Літа ідуть,
В країну тліни та руїни
Мене помаленьку ведуть.
Мене тривога обіймає,
Журба, печалі та жалі;
Кінця, ні впину їм немає,
Ні відпочинку на землі.*

І відразу згадується Шевченкове:

*Минають дні, минають ночі,
Минає літо; шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить,
І все заснуло. І не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу й не сміюсь...*

Під деякими віршами у збірці вказано дату та місце їхнього написання, тому ми знаємо, що окремі з них написано у 1905 році в Санкт-Петербурзі, де певний час Михайло Гаврилко навчався в Центральній школі технічного малювання. Частину створено у 1907 році на Миргородщині, де його неодноразово заарештовували. Частина віршів з'явилася у 1907-1909 роках вже на чужині в Австро-Угорщині. Цим пояснюється загальний песимістичний настрій збірки. Тому і її назва – «На румовищах», тобто на руїнах. Це нездійснені надії, зруйноване молоде життя автора-українця, який в умовах російського поневолення та на чужині не міг реалізувати себе.

Та Михайло Гаврилко не скорився долі. Він продовжив протистояти поневоловачам українського народу і увійшов в історію як організатор збройної боротьби проти російського царизму, а згодом і проти більшовицької влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гаврилко М. На румовищах. Краків, 1910. 80 с. URL:

<https://diasporiana.org.ua/poeziya/828-gavrillko-m-na-rumovishhah/>

ГОНЧАРНИЙ ПОСУД У ПОХОВАЛЬНОМУ РИТУАЛІ СЛОБОЖАНЩИНИ

Шенелева Дар'я, гурток «Юні екскурсоводи» Донецького ОЦТК

Керівник: **Мирошниченко Людмила Леонідівна**, керівник гуртка «Юні екскурсоводи» Донецького ОЦТК

У селищі Шабельківка, що входить до складу міста Краматорськ Донецька область та належить до історичного краю Слобожанщина, здавна відомі значні поклади корисних копалин, зокрема крейди, кременю та глини. На околиці населеного пункту

височіє Червона гора, яка отримала свою назву через характерний червонуватий відтінок, зумовлений глиняною основою. Ця місцевість відома ще з часів заснування селища.

Гора розташована на перетині вулиць Данила Мурашка та Мисливської, вкрита деревами, кущами та різнотрав'ям. Особливо помітним її червоний колір стає взимку, коли відсутня рослинність і сніговий покрив, і вершина набуває виразного червоного забарвлення. Саме поклади якісної червоної глини стали передумовою розвитку в Шабельківці традиційного гончарства.

До революційних подій у Шабельківці кількість вулиць була невеликою. Як згадував місцевий житель Тимофій Садовий, серед найдавніших назв, які збереглися в пам'яті людей, були «Стрепетівка», «Панкратівка» та «Матушина» [2]. Старожили Шабельківки по-своєму пояснювали походження назв давніх вулиць. Так, назву «Матушина», за їхніми словами, пов'язували з тим, що в цій місцевості частіше народжувалися дівчата, тоді як «Панкратівка» отримала свою назву через переважання народження хлопців. Саме на Панкратівці мешкали вправні майстри гончарної справи. Серед них старожили згадували гончаря на прізвище Моїсеєнко. Виготовлений ними посуд – горщики, глечики та макітри – реалізовували на місцевому ринку. Ці відомості наведено у праці В. Ф. Коцаренко «Краматорськ: забуті сторінки історії» [1].

Останнім етапом земного буття людини є смерть. У традиційній обрядовості, що супроводжує цей скорботний момент, глиняний посуд відіграв важливу символічну й практичну роль. Його використовували як ємності для кануну, води, зерна, каші та свічок. Також застосовували спеціальні глиняні вироби – «бочонки» та «журишки», призначені для обкурювання житла ладаном під час свят і похоронних обрядів. У символічному значенні гончарні вироби виступали своєрідним посередником між світом живих і світом померлих, виконуючи функцію духовного зв'язку.

Коли людина помирала, рідні запалювали воскову свічку та кадили ладан у глиняний посудині. Біля голови покійного в хаті ставили глечик, наповнений житом, у який вставляли свічку. Це робили з вірою в те, що таким чином добро і достаток не залишать родину разом із померлим. У поховальній традиції використовували кілька основних видів глиняного посуду, які одночасно були елементами культури харчування: кухлики (чашки), миски (тарілки) та горщики. Посуд для напоїв умовно поділявся на дві групи – з ручкою, до яких належали кухлі, і без ручки. До останніх, залежно від форми та об'єму, відносили келишки, келихи, кубки, чарки, стопки, а також іноді склянки, румки чи пугарі. Деякі з цих назв уживали і щодо глиняних виробів.

Невеликі кухлики та чашки мали поширення в різних місцевостях досліджуваного краю. Так, у селі Бубнівка на території Поділля побутували маленькі глечикоподібні посудини, відомі як «кухлики на коливо». Їх використовували під час похоронних обрядів – ставили біля покійного та застосовували під час поминальних відправ. Такий кухлик розміщували на столі, зверху клали калач, а до вушка або бокової частини прикріплювали свічку. Згодом почали виготовляти спеціально призначені для цього кухлики, конструкція яких передбачала невеликі виступи або своєрідні «ліхтарики» збоку, куди зручно встановлювали поминальні свічки. Це свідчить про поступове вдосконалення форми глиняного посуду відповідно до обрядових потреб [3]. У слободі Микільське, що належить до регіону Слобожанщина, існував звичай ставити біля голови померлого глиняний кухлик, наповнений медом. До цієї посудини прикріплювали свічку, яку запалювали під час обрядових дій. Після поховання кухлик не прибирали, а залишали на підвіконні протягом шести тижнів. Упродовж цього періоду щодня, вранці та ввечері, біля нього знову запалювали свічку, вшановуючи пам'ять померлого та підтримуючи обрядовий зв'язок із його душею [4]. У Новомосковському повіті колишньої Катеринославська губернія (на території сучасної Дніпропетровська область) існував

звичай ставити канун у глиняний глечик, а свічку фіксували, встромляючи її в булку. Цей обряд поєднував практичне та символічне значення, забезпечуючи дотримання традиційної поховальної практики [5]. У цьому випадку семантика використання глиняного посуду є зрозумілою: він слугував для годування душі померлого, виконуючи символічну функцію підтримки зв'язку між живими та небіжчиком [3]. У селі Бубнівка гончарі виготовляли спеціальні миски, відомі як «на принос». У них приносили панахиди, укладали чотири калачі, а до краю миски прикріплювали свічку, після чого виріб ставили на стіл під час обрядових дій.

На Слобожанщина були характерні певні поховальні звичаї. Серед них – відомий обряд розбиття нового горщика під час винесення померлого з хати. Порівняння з археологічними даними свідчить, що такі дії, як розбивання горщика при винесенні небіжчика, укладання перевернутого горщика на могилу, а також носіння на могилу черепків із жаром для підпалювання соломи з-під тіла покійного, мали символічне значення. Вони слугували ритуальним засобом для супроводу людини у перехід до іншого світу, забезпечуючи завершення земного життя та допомагаючи душі покійного перейти в інший вимір існування.

Ці висновки були викладені Андрій Топорков у результатах його досліджень, проведених як на Полісся, так і в інших слов'янських етнічних регіонах [6]. Він зазначав, що ритуальне розбивання посуду символізує оновлення життя та найчастіше застосовується під час обрядів, які відзначають перехід людини в інший віковий або соціальний статус – зокрема при народженні, весіллі та похованні. Хведір Вовк наводив приклад, коли під час винесення померлого з хати розбивали новий горщик «щоб ніхто більше не вмирав», і лише після цього родина виходила з дому та приєднувалася до процесії [7]. Зокрема, цей звичай був зафіксований Павло Чубинський у селах Наддніпрянщини [8].

Під час поховання священик кропив могилу освяченою водою, яку несли в глиняному горщику. Після обряду горщик ставили догори дном на могилу, щоб покійний міг «користуватися водою» у потойбічному світі. У давнину перед домовиною несли миску з коливом – кутею – і проводили обряд із худобою. Горщики з кашею часто клали безпосередньо в могилу, виконуючи подвійну функцію: вони слугували жертвою для надприродних сил і богів, що супроводжували покійного, та одночасно ритуальною стравою для самого небіжчика. Такий обряд встановлював тривалий зв'язок між світом живих і світом мертвих.

У могилу також кидали три грудки землі та гроші. У давніх віруваннях триразове кидання землі символізувало «закриття» могили, щоб душа померлого знайшла спокій і не турбувала живих. Сьогодні цей звичай зберігся, але з дещо зміненим значенням: земля кидається як символічне останнє прощання та остаточне відпущення душі в інший світ. Обряд поминання завершував поховальний ритуал тим, що біля могили споживали канун – кутю, що символізувало єдність усіх живих. Біля хреста на могилі ставили ритуальну їжу, головною стравою якої була каша в горщику – канун, різновид куті.

Коливо (кутя, канун, сита) готували як ритуальну поминальну страву: зерно пшениці або, частіше, частіше, недроблене ячмінне варили до готовності, охолоджували та поливали медовою ситою або слабким цукровим сиропом. На Полтавщині замість зернових використовували печений білий хліб, булки, бублики або печиво, які кришили в миску та поливали ситою або солодкою водою. Саме ця страва й називалася канун – кутя.

До сьогодні канун залишається обов'язковою ритуальною стравою поминальної традиції майже на всій території України, зберігаючи своє символічне значення [9]. Без кануну – куті – поминків неможливо. З часом обряд зазнав змін. На Донеччині, у Слобожанщині, поминальна каша називається кутя. У нашому селищі Шабельківка її

готують і досі виключно з рису, заливаючи солодким узваром, а поминають померлого здебільшого вдома. Лише у поодиноких випадках, коли людина померла й не мала власного житла, а її привезли хоронити до рідного села, збирали сусідів і знайомих, щоб провести поминки на цвинтарі.

У давнину, після похорону, учасники обряду збиралися на поминальний обід. Вечором жінки хрестилися та сідали за стіл із кануном – кутею. Господиня ставила посеред столу миску з розведеним медом (канун – кутя), іноді додаючи до неї три крихти. Біля миски розміщували хліб і горілку, а також ложку, якою користувався покійний. Вважалося, що опівночі душа померлого прилетить у вигляді мухи та сяде на миску, щоб «пити» мед, символічно продовжуючи зв'язок із живими.

З літературних джерел відомо, що до середини ХХ століття в обрядах, зокрема весільних та поминальних, застосовували спеціально виготовлений декорований глиняний посуд. Єдиний точно зафіксований «перепієць» – глечик для горілки зі специфічним оздобленням – був виготовлений у 1923 році гончарем Мусій Гаврилович Можчіль із села Постав-Мука (Полтавська область). Орнаментація цього глечика відзначається багатством декоративних елементів, які більше характерні для місцевих мисок, ніж для глечиків [10].

Єдина достеменно зафіксована миска для поминального обряду вирізняється від інших тим, що на ній намальовано православний хрест, який займає центральне місце в композиції та підкреслює її ритуальне призначення [11, с. 343]. Саме на основі хрестоподібних знаків етнографи зафіксували народне призначення таких виробів. Символ зберігся, адже хрест є головним християнським знаком. Ці глиняні вироби застосовували під час поминальних обідів після поховання, у першу п'ятницю Великого Посту та для принесення до церкви, що зумовлювало їхню декоративність і особливе оздоблення.

Після ХІХ століття в орнаментації керамічних виробів відбулися помітні зміни. Декоровані глиняні вироби здебільшого виконували естетичну функцію – слугували прикрасою столу та оселі. Українці ХІХ-ХХ століть широко використовували декоративний посуд, переважно миски, глечики та перепійці, як для подання їжі та напоїв, так і для оздоблення інтер'єру. Водночас його не ставили на вогонь, оскільки нагрівання псувало орнаменти. Тому посуд, призначений для приготування страв безпосередньо на вогні, зазвичай не декорували багатим оздобленням.

Непотрібний на даний час посуд зберігали на горищі або в коморі, де тримали запаси зерна, продуктів, кухонне начиння, інструменти та сезонні речі, часто перевернутим догори дном, аби залишався чистим. У селищі Черкаське, Краматорського району, після смерті своєї прабабусі на горищі її будинку ми знайшли багато посуду. Він був захований у дві великі сорок-літрові каструлі: у першій містилися тарілки для першої та другої страви, у другій – грановані стакани, чарки, ложки та виделки. Посуд було бережно накрито кольоровими тканими доріжками, якими зазвичай застеляли дерев'яні лави під час ритуальних обрядів.

За словами сусідки, баби Ніни, цей посуд у бабусі брали всі односельці для весіль та похоронів, а дерев'яні столи та лави зберігалися у Фисак Володимир, який жив біля школи. Сьогодні ці обряди проводять у кафе в центрі селища на замовлення [12].

Отже, у поховальній обрядовості мешканців Слобожанщини на досліджуваній території використовували три основні різновиди глиняного посуду як елемент культури харчування та ритуальних дій. Кухлики, або «чашечки», призначалися для «колива», ставилися «біля тіла» померлого та використовувалися «на панахиди». Миски, або тарілки, служили для «колива» та «на принос», тоді як глечики застосовували для узвару та свяченої води. Горщики ж розбивали після винесення тіла небіжчика. Такий поділ

відображав не лише функціональне призначення посуду, а й його важливу символічну роль у поховальних обрядах.

Багато українських майстрів і сьогодні працюють із глиною, проводячи майстер-класи та виставки, де вони передають молоді секрети ремесла та знайомлять із національними традиціями. Гончарні вироби набули нових форм і способів використання, проте їхня автентичність і зв'язок із минулим залишаються незмінними. В умовах глобалізації гончарство продовжує відігравати важливу роль як складова культурної спадщини України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коцаренко В. Ф. «Маловідомі сторінки історії міста Краматорська» (Краматорськ, 1998).
2. Усні свідчення старожилів. Спогади місцевого мешканця Тимофія Садового.
3. Шульгіна Л. Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі: Матеріали до етнології. Київ, 1929. Т. 2. С. 148, 200.
4. Манжура І. І. Казки, прислів'я записані в Катеринославській і Харківській губ. Харків: 1890. С. 159.
5. Матеріали для етнографічного вивчення Харківської губернії. Харківський збірник: літ-навч. прикл. до «Харк. календарю» на 1894 рік / під ред. В. В. Іванова. Харків: Тип. Губерн. напрям, 1894. Вип. 8. С. 233.
6. Топорков А. «Домашнє начиння у повір'ях та обрядах Полісся» XIX-XX ст. – М.: Наука, 1990, [6, с. 67-129].
7. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. С. 214
8. Чубинский П. П. Праця етнографічної-статистичної експедиції. Вип. 2. СПб.: Тип. В. Безобразова, 1877. С. 708
9. Польовий матеріал автора. Записи бесід із місцевими жителями селища Шабельківка зібрані у 2020 – 2024 р.
10. Щербань О. Глиняний перепієць у весільному обряді українців. Чумацький шлях. 2008. № 5. С. 30.
11. Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі): альбом / авт.-упоряд. О. Пошивайло; худож. Ю. Пошивайло. Опішне: Укр. Народознавство, 2010. 632 с.
12. Усні свідчення старожилів. Спогади місцевої мешканки Ніни Степанівни Григор'євої.

БОЙКІВСЬКА ЦЕРКВА СЯТОГО ПАНТЕЛЕЙМОНА У МІСТІ СКОЛЕ

Поясник Марія, учениця 10 класу, Сколівського ЗЗСО I-III ступенів №2 імені Стефанії Вітрук, Сколівської міської ради, Стрийського району, Львівської області, вихованка гуртка «Юні екскурсоводи» КЗ ЛОР ЛОЦКЕТУМ при ОЗО «Сколівська академічна гімназія»,

Керівник: **Ткачик Наталія**, вчитель історії Сколівського ЗЗСО I-III ст. №2 імені Стефанії Вітрук, керівник гуртка КЗ ЛОР ЛОЦКЕТУМ «Юні екскурсоводи»

Сколівщина – серце Бойківщини, де гори, що підпирають небо, вкриті смарагдовими лісами. Тут цілющі джерела і кришталево-чисті ріки дають життєдайну силу кожному, хто їх побачить. Але особливою окрасою цих країв можна вважати дерев'яні храми, які є частиною культури, історії і природи.

Отже, дерев'яні церкви етнокультурного регіону Бойківщини є оригінальним видом сакральної архітектури, яку потрібно розглядати не ізольовано від навколишнього середовища, а в гармонії з навколишніми пейзажами, людьми, традиціями. Старожили

часто кажуть на храм «церковця». Так ніжно і зменшено-пестливо, як про щось дуже близьке і рідне.

На своєрідний стиль побудови і назви впливали історичні та природні особливості регіону. Ці церкви вражають своєю простотою і вишуканістю одночасно. Вони зберегли традиції первісних форм загальноукраїнського будівництва, і мають свої «родзинки», які відрізняють їх від інших храмів.

Давні традиції храмового будівництва як галицької, так і бойківської школи увібрала церква святої Параскеви у м. Сколе. Зараз ця церква має назву вч. Пантелеймона та займає особливе місце серед шедеврів бойківської дерев'яної архітектури.

Тема дослідження є дуже актуальною, бо дерев'яні храми потребують більшого захисту і нашої уваги, адже вони швидше руйнуються через специфіку матеріалу, з якого побудовані. Також, такі дослідження привертають увагу громадськості до історико-культурної спадщини. Актуальною є популяризація історії рідного краю.

Я обрала цю тему для дослідження тому, що саме у моєму рідному місті стоїть ця старовинна дерев'яна церква святого Великомученика Пантелеймона, споруджена в кінці XVI століття (1597 рік).

Мені цікаво було знайти відповіді на кілька питань:

- Коли з'явився Бойківський стиль храмового будівництва?
- Чим схожі бойківські церкви з іншими храмами, і чим вони відрізняються?
- Які особливості та традиції бойківського стилю можна прослідкувати і побачити у церкві святого Пантелеймона у місті Сколе? Хто розписував іконостас? Як вдалося вберегти споруду від часу, шкідників і ворогів?

- Де збереглися найдавніші храми бойківського стилю і в якому вони стані?

Для повноцінного дослідження я використовувала різні джерела. Зокрема, мала зустрічі із місцевими священиками, будівельниками, які займаються реставрацією дерев'яних храмів. Навіть мала нагоду спостерігати за реставраційними роботами покрівлі даху. Все відбувається з дотриманням традиційного бойківського народного стилю, бо церква знаходиться під захистом, так як є об'єктом історико-архітектурної спадщини. Для повноти дослідження я використовувала інтернет-ресурси і красназнавчу літературу, перелік якої додається.

Під час дослідження знайшла відповіді на всі запитання. Мені стало відомо, що більшість храмів такого стилю почали будуватися після Берестейської унії 1596 року. Вони будувалися без жодного цвяха. Вважалося, що забивати цвях у дерево, з якого будують церкву, це те саме, що забивати цвях у тіло Ісуса. Однією з найстаріших церков бойківського типу є церква у селі Кострино на Закарпатті. На Сколівщині найстарішою є церква Святого Пантелеймона у моєму рідному містечку.

У плані бойківські церкви тридільні, або, як кажуть місцеві майстри – тризрубні. Це робить їх схожими на інші церкви. Вони будуються за типовим планом: бабинець, нава, вівтар.

Кожен зруб перекритий багатоярусним (багатозаломним) чотири – або восьмигранним верхом. У церкві Пантелеймона є чотири заломы у наві і по три заломы у бабинці і вівтарі. Завдяки таким заломам бойки створювали ілюзію висоти. Натуральний колір дерев'яних брусів, з яких склали стіни, ніби натякає на зв'язок з навколишньою природою. «Пошиття» стін, піддашся, бань дерев'яними дощечками, покрівля з дерев'яної гонти – це також споріднює ці храми з навколишньою природою, горами, струнками ялинами та смереками.

Бойківські церкви мають при вході присінки (галерейки), дверні рами прикрашали декоративною різьбою. Церква Пантелеймона не мала присінка, але дверні рами

прикрашені декоративною різьбою. Членування триверхої церкви численними заломами та уступами є стильовою особливістю, яка притаманна всім церквам на Бойківщині та виділяє їх в особливий тип сакрального будівництва. Тобто, робить їх унікальними, і є характерною ознакою стилю.

Цікавою є інформація про те, як бойки оберігали храми від шкідників. Наприклад, у дерев'яних плитвах (розпиляне дерево) робили наскрізні отвори, у які під час спекотної погоди заливали олію з льону. Олія просякала в деревину, і шкідники таке дерево не займали. Зараз, звичайно, є інші способи боротьби із шкідниками. Але майстри пам'ятають про такий старовинний спосіб.

Особливої уваги заслуговує іконостас. Він зроблений в стилі бароко. Особливістю розписів є внесення української стилістики до сакральної теми. Іконостас церкви Пантелеймона має багате оздоблення, рельєфну різьбу, круглі ікони. Вражає різьба по дереву з використанням позолоти. Тут взаємодіють скульптурний декор (композиції на стінах і статуарна пластика у вівтарі), монументальний стінопис і станкове малярство. Ймовірно, що розписував іконостас у церкві відомий іконописець галицької іконописної школи Іван Руткович.

Особлива споруда на території храму – це дзвіниця. Вона розташована у південній частині подвір'я і виконувала роль в'їзних воріт. Дзвіниця має розміри: 4 х 4 м, є двоярусна з відкритою аркадою на другому рівні та наметовим верхом. Споруджена у 1760 році. Будував її відомий на теренах Бойківщини майстер - Сень Шлоковець, про що свідчить напис, різьблений на одвірку: «Року Божого 1760», на надпоріжнику: «Місяця квітня дня 20 цю дзвіницю ставив раб Божий Сень Шлоковець».

Зараз у дзвіниці зберігаються раритетні металеві хрести, які замінили під час реставрації. А також деякі елементи з іконостасу та церковні речі.

У 1888 році у місті була велика пожежа. Багато дерев'яних будівель згоріли, але церква не постраждала. Вона діяла як парафіяльна до 1896 року. З цього ж року почала діяти церква Різдва Пресвятої Богородиці. Тому у старенькій церкві богослужби відбувались лише по великих святах. Остаточно церква була закрита з вересня 1939 року з приходом радянських окупантів, які вважали релігію головним ворогом своєї влади, тому безжалюно нищили і руйнували церкви. Під час німецької окупації церква не діяла.

У 1960 році церкву передано під історико-краєзнавчий музей. Тоді було знищено багато цінних речей та ікон. Перетворення на музей, мабуть, врятувало її від знищення. Музеєм храм залишався аж до 1990 року. Відомо, що у часи радянської окупації тут діяла підпільна парафія, якою опікувався легендарний отець-дисидент Ярослав Лесів.

9 серпня 1993 року було вперше відправлено службу після 45 річної перерви отцем деканом Василем Головацьким та отцем-дияконом Володимиром Борисом .

21 вересня 1993 року церква освятив владика Юліан Вороновський.

Тема бойківських традицій в архітектурі цікава і невичерпна. Бо охоплює величезний період нашої історії. А також є підтвердженням того, що історія і духовність, минуле і сучасне, місцеве і всеукраїнське – нерозривно пов'язані.

Список використаної літератури:

1. Народна архітектура Український Карпат XV-XX ст. / [Ю. Г. Гошко, Т. П. Кушук, І. Р. Могитич та ін.]. – К.: Наукова думка, 1987.
2. Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність. Збірник матеріалів. – Дрогобич, 2020.
3. Прибега Л.В. Дерев'яні храми Українських Карпат / – Київ: 2007.
4. Паппе Ф. Сколе і Тухольщина. Історична монографія / переклад з польської Треніч О. / – Львів, 2019.
5. Тарас Вікторія. Сколе: історико-культурний нарис. – Львів, 2020.

АРХЕОЛОГІЧНІ ЗНАХІДКИ СЕЛА УСТИВИЦЯ

Стецьмах Андрій, учень 8 класу, Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради, Миргородського району, Полтавської області
Керівник: **Кальник Юрій Миколайович**, вчитель географії. Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради

В дослідженні місцевих знахідок допомагають місцеві жителі. Так на південно-західній околиці села Устивиця Миргородського району місцева жителька Береза Лариса Вікторівна на своєму городі, під час поліття, знайшла цікаву знахідку – незрозумілий предмет, кам'яний виріб. Подібний до маленької кам'яної «баби», або невідома деталь до якогось приладу. Але це припущення, гіпотеза, адже оброблений камінь дуже якісно, філігранна робота. Проте виникає питання, яким же знаряддям обробили цей камінь, якщо залізо почали обробляти порівняно недавно. А от використання кам'яної деталі зовсім незрозуміле. Ми припускаємо, що це знахідка періоду черняхівської культури.

За матеріалами книги «Псел пам'ятає», місцевого жителя Олексія Олефіренка, людинність на території Устивиці з'явилася давно. Так у межах нинішньої сільської ради виявлено ряд стародавніх поселень доби бронзи (II тис. до н. е.) і ранньослов'янського часу (черняхівська культура – II-VI століття н. е.). Особливо їх багато в околиці с. Грячича, де виявлено поселення доби бронзи і раннього середньовіччя (черняхівська культура), яке знаходиться приблизно за 200 м на південь від населеного пункту, ліворуч від автошляху с. Устивиця – селище Велика Багачка. [1]

На околицях Устивиці знаходиться декілька курганних могильників. Один з них розташований на західній околиці за 0,4 км на північний захід від повороту шляху до Устивиці, на правому березі р. Вовнянка. Курган обстежувався археологами І. Мельником (у 1986 р), Р. Луговим та О. Ткаченком (у 2008 р). Він складається з двох курганів, які розташовані по лінії схід-захід, за 150 м один від одного. Висота більшого 4,5 – 5 м, а діаметр 40-45 м. висота меншого 0,5 м, а діаметр – 20 м. розкопки цих курганів не проводилися. Насип великого кургану задернований, пошкоджений забором землі та норами лисиць. Нині він розорується.

Узагальнення археологічний досліджень свідчать, що устивицька земля багато на старожитності. Ранньослов'янське поселення, відкрите у 1971 р. Є. Горюновим, є об'єктом неабиякого інтересу різних дослідників.

Черняхівське населення, яке проживало на устивицьких теренах, є репрезентантом найбільш яскравої і самобутньої культури Південно-Східної Європи. Це була поліетнічна археологічна культура, яка увібрала в себе різноманітний субстрати пізньоскіфської, пізньозарубенецької, пшеворської, гетодакійської культур. До цієї культури інтегрувалися також сарматська, вельбарська і київська культури. Населення розташовувало свої житла подалі від берегових терас, у глибині плато, на схилах ярів, поблизу чорноземів і луків. Хати являли собою наземні заглиблені споруди, які мали глинобитні стіни. Поблизу розміщувалися господарські приміщення (повітки, ями, погребі), а також виробничі комплекси (гончарні – горни). Устивицьке поселення належало до так званих «малих» поселень черняхівської культури.

Місцева археологічна знахідка потребує конкретного дослідження, наукових обґрунтувань. [2]

Список використаної літератури:

1. Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648-1941 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу / Редкол: Адаменко В. М. та інші. – Полтава, 2002. – 205 с.

2. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974-1985.

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ-СПОРТСМЕНКИ ЯК СИМВОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Гончарова Марія, учениця 9 класу, ТОВ ПЗО «Харківський ліцей» «ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області

Керівник: **Легкошкур Ольга Миколаївна**, вчителька історії ТОВ ПЗО «Харківський ліцей» «ХАНІ АКАДЕМІЯ» Харківської області

Культура – це не лише мистецтво, мова та традиції, а й спорт. Спорт формує міжнародний імідж держави, виховує почуття гордості за свою країну. Українські жінки-спортсменки стали прикладом сили, мужності та національної гідності.

Особливо важливо це сьогодні, коли Україна виборює свою незалежність.

Як спортсменка з фігурного катання, я особливо захоплююся українськими фігуристками, які прославили нашу державу

Спорт як складова культури та державності. Під час міжнародних змагань звучить гімн України та піднімається державний прапор. Спортивні перемоги об'єднують людей незалежно від віку й регіону. Спортсменки стають амбасадорками України у світі. Їхні досягнення формують позитивний образ нашої держави.

Оксана Баюл – символ народження незалежної України. Народилася у 1977 році в Дніпрі. У 1994 році стала олімпійською чемпіонкою з фігурного катання на зимових Олімпійських іграх у Ліллекхаммері. Це була перша золота медаль незалежної України на зимових Олімпійських іграх. Світ почув гімн України та побачив наш прапор. Її перемога стала символом становлення молоді держави. Попри складне дитинство, вона змогла досягти вершин завдяки праці та наполегливості.

Баюл довела, що українські спортсменки можуть бути найкращими у світі. Її виступи поєднували спорт і мистецтво – тобто матеріальну і духовну культуру.

Ганна Різатдінова – приклад сучасної української ідентичності. Народилася в Сімферополі (Крим). Бронзова призерка Олімпійських ігор 2016 року. Представниця кримськотатарського народу. Після анексії Криму активно підтримує Україну. Її позиція показує єдність різних народів у складі української держави.

Вона символізує:

- багатокультурність України,
- жіночу силу та витонченість,
- вірність Батьківщині.

Значення жінок-спортсменок для сучасної України. Вони руйнують стереотипи про «слабку стать». Показують приклад молодому поколінню.

Підтримують Україну під час війни. Формують міжнародну підтримку нашої держави.

Таким чином, українські жінки-спортсменки є частиною культурної спадщини України. Їхні перемоги зміцнюють національну гідність. Оксана Баюл стала символом народження незалежної України. Ганна Різатдінова уособлює сучасну багатонаціональну державу.

Спорт – це не лише змагання, а й шлях до формування національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія України: підручник для 9 класу / за ред. О. Гісема. – Київ: Ранок, 2022. – С. 210-212.

2. Оксана Баюл // Офіційний сайт Національного олімпійського комітету України, URL: <https://noc-ukr.org>

3. Ганна Різатдінова // Офіційний сайт НОК України, [URL:https://noc-ukr.org](https://noc-ukr.org)
4. Олімпійські чемпіони України. – Київ: НОК України, 2020. – С. 45-47.

ВИШИТА СОРОЧКА ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІК ВИШИВКИ ТА КРОЮ

(НА ПРИКЛАДІ КОЛЕКЦІЇ З с. ДЕМКИ ЗОЛОТОНІСЬКОГО Р-НУ)

Лимар Софія, вихованка гуртка «Етнологія» Комунального закладу «Канівський міський центр національно-патріотичного виховання Канівської міської ради Черкаської області»

Керівник роботи: **Пономаренко Тетяна**, керівник гуртка «Етнологія» КМЦНПВ

Науковий керівник: **Ярмош Тетяна**, старший науковий співробітник Шевченківського національного заповідника

Анотація. У статті розглядаються особливості вишивки та крою жіночих сорочок кінця XIX – середини XX століття з колекції родини Рудницьких – Шило села Демки Золотоніського (Драбівського) району Черкаської області, які демонструються на виставковій експозиції Канівського міського центру національно-патріотичного виховання. На основі аналізу конкретних зразків виявлено специфіку крою «трипілка», трансформацію орнаментальних мотивів від архаїчної геометрії до рослинної стилізації та еволюцію колористичних рішень. Особлива увага приділена технікам «вирізування», «лічильної гладі», «хрестик».

Ключові слова: лівобережна Черкащина, село Демки, вишита сорочка, крій трипілка, техніка вирізування, лиштва, пухлики, хрестик.

Актуальність теми. В умовах глобалізації та уніфікації культури дослідження локальних осередків народного мистецтва набуває стратегічного значення для збереження національної ідентичності. Лівобережна Черкащина, зокрема Золотоніщина (територія колишнього Драбівського району), є унікальною зоною взаємовпливу полтавських та придніпровських традицій у вишивці та крою жіночих сорочок. Дослідження автентичних сорочок дозволяє нам зануритись у семантичні коди українського одягу. Адже вишита сорочка – це не лише красивий естетичний виріб, а й носій глибокої символіки, семантики, історичної пам'яті та духовного досвіду поколінь. Вивчення народних традицій пошиття та оздоблення жіночої сорочки, регіональних та локальних особливостей технік, крою, орнаменту є особливо актуальним для збереження національної ідентичності та культурної спадщини українців.

Новизна дослідження полягає у детальному аналізі неописаних раніше зразків сорочок із села Демки Золотоніського (Драбівського району, зберігаються у виставковій експозиції Канівського міського центру національно-патріотичного виховання), що демонструють еволюцію крою «трипілка» до «двопілка», еволюцію орнаменту від монохромного «білим по білому», поєднання білого та чорного геометричного шитва до рослинного орнаменту в техніці «хрестик», що демонструють появу беззаставкових сорочок а також у порівняльному аналізі вишивки святкового та буденного вбрання одного локального осередку.

Мета дослідження. Виявити та проаналізувати регіональні, орнаментальні, технічні та символічні особливості вишитих жіночих сорочок кінця XIX – середини XX століття із виставкової експозиції Канівського міського центру національно-патріотичного виховання

Виклад основного матеріалу. Вишита сорочка в науковій літературі розглядається як один із ключових елементів традиційної української культури. У вивчення вишиванок значний внесок зробили етнографи та мистецтвознавці Кара-Васильєва Т. В.[2], Чорноморець А., Теліженко О., які аналізували структуру сорочок,

семантику узорів, та роль сорочки у житті українців. Значну частину досліджень приділяли сорочкам з Полтавщини, Черкащини, Поділля, Буковини. Проте, ще потребують додаткового вивчення локальні, на прикладі одного чи кількох сіл, особливості вишивки та крою сорочок.

Зважаючи на те, що сорочки, представлені у виставковій експозиції Канівського міського центру національно-патріотичного виховання, належали Рудницькій (Шило) Ганні Василівні із с. Демки, можемо зазначити наступне. Село Демки географічно розташоване на межі Черкаської та Київської областей, до 1954 року це була територія Полтавської області, тому у вишивці переплітаються традиції Лівобережної Київщини та Полтавщини. Досліджуючи колекцію, можемо виділити ключові типи сорочок, що побутували в селі Демки на зламі XIX-XX століть та середини XX століття. Усі досліджені святкові та буденні зразки мають тип крою «додільна сорочка» (без підтички).

Перший аналізований зразок – святкова сорочка з вибіленого льону, з трьох пілок полотна, вишивка «білим по білому». Горловина сорочки – це вузький комір-стійка, декорований по краю дрібними зубцями, на стику коміра і полотна – густе та дрібне збирання («брижі»), пазушка оздоблена вертикальною смугою, що складається з геометричного орнаменту. Тут використано поєднання лиштви (лічильної гладі) та вирізування. Малюнок утворює ламану лінію (кривульку) із вкрапленням дрібних «віконець». Рукав – до уставки, яка прикрашена широкою горизонтальною смугою з великими восьмикутними розетками, виконаними в техніці вирізування з заповненням отворів «ляхівками». Нижче уставки – пухлики, які створюють об'єм рукава. Вони виконані білою ниткою у кілька рядів, утворюючи рельєфні «соти». Це не просто декор, а складний технологічний прийом формування пишного силуету. По всьому простору полотна рукавів вишито окремі мотиви – «зорі» або «квітки», які виконані комбінацією лічильної гладі (пелюстки) та вирізування (центр квітки). Манжети повторюють орнамент пазушки та уставки, мають зубчастий край та густе збирання біля рукава, що гармоніює з пухликами та горловиною. Поділ сорочки виконаний технікою вирізування та штапівкою, мережка з настилом, по низу проходить ланцюжок східчастих трикутників. Ця сорочка є зразком святкового вбрання. Використання виключно білої нитки на білому полотні акцентує увагу на майстерності швів, а не на кольорі. Сорочка датується кінцем XIX – початком XX століття.

Друга сорочка демонструє поєднання вишивки чорним по білому з вирізуванням білими нитками. Це також додільна сорочка-трипілка з домотканого лляного полотна. Техніки на сорочці – вишивка лічильна гладь (лиштва), пухлики на рукаві внизу уставки, під пахвою – ластовиця для вільних рухів власниці сорочки. Весь орнамент – і на уставці, і на рукавах – побудований на паралельних стібках, що рахуються за нитками піткання та основи. Насичений чорний колір вишивки використовувався для автентичних сорочок ймовірно спеціального призначення (постових чи для літніх жінок). Вишивка виглядає опуклою, майже оксамитовою. Орнамент суворо геометричний. Вишивка на уставці складається з повторюваних елементів вирізування з ляхівкою та вишитих мотивів лічильною гладдю. По всьому рукаву вишито восьмикутні зірки з ажурним квадратом всередині. Манжети сорочки зібрані у дрібні складки та оброблені вузькою смужкою вишивки. Поділ сорочки має мережку та широку смугу з вирізуванням білими нитками та кривульками чорного кольору, також чорні косі хрести, виконані лічильною гладдю. Вишивка на цій сорочці зберігає складну структурну мережку та додає чорний колір для чіткості візерунка. Сорочка датована початком XX століття.

На відміну від попередніх багатих зразків сорочок, в колекції є буденна додільна сорочка з конопляного полотна, безуставкова, трипілка, з ластовицею під пахвою рукава

та прямою уставкою від ластовиці до манжетів. Вишита лише вузька смужка на рукаві як імітація уставки, вишивка «хрестик», чорно-червона кольорова гама. Горловина-стійка оздоблена вишитою смужкою орнаменту, що повторює вишивку на верхній частині рукава, зубці по краю. На відміну від святкових сорочок поле рукавів на залишається чистим, не зашитим орнаментом. Використання техніки вишивки хрестик вказує на початок ХХ століття, орієнтовно 20-ті – 30-ті роки, коли хрестик почав витісняти складніші традиційні техніки вишивки. Всі деталі сорочки зшиті вручну з'єднувальними швами.

Яскравим прикладом поширення на Лівобережній Черкащині брокарівської вишивки хрестиком, яка поступово витісняла традиційні техніки, є додільна сорочка з фабричного полотна (тонка бавовна), зшита з двох пілок (зумовлено більшою шириною полотна на відміну від домотканого), рукав безуставковий, з прямим приєднанням до горловини. На сорочці класичний рослинний орнамент, з великими квітами, пуп'янками і листям, виконаний у червоно-чорних кольорах. Вишивка на рукаві виконана поперечною широкою смугою з трояндами (брокарівський візерунок), що імітує уставку, та великим масивом квіток з листям вдовж усього рукава. Традиційним в сорочці залишилися приброблені манжети та горловина, які оформлені зубцями. По нижньому краю (подолу) вишита тонка горизонтальна смуга в червоно-чорній кольоровій гамі, що створює цілісний ансамбль з вишивкою на рукавах. Як і на рукавах, техніка вишивки – хрестик, яка виглядає дуже графічною та чіткою на тонкому полотні. Низ завершується акуратним підгином, над яким виконана мережка. Це класичний спосіб захисту краю від обтріпування з одночасним декоруванням. Це сорочка періоду 1950-тих років ХХ століття. Ця сорочка – яскравий зразок того, як у ХХ столітті традиція трансформувалася під впливом моди. Крій став простішим (без уставки, дві пілки), а вишивка – натуралістичною. Це сорочка, яку носили як святкову (весільну) у 50-х роках. За підтвердженням по фото інформацією, такі сорочки одягали наречені с. Демки навіть до кінця 70-х років ХХ століття.

Висновок. Отже, вишита сорочка як унікальне культурне явище є одним із найдавніших символів української ідентичності, національної пам'яті та художньої спадщини.

Проаналізовані зразки вишитих сорочок із села Демки, які демонструються на виставці у Канівському міському центрі національно-патріотичного виховання, засвідчують про високий рівень майстерності народних майстринь, про багатство локальних елементів крою, орнаментів та технік вишивки, які збереглися з кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Збереження та фіксація таких зразків вишитих сорочок є важливим ресурсом для подальших досліджень, які дозволять не лише глибше зрозуміти естетичні уподобання наших предків, а й відтворити традиції, які формувалися у різних регіонах України.

Список використаної літератури:

1. Кара-Васильєва Т. В., Чорноморець Т. Українська вишивка. Київ: Либідь, 2002. 159 с.
2. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки. Київ: Мистецтво, 2008. 464 с.
3. Косміна О. Ю. Жіноче вбрання Київщини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ: Родовід, 2012. 160 с.
4. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996.
5. Бебешко Л. М. Вишивальні традиції України: білі та писані сорочки. Харків: Глобус, 2021. 160 с.

БІБЛІОТЕКИ, ЯК ЦЕНТР КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ТА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Петліна Діана, здобувачка освіти 10 класу Ліцею №17 Павлоградської міської ради, вихованка гуртка «Надія нації» КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР

Керівники: **Чумаченко Світлана Євгенівна**, вчитель історії та права вищої категорії Ліцею №17 Павлоградської міської ради

Гричанівська Лариса Василівна, керівник гуртка «Надія нації» КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР

У сучасному українському суспільстві бібліотеки поступово виходять за межі традиційного уявлення про них, як лише місце, де зберігаються книги. Сьогодні вони перетворюються на публічні культурно-освітні простори, що поєднують читання, навчання, спілкування та доступ до новітніх технологій. Бібліотеки виконують важливу соціальну функцію, створюючи доступне середовище для розвитку особистості, обміну ідеями та формування активної громади. Вони надають можливість не лише отримати знання з книг, а й долучитися до лекцій, тренінгів, творчих зустрічей, культурних подій і навіть екскурсій. Особливої ваги діяльність бібліотек набуває в умовах сучасних викликів, коли збереження культурної спадщини та підтримка освітнього простору стають питаннями національної стійкості. Завдяки поєднанню традицій і технологій бібліотеки перетворюються на місця взаємодії людей різного віку та інтересів. Таким чином, сучасна бібліотека виступає не лише сховищем знань, а активним учасником культурного життя суспільства. Метою цієї роботи є показати трансформацію бібліотек у багатофункціональні центри освіти, культури та громадської взаємодії.

Сучасна бібліотека – це технічно оснащене місце, зі стійким Wi-Fi підключенням та 3D-принтерами. Тут тобі запропонують безкоштовний доступ до знань, інклюзивний простір, коворкінг, тренінги та заходи для розвитку. Це місце для навчання в рамках шкільного та позашкільного процесу, зустрічей як з друзями, так і з авторами улюблених книг на річниці й свята, а також для відпочинку. Та в першу чергу, для саморозвитку.

Сьогодні полиці бібліотек повні сучасних авторів та безлічі цікавих книг – починаючи з дитячої літератури і закінчуючи сучасною прозою, детективами, фентезі та триллерами. Найпопулярнішими авторами в українських бібліотеках є сучасні вітчизняні прозаїки: Максим Кідрук, Андрій Кокотюха, Люко Дашвар, Світлана Талан та Василь Шкляр, яких найчастіше замовляють читачі. Також високим попитом користуються: Оксана Забужко, Сергій Жадан, Софія Андрухович та класики, такі як Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Василь Стус, Ольга Кобилянська і Леся Українка.

Тобто, ознаки сучасної бібліотеки такі: поєднання технічного розвитку і старого доброго читання, зручні зали, коворкінги для роботи, навчання, електронні панелі, доступ до електронних баз, інтернету, дитячі ігрові зони з настільними іграми та майстер-класами, проведення культурних заходів та, в цілому, спілкування, створення рор-уп бібліотек. Також головною ознакою є інклюзивність та доступність, зали облаштовані для людей з особистими потребами усіх вікових груп. І особливо головним у сучасній бібліотеці є її професійна родина – бібліотекарі. Це не просто працівники – це люди культури, професіонали своєї справи, завдяки яким бібліотеки продовжують працювати, тримаючи культурний фронт. Бібліотекар – це «людина-оркестр», яка виконує роль інформатора, літератора, а часом навіть психолога чи організатора заходів, бо основою бібліотек завжди залишаються ЛЮДИ, будь то відвідувачі, працівники, чи автори видань.

Хочу згадати дивовижну Наукову бібліотеку Львівського університету імені Франка, яка є однією з найбільших і найдавніших бібліотек України. Вона була заснована

у 1608 році як книгозбірня львівського Єзуїтського колегіуму. У її фонді зберігають понад 3 мільйони книг!

Як я і казала бібліотеки з минулого мали зовсім інший вигляд ніж зараз... Відомості про перші бібліотеки походять зі Стародавнього Сходу, там й знайшли першу світову бібліотеку в місті Ніппур, її вік складає близько 2,5 тис років до н.е., де зберігалася близько 30 000 глиняних табличок з різними науковими текстами.

Звісно ж, коли ми згадуємо старовинні бібліотеки не можна не згадати Олександрійську бібліотеку, в сховищах якої налічувалося близько 500 тисяч видань. У Середньовіччі освітніми центрами виступали монастирі. А найпершою українською бібліотекою була бібліотека Ярослава Мудрого, яка була розміщена на території Софійського собору, де налічувалося близько тисячі томів. Дякуючи князю Ярославу Мудрому, на території України переписувалися та перекладалися книги привезені з Греції і Болгарії. На жаль, до наших днів збереглися лише *«Остромирове Євангеліє»*, *«Ізборник»* Святослава 1073 року та *«Ізборник»* 1076 року і Реймське Євангеліє.

У давнину книги були представлені написами на глиняних табличках, папірусах, воскових дощечках, пізніше на пергаментях, і зараз на папері. Визначним стрибком у розвитку письма і бібліотек стало – друкарство, тепер надрукувати власну книгу може будь хто за демократичну вартість, близько 400 грн. за один екземпляр.

Хотілося б згадати бібліотечні товариства, в Україні їх доволі багато, та я розкажу про основні: Українська бібліотечна асоціація (УБА), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, що виступає науковим центром, та товариство *«Просвіта»*. Навіщо взагалі вони існують? А я розкажу. Вони виконують таку собі роль «адвокатів», захисників інтересів читачкої та бібліотечної спільноти. Також вони популяризують бібліотеки в інформаційному просторі, та розвивають їх як культурно-освітні центри громад. Те, що деякі з них працюють майже вік, або більше, наприклад та ж *«Просвіта»* (1868 – сьогодні) – вкотре доводить їх важливість, як культурного маяка в світі знань.

Наш народ живе у доволі складні часи, а особливо наша культурна спадщина. Тому найбільшою загрозою для наших бібліотек є фізичне знищення у зв'язку з жорстокою російською агресією. Оскільки однією з цілей ворожої до нашої держави країни є винищення нас як народу, знищення національного духу, зупинка нашого розвитку, та стирання нашої історії й державності в цілому, тому під час атак, війська російської федерації не шкодують ні людей, ні споруд, ні пам'яток. Не виключенням стали й будівлі бібліотек. З моменту вторгнення ворог пошкодив більше ніж 1200 пам'яток культурної спадщини. Тому ми повинні стійко боронити наш спадок. І я хочу надати список ідей по відновленню та збереженню бібліотек, як на рівні держави, так і громадянина.

Перше й саме основне – це побудова підвальних приміщень у бібліотеках. Потрібно зробити сховище для книг і для людей. Щоб у тривогу люди могли спуститися й продовжувати читати. Також, на мою думку, гарною ідеєю особливо у прифронтових територіях є швидке зведення модульних тимчасових бібліотек. Авжеж потрібно оцифрувати цінні видання та квітки.

Найголовнішим є підтримка фондів та зборів на відновлення бібліотек, прикладами таких фондів є Благодійний фонд «Бібліотечна країна» й BGV Charity Fund, які роками роблять усе для збереження культури. Тому що навіть у військові часи не можна забороняти людям втамовувати жагу до знань.

З моєї точки зору, найкращою ініціативою за останні роки була *«Книжкова полиця»* та *«Книжки без кордонів»* від першої леді України Олени Зеленської у Головній бібліотеці Мазовецького воєводства. *«На книжкову полицю стануть дорослі й дитячі видання, які дадуть змогу нашим громадянам читати рідною мовою. А іншим –*

якнайкраще зрозуміти Україну, українців та познайомитися з нашою історією, філософією, культурою. Власне це і є метою проекту – взаєморозуміння через культуру», – сказала Олена Зеленська. Це ініціатива дозволяє відправляти свої українські видання до фонду, які потім будуть відправлені в різні країни для популяризації та збереження нашої культури, й надання українським переселенцям, які тимчасово знаходяться в інших країнах змогу не втрачати зв'язок з рідною країною та мовою. Нині ініціативу втілено у 18 країнах Європи й Азії. Великим здобутком Олени Зеленської є відкриття книжкової полицки в бібліотеці ЮНЕСКО. Те скільки підтримки отримують ці проекти, як грошової так і громадської, наприклад допомога від Благодійного фонду «Київська школа економіки», показує важливість книг у нашому житті, як одного із стовпів збереження української ідентичності.

Бібліотеки як центр державотворення. 2026 рік трагічно знаковий: у травні минає 100 років від дня вбивства Симона Петлюри. Його було застрелено московським агентом 25 травня 1926 року в Парижі. Річниця актуалізує питання історичної пам'яті та важливості бібліотек як осередків інтелектуального життя України. Голова УІНП Олександр Альфоров вшанував пам'ять Петлюри та провів зустріч із керівництвом Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі – директоркою А. Лазаревою та Г. Фарб-Плетньовою. Це найстаріша українська інституція в Західній Європі та осередок збереження пам'яті еміграції.

Отже, розвиток бібліотек упродовж історії показує їх постійну адаптацію до потреб суспільства – від сховищ рукописів і книг до сучасних відкритих просторів знань. Сьогодні бібліотеки поєднують традиційне читання з цифровими технологіями, надаючи доступ до інтернету, електронних ресурсів та сучасного обладнання. Вони стають місцем навчання, творчості та живого спілкування, де люди можуть знайти однодумців і реалізувати власні ідеї. Проведення культурних заходів, освітніх програм і громадських ініціатив свідчить про те, що бібліотеки виступають активними учасниками формування культурного середовища громади. Важливу роль у цьому відіграють бібліотекарі, які поєднують функції організаторів, наставників і провідників у світі знань. У складних умовах війни бібліотеки також виконують місію збереження національної пам'яті та культурної спадщини. Оцифрування фондів, створення безпечних просторів і міжнародні культурні проєкти допомагають підтримувати зв'язок українців із власною культурою навіть під час війни. Це доводить, що бібліотека сьогодні є не пасивною установою, а активним суб'єктом культурного розвитку суспільства. Вона формує освітній простір, підтримує громадську активність і сприяє зміцненню національної ідентичності. Саме тому сучасні бібліотеки можна розглядати як багатофункціональні культурні центри, значення яких постійно зростає. Їх подальший розвиток є важливою умовою збереження культури, освіти та соціальної єдності українського суспільства.

Список використаних джерел та літератури.

1. Бібліотека: місце розуму і сили. Урядовий кур'єр. 19 лютого 2020 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/biblioteka-yak-misce-rozumu-j-sili/>
2. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 4, с. 24-31.
3. Кульбачко П. П. 2025. Роль бібліотек в інформаційному суспільстві. Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері. (Чер 2025), с. 115-117.
4. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі: монографія. / О. Ю. Мар'їна; Харків. держ. акад. культури. – Харків: ХДАК, 2017. – 326 с.

КАМ'ЯНІ БАБИ ДОНЕЧЧИНИ: ПАМ'ЯТЬ ЗЕМЛІ, З ЯКОЇ Я РОДОМ.

Усіков Іван, студент I курсу ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області

Керівник: **Онщенко Наталія Володимирівна**, викладач суспільних дисциплін ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області

Сьогодні, коли Донеччину найчастіше згадують у зведеннях новин як територію болю, втрат і боротьби, мені – було важливо говорити про неї інакше – мовою пам'яті. Для мене, як вихідця з Донеччини, ці кам'яні постаті – не просто археологічні пам'ятки. Це мовчазні вартові землі, яка пам'ятає значно більше, ніж останні роки війни. Вони стояли тут тисячоліттями – задовго до імперій, кордонів і сучасних конфліктів. І сьогодні їхня мовчазна присутність нагадує нам: Донеччина має глибоке коріння, власну історію й культуру, яку неможливо стерти.

Обираючи цю тему сьогодні, я хотів нагадати: Донеччина – це не лише фронт і зведення новин. Це земля з тисячолітньою історією. Скіфські кам'яні баби для мене – це символ пам'яті та стійкості мого краю, який, попри всі випробування має і матиме своє обличчя та свій голос. І я вірю, вистійть і земля, з якої я родом.

Кам'яні баби Донеччини – пам'ять, яку не знищив час і події. Тема скіфських баб Донецької області є надзвичайно актуальною в умовах сучасного переосмислення історичної спадщини України. Кам'яні антропоморфні статуї степової зони – це унікальні археологічні пам'ятки, що відображають світогляд, вірування та соціальний устрій давніх кочових народів. У контексті збереження культурної спадщини та формування національної пам'яті особливого значення набуває дослідження таких об'єктів на території Донеччини – регіону з багатю, але складною історією.

Оригінальність теми полягає у поєднанні археологічного, історико-краєзнавчого та культурологічного підходів, а також у висвітленні зв'язку скіфських баб із конкретними історичними посталями та процесами державотворення у степовій зоні.

Метою даної роботи є дослідження скіфських баб Донецької області як історико-культурних пам'яток та визначення їхнього значення у контексті розвитку давніх державних утворень і діяльності історичних постатей.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

-з'ясувати походження та особливості скіфських кам'яних статуй;

-охарактеризувати їх поширення на території Донецької області;

-проаналізувати зв'язок пам'яток із історичними діячами доби скіфів і пізніших кочових народів;

-визначити їх значення для сучасного історико-краєзнавчого дослідження та збереження культурної спадщини.

Скіфські баби – це давні кам'яні статуї, що встановлювалися на курганах у степових районах України. Особливо багато таких пам'яток збереглося на території Донецької області. Вони є важливими історико-археологічними об'єктами, що свідчать про життя кочових народів-передусім-скіфів, сарматів, половців. Ці кам'яні фігури не лише відображають духовний світ давніх племен, а й пов'язані з відомими історичними посталями та подіями давньої історії України.

Скіфські баби з'явилися ще в добу раннього залізного віку (VII-III ст. до н.е.), коли в українських степах панували скіфи. Пізніше традицію встановлення кам'яних статуй продовжили сармати й половці (XI-XIII ст. н.е.). Назва «баба» походить від тюрського слова «балбал», що означає «камяний предок». Статуї встановлювали на вершинах курганів і символізували дух померлого воїна або знатної особи. Зазвичай вони зображують людину в повний зріст з чашею або зброєю в руках [1].

Моя рідна Донецька область є одна із найбагатших регіонів України за кількістю кам'яних статуй. Значні зібрання скіфських баб зберігають в музеях міст Донецька, Маріуполя та під відкритим небом інших населених пунктів області. Однією з відомих пам'яток є статуї, знайдені поблизу заповідника Кам'яні могили. Ця територія здавна була місцем проживання різних кочових племен і має велике археологічне значення. Також численні кургани зі статуями розташовані в степах поблизу річок Кальміус та Сіверський Донець. Вони свідчать про те, що територія сучасної Донеччини була важливою частиною Великого степу – історичного простору кочових народів.

Скіфські баби безпосередньо пов'язані з історією скіфів – могутнього народу, про яких писав давньогрецький історик Геродот. В своїй праці він описував скіфів, як войовничий і незалежний народ, що населяв територію сучасної України. Скіфська історія також пов'язана з царем Атей, який з IV ст. до н.е. об'єднав скіфські племена та створив могутню державу. Хоча прямих доказів незалежності конкретних статуй саме йому не має, подібні пам'ятки відображають епоху розквіту скіфської державності. Пізніше степами Донеччини кочували половці, яких згадує літопис «Слово о полку Ігоревім». Вони встановлювали подібні кам'яні статуї на честь своїх воїнів та ханів. Таким чином, скіфська баба є символом спадкоємності степових культур[2].

Скіфські баби Донецької області – це безцінні свідки давньої історії українських степів. Вони пов'язані з епохою скіфів, сарматів і половців, а також із такими історичними постатями як Геродот і цар Атей. Ці кам'яні статуї не лише прикрашають степові ландшафти, а й нагадують про глибоке історичне коріння української землі. Їх дослідження та збереження сприяють сформуванню історичної пам'яті та національної самосвідомості.

Як добре відомо у 988 році князь Володимир почав хрестити Русь вогнем та мечем». І хоча відтоді минуло більше двох тисяч років пережитки язичництва зберігаються в українців і досі. Наведемо цікавий приклад. Усі бачили так званих «кам'яних баб». Доречі слово «баба», як вважає багато дослідників, походить не від слов'янського «баба», тобто стара жінка, а від тюрського «баба», яке перекладається, як «батько», «предок».

Колись ці кам'яні скульптури стояли на курганах, а зараз їх можна побачити здебільшого біля музеїв. «Баби» зображують жінок та чоловіків. Багато хто із пересічних громадян називає ці статуї скіфськими, тому варто наголосити, що переважну частину тих скульптур зробили половці-кочовий тюрський народ, який мешкав на теренах сучасної України (зокрема, і на Донеччині) у XI-XIV ст. Про половців у підручниках та художній літературі написано багато поганого. Мовляв, вони нападали на Русь, палили, грабували, гвалтували, гнали людей у рабство. Безперечно, усе це було, але мало хто знає, що русичі поводити себе не набагато краще, Вони теж робили набіги на половців (як от відомий князь Ігор Святославович), аби захопити здобич, полонених. Наприкінці XIV ст., після походу середньоазійського полководця Тимура (Тамерлана) на східну Європу (1395р.), під час якого військо нападників вирізало майже усіх зустрічних (і навіть ледь не спалило Москву), половці відкочували до Криму. Вони є предками кримських татар.

Отож, половці пішли із теренів сучасної Донеччини, а на курганах залишилися тисячі витесаних ними кам'яних скульптур. Не зайве уточнити, що ті скульптури були не надмогильними пам'ятниками, а складовими святилищ, які половці споруджували на високих курганах[3].

Зазвичай святилища мали вигляд майданчиків, огорожених камінням. На цих майданчиках кочовики приносили жертви богам та предкам – різали овець (зрідка і

конеї), мазали статуї кров'ю тварин (а м'ясо з'їдали потім самі), клали біля «баб» дарунки (стріли тощо).

Кого зображували скульптури половців, досі є дискусійним питанням. Висунуто дві гіпотези:

- скульптури втілювали видатних предків;
- вони зображували головних богів, котрим вклонялися тюрки, – Тенгри (чоловіче божество) та Умай (жіноче божество).

У XIX столітті серед поміщиків розповсюдилася «мода» на «баби» (доречі, у «буремні дев'яності» серед «нових руских» також спалахнула така «мода»).

От тоді-то скульптури і почали забирати із курганів та звозити до маєтків. А у селян була своя «мода» скульптури дарували молодятам на весілля. Люди, вирішили, що «баба», вкопана біля садиби, принесе щастя родині. Нажаль, існувала і більш ганебна «мода» велика кількість скульптур була розбита й використана як будівельний матеріал.

Варто зазначити, що зараз населення Донеччини ставиться до половецьких статуй дуже дбайливо. Мешканці сіл нерідко вкопують їх на центральній площі як свого роду святині, або, якщо є у селі музей, поміщають туди. Деякі скульптури зберігаються у музеї с. Золотий Колодязь Добропільського району.

І от, що є цікавим. У XVIII, XIX та на початку XX ст., коли на курганах стояло чимало «баб» українки тим із них, які зображували жінок, приносили жертви – мазали обличчя ідолів молоком чи сметаною. Вони вірили, що ідол допоможе народити дитину, дасть дітям здоров'я. Втім, існування у середовищі православного населення зазначених вірувань не повинно нас дивувати, адже українські козаки, котрі поступово опановували терени нашого краю часто одружувалися на татарках, захопленнями під час набігів на Крим. Певно, саме ці полонянки і сприяли розповсюдженню серед жінок – слов'янок змальованих магічних маніпуляцій.

Після того, як створився Радянський Союз і почалася боротьба із забобонами, практика жертвоприношень «бабам» нібито пригасла. Але після розвалу СРСР, коли у багатьох людей раптом спалахнула цікавість до язичницьких вірувань, половецьким статуям знов почали вклонятися. Зокрема біля тих, котрі стоять біля Донецького краєзнавчого музею, часто можна бачити цукерки та печиво – жертвоприношення. Зараз ця практика продовжується, але тепер «бабам» жертвують головним чином гроші.

Здійснюючи інвентаризацію курганів у с. Миролобівка Покровського району навесні 2018 року, співробітники ДОКМ бачили скульптуру, у корпусі якої було колись просвердлено два поглиблення. У кожному із них лежала монета номіналом у 10 копійок.

Із другим прикладом жертвоприношення «бабам» археологи зіткнулися на теренах Великоновосілківського району, про що вже повідомлялося в частині міфології населення, яке живе на Донеччині, інших районах Донеччини.

Біля «баби», котра стоїть на грандіозному кургані Сторожові Могили також кладуть гроші. А нещодавно було отримано нову інформацію. Виявляється, що жертви приносять і «бабам», котрі знаходяться у ботанічному саду м. Донецьк.

Готуючи цю доповідь знайшов таку інформацію. До Дніпра привезли дві половецькі баби з Донеччини, вік яких становить понад 800 років. Військові та волонтери евакуювали їх з прифронтової зони. Після консерваційних процедур скульптури зберігатимуть у фондах Дніпропетровського національного історичного музею. Одна статуя чоловіча, інша – жіноча. Орнамент на одязі кам'яних баб, зброя та музичні інструменти будуть досліджуватися науковцями. Виконувач обов'язків директора музею Олександр Старік розповідає: «Будуть замірятися та фіксуватися елементи, які на них зображені. Кожна з цих статуй є унікальною. Деякі дослідники кажуть, що кожна така статуя зображує конкретну людину».

Наразі пам'ятки перебувають у поганому стані, адже отримали пошкодження внаслідок обстрілів. Також статуї мають на собі залишки бетону, оскільки були вмуrowані у землю біля місцевого музею[4].

Отже, сьогодні важливо усвідомити : скіфські кам'яні баби – не лише спадщина далекого минулого. Це знаки пам'яті, залишені нам землею, яка пережила не одне лихоліття.

Вони мовчать, але їхня присутність говорить про головне – про тяглість історії, про силу культури і про право Донеччини бути впізнаваною не лише через трагедії, а й через свою глибоку цивілізаційну традицію.

Сьогодні, коли культура є актом відповідальності й опору. Говорячи про кам'яних баб ми захищаємо не камінь – ми захищаємо пам'ять, ідентичність і гідність землі. І допоки мовчазні вартіві залишатимуться у нашій свідомості, доти жива історія Донеччини – жива земля, жива пам'ять, живий народ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Донецький обласний краєзнавчий музей.
<https://muzey-dokm.pp.ua/dyvni-dyva-navkolo-kam-yanyh-bab.html>
2. Жарких М. І. Тюркська антропоморфна скульптура // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2013. – Т. 10: Т – Я. – С. 190-192. – ISBN 978-966-00-1359-9.
3. Половецькі баби.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D0%B8
4. З прифронтової зони на Донеччині евакуювали кам'яні баби віком понад 800 років. // Хмарочос. <https://hmarochos.kiev.ua/>
<https://hmarochos.kiev.ua/2024/04/02/z-pryfrontovoyi-zony-na-donechchyni-evakuyuvaly-kamyani-baby-vikom-ponad-800-rokiv/>

ХУДОЖНИК – БОРЕЦЬ

Костенко Артем, учень 7 класу закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів імені двічі Героя Радянського Союзу І. Н. Степаненка с. Нехайки Драбівської селищної ради Черкаської області
Керівник: **Клочко Раїса Василівна**, керівник гуртка «Екскурсоводи-краєзнавці» закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів імені двічі Героя Радянського Союзу І. Н. Степаненка с. Нехайки Драбівської селищної ради Черкаської області ЗЗСО І-ІІІ ступенів с. Нехайки

Кожна людина бореться як може: хтось з вірою в серці, хтось аби піти за натопвом в пошуках вигод, хтось тримаючи в руках зброю, хтось - ручку, а його зброєю був художній пензлик. Бути талановитим, бути чесним, бути українцем, бути безпартійним, в ті часи влада не могла дозволити такого, довго такі люди не жили.

Він «отримав вирок» Військової колегії Верховного Суду СРСР (винесений в закритому судовому засіданні в м. Києві 13 липня 1937 року), в якому Івана Падалку звинуватили за статтю 54 Кримінального Кодексу УСРР, в тому що він «являвся активним учасником націоналістичної фашистської і терористичної організації, яка ставляла за мету відділення України від СРСР та відновлення капіталізму». Було йому пригадано і те, що він при Петлюрі і Гетьманові Скоропадському працював художником, оформляв українські прапори і герби, розробляв зразки форменого одягу. Звинувачували в знайомстві з братом отамана Зеленого. В цей же день було винесено вирок, який виконали негайно...

В невеликому українському селі Жорнокльови Золотоніського повіту на Полтавщині (тепер Драбівський район Черкаська область) в родині селянина – середняка, козака за походженням, Івана Григоровича та його дружини Дарії Кіндратівни Падалків, 15 листопада 1894 року народився син, який був охрещений Іваном, в сільській церкві Петра і Павла, місцевим священником Сасиновичем Іллею Степановичем. Родина була великою: батьки та восьмеро дітей: старший брат Кіндрат та сестри - Варвара, Ганна, Марія, Настасія, Христина та Уляна.

Іван Григорович був освіченим чоловіком, читав все що потрапляло до рук, особливо захоплювався історією. Любов до знань він намагався привити і власним дітям. Але в ті тяжкі часи дорога до школи дітям простого народу була закритою. Та все ж Кіндрат, Іван, Уляна і Христия отримали початкову освіту у Жорнокльовівській сільській церковно-приходській школі. Ще будучи малим, Іванко проявив свій талант до малювання та ліплення і частенько його заставляли за виготовленням іграшок чи малюнків для сільських дівчаток й хлопчаків, з якими він проводив багато часу в іграх та розвагах. Батьки помітивши синові здібності, продовжили його освіту в Нехайківському двокласному училищі (1907-1909 р), яке закінчив Іван лише з однією четвіркою. У вільний від навчання та допомоги батькам по господарству час, юний художник продовжував займатися мистецтвом. Здібностями молодого Падалки зацікавився жорнокльовівський поміщик Лісаневич. Він домовився з Іваном Григоровичем про те, що він (Лісаневич) допоможе оформити рекомендованого листа на ім'я директора та виклопоче державну стипендію для Івана, а той же в свою чергу буде наглядати за Василем Лісаневичем (його сином) котрий навчатиметься в тому ж училищі. Так і став Падалка Іван учнем Миргородської Художньо-Промислової школи ім. М. В. Гоголя. Навчався Падалка старанно та наполегливо за що й отримував найвищі бали. Шкільна адміністрація завжди ставила в приклад учня Падалку.

Та раптом – неочікуване. Провчився три роки, але «в кінці 1912 року я був звільнений, як зазначалося у протоколі за «атеїзм». На самім же ділі, крім атеїзма, були тут і організовані виступи проти адміністрації та педагогів і шкільний страйк, а особливо за читання української газети «Рада», що виходила з 1905 року», так писав у своїй автобіографії І. Падалка. Після цього Падалка відправився до Полтави, де пропрацював шість місяців при Полтавському етнографічному музеї займаючись копіюванням українських килимів для ткацької майстерні відомих меценатів Ханенків на Київщині. Назбиравши певну суму грошей, вже осінню 1913 року Падалка вступив до Київського художнього училища, яке очолював на той час І. Селезньов. Навчався старанно, одержав дві похвали від ради училища і був переведений до портретного класу, що вважалося найвищою нагородою для учнів. Іван Іванович згадував: «За час перебування в училищі брав участь у всіх звітних виставках училища, а також виставлявся поза училищем з групою молодих художників під назвою «Вінець», що свого часу відзначалося у місцевій пресі». Доки навчався в училищі Іван захопився графікою, а щоб підзаробити малював ілюстрації до дитячих книжок, виконував різні графічні та живописні роботи. В період канікул їхав у Полтаву де працював конструктором-малювальником меблів на кустарних майстернях.

В буремний 1917 рік Іван Падалка працював керівником відділу студентської міліції міста Києва. А з відкриттям Української академії мистецтва стає її студентом та учнем професора Михайла Бойчука. В «Автоінтер'ю» він згадував: «Колись давно, коли я тільки починав серйозно вчитися образотворчого мистецтва, в моїй уяві носилися чудові образи площин, заповнених такими прекрасними картинками, як той килим, що ним моя мати накривала столи на Різдваїні та Великодні свята...». А коли запитали, де ж навчився робити так, як зараз, відповів: «У професора Бойчука».

Іван Падалка – людина неспокійної вдачі, ставиться до праці з величезною любов'ю і наполегливістю. Навчання в Академії міцно поєднує з роботою: бере участь в оформленні святкових колон до революційних свят, агітпароплавів та агітвагонів, клубів, приміщень. Працює в державних живописно-декоративних майстернях, організованих у Києві. Виконує замовлення Держвидавництва України - ілюструє збірку «Казки», яка вийшла 1918 року. Разом з Тимофієм Бойчуком готує ілюстрації до дитячої збірки «Барвінок». 1919 року на замовлення Нарвійськкому України були розписані стіни Луцьких військових казарм. Бригада молодих художників – студентів Української академії мистецтв під керівництвом професора М. Бойчука – виконала чотирнадцять великих тематичних картин. Серед найактивніших учасників бригади – Тимофій Бойчук, Іван Падалка, Василь Седляр, Оксана Павленко.

По закінченні в 1920 році академії мистецтв Іван Іванович Падалка був направлений до Миргородського художньо-керамічного технікуму ім. М. В. Гоголя. Падалка зарекомендував себе чудовим педагогом і вихователем, для своїх студентів був не лише викладачем, а й другом. І коли 1922 року Падалка перейшов працювати в Межигірський художньо-керамічний технікум, то разом з ним до Межигір'я перейшло п'ятнадцять його учнів. У 1922 році Іван Іванович одружився з художницею Марією Пасько, родом із Миргорода. У тому ж році народився син Євген. У жовтні 1922 р. І. Падалка в числі першого та єдиного випуску УАХ отримав диплом художника. Потім працював на тій же посаді викладача в Харківському художньому технікумі та Київському художньому інституті.

Часто навідувався Іван Іванович до рідних Жорнокльовів та не забував і Нехайки, де на прохання своїх колишніх друзів та вчителів робив декорації для вистав драматичного гуртка й гримував акторів. Одного разу, згадують нехайківці, голова першого ревкому на селі Г. Д. Васенко запитав Падалку «А що таке Івана Івановичу комунізм?» «Це як та прибудна собака, що її звідусіль гонять, а вона однаково скрізь лізе» - відповів напівжартома художник. Сільська інтелігенція захоплювалася так званим «хуторянством», іноді ходили в свитках, вибійчаних штанах, стриглися «під макітру», тощо. Так робив і Падалка.

У 1933-1935 роках Іван Падалка брав участь в розписах Червонозаводського театру в Харкові – найбільшого монументального комплексу на Україні (розмір кожної фрески – від 20 до 40 квадратних метрів). Роботу виконувала група художників-бойчуків: Михайло Бойчук – фреска «Свято врожаю», Василь Седляр – «Індустриалізація», Іван Падалка – «Відпочинок», Оксана Павленко – «Фізкультура і спорт». Художникам доводилось працювати в тяжких умовах. Про це згадує Оксана Павленко: «Будинок був ще не готовий, вікна не вставлені, проте ми жили в ньому – в тих приміщеннях, де мали бути роздягальні, гримерні. Навесні і восени було дуже холодно, вошко, протяги дикі – її страшенно тяжко було це робити, та ще й темно: – от я очі свої там і залишила». Після переведення на роботу до Київського художнього інституту Падалка не одержав помешкання і його сім'я тимчасово залишилася жити в Харкові, в будинку письменників «Слово». Йому обіцяють незабаром дати квартиру, і він мріє про ті щасливі хвилини, коли вся сім'я буде разом. Але мрія не здійснюється: 30 вересня 1936 року Іван Падалка, професор живопису, був заарештований як «ворог народу». Були конфісковані всі його творчі роботи, рукописи, щоденники, листування, документи, фотографії. Падалка писав вірші, але їх не публікував, частина збереглася лише в пам'яті його дружини. Художника кинули у підвали Жовтневого палацу, головної катівні енкаведистів у Києві. До 10 жовтня, незважаючи на безперервну обробку досвідчених слідчих, він мужньо тримався на допитах, заперечував всі надумані звинувачення. Потім був шантаж долями дружини та сина який повністю злавав

художника. Розчавлений морально і фізично він підписував не читаючи все, що підносили слідчі. Не думав про майбутнє, впевнений в тому, що життя скінчилось.

Дружина Марія приїхавши з Харкова на побачення до чоловіка згадувала: «Його перші слова були: «Як Женья?» (синку йшов 14-й рік). Я відповіла і зразу ж оголосили: «Побачення закінчилось!» Іван уже на ходу сказав: «Це останнє наше прощання з тобою, Марієчко, навіки останнє!» «Ні! Ні! – закричала я. – Це непорозуміння, розберуться і ми знову будемо разом!».

Через кілька днів після розстрілу чоловіка Марія Пасько була заарештована за «шпигунство та недонесення на чоловіка». Коли її виводили, підійшов Женья і шепнув на вухо: «Мамо, я боюся!» Її забрали, а дитина залишилася напризволяще одна в кімнаті. 14-річного сина Євгена органи НКВС відправили в дитячий будинок до Куйбишева. Більше ніколи мати не чула про сина.

Спочатку знаходилась в Харківській тюрмі, потім була вислана на Колиму, де й перебувала 21 рік. У таборі працювали щоденно без вихідних. За рік давали два вихідних. Після реабілітації повернулася в Україну, марно шукаючи сина. 1 лютого 1958 року Військова Колегія Верховного Суду СРСР знову повертається до справи І.І.Падалки і визнає її сфальсифікованою працівниками органів НКВС. Художника буде повністю реабілітовано. Добре ім'я повернеться і до дружини І. І. Падалки – Марії Яківни.

Мистецька творчість Івана Падалки глибоко народна, художник створював кожен образ своїм особливим баченням. Його твори «Молочниці», «Сіножать», «Весна» та багато інших показують його закоханість в рідну українську землю, в природу, в простих людей – трудівників, в народне життя.

Під керівництвом Михайла Бойчука була створена унікальна українська національна школа монументального живопису, відкрито особливий національний художній стиль, що ввібрав кращі надбання візантійського іконопису, італійського проторенесансу й традиції українського народу. Все це тоді висунуло художників-бойчукістів в авангард світового художнього процесу. Їх надзвичайно талановиті твори експонувалися на виснажках в таких зарубіжних країнах: Німеччина, Швейцарія, Польща, Італія, Англія, Франція, Японія, Данія - і на багатьох республіканських виставках.

Та ця оригінальна художня школа не відповідала «соціалістичному реалізму», який насаджувався насильницькими методами як єдино можливий. Почалось гоніння бойчукістів як носіїв «ворожого» формалістичного і націоналістичного напрямку у художньому мистецтві. Глибоко впевнені у своїй правоті, бойчукісти захищали свої переконання, за що і поплатилися найдорожчим.

Тривалий час доля засуджених була невідома. Уже в наш час в СБУ пояснили, що в Києві місце поховання репресованих не фіксувалося. Ніяких довідок в особовій справі І. Падалки немає. Тому можна припустити, що його прах похований в Биківнянському лісі. Рідні прикріпили до безіменної сосни портрет художника, вінок і український рушник. Поряд – сотні безіменних меморіальних сосен.

Використані джерела:

1. Городинець І. Війна проти власного народу Черкаси 2009 – 158с
2. Городинець І. Художник і педагог // Драбівщина, 20 листопада 1994. - с.2.
3. Матеріали з Нехайківського народного історико-краєзнавчого музею
4. Щерба В.П. Із туману віків і днів учорашніх. – Драбівське видавничо-поліграфічне підприємство, 2007.- 358с.
5. Яременко В.І. Над тихоплинним Супоєм // Монографія 109с.

ІСТОРИЯ СЕЛИЩЕ ГОГОЛЕВЕ

Гавриш Артем, учень 10 класу, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Устивицька Гімназія Гоголівської селищної ради, Миргородського району, Полтавської області

Керівник: Кальник Ю. М. Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради

Гоголеве – селище Миргородського району Полтавської області України. Населення становить 2539 осіб. Центр Гоголівської селищної громади.

Населений пункт виник в кінці XIX століття як поселення при будівництві залізниці. Територіально він належав до Устивицької волості Миргородського повіту.

У кінці XIX ст. (1900 рік) під час будівництва залізниці Полтава – Ромодан – Київ, за 18 км на південь від містечка Великі Сорочинці та за 18 км на північ від містечка Велика Багачка була відкрита станція Нероновичанська. У 1902 році при відзначенні 50-річчя з дня смерті земляка Миколи Васильовича Гоголя, за пропозицією громадськості залізнична станція набула назву «Гоголеве». Назва поширилася й на село, яке почало виростати на північ від станції.

Раніше на території Гоголеве були хутори Гончарі, Марченки, Гирчин, що виникли у кінці XVIII ст. як козацькі поселення. Вони склали Третю Козацьку громаду, що входила до складу Устивицької волості Миргородського повіту. [1]

У 1912 році в селі було відкрито земську школу. До 1917 року в селі науково-дослідницьких установ не було. Населення з вищою освітою до революції не було, з середньою освітою – 2 чоловіки (учителі). В земській школі (початковій) навчалося 30 учнів. Діти, які бажали продовжити навчання, були змушені ходити за 3 кілометри в село Полив'яне або за п'ять кілометрів у село Устивиця.

У 1951 році на території селища знайдено поклади нафти і природного газу. Було створено нафтопромислове управління «Радченкове», яке постачало газ у Полтаву і Миргород. У нафтовій та газовій промисловості працювало понад 500 чол. робітників і 60 чол. інженерно-технічного персоналу. Нафтопромислове управління подавало велику шефську допомогу в обладнанні тваринницьких ферм, зрошувальної системи та будівництву сховищ для мінеральних добрив у колгоспах ім. Калініна (с. Устивиця) та ім. Енгельса (с. Матяшівка). Була відкрита восьмирічна школа, яка була розміщена в приміщенні контори колишнього хлібоприймального підприємства. Директорами школи були: Марченко Василь Григорович, Величко Іван Мусійович, який очолював педколектив з восьми осіб, вимагаючи від них залізної дисципліни.

У 1953 році розпочалась експлуатація Радченкового нафтового місця родовища. Освоєння промислу викликало швидкий розвиток селища, і у 1957 році селу Гоголеве було присвоєно статус селища міського типу. Через збільшення кількості учнів навчання проводилося у приміщенні колишньої контори нафтопромислового управління «Радченкове». Директором був знавець історії, математики, англійської мови Михайлик Яків Федорович. [2]

У 1954 році було відкрито середню школу.

У 1957 році в селищі було встановлено пам'ятник партизанам, які загинули 1943 року, та воїнам-односельцям, полеглим на фронтах Німецько-радянської війни.

В кінці XX ст. в селищі діяло 47 підприємств і організацій нафтової промисловості, серед яких провідними були Гоголівське управління технологічного транспорту, Центральна база виробничого обслуговування, дільниця Полтавської бази виробничого обслуговування і комплектації обладнання. Функціонували відділення

зв'язку та Ощадбанку, АТС, середня школа, лікарня, дитячий садок, Будинок культури на 450 місць, дві бібліотеки (25 тис. одиниць літератури). Селище було електрифіковане, радіофіковане та газифіковане. За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року чисельність населення становила 2686 осіб. [2]

Література:

1. Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648-1941 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу / Редкол: Адаменко В. М. та інші. – Полтава, 2002. – 205 с.

2. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – 1028 с.

3. Устивиця // За ред. А. В. Кудрицького. Полтавщина: Енцикл. довід.. – К.: УЕ, 1992. – С. 1024. – ISBN 5-88500-033-6. – с. 928-929

ІСТОРІЯ СЕЛА УСТИВИЦЯ

Стельмах Андрій, учень 8 класу, Вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Устивицька Гімназія Гоголівської селищної ради, Миргородського району, Полтавської області

Керівник: Кальник Ю. М. Устивицька гімназія Гоголівської селищної ради

Устивиця (до середини XVII ст. також називалось Зигмунтове) – село, що входить до складу Гоголівської територіальної громади Миргородського району Полтавської області України. У 1990 році населення села становило 2539 осіб. Населення станом на 2001 рік становило 2150 осіб. Населення станом на 1 січня 2024 рік становить 1623 осіб.

Існує багато версій щодо походження назви села. На думку деяких істориків, вона походить від його розміщення біля гирла (устя) річки Вовнянки. На думку інших вчених, воно було засноване козаком Устимом, на честь якого і було назване. Утім, перша офіційна назва містечка була Зигмунтів (напевно, на честь польського короля Сигізмунда (Зигмунта) III Вази, за королювання якого закладено цей населений пункт). Утім, уже в середині XVII ст. місцева назва (Уцтивиця) містечка витіснила офіційну (Зигмунтів).

Перша згадка Зигмунтова датована 1625 р. На карті відомого французького військового інженера Гійома Боплана на місці Устивиці показано село Жигмонтове (Зигмунтове), це свідчило про тривалу тут польську колонізацію. У 1646 році польський магнат Ієремія Вишневецький захопив на Полтавщині багато міст і сіл, в тому числі і село Зигмунтове, яке стало його власністю.

Після визволення Лівобережної України від польсько-шляхетського поневолення відновлено стару назву села – Устивиця. В період полкового устрою Устивиця була сотенним містечком Миргородського полку.

У 1648 році козаки місцевої Устивицької (чи Уцтивицької) сотні Миргородського полку одними з перших підхопили заклик Богдана Хмельницького визволити рідну землю від поневолювачів і стали активними учасниками національно-визвольних змагань 1648-1654 років. [1]

Під час повстання під проводом Мартина Пушкаря проти старшинсько-шляхетської верхівки, яка хотіла відокремити Україну від Росії, татари захопили Устивицю разом з багатьма містами і селами України. У 1658 році село було пограбоване і спалене, багато його мешканців татари захопили в полон.

Мешканці Устивиці козакували навіть після знищення Катериною II Запорозької Січі у 1775 році. Тут діяли три козацькі громади, одна з яких нараховувала понад 750 дворів. До Устивицької козацької громади належали і козацькі хутори Бутів, Гирчин, Гончарі, Марченки, тепер селище Гоголеве, Широка Долина.

В історії села Устивиця відбулася значна подія – приїзд сюди під час своєї другої подорожі до України у жовтні 1845 року із сусіднього села Мар'янського великого українського поета-революціонера Т.Г. Шевченка, який зупинявся у сільського фельдшера Терещенка.

Протягом 1956-1966 рр. в Устивиці розгорнулось інтенсивне будівництво. Споруджено понад 200 житлових будинків на кам'яному фундаменті, вкритих залізом або черепицею. У 1963-1966 рр. було розширено приміщення лікарні та відбудовано головний корпус середньої школи, збудовано три клуби, приміщення для пошти. [3]

Населення обслуговували дві швейні і взуттєва майстерні, дві їдальні, пекарня, перукарня і лазня.

Про піднесення матеріального і культурного рівня трудівників села свідчить зростання їх купівельної спроможності, збільшення обороту торгівлі товарами народного споживання. В селі працювало 10 торговельних закладів. Обсяг товарообороту Устивицького споживчого товариства в 1966 році становив 754 тис. крб., а системи громадського харчування – 86 тис. карбованців.

Понад 200 юнаків і дівчат села були об'єднані в три комсомольські організації. На громадських засадах працювали народна дружина, товариський суд, жіноча рада, оборонно-спортивне товариство. [2]

На початку лютого 2019 року 176 мешканців села Устивиця проголосували за перехід церковної громади у підпорядкування Православної церкви України. Але представники УПЦ МП заявили, що справжню церковну громаду разом із священником не пустили на збори, а тому будуть готувати позов до суду, оскільки до громади належить стара церква (молитовний будинок) та нова, ще не введена в експлуатацію. [4].

Література:

1. Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648-1941 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу / Редкол: Адаменко В. М. та інші. – Полтава, 2002. – 205 с.

2. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – 1028 с.

3. Устивиця // За ред. А. В. Кудрицького. Полтавщина: Енцикл. довід.. – К.: УЕ, 1992. – С. 1024. – ISBN 5-88500-033-6. – с. 928-929

4. Перша релігійна громада на Полтавщині вирішила перейти до ПЦУ – УПЦ МП має намір подати в суд. Інтернет-видання «Полтавщина». Процитовано 2 травня 2019.

БАШТА СТЕФАНА БАТОРІЯ

Кузьмінська Анна, учениця 10 класу Кам'янець-Подільського ліцею №10 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області
Керівник: **Желізняк Аліна Віталіївна**, учителька історії Кам'янець-Подільського ліцею №10 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Актуальність. Кам'янець-Подільський відомий своїми незліченними спорудами на території всього міста. Лише Кам'янець-Подільська фортеця займає півтори гектари. Існує багато пам'яток, які містяни вважають знаменитими місцями. Одна з таких, «Вітряна брама». Вітряна брама – це споруда яка знаходиться у старому місті біля каньйону та річки Смотрич. Також, вона входить до складу системи укріплень, які відомі своєю оборонною здатністю. Архітектура вважається прикладом унікального поєднання інженерного, оборонного та містобудівного мистецтва XVI-XVIII. У комплексі з баштою брама є пам'яткою містобудування та архітектури України національного значення. Брама довгий час була північними воротами міста.

Мета: визначити історичне, архітектурне та культурне значення Вітряної брами Кам'яця-Подільського та оцінити її роль у житті міста й туристичній привабливості.

Завдання: описати архітектурно-конструктивні особливості об'єкта; висвітлити роль брами в оборонній системі Кам'яця-Подільського на різних етапах історії.

За дослідженням істориків та архітекторів, Башта Стефана Баторія була збудована у 1564-1565 роках замість давніх міських воріт. Башта була збудована під керівництвом Камеріно Рудольфіно, який керував польськими фортифікаційними роботами на замовлення короля Стефана Баторія. Археологи знайшли підтвердження цьому: залишки стародавніх фундаментів, датованих XIII-XIV століть, що вказують на наявність попередніх укріплень на цьому місці; фрагменти будівельного каменю, характерного для подільської готики; окремі зразки кераміки та залізних деталей кріплень воріт [4].

Зрештою, приблизно у 1585 році до західної частини башти було прибудовано спеціальний корпус з проїздом, який назвали Вітряною брамою. Даний проїзд мав на меті виконувати оборонно-транспортні функції та забезпечувати в'їзд у місто з самої півночі. Здебільшого, використовували для того, щоб охороняти північні підступи до Кам'яця-Подільського.

Матеріал який використовувався для побудови настільки масштабної споруди з подібною цілло був не сильно стійким: тесаний камінь з вапняком, дерево. Відомо, що пізніше усю деревину забрали та використовували на свій лад [2, с. 167].

Брама має прямокутну форму разом з проїзним тунелем, який був виконаний у техніці кам'яного склепіння з клинчастих блоків. На той момент стиль був досить відомий та широко використовувався для будівництва інших захисних споруд у місті. За легендами, брама містить таємні ходи, які використовували для захисту міста від непрошених гостей.

У 1672 році відбулась Турецька облога внаслідок якої багато справжніх рис брами втрапились, або зникли через незлічені перебудови.

Назва «Вітряна брама» вперше з'являється у документах лише в вісімнадцятому столітті. Теорія, яку вважають найбільш достовірною, розповідає, що браму названо саме таким чином через повітряні потоки з річки Смотрич, які створюють сильні вітри. Відтак, брама отримала свою назву, яку ми вживаємо і до тепер [3, с. 274].

Також, існує інше повір'я, але прийнято вважати, що це лише легенда, яку придумали місцеві жителі: «коли цар Петро I проїжджав повз місто, саме біля Вітряної брами його капелюх злетів під потоками вітру». За народною творчістю, таємничим вітром є дух, який зриває капелюх лише з тих, хто приходять з поганими намірами, або лише ласкає волосся перехожого.

Упродовж XVII-XVIII століть Вітряна брама була оборонним та торговельним вузлом всього міста. Після втрати захисного значення вона використовувалася як звичайний прохід у Старе місто. У XIX-XX ст. споруда частково занепала, проте зберегла свій історичний вигляд та розмір [1].

На сьогоднішній день, брама перебуває під активним захистом державних установ та є історичною спадщиною міста. Це об'єкт туристичних маршрутів і популярне місцем для проведення культурних подій.

Отже, Вітряна брама – це культурна, історична пам'ятка і невід'ємна частина міста Кам'яця-Подільського. Фотографії і картини, що зображують цю історичну будівлю часто перемагають у конкурсах чи інших культурних змаганнях. Ми ніколи не дізнаємося справжню причину виникнення споруди, але зараз насолоджуємося її красою та історичною величчю.

Список використаних джерел:

1. Будзей Олег. Вулицями Кам'яця-Подільського. Львів, 2005. С. 89-97.

2. Пламаницька Ольга. Кам'янець – Подільський. К.: Абрис, 2004. 256 с.

3. Седак Олександр Кам'янець – Подільський замок // 100 найвідоміших шедеврів України. – К.: Автограф, 2004. – С. 273-279.

4. Сіцінський Юхим. Оборонні замки Західного Поділля XIV-XVII ст.: (іст.-археол. нариси). Кам'янець – Подільський: Центр Поділлєзнавства. 1994 (Хмельницький: ХОУНБ, 2016), 96 с.

БУДИНОК ОКРУЖНОГО СУДУ

Мовчан Анна, учениця 10 класу Кам'янець-Подільського ліцею №10 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області
Керівник: **Желізняк Аліна Віталіївна**, учителька історії Кам'янець-Подільського ліцею №10 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Актуальність. Місто Кам'янець-Подільський славиться своєю багатю історією та неповторною архітектурою, що приваблює туристів з усієї України. Серед багатьох історичних споруд Кам'янця особливе місце займає Будинок Окружного суду – пам'ятка архітектури національного значення. Вона розташована у серці Старого Міста – на площі Вірменський Ринок. У різні часи вона служила палацом католицького єпископа, резиденцією султанського намісника, театром і, зрештою, Будинком Окружного суду – тобто відігравала величезну роль у житті міста протягом багатьох століть.

Мета: дослідити значення Будинку Окружного суду як історичної та архітектурної пам'ятки та визначити її роль у культурному житті Кам'янця-Подільського.

Завдання: визначити особливості Будинку Окружного суду та простежити його роль протягом історії міста.

Триповерховий Будинок окружного суду споруджений у стилі класицизму є найбільшим і найпомітнішим на Вірменському Ринку. Саме таке завдання було перед архітектором, якому в 1856 р. місцева шляхта доручила проєкт для шляхетського дворянського зібрання. Місто надало ділянку на розі вулиці Домініканської і Вірменського ринку [1].

Ще до 1616 р. на цьому місці стояв давній палац католицького єпископа, сполучений коридором з домініканським монастирем. Та під час страшної пожежі, яка знищила значну Старого міста, палац перетворився на руїни. Тривалий час від його величі не залишилося й сліду. Коли ж місто опинилося під турецькою окупацією, на згорілій ділянці було зведено новий палац під офіційну резиденцію султанського намісника Галіль-паші. Та й цей розкішний будинок не уникав руйнувань. Турки залишаючи Кам'янець перетворили більшість міської забудови, включно з палацом, на спустошені руїни. Більше століття місце залишалося пусткою, аж поки у 1805 році міська шляхта не вирішила дати йому нове життя. Вона збудувала тут театр. Та він, на жаль, швидко став предметом насмішок – через аварійний стан і крихку конструкцію [2].

За деякий час, у 1856 році цей театр переїхав в іншу будівлю на площі Руський ринок, а стару будівлю розібрали і того ж року на її місці почали будувати будинок дворянського зібрання. Цікаво знати – під будівництво була також викуплена ділянка по сусідству. Однак, у 1861 році, коли будівля була майже готова, будівельні роботи раптово припинилися і довгий час не відновлювалися, зокрема, через політичні причини: подільська шляхта активно брала участь у Польському повстанні 1863-1864 років проти Російської імперії. Лише у 1892 році спорудження будинку було завершене і він отримав призначення для окружного суду. У період перших визвольних змагань у будинку розміщувалися різні військові частини та установи, зокрема 74-й Ставропольський полк. Влітку 1919 року в будівлі колишнього суду розміщувалося Міністерство військових справ Української Народної Республіки. Після встановлення у Кам'янці-Подільському у 1920 році радянської влади, будинок знову почав виконувати функції окружного суду,

але вже радянського. У 1929-1936 роках у ньому почав свою роботу міськвиконком та його відділи. Після звільнення міста від нацистів у 1944 році, деякий час у будівлі перебувала школа № 1. Пізніше її передали швейній фабриці, яка після створення у 1977 році у Старому місті Державного історико-культурного заповідника, залишилася єдиним промисловим підприємством у межах історичного центру, тоді як усі інші підприємства були перенесені за його межі [4].

На сьогодні цей будинок є Швейною фабрикою міста. Сама будівля фабрики кам'яна та триповерхова, справляє враження монументальності та витонченості. Також має два підвали. Його архітектура поєднує ренесанс і класицизм, що надає будівлі гармонійного вигляду. Основний фасад, що виходить на південь, відкриває вид на Вірменську площу, а бічний прилягає до вулиці Домініканської. Головна частина фасаду виділяється рустованими лопатками і цікавими, гарними вікнами з напівкруглими перекладками. На другому поверсі вони прикрашені пілястрами. Дах є чотирихилим із дерев'яними стропилами та залізною покрівлею. Внутрішні перекриття пласкі, а планування – секційного типу. Це робить простір зручним і функціональним. Кожна деталь будівлі свідчить про поєднання краси і практичності, що робить її справжньою історичною пам'яткою міста [3].

Отже, будівля Окружного суду в Кам'янці-Подільському є досить яскравим прикладом поєднання стилів ренесансу та класицизму, що проявляється у симетрії фасадів, рустованих лопатках та пілястрах на вікнах. Головний фасад, що виходить на площу, привертає увагу туристів своєю величністю, а чотирихилий дах із дерев'яними стропилами і залізною покрівлею демонструє прагнення поєднати красу та надійність конструкції. Історія будівлі, пережила багато періодів перерв у будівництві, наприклад використання для суду, військових і адміністративних установ, навіть школи та фабрики, робить її свідком багатьох важливих подій та змін у житті нашого міста. Архітектурні деталі будівлі відображають багатство художніх традицій епохи. Усе це робить Будинок Окружного суду не лише важливою історичною та культурною пам'яткою, але й символом стійкості та розвитку Кам'янця-Подільського протягом багатьох століть.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк О., Комарницький О. Кам'янець-Подільський: Історико-популярний нарис. Кам'янець-Подільський, 2001. С. 178-195.
2. Крамар С. І. Місто Кам'янець на Поділлі у XIV-XVIII століттях: магебурзьке право, судочинство та самоврядування громад: іст.-прав. нарис / С. І. Крамар. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2006. 335 с.
3. Крикун М. Г. Люстрація Кам'янця-Подільського 1734 р. (до питання про житловий фонд українського міста у XVIII ст.). «Український археографічний щорічник. Нова серія», 1993, т. 5, вип. 2. 456 с.
4. Петров М. Б., Рибак І. В. Кам'янець-Подільський // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2007. 528 с

ІСТОРІЯ РОЗРОБКИ БАХМУТСЬКОЇ СОЛІ

Акберов Ренат, учень 9 класу; ЗЗСО гімназії № 14 Дружківської міської ради Донецької області
Науковий керівник: **Василенко Наталя Сергіївна**, вчитель історії ЗЗСО гімназії № 14 Дружківської міської ради Донецької області

Століттями українці виборювали свою незалежність, тяжкі випробування у цій боротьбі тривають і у XXI ст.. Вже дванадцятий рік Україна потерпає від нападу РФ. З нами воюють і на інформаційному полі, роками втлумачуючи те, що Схід України завжди був російським регіоном і всі, хто тут проживали, були росіянами, стираючи

нашу історичну пам'ять, що своїм економічним розвитком Донеччина зобов'язана лише росіянам, які будували промислові підприємства за часів царизму та радянських часів, тому тема роботи є актуальною. Метою запропонованої роботи є дослідити історичні, соціальні фактори становлення соледобувної промисловості на Донеччині; встановити причини та наслідки соледобування на заселення та містобудування в регіоні; визначити соціальні та економічні процеси від XVI століття до сьогодення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі дослідницькі завдання:

- дослідити історіографічний доробок та визначити ступінь наукової розробки обраної теми;
- встановити інформаційний потенціал різних видів джерел та окреслити методологію проектного дослідження;
- визначити основні етапи розвитку соляної промисловості Донбасу протягом зазначеного періоду;
- виявити загальні особливості солевиробництва Бахмуту;
- проаналізувати етнічний складу розробників промислів;
- систематизувати дані, отримані у ході роботи над проектом;
- узагальнити отримані дані у висновки.

Об'єкт та предмет дослідження зумовлені метою та завданнями дослідження.

Об'єктом дослідження є Бахмутські соляни промисли від початку їх заснування на межі XVI-XVII ст. та подальший розвиток соляної промисловості протягом XVIII-початку XXI ст.

Предмет дослідження – основні етапи розвитку соляної промисловості.

Після виконання поставлених завдань, було досягнуто певні результати, узагальнені у висновки.

Опрацьована література та періодичні публікації стверджувати, що достовірні відомості про постійне солеваріння на Торських соляних озерах (у межах нинішнього м. Слов'янська Донецької області) можна віднести до кінця XVI ст., а на річці Бахмут – до останніх років XVII ст. Проте значущість солі, як продукту споживання, спонукала до її добування людей ще в античний період історії українських земель. Археологічні дослідження свідчать, що скіфи не тільки знали міста розташування соляних лиманів, а ще і випарювали сіль та навіть воювали зі своїми одноплемінниками за право власності на джерела ропи.

На підставі підтвердженого історичними джерелами матеріалу можна виділити 6 періодів розвитку соледобування в Донбасі:

перший період охоплює час з кінця XVI ст. до 60-х рр. XVII ст., коли сіль із ропи Бахмутських соляних джерел виварювалася приїжджими солеварами (чумаками) у привезених із собою казанах і на дровах, добутих в найближчих до промислів лісах. Сіль дозволяли варити всім мешканцям Слобідської України. За принципами організації виробництва Бахмутські соляни промисли на першому етапі свого розвитку переважно являли собою дрібнотоварне виробництво з окремими елементами простої кооперації;

для другого періоду з 60-х роках XVIII ст. і до початку XVIII ст. були характерні такі риси: сіль виварювалася частково державою і приїжджими солепромисловцями (чумаками). З організацією казенних заводів відбувається поділ праці на окремі операції: черпання ропи, обслуговування сковорід під час виварки солі, затарювання й перевезення солі до магазинів (складів), заготівля й доставка дров до промислів, їх рубка та підвіз до печей і вивезення золи;

у третій період (з початку XVIII ст. і до 1782 р.) Бахмутські промисли формально були у віданні державі, але виварювання солі на них велася в окремі періоди самою

казною або відкупщиками, а також і вільноварильщиками, які орендували у казни й відкупщиків сковороди й виварювали сіль не тільки для 184 власних потреб, але й для реалізації на ринку. У 1742 р. варниці віддали на відкуп на 10 років з платою по 50000 щорічно та з віддачею до казни половини прибутку. З переходом промислів у відання казни й до 1782 р. промисли являли собою централізовану казенну мануфактуру. Впроваджені частково Бахмутських соляних заводах під керівництвом члена Санкт-Петербурзької академії й надвірного радника Г. Ф. Юнкера в першій половині 40-х років XVIII ст. європейські технології в соляній промисловості краю не прижилися у зв'язку з пануванням в Росії кріпацтва та упередженим ставленням до технічних новинок тогочасного керівництва Соляної контори;

четвертому періоду (з 1782 р. і до кінця XIX ст.) притаманний науковий підхід до проблеми соледобування. Геологорозвідувальні дослідження показали наявність скам'янілої солі, що давало можливість шахтної добути солі. Початок вугледобування докорінно змінив і підхід до процесів виварювання солі з ропи. З оселенням у 1865 році на Донеччині Джона Х'юза, почалася промислова добуха вугілля і велика історія європейського розвитку промислового потенціалу регіону. Надихаючись досвідом Х'юза, бельгійці та французи прагнули розробляти різні галузі промисловості на Донбасі. Вугілля стало потужним джерелом енергії для розвитку соляної галузі виробництва. Широкомасштабне залізничне будівництво, інтенсивні надходження іноземних капіталів, які заохочувалися митними протекціями, пільгами, преміями з боку уряду, промислове піднесення другої пол. 90-х років XIX ст. – усе це створило умови для бурхливого зростання соляної промисловості Донбасу;

у п'ятий, або радянський період соледобування відбувається націоналізація підприємств, іноземці змушені були покинути свої підприємства, що призвело до краху галузі. Коли у 1920-х роках представники радянської влади вирішили відродити видобуток солі, то обрали найбагатше родовище кам'яної солі і створили єдине підприємство, яке і отримало назву «Артемсіль», існуючу до сьогодні, і виробництво переноситься вже повністю в містечко Соледар, поруч з Бахмутом (Артемівськ – радянська назва). Також у радянський період відбулася повна електрифікація виробництва, що дозволило в рази збільшити кількість добутої солі;

шостий період розвитку соледобувної галузі у Бахмуті проходить за часів незалежності України з 1991 року і до повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Його можна охарактеризувати, як культурний, освітній та лікувальний період. Створено «Музей солі», де зберігаються експонати про історію видобутку, а також є соляні скульптури та сувеніри, що робить її популярним туристичним місцем до війни. Музейним залам притаманна унікальна акустика, тому там проводилися навіть симфонічні концерти. У шахтах також проводили спелеотерапію (лікування соляним повітрям). На даний момент часу «Музей солі» і само підприємство у Соледарі знаходиться під російською окупацією і зазнало серйозних пошкоджень або руйнувань через бойові дії, що точилися за місто на початку 2023 року.

Таким чином, сукупність багатьох факторів, таких як: історичні події, політична ситуація у країні, потреба в економічному розвитку, надали можливість розвитку соляної промисловості Донецького басейну, а саме Бахмутських соляних родовищ, в зазначені періоди дозволяє визначити його місце в загальноукраїнських процесах XVII-XXI ст. В даний час цей аспект ще не поставав предметом спеціального дослідження ні в узагальнюючих, ні у спеціальних працях. Розкриваючи його, слід враховувати особливості історичного розвитку Донецького басейну.

Список джерел та використаної літератури:

1. Болтрик Ю. В. Соляні промисли Північного Причорномор'я в скіфський час / Ю. В. Болтрик // Археологія. – 2014. – № 4. – С. 63-80.

2. Євген Вакулєнко. «Артемсіль» у полоні війни: що стало з головним постачальником солі в Україні у 2024 році. Інтернет ресурс. Режим доступу: - <https://freeradio.com.ua/artemsil-u-poloni-viiny-shcho-stalo-z-holovnym-postachalnykom-soli-v-ukraini-u-2024-rotsi/>

1. Євген Вакулєнко. Втрачена міць містоутворюючих підприємств: як під час війни склалася доля «Артвайнері», «Артемсолі» та «Колірмету». Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://sviydim.media/articles/rebuilt/yak-sklalasya-dolya-artwinery-artemsoli-ta-kolirnetu/>

4. Дмитро Шурхало. Історія Бахмуту: від фортеці, солі та шампанського – до фортеці у війні РФ проти України. Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://www.radiovoboda.org/a/istoriya-bakhmutu/32241923.html>

5. Листування Луї де Бера та Поля Дезена з родинами. Переклад Ігнат'євої В. Ю. Особистий архів Василенко Н. С.

6. Марія Семенченко. Індустріальні пейзажі, соляні шахти і сучасне мистецтво: чому варто відвідати Соледакар – розповідають місцеві. 30 квітня 2021 р. Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://life.pravda.com.ua/travel/2021/04/30/244785/>

7. Макаревський Ф. «Матеріали для историко-статистического описания Екатеринославской епархии». ВАТ «Дніпрокнига», – Дніпропетровськ – 2000.

8. Маслійчук В. Л. Лінія солі: Тор – Бахмут – Соледакар – Локальна історія. Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://localhistory.org.ua/texts/statti/liniia-soli-tor-bakhmut-soledar/>

9. Наталя Жукова. Подорож по Донбасу в 1774-му: Яким побачив Бахмут німецький дослідник Гюльденштедт. Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://freeradio.com.ua/podorozh-po-donbasu-v-1774-mu-iyakym-pobachyv-bakhmut-nimetskyi-doslidnyk-hiuldenshtedt/>

10. Пірко В. О., Литвиновська М. В. Соляні промисли Донеччини в XVII-XVIII ст. (Історико економічний нарис і уривки з джерел) / – Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. – 136 с.

11. Плетнева С. А. Половецкая земля. Древнерусские княжества X-XIII вв. / С. А. Плетнева. 1975. – С. 270-271.

12. «Статистическое описание Харьковской епархии». Отрывок из книги: Историко-Статистическое описание Харьковской епархии митрополита Филарета (Гумилевского). Інтернет ресурс. Режим доступу: – <https://slavxram.com/uk/statisticheskoe-opisanie-harkovskoj-eparhii/statisticheskoe-opisanie-harkovskoj-eparhii.html>

13. Шлях, позначений сіллю. Солоня історія Сходу України / укл. М. В. Кулішов, О. В. Дрогомирецька, Я. В. Синиця. – Краматорськ: «Друкарський дім», 2022. – 102 с.

ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ РІВНЕНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРИРОДНІ ОБ'ЄКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДЕРЖАВОТВОРЕННЯМ І ВИДАТНИМИ ПОСТАТТЯМИ

Жданюк Олександра, вихованка гуртка «Спортивне орієнтування», Комунальний заклад «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради

Керівник: **Брончук Ольга Русланівна**, методист Комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради, керівник гуртка «Спортивне Орієнтування»

Рівненщина – це регіон, багатий на історичні та природні пам'ятки, який відіграв важливу роль у процесах державотворення та формуванні національної свідомості

українського народу [1; 2]. Містечка, села та природні ландшафти цього краю зберігають пам'ять про важливі історичні події та видатних діячів, які брали участь у боротьбі за незалежність України [5]. Туристичні маршрути, прокладені через історико-природні об'єкти Рівненщини, відкривають широкі можливості для пізнання культурної спадщини та природної краси регіону.

Основною метою цієї роботи є вивчення туристичних маршрутів Рівненщини, пов'язаних з історичними подіями та постатями, а також аналіз природних об'єктів, що мають важливе значення для розвитку туризму та культурно-освітньої діяльності [5]. На прикладі окремих об'єктів показано, як історія та природа тісно переплітаються, утворюючи унікальні туристично-рекреаційні локації.

Історико-природні об'єкти Рівненщини

1. Острозький замок

Місто Острог є одним із найдавніших історичних центрів Рівненщини. Острозький замок, розташований на високому пагорбі над річкою Іква, символізує могутність роду Острозьких і має важливе значення для історії української державності [2; 4]. Саме тут князі Острозькі заснували Острозьку академію – перший вищий навчальний заклад на українських землях [1].

Острозький замок є важливим туристичним об'єктом, що дає змогу ознайомитися із середньовічною архітектурою та зрозуміти політичну й культурну роль регіону в історії України [4].

2. Дубенський замок

Дубенський замок, розташований у місті Дубно, є значною пам'яткою оборонної архітектури. У XVII столітті він відіграв важливу роль у воєнно-політичних подіях, пов'язаних із боротьбою українського населення проти іноземного панування [1].

Сьогодні Дубенський замок є туристичним об'єктом, який сприяє глибшому розумінню історичних процесів державотворення та оборони українських земель [5].

3. Боярський монастир

Боярський монастир, розташований у селі Боярка, є важливим духовним та історичним осередком Рівненщини. Монастирі в історії України виконували не лише релігійні, а й оборонні та соціальні функції, слугуючи прихистком для населення під час воєнних загроз [3].

Сакральні пам'ятки такого типу сприяли формуванню моральних цінностей та національної свідомості українського народу, що мало важливе значення в процесах державотворення [2].

4. Місце бою під Гурбами

Особливе місце серед меморіальних об'єктів Рівненщини займає урочище Гурби, де у 1944 році відбувся один із найбільших боїв Української Повстанської Армії з військами НКВС. Ця подія стала символом визвольної боротьби українського народу у XX столітті [5].

Меморіальний комплекс «Гурби» є важливою складовою туристичних маршрутів національно-патріотичного спрямування та сприяє збереженню історичної пам'яті [1].

5. Рівненський природний заповідник

Вагоме місце у туристичному потенціалі регіону займає Рівненський природний заповідник, який охоплює унікальні природні комплекси Полісся – ліси, болота та озера. Поєднання природної спадщини з історико-культурним контекстом сприяє розвитку екологічного туризму [5].

Заповідник є осередком збереження біорізноманіття та формування екологічної культури населення, що відповідає принципам сталого розвитку туризму.

Туристичні маршрути Рівненщини, що поєднують історичні та природні об'єкти, сприяють розвитку культурного туризму та популяризації національної спадщини [5]. Одним із таких маршрутів є «Шлях князів Острозьких», який охоплює Острог, Дубно та інші пам'ятки, пов'язані з діяльністю цього роду [4].

Маршрут «Шлях УПА» проходить через місця визвольної боротьби, зокрема урочище Гурби, та сприяє формуванню національної пам'яті [1].

Природні туристичні маршрути, що проходять через територію Рівненського природного заповідника, дають змогу поєднати пізнавальний та рекреаційний туризм.

Туристичні маршрути Рівненщини є важливим чинником розвитку історичного, культурного та природного туризму. Вони сприяють глибшому пізнанню історії України, процесів державотворення та визвольної боротьби, а також популяризації природної спадщини регіону [1; 2; 5].

Історико-культурні та природні об'єкти Рівненщини формують основу туристичних маршрутів, що сприяють збереженню національної ідентичності та історичної пам'яті українського народу.

Список використаної літератури:

1. Грабовий. Ю. Історія Волині: від найдавніших часів до початку XX століття. Львів: Видавництво «Світ», 2015.
2. Липинський В. Українська держава та її історичні традиції. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2003.
3. Павлович О. Монастирі України: історія, культура, архітектура. Київ: Либідь, 2007.
4. Шевчук І. Українські замки та фортеці: архітектурно-історичний огляд. Львів: «Піраміда», 2014.
5. Рибачук І. Історико-культурні пам'ятки Рівненщини. Рівне: Рівненський державний університет, 2016.

ХРАМ БОГОРОДИЦІ, ЯК ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛИЩА ЕКОНОМІЧНЕ, ВІД 1880 ДО 2025 Р.

Коршєн Катерина, учениця 9 класу, заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №10 Мирноградської міської ради, Україна, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК, вихованка гуртка «Основи науково-дослідницької діяльності» БТДЮ ММР Донецької області
Керівник: **Медведєв Костянтин Володимирович**, учитель історії, заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №10 Мирноградської міської ради, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького ОЦТК, керівник гуртка «Основи науково-дослідницької діяльності» БТДЮ ММР Донецької області

Актуальність теми. В сьогоденні України одним із найважливіших завдань є визначення стратегії національно-культурного розвитку держави. Відповідно постає потреба переосмислити на нових методологічних засадах та виходячи із нових досягнень історичної науки роль церковних організацій в соціально-культурному розвитку та місце культових споруд в розвитку мистецької культури. Особливо актуальним це завдання є для Донеччини, оскільки більшість культових споруд цього регіону було зруйновано в роки антирелігійної радянської політики. Відновлення діяльності церковних інституцій та відбудова храмів за роки незалежної України засвідчують нові тенденції розвитку національної духовності. Відповідно постає завдання створення комплексної та об'єктивної історичної картини розвитку церкви на Донеччині.

Об'єктом дослідження є церковні інституції та культові споруди православної церкви на Донеччині наприкінці XIX – на початку XXI століття.

Предметом дослідження виступає історична доля храму Різдва Пресвятої Богородиці селища Новоекономічного Покровського району Донецької області від часів його заснування до сучасності.

Мета дослідження полягає у висвітленні історичної долі храму Різдва Пресвятої Богородиці селища Новоекономічного в контексті регіональної церковної історії. Відповідно до поставленої мети передбачається вирішення таких **завдань**:

-виявити весь комплекс історичних джерел для вивчення історії храму, в тому числі усні, речові джерела, матеріали місцевої преси, фотодокументи;

-з'ясувати стан розробленості проблеми, виявити та проаналізувати весь комплекс наукової літератури за темою;

-опрацювати отриманий фактографічний матеріал, систематизувати відомості;

-узагальнити відомості, вписавши історію храму в контекст регіональної історії кінця XIX – початку XXI ст.;

-дослідити роль християнської громади в розвитку культури та освіти селища протягом зазначеного періоду.

Методи дослідження: в процесі дослідження було застосовано сукупність принципів історизму, об'єктивності та системності, застосовано загальнонаукові (історичний, логічний, комплексно-аналітичний) та конкретно-історичні (синхронний, діахронний, історико-порівняльний, історико-генетичний) методи. Особливістю роботи було застосування регіонального підходу, який допоміг сфокусувати увагу на особливостях історії конкретної культурної споруди.

Наукова новизна роботи визначається тим, що вперше здійснюється спроба створити цілісну історію храму та з'ясувати деякі невідомі та дискусійні аспекти.

Написання даної роботи спиралося на принцип історичної об'єктивності. Останнім часом в історію проникають матеріали, в основі яких є уява або фантазії людей. Моя робота побудована на достовірних історичних матеріалах. При дослідженні даної теми опрацьована велика кількість матеріалів для всебічного висвітлення поставлених питань. Потрібної літератури було небагато, але траплялися окремі публікації в періодичних виданнях, книгах.

Джерельною базою є фотографії, документи з архівів музею та церкви, свідчення очевидців та сучасників, спогади людей.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у подальших краєзнавчих дослідженнях, для створення музейних експозицій, в освітньому та виховному процесі, для потреб краєзнавчої туристичної роботи.

Висновки. Незважаючи на достатньо великий обсяг наукових досліджень з історії православної церкви на Донеччині, історія православної громади селища Новоекономічного на сьогодні недосліджена. Використання усних та речових джерел, матеріалів місцевої преси, фотодокументів дає підстави стверджувати, що в Новоекономічному протягом XIX-XXI ст. активно розвивалося церковне життя. 13 липня 1800 р. з Новоросійської консисторії було відправлено наказ про дозвіл на будівництва в селі церкви. У серпні 1800 р. була видана благословенна грамота на закладення фундаменту та будівництво церкви. Через рік будівництво було закінчено, це був один з перших православних храмів в окрузі. 27 серпня 1906 року був закладений другий храм. Закінчили це будівництво у 1911 році. Висота дзвіниці складала 41 метр, висота головного куполу в середині – 26 метрів. 27 серпня 1906 року був закладений другий храм. На той час селище було заможним і потребувало більшого храму. З 1930 року ситуація в релігійному питанні стала критичною. На Великдень у 1937 році храм у Новоекономічному було поруйновано. Але в 1947 р влада дала дозвіл на відкриття

рахунків на ім'я церкви та дозволила церквам на Великдень 1942 року проводити Хресні ходи. На жаль, війна знову прийшла на ці землі, і храм, який вистояв під час Другої світової війни, зазнав нищівного удару під час російського вторгнення 8 липня 2024 року, внаслідок артилерійського обстрілу російського агресора, храм Богородиці був сильно пошкоджений. Снаряд влучив у будівлю, зруйнувавши частину стін та залишивши велику рану в серці громади. Це була не лише фізична втрата, але й духовна – для багатьох людей цей храм був символом стабільності та надії, який вони втратили у важкі часи. Місцеві жителі з великим болем сприйняли цю трагедію, але водночас у їхніх серцях залишалася надія на відновлення святині. Для громади Новоєкономічного храм Богородиці залишиться важливим місцем навіть у руїнах. Парафіяни планують зібрати кошти для його відбудови, щоб повернути храму його колишню велич і продовжити його духовну місію. Храм Богородиці у Новоєкономічному пережив багато випробувань і став символом стійкості та віри, яка не зникає, навіть коли руйнується стіни. Люди впевнені, що Богородиця не залишить їх і цього разу, і вони зможуть відбудувати храм як символ надії та незламності перед обличчям нових викликів. Ця святиня є вічною частиною їхньої історії, яку вони збережуть і передадуть наступним поколінням.

Список використаних джерел та літератури:

1. Улюблене місто. Історико-краєзнавчий альманах. Випуск 3. – К: «МП Леся», 2015. – 110с.
2. Люди, історія, факти. – Донецьк: «Алекс». – 2003.
3. До витоків духовності. Книга для читання. – Донецьк: «Новий світ». 2005.
4. Фондові матеріали КУ «Покровський історичний музей».
5. Татаринів С. Й. Православна Церква на Донеччині (XVIII-XX століття) / С. Й. Татаринів, Н. О. Тутова. – Донецьк, 2014. – 165 с

РЕЛІГІЯ ТА ВІЙНА: РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ У ПІДТРИМЦІ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ МІСТЕЧКА САТАНІВ

Кубряк Уляна, учениця 10 класу ліцею №10, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

Рівник: **Будлакова Людмила Петрівна**, ліцей №10, м. Кам'янець-Подільський, учитель історії

Актуальність теми обумовлена зростанням інтересу до локальної історії, культури та духовних традицій в умовах сучасних викликів, зокрема російської агресії, яка посилює значення національної ідентичності.

Існування релігії в теперішньому складному, нанотехнологічному світі ми розглядаємо не лише з позицій історичного явища, але й такого, що виконує важливі соціальні функції. Сьогодні, коли в країні тривала війна, релігія, зокрема християнство виконує й соборні функції. Люди, особливо старшого віку, самотні збираються у храмах, церквах, каплицях для спільної молитви, прохань, бесідувань. Релігія допомагає людям інтегруватися для того щоб вижити. Релігії належить чинне місце в сучасному глобалізованому світі.

Сатанів – давнє містечко на території Хмельницької області. Сюди намагаються приїхати тисячі туристів з усієї України. До повномасштабного вторгнення росії на територію України у Сатанові та його околицях також можна було зустріти туристів з інших країн.

У наукових, науково-публіцистичних джерелах можна прочитати, що «до появи містечка Сатанів, на відстані трьох кілометрів від нього, приблизно 980 року було засновано монастир». Екскурсиводи часто оповідають, що один грецький православний монах десь у першій третині IX століття пішов у відлюдники для молитви. Невдовзі він

поселився в печері, що була у густому буковому лісі. Молитовна печера функціонує й досі [5, с. 51].

До печери приходять туристи, щоб подивитися, зробити світлини, а віряни, паломники, щоб зілїтися. Існує версія про те, що молитва «на камені» дозволяє виликувати хвороби, зокрема, опорно-рухової системи.

Монастирський комплекс це – Троїцька церква, триярусна надбрамна дзвіниця, келїї, в'їзна брама, огорожі. В 1460 році біля печери було збудовано дерев'яний храм, пізніше в 1700 році зверху над печерею було побудовано кам'яний храм. В 1744 році монахи, розбираючи стару монастирську дерев'яну церкву, знайшли на куполі вирїзблений «1600 рок», що могло засвідчувати офіційну появу Свято-Троїцького монастиря. В 1744 році було збудовано головний кам'яний храм монастиря на честь Пресвятої Трійци на місці дерев'яного, що розташовувався біля підніжжя скелі [1].

Активна розбудова Свято-Троїцького монастиря почалася на початку XVII столїття. В 1707 році Свято-Троїцький монастир перейшов до базилианців (унїатський орден).

В 1770 році унїатський ігумен Сатанівського Свято-Троїцького монастиря М. Сильницький зробив спробу узагальнення та систематизації наявного матеріалу про діяльність монастиря в літописі «Книга історії Сатанівського монастиря». М. Сильницький написав про епідемію чуми на Поділлі у 1770 році, описав проведення окремих церковних церемоній, відвідування монастиря знатними особами та про інші події. Після 1793 року монастир був повернений православної церкві. У жовтні 1795 року монастир остаточно став православним (спочатку чоловічим, в 1898 році – жіночим). В 1773 році з'їзд представників базилианського ордену вибрав Сатанів місцем для довїчного ув'язнення монахів, котрі мали вирок «до поховання заживо». [4].

В 1914 році жіночий монастир очолювала ігуменя Антонїна (Добровольська Ганна Петрівна). Відповідно до «Відомісті про Сатанівський Свято-Троїцький жіночий монастир, що заходився при м. Сатанові над річкою Збруч (1914 р.)», монахинь та послушниць у монастирі було 83 особи. Загальна кількість монастирських земель перевищувала 170 дес. їжі [2, Арк. 26].

Після окупації частини України більшовиками з півночі монастир було вперше закрито в 1929 році. Комуністичним тоталїтарним режимом було знищено дуже багато церков, монастирів, інших культурних пам'яток.

Народна (хатня) ікона й досі допомагає нам отримати затишок, підтримку, а лики святих у таких іконах видаються рїдними та близькими. Народні (хатні) ікони є нашим давнім генетичним кодом. Тому «вїдкрита» нами ікона святої Марії Магдалини, яка знаходиться у храмі Воскресіння Господнього в Сатанові, наче теплий промінь світла.

Місцеві старожили (Л. Коваль, С. Маркова) розповідали нам, що саме ікона святої Марії Магдалини (Сатанів) колись давно врятувала Сатанів від чуми під час епідемії. Коли епідемія лютувала в Сатанові та його околицях, було організовано хресну ходу, на чолі якої чотири вдови несли ікону святої Марії Магдалини. Після повернення в храм образ оновився, а зображення на іконі почало «дихати» [3].

Ми довідалися, що храм Воскресіння Христового було зруйновано в 1935 році за комуністичного тоталїтарного режиму. Подальша доля ікони має низку розбіжностей. Одні старожили стверджують, що її таємно зберїгали в Георгіївській церкві, інші місцеві краєзнавці, прихожани свїдчать, що ікону в 1935 році забрав хтось із жителів сусіднього села Калагарівка (Тернопільська область). Нині чудотворний образ святої Марії Магдалини зберїгається у храмі Воскресіння Христового.

Для дослідження теми роботи ми провели анкетування, яке складалося з двох етапів: спочатку серед туристів на території монастирського комплексу (12 осіб), а потім

для збору соціокультурологічної інформації серед здобувачів освіти. Загальний аналіз засвідчив зростання інтересу до релігійних локацій, що підвищує роль Сатанова як культурного і туристичного центру Поділля.

Отже, Сатанів має високий потенціал як туристична локація, що поєднує в собі релігійний, культурний та рекреаційний аспекти. Важливість Свято-Троїцького монастиря й ікони Марії Магдалини полягає не лише у їхній історичній цінності, а й у здатності залучати сучасних туристів, що шукають духовного відновлення. Нині, коли триває кровопролитна війна росії проти України, українці почали частіше звертатися до духовних витоків, що допомагають людському творенню та самотворенню.

Список використаних джерел

1. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 3333. Сецинский Ефим Йосифович. Оп. 1. Спр. 5. Летопись Сатановского монастыря и документы к ней, липень 1887. – серпень 1888р. 50 арк.
2. Держархів Хмельницької обл. Ф. 315. Подільська духовна консисторія. Оп. 1. Спр. 10802. Ведомость об имуществе Сатановского Троицкого женского монастыря и о монашествующих в нем лиц, 1914 р. 378 арк.
3. Маркова С. Історія Свято-Троїцького монастиря. Духовні витoki Поділля: церква та релігійні діячі в історії краю. Матер. Сьомої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 квітня 2017 р.). Хмельницький: ХГПА, 2017. С. 229-233.
4. Маркова С. Сатанів: історія, міфи та легенди (історико-культурологічні нариси, путівник з історичного квестування). 3-є вид., доп., виправ. Хмельницький: Цюпак А. А., 2018. 172 с.
5. Маркова С., Дияк В., Парандій В. Анімаційні студії в рекреаційному туризмі Сатанова: навч. посібн. до практич. занять. Хмельницький: Вид-во ПП «Монускрипт», 2024. 51 с.

РІЧКИ КАЛЕЦЬ, КАЛЬМІУС І КАЛЬЧИК: ДАВНІ СВДКИ ІСТОРІЇ ПРИАЗОВ'Я

Пікіна Анна, учениця 10 класу Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньою школою I ступеня №2 Нікольської селищної ради Донецької області

Керівник: **Омельченко Людмила Миколаївна**, вчителька історії і географії Нікольської гімназії «Софія» з загальноосвітньою школою I ступеня №2 Нікольської селищної ради Донецької області

Сьогодні я хочу розповісти про надзвичайно важливі річки нашого Приазов'я - Калець, Кальчик та Кальміус. Це не просто водні артерії, а живі свідки багатьох історичних подій, що формували наш край. Нерідко навіть мешканці територій, де протікають ці річки, не завжди точно знали, що Калець і Кальчик – це різні річки, які знаходяться в загальному басейні річки Кальміус. Тим більше дискусій ведеться щодо річки, на якій відбулася перша битва русько-половецького війська з монгольськими завойовниками. Наразі береги цих річок є свідками нової окупації за Сходу. Тут руйнується не лише екологія, а й нормальне життя українців, що потерпають від російської окупації. Саме для того, щоб спробувати розставити всі крапки над «і» я вирішила дослідити це питання.

Річка Калець – це річка в Україні, яка впадає до Кальчика. Довжина 21 км. Площа водозбірного басейну 211 км². Похил 3,9 м/км. Долина коритоподібна. Живиться за рахунок атмосферних опадів. Використовується на сільськогосподарські потреби. Річка бере початок із Микільського лісу – степове лісонасадження, здійснене приазовськими німцями-менонітами у 80-х рр. XIX ст. Протікає через Микільське. Тече територією Маріупольського району Донецької області. Впадає до Старокримського

(Кальчицького) водосховища за населеним пунктом Перемога, не доходячи села Шевченко. Споруджено на річці й ставки.

Річка Кальчик – це права притока Кальміусу, довжина річки 88 км, площа басейну – 1263 км². Долина трапецієподібна, завширшки до 3 км, завглибшки до 40 м. Річище помірно звивисте, завширшки до 10 м, завглибшки 1,5 м. Похил річки 2,4 м/км. Живлення мішане. Замерзає із середини грудня, скресає наприкінці лютого. Гідрологічні пости біля села Кременівка й міста Маріуполь. Для водопостачання м. Маріуполя на Калці споруджено Старокримське (Кальчицьке) водосховище, також є ставки. Воду Кальчика використовують і для зрошування.

Річка Кальміус бере початок на Донецькому кряжі і проходить через кілька районів Донецької області, досягає міста Маріуполь, де стає частиною Азовського моря. Загальна протяжність Кальміуса становить трохи більше 200 км. Середнє значення ширини річки становить близько 10-15 м, за винятком центру міста Донець, через який проходить Кальміус. Тут відстань від берега до берега доходить до 400 м. Незважаючи на свої не дуже видатні розміри, Кальміус має 4 ліві притоки і 5 правих. На берегах Кальміусу розташовано цілих 16 населених пунктів, серед яких є і великі міста, такі як Донецьк, Маріуполь.

Також води річки широко використовуються в народному господарстві, на основі Кальміусу створено 4 водосховища.

Від сивої давнини до сучасності: хто населяв береги Кальця, Кальміусу та Кальчика. Археологічні дослідження показують, що береги цих річок були заселені з найдавніших часів, адже долини були зручними для життя.

Вже близько 1100 року до н. е. в долину річки Кальміус прийшли кіммерійці. Ці кочові племена залишили після себе численні кургани-поховання, які й досі знаходять в регіоні.

У VIII столітті до н. е. кіммерійців витіснили скіфи-сколоти, а згодом на цих землях панували сармати. Вони використовували річки як важливі шляхи сполучення та місця для стоянок.

Половці та «Слово о полку Ігоревім». У XI столітті долини річок заселили половці. На думку деяких дослідників, знаменита битва путивльського князя Ігоря з половцями, описана у «Слові о полку Ігоревім», відбулася саме на річці Каялі, яку часто ототожнюють з Кальцем, а можливо й Кальміусом.

Цікавою особливістю річки Кальчик є те, що вона бере початок у заповіднику «Кам'яні Могили», що розташований на межі Донецької та Запорізької областей. Серед істориків нині популярною є версія, що саме поблизу Кам'яних Могил 31 травня 1223 року відбулася сумнозвісна битва на Калці, за участі війська київського князя Мстислава Романовича та монголо-татарської орди. За свідченнями древніх літописів, загинув кожен четвертий русич, а найкровопролитніше побоїще продовжувалося близько 10 днів. У четвертому Новгородському літописі про це сказано: «Бысть на Калках брань великая...». Вважають, що мова йде про річку Кальчик з його притоками Малий Кальчик і Калець. А «місце кам'янисте», на якому стояв табір київського князя – саме Кам'яні Могили.

Високо піднімаються над степом гранітні гряди, зі сходу захищені річкою Каратиш, вони були гарним місцем для укріпленого табору. Крім того, за даними історика Я. П. Новицького: «До цих могил, було часто завертав архиерей Гавриіл в тридцятих роках. Біля могил, кажуть, був колись татарський город, та запорожці зруйнували. Ями та пагорби, де були татарські мечеті, і тепер знать». Цієї версії також тримаються українські церкви (КП, МП та УГКЦ) та Українське Реєстрове Козацтво. Спільними зусиллями на території заповідника була споруджена каплиця та

меморіальний хрест у пам'ять про воїнів, що загинули в цих місцях під час битви з монголо-татарською ордою.

Віднедавна стало традицією кожен рік в останні вихідні травня влаштовувати спомини за загиблими у тій страшній битві. До окупації тут збиралося багато зацікавлених людей, паланкове козацтво з України та Кубані. Починалося дійство біля каплиці з відправлення панахиди за загиблими в боротьбі за свободу Вітчизни. Основні ж події відбувалися на галявині біля мальовничого заповідного озера. За усталеною традицією проводили посвяту в козаки, а молодих хлоп'ят – у джури. Проходила демонстрація козацьких єдиноборств та бойових умінь. А гарному настрою гостей і учасників свята завжди сприяла сонячна погода. Всі охочі могли покуштувати козацької каші, яку готують в польових кухнях.

Про територію заповідника існує декілька дуже цікавих легенд. Одна з них говорить про те, що колись на місці цієї гірської країни було розташоване велике місто зі своїм королівством, але за якихось обставин злий чаклун зачарував його. Існує деякий спосіб, як розчарувати це місто, але й досі ніхто з людей так і не зміг цього зробити.

У XV-XVIII століттях береги Кальміусу активно освоювали запорізькі козаки. Тут були козацькі зимівники й проходив один зі шляхів походів козаків на Османську імперію. Кальміус був доступний для козацьких чайок і одночасно недоступний для турецьких кораблів, що було вигідно для козаків. Вперше українські козаки з'явилися на берегах Кальміусу ще в XV столітті. Козацькі чумаки ходили долиною Кальміусу до Азовського моря за рибою та по сіль. Тому цей шлях назвали Солоним шляхом. Наприкінці XVI – у першій половині XVII століття запорожці здійснили низку походів на Османську імперію. Іноді, вирушаючи в похід, вони спускались до моря не по Дніпру, в низинах якого стояла турецька фортеця Кизикермен, а використовували Солоний шлях. Цим же шляхом козаки користувались при поверненні з походу, особливо коли їх переслідували турецькі кораблі. Кальміус був річкою швидкою, з порогами, тому для великих турецьких кораблів недоступною. Цей же шлях козаки використовували і в XVIII столітті. На початку XVI століття в гирлі річки Кальміусу на правому його березі виник козацький сторожовий пост Домаха (Адомаха). До того тут теж було поселення козаків, яке періодично знищувалось набігами татар. У 1611 році Домаха стає центром великої Кальміуської слободи, а потім Кальміуської паланки Запорізької січі, однієї з 7 паланок Січі. У фортеці Домаха знаходилась церква і торговельні ряди. Сама паланка була найбільшою по території на Січі, але найменшою по кількості осілого населення. Приріст українського населення в долині річки Кальміус у середині XVII століття був пов'язаний з нескінченними війнами на Великій Україні – сюди тікали селяни.

Основна хвиля заселення Приазов'я відбулася в 1778 році. За указом російської імператриці Катерини II, після руйнування Запорізької Січі були перейменовані усі населені пункти на території Січі, щоб стерти з пам'яті народної наше козацьке минуле. Тисячі православних християн, переважно греки та вірмени, були примусово переселені з Кримського ханства на нові землі. Керував депортацією особисто Суворов з допомогою війська. Ця операція була частиною імперської політики з колонізації нещодавно приданих територій і підриву економіки Криму. Колись адміністративний центр Кальміуської паланки – Кальміус був одразу перейменований на Павловськ (за іншими даними – Павлоград). Місто указом Потьомкіна назвали Маріуполем. Походженням назви може бути згадка про Майрам – передмістя Бахчисарая, де жили греки до переселення, або є варіант, що на честь дружини Павла, Марії. Жителі Маріуполя передали грекам 55 кам'яних будинків, бо їм було призначено переселитися до Павлограду, залишивши домівки. Частина переселенців оселилася в самому місті Маріуполь, яке стало їхнім культурним і адміністративним центром. Інші заснували

навколо нього нові села, даючи їм назви на згадку про свої кримські поселення. Таким чином, на берегах Кальміусу та Кальчика виникли села Сартана, Урзуф, Ялта та інші, що існують і донині. Це переселення не було простим. Греки пережили важкий шлях і адаптацію до нових умов, але змогли зберегти свою культуру, вірування та традиції, що зробило їх невід'ємною частиною історії Приазов'я.

Згодом, у XIX столітті, на береги Кальчика прибувають німецькі колоністи - меноніти, які будують поселення та закладають ліси, зокрема й відомий Микільський ліс, який і сьогодні є важливою пам'яткою цього періоду.

На жаль, сьогодні вищевказані річки, як і все Приазов'я, переживають не найкращі часи. Російська окупація та війна, розв'язана путінським режимом, мають катастрофічний вплив на їхню екологію і культуру. Воснні дії призводять до значного забруднення річок. Пошкодження інфраструктури, скупчення техніки та відходи життєдіяльності військових утворюють токсичні речовини, що потрапляють у воду. Це шкодить не тільки річкам, а й усій екосистемі. Активне використання води для військових потреб, а також можливі зміни русла річок внаслідок будівництва фортифікаційних споруд, порушують природний водний баланс. Це може призвести до зникнення деяких видів риб і рослин, а також до зміни мікроклімату регіону. Через річку Кальміус усі забруднення потрапляють в Азовське море, що посилює його екологічну кризу.

Крім того, російські окупанти розмістили свої табори на території заповідника «Кам'яні Могили» біля села Назарівка Донецької області, копали окопи, засипали частину печер, розмістили військову техніку. Таким чином, за попередніми даними, було знищено частину заповідної території.

До повномасштабного вторгнення Маріуполь мав два джерела води – канал Сіверський Донець – Донбас та Старокримське водосховище. Після пошкодження каналу, місто перейшло виключно на Старокримське водосховище, яке є резервним і не розраховане на забезпечення водою цілого міста. Через руйнування водогону на окупованих територіях постійна нестача води, Старокримське водосховище практично сухе. У серпні Старокримське водосховище могло забезпечити лише близько 35 тисяч кубометрів води на добу, тоді як потреби лише міста Маріуполя перевищують 150 тисяч кубометрів. Якщо рівень падатиме такими темпами, Маріуполь ризикує залишитися без води повністю, запаси води стрімко вичерпуються, а залишок наразі складає менше 20% від норми.

Ще до повномасштабного вторгнення проблему планували вирішити в рамках великого інвестиційного проекту з модернізації системи водопостачання. За підтримки уряду Франції передбачалося будівництво сучасної фільтрувальної станції, яку мали ввести в експлуатацію у 2023-2024 роках. Але російські окупанти принесли лише руйнацію, нищення й руйну, забруднили русла річок та частково зупинили рух води, спричинивши зміну екології регіону. Річки Кальміус, Кальчик і Калець – не просто географічні об'єкти. Це важлива частина нашої спадщини, що потребує захисту й відновлення. Сьогодні, коли вони потерпають від військових дій, наше завдання - пам'ятати їхню історію та думати про їхнє майбутнє.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Каталог річок України». – К.: Видавництво АН УРСР, 1957. – 192 с.
2. Мустафін О. Перлини в степу. Розмови про минуле українського Півдня. Х., 2023, с. 133
3. Кальміус. Данні Географічної Енциклопедії України. 2012 р.
4. Яворницький Д. І. Вольності запорозьких козаків. – Дніпропетровськ: «Січ», 1990 (репринт видання 1898 р.).

5. Пірко В. О. Заселення Донеччини у XVI-XVIII ст. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2003.

6. Кащенко А. Ф. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове. – Київ: Веселка, 1991.

7. Павлов В. В. Рідний край. Навчальний посібник з краєзнавства. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008.

8. «Маріуполь і його околиці» (рос. «Мариуполь и его окрестности»). – Маріуполь: Типографія Франтова, 1892.

9. Пономарьова І. С. Маріуполь на хвилях історії (1780-2022 рр.). – Київ: «Кліо», 2024.

10. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 – початок 30-х років XX ст. – Київ, 2004.

11. Саєнко Р. І. З історії Маріуполя. – Маріуполь, 2004.

ДУБ МІКЛЕРА – ПРИРОДНИЙ СИМВОЛ СЕЛА ДЕРАЖНЕ

Романюк Домініка, учениця 8-Б класу опорного закладу «Деражненський ліцей», вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради

Керівник: **Профорук Олександр Юрійович**, вчитель опорного закладу «Деражненський ліцей», керівник гуртка «Історичне краєзнавство» комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради

У кожному селі є свої символи – давні споруди, легенди, дерева. У нашому селі Деражне таким природним символом є старовинний дуб, який місцеві жителі називають «**Дуб Міклера**». Це дерево росте вже понад двісті років і є мовчазним свідком змін, що відбувалися на нашій землі: зміни власників маєтків, побудови і знищення палацу, розквіту та занепаду парку.

Метою моєї роботи є дослідити історію цього дуба, визначити його можливий вік і з'ясувати, чому він важливий для історії та природи нашого краю.

1. Розташування об'єкта

Дуб росте в центральній частині села Деражне Рівненської області, позаду закладу дошкільної освіти «**Пролісок**». Колись на цьому місці був парк при маєтку, який належав місцевим землевласникам. Поблизу дуба проходить шлях до річки Горинь, а поряд раніше знаходився іподром, де тренували коней.

Це місце добре відоме серед місцевих жителів. Кожен, хто йде до закладу дошкільної освіти чи на стадіон, неодмінно минає цього віковичного велетня, що став своєрідним оберегом села.

2. Історичне значення дуба та власники маєтку Тадеуш Підгороденський

У першій половині XIX століття містечком Деражне володів шляхтич **Тадеуш Підгороденський**, який заклав тут палац і розбив навколо нього парк. Для його проєктування він запросив відомого ірландського архітектора та садівника **Діонісія (Дениса) Міклера**, який працював у маєтках Волині. Саме він створив план парку з алеями, декоративними насадженнями і рідкісними деревами.

На думку місцевих краєзнавців, саме тоді й було посаджено дуб, який тепер називають **Дубом Міклера**.

Родина Андро де Ланжеронів

Після Підгороденських маєток перейшов до родини **Андро де Ланжеронів** – французів за походженням. Володіннями у Деражному керував **Дмитро Андро**,

губернатор Волині. Саме за його часів парк і сад були впорядковані, а дуб ріс у центрі доглянутої території.

Роман Потоцький

У міжвоєнний період, з 1920 до 1939 року, землями в містечку Деражне володіла родина **графа Романа Потоцького** – відомого польського мецената, власника кінних заводів і ферм. Він продовжив традиції свого роду, розводячи в Деражному арабських коней. Старожили згадують, що під дубом колись стояли стайні, а неподалік проходили іподром, де випробовували скакунів.

3. Зміни ландшафту та значення дуба сьогодні

Після Другої світової війни маєток і більшість парку було зруйновано. Іподром перетворився на футбольне поле, а кінну ферму замінив закладу дошкільної освіти. Від старих дерев залишилося лише кілька дубів, проте наймогутніший із них – саме **Дуб Міклера**.

Він і сьогодні залишається природною та історичною пам'яткою, що поєднує минуле і сучасність. Його образ використовують навіть у назвах місцевих заходів – зокрема, у щорічних пригородницьких перегонах «**Парк Міклера**», які проводяться у Деражному.

4. Визначення віку дуба

Щоб з'ясувати, скільки років має Дуб Міклера, я провела польове вимірювання.

Обхват стовбура на висоті 1,3 м становить **4,34 метра (434 см)**.

Для орієнтовного визначення віку дерев використовують кілька методів.

Метод 1. Поділ обхвату на середній річний приріст

Для дуба середній річний приріст обхвату становить приблизно **1,8 см/рік**.

Тоді:

$434 \div 1,8 =$ приблизно 241 рік.

Отже, дуб міг бути посаджений **на початку XIX століття**, що збігається з періодом діяльності Діонісія Міклера у містечку Деражне.

Метод 2. Використання коефіцієнта 1

Існує ще один метод, коли **вік дерева** приблизно дорівнює його обхвату (у сантиметрах), якщо використати **коефіцієнт 1**, характерний саме для дубів.

Отже:

$434 \times 1 = 434$ роки.

Цей метод менш точний, але дозволяє оцінити **максимальний можливий вік дерева**, враховуючи повільний ріст дубів у зрілому віці.

Таким чином, можна припустити, що **Дубу Міклера від 240 до 430 років**, тобто він міг бути посаджений наприкінці XVIII або на початку XIX століття. Це підтверджує його унікальність як природного свідка історії Деражного.

5. Екологічне та краєзнавче значення дуба

Дуб є важливою частиною екосистеми села – він очищує повітря, дає тінь, є домівкою для птахів і комах. Окрім природного значення, дерево має й виховну та естетичну цінність – його можна використовувати для проведення екскурсій, уроків природознавства, біології та краєзнавства.

Щоб зберегти пам'ять про дуб, я пропоную:

- Встановити біля дерева **інформаційну табличку** з написом: «*Дуб Міклера. Пам'ятка природи місцевого значення. Вік – понад 200 років*»;
- Провести **екологічну акцію** «Збережемо дуби Деражного»;
- Долучити дуб до **шкільного краєзнавчого маршруту** «Історичними місцями Деражного».

Висновки

Дуб Міклера – це не просто дерево, а живий свідок історії села Деражне. Він пам'ятає часи Тадеуша Підгороденського, Дмитра Андро та графа Романа Потоцького. Під його кроною прогулювалися власники маєтку, працювали садівники, тренувалися коні.

Минуло понад два століття, але дуб і далі росте, нагадуючи нам про славне минуле рідного краю. Наш обов'язок – зберегти його для майбутніх поколінь, як частину природної та історичної спадщини Волинського Полісся.

Список використаних джерел:

1. **Міклер Діонісій (Dionizy Mikler):** життя і творчість ландшафтного архітектора. // *Енциклопедія історії України*. – Київ: НАН України, Інститут історії України, 2010.
2. **Похилевич Л. І.** *Сказання о населенных местностях Киевской губернии*. – К.: Типографія Кушнерева, 1864.
3. **Словник географічний Королівства Польського та інших країн слов'янських**. – Варшава, 1882. – Т. II. – С. 55-56 (стаття «Derazhno»).
4. **Мауберг (Потоцька) Гелена.** *Pewna historia*. – Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 1995.
5. **Рівненщина туристична.** Пам'ятки природи, історії та архітектури / За ред. О. С. Булиги. – Рівне: Волинські береги, 2018.
6. **Волинський краєзнавчий музей.** Архівні матеріали про маєток у Деражному, родини Підгороденських та Потоцьких (фонди 1928-1939 рр.).
7. **Сайт Деражненської громади.** Історія села Деражне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://derazhne-gromada.gov.ua>
8. **Державний реєстр природно-заповідного фонду України.** Пам'ятки природи місцевого значення. – Київ: Міндовкілля України, 2024.
9. **Географія Рівненщини:** природні, історичні та культурні об'єкти. – Рівне: РДГУ, 2020.
10. **Особисті польові спостереження та вимірювання,** проведені автором у 2025 році на території села Деражне Костопільського району Рівненської області.

«МІСЦЯ СИЛИ», ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЖИТТЯМ Г. С. СКОВОРОДИ У СЕЛИЩАХ БАБАЇ, ВИСОКИЙ І БУДИ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сідак Марина, вихованка гуртка історичного краєзнавства комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району Харківської області, здобувач освіти 11 класу Будянського ліцею Південної міської ради Харківського району Харківської області

Керівник Безрукова Тетяна Миколаївна, керівник гуртка комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району Харківської області, Почесний краєзнавець України

Філософ-гуманіст, письменник, борець проти соціальної несправедливості – таким залишився в пам'яті народній Григорій Савич Сковорода. Актуальність роботи полягає в тому, що знання пам'яток, пов'язаних із життям і творчістю Г. С. Сковороди зараз кочне необхідно тому, що творчість мандрівного філософа кожне покоління відкриває для себе по-новому, не дивлячись на те, що агресор намагається знищити пам'ятники і музеї великого просвітителя. Предмет дослідження – вивчення стану пам'ятників та пам'ятних місць, пов'язаних із життям і творчістю Г. Сковороди на території Харківського району. Мета дослідження – виявити, дослідити, описати пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані із життям і творчістю Г. Сковороди у Харківському районі. Завдання дослідження – на основі вивчення стану пам'ятників та пам'ятних місць, пов'язаних із життям і творчістю Г. Сковороди у Харківському районі,

розкрити значення пам'яткоохоронної роботи в системі патріотичного виховання молоді. Методи дослідження: аналіз наукової літератури з теми дослідження, вивчення краєзнавчих матеріалів, статистичних даних; знайомство з відповідними розділами каталогів і картотек, відділу Українки ХДНБ ім. В. Г. Короленка; прикнижними та пристатейними списками літератури; виносками та посиланнями опитування респондентів; використання Інтернет-ресурсів. Наукова новизна полягає в тому, що у роботі вперше з максимальною повнотою зібрана інформація про пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані із життям і творчістю Г. Сковороди у Харківському районі. Крім того, вперше подані відомості про охоронні документи об'єктів, узагальнені відомості про дату встановлення, авторів пам'ятників у районі. Територіальні межі – селища Бабаї, Високий, Буди Харківського району.

У Харківській області в ніч проти 7 травня 2022 р. російські військові під час обстрілу знищили Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди у селі Сковородинівка. Скульптуру Григорія Сковороди, яка вціліла після російського удару 7 травня, показували на виставці «Світ Сковороди» в Українському домі в Києві. Автор цієї роботи – Ігор Ястребов. Сковорода вистояв – це було символічно, такий удар, така руїнація, але скульптура вистояла. Це означає, що Сковорода з нами, він поміж нас. Унаслідок російського ракетного удару по Харкову в понеділок, 25 листопада 2024, зазнав пошкоджень головний корпус Харківського педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Через обстріл зі стін закладу посипалися вітражі, зокрема із портретами Макаренка та Сухомлинського. А от вітраж із портретом Григорії Сковороди дивом залишився неушкодженим. У ніч на 6 липня 2022 року у корпус Харківського педагогічного університету імені Григорія Сковороди влучила російська ракета, пам'ятник опинився під завалами. Скульптуру дістали з-під завалів з незначними тріщинами. Через удар затерлося покриття фігури Григорія Сковороди та пішла тріщина біля руки. Вступереч всьому: «Дослідники життя і вчення Григорія Сковороди сходяться на тому, що Варсаві якимось чином вдається залишатися близьким і сучасним для нових поколінь, попри те, що вже змінилися кілька епох. У кожній новій генерації знаходяться люди, які мають Сковороду «за свого», люблять його як друга і шанують як учителя», - так до ювілею про Григорія Савича писав колектив Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди. Моє дослідження стосується «місць сили», пов'язаних із життям Григорія Сковороди у селищах Бабаї, Високий, Буди Харківського району.

Бабаї – селище Харківського району. З 2020 р. у складі Височанської селищної громади. Тривалий час Г. С. Сковорода жив у слободі Бабаї, в одному з будиночків місцевої церкви, котру з відомих причин у 1930-х роках було зруйновано [2, С. 99-121]. Харчувався у священника Якова Правицького, який жив по-сусідству [5, С. 169]. За іншою версією, Сковорода мешкав в одній з кімнат будинку місцевого дворянина Петра Щербініна. На сьогодні цей будинок зберігся, на ньому є меморіальна дошка. Над усе Сковорода любив природу, де відходив душею, зміцнював здоров'я, збагачувався ідеями. Улюбленим місцем відпочинку і роздумів мислителя був бабаївський ліс. На пасіку, де жив Сковорода, прибували друзі і незнайомі люди звідусіль, щоб послухати великого чоловіка [3, С. 146-151]. Це тут було створено знамениті діалоги, що лягли в основу його філософсько-поетичної збірки «Басни харьковския». Одна з тридцяти байок зі збірки «Сова і Дрозд» закінчується силою: *«Лучше у одного разумного и добродушного быть в любви и почтении, нежели у тысячи дураков»* [4, С.102-103].

Учений А. Ніженець взяла на себе турботи по упорядкуванню місць, де жив, любив бувати та працювати мислитель [6. С. 144-150]. Завдяки колосальній напруженій роботі дослідниці, через поневіряння і подолання бюрократичних перешкод, у Бабах

було упорядковано меморіальну кімнату філософа, встановлено меморіальну дошку. У «Реєстрі нерухомих пам'яток культури Харківської області. Харківський район. Пам'ятки історії» під № 1 є відповідний запис: «1359. Селище Бабаї. Місце, де працював український філософ, поет, просвітитель Г. С. Сковорода. 70-ті рр. XVIII ст. Пам'ятка історична місцевого значення. Рішення Харківського облвиконкому № 61 від 25.01.1972. Рішення підпадає під вплив ЗУ «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» № 574-VI від 23.09.2008 р.

У 2010 р. у Харківському районі започатковано культурно-мистецький захід «Сад пісень Сковороди», що проходив кожного вересня у селищі Бабаї. У рамках цього заходу 22 вересня 2013 р., біля селищного Будинку культури, було урочисто відкрито бюст Г. С. Сковороди (автор скульптор С. Ястребов). Алгоритм проведення свята був незмінний. Спочатку гості та учасники свята збиралися у центрі селища, де відвідували музей у Будинку культури, поклали квіти до бюста мандрівного поета. Потім йшли до знаменитої галявини-грушника в глибині Бабаївського лісу. З 2020 р. культурно-мистецький захід не проводиться. [10]

Високий – селище Харківського район. Центр Височанської селищної громади Завдяки А. Ніженець вдалося облагородити джерело-криницю «Холодно-Сковородинівську», на той час замулену, затоптану худобою, що охоче ходила до неї на водопій. Під безпосереднім наглядом А. Ніженець були проведені будівельні роботи, роботи з розчистки криниці. У «Переліку об'єктів природно-заповідного фонду Харківської області на 01.10.2013 р. Харківський район» під № 13 є запис «Джерело ім. Г. С. Сковороди. Гідрологічна пам'ятка природи. Площа 6,3 га. Рішення облвиконкому № 562 від 03.12.1984. Розташована у 18 кв. Бабаївського лісництва». У Бабаївському лісі, що простягається обабіч асфальтованого шосе Автошлях М 18, на узліссі (біля в'їзду до турбази – кемпінгу) у селищі Високий, теж завдяки зусиллям А. Ніженець у 1960 р. встановили гранітний монумент на пам'ять про те, що тут було улюблене місце філософських роздумів і відпочинку українського мислителя. Від асфальтівки на території кемпінгу, до криниці веде лісова стежка, натоптана шанувальниками таланту, на що вказує окремий вказівник з написом «Стежка Сковороди». У 1995 р. на території кемпінгу встановлено бюст Григорію Савичу (автор скульптор С. Ястребов), на урочистому заході був присутній визначний український письменник О. Гончар. Бюст Сковороди виконаний орієнтовно архітектором О. Фоменко по моделі І. Ястребова.

Буди – селище Харківського району. З 2020 р. у складі Південної громади. Проживши довгу навіть по нашим, а тим більше по міркам XVIII ст. життя, шанувальник Біблії Гр. Сковорода яскраво освітив українське небо. Загальновідомо, що Григорій Савич віддавав перевагу мандрівному способу життя, адже не міг просиджувати в затхлому кабінеті. Це й не дивно, бо він був вихідцем із козацького роду, понад усе любив свободу і незалежність. Гр. Сковорода на Харківщині провів усе своє свідоме життя. Тут, серед чарівної природи, оселився філософ, тут і спочив вічним сном. Вивчення життя і діяльності Г. С. Сковороди на Харківщині, – об'єкти дослідницьких робіт юних краєзнавців вихованців гуртка історичного краєзнавства КЗ «ЦДЮТ» Південної міської ради Харківського району [1, С.19-24]. Ми аргументовано довели, що великий Гр. Сковорода мав безпосереднє відношення до будянської землі [7, С. 151-152], самотужки облаштував джерела в будянських урочищах Муховаті і Дерезуваті [9, С. 129-132]. Ми сподівалися, що до 300-річного ювілею Г. Сковороди у передмісті Харкова з'явиться ще один туристичний об'єкт, присвячений великому гуманісту і просвітителю. Ми планували встановлення меморіальної дошки на території урочища з наступним текстом «Це джерело впорядкував у 1766-1768 рр. великий син українського народу

Григорій Савич Сковорода під час своїх мандрів по Слобожанщині». Ми мріяли, що встановлення меморіального знаку стане нашим вагомим внесок у розбудову суверенної держави. Вихованці гуртка почали роботу по підготовці документації; привезли саджанці вічнозелених рослин із Краснокутського дендропарку. Ми планували навесні 2022 р. висадити їх у урочищі. Але у травні 2022 р. російська армія скинула у цей район бомби і тому в Муховате зараз ніхто не ходить [8, С. 158-162]. Рослини ми висадили на клумбі біля ліцею, де проводимо посвяту у краєзнавця. Але юні краєзнавці впевнені, що найближчим часом наші війська виженуть загарбників з рідної землі і ми знову приїдемо в урочище Муховате.

Список використаних джерел та літератури:

1. Голубка К. Найцікавіші місця селища Буди Харківського району Харківської області / Голубка Катерина, Радченко Анастасія; керівник Безрукова Тетяна Миколаївна // Матеріали обласного етапу Всеукраїнської експедиції учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна» / Департамент науки і освіти Харків. облдержадмін., Комун. закл. «Харків. обл. ст. юних туристів» Харків. обл. ради. – Харків, 2014. – С. 19-22.

2. Гомон Петро. «Пришли, друже, барильце пива бабайвського...», або чи знаємо ми свого великого земляка Сковороду? // Слобожанщина. – 2000. – № 12. – С. 99-121.

3. Григорій Сковорода і Слобожанщина / Безрукова Т. М., Безрукова І. В. // Сталій розвиток в контексті проблем формування особистості та ідей Г. С. Сковороди : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. в межах Великого Проекту «Григорій Сковорода-300», 16-17 жовт. 2008 р. .../ Харків. нац. тех. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. – Харків, 2008. – С. 146-151. – Бібліогр.: 11 назв.

4. Ніженець А. Для увічнення пам'яті нашого великого земляка // Прапор. – 1969. – № 12. – С. 102-103

5. Ніженець А. На зламі двох світів. Розвідка про Г. С. Сковороду і Харківський колегіум. – Х.: «Прапор», 1970. – 209 с.

6. Плугатарьова Н. В. А. М. Ніженець: вшанування сквородинівських місць на Харківщині // Слобожанське культурне надбання: Зб. ст. учених з пам'яткознавчої роботи. – Х.: Курсор, 2009. – Вип. 2. – 364 с.

7. Радченко А., Безрукова Т. М. Вивчення екологічного стану водоймищ на території Будянської селищної ради Харківського району Харківської області // Молодь, наука, технології: Хімія і фізика в сучасних технологіях. Тези XII науково-технічної конференції доуніверситетської молоді 27 листопада 2013 р. – Харків, 2013. – 264 с.

8. Селіхов, М. МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ СЕЛИЩА БУДИ МОВОЮ ТОПОНІМІВ» (Частина II) / Селіхов Макар; керівник Безрукова Т. М. // Обласна краєзнавча акція учнівської молоді «Топоніми рідного краю: актуальні зміни»: матеріали обласної краєзнавчої акції учнівської молоді / Харків. обл. ст. юних туристів [та ін.]. – Харків, 2025. – С. 156-162. [188 с.]

9. Урочище Муховате селища Буди. Історія і сьогодення / Вікторія Тертишник, Т. М. Безрукова // Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. / Харків. худож. музей [та ін.]. – Харків, 2016. – Число 30: Охорона культурної спадщини і музейна справа. Культура і мистецтво. Історичне краєзнавство. Сторінки пам'яті. – С. 129-132. – Бібліогр.: 14 назв.

10. Чигрин В. «Сад пісень Сковороди»: перший ювілей! // Трибуна трудящих. – 2015. – № 74-75. – 26 вересня. – С. 3

ТРАХТЕМИРІВ: ВІД СКІФСЬКИХ КУРГАНІВ ДО КОЗАЦЬКОЇ СТОЛИЦІ

Чайка Олеся, учениця 9 класу Руськополянського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №1 Черкаського району

Керівник: **Чистякова Катерина Віталіївна**, вчителька історії
Руськополянського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №1
Черкаського району

Трахтемирів – одне з найвизначніших історичних місць України. З цим краєм пов'язані події скіфо-сарматського періоду та козацької доби. І сьогодні ця місцевість залишається багатою на історичну спадщину та пам'ятні події. Розташований на мальовничих схилах над Дніпром, Трахтемирів здавна був стратегічно важливим осередком життя.

Більш точні відомості про Трахтемирів ми дізнаємося завдяки археологічним розкопкам, які активно проводилися на території поселення у XX столітті. Дослідження виявили залишки давніх укріплень, житлових споруд, господарських ям, а також численні предмети побуту та озброєння. Особливу цінність становлять матеріали скіфо-сарматського часу – поховання, фрагменти кераміки, знаряддя праці та прикраси, що свідчать про активне життя на цій території ще в давнину.

У VII ст. до н. е. в українських степах з'явилися скіфи – кочові іраномовні племена, які поступово встановили своє панування на значній частині території сучасної України. Вони підкорювали місцеві племена, здійснювали воєнні походи та контролювали важливі торговельні шляхи. Постійна загроза нападів змушувала осіле населення зміцнювати свої поселення, зводити укріплення та городища для захисту.

Результати перерахованих археологічних досліджень дозволили датувати функціонування Трахтемирівського городища, яке існувало в VII-VI ст. до н. е. Територія городища складається із двох частин – так звані Великі Валки, всередині яких виділяється невелика частина, що стоїть на окремому пагорбі – Малі Валки. Ця частина городища була найбільш заселеною [3, с. 59].

Завдяки своєму розташуванню, Трахтемирівське городище було дуже добре захищено самою природою. Високі пагорби, на яких воно стояло, були з трьох боків оточені стрімкими і високими берегами Дніпра. Проте не лише природні умови захищали Трахтемирів від нападів кочівників – існувала у городища своя складна система штучних оборонних споруд. Так, навколо городища було зведено вал із ровом загальною довжиною 6,5 км.

Додатковими укріпленнями була захищена внутрішня частина городища – Малі Валки, відокремлені від Великих Валок високим дерев'яним парканом на кам'яній основі [2, с. 39].

Характерною рисою Трахтемирівського городища були житла великих розмірів, а також широке використання каменю для їх будівництва.

Під час археологічних досліджень, які проводила Г. Т. Ковпаненко на території городища, було відкрито залишки близько сорока жител та понад пів сотні господарських споруд. Забудова мала груповий характер: оселі розташовувалися невеликими скупченнями по 6-8 споруд, поряд із господарськими ямами та відкритими надвірними печами [1, с. 34].

Більшість жител були напівземлянкового типу – заглиблені в ґрунт споруди, що забезпечували тепло взимку та прохолоду влітку. Такий тип житла свідчить про пристосування населення до природних умов і про осілий характер життя частини мешканців.

Знайдені на городищі знаряддя праці та відбитки злаків на ліпному посуді свідчать про певні рівні розвитку землеробства – тут вирощували пшеницю, ячмінь, горох та просо. Чималою була і роль скотарства, про що свідчать знахідки великої кількості кісток домашніх тварин – коней, великої та дрібної рогатої худоби, свиней [1, с. 34].

Особливий інтерес становлять предмети культового призначення. Виявлені ритуальні чаші у формі птаха та масивна кочерга дають підстави припускати існування обрядових дійств, пов'язаних із вогнем та віруваннями давнього населення. Це свідчить про духовне життя громади та збереження традицій, які відігравали важливу роль у повсякденному існуванні людей того часу.

Однак у VI ст. до н. е. мешканці городища залишили поселення, попередньо забравши з собою найцінніші речі.

Причини такого переселення й досі залишаються предметом наукових дискусій. Дослідники припускають, що протягом VI ст. до н. е. Трахтемирівське городище зазнало щонайменше трьох серйозних нападів кочових племен. Сліди руйнувань і пожеж вказують на воєнні конфлікти, які суттєво підірвали безпеку та господарське життя громади [1, с. 39].

Постійна загроза нападів, ймовірно, змусила населення шукати безпечніші місця для проживання – можливо, ближче до природних укріплень або до територій, краще захищених від кочівників. Не виключається й вплив економічних чинників: порушення торговельних зв'язків, виснаження ресурсів чи зміна політичної ситуації в регіоні.

Таким чином, занепад городища був, найімовірніше, наслідком сукупності воєнних і соціально-економічних причин, що відобразили складні процеси, характерні для скіфської доби.

Трахтемирівське городище, найдавніше з городищ-гігантів, у період своєї активності не мало конкурентів у розмірах, захисних властивостях, рівні розвитку ремесла та зовнішньоекономічних зв'язків.

Після занепаду городища в скіфський та пізніші періоди, територія Трахтемирова знову набуває важливого значення у XVI-XVII століттях, коли починається активне формування козацтва. Цей півострів на Дніпрі розташований на стратегічно вигідному місці, що дозволяло контролювати переправи та важливі водні шляхи. Саме тому Трахтемирів стає осередком козацької військової та адміністративної діяльності.

У 1552 році тут засновано козацький монастир, який виконував не лише релігійну, а й соціальну роль. Монастир слугував притулком для поранених і старших козаків, а також місцем навчання та зборів козацьких загонів. У документах XVI-XVII століть Трахтемирів згадується як шпитальне містечко, де реєстрові козаки отримували медичну допомогу після бойових походів.

За історичними даними, у 1578 році Трахтемирів за привілеєм польського короля Стефана Баторія було передано під опіку реєстрового козацтва. Тут розташовувався уряд реєстрових козаків, збиралися козацькі ради, діяли канцелярія, арсенал та скарбниця. Саме сюди привозили клейноди Війська Запорозького – символи козацької влади та військової честі. Завдяки цьому Трахтемирів стає символом поєднання воєнної звитяги та духовної спадщини козацтва [2, с. 40].

Пізніше Трахтемирів став резиденцією Петра Конашевича-Сагайдачного, одного з видатних гетьманів та військових керівників козацтва. У статусі козацької столиці Трахтемирів перебував до 1637 року, коли після поразки козаків у бою під Кам'яним, містечко зазнало руйнувань і частково занепало. Протягом часу правління Богдана Хмельницького, козаки активно боролися за повернення контролю над цим стратегічним пунктом.

На території містечка відбувалися важливі події, зокрема у 1659 році тут було обрано гетьманом Юрія Хмельницького. Поступово Трахтемирів перетворився на великий військово-адміністративний центр, що виконував роль своєрідної козацької столиці. У 1648 році під час Козацької революції Трахтемирів слугував важливим пунктом для організації козацького війська на правому березі Дніпра.

У 1659 році, після укладання Гадяцької угоди, Трахтемирів формально затверджувався польським сеймом за козаками. Проте ситуація значно погіршилася після «Вічного миру» 1686 року, коли українські землі були розділені між Річчю Посполитою та Московським царством.

Таким чином, у XVI-XVII століттях Трахтемирів перетворився на ключовий центр військової, адміністративної та духовної діяльності українського козацтва, який залишив глибокий слід в історії України та став важливою частиною її національної пам'яті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Петрашенко В. О., Максимов С. В. Трахтемирів. Подорож у Давнину: науково-попул. вид. Київ, 2001. 102 с.

2. Кириченко М. Трахтемирівське городище, як один із можливих попередників Переяслава. Актуальні проблеми науки Харківського національного університету іменів В. Н. Каразіна. 2013. № 16. С. 37-45. URL: <https://ekhnur.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/64abb97f-7c05-4175-af58-6c81d0dc906b/content> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Мельниченко В. М. Моя Черкащина: навч. посіб. Черкаси: «Вертикаль», 2023. 372 с.

П'ЯТНИЦЬКА ЦЕРКВА ЧЕРНІГОВА – ПАМ'ЯТКА ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ТА ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Чміль Мирослава, учениця 10-Є класу Чернігівського ліцею №22 Чернігівської міської ради, вихованка гуртка «Екологи-туристи» комунального позашкільного закладу освіти «Чернігівський центр дитячо-юнацького туризму, краєзнавства та військово-патріотичного виховання» Чернігівської міської ради

Керівник: Ніколаско Анна Анатоліївна, керівник гуртка «Екологи – туристи» комунального позашкільного закладу освіти «Чернігівський центр дитячо-юнацького туризму, краєзнавства та військово-патріотичного виховання» Чернігівської міської ради

В умовах сучасного розвитку української державності особливого значення набуває вивчення історико-культурної спадщини як важливого чинника формування національної свідомості та історичної пам'яті суспільства. Архітектурні пам'ятки є не лише матеріальними свідченнями минулого, а й символами духовної сили та культурної самобутності українського народу.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю популяризації історико-краєзнавчих та туристично-рекреаційних об'єктів України, які сприяють патріотичному вихованню молоді, формуванню зацікавлення історією рідного краю та розвитку внутрішнього туризму. Вивчення історії П'ятницької церкви дозволяє глибше осмислити роль духовної спадщини у процесах державотворення та збереження культурної самобутності України.

Мета: дослідити історію П'ятницької церкви, довести важливість вивчення її історичного аспекту в історії України.

Завдання: проаналізувати історію створення храму в контексті розвитку Чернігівського князівства; дослідити архітектурну унікальність пам'ятки; висвітлити досвід її відродження у XX столітті та оцінити сучасний туристичний потенціал.

Об'єктом дослідження є П'ятницька церква.

Предмет дослідження: історичне, духовне, архітектурне та туристично-краєзнавче значення П'ятницької церкви в Чернігові.

Методи дослідження: метод аналізу джерел та синтезу отриманих даних.

П'ятницька церква (кінець XII – початок XIII ст.) була споруджена на території давнього торговельного центру міста Чернігова. Присвята храму святій Параскеві П'ятниці свідчить про значення Чернігова як потужного економічного осередку середньовічної держави [1, с. 74]. Архітектура храму відображає високий рівень розвитку Чернігівського князівства – одного з провідних центрів формування державності на українських землях [2, с. 289].

Протягом століть церква пережила численні випробування. Вона зазнавала руйнувань під час навал, воєн, зокрема майже повністю була знищена під час Другої світової війни. Однак завдяки унікальній науковій реставрації храм був відновлений у його первісних формах, що стало символом незламності нашої культури [3, с. 688].

Особливий інтерес становлять народні перекази, що збереглися в історичній пам'яті чернігівців. Згідно з легендами, П'ятницька церква вважалася «живою святинєю», яка неодноразово дивом зберігалася під час пожеж, оберігаючи місто від бід.

Особистий внесок автора полягає у систематизації краєзнавчого матеріалу та обґрунтуванні методів використання історії храму для розробки квест-екскурсій та просвітницьких програм для молоді.

Висновки: П'ятницька церква Чернігова є унікальною історико-культурною пам'яткою, що відображає духовні, культурні та державотворчі процеси розвитку українського суспільства. Храм є символом історичної спадкоємності української державності та важливим осередком збереження національної пам'яті.

Дослідження історії П'ятницької церкви сприяє популяризації культурної спадщини України, розвитку туристично-краєзнавчої діяльності та вихованню патріотизму серед молоді. Збереження та вивчення таких пам'яток є необхідною умовою формування історичної свідомості та утвердження державності України.

Використані література та джерела:

1. Коваленко В. П. Чернігів і Чернігівщина: історія та культура. Чернігів: Десна Поліграф, 2008. – С. 74-78.
2. Пам'ятки архітектури та містобудування України: довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: Техніка, 2000. – С. 289-290.
3. Чернігівщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1990. – С.688-689.
4. Чернігів стародавній: офіційний сайт Національного архітектурно-історичного заповідника. URL: <https://oldchernihiv.com> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Енциклопедія історії України : електронний ресурс / Інститут історії України НАН України. URL: <http://www.history.org.ua> (дата звернення: 10.02.2026).

ЯН ДЕ ВІТТЕ: ВОЄННИЙ ІНЖЕНЕР, АРХІТЕКТОР ТА ДІЯЧ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

Козловська Анна, учениця 8 класу, вихованки гуртка «Спортивний туризм», Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання

Керівник: **Кух О. М.**, керівник гуртка, завідувач туристсько-краєзнавчого відділу

Ян де Вітте (1709-1785) – видатний військовий інженер і архітектор Речі Посполитої голландського походження, який залишив помітний слід в історії Поділля та української архітектури XVIII століття. Він відомий не лише як комендант Кам'янець-Подільської фортеці, але й як автор декількох пам'яток сакральної та світської архітектури, що збереглися в Україні сьогодні.

Мета нашого дослідження – висвітлити внесок Яна де Вітте, як архітектора та продемонструвати скільки місць, пов'язано з діяльністю цієї особистості. А також його

службу на Поділлі, вплив на фортифікаційне та архітектурне обличчя Кам'янець-Подільського і значення його проєктів для історичної пам'яті міста.

Ян де Вітте народився 8 липня 1709 року, ймовірно в таборі російської армії біля Полтави або в Кам'янці-Подільському, у родині голландського офіцера, що перейшов на службу до Польщі. Хоча є припущення, що його родина походить з кам'янецьких вірмен і спочатку прізвище мало форму Віт. А згодом, завдяки своїм заслугам він отримав шляхетський титул та зміну прізвища за голландським зразком – де Вітт [1].

Після завершення освіти в єзуїтській колегії він у 1726 році вступив до Корпусу коронної артилерії Речі Посполитої, де невдовзі почав військову кар'єру. Протягом служби поступово просувався службовими щаблями: капітан (1735 р.), майор (1751 р.), полковник артилерії (1762 р.), генерал-лейтенант (1781 р.) [5].

Від 1768 року він одночасно обіймав посаду коменданта Кам'янець-Подільської фортеці та прикордонних укріплень Поділля – ключової оборонної позиції Речі Посполитої на південному заході.

Цей період був непростим для Поділля: тривав геополітичний тиск Османської імперії, загострювалася боротьба за вплив у регіоні, і тому роль коменданта була не лише військовою, а й адміністративною. Його знали як суворого генерала, який вимагав залізної дисципліни та порядку в усьому.

На посаді коменданта де Вітте не лише забезпечував оперативне управління гарнізоном, але й опікувався зміцненням фортифікаційних споруд Кам'янца. Саме його здібності як архітектора та керівника змінили тогочасне обличчя Кам'янца. Складно назвати досі визначну споруду міста, до якої б не доклав зусиль Ян де Вітте. Шкода, що частину з них, через буремні події ХХ століття, ми можемо побачити лише на світлинах та відкритках.

Перш за все завдяки його проєктам було відновлено й посилено оборонні мури та брами: Замкову (1771), Польську (1772), Руську (1776), Кушнірську (1785) вежі, а також споруджено Підзамецьку (1771) та Тріумфальну (1781) брами. Частину башт фортеці, які зазнали перебудови чи реконструкції, ще певний час в називали «вітовими»[3].

Де Вітте поновив діяльність Кам'янецької ливарні гармат (1769-1772), де було відлито понад 60 гармат для потреб оборони. Частину з них він відлив власним коштом [4].

Також він працював над спорудженням військових об'єктів: казарм, порохових льохів та нового комендантського палацу на Вірменській площі – палацу де Вітте, що став архітектурною домінантою міста кінця ХVІІІ ст. Реконструював Ратушу, Петропавлівський костел та збудував Костел кармелітів у Кам'янці. Та навіть «сторожку» на вірменській площі, у вигляді башти.

Його діяльність поєднувала інженерну майстерність і стратегічне мислення, що дозволило підсилити обороноздатність Поділля в критичні роки напередодні розпаду Речі Посполитої.

Незважаючи на те, що Ян де Вітте був перш за все військовим інженером, він значно вплинув на архітектурний вигляд населених пунктів.

До його проєктів належать визначні сакральні споруди в різних куточках України: костел кармелітів босих у Бердичеві (1737-1754), домініканський костел у Львові (1744-1745), проєкт якого схвалили у Римі, та відзначили, що йому місце поблизу Ватикану. Ще одна львівська робота майстра – перебудова в бароковому стилі костелу Марії Магдалини 1758 р. – нині будинок органної музики. Тернопіль теж може похвалитися спорудою авторства де Вітте – Домініканський костел.

Де Вітте втілював і в життя дивну геральдичну забаганку багатія-подоляка Мартина Калиновського, кам'янецького каштеляна. Той задумав у своєму маєтку в селі Сидорів

(тепер це Гусятинський район Тернопільщини) створити костел, який би своїми абрисами повторював герб роду Калиновських «Калинова»: стріла та дві зірки.

Світським проектом був палац Любомирських у Рівному, який не дожив до нашого часу.

Як підраховували історики, Ян де Вітте став автором понад 40 архітектурних споруд у стилі бароко та рококо, і ще невідомої кількості вдосконалень та реконструкцій.

У Кам'янці-Подільському за його безпосередньої участі споруджено або реконструйовано низку об'єктів: казарми, службові приміщення фортеці, комплекс оборонних споруд навколо міста, а також садово-паркові комплекси, про які збереглися згадка та літографія Наполеона Орди – так звані «сади де Вітте», розташовані у каньйоні річки Смотрич [2].

Роботи де Вітте вирізнялися поєднанням функціональності військових об'єктів та естетичних барокових форм, що були характерні для архітектури Речі Посполитої того часу.

Крім того, він був дуже освіченою людиною, знав кілька мов. Серед його хобі були книги. Його особиста бібліотека була найбільшою в місті. Більшість книжок були на латинці, та були також твори італійською, німецькою, французькою, голландською, іспанською та англійською мовами. Тематика – найрізноманітніша, як і вподобання пана коменданта. Від теології до астрономії, від історії та архітектури до східних мов і фізики [4].

Полюбляв феєрверки. І збереглися спогади про феєрверк на честь візиту короля Стефана Понятовського до міста та на честь нового хотинського паші у вигляді його імені, який він влаштував у Бразі, навпроти Хотинської фортеці.

Про живий розум та інтерес до всього нового свідчить і його прагнення збудувати повітряну кулю у Кам'янці. Дізнавшись про польоти братів Монгольф'є, у віці вже за 70, загорівся ідеєю мати таку річ у своєму місті. І йому це вдалося у травні 1784 р. за допомогою принца де Нассау-Зігена з почтом. Один із польотів влаштував над Дністром – щоб знову потішити хотинського пашу [4].

Ян де Вітте не лише будував і керував – він уплинув на культурний ландшафт Кам'янця-Подільського. Завдяки його діяльності місто зберегло статус важливого фортифікаційного центру, а його архітектурні споруди стали частиною історичної пам'яті Поділля.

Сьогодні існує вулиця в Кам'янці-Подільському названа на його честь, а в місті проводяться конференції присвячені дослідженню його діяльності[3].

Ян де Вітте – комплексна і знакова історична фігура, що поєднувала військову службу та архітектурну творчість. Як комендант Кам'янець-Подільської фортеці, він суттєво зміцнив оборону Поділля наприкінці XVIII століття; як архітектор, він увійшов до історії сакральної та громадської архітектури Речі Посполитої, зокрема на території сучасної України. Його спадщина – це не лише фортифікації та будівлі, а й культурний пласт, який досліджують і шанують сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Jan de Witte // *Wikipedia: The Free Encyclopedia* (англ.). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_de_Witte (дата звернення: 17.02.2026).
2. Увічнимо пам'ять про Яна де Вітте // *Газета «Подільнин»*. URL: <https://podolyanin.com.ua/history/8073/> (дата звернення: 11.02.2026).
3. Садово-паркові комплекси м. Кам'янця-Подільського на прикладі садів де Вітте // НІАЗ «Кам'янець». URL: <https://niazkamenec.org.ua/doslidzena/319-sadovo-parkovy->

kompleksi-m-kamyancya-podyl'skogo-na-prikladi-sadyv-de-vytte.html (дата звернення: 19.02.2026).

4. Пустиннікова Ірина 10 фактів, які ви не знали про найвідомішого кам'янецького архітектора // Газета «Подільнин». URL: <https://podolyanin.com.ua/celebrities/45135/> (дата звернення: 16.02.2026).

5. Браїлов Богдан Ян де Вітте: історія про людину, яка збудувала Домініканський собор у Львові URL: https://galinfo.com.ua/news/yan_de_vitte_istoriya_pro_lyudynu_yaka_zbuduvala_dominikansky_sobor_u_lvovi_320838 (дата звернення: 15.02.2026).

СОФІЯ ПОТОЦЬКА І КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ: СТОРІНКА БІОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ МІСТА

Федорів Марія, учениця 9 класу, вихованки гуртка «Спортивний туризм», Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання. Керівник: **Кух О. М.**, керівник гуртка, завідувач туристсько-краєзнавчого відділу

Історія України багата на яскраві постаті, долі яких нагадують пригодницький роман. Однією з таких жінок була Софія Потоцька – відома у Європі красуня XVIII століття, меценатка, дружина впливових аристократів і жінка, ім'я якої увічнене в назві парку «Софіївка» в Умані. Проте не всі знають, що важлива частина її життя була пов'язана з містом Кам'янець-Подільський. Саме тут почався її шлях до високого становища в суспільстві, тут формувався її характер і відбувалися події, які визначили подальшу долю.

Для краєзнавства Кам'янець-Подільського постать Софії Потоцької має особливе значення, адже вона була пов'язана з історією міста в період його військової та культурної ваги наприкінці XVIII століття. Архітектурні пам'ятки, що збереглися донині, допомагають уявити атмосферу того часу та зрозуміти, яким було життя в місті, де мешкала майбутня графиня.

Софія народилася приблизно 1760 року на території Османської імперії (за одними версіями – у Константинополі, за іншими – в грецькій родині). Її походження й досі викликає суперечки серед істориків. Відомо, що в юному віці вона опинилася в Польщі, де завдяки своїй красі та вихованості привернула увагу впливових осіб [5].

У д.п. XVIII ст Кам'янець-Подільський був важливим військовим і адміністративним центром Речі Посполитої. Місто славалося своєю неприступною фортецею, багатонаціональним населенням і розвиненим культурним життям. Тут проживали українці, поляки, вірмени, євреї, турки, що створювало особливу атмосферу різноманітності.

Головною окрасою міста була Кам'янець-Подільська фортеця – потужний оборонний комплекс, який століттями захищав Поділля від нападів. Саме з цією фортецею безпосередньо пов'язане життя Софії в місті, адже її чоловік обіймав важливу військову посаду.

Важливу сторінку у житті жінки відіграв візит до Кам'янець-Подільського. Саме тут її статус змінився, а заміжжя – стало трампліном у світ світського життя.

У 1777 р., 13-річну Софію разом з сестрою Геленою-Фатимією у Константинополі купив польський посол Карл Боскамп-Лясопольський. І повертаючись, через деякий час, на підвладні Речі Посполитій землі він обрав шлях через Жванець – прикордонне містечко з фортецею за 18 км від Кам'янца. Тут вони провели кілька днів, а далі їх приязно прийняли у найбільшому місті Поділля – Кам'янці-Подільському [3].

Саме тут юна красуня приглянулася сину кам'янецького коменданта Яна де Вітта – Юзефу (чи Йосипу). Дехто вважає, що він закохався та запропонував дівчині

одружитися. Але спочатку дівчину, за чималі гроші, викупили. Деякі дослідники вважають, що батько не підтримав вибір сина, а мати від пережитого – захворіла [4].

Як би то не було, але шлюб відбувся. 14 (3) червня 1779 в с. Зіньківці (нині село Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області), за 7 км від міста, Софія Глевоні обвінчалася з майором Йозефом де Віттом, сином кам'янецького коменданта Яна де Вітта. Тому цей костел Святого Станіслава, який зберігся до нашого часу, відомий саме моментом шлюбу, цієї жінки [3].

Йосип та Софія поїхали у медовий місяць до Парижу. Париж вразив юну Софію своєю архітектурою, світськими заходами, балами. Саме в Парижі Софія зрозуміла свою силу і владу над чоловіками. Саме в цей період Софія познайомилася з багатьма впливовими особами. Вона стала справжньою світською дамою, адже на неї звертали увагу граф Прованський, згодом король Людовик XVIII, і молодий граф Д'Артуа, майбутній король Карл X [2].

Серед них – польський король Станіслав Август Понятовський, який відвідував місто. На честь його приїзду в 1781 році було споруджено Триумфальна арка (Кам'янець-Подільський). Ця архітектурна пам'ятка збереглася донині й нагадує про події того часу, свідком яких була Софія. У цей час у подружжя народився син Іван, і з народженням онука Яна де Вітта привітав сам король, який відвідав місто у цей час. Король також підвищив коменданта до звання генерал-лейтенанта, та несподівано напросився стати хрещеним батьком новонародженого [1].

Серед усіх міських легенд, які існують у Кам'янці є одна пов'язана з Софією Вітт та Триумфальною аркою. Під час візиту у місто короля Станіслава Понятовського, під аркою жінка попросила подарунок за свої послуги для короля при дворі російської імператриці Катерини II.

Вона хитро, по-жіночому, озвучила своє бажання, щоб подарунок був найкоштовнішим для жінки: «жінки люблять вухами, а вуха люблять – прикраси». І справді, за легендами, що збереглися далі у родині Потоцьких, Софія отримала подарунок – коштовні сережки з золота, вагою 2 кг. Носити, звісно, вона їх не могла, але вони стали частиною родинної скарбниці [2].

Хоча Софія Потоцька не була безпосередньо архітекторкою чи меценаткою в Кам'янці, її життя тісно пов'язане з низкою пам'яток міста.

Перш за все – це Кам'янець-Подільська фортеця, де мешкала родина де Віттів. Фортеця складається з численних веж, мурів і бастіонів. Уявляючи життя Софії, можна припустити, що вона прогулювалася внутрішніми дворами, спостерігала за військовими навчаннями, приймала гостей у приміщеннях комендантської резиденції.

Ще однією важливою спорудою є Кафедральний костел святих апостолів Петра і Павла (Кам'янець-Подільський) – головний католицький храм міста. Саме тут відбувалися урочисті богослужіння, важливі події місцевої знаті. Храм поєднує риси різних архітектурних стилів і є унікальним тим, що поряд із ним зберігся мінарет – нагадування про османський період історії міста.

Ми знаємо де жила родина де Вітт, хоч будинок не зберігся, але місце його розташування вражає краєвидами.

Розумна, кмітлива та вишукана жінка була у вирі подій, які відбувалися на цій території. Вважають, що вона була шпигункою на користь Росії. І з цим пов'язана ще одна фортеця – Хотинська.

Цікавий випадок стався у 1788 р. при облозі Хотинської фортеці. Генерал Салтиков на прохання турків влаштував на кілька днів перемир'я. Але причиною всьому була любов до прекрасної Софії, яка приїхала подивитися на вир подій. Фельдмаршал Потьомкін, який керував військом, був обурений. Аби трохи вгамувати його лют,

Салтиков відправи до фельдмаршала Софію де Вітт. Коли Потьомкін її побачив, то все зрозумів. Софія починає виконувати його доручення: перевозити дипломатичну пошту, шпигувати та розповідати що відбувається в керівництві Речі Посполитої тощо [3].

Після кількох років життя в Кам'янці Софія розлучилася з Йозефом де Віттом і вийшла заміж за Станіслава Потоцького. На її честь було створено всесвітньо відомий парк «Софіївка» в Умані – пам'ятку садово-паркового мистецтва.

Пізніше, після другого шлюбу Софії з графом Станіслав Потоцький, її ім'я стало частиною історії відомого магнатського роду.

Однак, саме Кам'янець-Подільський став тим місцем, де Софія здобула досвід світського життя, навчилася орієнтуватися в складних політичних обставинах і стала частиною європейської аристократії. Без цього періоду її історія могла б скластися зовсім інакше.

Софія Потоцька – це не лише красива легенда минулого, а й реальна історична постать, тісно пов'язана з Кам'янцем-Подільським. Період її проживання в місті збігся з важливими подіями в історії Поділля та Речі Посполитої. Через архітектурні пам'ятки – фортецю, кафедральний костел, Триумфальну арку – ми можемо відчутти дух тієї епохи й краще зрозуміти, яким було життя наприкінці XVIII століття.

Для сучасної молоді історія Софії Потоцької є прикладом того, як людина може змінити свою долю, використовуючи розум, освіту та силу характеру. А для Кам'янця-Подільського її ім'я – ще одна цікава сторінка багатой і захопливої історії міста.

Список використаної літератури:

1. Вікторія Войтова. Жінки та політика: як заміжжя в Кам'янці-Подільському змінило життя Софії Потоцької URL: <https://yes-khmelnytskyi.com.ua/uk/eternal/zhinky-ta-polityka-yak-zamizhzhya-v-kamyanczi-podilskomu-zminylo-zhyttya-sofiyi-potoczkojy> (дата звернення: 18.02.2026).

2. У Кам'янці-Подільському є арка, яка здійснює бажання. URL: <https://vk-kp.info/novyny-mista-ta-rehionu/37479-u-kamiantsi-podilskomu-ie-arka-iaka-zdiisniuie-bazhannia> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Софія Потоцька. URL: <https://kamenca.net/uk/Sofiya-Potockaya> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Софія Потоцька. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%9F%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 17.02.2026).

5. Софія Глявані – де Вітт – Потоцька URL: <http://hotyn.co.ua/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96-%D0%B2-%D1%85%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%96/105-vidatni-postati-v-hotini/sofia-pototska/116-sofia-pototska.html> (дата звернення: 19.02.2026).

МЕМОРІАЛ ВОЇНАМ-ОДНОСЕЛЬЦЯМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАГЕДІЇ ТА ПОДВИГУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Піщенко Данило, студент I курсу ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області
Керівник: **Пермяков Артем Вікторович**, викладач суспільних дисциплін ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області

Друга світова війна (1939-1945 рр.) залишається найбільш масштабним і кривавим конфліктом в історії людства, що докорінно змінив долю України. Наша держава стала

епіцентром зіткнення двох тоталітарних режимів, а український народ зазнав непоправних втрат – як на фронтах, так і серед мирного населення. Полтавщина, як важливий стратегічний регіон Лівобережжя, опинилася в центрі оборонних та наступальних операцій.

Дослідження локальних пам'яток, зокрема у селі Жуки Кременчуцького району, дозволяє крізь призму історії однієї громади зрозуміти загальнонаціональну трагедію, що є ключовим завданням сучасної історичної науки та національно-патріотичного виховання молоді.

Метою роботи є комплексне вивчення історії створення, архітектурних особливостей та суспільно-виховного значення пам'ятника воїнам та односельцям у селі Жуки, дослідити меморіал воїнам односельцям як історичне джерело збереження пам'яті про трагедію та подвиг українського народу в роки Другої світової війни.

Основними завданнями, яке я ставив перед собою є:

1. Реконструкція історичних подій періоду окупації та визволення села.
2. Аналіз ролі меморіалу як місця поховання (братської могили) та символу пам'яті.
3. Визначення впливу таких пам'яток на формування громадянської ідентичності учнівської молоді.

Методологічну базу дослідження становлять принципи історизму та об'єктивності. Використано методи аналізу архівних даних, описовий метод та вивчення меморіальної пластики.

Село Жуки на початок 1940-х років було типовим осередком сільськогосподарського життя Полтавщини. Мирна праця мешканців була перервана 22 червня 1941 року. З початком німецько-радянської війни сотні жителів села були мобілізовані. Період нацистської окупації (з осені 1941 по вересень 1943 рр.) став для села часом важких випробувань. Полтавська область входила до складу рейхскомісаріату «Україна» (округа Полтава), де панував жорсткий адміністративний режим.

Жителі Жуків потерпали від постійних реквізицій продовольства, худоби та зерна. Населення жило в умовах постійного страху. Однією з найболючіших сторінок стало примусове вивезення молоді на каторжні роботи до Німеччини. Статус остарбайтерів отримали десятки односельців, чие життя було підірване важкою працею на чужині [1].

Визволення села у вересні 1943 року відбувалося в ході запеклих боїв за Лівобережжю України. Наступ Червоної армії супроводжувався значними втратами. Саме на території Жуків утворилася братська могила, де знайшли останній спочинок солдати, що полягли безпосередньо під час форсування місцевих територій та витіснення нацистських військ [2].

Меморіальний комплекс у центрі села був зведений у період активної комеморації (1950-1970-ті рр.). Це було частиною загальнодержавної політики вшанування загиблих, але для громади села пам'ятник став глибоко особистим місцем. Центральним елементом композиції є скульптурне зображення воїна на високому постаменті. Постаць солдата символізує одночасно і скорботу за полеглими, і незламність духу. Біля підніжжя встановлені меморіальні плити. Кожне ім'я на них – це зруйнована родина, осиротілі діти та невилпаканий біль матерів. На пам'ятнику викарбувані слова: «Вічна слава героям», «Ніхто не забутий, ніщо не забуте»[3].

Сьогодні, в умовах російсько-української війни, роль таких пам'яток переосмислюється. Вони стають «місцями сили» та аргументами у боротьбі за історичну правду. Пам'ятник у Жуках виконує декілька функцій: історичну – зберігає верифіковані дані про мешканців села, учасників війни; виховну: слугує платформою для уроків

пам'яті та мітингів до Дня пам'яті та примирення (8 травня); культурну – є частиною матеріальної спадщини Полтавщини, що потребує догляду та реставрації.

Дослідження пам'ятника у селі Жуки доводить, що локальна історія є невід'ємною частиною великої історії України. Меморіал став справжнім символом самопожертви українців у боротьбі проти поневолення. Збереження пам'яті про воїнів-односельців – це не лише данина минулому, а й фундамент для будівництва вільної та незалежної держави в XXI столітті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Книга Пам'яті України. Полтавська область. Том 4. Полтава: ПФ «Формат», 1996. <http://histpol.pl.ua/ru/kniga-pamyati/kniga-pamyati-i-skorbi/kniga-pamyati-tom-4?id=7974>
2. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. К.: УЕ, 1992. 1024 с. <https://archive.org/details/p0ltavshina>
3. Державний архів Полтавської області. Ф. П-15. Оп. 1. Спр. 125 (Звіти про збитки, завдані окупацією). <http://histpol.pl.ua/ru/kniga-pamyati/kniga-pamyati-zhertv-golodomora?id=8021>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.11.2025 № 1523 «Про План всеукраїнських заходів». <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-planu-vseukrainskykh-i-mizhnarodnykh-orhanizatsiinosamovykh-zakhodiv-z-ditmy-ta-uchnivskoiu-moloddu-na-2025-rik-za-osnovnymy-napriamamy-pozashkilnoi-osvity-ta-planu-semina>

СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКА ЦЕРКВА – МОВЧАЩИЙ СВИДОК ЕПОХ

Яворський Богдан, студент I курсу ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області
Керівник: **Пермяков Артем Вікторович**, викладач суспільних дисциплін ВСП Хорольський агропромисловий фаховий коледж ПДАУ Лубенського району Полтавської області

Свято-Миколаївська церква є однією з найцінніших історичних пам'яток нашого краю. Її історія цікава і сповнена загадкових таємниць.

Свято-Миколаївська церква це не просто храм, а важлива історична й духовна пам'ятка села Дем'янівка Кременчуцького району Полтавської області. Вона є символом віри, традицій і єдності місцевої громади. Моя мета – зберегти інформацію про цю пам'ятку для наступних поколінь та зробити все можливе, щоб про Свято - Миколаївську церкву дізналось якомога більше людей. Адже храм – це частина культурної спадщини нашого краю, свідок минулого та осередок духовного життя сьогодення. Збереження церкви означає збереження нашої історії, пам'яті та цінностей.

Поширюючи інформацію про Свято-Миколаївську церкву, розповідаючи про неї друзям, знайомим, на конференціях, зустрічах чи соціальних мережах, ми допомагаємо підтримувати її та привертати увагу до необхідності її охорони. Тож нехай про Свято-Миколаївську церкву в Дем'янівці знає якомога більше людей, а її історія продовжиться ще на багато років.

Свято-Миколаївська церква - це особливе місце не лише для жителів села Дем'янівки, а й для мене особисто. Я проживаю в сусідньому селі, а моя прабабуся родом з Дем'янівки. З самого дитинства я чув її розповіді своєї бабусі про Свято-Миколаївську церкву, про свята, дзвони, людей, які збиралися разом на молитву. Ці спогади стали частиною моєї родинної історії. Саме тому мені важливо зберегти свідчення про цей храм як про пам'ятку історії та духовності.

Свято-Миколаївська церква – це не просто будівля, а символ поколінь, які жили, вірили й творили історію нашого краю.

Храм, його відвідування гостями села може допомогти розвитку туризму в нашій місцевості, оживити село, привернути увагу до його історії, традицій та краси природи. Чого лише вартий дуб на території церкви, точного віку якого не можливо визначити. Проте в книзі «Звід пам'яток історії культури України Полтавської області Семенівського р-н» 2013 року вказується що йому понад 250 років. Велике дерево Свято-Миколаївської церкви вражає своєю могутністю. Місцеві жителі настільки звикли до величю дерева поруч із церквою, що сприймають їх цілісною композицією. Відвідуючи такі місця, люди відкривають для себе справжню Україну. Збереження Свято-Миколаївської церкви та популяризації її історії – це крок до збереження нашої культурної спадщини й розвитку рідного краю. Я вірю що спільними зусиллями ми зможемо зробити так, щоб ця святиня жила ще багато поколінь і стала цікавою для туристів та дослідників історії.

У всі часи віра в бога підтримувала людей, давала надію та сили долати труднощі. Церква завжди була головним осередком духовності, місцем де люди знаходили розраду, підтримку та єдність. Саме в храмі покоління українців навчалися добра, любові до ближнього і поваги до своєї історії. Сьогодні, коли триває повномасштабна війна, особливо важливо берегти пам'ятки історії та духовної святині. Вони є символами нашої культури, нашої незламності та національної ідентичності. Віра допомагає людям вистояти в складні часи: матері молилися за своїх синів, родині – за мир і перемогу, громаді – за майбутнє своєї землі. У такий важкий період ми повинні думати про наступне покоління. Збереження церков і храмів – це збереження нашої пам'яті, традицій і духовної сили народу. Підтримуючи та розвиваючи такі святині, як Свято-Миколаївська церква, ми робимо внесок у майбутнє України та передаємо нашим нащадкам те, що формує нашу націю – віру, культуру й історію.

Побудована святиня на найвищому березі Сули. Зовсім близько від Кострялівки щоб у людей з Ляшівки була змога приходити на молитви. В записках старожилів села значиться, що відстань складала всього 2000 кроків, Кизіверські люди також знали дорогу в наш храм, з Кизіверської гори наша церква виділялась як на долоні вона манила своїм видом та хоровим співом, також відомо, що частина Іванівських людей також приходили на молебінь до Дем'янівки, Погребняківські люди з часів свого поселення (а це 1778 рік) і до наших часів, приходять і приходили сюди також віряни з Липового.

З висоти пташиного польоту церква має форму хреста, красива, загладкова забудова, але нажаль, хто є архітектором невідомо. Стіни храму мають подвійну обшивку, пустоту забито войлоком. Будівля не має фундаменту, але стоїть вже майже 200 років. План церкви намалював Михайло Говоров, який працював тут 1944-1958 роках.

Будувався храм 4 роки, але на протязі аж 10 років селяни виплачували борг за будівництво, тобто церква була збірною, побудованою на кошти громади. Будували церкву Москаленківські майстри. На її побудову волами та коровами і кіньми привозили дрова з Золотоноші. На її побудову волами, коровами та кіньми возили дерево з Золотоноші. За словами Петра Івановича Лили прізвище Харченко було широко поширене саме в Москаленках та Черкащині тому не можна відкидати версію, що під час будівництва церкви вкоренилося це прізвище і в Дем'янівці. В газеті голос громади у статті Церква що пройшла крізь віки яку підготувала Ілона Максимівна, від 16 грудня 2016 року. Будувався храм 4 роки, але на протязі аж 10 років селяни борг за будівництво, тобто церква була збірною, побудованою на кошти громади. Будували церкву Московські майстри. На її побудову волами та коровами і кіньми привозили дрова з Золотоноші. Будівництво церкви розпочато в 1821 році. А вже в 1861 в честь сорокаріччя побудови було добудовано дзвіницю та освячено дзвони.

У 1913 році церкву ремонтували коштом скульптора Леоніда Володимировича Позена фундамент був обкладений випаленою цеглою, стіни пофарбовані білою фарбою, дах покритий бляхою, вікна засклені кольоровим склом. Тридцять три шибки в кожному з вікон що відповідає періоду життя Ісуса Христа до його розп'яття. Це ідея великого таланту Леоніда Володимировича. Висота храму разом з куполами та дзвіницею складала понад 33 метри [1].

Почалась історія церкви в 1824 році на «Миколая зимового» був освячений престол. В 1890 році відбувся перший серйозний ремонт. В 1913 році ще один великий ремонт, а вже в 1923 році церкву закрили. В 1936 році в святому приміщенні зробили клуб. А в 1942 храм знову відкрили. В 1962 році церкву знову закрили. Пізніше вона використовувалась як зерносховище. До сьогодні цей храм зачаровує своєю оригінальністю. Храм висотою 26,5 метра довжина приміщення із заходу на схід теж 26,5 метрів. Можливо так зроблено лише задля правильності пропорцій будівлі, а можливо в цьому криється якась секретна суть, яка залишилась невідомою.

Всередині будівля чимось нагадує Київський Софіївський собор, але в меншому розмірі і без другого ярусу. Колись і наша церква мала другий ярус, але до наших днів він не зберігся. Як і дзвіниця з дзвонами, які місцеві активісти скинули в періоді з 1918 по 1923 рік. Богослужіння в церкві проводили: Семіон Савічев в 1755 році; Іван Балдовський в 1872; Олексій Сампенський в 1895; Намерович Михайло в 1930; Михайло Говоров 1942-1953; Федоров Іван 1990. А вже з 2002 настоятелем храму став Пипич Микола Іванович. Також біля церкви поховані священники, які тут правили, але імена невідомі з метричної книги за 1790-1794роки, яка зберігалася в Україні місті Києві було встановлено в ті роки назва храму вже існувала і назва його була «Храм Святителя Хрестова Николая». Але в інших джерелах вказано, що церква побудована на стараннях Олександра Катеринича в 1890 році. Згодом до неї були прибудовані дерев'яна дзвіниця, церковна сторожка, церковна бібліотека, ділянка священика. Також в цих книгах були деякі записи, які створювали нові загадки про час будівництва храму в цих виписках час будівництва вказаний як 1845 рік, де істина наразі невідомо.

Наша церква має риси української народної архітектури та стилю козацького бароко. Високо піднятий купол центральний об'єкт будівлі вищий від бокових, красива споруда, пошкоджена часом і людьми. В ті часи церкви часто будувалися в честь особливих подій або видатних людей, що шанувались народом за особливі заслуги ще за життя. З цих міркувань можна висунути теорію що дана церква могла бути названа в честь перемоги над Наполеоном 1812 рік або в честь російського царя Миколи 1 з історії російської імперії відомо що Микола 1 правив в 1825-1851 роки. Таємниці храму Святителя Хрестова Миколая в Дем'янівці частково розкриваються дані метричних книг за 1790-1794 роки. Назва храму існувала в ці часи і існувала парафія [2].

Отже, збереження Свято-Миколаївської церкви є не лише питанням охорони історичної пам'ятки, а й справою духовної відповідальності. У складі для країни часи віра підтримує людей, дає сили та надію, а церква залишається осередком єдності й нормальної опори. Бережучи й розвиваючи храм сьогодні, ми дбаємо про майбутнє наступних поколінь зберігаємо нашу історію, культура та духовні цінності. Саме тому важливо поширювати інформацію про церкву підтримувати її та робити все можливе, щоб вона жила й надалі, як символ віри.

Список використаних джерел та література:

1. Про Дем'янівську Свято-Миколаївську церкву.
<https://www.facebook.com/groups/511357909911683/posts/690922635288542>
2. Полтавська єпархія ПЦУ.

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F_%D0%9F%D0%A6%D0%A3

СІМ СПИСІВ КАЗАНКИ: СИМФОНІЯ СТАЛІ, ВОЛІ ТА ПАМ'ЯТІ

Тетяна Фролова, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Казанківської селищної ради Баштанського району Миколаївської області

Керівник: **Матвєєвич Валентина Георгіївна**, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Казанківської селищної ради Баштанського району Миколаївської області

...Чому на гербі Казанки сім списів?

Щоб відповісти на це запитання, пропонуємо екскурс «Історичне минуле нашого селища».

Відносно короткий проміжок часу з 1829 по 1857 роки (28 років) містечко Казанка мало статус військового поселення, але саме цей час наклав свій глибокий відбиток на всю подальшу його історію. Саме тоді в Казанці вперше з'явилися сотні, які закарбувалися в нашій історичній пам'яті навки, що передається з покоління в покоління, нагадуючи що серед мешканців сучасної Казанки – потомки уланів.

Російська держава в пошуках легких шляхів для покриття бюджетних витрат і резерву для поповнення діючої армії, фактично перекладає фінансові проблеми на плечі військовопоселенців, створивши систему організації війська, яка суміщає військову службу з працею в сільському господарстві.

З цією метою царський уряд серед інших створює Новоросійське військове поселення кавалерії на землях Херсонської та Катеринославської губерній, до складу якого входять 4 міста та 125 сіл. Уся територія поділяється на 12 округів, у кожному з яких розміщується окремий поселений полк.

В нашому краї створюється Бузька уланська дивізія, яка охоплює 20 сіл Катеринославської та Херсонської губерній. Треба зробити наголос на тому, що створюється вона на базі Бузького козацького війська шляхом його переведу до військового відомства. В Казанці розташовується ескадрон 9-го кавалерійського округу зі штабом у Новому Бузі. Ескадрони дивізії розташовуються також в Кривому Розі, Миколаївці, Володимирівці, Новому Бузі, Устинівці, Березівці та інших населених пунктах.

Що значив для жителів Казанки новий статус і як він вплинув на їх життя?

Цей період в історії нашого селища знаменується нещадним режимом, військовою муштрою та дисципліною, жорстокою експлуатацією і найсуворішою регламентацією до найменших дрібниць службового, виробничого, господарського життя і побуту.

Подальше будівництво і заселення Казанки відбувається за схемою військових підрозділів – сотнями (стройова одиниця Уланського полку). На час формування поселення їх налічувалося сім, стільки ж існує і зараз. Старі люди донедавна замість слова вулиця говорили – «лінія». Так, головну вулицю селища (зараз вулиця Миру) називали «червона лінія», частину селища, де був розташований шлагбаум і досі називають «шламби».

Саме при створенні військових поселень, на вимогу О. А. Аракчеєва, колишнього Воєнного міністра Російської імперії, вулицям Казанки намагалися дати впорядкований вигляд «під шнурочок». Для цього прикладалася лінійка до плану місцевості і проводилась лінія (звідси заміна поняття вулиця). Господарські та житлові споруди, які не потрапляли в лінію безжально зносились і будувались нові. Позбавляючи людей роками вирощених садочків, оброблених земельних ділянок, господарських споруд,

утворювалися вулиці нашого селища – прямі, хати (глинобитні, з двох частин, під солом'яним дахом) – на достатній відстані одна від одної. Обов'язковий атрибут військового поселення – шлагбаум. Проводилась обсадка вулиць і доріг деревами (акацією).

Після поселення Бузького Уланського полку жителі Казанки живуть за військовими законами, їх називають поселянами, яких поділяють на класи: господар 1-го або 2-го розряду, не господар та не служиві інваліди. Господарями 1-го розряду вважались ті поселенці, які мали не менше двох пар робочих волів. Не служиві – люди похилого віку та інваліди. Від приналежності селянина до однієї з цих груп залежала кількість землі, яку родина отримувала для власного господарства. Наділ землі господаря 1-го розряду складав 24 десятини, 2-го розряду – 12, не господарів – 6.

З цього часу чоловіки віком від 18 до 45 років відбувають військову повинність, їх дітей зараховують в кантоністські школи. Кожна селянська родина утримує 1-2 військових, які квартируються в їх хатах та допомагають родині у веденні домашнього господарства. Всі поселенці зобов'язані носити видану їм військову форму та проходити військове навчання.

Влада в селі належить військовому командуванню. Навіть шлюби укладаються за вказівкою начальства. Польові роботи розпочинаються і закінчуються по команді унтер-офіцерів. Двічі на день вони обходять житла поселенців, спостерігаючи за дотриманням встановленого порядку. Під військовий барабан поселенці мають вставати і лягати спати, йти на роботу, обідати, палити печі та виконувати всі інші роботи.

Поселенці працюють на державну казну – 3 дні, на своє господарство – 3 дні, 1 день – відпочивають. Частина зібраного на своїх ділянках врожаю селяни віддають в загальну казну, так як звільняються від усіх податків та повинностей, але зобов'язані постачати продовольством регулярну армію.

Для проведення громадських робіт створюється воловий парк, який налічував 100 волів. Особливого догляду потребували коні для кавалерії. Для покращення робочої худоби до округу були завезені громадські бугаї кращих українських порід і жеребці, вирощені на кращих кінних заводах Росії.

За найменшу провину поселенців жорстоко карали. Тілесні покарання у військовому поселенні були звичним явищем.

«...Військові поселення весь час свого існування реформувались. Тому можна уявити, яких комісій, інспекторів різного рівня бачило наше містечко. Перед приїздом кожної комісії починався аврал: побілка, фарбування, ремонт всіх будівель і споруд, церкви, мосту, містків, криниць, тротуарів, алей, садків, шлагбаумів, воріт, будок, верстових стовпів. Алеї і тротуари посипалися піском. Кожен мешканець міста приводив свій будинок і подвір'я в належний стан. Вулиці замітались віниками, до цього залучались навіть діти і старі люди...»

Залишилися спогади, що вікна будинків на вулицях проїзду перевіряючих обставляли чужими самоварами, чайниками, чашками та іншими предметами розкоші, щоб показати поселян багатими і заможними.

Доходило до того що висаджувались дерева і куці з байраків та низин, щоб показати благоустрій поселення. А скільки коштувала бідним поселянам ця показуха праці, часу, здоров'я і навіть побоїв ...»

В 60-тих роках 18 століття розпочався масований рух військових поселенців проти поселень. Бунти відбувалися в багатьох з них. Вихідці з полтавських козаків поселяни 3-ої та 4-ої сотень Казанки мали більш бунтівний характер, але жителі 1-ої та 2-ої сотень не підтримали їх, так як були більш лояльними до російської імперії.

Військові поселення не виправдали надії самодержавства – не стали його

політичною і господарською опорою – і були ліквідовані у 1857 році. Але, незважаючи на те, що утворені поселення були різновидом кріпацтва, вони мали позитивні моменти для жителів Казанки, а саме – привчали людей до порядку (адже такі явища, як пиятика, бійки в селі були недопустимі), до усвідомлення громадського початку в їх житті, потребували дбайливого ставлення до загального майна.

Цим і закінчилося сорокарічне існування поселень Бузької уланської дивізії. Пам'ятниками того часу є планування сільських вулиць та старих будинків, їхня архітектура (старий сільський будинок має таке планування: праворуч від вулиці – «велика хата», зліва – «мала», або «хатина», а посередині – «сіни» та кухня). У деяких селах досі зберігся поділ їх на «кути». У Казанці серед старожилів існував поділ її на 5 «кутків».

Протягом березня – травня запровадили конкурс ескізів сучасного герба селища серед здобувачів освіти, вихованців позашкільного закладу. з урахуванням історичних фактів та сучасності . Було надано більше 25 зразків. Тому на сучасному гербі Казанки, затвердженому сесією Казанківської селищної ради 27 червня 2025 року №1274/35 – сім списів, які символізують сім заселених військових сотень Казанки та є символами високої військової доблесті, мужності, честі, достоїнства. Це є сила єдиної мети і чіткого напрямку, подолання будь-яких перешкод, здатність заради блага інших досягати великих звершень.